

6
11-a
7
6
7
D
22

DESCRIPTIONES ORATORIÆ

Ex probatiſſimis auctoribus excerptæ

ET SVAS IN CLASSES

OPTIMO ORDINE DISTRIBVTÆ

Omnium artium & facultatum ſtudioſis

OPPORTVNISSIMÆ.

QVAS IN VSVM SCHOLARVM PARMENSIVM

COLLEGIT

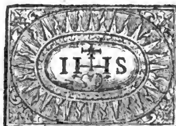
P. IOAN. BAPTISTA GANDVTIVS

SOCIETATIS IESV

Cum Indice Deſcriptionum omnium locupletiſſimo.

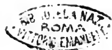

PARMÆ, Typis Marij Vignæ. M. DC. XXXXXXI.

Superiorum Conſenſu.

BENEVOLO LECTORI.

VNDVM hic vniuerſum tuis ſubiectum ocu-lis vides. hic mundi conditorem Deum, hic cælum, & cæleſtia contemplari per otium licet. Tum quæ in elementis ſingillatim admiranda ſuſpicimus: in Aere pluuias, ventos, fulmina, Cometas, Auium ſpecies, & Inſecta volucria. In Aquis exundationes & tempeſtates, Piſces & piſcium portenta, fontes & fluuios, Inſulas Naues, & commiſſa nauibus prælia. In Terra terrarum tractus omnes, Vrbes, Domos, Templa, Villas, Hortos & flores, montes & in montibus Gemmas, lapides, & metalla, Animantes feras, cicures, & inſectas.

At quæ in minori mundo ſpectantur eo ordine recenſentur, vt Homo primùm, & humani corporis partes, habitudo & forma exhibeantur: Eiuſdem veſtitus & ornatus, alimenta & conuiuia, Valetudo & morbi. Mox Animus, & animi mores probi vel improbi, Nationum & Populorum mores, & humana Vita commoda ſiue incommoda: tum humanæ Dignitates & ſacra, ludi publici & priuati, Virtutum, & vitiorum genera, humani Affectus, Scientiæ, & Artes, & Artium inſtrumenta, eaque omnia quæ ad Artem militarem referuntur. Demum mors ſeu naturalis, ſeu violenta, Iudicium diuinum, & mundi excidium. Hæc de totius Operis partitione.

Vnum te postremò monitum velim. Si quæ interdum voces occurrent non iisdem semper Orthographiæ legibus descriptæ; ideò à me factum scias, quia Scriptorum authoritati tantum ipse tribuerim, vt de vocibus non modò nihil immutari, sed eas ipsissimis planè notis & litteris exaratas exhibere voluerim. quod subinde obseruabis in vocibus Author & Auctor: imò & immò: sylua & silua, atque his similibus. Vale.

Franciſcus Bellhomus Societatis Ieſu in Prouincia Veneta Præpoſitus Prouincialis.

CVm librum, cui titulus eſt: *Deſcriptiones Oratoriæ ex probatiſſimis authoribus excerptæ*, & à P. Io: Baptiſta Gandutio è Societate Ieſu collectæ, tres ex eadem Societate viri docti recognouerint, atque in lucem edi poſſe iudicauerint: Nos facultate ab admodum R. P. Noſtro Goſuuino Nickel Præpoſito Generali conceſſa, permittimus vt imprimatur, ſi ijs ad quos ſpectat, ita viſum fuerit. Parmę die 27. Maij *1660*.

FRANCISCVS BELLHOMVS.

EGo infraſcriptus ex mandato Illuſtriſſimi, & Reuerendiſſimi D. D. Caroli Nembrini Epiſcopi Parmenſis & Comitis legi librum, cuius titulus eſt: *Deſcriptiones Oratorię collectę à P. Io: Baptiſta Gandutio.*

Iacobus Maria Pallauicinus Societatis Ieſu.

Imprimatur.

C. EPISCOPVS.

PRO REVERENDISSIMO PATRE INQVISITORE

Approbatio P. Sac: Theol: Magistri Alberti Scacchini Ord. B.M.V. de Monte Carmeli Sancti Officij Consultoris, & à lib. Censuris primarij.

ET muneri mihi iampridem pro examinandis quæ typis sunt committenda, Operibus in Sanctissimo Violatæ Religionis Tribunali iniuncto, adiunctoq; nuper Reuerendissimi Magistri Petri Mart: Bonacij mandato infrascriptus ego attente perlegi Opus cui in Autographo inscriptio *Descriptiones Oratoriæ*, quas veluti de Thesauro noua, & vetera, ex antiquioribus .s. & neotericis selectioribus Auctoribus proferens nō exigua certè industria collegit Reu. Adm. P. Io: Baptista Gandutius Inclytæ Societatis Iesu alumnus, nec in eo vel quid minimum quod vti fidei catholicæ repugnans, bonisue moribus absonum offendat offendi. Siue quod tamquam Censor emendarem, quin potius quod velut Panegirista, si eloquentia suppeteret commendarem inueni. multò namq; admiratione maiori perdignum existimo idem, quàm aureus Pyrri Epirotarum Regis annulus præ gemma Musarum Chorum, natura ipsa sculpente, repræsentans, cum & multò plura & verius, doctioraq; Musis verba offerantur in ipso, quæ Margaritis, è quibus *Sat vel vna labori* foret pretiosiora, vt ipso à Cornucopia veluti altera innumera munera vberrimè effundātur; vel in quo ceu Theatro FARNESIANI ad instar in Patrio hoc solo Regia munificentia cōstructi Interlocutores eloquentissimi comparent; Vel denique quia in eodem (vt Sapientissimi Operis Auctoris termino vtar) Mundus ipse ordine miro repręsentatur, ideoq; verè KOSMOS nuncupandus, præ munditie quidem superiùs quoq; adnotata, ab omni .n. macula erroris est liber hic liber, sed præ ornatu etiam, quo non minus ac Vniuersa natura, quæ à sola varietate à rudioribus ipsis venusta dictitatur communi proloquio, redditur pulchrior noster hic Mundus, per quem iterum inoffenso pede spatiari quemlibet posse liberè affirmo.

Ex Carmeliticis Ædibus, quibus modò infimus præsum decimi Idibus Mensis 1660.

Fr. Albertus Scacchinus.

Imprimatur.

P. INQVISITOR PARMÆ.

Auctores ex quibus Descriptiones collectæ.

S. Ambrosius.
P. Albertus de Albertis Societatis Iesu.
Ammianus Marcellinus.
Andreas Laurentius.
Angelus Politianus.
Aulus Gellius.
P. Bernardinus Stephonius Societatis Iesu.
P. Carolus Scribanius Societatis Iesu.
C. Iulius Cæsar.
C. Iulius Solinus.
C. Salustius.
C. Suetonius.
C. Sidonius Apollinaris.
Cornelius Tacitus.
P. Famianus Strada Societatis Iesu.
P. Felix Felicius Societatis Iesu.
Franciscus Petrarca.
P. Franciscus Bencius Societatis Iesu.
P. Franciscus Remondus Societatis Iesu.
P. Horatius Tursellinus Societatis Iesu.
P. Iacobus Bidermanus Societatis Iesu.
P. Ioannes Baptista Ferrarius Societatis Iesu.
P. Ioannes Baptista Masculus Societatis Iesu.
Ioannes Barclaius.
P. Ioannes Bisellius Societatis Iesu.
P. Ioannes Petrus Maffeius Societatis Iesu.
P. Iulius Cæsar Recupitus Societatis Iesu.
P. Iulius Nigronus Societatis Iesu.
Iustinus Historicus.
Iustus Lipsius.
Lactantius Firmianus.
L. Annæus Seneca.

Lucius

Lucius Apuleius.
P. Leo Sanctius Societatis Iesu.
Lucius Florus.
L. Iunius Columella.
Manlius Seuerinus Boetius.
M. Antonius Muretus.
M. Aurelius Cassiodorus.
M. Fabius Quintilianus.
M. Terentius Varro.
M. Tullius Cicero.
P. Melchior de la Cerda Societatis Iesu.
P. Nicolaus Causinus Societatis Iesu.
Orationes de Christi Domini morte habitæ à Patr. Soc. Iesu.
Orationes de S. Spiritus aduentu habitæ à Semin. Romani Conuictoribus.
Palatium Reginæ Eloquentiæ.
Panegyrici Latini Pacati & aliorum.
P. Paulus Bombinus Societatis Iesu.
Paulus Iouius.
P. Petrus Ioannes Perpinianus Societatis Iesu.
Plinius hist. natur. author.
Plinius iunior in Epistolis.
Pomponius Mela.
Q. Curtius.
P. Sebastianus Berettarius Societatis Iesu.
P. Stephanus Petiot Societatis Iesu.
P. Tarquinius Gallutius Societatis Iesu.
Titus Liuius.
Valerius Maximus
P. Vincentius Guinisius Societatis Iesu.

D E V S.

Quamuis Dei descriptio ab Ethnicis scriptoribus petenda non sit, aliqua tamen apposite Seneca.

Vid est Deus? mens vniuersi: quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, quia nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extra & intra tenet. Nostri melior pars animus est, in illo nulla pars extra animum. totus ratio est. *Seneca in præf. nat. quæst.*

Custos rectorq; vniuersi, animus ac spiritus, mundani huius operis dominus & artifex, cui nomen omne conuenit. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum, cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet; ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. *Idem lib. 2. nat. quæst. cap. 45.*

Quæ Apuleius Isidi tribuit, ad Dei descriptionem faciunt.

TV quidem sancte & humani generis sospitator perpetue, semper fouendis mortalibus mirifice, dulcem Patris affectionem miserorum casibus tribuis: nec dies, nec quies vlla, ac ne momentum quidem tuis transcurrit beneficijs otiosum, qui mari terraque protegis homines, & propulsis vitæ procellis, salutarem porrigis dexteram: qui fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempestates, & stellarum varios meatus cohibes: te superi colunt, obseruant inferi, tu rotas orbem, illuminas Solem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi respondent sydera, redeunt tempora, gaudent lumina, seruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina: tuam maiestatem perhorrescunt aues cælo meantes, feræ montibus errantes, serpentes solo latentes, ponto natantes belluæ. *Apul. l. 11. metam.*

Est Deus clarissima & immensa lux, est veluti Sol vt Græci loque-

 bantur,

bantur, vndiq; collucens, & omnia illustrans. est illi pro domicilio splendor inaccessus, pro amictu circumfusum lumen. Est Deus quasi tenebræ quædam cæcæ; abditus ille atque retrusus, & ex omni parte densa caligine circumseptus, in obscuro delitescit: vt etiam si eius beneficio singulari prænotionem ipsius quamdam, & insitam atque innatam cognitionem habeamus, nihil tamen de Deo assequi cogitando valeamus, nisi quantum aut hic cæli terræq; pulcherrimus ornatus ab ipso descriptus ostenderit, aut ipse nobis pro naturæ suæ bonitate, & in omnes homines beneficentia voluerit indicare. *P. Perpinianus or. 8. de Deo trino, & vno.*

Profectò illi Philosophi natura tantum duce, Deum dixerunt mentem esse solutam & liberam, seiunctam ab omni concretione mortali, omnia sentientem & mouentem, ipsamq; præditam motu sempiterno. Eius prouidentia mundum temperari, eam consulere rebus humanis etiam singulis. Commoda quibus vtimur, lucemq; qua fruimur, spiritumq; quem ducimus ab ipsa nobis dari atque impertiri: nec cogitatione complecti quemquam, nec verbis effari posse quanta sint gaudia, quanta beatitudo illius se ipsa fruentis, summq; numen in omni æternitate contemplantis. *Et infra.* Continet Deus omnia, & non ambit; portat omnia, & onus non sentit; semper agit, & non quiescit; semper quiescit, & continenter agit, nec in eius quiete vlla desidia, nec in labore vlla lassitudo. Pœnitet & non dolet, irascitur & non commouetur, amat & non est sollicitus, reddit & non debet, donat plurima & nihil perdit, colligit & non eget, recipit quod non amittit, venit vbi erat, abit vnde non recedit; nusquam deest & se abscondit, meminit & admonetur. Primus ingenitus nunquam defuturus, partium expers, sibi simillimus, cui nihil præteritum, aut futurum, omnia præsentia, qui non singula cogitando intuetur, verum vna æterna ac inexplicabili vi ac potestate sua, quæ nouit, cuncta complectitur. *P. Pontanus Vol. 3. par. 1. progymn. 1.*

Deum audies mentem ab omni mortali concretione secretam, optimam, sapientissimam, sanctissimam, spiritum per omnia commeantem, & singulis vniuersi partibus, quasi accuratissimæ lyræ fidibus intentum: qui fluentium rerum canticum iucundissima varietate temperat, ingenitus, immortalis, perpetuus, solus ipse sibi locus, & mundus. Et infra.

Quid dices de tantæ maiestatis inexhausta bonitate, quæ cumulatissimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omnium

um opulentissima, se toti naturæ, atque adeo huic nostræ mortalitati profundissima quadam liberalitate profundit? Quid de inexplicabili prouidentia, qua clauum vniuersi regit vigil & insomnis, suo semper operi assiduus, atque intentus? num tot oculis sibi spectare videtur res mortales, quot sunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentium formæ stellarum? num tot manibus regere, quot eius potestatis insignia; num tot pedibus lustrare, quot præsentiæ sunt indicia? Quid de singulari misericordia, qua huiusce vitæ subleuat miserias, imbecillitatem erigit, solatur viduitatem, instruit inopiam, lenit acerbitates, & quasi totus sit ex maternis vberibus conflatus, ita se misellorum infantium solitudini atque orbitati, præsentem vbique & clementem Deum impertitur? Quid si eius scientiam consideres, qua se, qua omnia à se orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium, partim inerrantium stellarum simulacra nominat, qua perpetuas dierum conuersiones consignat, qua imbrium stillas percenset, qua arenas numerat, qua profundissimas scrutatur voragines, qua subit & explicat omnia?, &c. *P. Caussinus de Eloquen. l. 14. c. 1.*

Hic adeò castissimis cogitationibus explorabit immensum illud, & infinitum nullo temporum spatio, nulla locorum regione circumscriptum, quod esse verè dicitur: quod rebus omnibus interuenit, ac moderatur: quod interest, quod superest, quod subest, non oppressum, non obsessum, non seclusum, sine materiæ concretione simplex, sine labis adspersione pulchrum, æternum sine detrimenti metu, sine vicissitudine varium, sine varietate vnum: Sanctè verum, verè summum bonum, nunquam natum, nunquam interiturum, à se nunquam fugiturum, semper integrum, semper totum, semper aptum ex se se, semper idem, semper ipsum: Sine accessione cumulatum, sine decessione diffusum, sine lege nunquam effluens, sine necessitate semper exundans, demum e rebus omnibus facilem tractum bonorum suorum in se reciprocans, ac reducens, beneuolum, intelligens, præpotens, ingenua naturæ suæ virtute diuinum. *P. Stephonius prosa 3.*

ESt igitur vnus & trinus Deus, cum illa præstans supremaq; natura vna & eadem in tribus personis, Patre, Filio, & Spiritu Sancto consistat. Pater aliunde non est, non factus, non creatus, non genitus; non ab alio existit & manat; principium principio carens, ex omni æternitate, non alterius beneficio, sed sua vi cohærens; fons non solum omnium rerum, quæ factæ sunt, sed etiam Filij & Spiritus Sancti. Filius est principium ex principio, non ab vllo certo tempore factus, non creatus, sed ex æternitate, ratione quadam hominibus incognita genitus à solo Patre, eiusq; naturali dono, ac munere per se cohærens, cum generatore suo sine vlla perturbatione, confusione, permixtione, vna penitus natura coniunctus, & ab eodem sine vlla distractione, alienatione, auulsione, hypostasi distinctus. Spiritus sanctus ex Patre & Filio, vno ipsius principio æternus ex æternis, non creatus, non generatus mirabiliter procedit, & ita procedit, vt cum vtroque eiusdem prorsus naturæ communione copulatus, alius sit ab vtroque. *Et infra.* Est quidem aliquis personarum inter ipsas ordo, non naturæ gradibus, non temporum consequentia, non dissimilitudine dignitatis, sed originis tantum serie constitutus. Primus est Pater, Filius secundus, tertius Spiritus sanctus. nam à Patre nascitur Filius, & Spiritus sanctus procedit ab vtroque. verum in hoc ordine nihil dispar, nihil prius tempore, nihil maius, nihil minus, nihil superius, nihil inferius intelligendum est. Non enim si Pater Filio dat hoc ipsum, quod est, & vterque Spiritui sancto, continuo minores existimandi sunt qui eandem diuinitatem acceperunt. *Et infra.* Non alia est natura Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti nobilitate pari & præstantia, sed trium Personarum vna & eadem est penitus natura, ideoq; & in Patre Filius, in Filio Pater esse dicitur. tolle ortum & processum, & alia quæ comparationem significant Personarum inter ipsas, cætera omnia licet aliud alij certis de causis tribuatur, penitus eadem reperientur. vna mens, vna voluntas, vna sapientia, vna bonitas, vna æternitas, vna immensitas. vna vis & potestas, denique vnus & idem Deus. *P. Perpinian. or. 8. de Deo trino & vno.*

Triplicem personarum hypostasium simplicis Numinis vna diuinitate distinctam: generationem Filij verè geniti, non facti; spirationem

Amoris

Amoris non geniti, nec facti, sed procedentis; Patris ex sese, non aliunde venientis, neque geniti, neque facti, neque procedentis vim, notionemq; quis enarrabit? Nemo profecto nemo: præterquam aut ipse qui generat Pater intelligentia sui fœtum æqualem sibi: aut ipse Filius qui generatur; & non solum similem, sed ipsam ac totam in se susceptam exprimit diuinitatem Patris; quique datus est nobis Sapientiæ magister, & paternæ mentis interpres: aut ipse Spiritus à Patre, Filioque procedens: qui vitali calore mentes hominum collustrat: qui sui celebratione sic compleuit orbem terrarum, vt commonstrator grauissimus esset & Patris, & Filij, verissimus sempiternæ Trinitatis assertor ac vindex. *P. Stephon. or. 3. de Adu. S. Spir.*

Peculiaris est & propria Christianorum disciplina Vnitati in Deo ita Trinitatem adnectere, vt nec numerus Personarum Deos afferat multiformes, nec Diuinitatis ratio simplicissima Personas excludat. *Et inf.* Nihil est in Patre quia generat aut melius, aut maius: nihil in Filio, ac Spiritu Sancto, quia vnus gignitur, alter vtrinque spiratur, aut minus, aut deterius inueniri. Esto, primo hic loco, ille secundo, alius tertio numeretur: at quos triplex illa hypostasis suo quemque inter numerandum loco disclusit, hos & naturæ vnius communio, & par laudum absolutio copulauit. Sit in hominum genere Pater filio grandior, sit robustior, sit sapientior, sit perfectior: sit contra filius vel ætate inferior quàm pater, vel viribus imbecillior, vel cognitione rudior, vel decorum claritate minor. At inæqualitas hæc in humanis consentanea, & vsitata, dissentanea omnino est, atq; alienissima in diuinis: Nam licet in speciem tripartita videatur auctoritas Trinitatis, re tamen ac factis vna est: tres enim habent quod est vnius: quod vni suppetit, tres non requirunt. Sed sit, qui secum ipse diuidat, quod seiungi natura non potest; & quasi res agatur in humanis; hinc Spiritum Sanctum separatim locet, illinc coniunctum Filium vna cum Patre constituat, non ideo maiestatis nitor, aut tenacior in vno est, aut plenior in duobus, quia duo sint coniunctis opibus potentiores, minus ille valeat, quia nulli coniunctus, infirmior. Eadem in singulis viget potentia maiestatis, quod eadem viget in singulis naturæ diuinitas. eadem apud singulos est celebritas gloriæ, quòd eadem est apud singulos præstantiæ claritudo, &c. *Ex orat. P. Fel. Felicij de Sanctiss. Trinit. hab. in Rom. sid. l.*

Deus

Deus Pater & filius.

CVm dicimus Deum Patrem & Deum filium, non diuersum dicimus, nec vtrumque secernimus, quia nec Pater esse sine filio potest, nec filius à Patre secerni, siquidem nec Pater nuncupari sine filio, nec filius potest sine Patre generari. Cum igitur & Pater filium faciat, & filius Patrem, vna vtrique mens, vnus spiritus, vna substantia est; sed ille quasi exuberans fons est, hic tamquam defluens ex eo riuus; ille tamquam Sol, hic tamquam radius à Sole porrectus, qui quoniam Summo Patri & fidelis & charus est, non separatur, sicut nec riuus à fonte, nec radius à Sole porrectus. Quapropter cum mens, & voluntas alterius in altero sit, vel potius in vtroque vna, merito vnus Deus vterque appellatur, quia quidquid est in Patre ad filium transfluit, & quidquid in filio à Patre descendit. *Lactant. firmianus l. 4. de vera sap. c. 29.*

Dei filius.

COnstitutor & repertor omnium Deus antequam huius vniuersi præclarissimum & magnificentissimum templum moliretur, filium sibi eadem, & vna secum voluntate, omnipotentia, virtute, sapientia præditum, & vt verbo complectar, penitus penitusque parem generauit. ante flumina, & terrarum sola, ante moles montium, & sublimia collium fæcundissimo Patris conceptu genitus erat, candor lucis æternæ, & speculum purissimum, imagoque absolutissima bonitatis Dei. O Sacrosanctum & adorandum partum, in quo nihil mortale, nihil ex terrestrium consuetudine, nihil inæquale aut dissimile, nihil prius aut posterius, diuinissima & augustissima omnia. Deus enim se ipsum intelligens, æternum ab omni æternitate Verbum progenerat, vnam habens cum progenerante essentiam, vt alius quidem sit Pater, alius filius, at non aliud. etenim vt personæ confundendæ non sunt, sic non est substantia separanda. *P. Pontanus Vol. 3. par. 1. progymn. 3.*

Atque vt Pater vim omnem patriam, gignendique facultatem repetit quasi suam, sic ortum è Patre quasi suum vindicat filius: ne forte quod personatum proprietas in vtroque discreuit, id in vtroque confundat peruersitas ebriorum. fuit quidem Pater ab omni æternitate, sed nunquam

quam natus: ab omni æternitate fuit & filius sed natus è Patre, & verò nascendi ratione non vsitata, non vulgari, non peruagata, sed rara omnino ac singulari, sed insolita, sed admirabili, sed diuina; quæ nobilitatis suæ miraculo quàm cognitu digna est, tam etiam difficilis est explicatu: non tamen omnino tacitam prætexibo. Simul vt Pater ab æternitate contemplatur quidquid in Deo situm, de ipsomet Deo cum simpliciter, tum comparatè dicitur: simul vt idem simplici quadam notione ea omnia pernoscit; quæ præpotens ac robusta diuinitas moliri potest, illico filium gignit, non se rudiorem vt alij, non minorem, sed sibi parem omnino, ac numeris omnibus, quos diuinitas exigit, absolutum: vt pote vitans viuentem, sapientem sagax, validum robustus, vegetum illibatus, integer incorruptum, diues opulentum, æternus immortalem, beatus felicem progenerat. perquàm sanè recondita, non inficior, & insueta generatio est, non tamen incredibilis, non absurda, quandoquidem veluti riuus è fonte, sic Dei Verbum paterna ex mente procedit. *Ex Orat. P. Fel. Felicij de Sanctiss. Trin. habita à Rob. fidelio.*

Sapientia diuina.

QVibus est, non quibus ornatur, æstimari se cupit humani pectoris imperatrix; diuini filia; hæres paternæ mentis; thesaurus suæ; cella, sublimis, apta ex sese, non alicuius seruitio mancipata: seueritate mitis, humanitate grauis, fœcunditate felix: sine ortu veterrima, sine occasu nouissima; sine incremento maxima: propriæ virtutis cultrix, assertrix alienæ, honestatis parens, sanctitatis comes, castigatrix morum, moderatrix affectuum, publicum, immortale, diuinum bonum. *P. Vinc. Guinis. alloc. 5.*

Spiritus Sanctus.

BOnus auræ bonæ vapor expiratus è corde Patris; expiratus è corde filij, medius inter vtrumque; Personæ dumtaxat singulari notione secretus à singulari notione Patris, & filij; cæterum vniuersam vtriusq; vim continens, & naturam totam eandem, ipsam: sempiternumq; fœdus Amoris, sempiterno fœdere conciliatus vtrique; voluntarius vtriusq; splendor

ſplendor è communi Deitate collucens; virtutis & honoris ſempiternitate par; atq; vt vnus è tribus, ſic non alius, aut diſſimilis, ſed prorſus idem, naturæ ſimplicitate conſubſtantialis, & æqualis vtrique. *Et inf.* Spiritus à Patre filioq; procedens, qui vitali calore mentes hominum colluſtrat: qui ſui celebratione ſic compleuit orbem terrarum, vt commonſtrator clariſſimus eſſet & Patris & Filij, veriſſimus ſempiternæ Trinitatis aſſertor, ac vindex, inſpirator veritatis omnis, opifex pulchritudinis ipſe pulcherrimus, ſapientiæ ſacer ac ſanctus Antiſtes, honoris vigor, educator animorum, demum Spiritus Veritatis. *P. Stephon. or. 3. de S. Spir. adu.*

Cum ab æterno tempore nihil omnino eſſet in arcano diuinitatis quod per ſe optimum, idemq; præſtantiſſimum mirabiles amores non excitaret ſui; neceſſario debuit ſummę huic bonitati par Amor inueniri. Sed nimirum Deum diligere perinde, vt æquum fuit, nemo poterat, niſi Deus, qui in omni æternitate comprehenſum habuit, quo, aut quanto amore diligenda eſſet Natura omnium præſtantiſſima, nullum agnoſcens fabricatorem ſui, nullius indiga, nulli obſtricta, non aliena vigens felicitate, non alienis opibus potentiſſima, non aduentitio nitore conſpicua, non precario maxima, ſed ſua ſponte præſtabilis, & auguſta, ſeſe opulenta, ſeſe admirabilis, ſeſe verenda, & quod in ſe ſua ponit omnia, ſeſe perbeata. Vt ergo tota diuinitas amaretur pro dignitate, vitale quoddam inter Patrem & Filium exarſit incendium charitatis, quo alteri vita eſt impertita, non fluxa, qualem vulgo nouimus, non fragilis, non caduca, non mortalis, ſed cum à Deo manaret, diuina omnino ac ſempiterna. Huiuſmodi nos Amorem, quem velut exardeſcentem quendam impetum voluntatis, impulſumq; nobiſmet cogitando ſubijcimus, Spiritum Sanctum & veriſſimè dicimus, & caſtiſſimè veneramur: cuius quidem nominis ea eſt origo, quòd Spiritus Sanctus è Patre ſimul ac Filio, & ſi duobus, vnico tamen ſpirandi principio par vtrique Deus exiſtit. Interim apertum eſt, cur idem Spiritus Amor nominetur: nam cum ex voluntate in amorem ardentius effuſa promanet, aptiore nec debuit, nec potuit vocabulo nominari, quàm quod infinitè exæſtuans diuini Amoris ardor imponeret. *Ex orat. P. Fel. Felicii ſupra cit.*

Amoris

ETenim Deus hic amor, vbi quemadmodum ipse nouit, & solet, humana pectora sui præsentia numinis opacauit; vbi nunc vaporata vitali suo calore corda, nunc tamquam imbribus irrigata voluptatis, sicut tantum decebat hospitem, præparauit sibi; quid dicam quàm facile, quàm expeditè, quam liberè, quam iucundè, quàm strenuè, quàm magnificè, quàm amplè vires omnes virtutum omnium immittat, & incitet ad omnem honestatem, & laudem? Quemadmodum, & cogitationes, & deliberationes, & voluntates, & appetitiones, & iracundias, & cupiditates & omnes corporis, animiq; sensus quamlibet in partem impellat, ac verset? Quemadmodum illam euocet, atq; ad omnis officij custodiam explicet virtutum seriem honestissimam, ac beatam? Integram primò fidem ad agnitionem supramodum beneuoli numinis, & iusti: Castum exinde timorem, certissimamq; spei fiduciam alacrem, & certam è diuinæ bonitatis, & iustitiæ veneratione generatam: Ex hoc autem veluti fonte perpetuum odium prauitatis omnis: E prauitatis odio continentiæ salubre consilium: Ex hoc ipso cæterum subinde recense ordinem honestatis omnem: Ad punitionem quidem delicti seuerissimam disciplinam; E disciplinæ seueritate tolerantiam voluntarij laboris, & abstinentiam, omnem titillationem sensus, omnes leuiculæ voluptatis illecebras ex animo respuentem; omnem iactātiam & ostentationem; omnem contumaciam, superbiam, arrogantiam; omnem deniq; malam animi cupidinem, & nugatorium aucupium falsæ voluptatis, & gloriæ. Hoc porrò constituto non dubiæ, sed certæ, non obscuræ, sed expressæ iam in intimis animi sensibus probitatis statu; continuò benè moratus animus in educatu boni Spiritus, in ingenium suum, emollitum iam atq; subactum, & ad expressiorem diuinæ similitudinis indolem probè præcultum, & comparatum, omnem reliquum virtutum excipit comitatum, ac necessitudinem, tanquam resti per manus data, pulcherrimæ clientelæ; bonitatem, innocentiam, integritatem, constantiam, æquitatem, animi celsitudinem, & excellentiam; tum aciem mentis, ceu per perspicuum vitrum, traiectam, ad intellectum, ac sensum summi boni; tum intelligentiam, & experientiam recti, ac veri; tum perspicientiam, & vsuram multò fructuosissimam iusti ac pulchri; tum

optimæ rationi consentaneam consuetudinem morum, & vitæ quam emendatissimæ constantem tenorem, eundemq; vultum in mæstis rebus, non secus ac lætis, ad grauitatem compositum, & quamdam veluti decori lucem efflorescentem è temperatissimis animi motibus ad specimen virtutis, ad officij dignitatem: tranquillitatis deinde perpetuas quasi ferias, & statum honestissimæ quietis, & alcedonia placidissimæ pacis. Ad hæc animum compotem mentis, & verè sui iuris, & imperantem sibi; semper optimarum partium, & primarum: sapientiæ beatissimum lumen, tanquàm in liquidissimo cęlo, semper obuium & serenum: arbitrium exinde ratum, exscriptumque ex veritate decretum optimæ mentis apprime tenax, & certum in omni deliberatione consilium: omniumq; rerum humanarum diuinarumq; prudentiam: & firmiter iam impressam atque inhærentem in animo similitudinem Diuinitatis. *P. Stephon. or. 3. de Adu. S. Spir.*

Gratia diuina.

OFfert se primum nobis gratia illa sufficiens, Virgo nobilis, cælesti planè genere, specie, consilio, moribus Deum spirans, quæ dotata satis patrimonio pulchritudinis, & beatitatis, è cælo delabitur humano arbitrio nubilis, porrectaque veluti dextera, vti de suis Deabus fabulatur antiquitas, rapere hominem tentat ad se se. Verum repugnat hic Auroræ vocanti Cephalus, nec trahentem Cynthiam sequitur Endymion. Adolescens ille diues audito Christi hortamento minimè obaudiens recedit tristis: ad cœnam magni Patris familias plurimi inuitantur, accedunt pauci; nihilque frequentius nostro generi exprobratur, quàm illud. Vocaui & renuistis: Extendi manum meam, & non erat qui aspiceret: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Hunc in modum reginæ pulcherrimæ regijs plane conditionibus ambienti, ac petenti consortium, diuortium facimus; imò inter pacta sponsalia conditione illius optima non vtentes, illud tandem efficimus, vt quæ recepta fundasset nobis familiam meritorum, repudiata domum nulla producta sobole cassam relinquat, quin etiam virtutum omnium morte funestam. *P. Leo Sanctius florid. ser. 1. praf. 10.*

Apposité

Appositè etiam hunc in locum conferentur, quæ de diuino Spiritu sparsim habentur in libello Orationum de S. Spiritus aduentu, quæ habitæ ipso Pentecostes die à Sem. Rom. Conuictoribus opera P. Hieronymi Nappij collectæ sunt. Eæ quatuor in classes distribuentur, ita vt Prima repentinum de cælo sonum in eius aduentu factum describat. Secunda aduenientem flatu vehementi Spiritum. Tertia eundem multiplices dispertitum in linguas. Quarta illapsum terris è cælo diuinum ignem.

Repentinus de cælo sonus.

OBstrepit extemporaneus è cęlo sonitus, qui populorum ac gentium surditatem effringit, & hominem cælo procul exulantem recenti sono, quasi voce ad consecutionem pristinæ felicitatis accersit.

At ecce factus est repente de cælo sonus. Ne metue veteris eluuionis procellas tonanti fragore tremefacta tellus. Bene ominari iam licet. felicissimo profusa nimbo suis opibus diuinitas impluet. nimirum Amor tonat. non hic vltricia fulmina displosurus sonitus, cælitum iras, terrarum clades immurmurat, sed ignes sine vulnere prænunciat innocentes.

Nisi fallor diuinus ille sonus præcentoris Amoris sonus est, qui prius auribus adblanditur, vt per aures imperium inuadat animorum. Siquidem & Moyses legem daturus prius vsus est cantico, vt sacræ suauitate dulcedinis æternam legis obseruantiam mentibus insinuaret humanis. At Moyse maior hic spiritus nationes mundi dissociabiles atque discordes, ita concentu morum, & cælestium harmonia linguarum diuinos attemperauit ad modos, vt orbis terrarum aliquando miraretur ex omnibus mūdi nationibus factum esse vnum cor, vnum chorum. Enimuero cælestis amor musicam docet: quia quod continet omnia, scientiam habet vocis, & qui nouit corda omnium spiritus, omnium corda consonare facit.

Non sine fragore ac sonitu fulmina cadunt: nec poterat sonoro sine tonitru fulmen illud inauditæ eloquentiæ Apostolis dari, quo & altiora deprimerent, & dura contererent, & frangerent obstinata.

Enimuero modulatus hic sonus exauditus è cælo, plausus mihi magis videtur esse triumphanti iam Deo, suoque sanguine purpurato, triumphalem

phalem nuper arcem ingresso à beatarum mentium choris, quàm noui certaminis hostilis & minax prouocatio.

Ergo splendidè illapsura per flammas felicitas sonoro spiritu non minaciter, sed amabiliter tonat; vt ex amabili tonitru vitalis ignis fulmina amare & cupere condiscamus. Silete cælestes orbes (si qua tamen fides superstitiosæ veterum philosophiæ haberi potest) incitatissima conuersione suauiter sonori. Repentinus hic cæli sonus verè iucundèque implet aures nostras, dum terrarum amantissimum cælum non auarè in sese conuolui, sed amoris ignea significatione liberaliter in terras effundi prænuntiat.

Repentinum è cælo sonum, quasi belli signum ad arma cæli legionarios euocare, ignemque cælo tonante pluuium in fulmina & sequaces iras ad excidium ruinamque Hierosolymæ perituræ descendere credebamus. Verum sonus ille pacis aura fuit, ignisque verè pacalis, amoris æterni sacrificio fœderata mortalium corda combussit.

Cui quidem triumpho speciem addit longè pulcherrimam factus repente de cælo sonus tanquam aduenientis Spiritus vehementis; siue triumphanti in flammis amori plausus ille fuerit è cælo datus; siue eiusdem amoris vox fuerit, Apostolici nauigij gubernatores inuitantis, vt à Iudeæ quàm primum littore soluerent.

At vbi noua lex amoris est promulganda, non tonat cælum, sed sonat. factus ergo repente de cælo sonus nonne musicen refert, quam docet Amor? Hic sonus Pythagoræa cælestium orbium modulatione quò verior, eò suauior è cælo datus est ad eam in terris regendam harmoniam, quæ non è concentu chordarum, sed è consensu cordium resonabat; cum hæc quamuis numero plurima præ concordia plusquàm musica erant cor vnum. Quod si leges aliæ profanæ carminibus alligatæ decantari solebant, quò iucundius in aures atque animos illaberentur: sacræ leges Amoris, quæ suauissimæ sunt, ac penitus appetunt in corda descendere, qui poterant ab amabili cantus societate disiungi?

Nascente quidem mũdo, in eo Spiritus agitantis motu, edita est multitudo sonitus aquarum, qualis nempe informem decebat abyssum. At Ecclesia ad concordiam nata linguarum, & ad digiti Dei sonitum, cordium animorumque chordas vnanimes pulsantis extructa, concentum statim edidit suauissimum, quo vel semel audito, posita feritate,

melius

melius quam ad fabulosam Orphei lyram, criminibus flagitijsque vinentes; hoc est belluæ terrarum mansuetudinem ita didicere, vt collum antea contumax & refractarium, deinde verò promptum & alacre iugo subiecerint triumphantis in hac Vaticana regia Veritatis.

Enimuero somniet nunc sibi animo delirante Pythagoras sonum nescio quem ex orbium cælestium vertigine, quanto libitum fuerit artificio editum ac suauitate: hodiernus certè sonus quò verius, eo suauius auribus accidit, quo nempe afflante totius resonat aura diuinitatis.

Adueniens flatu vehementi Spiritus.

NVlla erat aura tam felix in hoc rerum humanarum fluctuoso mari, quæ ab infamibus tot vitiorum scopulis hominum mentes miserè periclitantes auerteret, nulla quæ à syrtibus attrahentium cupiditatum auocaret, nulla quæ à Syrenum voluptuoso littore reduceret, nulla quæ non etiam impotenter impelleret in charybdim voracissimam auernalis oræ. Tua tandem aura Sanctissime Spiritus debuit adspirare, quæ vela nauigantium in cælum ageret, nostramque cymbam à congredientibus huius vitæ cupiditatibus tanquam Cyaneis ereptam inter sidera collocaret.

Spirat opportunus, impetuque maximo concitatus ventus, qui exæstuantem arentemque terræ faciem, collectis è beatorum regno gratiarum nubibus recreat irrigatque, pretioso virtutum odore perfundit, ac saluberrimi aeris asportatione lætificat. Quin etiam è portu periculoso rerum humanarum soluturis in sinū beatitatis, nauigationis cursum secundum pollicetur.

Iam verò flammas præit vehemens vna cum sono Spiritus. O temporum nostrorum felicitatem. Hoc sanè hoc in spiritu Dominus. Veni qui fertiles afflas calores cælestis Auster, perfla hortum tuum. Auguror, Deo colente mollitia, aspirante Deo tepefacta terræ duritie, læto veris prodigio cælestia fluent aromata.

Iam verò sese per flammeas linguas insinuans in animos iucundissimus hic æstus vehementi commodum spiritu ventilatur, vt efficacibus vitam flammis par ventus inspiret; quandoquidem vnus potest suum diuinus Amor ardorem euentilare. Quanquam eam quoque causam

argutus hic cæli strepitus mihi sonat, quare simul in ignem atque auram mutetur Amor: vt nimirum in Amoris æstu amorem pro aura respiremus. Etenim suauiter æstuant, quibus amor aspirat. O aspiratum ex Amoris pectore vitalem perfrigidæ mortalitati calorem. O benefici Spiritus aureis flammis aureum sæculum afflantis impetum salutarem. Surrexisti nunc tandem Aquilo, qui difflatis errorum nubibus diuinæ serenitatem veritatis aperires, qui penetrabili frigore penetrales vitiorum æstus adureres. Venisti Auster, qui hominum animos, hoc est frigidum ac sterilem sine te hortum tuum fœcundo calore perflares, quique felix Amoris incendium vni hodie Hierosolymæ pluuium toto terrarum orbe diffunderes.

Repentinus cæli fragor, & vehemens auræ tonantis afflatus, reuocat in memoriam efficaces naturæ tremitus moriente nuper Domino laborantis. Nempe hic quoque supremus rerum opifex emittit spiritum, sui ne dicam oris, an nostri? & illum quidem ad inferos non pœnarum certè sed criminum: in hasce nimirum terras, in hæc scelerum conceptacula, atque ergastula mortalitatis. Sed vnde hæc tanta vis, quò tantus inuergit impetus inquietæ præter solitum charitatis? Amor suauissimus tranquillitatis artifex sine strepitu semper efficax, sine tumultu vehemens, sine pompa conspicuus, qui quondam sibilo auræ tenuis, medioque silentio tanquam præconio delectari consueuit: ille nunc in spiritu vehementi, in fragore ac flammis, ille nunc vndique personat, ac propè dixerim tumultuatur in turbine? nimirum tacere, dum doceas alios dicere, importunum est: quiescere, dum cuncta permisceas, inusitatum. Quod bene mortalium generi vertat vniuerso, nunc primum vtimur operoso dicendi magistro.

Quin etiam id esse causæ interpretor, cur vehemens ignem spiritus comitetur, quod amoris calor non sine suspirio fit. O cæli suspirantis ab amore spiritum vitalem. O animam suauissimam mortalitati recreandæ afflatam. O auram odoratissimam ex immortalis horto voluptatis, florentissimæ odores virtutis expirantem. O feruidum diuina charitate torridæ regionis Austrum beatis caloribus nostra frigora dissoluentē.

Etenim ignearum auriga linguarum vehemens Spiritus ideo terris incubuit, vt venti vehementioris impetu longè latèque spargeret flammam, omnisque mundus experiretur longè maius incendium amantis Dei, quàm indignantis olim diluuium expertus esset. O

O expectatum diem, cuius exortu ventum de thesauris suis æternus Sol coronatus igne produxit. O auram salutarem, quæ spirantium fæcundia linguarum, mortalium salutem disertè personuit. Tunc enimuero Patres fidei nostræ, felicitati restituendæ initos cursus celerrimè tenuerunt; ad omnium gentium fines, vbi erat impetus Spiritus gradiebantur.

Rumor is venti cælitus terras afflantis, qui priuatos intra cænaculi parietes contineri nequibat, potuit nouam legem ad remotissimas quasque perferre nationes. Neque venti murmur violentum abhorrens à placido Amoris iure quis censeat. Nam & ortum ab amanti corde suspirium ventus est, intimos æstus aut alleuans, aut refrigerans: & venti quid aliud sunt quàm terræ suspiria ab inclusis caloribus anhelantis? Spiritus ergo vehemens præmissum ab Amore suspirium fuit, cuius amabili sed efficaci sono à somno torporis ac timoris expergiscerentur homines ad vigiles aures Amoris legi præbendas.

Diuinus Spiritus multiplices dispertitus in linguas.

NAm sicut olim supremus rerum molitor & architectus plurium confusione linguarum insanos Gigantum labores, & superba consilia in Babelicæ turris ædificatione dissipauit: ita sideribus æquandam Ecclesiæ Romanæ Catholicæque turrim moliturus, linguarum quoque diuersitate fabrefacit, & Sacrosancto nomine fortissimo tanquam præsidio munit.

Monet hic me rei nouitas vt exquiram, cur hodiernus non cadat è cælo ignis de more aculeatus in fulmina, sed illabatur insolitas obtusus in linguas? An quia odit amor fulminare ac lædere, amat verò lambere & blandiri? vt quot ille igneis in linguis apparuit, totidem amantissima pacis oscula libasse videatur. An quia ipse sibi fama est amor, qui tot linguis abundat? Vt mirandum non sit, si hodierni beneficij sonus amabilis ad vltimos vsque terrarum fines breui pertinuit.

Victimarum olim lingua præconibus tribuebatur, qui lingua fauere populum iuberent in sacris; an non par erat, vt linguæ diuinitus Apostolis tribuerentur, qui veræ religionis futuri præcones, obstrepenti erât superstitioni silentium impositur. Tandem si in extruenda superba illa

Baby-

Babylonis mole, linguarum ex vna in plures factum diuortium viam ad impietatem omnem,& corruptelam aperuit;eadem planè debebant homines via, hoc est linguarum multiplicitate ad integritatem redire morum, & sanctimoniæ, vt fieret è multis cor vnum & anima vna, quæ vna in posterum lingua loqueretur.

Linguis nimirum hodiernis ampla de orbe vniuerso victoria & gloria debebatur.neque enim alia facilius arte, quàm imperioso linguarum cantu nefariæ superstitionis saxa vbique per summam impietatem mendacibus numinibus excitata moueri, remouerique ex aris templisque potuerunt. Bene ergo pugnaturus linguis hodie impluit Deus. Ite auspicatissima, hoc est vestra luce sublapsæ pugnatrices linguæ: ite noui belli eloquentia fulminatrice nobilis victoriæ auctores illustres & nunciæ.

O verè flexanimas linguas, immò animas, quæ abiectum illud superstitionum cadauer nouo veræ vitæ spiritu animarunt. Et profectò Vrbs illa, quæ futura erat in imperio diuini amoris magistra gentium vniuersarum,non aliam debuit animam habere, quàm linguam.

O sagax & suaue amoris consilium, qui imperium animorum inualiturus vigili prius aurium custodiæ,dolosa linguarum adblandentium præcentione somnum conciliare moliebatur: & conciliarunt quidem ex sententia ingeniosæ linguæ. Vestrum hic ego appello silentium clamosæ quondam, nunc autem validiori cælestium linguarum cantu consopitæ porticus philosophorum.

Sed quare tempestas hæc ignea missilium linguarum innocenti prodigio placidè fulminat? An quia fulmen amoris lingua amabiles facilè flammas proximum iaculatur ad cor? An quia suum erga nos profusum calorem prodigus amor non poterat nisi ardentibus linguis explicare? An tandem quia diuini Verbi munus aptissimum cælestes linguæ sunt? Vt nemini mirandum sit, si factus est repente de cælo sonus, linguis enim pluit.

Nec par est vnam afferri linguam ab Oratore, qui velit emere corda multorum. Descendit in campum Amor & disertus ac multiplex, omniumque linguarum: nempe vt cor, vnus ipse sit omnium. Iam effusos ad concionem Apostolos fauere iubet animis, quando cælum fauet & linguis.

Sed quid ille nuper ignis vitę dispertitus ac multiplex in linguas abijt?

an

an vt propius ad animos penetraret? enimuero si quando fuit, certè nunc est vita mortalium in manu linguæ, vel potius in cordis manu, quandoquidem video non aliam cordis manum esse quàm linguam.

Et quæ lingua Diuinitatem vnquam satis explicare potuisset, nisi ad amores suos enarrandos Deus ipse versus esset in linguas? Deus igitur, qui amantis Ecclesiæ cordi vitalis illapsus est Spiritus, idem Deus Ecclesiæ loquentis in ore factus est lingua, vt inflammati cordis holocausto par hymnus & lingua responderent. Decorè ac sapienter lingua donum est Verbi, & Verbi ardenter amantis ignea lingua donum est.

Vix omnipotentiæ dextera cælum condiderat, & ecce pulcherrimorum artifex ignium Dei digitus lunam & stellas elaborauit. nimirum vt Dei gloriam cælum enarraret ardenter, spiritus Domini stellas, hoc est igneas cælo linguas adiecit. Et hodie renouaturus orbem terrarum, idem Spiritus vniuersam Ecclesiæ faciem irrigauit imbribus gratiarum, & Apostolorum vnicuique quasi cælo ad enarrandam Dei gloriam, & stellas & linguas indidit ardentissimas; vt fulgurantium splendore linguarum præceptum amantis Domini lucidum, & eloquium charitatis diuinæ conciperetur ignitum. Per Angelos olim Deus legem daturus loquebatur ad homines; sed quid opus fuit amplius linguis Angelorum, vbi Dei linguam mundus audiuit?

Quid causæ dixerim esse, cur delitescentem in antro nostri generis reparatorem, vna tantum stella, cæli scilicet lingua prædicarit; eundem cælo receptum innumera pene sidera linguas imitata dilaudent? An ideo vnius splendore sideris significari debuit Dei vagientis infantia, quòd puderet quodammodo cælum pauperiem lacrymasque traducere imperatoris sui, cuius nunc triumphos vt iactet & laureas totum prorsus abire gestit in linguas? An iustitiæ Sole hominum se se aspectui inferente, prodigij loco fuit, quod vel vna cælo stella præfulserit; sed eodem mortalium ab oculis subducto, par erat vt stellarum fulgor erumperet, & vnius iacturam Solis infinita propè astra redimerent? An Sabæis Regibus Bethlemicum in antrum perducendis vnici satis fuit sideris nitor; Christianæ verò religionis principibus in varias orbis terrarum partes profectionem meditantibus multiplices prænitere debebant faces, vt diuersa planè ad littora cursum intendentes suam singuli haberent itineris Cynosuram.

Nec immerito in linguas hodierna sidera conformantur; siue vt destinatum iter non modo luce significent, sed etiam blanda oratione persuadeant; siue vt Dei Verbum, quod huius nauigij merces est, deferatur in lingua; siue vt laboriosæ nauigationis molestias suaui concentu releuent sidereæ linguæ, hoc est cæli Syrenes prorsus innocentes; siue denique vt diuinus amor linguis instructus erumpere possit in voces, quibus mare ac venti obedientes fluctus insanos comprimant ac tempestates. Nisi forte quis arbitretur aduentantem in igne Dominum acuisse vt gladium linguas suas, vt eædem flammæ fingerentur in astra ad cursum dirigendum, & formarentur in arma ad orbem terrarum subigendum.

Diuinus nempe Spiritus halitus est æterni consilij non à Patris potentia solum afflatus, sed ab Vnigeniti quoque sapientia deriuatus, à quo etiã hodie mittitur inter ardentes eloquentiæ tesseras, linguas ignitas, quibus Verbum ipsum Patris edisserat humanis auribus, neque doceat solum ingenij Veritatem, sed persuadeat etiam moribus honestatem.

Iam verò in Sinai præter audita tonitrua micant & fulgura; vt scilicet horrida fulguris lux, & prænuncia fulminis non nisi metuendam legem, ac pene fulminantem præmonstraret. Non ita se res habet in Sion, fulgurum loco igneæ linguæ præfulgent. quantum hæc ab illa luce dissentit. Oculos illa ferit, & fugit, hæc summos vertices insidet & coronat: illa nubibus exsilit laceratis, hæc nulla ducta rimula totam implet domum: index illa est cæli contra mortales excandescentis, hæc eiusdem hominibus placati certissimum pignus. Denique si lingua cælestis vtraque dicenda est, illa cælum balbutit, hac loquitur: illa lædit, hac lambit: altera minatur, blanditur altera: illa condemnat, hac absoluit: illa timoris legem pronunciat, hac Amoris.

Quid autem causæ fuit, cur lapsæ de cælo linguæ super lectissimi cœtus capita non stetisse, sed sedisse dicantur? An ipse etiam cælestis opifex volens Ecclesiæ turrim ædificare, quodammodo prius sedens sumptus computauit operi perficiendo necessarios?

Quamquam linguæ speciem præferunt Amoris fulmina, quia sagittarius animorum per aures certius destinat, nullumque fulmen tractat feriendis cordibus aptius, quàm linguam. Nisi potius dixerim in linguę speciem conformari fulmina amoris, quia sunt adeo certa victoriæ, vt

dum

dum vulnus inferunt, sibi ipsa canant epinicium: aut quia cum mitia sint amoris, quia sunt adeo certa victoriæ, vt dum vulnus inferunt, sibi ipsa canant epinicium: aut quia cum mitia sint amoris prælia, fulmina adhibentur, quæ forment potius lambendo, quàm deforment diruendo: aut certè quia linguis fulminandi fuerunt, qui fundendis precibus intenti cælum linguis lacessebant.

Quod si vt Cyrillo placuit, hæ linguæ gladiorum etiam speciem præbuere, appositè significarunt omnes latè terras noui Principatus armis, hoc est diuini Verbi gladijs ex vtraque parte acutis Christiano imperio subiugandas.

Ex inaccesso Verbi Patrem redamantis pectore, ex æterna illa flammarum immortalium officina procedit Spiritus iste diuinissimus: quid verò ex amanti flagrantis Verbi pectore promanare poterat opportunius, quàm cuspidatus ignis in linguas, futuras olim splendidas ignaræ mortalitatis eruditrices?

Inauditam verò demirari par est instituendi rationem amantissimi Præceptoris, qui peramabili charitatis instinctu in igneas se se linguas effinxit, vt erudita de palæstra flammarum ignei prodirent Oratores in Solem.

Taciti, ex quo sine Verbo discipuli, dum non iam Verbum à lingua, sed à Verbo linguas expectant, assiduis vdi lacrymis agnouerunt ferri adhuc Spiritum Domini super aquas.

Pluuius è cælo diuinus ignis.

ADest in primis ad tecta Sion euocatus è præcordijs diuinitatis ignis, qui ad occasum præcipitantem se se intermortuum rationis humanæ diem, in Orientis iubar veritatis augustissimum reuocat; tenebricosamque ignorantiæ caliginem inusitatæ fulgore lucis illustrat. Adest natiua è sede missus non quidem ad iniurias irati numinis vlciscendas, vel ad infames scelerum colluuione ciuitates absumendas, sed numerosum vt impietatis longè latèque debacchantis malum, ac rediuiua pullulantis hæreseos, veluti lernæi monstri capita extinguat, & cadauerosum ægrotantis naturæ vultum viuido calore perfundat.

Patrios inter cæli ardores ardentissimus Amor ignem hodierna die

perpluit: Amoris enim pluuia ignis est. Enimuero non erat, cur prisca poetarum superstitio parco, modestoque Promethei furto cælestis ignis particulam hominum luto animando immistam fabularetur; cum sese totum in lutea pectora vitalis incendij splendido aureoque diluuio infinitum liberaliter Numen effundat.

Adsum incendij nuncius, quo incendio cum vniuersus terrarum orbis, tum præcipuè Regina hæc vrbium, Vrbs amplissima conflagrauit. Neque tamen opem imploraturus adsum, sed ardorem gratulaturus. Non enim Nero aliquis, trabeatus vltor, feralem subdidit facem: at ipse suos iniecit ignes amor hominum Deus.

Communi Sole non eget hæc dies, omnium ideo illustrissima, quod Sol ipse infinitus lucido profusus imbre delabitur. Et quisquam in tam prodiga sui luce non videat felicissimè terras illius Solis ardore torreri, qui cæli felicitas est. Quanquam ego non facile à cælo terras distinxerim: siquidem vtrobique Sol habitat.

Vos ò flammæ salutares, vel ipsos frigidæ mortalitatis animos facile inflammastis, quia vos Amor immisit. Vrbem Romam deformi ædificiorum squalore senescentem incendit Nero, vt nitidiorem in speciem recoqueret ac reformaret. Sed funestissima illa patriæ fax nil aliud potuit quàm incendere ac demoliri. Vobis ea gloria reseruabatur amantissimi Numinis optatissimæ faces, vt efficaci vestro incendio non vna tantum Vrbs, verum etiam orbis terrarum vniuersus posito vitiorum senio ad primigeniæ virtutis decus iuuenesceret.

Cur autem super Iordanis aquas pridem candidus ales volitabat, hodie super Sionem montem ignis exardet? Dicamne diuino amori velocissimè ad nos descendere cupienti volantis auis pernicitatem nimis tardam visam esse, ac proinde vento vehemente inuectum rapidissimis in flammis tanquam super fulminum alas deuolasse?

Mirer Spiritum veritatis candidissimæ præter morem pluuijs in ignibus rubuisse? Sed fortasse idcirco flammeis rubescit in linguis, quia purpurato nuper sui effusione sanguinis diuino Verbo, Deus item Amor concolor illi apparere voluit in purpura flammarum. Aut hæ flammæ rogi sunt viuacissimi, è quibus idem Amor humanis iampridè extinctus in cordibus feliciter reuiuiscet. At nostros quàm suauiter recreant caligantes hactenus oculos fulgura illa cælo vt nunquam

sereno

ſereno cadentia. O certè fauſtiſſimum omen non niueum, ſed quia amoris eſt, rubicundum.

Ignem humanæ ſocietatis auctorem fuiſſe putauit antiquitas; propterea quòd ad ignem recens inuentum accedentes cœperint homines ſimul congregari, colloqui, ciuitates condere, Reſpublicas conſtituere, mutua rerum commercia exercere, vno verbo, informi adhuc orbi terrarum faciem hanc elegantem inducere. Vos vos immortales amantiſſimi Spiritus ignes decet fama nobilior, veriorque coactæ in vnum, ac prope ſibi redditæ humanitatis. Viuebat ante mortale genus, ſed ſine calore ac ſpiritu charitatis: aſperum, intractabile, moribus aduerſum, ingenijs diſſimile, ſtudijs varium, tam ſui auarum amoris, quàm prodigum ſanguinis alieni. Hanc verò tam incompoſitam, & pugnantem populorum congeriem, hanc vt ita dicam, rudem & indigeſtam generis humani molem, quis concordi pace coniungere ac ſociare potuiſſet, niſi hodiernus liberali pluuia profuſus ignis, quem ſuauiter excuſſit velut è corde Diuinitatis ſolertiſſimus Amor, vt eo calorem extinctæ propemodum humanitatis accenderet.

O capita immortalitati deſtinata, quæ hodie immortalis inſedit ignis, vt diuini beneficio Spiritus, laborioſæ nauigationis duces haberetis aſtra nunquam occidentia: neque enim timere poſſunt occaſum ea ſidera, quibus pro luce ignis eſt, pro igne Deus.

Hoc planè demonſtrant ignes de cælo demiſſi, qui mihi ſanè videntur, aut ſacroſanctæ veluti faces puriſſimo connubio ritè ac fauſtè prælucere; aut beatum Sponſæ caput ſuper expanſis innocentibus flammis cæleſti quaſi flammeo ſplendidè conuelare.

Quid enim aliud eſſe credam hunc ignem, quam aurum illud ignitum, quo locupletari mortales vehementer optat opum omnium domina, & diues ab omni parte diuinitas? niſi forte ignis iſte non tam aureus quàm gemmeus pretioſos pyropos, flammarum imitatores egregios Sponſæ detulit; aut in eiuſdem Sponſæ mente virtutum gemmas produxit ijs longè clariores, quas in locis igne cæleſti tactis progenerari eximia vetuſtate conſpicuas litteris proditum eſt. O ignem pretioſum, cuius flammæ ſceptra ſunt, rubor purpuram præfert, radij diadema contexunt, ardor ſpirat imperium.

Opportunè diuini fluuius amoris, qui fontem habet in corde Patris

& filij, altissimas cæli ripas egressus terram inundauit; vt agrum quem sator Deus paulo ante arauerat cruce, opimauerat sanguine, fœcundauerat morte, corriuato etiam vberi fluuio largè rigaret.

Iure etiam super Apostolos illapsus eorum capita præcipuè lambit, atque ora respergit fluuius iste vitalis: siue vt capillos, hoc est radices humanæ arboris irriget, ex antiquo eorum Sapientum effato, qui hominem arborem esse inuersam asseruerunt; siue potius vt ostendat se ab ore diuino emissum in ore Apostolorum libenter conquiescere; imò ne hic quidem conquiescere, sed tantisper recondi, vt eorum deinde per ora, plura velut per ostia refusus salubri diluuio in omnem terram exundet.

Ignei huius fluminis vtilitates quis enarret, quando non modo pretiosas quasque cæli merces, sed cælum ipsum liquefactum, imò Deum ipsum fluentem ac fusilem comportat in terras? Hoc flumen verè superis ima continuat, geminoque facit mundo beata commercia.

Promissam dotem amantissimum Verbum Sponsæ daturum, igneam eloquentiæ copiam elargitur in linguis, quibus & Verbi symbolum præseferat, & ardentissimi Verbi Sponsa pariter ardere possit ac loqui.

Gaudet prodigiosa ignearum eluuione linguarum terra, miraturque nouo planè magisterio debere se flammis præceptricibus erudiri. Et sanè cui res miraculo proxima non videatur, ad humani generis eruditionem assumi documenta flammarum? Qui docturus ignorantiam nostram missus à Patre venerat filius sempiternus, ita doctrinam suam voluit attemperatam, vt illam votis opportunissimis in pluuiam concrescere cum Moyse desiderauerit, & instar antelucani roris fluere iusserit eloquium suum. Iam verò cum nouus è cælo delabitur Institutor, pro gelida pluuia flammæ descendunt, igneæ pro roris guttulis linguæ scintillant. An importunè? at halitus hic est è feruentibus æternorum amantium cordibus exspiratus; id autem solemne habet halitus à natura, vt in flammas & fulmina succendatur. Ex inaccesso Verbi Patrem redamantis pectore, ex æterna illa flammarum immortalium officina procedit Spiritus iste diuinissimus: quid verò ex amanti flagrantis Verbi pectore promanare poterat opportunius, quàm cuspidatus ignis in linguas, futuras olim splendidas ignaræ mortalitatis eruditrices?

Hoc spiritu Veritatis artifice conformatus ignis hodiernus in lin-

guas,

guas,illam inuexit è cælo sapientiæ lucem, cuius beneficio quàm feliciter emicuit illa, quam percipere potuimus, expositæ iam in medium notitia diuinitatis.

Etenim dum singulorum capitibus diuinus insedit ignis, & augustas Apostolorum frontes innoxio coronauit incendio, ardoribus interim altius ingestis secretiora cæli mysteria immisit in animos; vt erudita de palæstra flammarum ignei prodirent Oratores in solem.

At bene est. expressum est è nubibus non fulmen aliquod metuendum, sed amabilis repente fulgor apparuit: arsere cometæ non in regnorum perniciem, sed ad captiuitatem animorum erigendam in regnum: aperto cælo non imbrium, sed ignium copia petimur, vt labes eluat flamma, quas vnda non potuit.

En iterum Spiritus Domini mundum peragrat, non vt olim ad fouenda rerum semina super aquas incedens, sed ad moliendam Ecclesiam super ignem illabens. Amorem sibi suum veluti dissimulans commercio delectabatur vndarum: hic quia totus amor est, vt videri vult amans, flammarum se præbet in eluuione spectandum.

An non hoc igne fabricata fuit Ecclesia, quæ ipso statim in ortu ardore suo terram omnem accendit, tanta celeritate simul ac vi, vt traiectis missilium more flammarum immensis marium spatijs, aquæ multæ quas inter ferebatur, ardentem non possent extinguere charitatem?

Iam verò quid causæ est, quod in hoc igne Spiritus Domini cunctanter nunc sedeat, qui ferebatur impiger super aquas? An quia non permansurus tunc in homine Spiritus Domini, fugam recessumque suum præsago illo portendebat in motu; nunc verò cum sedet, ad consummationem vsque sæculi domum nobiscum suscipit ad inhabitandum? Et ne quid miraculo desit amantis, diuinus hic Spiritus in flammis effusus, ignem, qui pro sede solum habet cælum, sedere tanquam in centro iubet in terris. Sed vbi Amor est, ibi rerum omnium centrum est; & qui sibi ex hominum cordibus thesaurum, quem amaret, fecerat in terris Deus, ignem sui Spiritus, cor nempe suum semper etiam esse voluit in thesauro.

Fingite animo ex omnibus rerum omnium formis, quæ diuina mente continentur infinitæ excellentissimam speciem, atque ideam hoc quidquid est Christum esse dico. Cogitate absolutissimum opus, in quo efficiendo diuinæ virtutes singulæ toto conatu, atque impetu elaborauerint, quo nihil sapientia mirabilius, nihil melius bonitas, nihil potentia maius, nihil augustius maiestas, nihil ipsa Dei charitas ad amorem rapacius possit attingere; Christus est. Fingite hominem dignitate, potentia, nomine, felicitate, imperio, ac sede Deo parem, cui non homines reliqui modo, sed beatæ mentes, atque adeò quidquid in orbe constat nascendi conditione seruiat. Christus est. Distinguite verò si placet hæc omnia, & partita sigillatim, ac diuisa totius animi viribus occupate, vt singularum rerum admirabilitas cùm propiùs ad cogitationem accesserit, mentemque proprio, ac præcipuo splendore percusserit, iterum sub animi contuitum collecta, ex infinita rerum præstantissimarum varietate exaggeratam aliquam lucem pulchritudinis efficiat. Christus quid est? quæris in hoc opere potentiam authoris? stupendum prodigium est, in quo se totam diuini numinis potestas exporrigit, totam ad speciem, & pompam ostentat. Christus quid est? quæris delicias amatoris hominum Dei, suauissimasque blandicias? Osculum diuinitatis est, quo se Deus homini applicuit, totumque circumplexus impressis quàm molliter, quàm amanter oris sui vestigijs viuæ quodam ardore charitatis animauit. *Ex Palatio Reginæ Eloq; Exercit. 2. lect. 1. punct. 5.*

Christus puellus speciosissimus.

Videt infantem, qui vnus omnium hominum formas aboleret; qui radijs suis astrorum extingueret ignes; qui intuentium sensus raperet & amores. Ingreditur ambrosia luce radiatus, & nectare cælesti perfusus, & gratijs omnibus comitatus: Quis ille tandem? quid animum hiantem lingua suspendis? Ingreditur (ò felicitatis non explicandæ prodigium) ingreditur

Phœbea

Phœbea face purior Puellus,
Astris clarior omnibus Puellus,
Formis omnibus elegantiisque
Rebusque omnibus, omnibusque quotquot
Sunt vsquam, fueruntque, eruntque, pulchris
Vnus pulchrior omnibus puellus.
P. Iac. Bidermanus l. 1. del. narr. 4.

Christus patiens.

PLacuit ex orationibus de Christi Domini morte habitis à Patribus Soc. Iesu in Pontificio sacello, vel Christi patientis descriptiones in hunc locum congerere, vel ea saltem afferre, quæ de eodem patiente argutè sunt dicta. Hac vt æquo ordine legentium oculis subiiciantur, in aliquot classes distributa sunt.

Christus à Iuda venditus & osculo proditus.

CEdit venalem in mercem Auditoris Magister, ac Redemptoris caput fit pretium proditoris.

Iudas magistro venalem in mercem exposito negotium proditionē instituit, osculo perficit, amoris armis abusus.

Fictis subdolæ salutationis officijs, & osculo in vitæ authoris perniciem temperato, proditor infamis omnia perturbasti, & ex æquo ambigua reddidisti, cum venenum in osculo concinnasti.

Ergo fidei symbolo in perfidiæ tesseram conuerso, ad proditoris osculum veluti ad ferale classicum tota se vesana cohors effundit in furias.

Sed proditor etiam hostium odio amicitiæ famulabatur obsequijs, osculo amoris internuncio, & blandimentis abusus amantium.

Principio actione sublata, auctione constituta venale caput innocentis subijcitur acerbissimæ voci præconis & hastæ proditoris. Proditor osculum fœneratur in Curia laqueo redimendum.

Fecialis omnium fœderum fœdator ac ruptor, inter amicos osculorum anhelitus, odij venena despumans, principium pugnæ per crude-

lissimam vrbanitatem indixit. Neque iactu lapidis aut hastæ, sed vnius osculi affixione, communi illo amoris iaculo, ipsum amicitiæ iugulum petijt, pacisque nomen, atque omen gentibus omnibus commune transfixit.

O facinus ab ipsa humanitate barbarum, ò crudelissimo dignam proditore clementiam. Vt altissimè vulneratum facilè tradas in manus hostium Deum, diuinum ad cor perfido penetras osculo. Nimis enim nosti ex Amoris castris barbare transfuga, nullis Amorem armis grauius vulnerari, quam suis. Exclamare libet: vbi mors non est, si in osculis est?

Accedit ore sacrilego, Dominum osculo petit; hoc est inspirat in faciem vitæ spiraculum mortis. Nimirum à signo pacis exoritur bellum. Ergo impium facinus ab auaritia inter innocentiæ castra concipitur, atque vnus è duodecim, hoc est modo sanctitatis caltor, nunc charitatis transfuga, Sacerdotes adit, exacturus pecuniam daturus Deum.

Principio nos æternitati pœnarum ante damnati quàm nati, antequam moriente Deo renasceremur, mancipatæ Diuinitatis auro liberati sumus. Iudas enim mercator pessimus Diuinitatem hastæ subiecit. Quanti? Præconis impurissimi voce publicatur sestertio venalis Deus. quasi non Dominus maiestatis, sed Syrus nescio quis de grege seruorum, &c. A terræ complexu Deus in Iudæ proditoris amplexum osculumque festinat: hoc est vita mundi mortis in amplexum ruit. Et cui voluptas erat pro omnibus mori, mortem osculatur ex ore licet Auerni prodeuntem, spirituque tartarei prædonis inhalatam.

Adest ante alios magister officij, qui necis est designator. Iudas inquam è discipulo desertor, & magistri sui vitæ lector è sectatore doctrinæ, mercatorum nequissimus, venditor Diuinitatis, emptor suspendij, qui merito salutem perdidit, dum prodidit Saluatorem. Et tamen salutare non erubescit, quem saluum esse non vult: Aue Rabbi. O vocem, quam ipse recusasset aer excipere, nisi fuisset antea teterrimi proditoris contagio vitiatus. Nec satis ei fuit in aures impurum spiritum inhalasse: in illud etiam os, quò Diuinitas loquitur, quò respirat Humanitas, animam inspirat osculo planè cadauerosam, quia iam nunc & Magistri mortem olet, & suam.

Mox in ore Iudæ prægustat mortem, quæ nisi personata sub osculo immortalem reuerita abstitisset. Sed

Sed suo iam sanguine quasi onere leuatus Sponsus expeditior aduolat; nescio an dixerim in occursum proditorum, an in complexum Crucis. Certè rectà itur ad Crucem, cum in itinere ostenditur Iudas. Amice, inquit, ad quid venisti? in amicitiæ tessera non tam perfidiam accuso, quàm prudentem approbo calliditatem. hæc Sponsis retia sunt opportuna. non poteras melius capturam designare Sponsi, quàm osculo.

Adest interea mercator perditissimus cum sacrilego emptorum grege, & amoris syngrapha nempe osculo proditionis impiæ mercaturam instituit; sed impurissimi osculi vestigia impressa sanguini peroranti, nouum os addidere, quo se ipsum nequitiæ hominum in se transfusæ reum proclamauit ad Patrem.

Semel prodiga extitit auaritia; inexhaustum vnica effusione liguriuit ærarium. Mercator non melior quàm Apostolus, depeculator salutis suæ, vbi lucrari etiam alienam debuerat, quo vilius venderet Deum ignorantes pretium eius adiuit.

Vitæ auctor Elisæum æmulatus os ad os applicat: at Satana cordis arcem tenente, nihil in te proficiens, opportunitate osculi vsus repetit à te Spiritum suum, quem sui prodigus non vna tantum insufflauerat die. Profanatum contactu tam fœdo est diuinissimum guttur: venire mox ad Patris oscula horruit, nisi se prius quà felle, qua aceto lauaret. detergere spongia voluit, si quid in labijs de osculo illo supererat. Dedicatum è contra tam sancti communione halitus proditoris est; vel impudentissimo spiritui facta religio, ne per illud egredi iam auderet; suprema necessitate pellente illum in locum suum, aliam sibi per fracta viscera viam fecit.

Christi in horto timor, & sudor sanguineus.

QVod enim, vt exordiar in hortis Getsemani, erit illud opus, cuius sanguinea est vel idea? quale tam inauditum tormenti genus, quod eliciat sola cogitatione sanguinem: quod noua quadam ratione non animum per corpus, sed corpus vulneret per animum?

Sanguis ad cordis arcem, veluti præsidiarius miles in periculis accurrere assuetus, ex eodem corde tanquam ex arce direpta factis toto corpore hiatibus erumpere cogitur ac membra cruentare.

Interim

Interim nubes illæ,timoris ac tristitiæ,quæ diuinæ serenitatem frontis, animique turbauerant, hucusque solutæ in lacrymas, impendentis mortis gelu amplius concretæ, imbrem sanguinis perrupto corpore, nouo miraculo profuderunt. Scilicet è peccatorum nostrorum cœno, tormentorum vndis excitatæ nubes, non nisi prodigiosè pluisse poterant.

Insolito repente metu corripitur, solutis primum sudore membris, mox etiam sanguinem prodigiosè lacrymantibus.

Hoc terra cælesti rore perfusa, hoc imbre sponte deciduo irrigata, pro sentibus & dumis rosas nobis, & lilia germinabit; cælo inferendos flores emittet cæleste semen,& sanguis filij Dei non poterit nisi in gemmas concrescere dignas Deo.

Patri supplicans in ipsa periculosissimi meditatione certaminis toto corpore sanguinem mittit. O certum diuinæ charitatis Regem. omnino sic decuit. Regem eiusmodi non alia oportuit purpura conuestiri. Regia enim,regia purpura illa est, non ferro ac manu,sed occulto machinamento ingeniosæ charitatis intexta.

Interim diuinus amor impatiens moræ, nouam carnificinam sine armis aggressus,sanguineum toto corpore eliciebat imbrem: imbrem inquam illum, quo paradisi aditum intercludentis versatilis flamma romphεæ restingueretur.

Iam facinus cui se accingit, cum Patre communicat, & tanquam in operis vestibulo secuturæ seriem necis animo præcipit. Iam flagra, iam spinæ,claui, crux, coniurata mortis agmina sub aspectum veniunt: nec sub aspectum modo, sed cordi mordicus comprehenso certatim cohærent vniuersa, singula cruorem delibant, eoque haulto coniurationem firmant: quin etiam noui sitim sanguinis concipiunt, vrgent adhuc vehementius, & tanquam rudimentum futuræ constantiæ capiaut, obnoxium iam sibi Dominum per omnia imminentium genera pœnarum proludendo traducunt. O ferales hortos, ò delicias inamœnas.

Hunc hortum, hunc ille campum delicijs opportunum, hanc arenam primo sanguine respergεt, quæ nostro sceleri fuit prima palæstra voluptatis. hic vsurpatam à nobis libertatem vinculis, hic timore nostræ cupiditatis audaciam, hic prægustata morte luet affectatam à nobis

bis immortalitatem. Mortem videlicet in illo viridario ad se quasi blandimentis inuitat; & quia eam complecti non potest animo saltem & cogitatione delibat. Nam quid aliud in illo erat, tædere, pauere, in terram prosterni, cum spiritu exitum quærente luctari, nisi velle miserum esse ante miseriam, nisi futuras ærumnas cogitatione anteuertere, nisi mortem ipsam cunctantem, ac prope verecundantem incitare? cuius denique lentitudinem, & quasi tractum indignatus, occupat hostis officium, timoris vsus ferro carnifice voluntate.

Cruciatuum suorum funestissima obiecta sibi imagine is in animo dolor exarsit, vt factus exanimis, cum pares oculi flendo non essent, portentoso cruoris imbre membris omnibus collacrymauerit.

Quod sacrificium vt solemni ritu administraretur, tempore iusto, locoque seruatis, victima primum quamquam Sole mundior, in colle Gethsemani viuis vndis abluta est, in piscinam demersa non aquæ, sed sanguinis sui. Cum enim aquam neque tellus, neque cælum haberet, quæ purgaturam omnia, & consecraturam victimam purificare posset, suus illa perluere debuit latex, non quo munditiæ quidquam aut nitoris accederet (neque enim poterat) sed vt sacrificium, quo apparatius fieret, eo redundantius foret.

Quid enim in Caluariæ monte passus tunc est, quod hic in Oliueti colle sibi non accersiuerit patiendum? Ibi satellitum manibus corpus transfigitur: hic se carnifice anima transfoditur. ibi Pater filium deserit: hic deserit filius se, vt non sua sed deferturi Patris voluntas fiat. propinatur ibi fel à milite, hic calix ab Angelo, illud tamen delibat, hunc exhaurit. Ibi inclinato demum capite moritur: prostrato hic ad terram corpore mortis agoniam patitur: omnia vtrobique similia: nisi quod ibi è calcato torculari sanguis exiuit, hic sponte fluxit è cordis lacu, fuitque illa crudelitatis vindemia, hæc amoris.

Sanguinem ille quidem ex formidine mortis exsudat, sed sementem in horto facit gloriæ suæ, ac fortitudinis nostræ.

A Curia properatur ad hortum, vbi iampridem excisio germine voluptatis proseminatus est Domino dolor, & nata mors; quid aliud primigenia labe pollutus hortus, ac maledicto subiectus procreet Viro dolorum, nisi doloris spinas, & tribulos, vultusque sudorem? quid imbre sanguinis irrigatis areolis, inscriptis sanguine plantis & floribus, nisi cruenta mortis arbor sponso sanguinis efflorescat? Quid

Quid autem hæc subita sine hoste cædes, sine vulnere cruentatio? quid hic ante corporis funus publicus luctus membrorum? Nimirum prouocatio prima certaminis non atramento, sed sanguine per vniuersa membra describitur stylo doloris. quodnam erit externum bellandi negotium, si domesticum otium cogitandi tam ferox? qualis erit aperta vis facinorum, si ciuilis discordia cogitationum tanto cruore desæuit?

Ecce autem hodierna rerum confusio nocturno prodigio prænuntiatur. ecce verno sub sidere, florido anni tempore, in horto Getsemani sanguine pluit. O pluuium in dolorum vbertatem Ver quantum ab amænitate tua degeneras! Hanc ergo infelicem laudem refers, vt mœstissimo prodigio tristissimas hiemes, atque omnium vincas portenta sæculorum. Tu verò cæli terrarumque præpotens Imperator, qui portas omnia verbo virtutis tuæ, quid vnius recens hortuli cultor ad sudorem vsque sanguineum præpostera nouitate defatigaris. Si subigendo molliendoque in horto breuis labor sanguinem exprimit, laboriosissima durissimi montis Caluariæ cultura quantum diuini cruoris exhauriet?

Primus in horto labor inter illecebras amœnitatis. Nimirū aut supplicia voluptatum luit, aut aggreditur oblectamenta pœnarum, aut dolori facultatem præbet vsque in delicias sæuiendi. Iam mentem illam beatissimam pauor, tædiumque conturbant; hoc est tenebræ sunt super faciem abyssi Diuinitatis, an luctus? Iam tranquillissimum pectoris diem sæua nox animi premit; sed ex illa nocte mœroris prima lux oritur, & verè purpurascit aurora, non Solis quidem certè, sed sanguinis. Quamquam liquor ille, qui prodit, aut ipse Sol est, aut certè si sanguis, non nisi sanguis est Solis.

Ingreditur hortum vitæ sator, mortemque messurus arborem vitæ ferit. Vbi procidens in faciem suam (crederes Damascenam) exsudat sanguinem Deus. Et Paradisus humanæ voluptatis imbre diuini sanguinis irrigatur. O limum sideribus parem, ò pretiosius auro lutum ex Dei sanguine, terraque commistum. Hoc sanguine irrigata non tribulos, & spinas, sed lilia Virginum, & Martyrum rosas terra germinabit.

Surge iam sponse sanguinum de lectulo isto florido. venisti in hortum tuum, vt lilia colligeres & rosas: vtrosque flores tuum effundendo sangui-

sanguinem collegisti; lilia palloris in vultu, rosas cruoris in vestibus. Surge luctator fortis, surge tolerantior Iacob; dimitte pauorem, qui cum factus in agonia luctatus es vsque mane. Dimitte Angelum, qui te reddidit infirmando firmiorem: iam enim ascendit aurora. eam si non intueris in cælo, quod ad tui mœroris aspectum celat gaudia sua, in terris agnosce coram te. Vbi enim aurora sit nisi ante Solem? Tuus iste sanguis decurrens in terram, vel roseus auroræ color, vel ros est matutinus.

Satiatis æterno pane discipulis ipse nondum satur, quia nondum felleis lautitiis meridiatus ad mensam crucis, diuertit in villam Gethsemani, imperaturus terræ, quæ noui Adami innocentiam reuerita spinas illi germinare recusasset, imperaturus inquam terræ, vt sibi dolorum Domino spinas præparet. Quis ignorat astum Romani Principis, qui in horto excelsiorum capita florum decutiens hostilis vrbis dominatum occupauit? En alio in horto mundi Princeps, idemque flos campi celsissimus vltro demisso capite in faciem suam procidens pœnarum imperium felicius inuadit. Sed parum est dolorum Principi seruire terram dolorum patriam: seruiet etiam cælum licet dolorum infœcundum. Adest enim Angelus consolator simul ac tortor illustris; qui dum remedium adhibet, amara malorum commemoratione vulnus exacerbat. Angelo terrestris Paradisi, atque horti primæui custodi similem dicerem hunc Angelum alterius horti hospitem: nisi huc accessisset non vt ab hoc portentoso paradiso pœnarum Christum arceat, sed vt eum inibi dolorum suorum cogitatione defixum diutius retineat. Quid vero sudor corporis subalbidus sanguineas rubescit in guttas? Nouus certè Moyses fluuium non ex Aegypti terra, sed suomet erumpentem è corpore prodigiosum vertit in sanguinem.

Ibi ferocissimis animi tortoribus aduocatis pauore, tædio, mœrore, vsque ad mortem tristitia, cor illis vltro discerpendum tradit, vt ex interna pectoris carnificina sanguis ad perorandum erumpat. Sanguis igitur diffluit toto corpore, sed sine vulnere, quia sanguis vulnerum loquacissimus est ad vltionem vulnerantis, hic verò nihil exclamare nouerat, nisi pacem.

Exegit auarus dolor ab omni membro tributum; nulli sudorem aut lacrymas condonauit. aliter Deum flere non decuit, qui totus oculus est.

Effusionis

Effusionis auidus sanguis vulnera prçuenit,& impatiens intra venas teneri vrget libertatem nostram in sua. Oblatus de cælo calix venenum habet, eo propius admoto sudat nobilis gemma. Oriens noster quando ita in vespere rubuit, polliceri sibi mundus audeat cras serenū. Dare tellus incipiet fructum suum, quæ tam bono irrigata sit rore.

Christus alapa percussus.

VBi dum accusator pro crimine affert mendacium,reus pro pœna subit iniuriam. Ex quo ad primam emissam vocem, diuinum vultum sedem gloriæ, furiali colapho impudentissima dextera ministri percussit. neque aruit? aruit fortasse, sed ad contactum vitæ reuixit: in præmium quod vestigia osculi à proditore impressa detexerit.

Fuit qui sedem illam pudoris, regiam illam diuinitatis inflicto colapho violaret.

Et cæteri quidem carnifices sanguinem perfosso corpore hauserint, impurus ille faciem, quæ sedes est animi, cum cæcidit,animum vulnerauit.

Percussus alapa ab homine sacrilego (quamquam ea non tam hominis,quàm improbitatis manus fuit)ab eo inquam cuius aurem paulo ante tetigerat ac persanauerat, palmaris contumeliæ notam amica responsione transmittit: quid aut hoc amabilius, aut illo ingratius?

Struitur apud Annam accusatio capitalis hac lege, vt manu sacrilega fons ille veritatis obstruatur.

Sed vix sumebat exordium veritas, cum impacta per summum dedecus alapa miles gregarius pro mendacio perorauit. Os enim illud aureum eloquentiæ cælestis obtunditur à Thrasone dicam ne, an Parasito? quippe qui gladiatoriam percutiendi licentiam fœda etiam adulandi Sacerdotibus arte turpauit. cui gemino & ignominiæ, & doloris ictui Christus occurrens, ita patientiam iniuriæ præbuit, vt falsitatis calumniam respondendo repulerit; quia enim miles ignarus errauerat,docendus:& quia barbarus insultauerat,patiéter ferendus fuit.

Ac ne summum scelus non ritè fiat, è lictorum fæce audacissimus nescio quis, tanquam scurra triumphalis Deo captiuo insultans, ad risum Pontifici, ad plausum sibi captandum, probrosam alapam infringit.

git. Alapis (miserum me) in terris plauditur, ad salutem lapso terrarum; Deo.

In Annæ domo scelestissimi prædonis manu Rex gloriæ, theatralis veluti scurra percutitur alapa in præmium æquitatis. Quid verò quid agis impie verbero? sic Aram tangis vt violes? nec audis innocentiam vel tacentem? Vt tamen audires, aurem tibi Iesus aptauit, quam Petrus absciderat. O planè sinistrum dexteræ sic plaudentis obsequium! Adeone attactu modestiæ, sub oculis verecundiæ, in ipsa pudoris sede sit impudens manus; vt quæ symbolum fidelitatis est, in ore, vel potius in ara fidei, repente fiat nota perfidiæ?

Apud Malchum seruorum ingratissimum aure restituta, posuit memoriæ beneficium, à quo deinde coram Pontifice depalmatus messuit contumeliam.

Eluso tenebrarum examine, insanam excipite militis temeritatem. extento brachio, exertisque viribus alapam ori imprimit, ei ori, quod est splendor gloriæ: & manu insanissimus lucem tentat. nec ad feruentissimæ lucis contactum exarsit illico in cineres manus? Desistite mirari: voce mansuetissima quasi afflatu auræ tenuis illam Christus refrigerauit.

Christus flagellis cæsus.

ITur ad virgas, expediuntur falces, nudantur Cyclopum lacerti, vincitur reus ad columnam, verberum vulnera, ac vibices in omne corpus inuruntur. Nulla flagellorum intermissio, vicissitudines nullæ, sed ictus plurimi velut grandines vno feruntur impetu. Inflictæ tument atque madescunt plagæ, neque fouentur oleo, sed alijs atque alijs conscissa cute priores recrudescunt. Tunsum crudeliter dorsum impendente scutica contremiscit, non pauet contremiscenti tortor, sed acrius inualescit in plagas, nec earum numerus ad legis reuocatur præscriptum, sed furor ac rabies ius sibi faciunt ex arbitratu. Tantum ne licuit proiectæ hostium audaciæ? Hoccine ratum erat oraculis, vt loris etiam ac fustuario subigeretur Deus? & præposteris consilijs doctor à pueris, à filijs pater, herus à mancipijs scutica cæderetur?

Natabant diuino pauimenta sanguine, cum ab illo, cuius animi ma-

gnitudo semper emergeret, in medijs ictibus crepituque plagarum ne minimus quidem aut præ dolore gemitus erumperet, aut vox ad misericordiam implorandam audiretur; donec tantum est haustum cruoris, quantum satis esset ad eorum immanitatem explendam, qui misereri maximum crimen putabant.

Quare Præses vt sanet liuorem Iudæorum, vt mittatur ab ijs sanguis inuidiæ; Christo iubet aperiri venas: iustique quia iustus est, mandat hauriri cruorem, vt non hauriatur animus, vt vita seruetur. loco igitur criminis eluenda sanguine est innocentia. ò scelus execrabile! nudatur Deus, nuda conspiciuntur membra illa virginea: rubet sola pudore facies. tunc sol in sui conditoris obsequium subducta luce velasset illum opinor tenebris, nisi ad nouum spectaculum defixus in admirationem tam venerandi atque diuini corporis constitisset. Quæ vox, quæ lacrymæ, qui sensus æquare poterit lictorum sæuitiam, furorem, rabiem: calamitosi rei tolerantiam, æquanimitatem, mansuetudinem: plagarum dolorem, numerum, cruciatum? iam nusquam apparet liuor, nusquam flagelli vestigium: vbique sanguis, vbique vulnera. nec iam vulnera ipsa dinumeres: quantus quantus est vulnus vnum est. deficit plagis locus, plagæ non deficiunt. iam & vires deficiunt, non deficit rabies. vtque fecit initium tundendi crudelitas, sic facit finem crudelitas. persuadet enim vt aliquid sanguinis atque spiritus relinquatur ad mortem atrociorem. itaque crudeles in verberando, in parcendo crudeliores, non parcunt vt cessent, sed cessant vt ad crucem immanem reseruent.

Deripiuntur humeris vestes, deligatur medio in atrio, expediuntur virgæ, accedunt gladiatoria firmitate lictores. conscissi verberibus humeri cælestium orbium oneri pares: impressis altius virgarum sulcis, vibicibus inustis dehonestatum corpus. Ne multa in omnium ore & conspectu exsibilantibus inimicis, tanquam turpe mancipium, aut vile caput, gloriæ Dominus vapulauit.

Sed insanis Iudæorum clamoribus meticulosus plus nimio Præses, dum subtrahere reum studet, insigni animaduersionis genere vitam redempturus virgis addicit innocentiam: vt saltem parcere eius vitæ posset, cuius sanguinem hostibus pro arbitratu donaret. Ergò satellites traditum sibi reum arripiunt illico in atrium, vestibus exuunt, nudum saxo

alligant:

alligant;tum virgas expediunt, carnificinam adornant, lacertos atque ictus vibrant. Ah sistite, si quis pietatis sensus, si quid humani homines habetis, nec manus vestras tam innocenti sanguine violate. Truces illi ac barbari virgatores, quasi ciuicam coronam relaturus, qui primus aut valentius feriret, certatim plagas infligere, teneros artus, relictis altè vibicibus aperire, humeros, latera, pectus perfodere, lacerare, proscindere. O facinus, ò spectaculum. Cædebatur illud virginale corpus, soluebatur templum illud non manu factum, diripiebatur illa diuinitatis regia, defluebat ad terram multis quasi è fontibus sanguis, deficiebant cum sanguine etiam vires. Et tamen ipse quasi meritus fustuarium fugitiuus, non se virgis vel modica declinatione subducere, non tortores ad misericordiam oculis flectere, non fidem cuiusque implorare. immo verò quam potissimum corporis partem expeterent, eam subijcere vulneri, dare libenter sanguinem, dare & vitam.

Ergo tanquam victores capta præda illuc aduolant, in aream Prætorij rapiunt non repugnantem, candida exuunt veste innocentiæ candidatum, nudum agri lilia vestientem in medio statuunt, iubent columnam complecti, constringunt. Mox armatæ flagris furiæ auidè circumsistunt, lora ferociter intentant, ceu retracto à fuga mancipio, aut plagiario: tum verò parricidali odio certatim insiliunt, (quid ego addam quod libet potius flere quam dicere) viles animæ, atquè hominum additamenta in Regem gloriæ, manus procaciter inijciunt, cædunt, concidunt, excarnificato è corpore sanguinem vbertim hauriunt, hausturi si liceat etiam vitam. Cum tu interea mitissime Domine, nihil ea immanitate cuiquam offensus, gemitum propterea nullum edebas, nullius opem implorabas, sed columnam complexus retinebas fortitudinem tuam, vbique laceri corporis exuuias, hoc est trophæum patientiæ suspendebas.

Ergo in Prætorium illico deducitur, ad saxum nudus alligatur, à valentissimis virgatoribus circumuenitur: quid addam quæ secuta sunt postea? optauit aliquando pro rei dignitate amplificanda fontem eloquentiæ nasci sibi in ore Chrisostomus. Ego citius hic mihi velim in oculis lacrymarum fontem erumpere, eloquentiæ, si qua est in me, venam penitus exarescere, ne eodem ore, quo cætera vtcunque pertracto, tantum facinus videar communicare voluisse. Dicam tamen vt

 potero:

potero : & vt minimum peccem, dicam breuissimè. Dum vos arma & cæli legiones, vos præpotentes animæ Dominum gloriæ ad terram pronæ circumsistitis : dum ei ex ara diuinitatis odores indesinenter incenditis: dum festo illum exultantique carmine ter Sanctum perpetuò concinitis; tunc vobis inspectantibus, lutei, spurcissimique homunciones, sordes atque eiectamenta terræ, truci vultu, minacibus oculis in Regem vestrum, in Dominum maiestatis insiliunt, iniiciunt impuras ac turpificatas in eum manus, cædunt, lacerant, fluentemque toto pauimento sanguinem, atque immistas sanguini corporis excarnificati lacinias, sacrilegis obscenisque pedibus proculcant. Cum tu mitissime Domine, inter superum carmina, atque inter hominum verbera, illic beatus, hic miser, beabas interim hominem miserijs tuis: & columnam complexus, dum cruore totam aspergebas, ac purpureis illam notis vbique variabas; Amorem in ea tuum, quem omnis posteritas exinde legeret incidebas.

O immitissimam parcendi misericordiam. Corpus innocentissimi iuuenis, quia nullo scelere induebatur, ideo condonationis & mercedis loco, nudationi publicæ, rapinæ, vulnerationi, cædi nefariæ traditur satellitum barbarorum. Qualem excogitare poterit atrocitatem pœnarum crudelitas tyrannorum Thracum, si cōdonationem & veniam huiusmodi comminiscitur clementia Iudicum Romanorum. Sed misericordiæ Iudicis etiam Sacerdotes supparasitantur, dum in lanistas degenerantes, lorarios etiam conductos pretio emittunt in atrium ad gladiaturam in tenerrimo Christi corpore exercendam. Hic ego quàm libentius ad marmoream columnam hoc sanguinolento flumine circumfusam, tanquam ad scopulum frangerem orationem meam? sed ò miseros delicatissimi Principis cruciatus! quid ego perfugiū & fulcrū illud Domini mei collabentis scopulū ferū appello, cum ille tam atroci verberum tempestate iactaretur, vt vnam ad columnā tāquam ad portum aliquē requietis ægris, & fatiscentibus mēbris omnibus niteretur.

Verùm hæc per ludibria lusit furor: seriò tandem scelus aggreditur. Ne sæuissimi virgatores, ne Regum Regi augustissimo vestem detrahite, quam illi vnam in rerum omnium inopia, ad nuditatis integumentū profusa in alios charitas reliquit. Ne speciosum forma præ filijs hominum frequentissimo in theatro denudate: cuius formosissimus

pudor

pudor oculorum coniectu grauius, quàm verberum ictu vapulabit. Vates infelix ego sum. ecce delicatissimi sensus verecundia subito rubore suffusa cruentatur. Heu satis superque publico dedecore modestiam vulnerastis. Quid expedi is præterea virgis robustissimi tenerrimum in corpus carnifices innocentiam excarnificatis? Vtinam liceret & tibi, Domine Iesu, ad seruilis laniena declinationem, vocem illam ingenuam, & compluribus salutarem vsurpare: Ciuis Romanus sum. Sed superstitionum id temporis omnium commune asylum Roma, falsis addicta numinibus, verum oblita Deum erat ciuitate donare. Extabescite iam in lacrymas oculi, quando diuini corporis niues prodigiosi furoris æstu soluuntur in sanguinem. Ne quæso vos vltra lictores. ad terminales dolorum columnas per Oceanum sanguinis ventum est.

Obligari iubet ad columnam columen mundi, nudum, & sua tantum modestia coopertum, mox etiam suo sanguine vestiendum. Illum lacertosi virgatores subito circumsistunt, diripiunt, lacerant, metunt quam ipsi non seuere vindemiam; & verè supra dorsum Domini peccatores arant. Ah sistite nequissimi criminum coloni. Campus ille syderei corporis non vestra sulcandus est manu, sed solis: nec alio tentatur cęlum aratro quàm syderum.

Impius hæc tam culta noualia miles habebit? hic si nescitis, ager est Virginis non virgarum. Intuemini columnam terminale saxum, quæ velut in titulum erecta vos inter ac Deum surgit ac diuidit. Legite iam illos indices Domini characteres ductos in lapide: in quo non atramento, sed sanguine: & quamquam stylo hominis, incisus tamen atque inscriptus est Deus.

Exuitur illico indumentis suis tegendus nuditate nostra: circumligatur ad saxum, reparationis beneficium columnæ firmitate signaturus. Instruunt carnificinam satellites, virgas expediunt, atque ictus ingeminant. Tanti ergo sceleris hortatore metu, liuore ministro, faces odio ventilante, effuso ad spectaculum cælo, ridente foro, ante Patrem obsequentissimus filius vapulabat, cædebatur acerbissimè ab hominibus Deus. Toto corpore diuinus effluebat sanguis, Gehennæ restincturus incendia; & iam luxata societate membrorum non tam discindebantur membra, quam vulnera. Plagarum modus, qui Deo iubente

par esse debebat patrato crimini, eodem obsequente fine modo fuit, quia à nobis peccatum fuerat præter modum.

At quàm funestos Domino falces, quàm sanguinarios optimo humani generis Consuli lictores. medio in atrio, frequentissima multitudine impudentissimè nudatur virginalis pudor, infami alligatur saxo terrarum firmamentum, gyrans cælum in circuitu, à seruis peccati Parens libertatis, seruilibus modis, sed omnem supra modum cæditur, cruentatur, discerpitur, laceratur: ad lassitudinem plurium succedentium sibi in barbarica lanięna virgatorum, extremam ad libidinem militaris leuitatis, ad inexaturabilem inimicorum rabiem, sæuitiamque teterrimam. Et hoc non ad nocentis pœnam, sed ad commiserationem innocentis.

Me miserum, collecta fœdè in morem tempestatis tota cohorte, incussis per robustissimos lorarios acerrimè flagellis, quasi contortis è nube fulminibus insolens procella detæuit. Exterminat turbo feralis florentem illam virginei corporis ideo dixerim terram, quia centrum est & cor mundi. Mollissima membrorum teneritudo repetitis ad plurium carnificum satietatem ictibus validissimis atteritur, laceratur, & prærnitum lege suppliciuni satellitum fit rabie infinitum.

Tempestas ergo verberum crudelissima totum speciosi corporis decorem & formam depopulatur immaniter. Hinc in altum prouehitur sanguinis eloquentia, quia plaga vndique, & vndique sanguis. Voces sanguinis, plagarumque clamores potentissimi delectant maximè Verbum Patris pro mortalibus dum perorat. Gaudet dilacerari diuinus reus, vt homini venis omnibus patrocinetur: Deus atrocissimè diuerberatur, vt homo facundissimè defendatur; quot enim sunt verberum ictus, totidem nouæ sanguinis voces diuerberant pectus iudicis ad misericordiam.

Offendit in latrones vel in ipso Prætoris atrio viator Deus; nudatur vestibus suis, sem mutus & ipse plagis impositus relinquendus.

Sitiens iam non aquam, sed sanguinem Populus Moysis, virgis iterum consequentem se petram sollicitat. vlciscitur illa vulnus beneficio, & plagis petita dat scatebras, quales amauit.

Monstrum fuerat lapsum mundum sine columnis erigi, & à Pharaone duriori meliorem Dei populum eripi, quin et index itineris sua eti-

am

am columna præiret. Timeat templo suo Dagon; Sampson alter columnam amplexus hostium suorum ruina sepelire se præparat. Qui te tamen mi Iesu ex ore iudicet tuo, credat te saxo alligatum Promethei pœnas luere; quòd & ipse ignem venisti mittere in terram.

Christus spineo sertò coronatus.

A Virgis venitur ad spinas, inauditum tormenti genus, illo planè dignum suasore ac magistro, qui nobis fuerat dux & auctor ad culpam, vt ab inferis emergeret supplicium, quo nostra scelera, hoc est inferorum sordes luerentur. O inuentum furiale, ò barbariem exectandam. Desæuire vepribus & arundine in caput, cui vel leuissimi doloris sensus acerbissimus est? non vereri diuinæ sapientiæ sacrarium! non frontem, non verticem extimescere omnium gloriam regnorum, & omnium decus insularum? sed stultum est optare vt genus humanum Deo, cui nunquam pepercit in culpis, parcere nunc discat in pœnis.

Regium caput non auro præcingitur, aut illuminatur gemmis, sed dumetis horrentibus obruitur, & vtquequaque transfigitur, vt nouum inuentum carnificum crudelitati gloriam afferret, & rei tormento ludibrium.

Sed fuerit hoc illi si non cum liberis, certè quidem cum seruis, fugitiuisque commune supplicium: quod sequitur primus sua patientia dedicauit. Edumis densato spinarum agmine horrentibus, nouo feritatis inuento diadema contextum: apex hîc regius innexus capiti delicato. adiecta humeris purpura, inserta dexteræ arundo. ita rex magnus super omnem terram, fictis regni imaginibus, tanquam in scena traductus.

Verum adhuc Domino supererat quod donaret; nobis, quod acciperemus. Nostra illi opprobria auferenda, sed nempe contumeliis suis. Hoc verò à barbaris satellitibus eo tormenti genere perfectum est, cuius exemplum nec ipsi ex antiquitate imitati sunt, nec habuerunt in posteritate imitatores. Etenim ferales lanistæ verberando iam defessi, quasi requietem aliquam interiecturi, semineccm Dominum carnificinæ subductum in eodem Prætorio per otium circumsistunt. Au-

dierant affectati regni reum esse: placuit ornari regijs illum insignibus, Regem salutari. Ergo tanquam actores in fabula, conquisita ad hanc rem histrionica purpura Regem induunt: pro sceptro arundinem in manu statuunt: pro corona sertum è spinis horridum capiti circumponunt: mox adornato lictorum satellitio Regem suum ambiunt. supplices in genua procumbunt, timidi venerantur. tum verò quasi in scenæ catastrophe, mutata personarum facie, ingenti omnium plausu risuque, personante conuicijs atrio, ambitiosum scurram conclamant, exsibilant, explodunt. Sic dignum illud sideribus caput, illud sapientiæ sacrarium; manus illæ Diuinitatis sceptro pares: ille Rex gloriæ ante quem curuantur, qui portant orbem; factus infimæ plebis, ac militaris licentiæ ludibrium planè ac pila, dum iocularis in fabula Rex luditur, suis nos contumelijs gloriosè coronat.

Itaque vt intelligeretur esse aliquod pœnæ genus, in quo cum summo cruciatu summa iungeretur irrisio, ioculari purpura Regis gloriæ humeros contegunt, arundineum sceptrum inserunt dextræ, spinarum aculeis horrentem coronam vertici infigunt, sic vt extantibus vndique dumorum cuspidibus, sacrosanctum illud caput miserandum in modum perfossum ac cruentatum testetur, non vnius Sponsæ laudem esse, vt sit lilium inter spinas: simul etiam appareat in Christi Domini tolerantia fuisse omnes mortis aculeos hebetatos.

Spineo diademate cruentatur, eoque è spineto flos vestri imperij Christiani Proceres colorem duxit.

Sed illuserint te Regem sæculorum ista ferali vt libet pompa sacrilegi ludiones: manus istæ etiam fragili cum calamo fabricare queunt auroram & Solem; nec illud pretiosius est sideribus compactum, quàm sentibus compunctum caput. Quin etiam agnoscimus in nouo isto spinarum serto peregrinum quoddam armorum genus. Nam & populos legimus in acie pugnaturos, sagittas in morem radiorum circumponere capiti, indeque prompta in hostem iacula contorquere. Nimirum sentiet humani generis hostis hunc telorum bellique apparatum; cum tu bellator fortis, isto radiato aculeis capite, in Caluariæ colle occurres tenebrarum Principi, eumque in luce sagittarum tuarum, in splendore fulgurantis hastæ perterritum transfixumque mactabis.

Nec

Nec decuit hostiarum reginæ solemnem deesse coronæ gloriam, ex acutissimis spinis implicitum sertum per vim, vt penitus in sacrosanctum caput spinæ descendant, & mngantur adigitur: nempe vt ex eodem succo, quo tincta purpura erat, purpurascerent flores, ac natiuæ diuinam stirpem rosæ vestirent.

Age immensa pœnarum spatia fortiter emense dux fortissime, perge iam ad coronæ præmia, quæ militaris tibi plausus adornauit. Sed quid coronamenti hoc est? Hoc deerat hodiernæ portentis immanitatis, vt diuina non stellis, sed spinis tempora radiarent. Quamquam mirandum non est; quoniam rosas antequam marcescerent in suam coronam luxus præcerpsit, solas coronandæ spinas innocentiæ superfuisse.

Et miremur si florum loco flos campi male cultus atque habitus progerminarit in rubos? Rubos inquam acuminatis acerbè cuspidibus formidabiles tenerrimo capiti durissimæ carnificum manus imponunt. Huccine demum illæ reciderunt rosæ, quas olim creasti tu quidem, ò veris sator; sed hominum, qui se ijs coronarunt, planè luxus absumpsit: & quota pars viret ac superest Creatori suo? Sed debebatur omnino dolorum Regi rex fruticum, vt omnes in vno recrearet. Sane cum primum in Domini vertice consiti sunt aridissimi iam dudum lentes, sentire vitam vsque adeo cœpere; vt quod aliqui Sanctorum asserunt, viriditatem, quam induerant, post illud quoque tempus constanter ac perdiu conseruarint. Et verò quidni reuirescerent rubi, qui rosas etiam diuinissimi sanguinis protulerunt? Nunc verè si vnquam alias Verbum Dei cecidit inter spinas.

Indumento corporis regio congruit tegmen capitis, quod spina plantarum imperatrix in coronam imperatoris dolorum acutè contexuit. O diuinum caput candor lucis æternæ verè nunc lilium inter spinas. Quamquam en vt spinæ sanguinem elicientes diuinum lilium in rosam commutant. quin imò inuersa vice non spinæ rosam præcingunt, sed rosæ defluentis sanguinis spinas coronant. Antea tantummodo terra spinas ferebat; nunc cælum quoque, caput nempe hoc sanctissimum spinas ferre cœpit. O vestram nobilitatem eximiam spinæ fortunatæ, hactenus ad insidias humanorum pedum humi reptastis; nunc ad coronam diuini capitis ò quantum assurgitis. Dignæ

estis

ctis quæ cælo infixæ aculeatos siderum radios augeatis: & par est vt cælestibus è signis corona illa stellarum expulsa, elucescat in posterum in cælo corona spinarum.

Nazareni cæsariem asperant aduncis vepribus: verendam supercilij maiestatem rubo frequenti obnubilant: frontemque sidereis dignam thiaris sentò hispido premunt. Vt in hoc etiam terrarum orbe regnet, vel ipsis galeata inimicorum manibus Dei sapientia.

In regno patientiæ nihil aliud coronat, quàm quod cruciat. Spinarum Deum finxerint Ethnici, fecere Iudæi. Colligamus de spinis vuas, ex quo vepres inoculantur in vite. Initiandus in dolorum arte Magister, post examen seuerius laureatur, arundinea tamen rude donatur, ne grauis cuipiam disciplina eius accideret. Sepire vineam suam venit bonus agricola, collegit vndequaque materiam sepium; id vnum stupens ac dolens, quòd terra etiam, quæ maledicta non fuerat, spinas ferret.

Christus sub Crucis pondere laborans.

CErnes vnigenitum filium, imperij tui consortem, partum intelligentiæ tuæ sub crucis pondere laborantem: Cernes dum trahit & trahitur, dum propellit & propellitur, identidem sub onere procumbentem: carnes luxato iam dorso, fractis humeris, dehiscentibus plagis cliuosum iter stillicidio sanguinis irrigantem. Nos nos etiam videbis incumbentes in filij dorsum, & culparum ponderibus pondera cumulantes, vt qui cæli terræque molem sua vi sustinet indefessus, modicæ nunc sarcina trabis opprimatur.

Portandam Crucem imponunt defesso, immane pondus semiuiuo: vt supplicij sui prius opprimatur sarcina, quàm cruciatu.

Cogitur suis labantibus ac pene intermortuis artubus ferre lignum, non minus ignominia exitiale quàm pondere: vt quantum oneris magnitudine premeretur in corpore, tantum dedecoris acerbitate cruciaretur in animo: & cuius humeris totus mundus incumbit, suis ipse viribus destitutus Cruci succumberet. Compellitur Deus conscendere illum extremum miseriæ collem, vt qui sceleratorum fuit supplicium, eiusdem Dei nunc sit carnificina.

O salutis

O salutis æternæ vexilliferum. Hoc vexillum sequi nos oportet, quicumque sequimur salutem. Certè quæ ex eo pendet, vnica nostra salus est.

Imposita humeris Cruce, iubetur innocentissima victima iugo collum ante submittere, quàm securi: ingeniosum turpissimæ morti crudelitatis additamentum.

Proh quàm graue etiam Deo regnum Crux est! Ille qui tribus terræ molem digitis appendit, humero non sustinet Crucem: ac trabali suo sceptro caducus miserabiliter laborat.

Itur ad ferale iugum; prodit extra vrbem criminibus ipsam suis obsessam diuini Patris sapientia; & quidem omnia bona sua secum portat, hoc est Crucem. Tardius incederet, nisi patibulum quasi penna pœnarum, & ala charitatis aptata sanctissimis humeris, molem excruciati corporis veheret potius quàm veheretur.

Ergo damnatione sua & absolutione nostrâ lætissimus, nobis debitam fugitiuis nostram accessit ad Crucem, eamque laceris humeris impositam ascensu arduo gestaturus ad Caluariæ montem, vrgente nostrorum onere criminum, exhausto venis sanguine, exanimato vulneribus corpore, viribusque deficientibus in via, patibuli oppressus pondere, dum nos erigit cadit Iesus. Cadentem nostrarum sub fasce culparum, & Caritatis suæ pondus, & superincidens ruina Crucis oppresserat, sed immanior parcendo crudelitas leuatum onere grauiori supplicio reseruauit.

Iam vero pronus in vesperam dies monet, vt ambulando fames colligatur: fames inquam non epularum ad cœnam, sed pœnarum ad cædem. Properat ergo ad Caluarium, ad montem scilicet myrrhæ & thuris, qui solam in delicijs habet amaritiem. atque vt in sudore vultus sui vescatur pane suo, hoc est pane doloris, laborat sub fasce spinarum, quas illi maledicta terra germinauit, qui non laborat sub axe stellarum.

Christus cruci affixus & in ea moriens.

EXcelsam tollitur in trabem, vt tam illustri suæ ignominiæ spectaculo videatur in probris, qui splendescit in stellis.

Ventum

Ventum tandem est in Caluariæ verticem, reorum olim, nunc Iudicis carnificinam; extremum amoris documentum, prærupto quaquauersus corpore, perinde ac fornace flammantis animi; ex quo scintillæ quondam, totum nunc erumpet incendium: trabi suffiguntur & pedes, obrigent nerui, venæ dissecantur, fatiscunt ossa, dolores doloribus exacerbantur. Tibi verò ò salutis nostræ sponsor atque obses, qui sensus, quæ cogitatio suberat, cum sublata trabe in sublime ferebaris, in publicum tuæ nuditatis spectaculum, & in probrosum latrocinij testimonium? quàm vehemens omnium incensus membrorum? quæ dilaceratio cutis ex asperæ trabis illisu? quis hiatus plagarum dum militum lacertis quaquauersus agitata crux constabilitur? qui dolores, qui cruciatus, dum tanquam perurgente prælo ita comprimeris, vt cruor omnis è venis diuturna tabe distillet, atque effluat: & innixus manuumque pedumque vulneribus, vbi conquiescas non habes; nisi vel recumbas in vepres, vel incumbas in vulnera?

Tres ferme horas cruciatus hic tenuit. Diducta brachia, luxati artus, perfossæ manus, traiecti pedes: pendulus ipse insistere vulneribus, beatis è scatebris vndare sanguis. Effusa ad spectandum ciuitate, hi insultare misero, hi exprobrare regnum, hi figere maledictis. Iam corpus destitui sanguine, lethali frigore tentari membra, occupare ora pallor, defluere ceruix, natare in morte oculi. Itaque informi ligno, infami colle, inter sicarios medius amicorum dolos, vim hostium expertus, cruciatibus, probris, angoribus satur, cum generosa se voce metæ proximus incitasset, migrat è vita.

Dum hic triste parricidium vrgetur, illic informi regno illuditur, vbique infami leto insultatur; homo pacis nostræ, tanquam in die lætitiæ suæ dispensare militibus vestes, impetrare interfectoribus cælum; donec deficiente anima, pronis in mortem oculis, labente in pectus capite, quasi inspiraturus in hominem spiraculum vitæ, effuso ad spectaculum cælo, motis sede sua elementis, natura laborante, dum tot inter mundi dolores parimur, Spiritus oris nostri Christus Dominus expirauit.

Vicit scilicet, spoliumque mortalitatis suæ victrici ex arbore, trophæum iustissimum statuens, suspendit.

Et iam complexus infame lignum Caluariæ montem, votorum

suorum

suorum culmen ascenderat regnaturus à ligno Deus. Hic festinante Principum crudelitate, nudatus iterum in omnium conspectu, gustato felle, repudiata myrrhati vini potione soporifera, atque ab sensu doloris animum abalienante, affixus & sublatus in Crucem, è celso illo pegmate mundum complexus, post exoratam paricidis veniam, post traditum matri pro filio abeunte discipulum, post latroni promissum gloriæ regnum, cum quo iam communicauerat regnum Crucis, consummatis omnibus, inter summos dolores, sed dolorũ adhuc sitientissimus, deficere instante iam morte Dei filius cœpit.

Tollitur in Crucem execratum vulgo lignum, & ominosum: sed ex ea specula sibi designat oculis gentium possessionem vniuersarum, & inscriptione gloriosissimi tituli, velut è tribunali pronunciata sententia, iniquissimum orbis terrarum dominatorem exterminat. Incipit animam agere, ac tanquam teneretur communi conditione mortalium laborat in vitæ supremis: sed in Parentis æterni gremium inclinato capite, mortem tergiuersantem adhuc & restitantem nutu verticis accedere iubet ad se: nec ante spiritum tradit, quàm victoriam perfectam iam, & consummatam esse proclamet. Occidit demum, atque ex arena mortalis vitæ victus ac profligatus aliquando discedit: sed ei tanquam superstiti atque victori triumphale carmen & Pæana omnium perturbatione rerum, velut incondito militum clamore natura decantat.

Trabem funestam conscendit, eaque velut egregius gubernator inuectus vt ita dicam, per sanguinis fluctus immensos vitæ suæ miserandum naufragium fecit, vt nos porrecta tanquam tabula incolumes ad portum felicitatis appelleret. Hic enimuerò quales opes ex effracto diuinitatis totius ærario fusæ sunt? vestimentorum manubiæ militibus, interfectoribus venia, latronibus triumphus in cælo, discipulo mater in terris, Sacramentorum thesaurus Ecclesiæ, Summo Pontifici innumerabilium ditio populorum, nobis denique vniuersalis hæreditas supremæ salutis obuenit.

Aprico iam in colle sublimis regnas, iam dispergis cum Sole manus. Hoc tamen à Sole discrepas, quòd vtrinque occidis. Vtrinque enim occidentis vitæ fines durissimis clauis acutus præfigit dolor. Neque verò supremis laboribus confectus Rex noster otiosus est. Quid ergo

rerum

rerum agit Caluariæ in regno suburbano? Arborem serit alteri sæculo profuturam: regalemque Cyri laudem iure vsurpat, Hæc mea manu est sata. At ò tragicas rerum vices: in ipsa quam serit arbore vitæ, moritur.

Et iam ventum est ad summum, non tam montis verticem, quàm votorum. Hic enimuerò mundum compendio recreat, quem diu creauerat. Nudatur, affigitur cruci, sustollitur, & ad mundi prospectum in Caluariæ colle, hoc est in medio mundi totius ac puncto, committitur linea felicitatis humanæ: inseriturque in ipso terrarum corde Cor cæli.

Ille verò actus in Crucem quid aliud agit, nisi dispersis cum Sole manibus immensæ caritatis orbem amplecti? nisi vitæ hieroglyphico quadrilatera Cruce quadrare sibi mundum, & decussare iterum rerum vniuersitatem? nisi tractum ad se orbem terrarum beato pauore supplicantem adorantemque de Cruce suspendere? nisi quadripartiti mundi finibus trophæum salutis, & victoriale signum Crucis imprimere?

Ad montis tandem ac diei fastigium ventum est: & noctem incubare satis indicant tenebræ factæ super vniuersam terram. cumque lauandi tempus illud sit, quando salubrius in terris balneum non reperitur, quatuor aperiuntur in Christi corpore scaturigines; e quibus viuus humor in lauacrum salutare deriuetur. nam vnde certior hauriatur salus quàm de fontibus Saluatoris. A balneo ad mensam itur; & quidem tempestiuè, cum hora sit nona. Recumbe igitur in isto triclinio mortis, in medio loco, nempe latronum in medio, Prædator suauissime cordium. Ecce dapes apponuntur, sed quæ deceant mensam crucis: pro melle fel, pro vino acetum. Hoc videlicet nectar est, hæc ambrosia, quam homines propinant sitienti Deo. Sed non alio restingui liquore debuit illa pœnarum sitis. Et iam sera nox est, quando redijt Hesperus, qui lucifer mane recesserat; & cum eo cernitur luna perfecta & testis iuxta crucem fidelis. Requiesce igitur à laboribus tuis pacifice Rex, in reclinatorio isto præ tua charitate aureo, ad quod ascensum fecisti purpureum. Dormi iam somnum tuum, vigiliam nostram: siquidem somnus iste nos excitabit ad vitam. cum enim tu cælestis Adam obdormieris, ex latere tuo ædificabitur vera viuentium mater Ecclesia. Iam verò consummatum pronuncians pœnarum diem, in

strato

strato sanguinis, in puluino spinarum, in sinu mortis duram quietem capit & ferreum somnum, qui cum in vita non habuerit vbi caput suum reclinaret, in sola morte reclinauit caput.

Iam libani cedrus immortalis in patibulum diræ mortis conuertitur. Botrus Cypri dulcissimus in poculum aceto ac felle permixtum amarescit. Manus olim tornatiles aureæ, nunc cruce complanatæ plenæ sunt non ferrugineis sed ferreis hyacinthis. Sol in gratiam aliorum cursum continere assuetus, huic vni ne fulgeat, occidit ante occasum. Vestem qua sudore, qua cruore, qua luto respersam & planè polymitam non alieno, sed ipsius Domini sanguine tinctam militaris ludus ostendit Patri, & fidem facit, filium à Iudæa fera pessima deuoratum. Tandem miserrimo dominatu feliciter perfunctus moritur in lectulo crucis, in culcitra plagarum, sub conopeo meridianæ caliginis, atrato tenebris cælo, terra sanguine purpurata.

Defixus cruci sustollitur, solis pedum palmarumque vulneribus insistens, vt nostra, quam susceperat causa, tota secum penderet à vulneribus. Gaudet suomet pondere sua sibi vulnera recrudescere, quia sic fortius in momenta proclamant. Meritò quidem non plantis, sed plagis sustentatur orator, qui facundiæ pondus collocauit in sanguine: feliciter super vulnera moritur, qui sibi vitam fabricauit ad vulnera. Trabales illi claui, ferreæ sunt vulnerum linguæ, & facundissimæ sanguinis oratrices; repulsam ferre non possunt, quia nimium habent ponderis, dum sustinent Deum.

Ibi pendens ex arbore manus & pedes ferro traiectus, hasta discissus latus, totus lacer vulneribus; quadrigam gloriæ sibi sternit quadrifido in patibulo grassatorum.

Prodigia Christo moriente obseruata.

OBstupescite cæli, & solem vestrum collucere pudeat, quo die sempiternus Sol contenebrauit. Contremiscite campi, nam & is de patibulo contremiscit, cuius ponderibus stabilitas vestra libratur. Conscindere Templi velamen augustissimum conscisso iam eius corpore, qui mysteria tuis operta penetralibus fobis à sua nuditate nudauit. Emollescite lapides in sensum doloris, nam & potuerunt mortalium

talium

talium pectora lapidescere. Dehiscite tumuli, vt veteris è sedibus prodeant Iudices, qui de tanta viuorum crudelitate cognoscant.

O Solem solum propemodum tanti animaduersorem parricidij, qui in tam acerbo, miseroque spectaculo, ne tantam rei indignitatem videres, eripiens funesto facinori diem, diei lucem, luci splendorem, splendori te ipsum, obuolutum tenebris caput abdidisti.

Vicit ipse profecto hostem, fudit, profligauit, occidit, sed vt Samson cum hoste concidit, atque ita in prælio laceratus, ac deformatus est, vt à miserabili specie Sol oculos auerteret, offusisque tenebris acerbum spectaculum mortalibus auferret. Et Christi corpore, quo tanquam inuolucro quodam augustissimum diuinitatis sanctuarium obtegebatur, summa vi in contrarias partes diducto, ac penè diuulso, ipsum sanctissimi templi velum teneri non potuit, quin in partes duas discinderetur. Eos autem, qui communem parentem suis ipsorum commodis consulentem inexpiabili parricidio sustulerunt, hominum parens terra non ferens immoderata suæ molis iactatione ab se se conatur abijcere. Præter omnem consuetudinem franguntur saxa, mollescunt lapides, dum homines nati ad misericordiam lapidescunt.

Lugent ipsa propemodum cæli lumina, quæ tenebris, & squalore obsita, aut indignum Iudæorum facinus cæcæ noctis caligine inuoluunt: aut immanissimum conditoris supplicium funebri veluti pompa atque apparatu prosequuntur. Mœrent elementa, dum suis penè sedibus conuulsa, auctoris sui obitum, proprio ipsorum interitu præcurrere quodam modo nituntur. Plangit terra, quæ crebris, ac profundis concussionibus labefactata tanti criminis immanitatem adeò non sustinet, vt ipsa saxorum firmitas confracta soliditate rumpatur. Omnis antiquitatis memoria confecta senio contabescit, dum velum templi, quo prisca illa mysteria quasi sacrosancta occulebantur, miserandum in modum discinditur. Afflictantur denique ipsis etiam sepulchris inclusi sanctorum cineres, qui ne sine doloris, & commiserationis sensu essent, sensum, ac motum atque adeò vitam auidè repetunt, vt vitæ auctori mortem oppetenti, penè dicam illachrimari queant.

Vt non sine causa sol ipse atratus ostenderet turpe sibi esse vero extincto sole lucere; ac tantum indignata facinus, suis concussa ponderibus

tibus terra nutaret; quæ sine dubio impios, & sacrilegos repentino hiatu absorbuisset, nisi ab eo, quem sustentabat, parcere didicisset: quin etiam sepulchra, ac monumenta patuerunt; vt testarentur plus inesse sensus in putidis cadaueribus, quam in hominum animo pietatis.

Expalluit, contremuit, ac propè defecit natura ad huius carnificinæ conspectum. Lacerauit iam superuacaneum velum templi, quando turpiter velatam faciem templi viderat, quando templi corpus nudatum, atque discissum conspiciebat: maius obsequium in cadaueribus inuentura, quàm in viuentibus, mortuos exciuit è tumulis, vt obuiam Deo morienti procederent. obduxit soli tenebras, vt parricidis ipso cælo, ipso conspectu lucis interdiceret. oppressisset coniectione saxorum, iam se sponte frangentium, & agitantium in vindictam, vel obruisset terræ se commouentis, neque hos homicidas ferentis hiatu, nisi vocem illam extremam audiuisset, qua Christus malis hominum grauius affectus, quam suis propè testamento cauit, vt ignosceretur.

Quid indignius hic Sol vidit vnquam, quàm id facinus, quod nefariè perpetratum ab impijs parricidis, quia propemodum sine lacrymis intueri non poterant Angeli pacis, ipse diurni luminis moderator intercepto solis officio de medio curriculo diei repentina nocte contexit? quid grauius quam quod infima mundi sedes, & hæc terræ firmitas tolerare nequaquam potuit, quæ semper omnium scelerum gymnasium, ac receptaculum fuisset? Ergo tanti sceleris ita non potuit sustinere grauitatem, vt quasi reformidaret inexpiabilem contagionem labis: & intolerabilem parricidij societatem à se longissimè recusaret, ingenti tremore labefactata nutauerit: montes mutua collisione commiserit: ingentia saxa nunquam aliàs audito fragore discluserit: gentes omnes insolitæ pauoris consternatione compleuerit. Quid lamentabilius quam cuius atrocitatem hæc lætissima rerum vniuersitas dolore maiore, quàm publico, luctuosiore, quàm funesto, clariore, quàm humano, vehementiore, quàm materno mæstissimè lamentata est? quod aspicere sydera noluerunt, quod hæc elementa conquesta sunt. quo maria sic tumultle non dubitamus, vt littora verberata fluctibus, ceu plangoris alterna responsione resonarent?

Damnarunt itaque funestissimum hoc scelus, nec minus nostrum, quàm Iudæorum cælestes orbes, atque astra: & diem mortalibus, qui

omnium Ducem, ac moderatorem hominum resti ixerant, abstulere. Damnarunt elementa, & hiatu terrarum, montium ruina, scissione lapidum, ostentis templorum tanquam mutarum rerum linguis feralem aduersum nos protulere sententiam. Damnarunt infernæ specus, ruptisque sepulchris ad filiorum inclamationem patrum ossa, ac cineres reddidere.

Expalluerunt sydera, ipsoque meridie dies degenerauit in noctem. Christo morienti non melius quam mundi tumultu, & totius comploratione naturæ parentatur.

Huic tam barbaro sceleri spectando, ne solus interesset e cęlo Sol, præmatura nox syderum agmina euocauit: ne soli e terris viuentes homines, concusso mundo mortuos etiã refracta sepulchra reddiderũt.

Clamauit terra insolitis motibus tanto ferendo sceleri imparem se professa. Damnarunt execrabilem istam vocem viuentes homines, filium Dei, te audiente, eum, quem tu hominem non putasti, salutantes. Damnarunt vita functi, eius morte, quem necasti, vitam sibi restitutam testantes.

Atratus hoc in funere Sol, velum, quod vestis est temp'i, scissum lugentis in morem, cædentes se se collisique montes, excussa hiantibus sepulchris defunctorum corpora, haustæ, obrutæque vrbes, auditæ abeuntium è templis Angelorum voces, terræ moles motu quatefacta, omnia lamentari visa Parentis occasum, armari in vltionem parricidarum, interminari humano generi extremum diem.

En tanquam ad intercedendum subito accurrunt mota sedibus suis elementa, fugit è cęlo Sol, tangit etiam mortuos hic dolor, atque è sepulchris exsuscitat, omnia insolito naturæ tumultu hic laborant, vt aut necem Domini opposito quodammodo suo remorentur, aut atrata, & scissa cum veste, miserabilique mundi gemitu à Patre vitam filij deprecentur.

Principio Cælum pompæ funebri facturum initium, vestem mutat. Sol funeris designator positis propè radijs ex lugentium habitu crinem detondet, atratosque lictores præmittit, & tanquam appatitores suos minorum syderum duces. Orbis ipse terrarum vniuersus quantus quantus est, induitur tenebris: quà tremore concutitur, quà motu fluctuat alterno, quà montibus in solidum fatiscentibus hiat, quà saxis allititam

assultantibus aperitur. Et quoniam tota lugente familia Parentem suum, Salomonis templum quæ sedes illi fuerat peculiaris,& propria, in omnium mærore lætari non decet, singularia deponit ornamenta; nudatisque penetralibus ostendit, omnia violato rerum Domino, facta iam esse profana. Nam quemadmodum religione, sacrisque pollutis ad summam doloris significationem sibi vestem à pectore discindebant Hebræi, sic templum Hierosolymæ celeberrimum velum illud, quo tanquam veste sanctiore quadam, antiqua sacrorum adyta contegebantur, abrumpit, & diloricat à se: mortuoque iam eo cui rerum arcanarum illa deseruiebat adumbratio, & scena, frustra putat obiectum spectatorum oculis retineri siparium. Nullà denique Cæli terrarumque pars est, quæ portento careat, & miraculo suo. sed vt intelligamus tamen hunc totius naturæ sensum, ac motum funebrem in laudem Auctoris pro nostra ipsorum extincti salute panegyricum esse, illud etiam factum diuinitus intuemur vt prodigia hæc innocenter,& nulli perniciosa mortalium exhibeantur. Obducitur enim tenebris Sol. Cælum armari videtur ad vltionem, sed nullo percellit fulmine flagitiosos. Nutat vndique terra, montes dissiliunt, & saxa; sed neminem prorsus ea tanta côquassatione corripiunt. Scinditur in templo velum, detegiturque profanis sacrarium, sed nulla consequitur parietum ruina, quæ sacrilegos secum inuoluat,& parricidas. Quin ipsa situ, atque illuuie squallentia monumenta maiorum aperta sunt: non quidem vt exorberent impios, & tanto scelere contaminatos posteros, sed vt redderêt hominû societati viuos, quos multo iam ante mortuos accepissent. Neque enim terra poterat amplius mortem intra latibula continere, quæ salutifera cruce Christi pertracta humeris, inarata, quæ diuino illo perfusa, & opimata sanguine susceperat vitam.

O diem rerum vniuersitati luctuosum, atque ex dierum albo delendum, quê Sol ipse dierum supputator meridiana atratus nocte deleuit. Etenim Sol in opificis sui funere funestissimarum opifex tenebrarum, & collisa horribili fragore saxa, & nutantium ruinæ motusque regionum, & refracta fatiscentium lapidum compage monumenta, & è sepulcris iam regiæ vitæ subeuntis magno strepitu excussa repente mors, & sacrorum penetralium discisso velo patefactæ religiones, & cæli caligine, tremore terrarum, lamentatione naturæ, mundi pene

 totius

totius occasu confusa vniuersitas mortales impulit vt Deum in cruce sublatum, morientemque suspicerent.

Audiuit rerũ vniuersitas Regis sui moribũdi cõquestionẽ: atq; vt mortuo Deo pro virib. iusta persolueret, rerũ ordine cõnulso funditus tremefacta, & meridianis tenebris flebiliter atrata parẽtali nęnia vlulauit.

Solem tot scelerum aspectu decoloratum an non iterum accendisses, nisi oculos hoc est Soles tuos luce priuasses?

Verum quoniam moriente Domino mutata veste rerũ vniuersitas atrata flebiliter vlulauit; & collibus æternitatis incuruatis ad luctum, tremente terra, contritisque dolore montibus ad comploratione ingeminandam dedit abyssus vocem suam, oratione nostra non est opus.

Expirauit Deus renatus est homo. statim enim atque ille Spiritum emisit, ecce monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Aperta sunt monumenta mortuorum ad excipiendam vitam, quam profusione liberali moriens Deus ore suo transfundebat in mortuos. Surrexerunt corpora Sanctorum animata spiritu, quem moriens Deus in hominem inspirauit.

Cælum terramque testes aduocauit, quæ testamento insolitis subscripsere prodigijs: aut potius quia testes legitimos desiderabat (qui esse debent famæ integræ viri, & non ex numero hæredum, qui autem aderant, vel hæredes erant, vel scelesti) vocauit ex inferis, veteris testamenti, antiquæ videlicet probitatis viros, omni exceptione maiores.

Illico autem diloricato templi velo, reclusus carcer est ceremoniarũ ac legis, quo veluti captiua tenebatur religio, vt in libertatem transiret Euangelij. Mox diffractis montium claustris, quasi conuulsis scelerum repagulis, totum genus humanum antiqua tyrannide ita solutum est, vt ipsa etiam monumenta sponte reserata captiuorum suorum corpora non dimitterent modo, sed quemadmodum Hebræos olim Aegyptij propemodum exire compellerent.

Tanti nouitatem certaminis attonita cum primis natura corporibus admiratur. Sol sacra nocte palliatus hæret: tellus iners diuino madefacta sanguine natiuam exosa quietem suis dimouetur sedibus: defunctorum animantur cadauera, dum animam exhalat vita, vt mortem interimat: Templi cortina scinditur, vt fortitudo abscondita reueletur.

Agnosce

Agnosce clementiam Deo parem: excitato in hostium suorum perniciem cælo, tegere illos superinducta studuit nocte. Excusaturus apud Patrem popularium suorum nequitiam, quò facilius suaderet nescisse illos, quid facerent, amotis luminibus cæcos facit.

MARIA VIRGO DEIPARA

Maria concepta.

SAlue Solis mater ac filia, è cuius etiam tanquam Sponsæ thalamo procedit ille exultaturus vt Gygas; saluam te aduenire gaudeo ex nostræ originis nocturna caligine sine nube candidam, nulla contracta labe serenam. Et meritò sanctam enim Aurora solis pictura fit, vmbram non habet; imò cum ex communi matrice rerum Oceano, qui amaritie cuncta conspergit, oriatur, dulci tamen gratiæ rore tota perfunditur. Atque vt olim Luna cæli siderumque regina falsò credita, à primo Solis authore Deo producta dicitur non mutilo, ac decurtato lumine, sed orbe toto plena, ac fulgenti vndique splendore illustrata, vt nocti iam tum præesset & vmbris: ita vera cæli ac cælitum Domina dum concipitur, tota vndique ita lucet ex Deo in tenebris, vt tenebræ eam non comprehendant; ita authori luminis relucescit, vt illam cùm Angelo etiam nunc gratia plenam, hoc est omnis expertem maculæ iure optimo appellemus.

Non dubitauit antiquitas insulam Cretam à venenatis animantibus liberam credere, quòd in illa Iuppiter inanis Deorum rex venisset in lucem: verebimur nos immunem ab omni veneno ac tabe criminis Puellam hanc celebrare, cum non in ea solum, sed ex ea iunius omnia Deus emerserit; quam non insulam dicas, sed isthmum potius committentem Maria, dum sinus eius, & Oceanum diuinitatis immensum, & nostræ humanitatis angustissimum tractum attingit.

Accepimus in reconditis fabulis Lapitharum Virginem non minus genere, quàm forma regiam, cum Neptuno maris Deo dicanda esset cum flammeo, impetrasse ab Nereo suo, vt in regione illa barbarorum excursionibus infesta sanctam ac tutam se ab omni vulnere, (vt olim Achilles exceptis pedibus fuit) fatali præsidio Numinis conser-

naret: ea re obtenta clientes & aulici reliqui Reginam deducentes ac reducentes, vt Dominæ blandirentur, non tam proprio, sed adscito nomine Diuam inuulnerabilem salutabant. A mendacio conficta hæc quantum conficiant pro veritate videtis: decuit enim, vt Puella nostra, quæ non falso humoris, sed Amoris dulcissimo Deo mysterijs etiam nuptialibus destinatur, in hac communi vitiorum, ceu mortalium vulnerum plaga, farcta tecta redderetur ab hostibus, vt eam meritò inuulnerabilem Dominam, intactam à culpa, & vt passim dicitur, immaculatam consalutare possimus. Sacra nempe res est: in nullius ergo priuati bonis numeranda; tanto minus habenda in Satanæ, hoc est prædonis nefarij potestate.

In seruitutem abducta posteritate Adami, nostra Puella euasit tyrannidem cupiditatis & iræ; & ex Adæ vitiata stirpe potuit vitium non ducere germinando.

Speculum hæc Virgo est illud purissimum diuinitatis, quod non recipit, sed in authorem regerit labem illam; iam verò neque innatam deprehendes maculam, quamuis cernas acutius lynce, tota enim pulchra est, & macula non est in ea.

Quod si hæc oritur vt mundum soluat è seruitute, quomodo in ipso exortu catenis Satanæ deuinctum erit mancipium? *P. Leo Sanctius lib. 1. & l. 2. flor.*

Cãt. 7. *Caput tuum sicut Carmelus.* Vt enim sublimi fastigio ille cælo, quàm terris propior indigenis montibus supereminet; sic tu fœminarum formosissima humanæ maiestatis modum decora proceritate excellis, ac toto vertice supra es. Vt mirandum nemini sit, si communem hominum staturam augusta magnitudine excedat, quæ seruile scèleris hæreditarij iugum non subierit.

Iam verò nostros in se oculos conuertit insolitus oculorum nitor. *Cãt. 7.* ita enim perspicui *oculi tui, sicut piscinæ in Hesebon.* tanti est è naturæ fontibus natiuæ limum labis non trahere; vt vel in oculis liquido purior stagno illimis translucet integritas.

Cãt. 7. Cum ipso liber artifice plaudere, *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis.* instar omnium prior ille gressus esto, quo cum cæteræ imbecillitas infantiæ per auiti lubricum cœnum criminis non sine prolapsione repetet ad vitam, tu diuinæ opis

aureo

aureo integumento calceatum pedem incontaminatum promouisti ad sanctitatem. Vt vnus ille & princeps synceræ plenus maiestatis incessus, non è nostratibus te fœminis aliquam prius captiuam, quàm libertam, sed liberam præpotentis filiam Principis arguat, vnamque omnium principem fœminarum. *P. Io: Baptista Ferrarius Orat.* 1.

Quamobrem vbi stellis mens purior, & tot exquisitis affluens ornamentis illapsa est in corporis contubernium, non est illi iniecta fax ista fœda, quæ à nostri generis auctoribus primùm accensa, latissimè in totum postea genus deflagrauit; sed vt puro & micanti auro sapphirus aut adamas purior inolescit; sic illibato corpori castissimus animus, Dei ita dispensantis manibus inditus est, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæresceret. *P. Causinus de Eloq. l.* 14. *c.* 9.

Mariæ Natiuitas.

NOndum Virginis nostræ infantia iacit hodie prima fundamenta viuendi, cum ad fastigium intelligendi molem hanc suam Sapientia iam perduxit. In quo sanè vnius infantulæ, siue quod idem est bonorum omnium opificio ita, forma operis exprimit opificem, ita Virgo hæc diuinæ molitricis suæ vultum spirat atque indolem, vt quod de Ioue Helenam à Polluce non distinguente fingebat antiquitas, immortalium parens optimus Deus, iucunda veluti similitudinis fallaciæ decipi quodammodo videatur. dum enim hodierna die præsentem sibi occurrere Virginem nostram videt, eam veluti diuinam Sapientiam ratus, iisdem compellat nominibus, & vocat primogenitam ante omnem creaturam ex ore Altissimi prodeuntem, & creatam ab initio, & ante sæcula: vsque adeo sapit architectam suam. Domus hæc aurea Sapientiæ. Neque enim materies eius sculptilis aut cædua de Libanoticis, aut Ophirethicis iugis ad explendam vallem, vt ad Salomonis templum deuehenda fuit: fundamenta quippe eius in montibus, & ipse fundauit eam in sapphiris Altissimus, sponte incuruatis mundi collibus ab itineribus æternitatis.

Dianæ Ephesiæ templum annis septingentis tandem absolutum est infinitis operum & operarum sumptibus, ne constaret vilius futura ibi superstitio omnium nationum. Verùm hæc admirabilis diuinæ Sa-

pientiæ moles aduersus inferorum hostium acies armata clypeis ac tormentis, vt stultitiam & impietatem propulset è terris, ab æterno ordinata dicitur excogitatis diuina machinatione consilijs, vt quamuis nouis semperque maioribus vaticinationum ac signorum præmonstrata modulis fuerit, nullus tamen tam felix Pythagoras fuerit, qui vestigij mensura aliqua comprehensa, amplitudinem ac fastigium tantæ huius basilicæ modula i ac reperire potuerit.

Huius ad comam sydera diuino textu concreta & propendula crispantur, vt ita dicam in cyrros, & cincinnos diei, quo primùm appetente hebetantur oculi Satanæ, qui nunc instar occæcati Cyclopis discurrit amens, certus iterum præcipitij. *P. Leo Sanctius l. 2. flor.*

Cum enim humanum genus tot ante sæculis teterrimo ac luctuosissimo elatum funere, nec lucem viderit, nec spiritum traxerit, se nunc primum cum hac fortunatissima infante nasci, & cum illa redditam sibi lucem intueri videtur: vt hic tam faustus, & felix dies, non solum Virginis clarissimæ, verùm etiam totius terrarum orbis iam pridem extincti, natalis propemodum esse videatur.

Et quæ pietatis à Deo optimo maximo in hanc vnam vel in ipsis adhuc matris visceribus, tanquam auro gemmam inclusam, ornamenta congesta, quæ collata beneficia; cum tot ante sæculis, imò verò ab ipsa æternitate collectos immenso illo diuinitatis sinu, paratosque thesauros in eam, quæ ante esset Dei mente, quàm Parentis corpore concepta, hoc vno tempore, hoc momento, tam largiter copiosèque profuderit? Nascitur enim nullis aspersa, vel attacta labeculis, imò verò etiam ita concepta, vt cùm ex sterili parentis vtero in hanc lucem prodeat, non tam naturæ partus, quàm Dei opus quodammodo fuisse videatur. *P. Remondus orat. 5.*

Puella toties mundi iam prope depositi, & in æternis sordibus ingemiscentis precibus ac votis expetita, quinquaginta ferme sæculorum opus, quæ à mundi cunabulis ad eius vsque cunas effluxerunt. Tantæ molis erat genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem mortalibus parturire. Et certè cum attentius cogito, mihi videtur ille summus rerum artifex & moderator Deus, in hac vna anima propriè conformanda, se ipso vsus exemplari, meliori quodam pollice in hanc vnam sui imaginem incubuisse, vt esset quod in arce rerum humanarum omnibus imitandum proponeret. Editus

Editus est in lucem partus hic matris aureus, cui ego facile crediderim mitiores cæli faces clementius illuxisse, & è diuturno squallore recreatam risisse naturam, quòd sibi tunc obortam lucem putaret, cum eam libaret oculis, è cujus vtero fons ipse lucis erat emersurus.

Iam tum à prima ipsius ætatula, tot in ea micabant dotes, quot serena nocte fulgent in cælo stellæ, instar candentium gemmarum orbibus suis affixæ. Enituit aliqua formæ elegantia? sed eam parum pudici mores infuscarunt. aliam pudicitiæ lumen exornauit, sed obsoleuit superbia. alia natalitijs imaginibus clara virtutes in ceris habuit. alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit. alia fortitudinis gloria præfulsit, sed virginitatis laurea caruit. ad summum nulla inuenta est, quam non aliquis næuus ex ista fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit. Maria vna est, in quam magnificè consentiens, atque conspirans omnium virtutum consensio; vt nihil pudori venustas, nihil grauitas demissioni, nihil comitas grauitati, nihil maiestati simplicitas, nihil constantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen virginitati detraxerit. *P. Caussinus de Eloq. l. 14. c. 9.*

Maria ab Angelo salutata & Deum vtero concipiens.

Bene est, beatè est: cælestis Orator hominum causam feliciter perorauit ad Virginem. perorata felicitas in vtero Virginali fecundo compendio concluditur. Ad terras prænittitur iuuenili sub imagine diuini conceptus è cælo nuntius. Decuit enim mox illapsuram profusæ diuinitatis pluuiam pulcherrimam in speciem colorata iride præfuntiari.

Cāt. 7. *Sicut vitta coccinea labia tua.* O labella pudoris amorisque vitiæ suauiter tenaces, seu vos pudor astringat, vt parcè verba laxetis: seu vos amor relaxet, vt incomprehensibile Verbum indissolubili nodo astringatis. Rideat iam quas olim demirabatur Gallici Herculis commentitias vires, catenatos auribus populos erudito ore trahentis temere credula mortalitas. Hercule fortior Virgo breui, sed amabili verborum ambitu, tanquam vitta coccinea non hominum cœtum aliquem, sed ipsum detrahet cælo Deum. Parce igitur,

parce

parce vetus fabula, Deos Deasque omnes aurea de catena suspendere, qua deligatum Iouem irrito conatu cælo deripere laborent, Virgini, nec labor est, ijsque perleuis tenui Deum vitta vincire, vinctumque deducere. Venies breui captiuus Virginis, venies maxime Imperator; in breue corpusculum temet contrahes ad amplexum: purpurea labia, tua vincula osculaberis.

Ad Virginem diuertit è cælo cælestis hospes. cælitibus enim ac virginibus hospitalis amicitiæ candidam tesseram dedit incontaminatæ similis candor integritatis. Quanquam cælesti hospiti patrium cælum videri potuit hospitium illud, in quo lacteam virginalis pudicitiæ viam, candore notabilem ipso, illabenti mox peruiam Deo nactus esset. Virgini demum salutem venerabundus impertit Angelus, impertit autem? imò fœneratur. Verbis enim impertita salus fœcundo Virginis prodigio reddenda est cum fœnore corporata. Verùm ad honorificam salutantis vocem turbatur pudibunda Virgo. O quàm decens turbata virginitas, dum suffuso pudore coloratur in rosas. O fertilissimam florum Nazareth, quæ rosas liberaliter producis & in hortulis, & in genis.

Tu verò age, annue cæli terrarumque votis: induere Deo in fructum Virgo florentissima: fructuosum enim nobis in ipso pudoris tui roseo vere autumnum repræsentabis. Annue. ô quantum potuì, dices, annuendo, cùm tuos ad nutus verno sub sidere videbis properasse Solem ad Virginem. *P. Ferrarius Orat. 1. & 2.*

Subit mihi memoriam portentum notabile, quod instaurandæ sanitati ægrotantis Ezechiæ à Deo monstratum fuit in sole ad vmbram horologij regij, quod primum omnium repertum in terris dicitur regnante Achas. Cum enim Sol meridiem clarus obiret, nouem extemplo lineis retrocessisse, & nouum auspicatus ortum sub vmbra maxima occasum versus proiecta, incedere visus est. Nimirum quid Sol nisi diuinum Verbum, quid meridies nisi fulgoris eius explicata pompa beatis cæli mentibus erat? At enim verò hic Deus, vt salutem nostram feliciter instauraret, nouem lineis regressus, idest post nouem Angelorum ordines ad naturam humanam illis è proximo inferiorem recessit: tum nouo genitus apud nos exortu, vbi quæso maximam vmbram occasum versus, hoc est mortalis effectus obtinuit? nisi in

illius

illius Virginis gremio, quæ dignum opacando numini vmbraculum extitit, ab ijs Angelicis verbis auditis & creditis: Virtus Altissimi obumbrabit tibi. *P. Leo Sanctius l.1. flor. præf. 13.*

3 Virga Iesse vel in miraculis naturam obseruans, datura fructum in hyeme, florem concepit in vere. Plenam gratia profitetur, & adhuc in ea immensitati postulat locum. vsque adeo penetrabilis cum gratia Deus est. Quanta Mariæ potentia, quæ mundum ea ipsa voce refecerit, qua olim est factus? quanta claritas, cui vel tanta lux obumbraret? Parendi studio merita virtutem pariendi, fœcunditatem Virginitati non prætulit, sed adiunxit: se tunc potissimum Dominam probans, cum Dei se prædicauit ancillam. *P. Aloys. Iuglaris Elog. par. 1. Elog. 21.*

B. Virgo ea specie, qua in æde lauretana colitur.

IN loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum altera manu medium amplexantis, altera sustinentis effigies cedrina fere bicubitalis. Cuius facies electro argentum referente oblita, sed luminum infuscata fumo. Cæterum illa ipsa infuscatio antiquitatis ac religionis index impensè auget Virginalis oris maiestatem. Gemmata corona sublimem distinguit verticem. Discriminati crines Nazarenorum ritu per nuda colli, & humeros fluunt. Simulacrum stola aurea tegit, latiore zona, gentis more succincta, demissaq; ad pedes. Palla cærulea stolæ superinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco cælata pictaque. *P. Tursellinus l. 1. hist. laur. c. 2.*

B. Virgo in speciem Reginæ.

IN sella regio ornatu corporis, oris incredibili dignitate, constanti iam ætate Virgo pulcherrima; circa Virginem haud multum inter se dissimili venustate formæ aureis amiculis velati freque ntes adstabant puellarum, & puerorum globi; Reginæ subseruire videbantur è sella cælum, maria, terras nutu gestuq; moderanti. Horum alij facto choro vocum, tibiarum, neruorumq; concentu carmina modulabantur: alij tamquam auram refrigerarent, euentilatis vtrimq; carbasis Reginæ ventulum faciebant. *P. Stephonius orat. de B. Agnete.*

ANGELI

ANGELI.

ANgeli deinde magnæ illius mentis purissimæ quædam scintillæ de sempiterni luminis facibus accensæ, tantus & in tot ordines diuisus exercitus, quantam non dicam orationis, sed & admirationis materiam suggerunt. Noli tales tibi fingere, quales forte apud Pictores & Poetas sæpe vidisti, pusiones formosulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfusus, crines in ceruicem molliter effusi auro obrizo flauescunt, & lactei colli nitorem blandissimo fauoniorum spiritu ventilati percurrunt. Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ in cælesti textrina concinnatæ, florida viriditate, qualis in pauonibus esse solet, irradiatæ, aureo, croceo, puniceo, cæruleo denique colore miti admodum temperie variatæ, tot referunt spectantibus pigmenta, quot in arcu cælesti cum voluptate miramur. Tunica deinde byssina est, quam subtilis denticulati operis limbus circumquaque excurrens magna vestit cum dignitate.

Tales si Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expressi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura est, subtilis, æthera, quam nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes infuscat, nullus corruptionis næuus aspergit, & vt summatim dicam, nostri pars melior animus est, Angelus nihil est præter animum. At quis animus? non ex eo igne delibatus, quo sidera volant, & sacri torquentur axes, sed excitatissimæ mentis vigor, tantò expressius ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de eius fonte propius respergitur & vberius. Hinc illa omnium ornamentorum insignis quidam decor, & bonorum immortalis affluentia, quam in conditorem suum gratissimæ voluntatis ingenuitate refundunt, *& infra.* Quid dicam de illa præstantissimæ mentis intelligentia, cuius beneficio res omnes, quas nos homuli ex luto & argilla ficti, tanto cum labore addiscimus, & ægrè ratiocinando colligimus, illi nullo negotio, nullo temporis interuallo sagacissimè peruident, & impeditos quosque difficultatum nodos explicatissimè dissoluunt? Quid de illa cognitione matutina, qua modo res in Deo, tamquam in politissimi candoris speculo, vegeti coloris flore viuidius accensas, modo in se iam remissas, & quasi

diluto

diluto vigore minus acres contemplantur? Quid de ipsius cognitionis felici quadam constantia, cuius munere contingit, vt eis non minus ab hac intelligentia cessare liceat, quàm plantis aut animali bus ab actis vitalis perpetuo quodam ministerio? si quidem intellectio beatis mentibus pro vita est. Iam si gratiam spectes, quàm ab ipsis ortus primordijs mirificè sunt nobilitati, cum rerum molitor Deus erat in Angelis condens naturam, & largiens gratiam, vasa myrrhea dices, aut crystallina ab ipso vniuersitatis artifice comparata, & omnibus artis enucleata lenocinijs, in quæ diuinitatis riui, tanta, & tam inusitata donorum fragrantia defluerent. Dénique si gloriam considerabis, quæ gratiarum amplitudinem est consecuta, totos in Deum videbis amoris similitudine transfusos atq; absorptos, tum in hoc felicitatis domicillio fidos terrarum administros, nostræ salutis propugnatores, depulsores miseriarum, auspices felicitatis, Duces, altores, pædagogos, & vt summatim dicam, amore Germanos, seruos obsequio, auctoritate Patres. *P. Nicol. Causinus lib. 14. de sacra & hum. eloq. c. 2.*

Sed oborta tandem aliquando cum vera religione lux est, quæ subducto spatio nobis in conspectum dedit Cælites illos, ac mentes beatissimas, mortalis expertes concretionis, atque interitus, intelligendi, agendiq; summa celeritate præditas; tanta instructas potestate, ac dignitate ornatas, quantam vix animo comprehendere possumus: integerrimas, castissimas, pulcherrimas, æterno deniq; lumine circumfusas. Hi videlicet Parentis optimi ac maximi verissimi sunt Accensi, hi familiares administri, hi atrienses, hi apparitores assidui: hi legati quotidie ad homines, atq; ad hominum res moderandas è cęlo demissi toto terrarum orbe circumuagantur. *P. Tarq. Gallut. to. 2. or. 20.*

Angelorum custodum beneficia.

Simul ac maternis visceribus insedimus, sic custodes Angeli inuigilare, sic operam nostræ saluti dare cæperunt, ne prius illis inclusi tenebris extingueremur, quàm lucem hanc aspicere possemus. Qui deinde nos exsolutos vtero, sordidisque partus integumentis reuolutos, & in vitæ stationem receptos sic aluerunt, vt si rectè ratioci-

nari

sari volumus, non tam nutricum vberibus, quàm tacitis illorum blanditijs innutriti fuisse, nec tam è matrum gremio, quàm ex eorum tutela pependisse, nec tam in cunis, quàm in eorum custodia vagijsse infantes, lallasse, ac sensim adoleuisse videamur. Quoties mille periculis, nisi custodes Angeli statim occurrerent, potuere tenelli fœtus in præcordijs maturescentes discuti? quoties matrum ægritudine, vel repentino pauore, aut medicamentis abigi? quoties nutricum lapsu elidi? quoties in ipsis incunabulis præfocari? at ijs omnibus malis tacitè obuiàm iuisse custodes nemo non videt. *Et infrà.*

Si tam est inexplebile Dæmonis in nos odium, vt cum iam tot mortalium ruinis & funeribus se pauerit, tamen ad reliquorum pestem & exitium se nouis quotidie maleficijs excitet; obsecro vos quis ab Angeli tutela, præsidioque discedat? dubitabitis vos iampridem funditus interituros fuisse, nisi fidelissimus ille custos animi vestri teterrimi hostis immanitatem supplicijs illaqueatum premeret, ac singulis momentis eius impetus à pernicie vestra refrænaret? Prouocate illum, prouocate, & si quid audetis remoto defensore lacessite, vos scilicet eius soluti ac liberi ludetis astutias, frangetis audaciam, cuius vix numeratis victorias, aut retardatis furias implicati? Ille quotidie nouos sceleris administros, & funestissimos satellites comparat, quorum fraude nefaria vos intercipere, telis configere, crudelitate mactare, & acerbissimis ad perpetuum dolorem vulneribus cruentare conatur. At eius conatibus cælestis ille propugnator obijcit, & amicus fidelis in intimos vniuscuiusque nostrum affectus penetrare nititur, si quæ sunt infixa visceribus tela reuellere, mentem à concepti & erumpentis prope sceleris cogitatione ad speciem honestatis reflectere, omni denique artificio deliniendæ aut expugnandæ voluntatis, alumnum à maleficio semouere, quem si nihilo secius suauissimis consilijs propter vim furentis cupiditatis præfractius obniti, vel aduersari sentiat, vel extremo periculo constitutum propter fœdam anteactæ vitæ mortisque impendentis faciem luctari, desperatione agi, & à salutis præsidijs abhorrere videat, quo studio, qua diligentia, qua fide & constantia existimatis eum ad beatorum preces confugere, sociorum opem exposcere, auxilium implorare, omnes ordines obire, precari, obtestari? non prius ab illa obsecratione desistit, quam vel omni

spe

spe salutis damnata coactus sit mœrens à misero cliente diuelli, vel eum tandem omni periculo solutum ad beatam vitam perduxerit. *Ex Palatio Eloquen. exerc. 4. lect. 6. pun. 4.*

MVNDVS.

Mundum à partium enumeratione describit copiosissimè M. Tullius l. 2. de nat. Deorum à medio vsq; ad finem quam descriptionem vtpote longissimam satis habeo indicasse.

Mundi fabricationem sex diebus comprehensam habet P. Iacob. Pontanus par. 1. vol. 3. prog. 6. quam longiori descriptione complectitur.

Mundi descriptio à partium enumeratione.

INtratura es Vrbem Dijs hominibusq; communem, omnia complexam, certis legibus æternisq; deuinctam, indefatigata cælestium officia voluentem. Videbis illic innumerabiles stellas, miraberis vno sidere omnia impleri, solem quotidiano cursu diei noctisq; spatia signantem, annum in æstatem hiememq; æqualiter diuidentem. Videbis nocturnam lunæ successionem à fraternis occursionibus lene remissumque lumen mutuantem, & modo toto ore terris imminentem, accessionibus damnisq; mirabilem semper proximæ dissimilem. Videbis quinq; sidera diuersas agentia vias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leuissimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquumuè sidus incessit. Miraberis collecta nubila, & cadentes aquas, & obliqua fulmina, & cœli fragorem. Cum satiatos spectaculo superiorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterq; mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fusa planities, hinc montium magnis & niualibus surgentium iugis erecti in sublime vertices, deiectus fluminum, & ex vno fonte in Orientem, Occidentemq; defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum siluarum cum suis animalibus, auiumq; concentu dissono. Varij vrbium situs, & seclusæ nationes locorum difficultate,

quarum

quarum aliæ se in erectos subtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude circumfunduntur; adiuta cultu seges, & arbusta sine cultore fertilia, & riuorum lenis inter prata discursus, & amœni sinus, & littora in portum recedentia, sparsæ tot per vastum insulæ, quæ interuentu suo maria distinguunt. Quid lapidum gemmarumq; fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas aurum interfluens, & in medijs terris, medioq; rursus mari nitentes ignium faces, & vinculum terrarum Oceanus continuationem gentium triplici sinu scindens, & ingenti licentia exæstuans? Videbis his inquietis & sine vento fluctuantibus aquis immani, & fidem excedenti magnitudine torrentia animalia, quædam grauia, & alieno se magisterio mouentia, quædam velocia concitatis perniciora remigijs, quædam haurientia vndas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras, quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, eritq; & spectatrix, & ipsa pars magna conantium. *Seneca in consolatione ad Marciam.*

Aspicitis in media mundi sede locatam terram, nutibus in se suis vndique conglobatam, florum, frugum, herbarum, arborum infinita prope multitudine, atque insatiabili varietate conuestitam. Aspicitis fontium perennitates, liquores amnium pellucidos constantissime decurrentium in mare; ripas viridissimo semper habitu distinctas; absconditas, abstrusasque penitus auri venas illas inexhaustas; innumeram lapidum, gemmarum, marmoris vim, quæ tam sæpe sublata, tamen semper ac subinde reficitur: bestiarum tum cicurum, tum siluestrium, & ferarum innumerabilia genera suo inter se pastu segregata, sua societate conuenientia: auium emodulatissimos & certis prope legibus inflexos ad numerum cantus: hominem omnibus huic præsidentem, & præfectum operibus, cuius ingenio cultuque impendentium altitudines montium, camporum immensitates, asperitates saxorum passim, atq; vbiq; collucent. Aspicitis illam pulchritudinem orarum, ac littorum amœnitatem, aspicitis quà fluitantium & velocium, quà grauium tardèq; se mouentium vim incredibilem belluarum. Aspicitis mari finitimum aerem, alibi fusum & extenuatum, alibi concretum, atq; in nubes coactum, colligentem humores, quibus terra rigatur, & alitur, effundentem huc illuc ventos, annuas emouentem frigo-

rum,

rum, calorumq; varietates, animantium recreantem identidem spiritum, volatus auium adminiculo sustentantem. Cernitis, inquam, hæc, & cum oculos inferiorum spectaculo satiatos in superiora subducitis, alia vos rerum, in qua summa est admirabilitas, excipit forma. Nimirum illam aspicitis vltimam oram, & mundi determinationem, altissimam à nobis domum, omnia complexu cingentem, & coercentem suo: aspicitis & miramini vno sidere compleri vniuersa, diei, noctisq; spatia proportione signari: quinque illa diuersis vaga vijs signa in contrarium præcipiti mundo conniti: pendere nubila, labi aquas, obliquari fulmina, cœlum ipsum tonitru, & fragore misceri. *P. Tarq. Gallut. to. 2. or. 1.*

Vis mundi partes videre? tolle in cœlum oculos, & mirare illud sine colore cærulum, sine igne lucidum, sine quiete, & fatigatione motum? Tot astra in eo scintillantia, & æternum lucentes faces: atque has maiores, minores, iunctas, dissitas, sine numero, & in numerum choreas suas ducentes, &c. Iam ad aerem te demitte. quid fluor ille videtur, & tenui filo puritas? sed puritas (aliter quàm in cælo) incerta, & sæpe ventis, nimbus, grandine, sæpissimè pluuijs turbata. Quid in aere ipsi ignes, & imagines quædam astrorum? sunt stellæ cadentes, sunt horribiles cometæ, alijque ardores in trabem, facem, capram. Iam aqua nos excipit, multiplici facie. Vides fontes perenne manantes, fluuios obliquis, rectisque meatibus decurrentes, ipsum mare arcanam, & pæne aliam naturam. Hoc ventis modò inhorrescit, & attollitur, nunc placida tranquillitate subsidet, & malacia blanditur: & tamen in omni statu statas suas habet crescendi, & minuendi vices. Terræ deuique nostræ insiste, & totam conspice, sic grauem, sic brutam, in medio aere, natura librante suspensam. Partes dispice, quas pulcherrimè variat, & in ardua montium, accliua collium, depressa vallium, plana camporum distinguit, &c. *Lipsius cent. 2. epist. ad Belg. ep. 16.*

Mundi rotunditas.

MVndum ea forma figurauit, qua vna omnes reliquæ formæ concluduntur, & globosus est fabricatus, cuius omnis extre-

 mitas

mitas partibus à medio radijs attingitur: idque ita tornauit, vt nihil effici possit rotundius, nihil vt asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum: omnesque partes simillimæ omnium, quoad eius præstabat iudicio dissimilitudini similitudo. omni autem totam figuram mundi læuitate circumdedit. *Cic. lib. de Vniuers.*

Cælum, siue cælestes orbes.

NOuem orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia, quorum vnus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi, qui voluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque cælum; è quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant: deinde est hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martem dicitis; deinde subter mediam fere regionem Sol obtinet dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine vt cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc vt comites sequuntur, Veneris alter, alter Mercurij cursus; in infimoque orbe luna radijs Solis accensa conuertitur. infra autem iam nihil est nisi mortale & caducum præter animos, &c. *Cicero in Somn. Scipion.*

Solis descriptio ab eius motu atque effectis.

SOl, qui astrorum tenet principatum, ita mouetur, vt cum terras larga luce compleuerit, easdem modo his, modo illis ex partibus opacet. Ipsa enim vmbra terræ soli officiens noctem efficit. eiusdemque Solis tum accessus modici, tum recessus, & frigoris & caloris modum temperant. Circuitus enim Solis orbium V. defectibus LX. & CCC. quarta fere diei parte addita, conuersionem conficiunt annuam. Inflectens autem Sol cursum, cum ad septentriones, tum ad meridiem, æstates & hyemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hyemi senescenti adiungitur, alterum æstati. *Et infra.*

Ex quibus Sol, cuius magnitudine multis partibus terra superatur,

tur, circum eam ipsam voluitur, isque oriens & occidens diem, noctemque conficit: & modò accedens, tum autem recedens binas in singulis annis reuersiones ab extremo contrarias facit: quarum interuallo tum quasi tristitia quadam contrahit terram, tum vicissim lætificat, vt cum cęlo hilarata videatur. *Cicero l. 2. de nat. Deorum.*

Planetarum medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate; nec temporum modo, terrarumque, sed syderum etiam ipsorum, cælique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planè mentem: hunc principale naturæ regimen credere decet, opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sydera occultat: hic vices temporum, annumque semper renascentem ex vsu naturæ temperat: hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat. *Plinius libro secundo nat. hist. c. 6.*

Mirari licet astrum istud aureum, ac intueri Iouis oculum, lucis parentem, quippe quo nihil est in hoc spectabili mundo, vel ad speciē pulchrius, vel ad rerum gignendarum commoditatē fœcundius, vel ad incredibilem rerum omnium varietatem in humanos vsus inuehendā efficacius. Sol is est, qui vitalem vim, ac salutarem corporibus, atq; animantibus communicat; qui hoc est in æthere, quod in animali cor, truncus in arboribus, animus in homine: qui vices temporum, annorumq; nouo semper flore redeuntes ex vsu naturæ temperat, eiusq; partes ita diuidit, vt inter se non secus ac in choro nectantur: cuius vis ac potestas motus reliquorum syderum cōstituta dimensione moderatur, & ipsos stellarum ignes collustrat; cuius influxus in abditissimos vsq; recessus penetrat, terræq; viscera peruadit, vbi gemmas & aurum progenerat. Is est qui messes inaurat, fœcundat arbores, colorat prata, vites purpurissat, vireta pingit, hortorum areas florum pigmentis illuminat; quem denique Deus quasi pulcherrimum sui simulacrum in communi constituit. *Ex Palāt. Reg. Eloq. Exer. 4. lect. 6. punc. 6.*

Luna, & eius mutationes.

SOlis annuos cursus spatijs menstruis luna consequitur, cuius tenuissimum lumen facit proximus accessus ad Solem, digressus au-

tem longissimus quisq; plenissimum. Neque solum eius species ac forma mutatur, tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est aquilonaris, tum australis. In lunæ quoq; cursu est & brumæ quædam, & solstitij similitudo, multaq; ab ea manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augescantque & pubescant, maturitatemque assequantur, quæ oriuntur è terra. *& paulo infra.* luna, quæ est maior quàm dimidia pars terræ, ijsdem spatijs vagatur, quibus Sol: sed tum congrediens cum Sole, tum digrediens, & eam lucem quā à Sole accepit, mittit in terras, & varias ipsa lucis mutationes habet. atque etiam tum subiecta & opposita Soli, radios eius & lumen obscurat, tum ipsa incidens in vmbram terræ, quum est è regione Solis, interpositu interiectuque terræ repente deficit. *Cic. lib. 2. de nat. Deor.*

Sed omnium admirationem vincit nouissimum sydus, terrisq; familiarissimum, & in tenebrarum remedium à natura repertum, luna crescens semper, aut senescens. Et modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinuata in orbem: maculosa, eademque subito prænitens, immensa orbe pleno, ac repente nulla; alias pernox, alias sera, & parte diei Solis lucem adiuuans, deficiens, & in defectu tamen conspicua: quæ mensis exitu latet, cum laborare non creditur. Iam vero humilis, & excelsa, & ne id quidem vno modo, sed alias admota cælo, alias contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta. Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus, septenisque, & tertia diei parte peragit spatia eadem, quæ Saturni sydus altissimum triginta annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, cum tardissimè è tricesima luce rursus ad easdem vices exit: haud scio an omnium, quæ in cęlo pernosci potuerunt, magistrà. Solis fulgore eam, vt reliqua sydera tegi, siquidem in toto mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquæ volitantem conspicimus. ideo molliore & imperfecta vi soluere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radij absumant. ideo & inęquali lumine aspici, quia ex aduerso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendit, quantum ex Sole ipsa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis aduersa illò regerat, vnde acceperit. *Plin. lib. 2. nat. hist. c. 9.*

Stella

DVo sunt genera siderum: quorum alterum spatijs immutabilibus ab ortu ad occasum commeans, nullum vnquam cursus sui vestigium inflectit: alterum autem continuas conuersiones duas ijsdem spatijs cursibusque conficit. *Et infra.*

Maximè verò admirabiles sunt motus earum quinque stellarum, quæ falsò vocantur errantes; nihil enim errat, quod in omni æternitate conseruat progressus & regressus, reliquosque motus constantes & ratos. Quod eo est admirabilius in his stellis, quas dicimus, quia tum occultantur, tum rursus aperiuntur, tum abeunt, tum recedunt, tum antecedunt, tum subsequuntur, tum celerius mouentur, tum tardius, tum omnino ne mouentur quidem, sed ad quoddam tempus insistunt. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum mathematici nominauerunt: qui tum efficitur, cùm Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatijs est facta conuersio. *Cicero l. 2. de nat. Deorum.*

PARADISVS, SIVE SEDES BEATORVM.

Paradisi species in modum amanissimi loci.

LOcum irriguum vbertate fontium, purpureaque lucis amænitate lætum cernebat, immortalibus amaranthis, æternumque fulgentibus hyacinthis. Iam species ipsa lætissima discoloris amænitatis, odorumque suauitas, quæ difflaretur è floribus; & variarum concentus iucundissimus auicularum, tum aquarum bellè cadentium admurmuratio; nec non auræ susurrus inuolutus frondibus ad numerum adsibilantibus è sylua, quantam vel animo iucunditatem affunderet, vel obliuionem induceret cæterarum curarum, non nisi qui sensibus explorarit aliquando, consequi coniectura possit. In medio loci testudo perplexo & camerato topiario conuestita sellam opacabat supernè incubans, splendido fulultam thoro, multo auro argentoque lucidam, & illustrem pendentibus vndique margaritis. *P. Stephonius Orat. de B. Agn.*

O Te ad extremum vsque felicem ac fortunatum, qui tanta vitæ constantia è vitæ scopulis enauigaris. Tecum oppidò actum est bene atque præclarè, cum eo concesseris, vbi nullus te reflantis fortunæ impetus depellere possit, cum ad eum, vt quidem spes est, portum appuleris, vnde concitari maria, vnde rerum humanarum vicissitudines veluti insano quodam æstu Oceanum ad terras verti, vnde fulminantis cæli horribilem ac trucem faciem tui securus intueris: vbi nullam priuatam cladem aspiciunt oculi, vbi nullis conuitijs verberantur aures, vbi metu solutus animus ab euentu non pendet. *P. Tarq. Gallutius to.1.or.14.*

Beatitudo æterna.

AT erit, erit illud tempus aliquando, cum laborasse, vigilasse, decertasse cum vitijs, omnes exorbuisse difficultates nos vehementer delectabit: cum noster animus, qui naturali quadam veri videndi cupiditate exardescit, in illa diuina, & beatissima natura simul omnium rerum genera, partes, vim, proprietates, ordinemque dispiciet; cum ratio numine diuino corroborata vigebit, & dominabitur, neque poterit à recto & honesto deflectere; cum mens æterno vinculo coniuncta effectori & parenti suo, concors & particeps diuinitatis ad supremum honoris gradum euehetur; cum non hominum fama, quæ sæpe falsa est & simulata, sed Dei Optimi Maximi, & omnium cælestium, qui nec fallere volunt, nec falli possunt, sincera quadam & verissima prædicatione celebrabimur: cum summo & sempiterno bono potiti, in quo rerum omnium pulchritudo continetur, diuitijs affluemus non labentibus & fluxis, sed immortalibus atque perpetuis: cum nulla ægritudine interueniente, constanti quadam & æquabili voluptate perfruemur, tanto nobiliore voluptatibus corporis, quanto mens sensibus, Deus est cæteris rebus præstantior: cum ab omni metu vacui, ab omnibus periculis & incommodis liberi, certissimè sciemus in omnem æternitatem nos esse victuros in illis bonis. *P. Perpinianus Orat. 3. de B. Elisab.*

FVit hortus ille præter omnes angulos terrarum ridens, deliciarum quà corporis, quà animi refertissimus. Cælum eiusmodi, quod nulli terræ anhelitus graue, crassumquè redderent: salubre inprimis, ac verna quadam temperatione prorsus æquabilissimum, & pacatissimum. Tametsi enim per quatuor tempestates ordinatim cursum suum annus exigeret, nihilominus commutatio illa, successioque mutua moderationem, & clementiam cæli huius neque profligabat, neque corrumpebat, aut aliqua ratione imminuebat: quin potius variabat vicissitudine haud iniucunda, & minimè ingrata. Quamobrem non illic iners, & torpidum gelu, non horridus rigor, non amnes, & torrentes frigoribus conglaciantes, niuibusquè, & pruina concrescentes, vt in media bruma, aut adulta hyeme, non ita tellus lubrica vt,

Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:

non, inquam, tantus, ac talis ibi humor, qualis quantusquè solet esse veris, non immodici calores æstatis, non iniqua siccitas autumni: verum hæc omnia, frigus, calor, humor, siccitas discordia concordissima miscebantur, & ad illam mediocritatem singulæ temporum vices, quod habebant optimum, tanquam symbolas insuper conferebant: ver nempe quidquid amænitatis, æstas quidquid fœcunditatis, autumnus quidquid vbertatis, hyems quidquid otij, securitatis, & quietis. Aberant tenebræ, caligines, nebulæ, nubes, venti, procellæ, turbines, fulmina, imbres, grandines: continua ibidem, & pura semper lucis claritas, cum cœli facie serenissima, & astrorum electionibus effectis. *Et infra,*

De terra iam audias licet, quam, & si, Deo ita statuente, homines coluissent, tamen ea cultura nullum laboris sensum, molestiamque nullam habuisset. Nihil ea opimius, ac fœcundius: prouentum rerum omnium nullis grauidata seminibus ex se fundebat: non tantum, quæ ad explendam necessitatem, verùm etiam ad oblectationem solùm commodarent. Nihil noxium, nihil non adulum aliquem gignebat. Copiam quidem alimentorum tam liberalem, vt optari liberalior non potuerit: quorum quanta esset cum saporis gratia salubritas, & parand

præbet argumentum. Cum eodem suas partes agunt, reliquæ tempestates. Itaque & iam æstatis beneficio aristas molliter flauescere, & in his pomariorum delitijs fructus maturescere videas, qui carpentis inuitent manum. Ex altera parte autumnus gratam oliuitatem, & vites diffusa corymborum luxurie collibus inserpentes, & iam præmaturis racemis vestitas, etiam ante Noemi tempora, speciosius ostentat. Nullus hic hyemis rigor, ita vim omnem retundunt, partim clementiores solis radij, qui felicem plagam circumuestiunt, partim etiam molles fauoniorum animæ, quorum flabellis, & placidissimo murmure regio tota circumquaque ventilatur. Diceres quatuor hic tempestates vna contineri, vere tamen superiores partes semper obtinente. Hic nemorum tractus densissimo frondium vestitu diffusi, quarum aliæ simpliciori cultu virescunt, aliæ paulatim è viridi tum cæruleas, luteasque, tum purpureas, & igneas transeunt in maculas, quales in arcu cœlesti cum voluptate miramur. Atque eo ipso tempore Psittaci, & quæcunque vario plumarum cultu aues emicant, ad gratissimum pastum aduolantes, augent oblectationem: cum folia, & fructus, atque adeo ipsæ alites varijs colorum picturis in certamen vsque luxurient. *P. Caussinus de Eloq. l. 11.*

QVATVOR ANNI TEMPESTATES.

INflectens autem Sol cursum, cum ad septentriones, tum ad meridiem, æstates & hyemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hyemi senescenti adiunctum est, alterum æstati. Ita ex quatuor temporum mutationibus, omnium quæ terra marique gignuntur, initia causæque ducuntur. *Et infra.*

Et modo Sol accedens, tum autem recedens binas in singulis annis reuersiones ab extremo facit: quarum in interuallo, tum quasi tristitia quadam contrahit terram, tum vicissim lætificat, vt cum cælo hilarata videatur. *Cicero lib. 2. de nat. deorum.*

Ver

VEris tempus qui a moderato calore humoreque miſcetur, producendis ſtirpibus, generandis animantibus, alendis, fouendis, conſeruandis rebus omnibus, præcipuèque viuentibus eſt mirificè opportunum: quo quidem viget aſtrum arietis, aſtrum propitium, beneficum, fecundum, naſcentibus rebus amicum & commodum. Tum omniferos ſinus benigniſſima parens tellus recludit, herbarumque vireſcentium, & bene olentium multitudines exprimit, prata florum copia condecorantur, arbores nouis ſe frondibus induunt, pulſis frigoribus auræ tepent, putantur vites, nouæ feruntur, veteres germinant, redit florida vis animorum, & amæni gratia ruris, vbera tumentia pecudes domum referunt, implentur mulctræ humore lacteo, parturit omnis ager, reuiuiſcunt & rident omnia. *T. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 17.*

Regina tempeſtatum pompas ducit regi dierum, & pulcherrimo eodemque iucundiſſimo ſtipat veluti ſatellitio. Nunc cęlum renidet purius: nunc Sol altior & auro ſimilior, nunc orbis lunæ pulchrior ſplendet, atque illibati ſtellarum chori clarius eniteſcunt. Nunc littoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aeri venti, terra plantis, plantæ oculis. nunc fontes manant liquidius, & hybernis compagibus expediti largius amnes fluunt, prata collucent floribus, turgent gemmis arbores, detonſi nitent herbarum tori, & per virentes agros agni laſciuiunt, lætus agricola ſerenum intuetur cęlum, & aratrum reficit frugum largitorem Deum appellans, tum ſtrenuè boues cogit ſub iuga, & dulces imprimit ſulcos totus iam ſpe delibutus. At Vpiliones cum bubulcis concinnant fiſtulas, & paſtorale carmen accinunt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbroſis rupibus inſidentes, veris ſuauitate mulcentur. *Ex S. Gregor. Nazianz. T. Cauſinus de Eloquen. l. 14. c. 19.*

Verno tempore gemmea pratorum, nemorumque viriditas, & riuorum decurrentium alliſa & impacta molliter ad pellucentes lapillos argenti ſimilis aquula paſcit oculos, mulcet vndique aures auium cantus: ab arboribus in nouum ſe florem induentibus odores ſuauiſſimi afflantur, ad voluptatem atque oblectationem omnia dirigi,

eamque

eamque spectarē vnam videntur. *M. Anton. Muretus tom. 2. orat. 7.*

At simul hæc ibi tempestas hyberna desæuijt, mutato repente ingenio, cælum incipit omne mitescere: emicant flores, pubescunt prata, frondent arbores, afflant fauonij, ventilantur auræ, saliunt vndæ, & murmure grato sensibus animisque blandiuntur. quidquid antea pruinis riguerat, rore iam natat; & campi qui nuper glacie torpuerant, odores ambrosios halant. Quà niues iacuere, virent iam herbæ, fragrant casiæ, vernant rosæ. quà boreas turbarat, ludunt zephyri, susurrant rami, murmurant riui: dumque æmulo concentu hic frigillæ querulæ, hic achantides blandæ, hic lusciniæ sonoræ decertant; vocalis vbique silua est, & grata oculorum auriumque palæstra. Visuntur iam aprici colles, & innoxij saltus, iam opaca nemora, & lauri vmbracula, & mille amænitatum theatra: vt regionem totam aliud esse non credas, quàm imaginem gaudentis naturæ. *Et infra.*

Atque ecce tibi! vix etiamdum vernis vaporibus intepescere auræ, solesque pati incipiunt, cum multiplices licet vbique flores intueri, alios velut in gemma etiamdum nascentes, alios ex hiante iam calice promicantes, alios rupta iam vagina pubescentes. ibi tu areolas, ibi puluillos, ibi omnia suauissimis dices odoribus fragrare. Tum illos tu & molles zephyros, & beatos imbres, & liquidos soles laudabis, quoniam salubri aura, fertili rore, serena luce violarium illud toties afflatum, irrigatumque memineris fuisse. *P. Bidermanus Acroam. Acad. l. 1. acroa. 2. num. 23. & 31.*

Aestas.

AEstas mater frugum & annonæ, quo tempore falces quæruntur, & ad colligendam Cererem pubes rustica vocatur, vuæ nigrescunt, oleæ turgent, poma maturescunt, plaustra manipulis onerata gemunt, complentur horrea, tondentur etiam campis gramina, lanitioque leuantur oues. Et hæc quidem periucunda & optata, verùm illa iniucunda & horribilia, quòd calorum vehementia creantur morbi, & pestilitas sæuit inclementius, vruntur agri, moriuntur herbæ, decrescunt amnes, exsiccantur fontes, conficiuntur sudore & siti animantes, atque ideo antra & specus sub terra ad captandas vmbras & frigora quæritant. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 17.*

IN Autumnum porrò, quàm in æstatem maius morborum agmen irrumpit, & quidem acutissimorum, exitialiumque: haud enim certa tum temperies, sed inæqualitas dominatur. Eodem die modo æstu sudes, modo algore tremas, quin dies quodammodo æstiui sunt, noctes hybernæ. Et quia decorum mitibus pomis caput aruis effert, ob id pomifer annus Horatio dictus. Spumat Autumno plenis vindemia labris, hortorum opes, larga copia decerpuntur, reponunturque in hyemem: omnia suis cultoribus matura & vieta exhibentur: noua semina spes anni consequentis coloni sulcis mandare insistunt. Autumnus denique inde nominatus est, quòd tunc maximè hominum opes augeantur. *T. Pontanus vol.3.par.1.progymn.17.*

Cum primum Autumni se fertilitas mouit, iam fructus toto sinu, quos hyeme celauerat omnifariam effundit: aperit vitiferos tractus, & vuidas amnium ripas racemis luentibus, prælumque poscentibus prętextas, temulentiam succo nobilem, & neque falerno nec Cæcubo, si litem mouerint, cessuram. Ridet in solo fertili matura seges, manusque poscit. Inuident Gargara, vincique se insulę delicijs mirantur. Campis omnibus continuum Cereris Bacchique certamen est. accedit olei generosus liquor Venafrano conferendus: accedit ficuum sapor etiam melli præferendus. dependent ramis felicibus mille pomorum genera: hic primi coloris, aurea; hic plena ruboris, punica. Alibi aut Persicorum sudat humor, aut citreorum vagatur odor. Inde pyra sunt volema, pondere suo grauia, inde Amerina sero prouentu segnia inde mustea, succo natiuo dulcia. denique quidquid nobile Pomona vel ipsa serere didicit, vel parturire autumnum docuit, id soli feracis patrimonium est. *T. Bidermanus Acroam. Acad. l.1. acro. 2. num. 24.*

Hyems.

AT hyems tristis, dura, immitis, fera, pigra, aspera, deformis vnde laudabitur? Exuuntur honore suo arbores, viduantur folijs, herbę intereunt, squallent prata, lugent horti, concrescunt glacie flumina, montes, syluæ, tellus niuibus obruuntur, venti tempestatesque grassantur,

ſantur, intempeſtiuum fit ad nauigandum mare, humus crebris albicat pruinis, cæli facies ſemper turbida, irata, minax, corpus villoſo tegmine inuoluitur, & tanquam aduerſus hoſtem atrocem obarmatur. intermittuntur commercia, ceſſant ludi, conuentus nulli celebrantur, dies totos domi ad focum ſedetur. fouentur nihilominus etiam hoc triſti tempore terræ ſemina, & frigus etiam alicubi neceſſarium eſt rebus. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 17.*

Ad ſeptem Triones inſuiam eſſe teſtantur frigoris & rigoris immodicam, præſertim cum annus hyemat, tunc cælo tam aſpero, atque inclementi ingenio locum eſſe, vt fœ a furentibus auſtris Aeolia, & natale Aquilonis domicilium poſſit videri. Canę perennibus pruinis ſiluę, obſiti glacie colles, gelu obſeſſę valles, aggeſti niuium montes, ad poſtremum quàqua reſpicias, facies rerum tetra & horrida. *Et infra.*

Hyemem frigore ſuo informem repręſentat, & humum ſterili glacie torpentem, in qua nulla ſe oculis ſeges, aut ſperatæ meſſis indicia oſtendant, ſed quaſi pręfocatæ in ſemine fruges, geluque exanimatę ſpem futuri prouentus eludant. *P. Bidermanus Acroam. Acad. l. 1. acro. 2. num. 22. & 29.*

TEMPVS, ÆTERNITAS.

Tempus.

IN tria tempora vita diuiditur, quod eſt, quod fuit, & quod futurum eſt. ex his quod agimus, breue eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc eſt enim, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeo quidem, vt quibusdam nullum videatur, in curſu enim ſemper eſt. fluit & pręcipitatur: ante deſinit eſſe quàm venit. Nec magis moram patitur, quàm mundus aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio: nunquam in eodem veſtigio manet. *Et paulo ſuperius.*

Nemo æſtimat tempus. nemo reſtituet annos, nemo iterum te tibi reddet. ibit qua cępit æſtas, nec curſum ſuum aut reuocabit, aut ſupprimet. ſicut iuſſa eſt à primo die curret; nuſquam diuertet, nuſquam

remo-

remorabitur. nisi occupas, fugit: cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum est. *Seneca in lib. de breu. vita.*

Aetas siue saeculum aureum.

A Saturni temporibus, quae illi vocant aurea, repetunt exempla iustitiae. Et ideo non erant neque dissensiones, neque inimicitiae, neque bella.

Non dum vesanos rabies nudauerat enses:

vt Germanicus Caesar in Arataeo loquitur carmine:

Nec consanguineis fuerat discordia nota:

imò ne alienigenis quidem. sed neque vlli omnino gladij, qui nudarentur, fuerunt. Quis enim praesente ac vigente Iustitia, aut de tutela sui, cum nemo insidiaretur, aut de pernicie alterius cogitaret, cum nemo quicquam concupisceret?

Malebant tenui contenti viuere cultu,

vt Cicero in suo narrat; quod est proprium nostrae religionis.

Ne signare quidem, aut partiri limite campum

fas erat: in medium quaerebant. quippe cum Deus communem omnibus terram dedisset, vt communem degerent vitam, non vt rabida & furens auaritia sibi omnia vendicaret, nec vlli deesset, quod omnibus nasceretur. Quod Poetae dictum sic accipi oportet, non vt existimemus nihil omnino tum fuisse priuati, sed more poetico figuratum, vt intelligamus, tam liberales fuisse homines, vt natas sibi fruges non includerent, nec soli absconditis incubarent, sed pauperes ad communionem proprij laboris admitterent.

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant.

Nec mirum, cum promptuaria iustorum benignè paterent omnibus, nec auaritia intercipiens beneficia diuina, famem, sitimque vulgò faceret, sed omnes aequaliter abundarent, cum habentes non habentibus largè copioseque donarent. *Lactantius de Iust. lib. 5. c. 5.*

Summam aureo illo saeculo fuisse beatitudinem, & tranquillitatem omnium Possidonius autumat, quod penes Sapientes imperium esset, qui violentorum continerent audaciam, & manus infirmiores à validiorum

diorum iniuria tuerentur, suadendo, dissuadendo, vtilia inutiliaque demonstrarent; qui prudentia prospicerent ne quid suis deesset, fortitudine propulsarent pericula, beneficentia priuatos ornarent, magnificentia ciuitates augerent: qui demum imperare putarent officium esse, non regnum. *P. Tarq. Gallut. to. 2. or. 6.*

Laudarunt antiqui sæculum illud aureum eo præsertim nomine, quòd ea tempestate poma vulgò ac passim legerentur è spinis, frumenta inter horrida senticeta absque vllo mortalium cultu prouenirent vberrimè, quòd baccas suauissimas syluæ ipsæ nullo hominum labore proferrent, quòd omnia è terra non hominum arte, sed naturæ beneficio exorirentur. *Idem to. 2. or. 12.*

Illo ergo sæculo, quod aureum perhibetur penes Sapientes fuisse regnum Posidonius indicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantque, & vtilia, atq; inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatq; subiectos: officium erat imperare non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut causa; quum bene imperanti bene pareretur, nihil rex maius minari malè parentibus posset quàm vt abirent è regno. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in vsus populorum non diripientium larga. quicquid natura protulerat, id non minùs inuenisse, quàm inuentum monstrare alteri, voluptas erat, nec aut vlli superesse poterat, aut deesse: inter concordes diuidebatur. Nondum valentior imposuerat in firmiori manum; nondum auarus abscondendo, quod sibi iaceret, alium necessarijs quoque excluserat. Pax erat alterius ac sui cura. Arma cessabant, incruentæque humano sanguine manus odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus densum à Sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hyemis, aut imbris, vili receptaculo tuti sub fronde viuebant, placidas transigebant sine suspicione noctes. Solicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: mollem somnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia, sed in aperto iacentes sydera superlabebantur, & insigne spectaculum noctium, mundus in præceps agebatur silentio tantùm opus ducens, tam inter diem illis, quàm noctem pate-

bant

bant prospectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri signa ex media Cœli parte vergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Non habebant domos instar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis, aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fistula, nec vllo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium rustica positum manu. *Seneca epist. 91.*

Aetas ferrea.

SEd postquam Saturnus à filio pulsus, in latiumque delatus est *Ille malum virus serpentibus addidit atris* prædarique lupos iussit. id est odium & inuidiam, & dolum hominibus inseuit, vt tam essent quàm serpentes venenati, tam rapaces quàm lupi. Tum belli rabies & amor successit habendi: neque immerito. sublata enim Dei religione boni quoque ac mali scientiam perdiderunt. sic hominibus intercidit communitas vitæ, & diremptum est fœdus societatis humanæ. Tum inter se manus conserere cœperunt, & insidiari, & gloriam sibi ex humano sanguine comparare. Quorum omnium malorum fons cupiditas erat: quæ scilicet ex contemptu veræ maiestatis erupit; non tantum enim non participabant alijs ij, quibus aliquid affluebat, sed aliena quoque rapiebant, in priuatum lucrum trahentes omnia: & quæ antea in vsus hominum etiam singuli laborabant, in paucorum domos conferebantur. Vt enim seruitio cæteros subiugarent, in primis necessaria vitæ subducere, & colligere cœperunt; eaque firmiter conclusa seruare, vt beneficia cælestia facerent sua; non propter humanitatem, quæ nulla in ipsis erat, sed vt omnia cupiditatis & auaritiæ instrumenta corraderent: leges etiam sub nomine iustitiæ iniquissimas, iniustissimasque sanxerunt, quibus rapinas & auaritiam suam contra vim multitudinis tuerentur. Tantum igitur auctoritate, quantum opibus præualebant, & quoniam nullum in his vestigium iustitiæ fuit, cuius officia sunt humanitas, æquitas, misericordia, iam superba & tumida inæqualitate gaudebant, altioresque se cæteris hominibus, satellitum comitatu, & ferro, & insigni veste faciebant. Hinc honores sibi, & purpuras, & fasces inuenerunt, vt securium

gladio-

gladiorumque terrore subnixi, quasi iure dominorum perculsis, ac pauentibus imperarent. *Lactantius de Iust. l.5.c.5. & 6.*

Aetatis ferreæ perditi mores.

OMnia virtutis præmia malæ artes possident, & quo quis præ alijs est coopertus facinoribus, hoc amplius in ore hominum, & prædicatione versatur, faciliusque per honorum gradus ad summas quasque dignitates ascendit. Innocentia pro maleuolentia ducitur, auaritia & ambitio plurimorum animos exercent: quarum illa fidem probitatem, virtutesque reliquas subuertit, & pro ijs arrogantiam, crudelitatem, diuina humanaque iura negligere, delubra spoliare, omnia vænalia habere, sacra omnia polluere edocet: hæc falsos fieri subigit, & bono vultu peruersum tegere ingenium, dolisque & fallacijs ad gloriam contendere. Qui plus vi & armis potest, huic leges obtemperant, periurium, perfidia, impudentia in religionis, fidei, pudorisque locum successerunt. Non se credere fidenter audet hospes hospiti: amicitiæ sanctum & venerabile nomen intermissione officiorum vilescit: diffident capitalibus odijs etiam fratres, soceri generis, vxores maritis insidias, & exitium parant: non venena modò sparguntur, verum etiam sicæ vibrantur. exorti sunt denique, qui cælum ipsum petere, & Acheronta perrumpere aggrediantur. Hæc verè turpitudinis indignitatis, sæuitiæ, maximorumque malorum plena sunt: sed illa profectò haud minus, quòd iam furtis, rapinis, sacrilegijs viuitur. Quòd libidinum incendijs senectus etiam frigida exæstuat, nefandisque amoribus tam matronarum, quam virginum pudicitia passim violatur: quòd inuidia cor & oculos multorum corrodit ac depascit: quòd venter pro numine colitur; quòd bella tot iniusta & impia suscipiuntur, ciuilibusq; discordijs tanta ciuitatibus detrimenta importãtur: quòd parentes à liberis despiciuntur: quòd tyrannorum, proditorum, latronũ, parricidarum tanta est frequentia: quòd demũ omniũ scelerũ maturitas adeò in hoc ipsum æuum irrupit. *P. Pontanus vol.3.p.1. progym.33.*

Aeternitas.

QVid illa æternitas immensæ, atque interminatæ vitæ tota simul, & perfecta possessio qualis est? Tempus certè quod perpetuas

 mican-

micantium siderum conuersiones æquis passibus comitatur, fateatur se haud scire, quid sit, aut vnde venerit, se labi, fluere, nasci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno vicissim remeando versare, sibi vni incrementa damno esse, hanc verò intactam, illibatam semper anum, semper formosam virginem, quæ nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canathi fluuij vorticibus indigeat, quibus detersa prioris æui fuligine, nouo gratiæ flore rubescat; Hinc illa perfecta, & stabilis, atque in eodem felicitatis vestigio consistens immutabilitas, quæ cum omnia per hanc rerum humanarum vicissitudinem videat agi, volui, reuolui, & quasi per eandem serram diuersis motibus reciprocari, tota sibi hæret sine vllo sui aut dispendio, aut incremento. *P. Caussinus de Eloq. lib. 14. cap. 15.*

A E R I A.

Aer.

IPse vero aer, qui natura est maximè frigidus, minimè est expers caloris. ille verò & multo quidem calore admixtus est: ipse enim oritur ex respiratione aquarum. earum enim quasi vapor quidam aer habendus est. *Et infra.*

Exinde mari finitimus aer die & nocte distinguitur, isque tum fusus & extenuatus in sublime fertur, tum autem concretus in nubes cogitur, humoremque colligens terram auget imbribus, tum effluens huc & illuc ventos efficit, idem annuas frigorum & calorum facit varietates, idemque & volatus alitum sustinet, & spiritu ductus alit, & sustentat animantes. *Et infra.*

Huic autem continens aer fertur ille quidē leuitate sublimi, sed tamē in omnes partes se ipse fundit, itaq; & mari continuatus, & iunctus est. & natura fertur ad cælum, cuius tenuitate & calore temperatus vitalē & salutarem spiritum præbet animantibus. *Cicero l. 2. de nat. deor.*

Permeat ab æthere lucidissimo aer in terram vsque diffusus, agilior quidem tenuiorque, & altior terris, nec minus aquis: cæterum æthere spissior grauiorque, frigidus per se & obscurus: lumen illi calorque aliunde sunt, sed per omne spatium sui similis non est, mutatur enim à proxi-

proximis. Summa pars eius est ficcissima calidissimaque, & ob hoc etiam tenuissima propter viciniam æternorum ignium,& illos tot motus siderum, assiduumque cæli circumactum. Ima pars & vicina terris densa & caliginosa est,quia terrenas exhalationes receptat.media pars temperatior, si summis imisque conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque pertinet: cæterum vtraque parte frigidior. Nam superiora eius calorem vicinorum siderum sentiunt; inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quousque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent.media ergo pars aeris ab his summota in frigore suo manet: natura enim aeris gelida est. quia cum sic diuisus sit, ima sui parte maximè varius, & inconstans, & mutabilis est.Circa terram plurimum agit, plurimum patitur: exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi, ac partibus inquietus est ac turbidus. *Seneca Nat. quæst. l.2.c.10.*

Namque & hoc cælum appellauere maiores, quod alio nomine aera: omne quod inani simile vitalem hunc spiritum fundit. Infra lunam hæc sedes,multoque inferior, infinitum ex superiore natura aeris,infinitum & terreni halitus miscens, vtraque sorte confunditur. hinc nubila tonitrua, & alia fulmina. hinc grandines, pruinæ imbres, procellæ, turbines.hinc plurima mortalium mala,& rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit siderum vis: eademque quæ sponte non subeunt, ad se trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur omnes,ruunt grandines,torrent radij, & terram in medium vndique impellunt. *Plinius l. 2.nat.hist.c.38.*

Aspicitis mari finitimum aerem, alibi fusum & extenuatum, alibi concretum, & in nubes coactum, colligentem humores, quibus terra rigatur & alitur,effundentem huc illuc ventos, annuas efficientē frigorum calorumque varietates, animantium recreantem identidem spiritū,volatus auiū adminiculo sustentantem.*P.Tarq.Gallutius to.2.or.1.*

Cælo supposuit aerem tenuissimè explicatum, cuius superior regio salubris,atque innocens libera semper esset à turpis, atque turbinibus; inferior mutationibus obnoxia modò amænitate ac luce blandissima rideret, modò cogeretur in nubes (nam hæc omnia artifex inseruerat), modò tempestatibus ageretur, rigeret modò procellis, imbribusque

 diffu-

diffunderet, tonaret, fulguraret, mentita quoque fulmina contorqueret. *P. Vinc. Guinif. allec. 1.*

Aër mediocriter est calidus, summè humidus, subtilis etiam, quod terræ & aquæ negatum est, facilè fugiens, agitabilis, alijsque ipsum coercentibus terminis opus habens. Quocirca inter cælum & terram medium ipsum maximus ille pater diffudit, vt ita muris firmissimis sepiretur. Nec homines, nec animantes vllæ motu cierentur, nec respirarent sine eo, cum eas ipse ducto spiritu alat, ac sustentet: ac ne locutionis quidem vsum sine eius vsu haberemus. Ille cordis membrorumque aliorum æstuantium feruorem moderatur, pellucidus, per quem oculi nostri solis luce pascuntur, cuius item radiorum vim vehementiorem humore suo naturali, caloreque subfrigido ea temperatione afficit, vt ijs citra molestiam perfruamur. locum omnem alio corpore vacuum implet, per cauernulas & rimas se ingerit, oculis ad cernendum, auribus ad audiendum, naribus ad odorandum inseruit. Ad calorem & frigus, ad humorem & siccitatem excipiendam idoneus, sponte sua superiora appetit vt ignis, at celeritate impari, quia leuitate posterior. *P. Pontanus Vol. 3. par. 1. progym. 10.*

NVBES, ET NEBVLA.

Nubes.

EXtra has causas non negauerim existere imbres ventosq; quoniam humidam à terra, aliàs verò propter vapores fumidam exhalare caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum corpusq; haud dubio coniectatur argumento, cum solem obumbrent. *Plinius l. 2. nat. hist. c. 42.*

Nubes est vberior exhalatio in medio aeriarum regionum frigoris vi coacta & compacta, caloreq; interiore, quo euocata fuit, quique in ea remansit, suspensa. Coeunt è diuersis vaporibus, aliæ crassioribus, aliæ tenuioribus, aliæ aridioribus, aliæ humentioribus: ex quo est, quod solis afflatæ radijs, quædam albentes, quædam rubentes, quędam nigricantes, quædam pallentes, quædam cæruleę à nobis conspiciuntur. Rubor quidem palliorq; rariore & sicciore eas halitu conduplicatas indicat, ob id

spe-

ſperanda ſerenitas. fuſcum, atrum, cæruleum terreno admodũ & humido: proinde tum pluuias & procellas minantur. Dicam verbo: colores nubium ex vaporum conuectorum diſſimilitudine, & lumine radiato proficiſcuntur. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 12.*

Nebula.

TVnc interim minimè ventus eſt, cum aer nubilo grauis eſt. atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere, & inde ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adijce nunc quòd circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis congeſtiſq; corporibus, nec tamen vẽtus eſt. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantiũ eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locũ corpora ſe multa cõpellerent. Adijce nunc, quod è contrario venit, vt Sol matutinũ aera ſpiſſũ & humidũ ortu ſuo tenuet. tunc ſurgit aura, cũ datũ eſt laxamentũ corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt. *Seneca l. 5. nat. q. c. 5.*

Nebula erat ad multum diei denſa adeo, vt lucis vſum eriperet, non proſpectu modò extra vallũ adempto, ſed propinquo etiam congredientium inter ſe conſpectu. hac velut latebra inſidiarum freti Samnites, vix dum ſatis certa luce, & eam ipſam premente caligine ad ſtationem Romanam perueniunt. *Liuius decade p. lib. 10.*

Nebularum eadem eſt materies quæ roris, quæ pruinæ, quæ nubium, ſic porrò generantur. Vapor ab aquis terriſue matutino, aut veſpertino crepuſculo ſolis calore redditur. is vel quia grauior, vel quia non ita calidus, ſuperare hoc infimum ſpatium aerium non poteſt, quod ipſum atra caligine inuoluit. Quod ſi feruore ſolis diſcuſſæ perierint nebulæ, diem fore ſudum indicabunt, quoniam ſcilicet earum tenuitas creandis nubibus pluuialibus haud ſuffecit. Sin eodem calore ſolis ſublimius euehentur, & in nubes extruentur, pluuiam denuntiabunt ob humoris abundantiam. In magna item cæli temperatione, & per ſerenitatem exoriuntur. Nam ſi gelidus ſit aer, terras alligabit, vt exhalationi opportunæ exitus nullus pateat. Si intemperanter calidus, eandem conficiet. atque hoc eſt, quod ait Plinius, nec æſtate, nec maximo frigore nebulas exiſtere. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 14.*

V E N T I.

SVnt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes, & in pronum solutæ præmittunt. Cum enim magna inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida: ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, cum in vnum conglobata sunt, verisimile est quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tubæ angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius desiderat spatium, cum uerberatus cursu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, sciditque cingentia, & erumpit in ventum, qui fere procellosus est, quia supernè demittitur, & in nos cadit vehemens & acer, quia non fusus, nec per apertum venit, sed laborat, & iter sibi vi ac pugna parat. hic fere breuis flatus est: quia receptacula nubium, per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuosus venit aliquando, non sine igne ac sono. Hi venti multo maiores diuturnioresque sunt, si alios quoque flatus ex eadem causa ruentes in se abstulere, & in vnum confluxere plures: vt eorum locauere vires, & ex pluribus cæli partibus elisus spiritus eodem se contulit, & impetus illis accedit & mora. *Et infrà.*

Non enim ex vna causa ventos Prouidentia inuenit, aut per diuersa disposuit, sed primum vt aera non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitalemque tracturis. deinde vt imbres terris subministrarent, iidemque nimios compescerent. fruges percipi non possent, nisi flatu superuacua admixta a seruandis ventilarentur: nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem velamentis suis quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret. b *Seneca l. 5 nat. quæst. c.* 18.

Sed plurimum interest flatus sit an ventus, illos flatus aliquos perspirantes, quos non tractus aliquis rerum terræ sentiunt, qui non aura, non procella maris, sed appellatione ipsa venti sunt, qui siue assiduo mundi tacitu, & contrario siderum occursu nascuntur, siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc illucque tanquam in vtero aliquo vagus, siue disparili errantium siderum ictu, radiorumque multiformi iactu flagellatus aer, siue a nostris sideribus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt, palam est illud quoque legem naturæ

habere

habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam. *Plin. l. 2. natur. hist. c. 45.*

Tenuis res Ventus, at non tenuis gloria eiusdem tenere scientiam. Anaximander ventum censuit aerem fluidum, subtilissimis eius humidisque partibus a sole citatis, aut illiquefactis. Stoici omnem flatum aereum esse fluxum, pro varietate locorum variè appellatum. Metrodorus humido expiramento à Sole efferuefacto flatus impetum cieri. Seneca aerem fluentem in aliquam mundi partem. Vitruuius aeris fluentem vndam cum incerta motus redundantia. Aristoteles terreni halitus copiam, quæ circum terras agitetur. Cum ergo simplex illa exhalatio illa feruidum & aridum intra naturam suam cohibens, ad aerem medium, seu superiora euchatur, ab aere frigidiore ac densiore intercipitur, quia verò nec ascendere amplius potest, nec ob nouos halitus identidem sursum nitentes descendere, in transuersum per infimam regionem retorquetur, consurgitque flatus, aut pro materiæ affluentia, aut pro antiperistasi vel lenior, vel turbulentior. *P. Pontanus vol. 2. p. 1. progymn. 13.*

Etenim hanc Ventis natalium originem natura indulsit; vt lacessente Sole aquarum, terrarumque spirabilis vapor in altiora nubium receptacula confluat, vbi concertatus, & incremento caloris amplior factus, nec se angustis faucibus continens, refractis obsidentium corporum quasi carceribus, in nouam Ventorum sobolem erumpat; qua partu multiplex, natura dissimilis, cursu violenta, spiritu pertinax, non sine concussu circumfusi aeris, confluctu aquarum fluctuantium, siccitate atque humore terrarum, serenitatis, imbriumque vicissitudines, per certa locorum ac temporum interualla definiat. Lenis igitur terræ fœtus est, qui parentis grauem sinum paulum declinat, vt eam benefica fœnerantem coniectis pluuiæ alimentis, grata remuneratione remunerat. *Ex lib. orat. de S. Spir. Aduentu orat. 16.*

Ventus vehementissimus.

SI verò flatus depresso sinu arctius rotati nubem effregerint, sine igne hoc est fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon à Græcis vocatur. Is fert hic secum aliquid abruptum è nube gelida, conuoluens versansque, &

ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua nauigantium pestis, non antennas modò, verum ipsa nauigia contorta frangens. idem illatu ipso repercussus correpta secum in cælum refert, sorbetque in excelsum. *Plinius l.2. natur.hist. c.48.*

Enimuero autumni maximè tempore perflare illa maria furiosissimum quendam ventum (Typhonem indigenæ appellant) tanto impetu ac rabie, quantam qui oculis non subiecerint, animo concipere non possint. Quippe quamuis ingentes ac validas naues immensis fluctibus verberatas laxatis compagibus labefactari, dissoluique, nullis neque proræ, neque puppis munimentis tantum impetum sustinentibus. fractis insuper antennis, gubernaculis, alijsque armamentis abreptis, nauigia in vltimum venire discrimen: ac sæpe plus nimio exæstuante Oceano, vt gurgitibus haustas, aut afflictas scopulis miserè interire. Tantopere autem venti illius aut furiæ potius nomen horreri, vt gubernatoribus ac nautis quamuis peritis & audacibus Iaponicum iter non laboriosum magis, quàm formidolosum sit, impotenti vi maris artem & consilium superante. *P. Tursellinus in Vita S. Franc. Xauerij l.3.c.16.*

Asseuerant pro miraculo haberi, si quis Typhonis violentiam effugiat, præsertim verò si totam noctem sæuire perseuerauerit: itaque in tali re nautas, desperata salute corporis, ad vota prius, quàm ad armamenta, ad expianda peccata, quàm ad humana remedia solere conuerti: quippe non modò vela vis venti dilacerat, distringitque malos, & quidquid extat ex aqua dissoluit, sed etiam ipsa nauigia (præsertim si minus onusta sint) arrepta & in terras vsque longo tractu contorta affligere dicitur. occupat autem ventus hic marium quidquid est Malacam inter & Iaponem, frequens à mense Maio vsque ad Septembrem, quo maximè anni tempore hæc maria nauigantur. *P. Maffeius in Epist. Indicis l.4.*

Ventus tempestatem in mari commouens.

IAmque variante sæpius cælo, pelagoque, atræ, ac sordidæ nubes ad Septentrionem conglobatæ omnem in se statum quasi reciprocan-

do

do collegerant; mare languidum erat, insidiosa tranquillitas; nautæ locorum ac tempestatum ignari ad auram vndique captandam totos velorum expanderant sinus; cum ex ijs quas dixi nubibus vniuerso repente impetu se se effundens Aquilo, transuersas quatuor naues, quarum ad contrahendum minus aptè fuerant armamenta disposita, inspectantibus cæteris, momento ita euertit, obruitque, vt è tanto hominum numero nemo prorsus euaserit. *P. Maffeius hist. Indic. libro secundo.*

Ventus tempestatem in terra concitans.

TRanseuntem Apenninum adeo atrox tempestas adorta est, vt alpium fœditatem prope superauerit. Vento mixtus imber cum ferretur in ipsa ora, primum quia aut arma omittenda erant, aut contra enitentes vortice intorti affligebantur, constitere. deinde cum iam spiritum intercluderet, nec reciprocare animam sineret, auersi à vento parum per consedere. Tum verò ingenti sono cælum strepere, & inter horrendos fragores, micare ignes. capti auribus & oculis metu omnes torpere. Tandem effuso imbre cum eo magis accensa vis venti esset, ipso illo, quo deprehensi erant, loco castra ponere necessarium visum est. Id vero laboris velut de integro initium fuit: nam nec explicare quidquam, nec statuere poterant: nec quod statutum esset manebat, omnia perscindente vento, & rapiente. & mox aqua leuata vento cum super gelida montium cacumina concreta esset, tantum niuosæ grandinis deiecit, vt omnibus omissis procumberent homines, tegminibus suis magis obruti quam tecti. tantaque vis frigoris insecuta est, vt ex illa miserabili hominum iumentorumque strage, cum se quisque attollere ac leuare vellet, diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis vix flectere artus poterant. *Liuius decade 3. l. 1.*

Neque imbre tantum effuso, deinde creberrima grandine obruti sunt cum ingenti fragore cæli, tonitribusque, & fulgoribus præstinguentibus aciem oculorum: sed fulmina etiam sic vndique micabant, vt peti viderentur corpora. nec solum milites, sed etiam principes icti caderent. itaque cum præcipiti fuga per rupes præaltas

impro-

improuidi sternerentur, intereptique, instabant perculsis Thraces, sed ipsi Deos auctores fugæ esse, cælumque in se ruere aiebant. *Liuius decade 4. lib. 10.*

TEMPESTAS.

MEdia nox erat, cum classem paratam circumire vrbem iubet: iamque naues vrbi vndique admouebantur, & Tyrij desperatione torpebant; cum subito spissæ nubes intendere se cælo, & quicquid lucis internitebat, effusa caligine extinctum est. Tum inhorrescens mare paulatim leuari, deinde acriori vento concitatum fluctus ciere, & inter se nauigia collidere. Iamque scindi cœperant vincula, quibus connexæ quadriremes erant, ruere que tabulata, & cum ingenti fragore in profundum secum milites trahere; neque enim conserta nauigia vlla ope in turbido regi poterant. Miles ministeria nautarum, remiges militum officia turbabant, & quod in huiusmodi casu accidit, periti ignaris parebant: quippe gubernatores alias imperare soliti, tum metu mortis iussa exequebantur. Tandem remis pertinacius euerberatum mare, veluti eripientibus nauigia classicis cessit, appulsaque sunt littori lacerata pleraque. *Q. Curtius, lib. 4.*

Tertio die ab omni parte cæli emicare fulgura, & nunc intermicante luce, nunc condita, non oculos modo meantis exercitus, sed etiam animos terrere cœperunt. Erat prope continuus cæli fragor, & passim cadentium fulminum species visebatur, attonitisque auribus stupens agmen nec progredi, nec considere audebat. Tum repente imber grandinem incutiens torrentis modo effunditur. Ac primò quidem armis suis tecti exceperant; sed iam nec retinere arma lubrica & rigentes manus poterant, nec ipsi destinare in quam regionem obuerterent corpora, cum vndique tempestatis violentia maior quam vitabatur occurreret. Ergò ordinibus solutis per totum saltum errabundum agmen ferebatur, multique prius metu quam labore defatigati prostrauerant humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris concreto gelu astrinxerat. *Q. Curtius lib. 8.*

Ac primo placidum æquor mille nauium remis strepere, aut velis impelli; mox atro nubium globo effusa grando, simul varijs vndique procellis

procellis hibernis similis prospectum adimere, regimen impedire. Milesque pauidus & casuum maris ignarus, dum turbat nautas vel intempestiue iuuat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc cælum, & mare omne in Austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septentrionis horridior rapuit disiecitque naues in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptas, vel per occulta vada infestas. quibus paulum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus, eodemque quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire irrumpentes vndas poterant. equi, iumenta, sarcinæ etiam arma præcipitantur. *Tacitus l. 2. annal.*

Inde leni flatu prouectis circa bonæ Spei promontorium vehemens ab occasu obstitit ventus, idque cum fulgetris, & cæli fragore, terraque ac minaci nubium vi. Tum inhorrescens mare paulatim attolli, maioresque in singula momenta ciere fluctus. Cum in aduersum obnitendi remigio destitutis nulla esset ratio, paulisper addubitatum à nautis, vtrum demissis antennis in salo transitum tempestatis expectarent. verum Oceano magis magisque sæuiente perterriti, simul propter anni tempus abiecta superandi promontorij spe, retro in Indiam pari consensu vela dare constituunt. Sed ne id quidem ex voto successit; adeo violentia repentini flatus ab oriente, aduersi per exortam plagis quassatam iam nauim in perniciem conspirauerant. Hic primum impetu vela primum discissa: malus deinde, gubernaculum, frustra fluctus euitante magistro, distringuntur: præterea costis immodica iactatione conuulsis multo plus accipiebatur vndæ, quam vt exhauriri, aut egeri summa turbæ naualis contentione, & industria posset. Neque præcipitata leuandæ nauis bona onerum pars auertebat exitium. per hunc modum spoliati armamentis, obuersante perpetua mortis imagine, dies aliquot in alto iactati, postremo vrgentibus à meridie ventis, certum ad naufragium ad terram appelluntur, &c. Ad teli ergo iactum ab vtraque parte anchoris. Sosa ante alios cum vxore liberisque, & primarijs aliquot, raptim etiam pecunia gemmisque transuecti haud sine ingenti periculo: vsque adeo immanes toto littore moles aquarum illisu reciproco frangebantur. neque eidem effugium cæteræ multitudini patuit; scapha plus semel vna alteraue traiectum in lutuosa breuia impactis, & comminuta. eodem ferè temporis articulo anchorarius funis in

 Austrum

Austrum obuersus, quamquam valido nexu & crassitudine rumpitur. *T. Maffeius hist. Indic.l.16.*

Sed cum sæpius iussus processissem in altum, primum auræ inter se pugnantes nos alternis rapuerunt in auersos & contrarios cursus: destituerunt deinde simul omnes clusum nauigium; Ego in tam subita pace acrius, vt oportuit, timens, comites cępi hortari vt remis eluctarentur pigritiam maris. Quippe illi sereno proximum malum esse. In Siciliam igitur, quam vicinam fors dederat, ratem appellerent. At ille qui nauigium conduxerat, negat sibi placere Siciliam, stringitque demum ensem, recisurus manus illius, qui in eam primus partem remum egisset. Inter has cunctationes dies absumptus est. & mox luna igneis cornibus ventum exciuit. Tum vero non per gradus, vt solet, tempestas intumuit; Sed direptus subito aer ita miscuit maria, vt iam à principio mihi artem eriperet. Versabamur incerti quid exigeret ventus, mediam nauem aduersis complexus turbinibus. In his malis cum exacta nox esset, diesque afferret tristiora, capillos deponimus nihil profutura religione. Ecce enim improuiso exitio hæsimus deprehensi in breuibus; Cumulauerat arenam vis procellæ, proramque tenebat. Iam tabulata soluebantur, & nos vt cunque remis & contis tendebamus in puppim, cum ille cui operam locaueram, cum liberto suo, duobusque qui proximi erant, nautis, in scapham descendit, & fune præciso, haud dubio naufragio se permisit. *Ioannes Barclaius Argen. l. 2.*

Nox media vertebatur, cum à montibus ventus exortus est, qui inter nauium funes erectos ad malum, primum quidem sibilo ludens, mox suspensum mare extulit; adductisque nubibus abstulit cælum. Turbabantur subita festinatione nautarum officia, simul inter se clamore sublato, simul vndis fracto strepitu nondum vacuas aures repetentibus. Excitatus Gobryas erat, & ex gubernatoris vultu admonebatur non vulgare esse periculum. Quisque ergo monere audebat, quisque præcipere; vt pene cum ulcus ignarorum nauticæ artis non minore periculo cresceret, quam tempestatis feruor. At fluctus, aut eruto hiantes sabulo, inter noctis horrorem cerni non poterant; nisi cum ingenti fragore allisi velut accensam mutuo verbere aquam instar scintillarum, mittebant in altum, rursusque sorbebant. Solus ille spumæ attritus micabat in tenebris, qui sæpè omnino so impetu superans obiecta latera in

medio

medio fulgebat nauigio. Intuta anchorarum mora erat; quia spatium nauibus negabant quo aliquid indulgerent incumbentibus ventis. Alius deinde timor vrgebat, ne, si vincula deessent, inter se implicatæ triremes frangerentur. Tandem omne consilium nautarum tempestas peruertit. *Barclaius Argen.l.4.*

In altum longius prouecti, vident coire paulatim nubes, tonare cælum, micare ignes, ruere noctem. Præliantur vtrimque venti, surgunt vndæ, crebrisque fluctibus nauem oppugnant. ergo ad officium trepidè discurrunt nautæ, vt vela tempestati subducant. Alij clamare & manus tendere; alij vota signare, si portum incolumes tenuissent: omnes orare scelerum veniam, vitæque mutationem spondere. *P. Bidermanus Acroam. Acad.l.3.acro.2.num.22.*

Cum iam in altum prouecta esset nauis, nec vllæ terræ apparerent, sed vndique pontus, & cælum vndique, repentinò auditi flatus horrisoni, nigrescere, & condensari nubes, solis aspectus adimi, tenebris conduplicatis inhorrere omnia, vt cæca quadam nocte obsessi oppressique videremur. Cælum tonitribus dat mugitus ingentes, concursu conflictuque nubium fulgura & fulgetræ ingeminant, atque in illa caligine opaca lucem nobis præbent. Quid plura? imbres densissimis & grandinem horridam deorsum venti glomerabant, qui ad concitandum æquor sic incubuerant, vt illud ab imis sedibus euersuros putares. Totum cælum in mare descendere, omniaque inter se elementa permisceri atque confundi cerneres. Neptunum ipsum, vndis vsque ad fundum æstuantibus, sensisse hanc tempestatem arbitror. Nam quasi prædam in medio nacti certabant, luctabanturque inter se venti, fluctus ad sydera tollebant, & cum iisdem nauim, quæ statim, dehiscente vnda, ad manes vsque deprimebatur. Itaque nunc tanquam è sublimi monte valles depressas, & Plutonia regna despicere: nunc velut ex inferis, cælum suspicere nos existimabamus. *Et infra.*

Quid amplius? aquarum montes voluebantur, quocunque aspiceres, crescebatq; magis semper ac magis tempestas, nec secus, quam arietibus & balistis oppidorum muri, decumanis fluctibus, terribili cum sonitu nauis latera feriebantur. Inde subscudibus reuulsis, & laxatis compagibus per rimas via vndis in nauim præbebatur, quas egerere haustris, & situlis frustra nitebamur. Si quid Rector præciperet,

nautis,

nautis, quamuis clamore acutissimo, propter procellæ fremitum crepitumque vox nulla ad aures perueniebat. Quod autem quisque factu necessarium iudicabat, id properabat, vt poterat: vt munire nauim, commissurasque ferruminare, & stipare musci coma, rudentes colligere, vela cum antennis demittere. Attamen erat omni ipsorum conatu potentior calamitatis moles. Vnde fracto iam malo, fracto gubernaculo, costis & statuminibus diuulsis, remis abruptis, naui in aliquot partes dilacerata, pars vna cum viris ante oculos nostros submersa, pars altera per fretum disiecta, & nescio quas in oras delata est: nos Deum adiuti clementia, tabulis arreptis simul ad vos deuenimus. *P. Pontan. vol.3. par.2. progymn.35.*

Cæterum immutata repentè maris fides, in anchoris actuariam tenere compulit; nec retrò, nec prorsùm, velificandi libertate concessa, tempestatum culpa. Nam præter disturbatum procellis aërem, & furentium Austrorum violentiam, ex obliquo pelagus miscentem; etiam nubes, æstiuis incensæ caloribus, inter sese collidebantur: creberrimoque ruptæ tonitru, fragoribus aures nostras; tumultu Pontum ac Cælum; fulgurum flammis oculos; ignium iactu proxima littorum; & pauore palpitantia corda verberabant. Insuper etiam tenebris suppressus diei nitor, nocte præpostera nautarum ministeria suspenderat, nulla regendæ nauis neque spe relicta, neque modo, vel adiumento. dixisses, in antiquum omnia reuoluta chaos: quodamque mox veluti cataclysmò superfundi. Nam etiam, nequid ad malorum cumulū deesset, præcipiti ruina fracta nubila (cum procella, quam Ecnephiam dicunt, nimbos impelleret) improbis imbribus descendebant, & assiduo casu labentia, mari veteri maria noua videbantur affundere. cum interim & ab anchoris, ancipiti fide pendens, nauigium nostrum fluctuaret; in momenta singula ruptis rudentibus: & sæuo tot fluctuum agitatu, saxis littoralibus celox impingeretur. Syluæ quoque, propinquis prætentæ littoribus, mari magis ad horrorem, quam ad subsidium periclitantium, incumbebant; non frangendis ventorum incursibus, quàm augendo terrori, validiores: insano mugitu tot millibus arborum inter sese collisis, & ramorum fremitu longè, latèque tumultuante. *P. Ioan. Bisselius Argon. Americ. l.3. num.6.*

Diluuium,

SEd monet me locus, vt quæram, cum fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur. vtrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat, an crebri sine intermissione imbres, & elisa æstate hyems pertinax immensam vim aquarum ruptis nubibus deijciat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes nouos: aut non fit vna tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul imbres cadant, flumina increscant, maria sedibus suis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita est: nihil difficile est naturæ vtique vbi in finem sui properat. Primò immodici cadunt imbres, & sine vllis solibus triste nubilo cælum est. Nebulaque continua, & ex humido spissaque caligine, nunquam exiccantibus ventis. Inde vitium satis est, segetum sine fruge surgentium marcor. Tunc corruptis quæ seruntur manu, palustris omnibus campis herba succrescit, mox iniuriam & validiora sensere. Solutis quippe radicibus, arbusta procumbunt, & vitis atque omne virgultum non tenetur solo, quod molle fluidumque est: iam nec gramina aut pabula læta aquis sustinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua ilex & quercus excutitur, & quæcunque in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit, labascit. Madent tecta, & imum vsque receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat, frustra titubantium fulcra tentantur. Omne enim firmamentum in lubrico figitur, & lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magisque nimbi ingruunt, & congestæ sæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit syluas male hærentes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vulsisque minoribus tectis quæ in transitu obduxit, tandem maiora violentus oberrat. Vrbes & implicitos trahit mænibus suis populos, ruinam an naufragium querantur incertos, adeo simul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissimè ruina magna gentium clarus onustusque diffunditur. Flumina verò suapte natura vasta, & tempestatibus rapta alueos relinquunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubi-

um, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum superfusi nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueo? Quanta cum præcipitatione voluitur, vbi per campestria fluens Rhenus, ne spatio quidem languidus, sed latissimè velut per angustum aquas implet? enimuero Danubius non iam radices, nec media montium stringit, sed iuga ipsa sollicitat, ferens secum labefacta montium latera, rupesque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus ambesa corruerunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim sibi ipse præcluserat, in orbem redit, ingentem terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ic sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox est, & quidem horrida & terribilis intercursu luminis diri: crebra enim micāt fulmina, procellæ quatiunt mare, tunc primum auctum fluminum accessu, & sibi angustum: iam promouet littus, non continetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes, aguntq; fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno ostio retenta, restagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia quæ prospici possunt, aquis obsidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immensa vbique altitudo est, tantum in summis montium iugis vada sunt. In ea excelsissima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante se gregibus: diremptum inter miseros commercium ac transitus, quoniam quicquid submissius erat, id vnda compleuit. editissimis quibusque adhærebant reliquiæ generis humani, quibus in extrema perductis, hoc vnum solatio fuit, quod transierat in stuporem metus, non vacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim suam perdit in eo, qui vltra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, & sparsas Cycladas augent, vt ait ille Poetarum ingeniosissimus egregiè, sicut illud pro magnitudine rei dixit,

Omnia pontus erat, deerant quoque littora ponto.

Seneca l. 3. nat quæst. c. 27.

PLVVIA;

PLVVIA, ROS, NIX, GRANDO.

Pluuia.

EST autem pluuia, vt magistri meteorologici definiunt, fluxio nubis humidæ, feruore solis penetrantis in aquæ guttas colliquefactæ. Nam caloris ea vis est, vt humentia dissoluat. Cum enim in mediam partem aeris humidi, calidique vapores emicuerint, reperto ibi frigore in nubem se induunt, atque inde desuper sole instante, acriterque feriente, aqua sicutè spongia compressa distillare incipit. Ac pro ratione quidem vaporis è quo confecta est nubes, & efficientia caloris in eam agentis, diuersæ pluuiarum formæ concipiuntur. Tenuis illa pluuia guttulis minutissimis, fit propter vaporem rariorem: vti pluuiæ & nimbi propter spissiorem. Substillum est, cum stillis raris iam iam ventura pluuia significatur. Aquilone flante, & suum cælum obtinente minutæ descendunt pluuiæ: Austro imber cadit improbior, & guttæ pleniores. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 14.*

Ros.

ROrem nostis constare vapore subtili & humecto, qui quoniam ob caloris exiguitatem altius euadere non quit, in aere terris propinquiore subsidit, modicoque frigore nocturno ad aquam redactus, paruulis guttis non sentientibus nobis primo diluculo deorsum ruens, aspergintbus lenioribus tanquam gemmulis herbas aliasque res madefacit. Locum eius esse regionem nobis vicinam argumento est, quod excelsi montes, & sublimia ædificia non irrorantur. Gignitur serenis noctibus, aere inter frigus caloremque temperato: in locis item calidioribus, & Austro inprimis spirante: quæ omnia ad eum liquandum tenuandamq; proficiunt. *Idem ibidem.*

Nix.

NIx quæ videtur tanquam spuma aquarum sublimium, pluuiæque velut germana soror, tum oritur, cum nubes edendæ pluuiæ pręparata

parata priusquam in guttas abeat, calore vanescente, & frigore circumstante molliter cogitur seu congelatur, ventorumque frigidorum impulsu in flocculos dirempta terras petit: qui flocculi, quasi pluuiales guttæ numerandæ sunt, quas vtique energia frigoris tam candidas efficit: qua de causa quamuis aquam conglaciantem non rigere modo, verum etiam albere videmus. *Idem ibidem.*

Grando.

GRando, conglaciatus imber modo, ferè pari & ex eadem materia constatur, ex qua niues: cum nimirum nubis liquefactæ iam decidentes guttæ aerio frigore durescunt. Rotunda est, quod omne stillicidium conglomeratur. Id etiam apparet in speculis, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaque omni leuitate; nam & in herbarum vel arborum folijs, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacent. Excauatio ipsa à guttis facta rotunda est: ex quo liquet, huic quoque simile esse quod cauat: locum enim sibi ad formam & habitum suum exsculpit. Potest deinde cum defertur corrotundari, & toties per spatium aeris densi deuoluta, æquabiliter atque in orbem teri. Grandinat sæpius vere & autumno, quam hyeme & æstate. Quia æstate non est copia vaporis, quæ quidem est apta grandini materia, propter æstum videlicet huiusmodi afflatus consumentem. In hyeme non viget calor, cuius euocatu in supera peruenire vapores debeant, nec loci inferioris antiperistasis sufficit. Vere & autumno adsunt omnia. Cadit crebrius locis caldis quam algidis: interdiu sæpius quam noctu, celeriusque perit quam niues: quoniam nix ex nube, grando ex aqua facta est. Vel quia acriore frigore nix, leniore grando concreuit. Nix terram fæcundat: at quod grandine percussum est, infæcundum ac sterile, sæpe in multos annos efficitur. *P. Pontanus par. 1. vol. 3. prog. 14.*

Iris.

HVius rei causam in humore esse non dubitaueris. Non fit enim vnquam arcus nisi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quæ solem transmittant, quædam magis

magis coacta, quam vt transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & sic vtriusque intercursu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ solem recipit, pars obscurior sit, quæ exclusit, & ex se vmbram proximis fecit. Hoc ita esse quidam negant, poterat enim vmbra & lux causa videri, si arcus duos tantum haberet colores, & sic ex lumine vmbraque constaret. Sed nunc diuersi niteant cum mille colores, Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit, Vsque adeo quod tangit idem est, tamen vltima distant. Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum subtilibus lineis ducta, vt ait Poeta, vt an dissimiles colores sint, scire non possis nisi cum primis extrema contuleris. Nam commissura decipit, vsque adeo mira arte naturæ quod à simillimis cœpit, & in dissimillima desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis, atque vmbræ, cum innumerabilium ratio reddenda sit? Qui ita existimant arcum fieri, dicunt in ea parte in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis, singula specula esse, à singulis ergo imaginem reddi solis. Deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas, & in præceps transeuntes confundi. Itaque & arcum esse multarum imaginum solis confusiones. *Seneca natur. quæst. l.1.cap.3.*

Arcus vocamus extra miraculum frequentes, & extra ostentum. Nam ne pluuiosos quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium solis immissum cauæ nubi, repulsa acie in solem refringi, colorumque varietatem mistura nubium, aeris ignium que fieri. Certè nisi Sole aduerso non fiunt, nec vnquam; nisi dimidia circuli forma: nec noctu, quamuis Aristoteles prodat aliquando visum: quod tamen fatetur idem non nisi quartadecima Luna posse. Fiunt autem hyeme, maximè ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinoctio verno, non existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus, frequenter. Ibidem sublimes humili Sole, humilesque sublimi, & minores occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, verùm ambitus maioris. Æstate verò post meridiem non cernuntur, post autumni æquinoctium quacunque hora: nec vnquam plures simul, quam duo. *Plinius l.2.nat.hist.c.59.*

H 2 Euenit

Euenit interdum vt è madidis ac rorantibus nubibus à proxima pluuia, Sole in eas rariores tactas aduersis radijs incurrente coloratis, Arcus quidam ingens efficiatur in aere, speciem habens iucundissimam aspectu, cogitatu mirabilem: laudatus ob id in sacris litteris; in signum reconciliationis, ac fœderis vsurpatus à Deo; decantatus à Poetis, inter quos nostratum princeps.

Mille trahens varios aduerso sole colores;

Sermone denique omnium cum admiratione celebratus. Huius colores, cæruleum, viridem, purpureum, luteum, aut igneum, admirabili Naturæ arte permistos, & confusione quadam distinctos, alios ex alijs nexos, nullius oculi, decipiente commissura, quæ à simillimis incipiens, in dissimilia desinit, planè distinguent, nisi cum primis extrema contulerint. Eorundem perspicuitatem, ardorem, vim, gratiam nullus herbarum, florumque succus, nullus è lapidibus, lignisue liquor expressus, nullus vermiculorum, conchyliorumque sanguis exæquat. Testis Aristides pictor alioqui nobilissimus, quem pingere hunc arcum, atque imitatione exprimere conantem ars in medio defecit opere: pro inde manum de tabula tollens, eam reliquit posteris inchoatam. *P. Iul. Nigronus orat.* 1.

Comparatur ergo Iris, quando Solis radij in nubem cauam, humidam, roridam, tenuem, æquabilem, quæque in guttas liquari iam cæperat exaduersum Soli positam reflectuntur. Radius Solis cauæ nubi immissus, repulsa acie in Solem refringitur, & retroagitur. Et quoniam radij figuram rotundam generant, arcuata nobis imago ostenditur. fit discolor, quia partes aliæ in nubibus tumidiores sunt, aliæ summissiores: quædam crassiores, quàm vt Solem transmittant, aliæ imbecilliores, quam vt excludant. Hæc inæquabilitas alternis lucem vmbramque permiscet, & mirabilem illam varietatem conciliat. Color autem ille non est color, sed videtur. si Solem obtexeris euanescet arcus. *P. Pontanus vol.* 3. *par.* 1. *prog.* 12.

Cometa

POſt mortem Demetrij Syriæ Regis Cometes effulſit non minor Sole. Primò igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius diſtracta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſimè autem totus intercidit. *Et infra.* Multi varijque ſunt cometæ diſpares magnitudine, diſſimiles colore: alijs rubor eſt ſine vlla luce: alijs candor, & purum liquidumque lumen: alijs flamma, & hæc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt, hi minuunt augentue lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera, quæ clariora, cum deſcendere, ſunt, maioraque ex loco propiore videntur, minora, cum redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longiùs. *Senecæ l. 7. nat. quæſt. c.* 15. *&* 17.

Cum præſertim pleroſque mortalium videam perturbatos, ac planè perculſos, qui repentinam in cælo facem velnti prodigialem, fatalemque ſuſpiciunt & perhorreſcunt; hoc eſt Reges ac regna mutantem, inexpiabilem, luctuoſam: quæ ſanguine potius humano, quàm terreſtri quadam exhalatione paſcatur.

Age igitur: quid eſt, quòd eam cæli facem horrendam, minacem ac diram, nocentemque corporibus metuamus? An, quia Cometa repentinus eſt ignis, & ſubitarius, natura ſua minicabundus ac triſtis? An quia ſiderum ſpeciem habeat, & radijs vndique tanquam ſpiculis armetur? An, quòd in vertice comam ferociter attollat? An, quia terreſtre ſit eiectamentum, ex hac infima concretione conflatum? An verò, quòd illum Deus ipſemet gignat inconſulta natura, nempè vt ſignum mali certiſſimum habeatur? An denique, quòd ita perſuadeant rerum euentus, doceatque temporum ratio præteritorum, quoties Cometa præfulſit, toties conſecutas, veluti ancillatas iuratasque pediſſequas, calamitates? *P. Vinc. Guiniſius alloc. 6.*

In materiam verò ac fomitem tam incenſo ſtudio fertur ignis, vt eius quoque agendi naturam ſequatur variam; ſeque non vno ſemper vultu conſpicuum faciat. Proteum dicas. nam quæ ſpectra oculis non objicit? quam non induit laruam? nec terram tantum, ſed vniuerſa hæc, quæ lunæ ſubſunt ſpatia oſtentis ac prodigijs implet. Enimuero

cum se ille crinitus conit in cęlo, tunc orbem terræ multorum certè suspicione fœdat exitijs. cum caudatus apparet, non adulatur, sed minatur. cum philosophico more barbatus incedit, seueritatem præfert. cum se protendit in trabem, non putatur fulcire imperia, sed euertere. Ac modo acuitur in mucronem, modo vibratur in iaculum, modo exardescit in tædam, subijciendam Principum rogo. Tibiæ quandoque speciem refert, nec quasi præcentor, sed quasi præco feralis exitij. Doliorum quoque figura cernitur, veluti lymphatus. Hippeus dicitur, cum equum simulat iuba, omine quodam belli: Cerat͡ias, cum cornu Martem videtur accendere. *P. Masculus de Vesuu. l. 5.*

Fulgur, & fulmen.

FVlgetrum prius cerni, quàm tonitrum audiri (cum simul fiant) certum est. Nec mirum quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem, & sonitum congruere, ita modulante natura. Sed sonitum profecti esse fulminis non illati; etiam num spiritum ocyorem fulmine, ideo quati prius omne & afflari, quam percuti; nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Noctu magis quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem non semper extinguit, cætera illico: hunc videlicet natura tribuente honorem, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes; homo, nisi conuertatur, vi perculsus non expirat. Supernè icti considunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est; condi terra religio tradidit. Nullum animal nisi exanimatum fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora reliquo corpore sunt. *Plinius l. 2 nat. hist. c. 54.*

Tria sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta serius audiuntur. fulguratio ostendit ignem, fulminatio emittit. Illa, (vt ita dicam) comminatio est, & conatio sine ictu, ista iaculatio cum ictu. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est. Duæ mundi partes in imo iacent, terra, & aqua; vtraque ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, & fumo similis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit; aquarum halitus humidus est, & in imbres, & niues cadit. Sed

ſiccus ille terrarum vapor, vnde venti origo eſt, quia coaceruatus eſt cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde vbi latius ferit nubes proximas hæc plaga cum ſono mittitur: qualis in noſtris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat: Vt illic ſpiritus habens aliquid humidi ſecum cum eſt conglobatus rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi nec exilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent, aliæ minorem. Cæterum illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accenſus, & vanus. Ante autem videmus fulgorem, quam ſonitum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit. *Seneca lib. 2. nat. quæſt. c. 12.*

Huius originem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è nube proſilit, quando in tonitruum, ac fulmen eliditur. Nubes quippè crebrius, quam Montes, ſuis quoque exardeſcunt incendijs, quæ hoc fere modo excitantur. Tolluntur ſpiritus calidi vi ſolis è terra, aquoſis immiſti vaporibus, atque vna quodammodo peregrinantur. Dumque in aeris regione media, vbi grando, niueſque gignuntur incremento frigoris conſtipati vapores humidi concreſcunt in nubem, ſpiritus quaſi hoſte obſidente, per antiperiſtaſim inter ſe ſe coeunt, & collecta vi acrius incaleſcunt. Vt incaluere, laxantur, nam calor partes laxat, quas frigus addenſat. laxati ſpatioſiorem ſedem expoſcunt. nubes ne perrumpant, obſiſtit. illi ad latera nubis eliſi, atq; ipſamet conflictatione, ac motu ſuccenſi, nube tandem diſrupta eduntur in tonitrus, micant in fulgetra erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium. *P. Iul. Cæſ. Recupitus in Veſuu. incend.*

At quis vnquam terræ motus de ſubterraneis cuniculis exclusus tanto impetu, ſtrepituq; ſuccuſſat orbem terrarum, quanto fragore ictus fulmineus, horribilis ille, ac formidandus cæli motus tumultuaria ventorum conſuratione ſtimulatus, fulgetris, ac tonitruis, quaſi tubarum clangore, ſtrepituq; machinarum inſtructus, direptionem, ac cædem, lapidationem, & incendium, metum, ac kiſtum fœda omnia, omnia hoſtilia minitatur. Diſtracta ſeditionibus inteſtinis laborat Cæli Reſpublica, faces, & globi flammarum ad ſuam quique libidinem im-

 pune

punè volitant: vbique superioris naturæ conflictatio, vbique consternatio mortalitatis. Itur ad aras, ac templa: Numen suppliciter imploratur: mortem vnusquisque suam cum præsenti rerum omnium interitu consolatus sepulcrum in extremis naturæ cladibus, in publicis mundi ruinis expectat; sed neque religio in templis exhibita, neque sanctitas in ædibus, neque pietas in Gynecæis cæleste portentum euitat; scilicet: eluctantibus horribili quassu per cælum flammis. æquè disiecta videas priuata & publica, sacra, & profana promiscua populatione vexata, lacera, exanimata, illusa, excisa, direpta, condonata victricibus flammis, & rapinis. *P. Leo Sanctius lib. 1. flor. præf. 5.*

A V E S.

Phœnix.

PAullo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum auis Phœnix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum & Græcorum, multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. Sacrum soli id animal, & ore, ac distinctu pinnarum à cæteris auibus diuersum consentiunt, qui formam eius definiere. De numero annorum varia traduntur; maximè vulgatum quingentorum spatium. sunt qui adseuerent, mille quadringentos sexaginta vnum interici, prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem, cui Heliopolis nomen, aduolauisse, multo cæterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura. inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. vnde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque vsurpauisse ex his, quæ vetus memoria firmauit. confecto quippè annorum numero vbi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eiq; vim genitalem adfundere. ex qua fœtum oriri, & primam adulto curam sepeliendi patris. neque id temerè, sed sublato myrrhæ pondere, tentatoque per longum iter, vbi par oneri par meatui sit, subire

bire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere. hæc incerta, & fabulosis aucta. *Corn.Tacitus Annal.lib.6.*

Apud eosdem nascitur auis Phœnix aquilæ magnitudine, capite coronato, in conum plumis extantibus, cristatis faucibus, circa colla fulgore aureo, postera parte purpureus, absque cauda, in qua roseis pennis cæruleus interscribitur nitor. Probatum est quadraginta & quingentis eum durare annis. Rogos suos struit Cinnamis, quos prope Panchaiam concinnat, in solis vrbem strue altaribus superposita. Cum huius vita, magni anni fieri conuersionem, rara fides est inter autores, quamuis plurimis eorum magnum annum non quingentis & quadraginta, sed duodecim millibus nongentis quinquaginta quatuor annis constare dicant. Quinto itaque Plautio, & Sextio Papirio consulibus Aegyptum Phœnix inuolauit: captusque anno octingentesimo vrbis conditæ, iussu Claudij principis in comitio publicatus est. *Solinus c.36.*

Aquila.

AQuilæ nidificant in petris, & arboribus: pariunt oua terna: excludunt pullos binos: visi sunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Vngues quoq; earum inuertuntur diebus ijs, albescunt inedia pennæ, vt meritò partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragæ excipiunt, & educant cum suis. Verùm adultos quoq; persequitur parens, & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin vnum par aquilarum magno ad populandum tractu, vt satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primò deponunt, expertæque pondus tunc demum abeunt. Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarum alitum pennas deuorant. Negant vnquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideò armigeram Iouis consuetudo indicauit. *Plinius hist.nat.l.10.c.3.*

Aquila enim verò cum se nubium tenus altissimè sublimauit, euecta alis totum istud spatium quà pluitur, & ningitur, vltra quod cacumen nec fulmini, nec fulguri locus est, in ipso (vt ita dixerim) solo aetheris, & fastigio hyemis: cum igitur eo se se aquila extulit nutu elementi laeuorsum, vel dextrorsum tanta mole corporis labitur velificatis alis quò libuit aduertens, modico caudae gubernaculo; inde cuncta despiciens, ibidem pennarum eminus indefessa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu penè eodem loco pendula circumtuetur, & quaerit quò sese potissimum in praedam se se superne ruat, fulminis vicem de Caelo improuisa, simul campis pecua, simul montibus feras, simul homines vrbibus vno obtutu sub eodem impetu cernens, vnde rostro transfodiat, vnde inuncet vel agnum incuriosum, vel leporem meticulosum, vel quodcunque esui animatum, vel lanatum fors obtulit. *Apuleius lib. 2. florid.*

Psittacus.

Psittacus auis Indiae est, instar illi minimo minus, quàm columbarum, sed nec colorum columbarum: Non enim lacteus ille, vel liuidus, vel vtrinque sublutens, aut sparsus est, sed color Psittaco viridis, ex intimis plumulis, & extimis palmulis, nisi quod sola ceruice distinguitur. Enimuerò ceruicula eius circulo mineo velut aurea torqui pari fulgoris circumactu cingitur, & decoratur: rostri prima duritia, cum in petram quampiam concitus altissimo volatu, praecipitat, rostro se velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quae rostro: cum sermonem nostrum cogitur aemulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magistri vt persentiscat, haec ferula discenti est. Discit autem statim pullus vsque ad duos aetatis suae annos, dum facile os vti conformetur, dum tenera lingua vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis est, & obliuiosus. Verum ad disciplinam humani sermonis facilior est Psittacus glande qui vescitur, & cuius in pedibus, vt hominis, quini digituli numerantur. Non enim omnibus Psittacis id insigne, sed omnibus proprium, quo eis lingua latior, quàm caeteris auibus, eo facilius verba hominis articulant patentiore plectro, & palato. Id verò, quod didicit, ita similiter nobis canit, vel potius eloquitur, vt vocem si audias, hominem putes. Namquidem si videas idem conari non eloqui. *Apuleius l. 2. florid. pa.*

Super

Super omnia humanas voces reddunt,psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc auem mittit,sittacen vocat, viridem toto corpore torque tantum miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit verba,pronunciat,in vino præcipuè lasciua. Capiti eius duritia eadem,quæ rostro. Hoc,cum loqui discit,ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cum deuolat,rostro se excipit,illi innititur,leuioremque se ita pedum infirmitati facit. *Plinius hist. nat. l.10.c.42.*

Pauo.

PAuo gemmantes laudatus expandit colores, aduerso maximè Sole,quia sic fulgentius radiant. Simul vmbræ quosdam repercussus cæteris,qui in opaco clarius micant conchata quærit cauda,omnesque in aceruum contrahit pennarum, quos spectari gaudet oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum folijs arborum, donec renascatur iterum cum flore,pudibundus,ac mærens quærit latebram. Viuit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed & maleuolum. *Plinius hist.nat. lib.10.c.20.*

Pauo autem incipiente vere ad pratum aliquod accedens, quando & flores prodeunt non amabiliores modo,sed & (vt dixerit quispiam) floridiores; & quod ad colorem,& tincturam attinet, liquidiores: ipse quoq; extentis pennis, ijsq; ostensis soli, & sublata cauda,eamque vndique circa se pandens, spectandos exhibet, & illius flores; & ver illud pennarum,perinde vt prato,ad huiusmodi contentionem,& certamen ipsum prouocante: conuertit quippè se ipsum, & circumagit, & quasi quandam pompam agit pulchritudinis suæ: quando videlicet etiam admirabilior apparet ad splendorem Solis, variantibus se coloribus, & paulatim in alios, atque alios transeuntibus, aliamque, ac nouam formositatis speciem subinde recipientibus: Accidit autem hoc potissimum in circulis, quos in summis pennis habet, quorum quemlibet, quasi quædam irides circundant. Nam qui ante æreus visus fuit, modò inclinante se paulum illo aureus conspicitur: & rursum,quod ad lucem apparuit,si sub vmbram transferatur viridè videbitur. Adeò ad luminis vicissitudinem pennarum ille ornatus variatur. *P. Caussinus de eloq. l. 11. ex Luciano. Idem eundem describit ibid. ex Tertulliano.*

LVsciniis diebus, ac noctibus continuis xv. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue. Primum tanta vox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breuiterq; omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: vt non sit dubium hanc suauitatem præmonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit sæpè vitam, spiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliæ iuniores, versusque quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna & reddit, vicibusque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehensio. *Plinius hist. nat. l. 10. c. 29.*

Lusciniam, auditores, vnam ex auibus maximè solent ii, qui naturas animalium scribunt, admirari, quod in tam paruo corpusculo tam clara, tam suauis, tam magna, tam iucunda vox inueniatur: quod verno tempore, cum frondescere arbores incipiunt, diebus, ac noctibus perpetuis sine vlla intermissione canere soleat, vnde enim in auicula tam pertinax spiritus: vnde vis illa continendæ animæ in canendo tantæ, & vna continuatione cantionis viuæ contentiones vocis, & remissiones contineantur? vnde tam artificiosa, tamque perfecta musicæ scientia, tam ingeniosa modulatio, tam gratus auribus sonus, qui modò in longum continuo spiritu trahatur, modo summa quadam cum varietate flectatur, nunc concisa voce distinguatur, nunc intorta copuletur? Quid cum iterum vocem reuocat, ex integra comprehensione cantum edit? quid cum modulos, nec inopinato, de repenteque commutat? quid cum ipsa secum iucunda, & tacita murmurat? nulla mehercule tam abstrusa, tam difficilis est cantio, quam non exprimat luscinia, plena, to,

plenata,

plebam, grauem, acutam, crebram, extentam, summam, mediam, imam: Quid plura? Iam paruulis in faucibus omnia, quæ tanto labore, tanta industria, tanto studio, tot inuentis instrumentis genera cantionum ars hominum excogitauit, integra, atque perfecta reperiuntur. *P. Cansinus ex Gesnero l. 11.*

Grues.

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (vt diximus) cum ijs dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet à mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum akè: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno, & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt, gyrosque quosdam in decoro cursu, vel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambim: mox saburra stabiliri. Cum medium transierint abijci lapillos è pedibus: Cum attigerint continentem, & è gutture arenam. *Plinius hist. nat. l. 10. c. 23.*

Grues quum loca calidiora petentes maria transmittant, trianguli efficere formam: eius autem summo angulo aer ab ijs aduersus pellitur, deinde sensim ab vtroque latere tanquam remis, ita pennis cursus auium leuatur. Basis autem trianguli, quam efficiunt grues, ea tanquam à puppi ventis adiuuatur, eæque in tergo præuolantium colla & capita reponunt; quod quia dux ipse facere non potest, quia non habet vbi nitatur, reuolat vt ipse quoque quiescat: in eius locum succedit ex ijs quæ acquierunt, eaque vicissitudo in omni cursu conseruatur. *Cicero l. 2. de nat. deor.*

Gallus.

GAllinaceos mares nisi salacissimos habere non expedit. atque in his quoque sicut in fœminis, idem color, idemque numerus vnguium

guium: status altior quæritur. Sublimes, sanguineæque, nec obliquæ cristæ: rauidi, vel nigrantes oculi: breuia, & adunca rostra: maximæ candidissimæque aures: paleæ ex rutilo albicantes, quæ velut incanæ barbę dependent: iubę deinde varię, vel ex auro flauæ per colla, ceruicesque in humeros diffusę: tum lata, & musculosa pectora, lacertisque similes brachijs, alę tum procerissimę: caudę duplici ordine singulis vtrinque prominentibus pinnis inflexę, quin etiam vasta femina, & frequenter horrentibus plumis hirta: robusta crura, nec longa, sed infestis velut sudibus nocenter armata. mores autem quamuis non ad pugnã, neque ad victoriæ laudem præparentur, maximè tamen generosi probantur, vt sint elati, alacres, vigilaces, & ad sępius canendum prompti, nec qui facilè terreantur; nam interdum resistere debent, & protegere coniugalem gregem; quin attollentem minas serpentem, vel aliud noxium animal interficere. *Columella l. 8. de re rust. c. 2.*

Proximè gloriam sentiunt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera, & ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque reuocant. Nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, ipsum verò cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, & regnum in quacunque sunt domo exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideò tela agnata cruribus suis intelligentes, nec finis sępe commorientibus. Quod si palma contigit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægreque seruitium patitur. Et plebs tamen ęquè superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cęlumque sola volucrum aspicit crebrò, in sublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. *Plinius nat. hist. l. 10. cap. 21.*

Auicula Americana multicolor.

VIdimus quoque, nec rarò, genus auicularum tinnulum, ac (ni fallor) etiam canorum. Gryllorum magnitudinem habet; neque supra. tamen interim absolutissimo gaudet [illegible] vestitu; præfixoque capiti rostello, de cruribus caudam [illegible]

latum

larum nitor versicolor lucet; sic, vt smaragdinum virorem splendor sapphirinus; purpuram verò luteus auri fulgor, prouocet. Denique quidquid oculos trahit colorum: id omne, supra pauonum, & iridis varietatem, in illo volucris breuiariò natura miscet; mistumque, denuò secernitur: haud ineleganti compositę venustatis discordia. *P. Io: Bissel-lius Argon. Amer. l. 14. n. 6.*

Auium volatus aut incessus multiplex ac varius.

OMnibus animalibus reliquis certus & vnius modi, & in suo cuique genere incessus est: aues solę vario meatu feruntur & in terra, & in aere. Ambulant aliquę, vt cornices: saliunt aliquę, vt passeres, merulę: currunt, vt perdices, rusticulę: ante se pedes iaciunt, vt ciconię, grues: expandunt alas, pendentésque raro interuallo quatiunt, alię crebrius, sed & primas duntaxat pennas: alię & tota latera pandunt: quędam verò maiore ex parte compressis volant, percussoque semel aliquę, & gemino ictu aere feruntur: velut inclusum eum prementes, eiaculantur se-se in sublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solę, queq; sunt eiusdem generis, in sublime protinus se se tollunt, atque è vestigio cęlum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaq; in foueas quibus feras venamus, delapsæ solæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ vescuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multę: aut è contrario semper in volatu silentes. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & resupinę feruntur, vt si pariter cernantur, plura genera non in eadem natura meare videantur. *Plinius nat. hist. l. 10. c. 38.*

Alias auium descriptiones videre poteris apud Plinium, qui lib. 10. cap. 8. describit Accipitres, cap. 12. Cornicem & Coruum; Anseres cap. 22. Coturnices cap. 23. quas etiam Solinus c. 6. Halcyonem idem Plinius l. 10. c. 32. & P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 19.

Perdices describit Solinus cap. 12.

Prætereà videndus P. Melch. de la Cerda in Campis eloq. vol. 1. vbi describit Alaudam siue Galeritam, Anatem, Anserem, Ardeam, Bubo-

nem,

num, Carduelem, Columbam, Ciconiam, Coturnicem, Cuculum, Cygnum, Gallopauum Indicum, Hirundinem, Miluum, Noctuam, Passerem, Perdicem, Phasianum, Struthionem, Turturem, Turdum.

ANIMALIA INSECTA VOLVCRIA.

Apes.

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, Solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumq; dulcissimum, atq; subtilissimum, ac saluberrimum. Fauos confingunt, & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia priuatim, ac duces gregatim: & quod maximè mirum sit, mores habent. Hyeme conduntur. Vnde enim ad pruinas, niuesq; & Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia: sed minus diu, quæ circa apes, aut temporum, locorumq; ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à Vergiliarum occasu, sed latent vltra exortum: adeo non ad veris initium, vt dixere, nec vt quisquam in Italia de alueis existimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera, & labores, nullusq; cum per Cœlum licuit, otio perit dies. Primum fauos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos, cellasq; faciunt. Deinde Sobolem postea mella, ceram ex floribus, melliginem è lachrymis arborum, quę glutinum pariunt, salicis, vlmi, harundinis, succo, gummi resina. His primum alueum ipsum intus totum, vt quodam tectorio illinunt, & alijs amarioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates. id se facturas conscię, quod concupisci possit. His deinde fores quoq; latiores circunstruunt. Ratio operis hæc: interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim ventos, imbresque, & tum se continent tectis. Itaque temperie Cœli (& hoc inter præscita habent) cum agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & suprà dicta conuehunt; senio-

feniores intus operantur. Quæ flores comportant prioribus pedibus, femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: totæque onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ, aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas operis, & cibi fiat, & temporis. Struunt orsæ à concameratione aluei, textumque, vel vsque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, vt alijs intrent, alijs exeant. Faui superiore parte affixi, & paululum etiam lateribus simul hærent, & pendent vna. *Plinius nat. hist. l. 11. c. 5. & 10.*

Inde vt adoleuit apum iuuentus, & ad similes labores ætas foborata conualuit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo noua turba laboret, quasi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, suspensumque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cum ingenia nostra, quæ nos scilicet ambitiosi nostri æstimatores proxima diuinis credimus, ad percipiendas disciplinas multo labore desudent, nulla apis nisi artifex nascitur. Quid credas aliud, quam diuinæ partem mentis his animis inesse? Quid præcipuum referas? Non vt cætera animalia per pastus vaga incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio semper habitatura, sed tutas sedes continent, vrbes tectis, turbis populos imitantur. Non vt feræ volucres, non vt præsentis modo cibi memores in diem viuunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis verè cellis tutus annus est. Et iam cum ad humanos vsus opera subducta sunt, reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quod inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vsus lucrum ducit, in publicum viuitur, & communes opes congeruntur in medium, nec fas est delibare gustu, priusquam plena horrea securos spondeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quæue officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? Quæ seueritas in castiganda inertia? multa

 dictu,

dictu; visusque mirandi: prævidere tempestates, nec dubio se cælo tradere, nec vltra vicinam nubilo tendere. Nam si leues aura iniquior rapuit, ad dirigendos in destinata cursus modico lapilli pondere librare pennas. Illas maiorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adijce, quod si, quas, aut ætas longior, aut morbus oppressit, effetæ fuerint prius corpora, posteriorque operum, quam funerum cura est. *Nicolinus de Eloq. lib. 10. c. 17. ex Quintil. decl. 13.*

Culex.

IN his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? disposuit ieiunam caueam vti aluum? auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? telum verò perfodiendo tergori quo spiculauit ingenio? Atque vt in capaci cum cerni non possit exilitas, ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset. *Plinius l. 11. hist. nat. c. 2.*

Papilio.

PApilio vermiculus est de gente muscarum, cui natura in tam amplo vegrandium alarum instrumento, & ingenti ventris collactium, & intestinorum apparatu, vacuum cerebello capitulum adeo lite est. Cæterum ignauus hic terræ filius iners, ac sordidus, & in vita semper inglorius, mortem aliquando nancisci cur perillustrem. Etenim si fortè primis se intendentibus tenebris, lucernam crepero splendore vacillare viderit e regione: continuo expasso alarum remigio velificatur ad ignem: mox insidiosa coloris blandientis illecebra deductus propius ad ardorem suum, primò quidem, veluti ciuilibus assentatus officijs, ambitiosus supparasitator adnohtat: tum quamsi felicitati suæ coronidem suprema imposuerit, triumphali pennarum

 narum

narum lasciuia, strèpituque festo bomborum tripudiat, ceu perstrepat Hymenæum ad tædam. Sed ò, vertat iam fortunæ vertiginem papilionibus etiam aduersariam. Lucerna in tam festiuo circulatoris sibi tripudio risum tenere non potest, cachinnum mouet: in tam sonoro gloriosi bambalionis triumpho tormentum suum explodit: in tam rauco stridentis bombomachidis tonitruo fulgurillum eiaculatur, hoc est, leuem scintillulam ellychnio crepente discludit, quæ summæ pennarum plumulæ adhærescens affigit igniculum erumpentem sensim in flammas. Ecce tibi per alas crepitat effusum incendium, & conceptis vndique facibus æstabundus, magnoque pennarum strepitu reluctans Libitinæ vermiculus communi demum cedit fato mortalium, & in ipsa felicitatis suæ, quasi fabulæ catastrophe, dicit humanis rebus, Valete, & Plaudite. *P. Leo Sanctius florid. l. 1. præf. 5.*

Papilio discolor.

PApilionem credo nostis, hunc ego laudans, naturam laudo, cuius industria solertius est elaboratus, animalculum est, vt in vrbibus rarum, sic in agris frequens, corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracilescens, cui super sparsus teneræ lanuginis decor efflorescit, extant veluti porrecta minutissimis filis cornua, quæ intermicantium oculorum iucundus fulgor irradiat; sed præcipuum in penniculis miraculum, quippe supra tenuis corpusculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura, micant auro, stellis radiant, his veluti remigiis libratus in aerem, & ridente passim verni temporis amœnitate per gemmeam florum luxuriem volitat ludibundus, ad singulas penè stirpes adhærescens, modò delicatissima proboscide foliorum succos pabulatur, modò molliter quiescit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu superbius emicat, & insultantium puerorum manus sexcentos in aere mæandros, & flexus pingens eludit. *P. Caussinus de Eloq. l. 2. c. 21.*

Cicindela noctiluca.

ILlud memoratu iucundius, condito iam die primis in noctem sese intendentibus tenebris per hunc æstum spectaculo sunt otiosis Cicindelę noctilucæ sanè frequentes, interuolantque passim, vti sub humido sit ex herbescente viriditate subortæ per impluuium silentio peruagantur. primo quidem attonitis ad volucris ignis ostentum felibus, & veluti miraculo defixis: mox ad proximam prædam nescio quam sibi visam inhiantibus, & aperto nunc adsultu vadentibus, nunc ex insidioso speculatu sensim prorepentibus, nunc in ignitas bestiolas audacter exertis vnguibus, & collucentibus oculis incessentibus, & inane ludibrium discerpere nequicquam conantibus. Interim pyrolampides facilè periculum euitant dispersim impune volitantes hiantem prædonem vicissim pinnarum nunc explicatu fulgentes irritant, nunc compressu scintillulam obducentes eludunt. *P. Stephonius prosa* 18.

AQVATICA, ET MARITIMA.

Mare.

AT vero quanta maris est pulchritudo? quæ species vniuersi? quæ multitudo & varietas insularum? quæ amænitates orarum ac littorum? quot genera, quamque disparia partim submersarum, partim fluitantium & innantium belluarum, partim ad saxa natiuis testis inhærentium? Ipsum autem mare sic terram appetens littoribus eludit, vt vna ex duabus naturis conflata videatur. *Cicero lib. 2. de nat. Deor.*

Cum in hoc tam pertinaci conatu diu se Augustinus improbè fatigasset, neque tamen, vt quidquid inceperat, exitum in re ardua reperisset, æger animi, circumspicit æstuantis Oceani campos, alibi quidem velut stato æquore iacentes: alibi vero immensis fluctibus, iam in alta montium, iam in vallium profunda, alternante fremitu recedentes. In eo spectaculo cæpit animus, vt sæpe fit, ab instituto, ad vastam Oceani magni-

magnitudinem imprudens diuertere. nec deerat sanè materies, quæ admirantis ingenio se indulgeret. Iam ipsa vndarum congeries infinita, ad lunæ imperium exundans. Iam perennis reciprocatio, qua Pelago in se recedente, mox nudantur littora, produntur vada, desolantur nauigia: quæ eodem mox euagante fluctu, rursus omnia subruuntur. Ad hæc Belluarum ibi natantium monstra & insularum immensa spatia: & spumantibus vndis collisa Ceraunia, & discordium ventorum æterna prælia; & hæc huiusmodi plus sexcenta sese Augustino obijciebant; in quibus vel singulis multorum admiratio laboraflet. *P. Iac. Bidermanus l. 3. Acroam. V. num. 74.*

Maris accessus, & recessus.

TErtio iam die mixtum flumini subibat mare, leni adhuc æstu confundente dispares vndas. Tum aliam Insulam medio amni sitam euecti paulò lenius, quia cursus æstu remorabatur; applicant classem, & ad commeatus petendos discurrunt, securi casus eius, qui superuenit ignaris. Tertia ferme hora erat cum stata vice Oceanus ex æstuans inuehi cæpit, & retrò flumen vrgere. Quod primò coercitũ deinde vehementius pulsum maiore impetu aduersum agebatur, quam torrentia præcipiti alueo incurrunt. Ignota vulgo freti natura erat, monstraq; & iræ Deum indicia cernere videbantur, identidem intumescere mare, & in campos paulò ante siccos descendere superfusum. *Et infra.*

Iamque æstus totos circa flumen campos inundauerat, tumulis duntaxat eminentibus velut insulis paruis, in quos plerique trepidi omissis nauigijs, enare cæperunt. Dispersa classis partem in præalta aqua stabat, qua subsederant valles, partim in vado hærebat, vt cunque inæquale terræ fastigium occupauerant vndæ, cum subito nouus, & pristino maior terror incutitur, reciprocare cæpit mare, magno tractu, aquis in suum fretum recurrentibus, reddebatque terras paulo ante profundo salo mersas. Igitur destituta nauigia alia præcipitantur in proras, alia in latera procumbunt. Strati erant campi auulsarum tabularum remorumque fragmentis. Miles nec egredi in terram nec in naues subsistere audebat, identidem præsentibus grauiora, quæ sequerentur expectans. Vix quæ perpetiebantur videre ipsos credebant, in sicco naufragia, in amni mare. *Et infra.*

Tota nocte inter vigilias adhortationesq; consumpta, celeriter, & equites ingenti causa refugere, & secutus est æstus. Qui primo aquis leni tractu subeuntibus, cæpit leuare nauigia, mox totis campis inundans etiam impulit classem, plausuq; militum nauticorumq; insperatam salutem immodico celebrantium gaudio litteribus, ripisque resonabat. Vnde tantum redisset subito mare, quo pridie refugisset, quænam esset eiusdem elementi natura, modo discors, modo imperio téporum obnoxia, mirabundi requirebant. *Q. Curtius lib. 9.*

Dicta est ora nostri maris, dictæ insulæ, quas amplectitur. restat ille circuitus, quem (vt initio diximus) cingit Oceanus, ingens & infinitum pelagus, & magnis æstibus concitum (ita enim motus eius appellant) modò inundat campos, modò latè nudat, ac refugit, nunc alios aliosq; in vicem, neque alternis accessibus, nunc in hos, nunc in illos impetu versum: sed vbi in omnia littora, quamuis diuersa, terrarum, insularumque ex medio pariter effusum est, rursus ab illis colligitur in medium, & in semetipsum, tanta vi semper immissum, vt vasta etiam flumina retro agat, & aut terrestria deprehendat animalia, aut marina destituat; neque adhuc satis cognitum est, anhelitu ne suo id mundus efficiat, retractamque cum spiritu regerat vndam vndique, si (vt doctioribus placet) vnum animal est; an sint depressi aliqui specus, quò reciproca maria residant, atq; inde se rursus exuberantia attollant: an luna causas tantis meatibus præbeat; ad ortus certè eius, occasusque variantur, neque eodem assiduè tempore, sed vt illa surgit ac demergitur, ita recedere atq; aduentare comperimus. *Pompon. Mela l. 3. cap. 1.*

Sed æstus maris accedere, & reciprocari, maximè mirum: pluribus quidem modis, verum causa in Sole, Lunaque. Bis inter duos exortus lunæ affluunt, bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis. & primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox à meridiano cæli fastigio vergente in occasum residentes, rursumque ab occasu super cæli ima, & meridiano contraria accedente inundantes, hinc donec iterum exoriatur se sorbentes. Nec vnquam eodem tempore, quo pridie, reflui, vt ancillante sidere, trahenteque secum auido haustu maria, & assiduè aliunde quàm pridie exoriente: paribus tamen interuallis reciproci, senisque semper horis, non cuiusque diei, aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus: ideoque inæquales vulgarium horarum spatio,

vtcunque plures in eas aut diei, aut noctis illarum mensuræ cadunt, & Aequinoctio tantum pares vbique. Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus: quippe modici noua ad diuiduam ætus, pleniores ab ea exundant, plenaque maximè feruent, inde mitescunt. pares ad septimam primis: iterumque alio latere diuidua augentur. in coitu Solis pares plenæ: eadem Aquilonia & à terris longius recedente mitiores, quàm cum in Austros digressa propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus, & paria incrementa centesimo Lunæ reuocantur ambitu, augentibus ea cuncta Solis annuis causis, duobus Aequinoctijs maximè tumentes, & autumnali amplius quam verno, inanes verò bruma, & magis solstitio. Nec tamen in ipsis quos dixi, temporum articulis, sed paucis post diebus: sicuti neque in plena, aut nouissima, sed postea: nec statim vt lunam mundus ostendat, occultetue, aut media plaga declinet, verum duabus ferme horis Aequinoctialibus serius; tardiore semper ad terras omnium, quæ geruntur in cælo effectu cadente, quam visu, sicuti fulguris, & tonitrus, & fulminum. *Plinius lib. 2. nat. hist. c. 97.*

N A V E S.

Nauis Prætoria ornatissima.

PRætoria Radirobanis regij fastigij opulentia insignis, stabat religata anchoris tribus. Ab omnibus velis inutiles, & ex solo luxu pendentes laciniæ aura rapiente ludebant in aere. Cornua, & antemnæ fluitantibus quoque vexillis incumbentem ventum temerè sequebantur. Multiplices autem a tribus malis funes, religabantur ad latera nauis; speciemque procul visentibus aut amplissimi retis, aut detecti tentorij præbebant. Puppem Helena cum fratribus illustrabat trium syderum auro. At nautæ eo die non sordidi, in cæruleis erant vestibus; & vel instabant officio, vel antemnis, ac funibus, ad artis suæ specimen, tanquam alis ferebantur. Eadem remiges vestis in transtris ornauerat. Milites armatorum, & sagulorum pretiosissima erant induti. *Io. Barclaius Argen. l. 4.*

Nauis vastæ magnitudinis vulgo Galeone.

ALterum genus erat earum nauium, quæ non nisi ventis ad velo- rum remigium laborantibus impelluntur. Quæ, quoniam cum nauibus solum veliferis ita rotunditate formæ conuenirent, vt tamen à triremibus aliquid longitudinis haberent, & vtrasque mole superarent, nominari Galeones captæ sunt. Ego ingentes Gaulos (sic enim genus nauigij non planè rotundi dictum apud veteres lego) libentius appellabo, nisi forte Oppida pelago innatantia appellari quis malit, si & populum oppido parem intra ea tecta, pluribus distincta contignationibus habitantem, & arces defendendæ vrbi validas, è prora puppique surgentes. sed nihil æquè huiusce nauigij magnitudinem firmitatemque ostendebat, ac grandium pondera tormentorum. Castella, fori, ad rostrum, ad clauum, infra supraque tabulata, & quidem duplici ordine, tormentis in hostem minantibus armabantur. Profecto non densior hispidiorque sentibus suis hystrix aduersus circumlatrantes canes instruitur, quum in se se conglobata cutem intendit, & aculeos eiaculatur; quam crebra hæc tormentis & minax moles, ita suis vndique missilibus communiebatur, vt vndecumque inferentem se hostem, promptis quaqua versum emissionibus absterrere posset.

F. Famianus de bello Belg. dec. 2. l. 9.

Quinqueremis longior vulgò Galeazza.

ALterum earum, quæ velis ac remis aguntur, sed reliquis triremibus tertia omnino parte longiores, latioresque. Non enim solum prææalta proræ, puppisque propugnacula multo milite ac tormentis armauerant, sed maxime costas ac latera, singulos inter scalmos ac remigum transtra, singulis tormentis ità in orbem instruxerant, vt quocumque se nauigium obuerteret, æquè noxium fulminaret. ex hoc fiebat vt quum hæc remigum scamna, ob interiecta tormenta multò hic latius, quam in cæteris triremibus inter se distarent, ob hanc inter scalmorum magnitudinem longiore forma nauigium extenderetur. Quamobrem sicuti veteres scriptores distinguere a communibus nauigijs triremes consueuere, eas longarum nomine appellantes: sic ab ipsis

 nau-

navibus longis, hoc genus nauium, quæ propter immanem hanc formam Galleassæ vulgo dicuntur, longiorum appellatione distinguere non incongruum fuerit. Tales in Naupactea pugna à Venetis primum inductæ victoriam Christianæ Reipublicæ perpetuò memorabilem pepererė. *P. Famianus de bello belg. dec. 2. l. 9.*

Naues Brasilicæ ex vna trabe.

SVnt canoæ actuarij lintres ex vna continenti trabe excauati; sed quibus vtuntur ad bella; aluei magnitudine præstant ijs, quarum vsus ad quotidianas nauigationes adhibetur. Quæ eo facilius in hac ora parantur, quod ob aquarum copiam arborum immani trũco magno numero sylvæ luxurient; neque vlla quantumuis vetustissima ætate excindantur. earum latitudo non ita magna à quinque in septem vlnas aperitur, prout maior minorue trabis est latitudo. Longitudo qua minimũ in sexaginta, quà plurimum in vlnas octoginta extenditur. Forma alueique conformatione ad agendum faciles, ac leues Remis, velisque aguntur, celeritate tanta, vt nostratibus biremibus non cedant: quadragenos quinquagenosque, plus minusue singulæ vehunt remiges; iidem bellatores, suo quisque arcu, & sagittarum tasce instructi, quibus præliantur; & cum opus est suo se quisque remo (stantes enim remigant) tanquam clypeo tegunt. Eiusque rei causa etiam circa manubrium habent palmulas. Alij præterea & à puppi, & à prora, ac non pauci ex ipso medio alueo fistulis ferreis armati bellatores adduntur. Videas interdum duas aduersas ipsarum acies, ad militarem artem ostendendam, belli naturam imitantes, tanto impetu inter se concurrere, tanto ardore contentioneque militari, admisto clamore, prælia cie[re], vt horribiliorem pugnæ speciem non desideres. *P. Sebast. Berettar. in Vita Ios. Anch. l. 2.*

Nauis allegorica Grammaticorum.

GRammaticorum classis est. In Prætoria illa quadriremi, tanti exercitus Agamemnon Priscianus ignorantiæ arcem expugnaturus magnis itineribus castra mouet. Paupertas, & Patientia nauigationis

huius peritissimæ sua sydera, pro Cynosura, lucidas monetas inspiciunt, ex quarum obseruatione, gubernaculum regi iubent. Porro Priscianus emblema gestat in galea, ferulam, sub qua legitur hemistichium, funde manum. in prora, Donatus sedet, adhortatusque suos illa voce: Ianua sum rudibus, proximos ignorantiæ impetus sustinet, & propulsat. Pueruli innumerabiles remos impellunt lacrymantes per verba actiua, sæpissimè etiam per passiua, vt non sine causa flectere verba Græcorum, ludi magistri à verbo Tipto consueuerint. Nauis totius malum procerum, ac solidum, verbum principale subrigit, cui nititur velum latissimum, quod subtilissima textura latinæ orationis genitiuis, datiuis, singularibus, & pluralibus immixta contexuit; in qua tanquam in auleo picturæ non desunt: constructio figurata conspicitur, in qua Enallage, Zeugma, Syllepsis, & Archaismus, Prolepsis & Hellenismus, tria paria desultorum choreas instituunt, saltitantque, cytharam pulsante Guarino. In carchesio, mali suprema parte, superlatiua lasciuiunt: bracteolas ornatus gratia concrepantes Pleonasmi conficiunt: ad imas fimbrias illigata decidit Tapinosis: asseres sublicijs concordantijs compacti sunt: Saburra de supinis Verborum communium. Verbis imperatiuis non nisi Gubernator, & Magister vtitur. Panis biscoctus dispensatur ab arte metrica ad syllabarum dimensionem. Foruli non scopis, sed ferulis euerruntur. Sentina Solæcismorum, Barbarismorum scatet, colluuione teterrima, exhaurienda sæpissimè.

P. Leo Sanctius l. 1. flor. in Villa mus. par. 3.

Naufragium.

Vide descriptiones Tempestatis supra relatas.

Maritima oppugnatio.

INde terra marique simul cœpta oppugnari Syracusæ: terra ab Hexapilo: mari ab Acradina: cuius murus fluctu alluitur, & quia sicut Leontinos terrore, ac primo impetu ceperant, non diffidebant, vastam, disiectamque spatio Vrbem parte aliqua se inuasuros: omnem apparatum oppugnandarum vrbium muris admouerunt. Et habuisset tanto

Tom. I. impetu

impetu capta res fortunam: nisi vnus homo Syracusis ea tempestate fuisset, Archimedes. Is erat vnicus spectator cæli, syderumque; mirabilior tamen inuentor ac machinator bellicorum tormentorum, operūq; quibus ea, quæ hostes ingenti molè agerent; ipse perleui momento ludificaretur: murum per inæquales ductum colles, pleraque alta & difficilia aditu, summissa quædam, & quæ planis vallibus adiri possent; vt cuique aptum visum est loco, ita omni genere tormentorum instruxit. Acradinæ murum, qui, vt ante dictum est, mari alluitur; ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus sagittarij, funditoresque, & velites etiam, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis est, vix quenquam sine vulnere consistere in muro patiebantur. Hi, quia spatio missilibus opus est; procul muro tenebant naues. iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes demptis interioribus remis, vt latus lateri applicaretur, cum exteriore ordine remorum velut naues agerentur, turres contabulatas, machinamentaque alia quatiendis muris portabant. aduersus hunc naualem apparatum Archimedes variæ magnitudinis tormenta in muris disposuit. in eas, quæ procul erant naues, saxa ingenti pondere emittebat, propiores leuioribus, eoque magis crebris petebat telis. postremo vt sui vulnere intacti tela in hostem ingererent; murum ab imo ad summum crebris cubitalibus ferè caueis aperuit; perque caua pars sagittis, pars scorpionibus modicis ex occulto petebant hostem. Quæ propius quidem subibant naues; quo interiores ictibus tormentorum essent: in eas tollendas desuper murum eminentem ferrea manus firmæ catenæ alligata cum iniecta proræ esset; grauique libramento plumbi recelleret ad solum, suspensa prora nauim in puppim statuebat, dein remissa subito, velut ex muro cadentem nauim cum ingenti trepidatione nautarum ita vndæ affligebant, vt etiam si recta recideret, aliquantum aquæ acciperet. *Tit. Liuius dec. 3. l. 4.*

Postera die ad mænia classe admota, vndique tormentis & maximè arietum pulsu muros quatit: quos Tyrij raptim obstructis saxis refecerunt. interiorē quoque murum, vt si prior fefellisset illo se tuerentur, vndique orsi. sed vndique vis mali vrgebat, moles intra teli iactum erat, classis mænia circuibat, terrestri simul naualique clade obruebantur: quippe binas quadriremes macedones inter se ita iunxerant, vt proræ cohærerent, puppes interuallo quantum capere poterant distarent:

gent:

centi hoc puppium interuallum antennis, asseribusque validis deligatis, superque eos pontibus stratis, qui militem sustinerent, impleuerant. sic instructas remis ad vrbem agebant; inde missilia in propugnantes ingerebantur tuto, quia proris miles tegebatur. *Et infra.*

Cæterum efficacior omni arte necessitas non visitata modò præsidia, sed quædam etiam noua admonuit. namque ad implicāda nauigia, quæ muros subibant validis asseribus coruos & ferreas manus illigauerant; vt cum tormento asseres promouissent, subito laxatis funibus inijcerent. Vnci quoque & falces ex iisdem asseribus dependentes, aut propugnatores, aut ipsa nauigia lacerabant. Clypeos verò æneos multo igne torrebant, quos repletos feruida arena, cænoque decocto è muris subito deuoluebant: nec vlla pestis magis timebatur. quippe vbi loricam corpusque feruens arena penetrauerat, nec vlla vi excuti poterat, & quidquid attigerat, perurebat; iacientesque arma laceratis omnibus queis protegi poterant, vulneribus inulti patebant. Corui verò & ferreæ manus tormento remissæ plerosque rapiebant. *Q. Curtius lib. 4.*

Nauale prælium.

ITa cognito hostium aduentu, suas naues ex portu educunt, cum Massiliensibus confligunt. pugnatum vtrinque est fortissimè, atque accerimè, neque multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi & montani exercitati in armis: atque ij, modo digressi à Massiliensibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; pastoresque indomiti, spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses, & celeritate nauium, & scientia gubernatorum confisi nostros eludebant, impetusque eorum excipiebāt: &, quod licebat latiore spatio, producta longius acie circumuenire nostros, aut pluribus nauibus adoriri singulas, aut remos transcurrentes detergere si possent, contendebant; cum propius erat necessario ventum, ab scientia gubernatorum, atque artificij ad virtutem montanorum confugiebant. nostri quod minus exercitatis remigibus, minusque peritis gubernatoribus vtebantur, qui repente ex onerarijs nauibus erant producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate, & tarditate nauium impediebantur,

facta

factæ enim subito ex humida materia, non eundem vsum celeritatis habebant. Itaque, dum locus quo minus pugnandi daretur, æquo animo singulas binis nauibus obijciebant; atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue diuersi pugnabant, atque in hostium naues transcendebant; & magno numero Albicorum & Pastorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt. eo die naues Massiliensium cum ijs, quæ sunt captæ intereunt nouem. *Cæsar lib. 1. de bello ciu.*

Commisso prælio Massiliensibus res nulla ad virtutem defuit; sed memores eorum præceptorum, quæ paullo ante ab suis acceperant, hoc animo decertabant, vt nullum aliud tempus ad conandum habituri viderentur; &, quibus in pugna vitæ periculum accideret, non ita multo se reliquorum ciuium fatum antecedere existimarent, quibus Vrbe capta, eadem esset belli fortuna patienda: deductisque nostris paullatim nauibus, & artificio gubernatorum mobilitati nauium locus dabatur; &, si quando nostri, facultatem nacti, ferreis iniectis nauibus nauem religauerant, vndique suis laborantibus succurrebant. Neque verò coniuncti Albici comminus pugna deficiebant, neque multum cedebant virtute nostris. simul ex minoribus nauibus magna vis eminus missa telorum, multa nostris de improuiso imprudentibus, atque impeditis vulnera inferebant, conspicatæque naues triremes duæ nauem D. Bruti, quæ ex signo facile agnosci poterat, duabus ex partibus se se in eam incitauerant. Sed tantum re prouisa, Brutus celeritate nauis enisus est, vt paruo momento antecederet, illæ adeo grauiter inter se incitatæ, conflixerunt, vt vehementissimè vtraque ex concursu laborarent; altera verò perfracto rostro tota collabefieret, qua re animaduersa, quæ proximæ ei loco ex Bruti classe, naues erant, in eas impeditas impetum faciunt, celeriterque ambas deprimunt. Sed Nasidianæ naues nulli vsui fuerunt, celeriterque pugna excesserunt; non enim has aut conspectus patriæ, aut propinquorum præcepta ad extremum vitæ periculum adire cogebant. Itaque ex eo numero nauium nulla desiderata est: ex Massiliensium classe V. sunt depressæ, IV. captæ, vna cum Nasidianis profugit, quæ omnes citeriorem Hispaniam peruenerunt; at ex reliquis vna præmissa Massiliam huius nuncij perferendi gratia, cum jam appropinquaret Vrbi, omnis se se multitudo ad cognoscendum

effudit; ac re cognita, tantus luctus excepit, vt vrbs ab hostibus capta eodem vestigio videbetur. *Cæsar de bello ciu. l. 2.*

Non dubitanter Alexandrini classem producunt, atque instruunt in fronte collocant XXII. reliquas subsidiarias in secundo ordine constituunt. magnum præterea numerum minorum nauigiorum, & scapharum producunt cum malleolis, ignibusque, siquid ipsa multitudo & clamor,& flamma nostris terroris afferre possent. Erant inter duas classes vada transitu angusto, quæ pertinent ad regionem Africæ, sic enim prædicant partem esse Alexandriæ dimidiam Africæ; satisque diu inter ipsos est exspectatum, ab vtris transeundi fieret initium propterea quod, eo qui intrassent ad explicandam classem,& ad receptum, si durior accidisset casus, impeditiores fore videbantur. Rhodijs nauibus præerat Euphranor, animi magnitudine, ac virtute magis cum nostris hominibus, quam cum Græcis comparandus. Cæsar illum adhortatus, atque omnibus laudibus prosecutus, dat signum pugnæ. progressas vltra vadum quatuor Rhodias naues circumsistunt Alexandrini; atque in eas impetum faciunt. Sustinent illi, atque arte sollertiaque se explicant; ac tantum doctrina potuit, vt in dispari numero nulla transuersa hosti obijceretur, nullius remi detergerentur; sed semper, venientibus aduersæ ocurrerent. interim sunt reliquæ consecutæ: tum necessario discessum ab arte est, propter angustias loci; atque omne certamen in virtute constitit. Itaque hoc animo est decertatum, vt neque maritimis, nauticisque sollertia, atque ars præsidium ferret, neque numero nauium præstantibus multitudo prodesset; neque flexi ad virtutem ex tanta multitudine viri virtuti nostrorum possent adæquari. Capitur hoc prælio quinqueremis vna cum defensoribus remigibusque; & deprimuntur tres, nostris incolumibus omnibus; reliquæ propinquam fugam ad Oppidum capiunt: quas produxerunt ex molibus, atque ædificijs imminentibus, & nostros adire propius prohibuerunt. *Hirtius, siue Oppius de bello Alex.*

Dein paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circumueniri posset; tormentis, qua parte virium longe præstabat, eminus rem gerere instituit. atque ob id ipsum ex alto directis in prælium nauibus, leni Austro flante simul & venti beneficium, & congrediendi arbitrium hosti præripuit. Ac primo statim certamine, cum in syluam adeo

densam

densam irrita nulla propemodum ab Lusitanis incideret plaga: neque ex tanto interuallo vel tormenta ferrea, quibus tum vtebantur hostes, vel sulphurei pulueris ollæ, vel sagittarum imber nostros admodum læderent; multæ passim omnis generis naues hostium aut depressæ, aut in littus eiectæ. Ac dissipatis demum ordinibus, quod antea consulto vitarat Almeida, pugnam è propinquo conseruit. Prætoria nauis erat hostium, tum aluei magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In hanc harpagonibus ferreis comprehensam Almeida cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pene ausu transiliit; tantoque ardore animi, & corporis dimicatum est, vt è sexcentis propemodum armatis, quot eam tuebantur superfuerit nemo, exceptis iis, qui nandi peritia freti, se in pelagus præcipites dederant. Pari conatu, verum successu dissimili, Nonnius Vascus, modica naui & exigua militum manu, multo maiorem, & propugnatoribus instructam fermè quingentis inuaserat, cumq; pauci à pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborantibus victor Almeida subuenit; nec modo suos è periculo eripuit sed etiam naui hostium, trucidato, vel depulso præsidio potitus est. Inde iam certa victoriæ inclinatio ad Christianos facta, & Laurentius haud cunctanter insecutus trepidam ac pauentem hostium classem; aliquot insuper naues partim expugnauit partim tormentorum ictibus perforatas demersit; palatæ aliæ contento cursu Calecutum maxime repetentes, cum longinqua fuga, tum quod eas terror ipse longè lateque distulerat, ex imminenti clade euaserunt. Almeida tribus circiter hostium millibus cæsis, sex tantum è suorum numero desideratis (quæ res diuinum auxilium sine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti parta præda simul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbis in conspectu res erat gesta, magnâ cum totius populi, ac Regis ipsius gratulatione, sospes introiit.

P. Maffeus hist. indic. l. 3.

At verò vbi ventum est ad pugnæ locum, Actiaca olim victoria ab Cæsare Octauiano relata percelebrem; instructa vtrinque acie, ipse apud Marci Antonij Columnæ triremem in media classe, suam conscendit, ponè adstantibus duabus reliquis Genuensibus. Ac post effusam eminus sagittarum, pilarumque procellam, concurrentibus iam nauigijs, Alexander in Mustapham exercitus Quæstorem intentus, eius

triremem.

triremem ; quanta vi potest ; inuadit, consertisque manibus eam longè validiorem, quam putauerat, expertus est. Aerarium illa vehebat, eoque prætorianis militibus supra trecentos, plerisq; veteranis, ac pugnacissimis firmata erat. Quumque diutius ancipiti Marte pugnaretur, signis modò illatis, modò repulsis ; pudore simul, iraq; accensus Alexander, arrepto (cui vibrando assueuerat) prægrandi gladio, in hostilem triremem saltu se proijcit: ac furenti similis circumducto vtraque manu ferro, latam per hostium stragem aperuit militibus suis viam, exemplo, ac periculo Ducis vsque adeo incitatis, vt iam promptissimis quibusque Turcarum cæsis, reliqui deditionem facile pararent, nisi aduecto illuc valida cum triremi Scanderiæ Præfecto, auctis hostium copijs, viribusque, redintegrata paululum fuisset pugna. Sed recentes atergo milites vna ex Alexandri triremibus submittente, quum Victorum impetum non vltra sustinerent hostes, confosso multis vulneribus Mustapha, Saucioq; Scanderiæ Præfecto, mox etiam capto; non modo Quæstoria illius triremi, sed huius etiam auxiliari nauigio Alexander potitus est : tanta militum suorum præda, vt complures fuerint, qui Sultaninorum (monetæ genus est haud minoris aureo Venetorum nummo) duo millia, aliqui etiam tria ex naui sanè Quæstoria secum abstulerint. præter ea, quæ reliquæ duæ per se triremes, ex triremibus hostium duabus, totidemque biremibus expugnatis, captisq; spolia, & manubias reportarunt. *P. Famianus de bello Belg. dec. 1. lib. 9.*

CONCHÆ, MARGARITÆ, CORALLIA, AMBRA.

MArgaritas legunt plurimas, maximasq; Conchæ sunt, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, sitiunt rorem velut maritum, cuius desiderio hiant. Et cum lunares maximè liquuntur aspergines, oscitatione quadam hauriunt humorem concupitum. Si concipiunt, grauidæq; fiunt: & de saginæ qualitate reddunt habitus Vnionum. Nam si purum fuerit, quod acceperint, candicant orbiculi lapillorum: si turbidum, aut pallore languescunt, aut fuso innubilantur. Ita magis de Cœlo, quam de mari, partus habent.

habent. Denique quoties excipiunt matutini aeris semen, fit clarius margaritum: quoties vespere, fit obscurius. Quantoque magis hauserit, tanto magis proficit lapidum magnitudo. Si repente micauerit coruscatio, intempestiuo metu comprimuntur, clausæque subita formidine vitia contrahunt abortiuæ. Aut enim per paruuli fiunt scrupuli, aut inanes. Conchis ipsis inest sensus, partus suos maculari timent. Cumq; flagrantioribus radijs excanduerit dies, ne fuscentur lapides solis calore, subsidunt, & se profundis ingurgitant, vt ab æstu vindicentur. Huic tamen prouidentiæ ætas opitulatur. Nam candor senecta disperit, & grandescentibus Conchis flauescunt Margaritæ. In qua mollis est vnio, duratur euisceratus. Numquam duo simul reperiuntur: vnde Vnionibus nomen datum; vltra semunciales inuentos negant. Piscantium insidias timent conchæ: inde est, vt aut inter scopulos, aut inter marinas cautes plurimum delitescant. Gregatim natant. Certa examini dux est. Illa si capta sit, etiam quæ euaserint, in plagas reuertuntur.

Solinus cap. 56.

Corallium.

QVantum apud nos Indicis Margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos corallio. Nanque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem, & in Rubro mari, sed nigrius; item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stæchadas insulas, & in Siculo circa Heliam, ac Drepanum; nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolim Campaniæ: maximeq; rubens, sed molle, & ideo vtilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur, & rubescunt, quasi corna satiua specie, atq; magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si viuat. Itaque occupari, euelliq, retibus, aut acri ferramento recidi. Hac de causa corallium vocitatum interpretantur. Probatissimum quammaximè rubens, & quam ramosissimum, nec scabrosum, aut lapideum, vel rursum inane, aut concauum. Autoritas Baccarum eius non minus Indorum viris quoq; pretiosa est, quam fæminis nostris vnionis Indici.

Plinius hist. nat. l. 32. c. 2.

Ambra odoramentum.

EXtra finum ante fauces vtroq; in litore, tum ad dexteram, tum ad læuam non contemnenda electri vis, seu ambræ colligitur; non quidem illi similis, quod apud nos in Septentrionis oris ex arboribus exsudat: sed quod præter vulgatum ambræ nomen, commune cum illo habeat nihil. Colori nullus est honos, ad odoramenta adhibitum magno in pretio est; vt pari æstimatione cum auro pendatur. Vnde gignatur, incertum. Est illud tantum obseruatum; massam liquidam in fundo maris, sensim concretam, cautibus adhærescere, coloremq; induere ferrugineum, in atrum vergentem; albi etiam coloris non rarò inuenitur, maioris etiam pretij: è cautibus postmodum æstu maris auulsam, quod piscium, marinarumque auium escæ superest (incredibile est enim omne genus piscium eius cibi quam sit auidum) in littus eijci: ibi etiam à testudinibus, cancris, alijsq; eiusmodi bestiolis auidissimè vorari: exiguam omnino partem in vsum hominum relinqui.

P. Sebast. Beretarius in Vita Ios. Anch. l. 1.

Scylla, & Charybdis.

PRoximum Italiæ promontorium, Rhegium dicitur, ideò quod grecè abrupta hoc nomine pronuncientur. Nec mirum si fabulosa est loci huius antiquitas, in quę res tot coiere miræ. Primum quod nusquā alias tam torrens fretum, nec solum citato impetu, verum etiam sæuo; neque experientibus modò terribile, verum etiam procul visentibus. Vndarum porrò inter se concurrentium tanta pugna est, vt alias veluti terga dantes vorticibus in imum desidere, alias quasi victrices sublime ferri videas. Nunc hic fremitum feruentis æstus, nunc illic gemitum in voragine desidentis exaudias. Accedunt vicini, & perpetui Aetnæ montis ignes, & insularum Aeolidum, veluti ipsis vndis alatur incendium. Neque enim in eam angustis terminis aliter durare tot sæculis tantus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam, & Charybdim peperere: hinc latratus auditos, hinc monstri credita simulachra, dum nauigantes magnis vorticibus pelagi desidentis

tis exterriti, latrare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit. *Iustinus lib. 4.*

PISCES.

Marinæ belluæ portentosæ magnitudinis, & earum pugna.

BAlænæ & in nostra maria penetrant. In Gaditano Oceano non ante brumam conspici eas tradunt, condi autem statis temporibus in quodam sinu placido, & capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestam his belluam, & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia, quam carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiam num grauidas lancinant morsu, incussæq; ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendiue pœnis inualidæ, solum auxilium nouere in altum profugere, & se toto defendere Oceano. Contra, orcæ occurere laborant, seseque opponere, & cautium angustijs trucidare, in vada vrgere, saxis illidere. Spectantur ea prælia ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque quantos nulli turbines voluunt. *Plinius l. 9. nat. hist. c. 6.*

Delphinus.

VElocissimum omnium animalium, non solum marinorum, est delphinus, ocyor volucre, ocyor telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret medio penè in ventre, nullus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia nisi resupini, atque conuersi non corripiunt: quæ causa præcipuè velocitatem eorum ostendit. Nam cum fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, vt arcu emissi ad respirandum emicant: tantaque vi exiliunt, vt plerunque vela nauium transuolent. Agunt ferè coniugia: pariunt catulos decimo mense, æstiuo tem-

pore,interim & binos nutriunt vberibus, ficut balæna: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem peruenire: viuunt & tricenis quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de caula, & statim tellure tacta moriuntur, multoque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atque lata haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari. Delphinus non homini tantum amicum animal; verum & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem non expauescit, vt alienum: obuiam nauigijs venit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit vela.
Plin. lib. 9. nat. hist. c. 8.

Delphinus cum puero ludens.

Diuo Augusto Principe Lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecænatis, & Flauiani, & Flaui Alfij, multorumque esset literis mandata. Quocumque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus, atque abditus, ex imo aduolabat: pastusque è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis, & mærenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio expirauit. *Plinius l. 9. nat. hist. c. 8.*

Est

Est in Africa Hipponensis Colonia, mari proxima, adiacet nauigabile stagnum, ex hoc in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, nauigandi, atq; etiam natandi studio tenetur: maximè pueri, quos ocium, ludusq; sollicitat: his gloria, & virtus altissimè prouehi: victor ille, qui longissimè vt littus, ita simul nantes relinquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris in vlteriora tendebat: Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremò subire, deponere, iterum subire, trepidantemq; perferre primum in altum, mox flectit ad littus, redditq; terræ, & æqualibus. Serpit per Coloniam fama, concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire narrare. Postero die obsident littus, prospectant mare, & si quid è mari simile, natant pueri, inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad puerum: fugit ille cum cæteris. Delphinus, quasi inuitet, reuocet, exilit mergitur, variosq; orbes implicat, expeditq; Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor, accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam, pertrectantq; præeuntem. Crescit audacia experimento maximè. Puer, qui primus expertus est, adnatantis insilit tergo: fertur, refertur q; Agnoscunt se, ex mari puerum ille, è terra iste, neuter timet, neutor timetur: huius fiducia, mansuetudo illius augetur, nec non & alij pueri dextra læuaq; simul eunt, hortantes, monentesq; ne timeat. Id quoque mirum, Delphinus alius tantum spectator, & comes: nihil enim simile aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illũ ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri. Incredibile, tam verum tamen, quam priora, Delphinus gestatorem, collusoremq; puerorum in terram quoq; extrahi solitum, arenisq; siccatum vbi incaluisset, in mare reuolui. *Plinius iunior l. 9. epist. 33.*

Piscis vastissimæ molis ingentem nauim violenter quassans.

MAgnitudinis vastæ piscis est in Africo Oceano, quem piscem, à figura videlicet, acum appellant (Xiphiam ego fuisse crediderim) præ longo rostro, & in mucronem desinente; eodemque ita duro, atq; hispido, vt ferrum deterat in modum limæ. Ex ijs belluis vna, dum

subter fugientem prædam furibunda persequitur, in aduersam onerariam plenis euntem velis, toto impetu illata, in imas compages, pertuso alueo, acutissimum caput infixit. Ex eo laqueo dum se se per vim conatur excutere: quamuis libratam suis ponderibus nauem adeo quatefecit, vt se in syrtim impactos nautæ non sine horrore putauerint. Quo dein ex foramine, cum, ignaro quidnam esset rei magistro, sentinam traheret nauis: Cocini demum subducta, insertum in carinam, vt dixi, plane cubitale rostrum ostendit: quod illico extractum, & in Lusitaniam argumenti, & miraculi causa, deinde transmissum est. *P. Maffeius l. 7. hist. indic.*

Classis nauium nouem duce Georgio Britto, dum ex Lusitania Indiam petit; rostrata celsior Rhoterici Vasæi Pereriæ, in medio cursu, repente, veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum aquæ sonitu, ac motu, qualis, vbi in vada, & syrtes incurritur, edi consueuit. Eo ipso terrore perculsi nautæ, demissa vtrinque bolide, profundum sine dubio mare comperiunt. Cum inflatis vento velis hæreret nauigium nihilominus; dispiciendi causa (quod esset nox) admotis ad marginem luminibus; implexam alueo ingentem belluam vident. Carinæ centum, & quinque dodrantium longitudine, applicuerat corpus; cauda gubernaculum illigarat; alis immanibus latera ad summum vsque cingebat; quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum adeo tetrum ingenti videlicet horrore nautæ, militesque perfusi. vt vero, dolij magnitudine, vasto hiatu nouissime caput extulit; metu exanimati pæne omnes, infernum profecto monstrum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda. Pauci, quibus in tanto discrimine mens, animusq; constiterat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. erant qui contis, iaculis, ballistisque depellendum suaderent cetum: alij contra, nihil magis tali tempore vitandum aiebant; ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso, & agitatione violenta nauem euerteret. in summa inopia consilij; cum nihil explicaretur; & maior in singula momenta terror instaret; suppliciter, ac demissè veniam, pacemque Dei, & cœlestium exposcere, atq; ad vota, precesque confugere placitum est. Neque ea irrita fuere. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo Crucis in medium prodijt. ab eo sacris carminibus, & exorcismis delinita bellua (mirum

dictu)

dictu) nulla cuiusque noxa relicto nauigio, cum è portentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, se se admodum placido lapsu in mare demisit. *P. Maffeius l.7.hist.Indic.*

Echeneis piscis vulgo Remora.

TAmen omnia hæc pariterque eodem impellentia, vnus, ac paruus admodum pisciculus echeneis appellatus in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, viresque tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quam adhærendo. Hæc tam illa est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cum rostra illa ære, ferroque ad ictus armata semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij properantis circumire, & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideoque Cæsariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caij Principis ab Astura Antium remigantis: vt res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem nouissime tum in vrbe reuersus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cum è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderuntque Caio indignanti hoc fuisse, quod se reuocaret, quadringentorumque remigum obsequio contra se interdiceret. Constabat peculiariter miratum, quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteaque videre eum, limaci magnæ similem esse dicunt. *Plinius l.32.hist.nat.c.1.*

Vitulus marinus.

QVæ pilo vestiuntur animal pariunt, vt pristis, balæna, vitulus. Hic parit in terra pecudum more: Secundas partus reddit. Canum modo cohæret & parit nunquam geminos plures. Educat mam-

mis fœtum. Nonante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso. Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, voceque pariter, & visu populum salutant, incondito fremitu: nomine vocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis, quibus in mari vtuntur humi quoq; vice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori sensum æquorum retinere tradunt, semperq; æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse, somnosq; allicere subditã capiti. *Plinius l.9.nat.hist.c.13.*

Polypus.

POlyporum multa genera: terreni maiores, quam pelagij: omnes brachijs, vt pedibus, ac manibus vtuntur: cauda verò, quæ est bisulca, & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dexteram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput quod prædurum est sufflatione viuentibus. Cætero per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhærescunt, tenent Supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & gradibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, duntaxat asperum, læuitatem odore. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaq; præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, de in putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maxime in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. *Plinius l.9.hist.nat.c.29.*

Nautilus, siue Pompilus.

INter præcipua autem miracula est, qui vocatur Nautilus. supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile nauiget. Postea prima duo brachia retorquens membranam inter illa miræ tenuitatis

extendit.

extendit. Qua velificante in aura, cæteris subremigans brachijs, media cauda, vt gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburni carum ludens imagine; & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua. *Plinius loco supracitato.*

Murices, & Conchæ.

Firmioris iam testę murices, & concharum genera: In quibus magna ludentis naturę varietas, tot oculorum differentiæ, tot figurę, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circum actis, dimidio orbe cęsis, in dorsum elatis, lęuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: Iam distinctione virgulata crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, breui modo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad Buccinam recuruis. Nauigant ex his Veneriæ, præbentesq; concauam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant, *Plinius l. 9. hist. nat. c. 33.*

Vrtica.

Equidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec Animalium, nec fruticum, sed tertiam ex vtroq; naturam habent, Vrticis, & spongijs: Vrticæ noctu vagantur noctuq; mutantur. Carnosæ frondis his natura: & Carne vescuntur. Vis proritu mordax eademq. quæ terrestris vrticæ. Contrahit ergo se quam maximè rigens, ac prænatante Pisciculo frondem suam spargit, complectensq; deuorat. Alias marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ vice, contactos pisces attrituq; Petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: Dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat, & contrahitur. tacta vredinem mittit, paulumq; si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: Excrementa per summa tenui fistula Reddi. *Plinius hist. nat. l. 9. c. 45.*

Testudo.

Testudo.

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit vt singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri præcipuè maris his nauigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa Pelagi ante meridiano tepore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas liberè spirandi, in tantum fallit oblitas sui, vt solis vapore siccato cortice, non queant mergi inuitæq; fluitent opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auideq; saturatas, lassari: atque vt remearint matutino summa in aqua obdormiscere, id prodi stertentium sonitu, tumq; leuiter capi. Ad natare enim singulis ternos, à duobus in dorsum verti, tertio laqueum iniici supinæ, atq; ita ad terram à pluribus trahi. in Phænicio mari haud vlla difficultate capiuntur, vltroque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt Testitudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pixidum modo. In mari conchylijs viuunt, tanta oris duritia, vt lapides comminuant. In terram egressæ in herbis pariunt oua, auium ouis similia ad centena numero, eaque defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore, & complanata incubant noctibus. Educant fætus annuo spatio. *Plinius hist. nat. l. 9. c. 10.*

I N S V L Æ.

Insulæ natantes.

SIc euenit, vt in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis, & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi, & leues, ex quibus quæ constant Insulæ in India natant. Theophrastus est Auctor. Ipse ad Cutylias natantem Insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Statoniensi. Cutyliarum Insula, & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur, & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, sed & aura. Nec vnquam illi per diem, & noctem in vno loco statio est, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex causa est. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc ponderosæ, & ipsius Insulæ

materia vectibilis, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiamsi qua in illa saxa sunt, inuenies aquosa, & fistulosa: qualia sunt quæ duratus humor efficit vtique circa medicatorum fontium riuos, quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. *Seneca lib. 3. nat. quæst. c. 25.*

Exegerat prosocer meus, vt Amærina prædia sua inspicerem: hæc per ambulanti mihi ostenditur subiacens lacus nomine Vadimonis, simul quædam incredibilia narrantur. Perueni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotæ circumscriptus, & vndique æqualis, nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cauata, & excisa. Color cæruleo albidior, viridior, & pressior sulphuris odor saporque medicatus, vis qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hac nauis (sacer enim est) sed innatant insulæ herbidæ, omnes arundine, & iunco tectæ: quæque alia fæcundior palus, ipsaque illa extremitas lacus affert. Sua cuique figura, vt modus cunctis, margo derasus: quia frequenter vel littori, vel sibi illisæ terunt, teruntur que. Par omnibus altitudo, par leuitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. Hæc ab omni latere perspicitur, eadem aqua pariter suspensa, & mersa. Interdum iunctæ, copulatæque, & continentis similes sunt: interdum discordantibus ventis digeruntur, nonnunquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores maioribus, velut cymbulæ onerarijs adhærescunt. Sæpe inter se maiores, minoresque quasi cursum, certamenque desumunt. Rursus omnes in eundem locum appulsæ, qua steterunt, promouent terram. Et modo hac, modo illac lacum reddunt, auferuntque. Auctum demum cum medium tenuere, non contrahunt. Constat pecora herbas secuta, sic in insulas illas, vt in extremam ripam procedere solere, nec prius intelligere mobile solum, quam littore abrepta, quasi illata, & imposita circumfusum vndique lacum pauent. Mox quo tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quam senserint ascendisse.

Plinius iun. l. 8. epist. 20.

Hispa-

HIspaniola tenebrosis quaquauersum, densisque syluis littorum tenus prætexta: quæque iacent ante syluas asperis rupibus, arduisque montium prævallata iugis, eminus ad se tendentibus ab alto maris, speciem Cimmerij cuiusdam, aut si quis tristior est, horroris præbet. cum interim Insulę penetralia simul ac intraueris, lætissima pulchritudine rideant. longitudo quæ protenditur ab occasu Solis in Orientem, quingentis quadraginta passuum millibus: at latitudo qua spatiosior exsistit, trecentis absoluitur. Montes ditissimis auri venis redundant. Est hæc Insula pleraque sui parte propemodum ad luxuriem; bonæ telluris, saluberrimi celi, frugum tam sponte sua, quam cultu nascentium feracissima. Sacchari felicitate, prouentuque tanto, nusquam vt gentium spissitudo proceritasque cannarum istis certet: medullis arundinum tam confertis, vt vnius alicuius fistulę liquor excoctus, vicenas nonnunquam & tricenas explere phialas memoretur. Ad hęc saltus ingentes, lanę satiuę diuites, arbusta mastiches atque succini, nemora viretaque germinum aromaticorum omnis generis copiosa. Paucissimis qui Boream respiciunt, tractibus exemptis, cęterorum Ver & Autumnus est assiduus: continua penè dierum noctiumque paritas. Nec vllo penitus mense non indulgens annus est recentibus, temporique congruis fructibus in mensas secundas inferendis. Infra lunam inchoatam & exactam, certeque tricesimum intra diem à defixo semine, cucurbitę, pepones, cucumeres: dimidio verò celerius brassica, lactuca, beta, nasturtium, & id genus olera cętera vigent, & ad maturitatem perueniunt. fidem autem penè transcendit tritici, siliginisque luxus: quarum frugum spicę dodrante multo longiores, virili brachio spissiores habitioresque, duo granorum millia per facile claudunt in siliquis. *P. Bisselius Argon. l. 2. pun. 8.*

Insulæ fortunatæ fabulosæ.

PRoditum est à veteribus poetis esse quasdam in Oceano insulas, ad quas post mortem deferantur eorum animi, qui sanctè religioseque vixerint. ibi eos inter se iucundissimè ac suauissimè viuere, in amœ-

nissimo

nissimo quodam prato, quod gemmea florum naribusque gratissimorum varietate perpetuò distinctum picturatumque sit. nunquam non illic ridere cælum, frondere arbores, pubescere herbas, nitere omnia, spirare assiduè mollissimos fauonios, quorum flabellis arborum comæ leniter ventilatæ placidissimo murmure auribus blandiantur. eo accedere innumerabilem vim ac copiam immortalium auicularum, quæ vsque & vsque liquidissimos cantus tenui gutture funditantes, intimos audientium sensus incredibili voluptate permulceant. pratum ipsum perennibus riuulis variè intersecari, quorum aquula nitidissima ad versicolores lapillos molliter fracta & allisa susurrum efficiat dulcissimum. ita qua flosculorum ambrosios odores exhalantium suauitate, qua zephyrorum viridantibus arborum ramis illudentium sibilo, qua volucrum concentubus, qua blando murmurantium riuulorum strepitu beatas illas mentes indesinenter hilarari. ergo alios ad Orphei, Amphionisue lyram choreas agere, alios psallere, alios corollas texere, alios in herba fusos, qua tellus tremulis laurorum ac myrtorum opacatur vmbraculis, iucundissimos sermones conserere, humum ipsam opum suarum prodigam, sine vllo cultu ter quotquot annis vbertate summa alimentorum copiam eis suggerere ac subministrare.
Muretus Var. lect. l. 5. c. 1.

FLVVII, TORRENTES, PONTES, FONTES.

Ganges.

GAnges omnium ab ortu fluuius eximius, à meridiana regione decurrit, & magnorum montium iuga recto alueo stringit. In eum obiectę rupes inclinant ad orientem. Vtq; rubro mari accipitur findens ripas, multas arbores cum magna soli parte exorbet. Saxis quoq; impeditur, quibus crebro reuerberatur vbi mollius solum reperit, stagnat insulasq; molitur. Acesines eum auget. Ganges decursurum in mare intercipit, magnoq; motu amnis vterq; colliditur; quippe Ganges asperum os influentis obijcit: nec repercussæ aquæ cedunt.
Q. Curtius lib. 8.

Tigris.

Tigris.

SEd, & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elongosine est. Ipsius, qua tardior fluit, Diglito: vnde concitatur à celeritate, Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata pondera sustinentem, & nitrum nebulis exalantem. Vnum genus ei piscium est, idq; transcurrentis non miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacum tranatant. Fertur autem, & cursu, & colore dissimilis transuectusq; occurrente Tauro monte in specu mergitur: subterq; lapsus, à latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda. Eundem esse manifestum est, quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacum, qui Iospites appellatur: rursusq; in cuniculos mergitur, & post 25. mill. pas. circa Nymphæũ redditur. *Plinius hist. nat. l. 6. c. 27.*

Nilus.

NIlus incertis ortus fontibus, it per deserta & ardentia: & immenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum inermi quæsitu cognitus sine bellis quæ cæteras omnes terras inuenere, originem (vt Iuba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ non procul Oceano habet, lacũ protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetæ, coracini, siluri, crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc, Nili ortus creditus Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea obseruatum est, prout in Mauritania niues imbresue satiauerint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa, & squalentia, conditq; se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæsariensis Mauritaniæ gente Massæsylum erũpit & hominum cætus veluti circumspicit ijsdem animalium argumentis: iterum arenis receptus conditur rursus 20. dierum desertis ad proximos Æthiopas: atquè vbi iterum senserit hominem prosilit fonte (vt verisimile est) illo, quem Nigrin vocauere. Inde Africam ab Æthiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen, & bellus frequens syluarumque opifex medios Æthiopas secat cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris profluentem. *Plinius hist. nat. l. 5. c. 9.* Nilus

Nilus, & eius Cataracta.

NIlus ante ortum Caniculæ augetur medijs æstibus vltra æquinoctium. Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, vt eo tempore inundaret Aegyptum, quo maximè vsta feruoribus terra vndam altius traheret, tantum haustura, quantum siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetam aquis cælestibus terram non adiuuent. Proinde sterilis annus, aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut parcior. Vnde crescere incipiat, si comprehendi posset, causæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc verò magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentibus sparsus, circa Philas insulam primum ex vago & errante colligitur. Hâc Nilus magnus magis quàm violentus, egressus Æthiopiam, arenasque per quas iter ad commercia Indici maris est, prælabitur. Excipiunt autem cataractæ, nobilis insigni spectaculo locus: ibi per arduas excisasque pluribus locis rupes Nilus insurgit, & vires suas concitat. frangitur enim occurrentibus saxis, & per angustias eluctatur, vbicunque vincit, aut vincitur, fluctuat, & illic excitatis primum aquis, quas sine tumultu leni alueo duxerat, violentus & torrens per malignos transitus prosilit dissimilis sibi; quippe ad id lutosus & turbidus fluit. At vbi in scopulos cautium intrauit, spumat: & illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandem eluctatus obstantia in vastam altitudinem subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum strepitu. *Seneca natur. quæst. lib. 4. c. 2.*

Marsias.

MEdia illa tempestate mænia interfluebat Marsias amnis, fabulosis Grecorum carminibus inclitus; fons eius ex summo montis cacumine excurrens, in subiectam petram magno strepitu aquarum cadit. inde diffusus circumiectos rigat campos, liquidus, & suas duntaxat vndas trahens. Itaque color eius placido mari similis, locum poetarum mendacio fecit. Cæterum quandiu intra muros fluit, nomen

suum retinet; at cum extra munimenta se euoluit, maiore vi, ac mole agentem vndas, lycum appellauit. *Q. Curtius lib. 3.*

Padus.

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen elati, finibus ligurum Vagiennorum visendo fonte profluens, condensque se se cuniculo, & in forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis niuibus, agris quam nauigijs torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior, nec amnes tantum Apenninos, Alpinosque nauigabiles capiens, sed lacus quoque immensos, in eum se se exonerantes, omni numero triginta flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex ijs. Apennini latere iactum Tanarum, Trebiam Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum; Alpium verò Sturam, Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum, Adduam, Olium, Mincium. Nec alius amnium tam breui spatio maioris incrementi est. *Plinius hist. nat. l. 3. c. 16.*

Tiberis.

TIberis antea Tybris appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissusque nauigabilis, sicuti Tinia, & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, si non adiuuet imbres. Sed Tiberis propter aspera, & confragosa, ne sic quidem, præterquam trabibus verius quam ratibus, longè meabilis fertur, per centumquinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiaque, & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris, ac Sabinis, mox citrà tredecim millia passuum vrbis, Veientem agrum à Crustumino, de in Fidenatem Latinumque à Vaticano dirimens; sed infra Aretinum Clanim duobus, & quadraginta fluuijs auctus, præcipuis autem Nare, & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in Vrbem perductis: & ideo quamlibet magnarum

rum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur aspiciturq; villis. Nullique fluuiorum minus licet inclusis vtrimque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quamquam creber ac subitis incrementis, & nusquam magis aquis quam in ipsa vrbe stagnantibus. *Plinius hist. nat. l. 3. c. 5.*

Transitus fluuij periculosus.

POstquam Radirobanes spatia vndarum vidit tam ingenti campo porrecta, equum potu refectum paulo egit vlterius, frustra admonentibus qui aderant, vastam in proximo altitudinem latere. Ille autem contemplatus ad quam breuissimè ripam situs vndarum ferrent, vtrinque calcaribus impulit equum, qui iuba ferociter concussa dedit se protinus in vndas, soloque eminens vertice incumbentem dominum ferre cœpit, qua iussus est. Vbi paulatim processit in altum, omnibus qui id videbant, vt in miro & subito casu diuersa de eo iactantibus, nec dubitantibus quin periret. Iamque illum non viuere, sed cadauer deferri fluctibus credebant, vtique postquam longè recesserat, & tantum ex colore adhuc aliquid supra aquam eminere noscitabatur. At Radirobani, vt timorem latè circumstans periculum, ita spem dabat validissimus equus, quem voce motisque interdum habenis reuocabat ad virium memoriam. Cœpit tamen ægrius equus emoliri aquas spiritu, videbaturque deficere; cum in medijs fluctibus arena sublimis, neque cadens vestigio, natandi necessitatem opportunè, intermisit. Stetit ergo difflandis fessus aquis, totoque pectore altior, tanquam laborem miraretur, se anhelitu leuabat. Sed Rex veritus ne exercitu nimio motu nerui post quietem rigerent, breues inducias ad respirandum fecit, adhucque calidas suffragines motis calcaribus egit in lacum. Suffecit animoso equo concitum corpus, vndisque & intentione natandi differentibus mortem ad supremam ripam vixit. Tunc liquente spiritu vix moratus, dum dominus sine lapsu descenderet, se in arena explicuit. *Barclaius Argen. lib. 4.*

Tunc omnes tanquam in arena capto consilio, de ripa desilimus in fluuium. & primus in periculo, qui primus in periculi suadela fuerat, vndis,

vndis, lumborum tenus, immersus, ambabus manibus frutices comprehendit. Atq; nunc quidem altior, nunc depressior, modò corporis dimidio superior, interdum supra scapulas, & ad colli confinia demersus, vtroque pede, strenuè natatum adiuuante, tam præceps promouebat negotium. Tum relictis, quæ primò prehenderat viminibus, ex alijs ad alia sursum versum se transijciebat, irrequieto corporis subsultu. Quod autem auctor operis, & consilij, sub omnium oculis; idem omnes, ad illius exemplum compositi, nauiter agebamus: vrinatoria penè temeritatè viam, cæcos inter fluctus, nobis aperturi. Par omnium labor, par clamor, & alacritas, inuicem hortantium, increpitantiumque; nunc voce, nunc screatu, subinde plausibus, atq; sibilis, & si quibus alijs signorum stimulis ardor incitaretur. Omnes in idem intenti negotium; sed non ijsdem, sicut ego reor, affectibus; cum alij quidem vero magnanimitatis sensu gestirent; complures autem (& inter hos ego quoq; me vsq; Pediosa, si bene suspicor) pectora, formidine trepidantia, ioco dissingerent, atq; verbis coacta fortitudine simulatis. Non est (mihi credite) non est omnino calamus, qui cum arte possit; neq; sermo, qui cum facundiæ dignitate se speret expressurum quantum tunc molis, quantum luctæ, sit exhaustum medijs in vndis; cum, suprà continuam defatigationem, nos etiam sarcinæ nostræ, vestimentaq; scapulis innexa degrauarent: cum mador fluuij, cum temporis hybernus rigor, intolerando gelu corpora stupefaceret; cum spumæ, cum alga, cum lutum, & profluentis squalor, oculos atq; capita cooperiret; cum, deceptis frequenter lippitudine prospectibus, destinata semel vimina prehensuras manus eluderent, atq; præterirent; cum creberrimè siccæ, vel arentes virgulæ pro firmis ac viridibus arreptæ, defringerentur; fractæq; simul molem corporum in gurgites abriperent. In quò sanè tanta salutis erat, & interitus vicinia, nihil vt ad perniciem promptius esset ac certius, quam paruula modo cunctatio; remedij contrà vix quidquam aliud, quam incredibilis celeritas in sarmentis recentissimis comprehendendis. Id porrò contingere nulli poterat, absq; corporum agilitate dexterrima, subsilientium, ac resultantium, semperq; de frondibus pristinis ad frondes, & spes nouas transfugientium. Inter quæ tamen singuli gurgites nos admonebant, ineuitabilis fati, quod nos maneret; tam vtiq; spatioso fluminis æquore sexcentorum iam funerum sepulchro.

quod enim alijs ante nos exitio fuisset; idem, & nobis esse posse; quotiescumq; natantum aliquis petræ radices, & virgarum falcem de manibus omisisset. Id tandem è nostro numero duobus euenit; quos virgultorum, æquo longius distantium, attactu frustratos, sub oculis nostris repentinus hausit interitus; haud ab q; gemitu nostro. neq enim facultas erat, neq; consilium, succurrendi periclitantibus: quippè nemine nostrum non suimet malis occupato. Suam vnusquisq; Scyllam, suas Symplegadas vitare, totisq; nisibus excutere magnum opus habebat. *P. Bisselius Argon. l. 8. pun. 3.*

Fluminum & fontium vis admirabilis.

NEc aquarum natura à miraculis cessat. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine adeo vt lapidem plerunque durus adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silaro vltra Surrentum, non virgulta modo immersa, verum & folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquæ. Patauinorum aquis calidis herbæ virentes innascuntur, Pisanorum ranæ. In Dodone Iouis fons cum sit gelidus, & immersas faces extinguat; si extinctæ admoneantur, accendit. In Illyrijs supra fontem frigidum expansæ vestes accenduntur. Iouis Ammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In agro Pitinate trãs Apenninum fluuius Nouanus omnibus solstitijs torrens, bruma siccatur. In falisco omnis aqua pota candidos boues facit: In Bæotia amnis Melas oues nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens albas. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In Comensi iuxta Larium lacum fons largus horis singulis semper intumescit ac residet. Iam omnes fontes æstate quam hyeme gelidiores esse quem fallit? Onera in aqua facilius moueri. Inania vasa haud facilius quam plena extrahi. Pluuias salinis aquas vtiliores esse quam reliquas: nec fieri salem, nisi admixtus dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. *Plinius hist. nat. l. 2. c. 103.*

Flumen sese alicubi occultans, alicubi retegens.

Ex ipsis radicibus montium Ziobetis amnis effunditur, qui tria fere stadia in longitudinem vniuersus fluit: deinde saxo, quod alueum interpellat, repercussus, duo itinera velut dispensatis aquis aperit. inde torrens, & saxorum per quæ incurrit, asperitate violentior, terram præceps subit: per CCC stadia conditus labitur, rursusque velut ex alio fonte conceptus editur, & nouum alueum intendit, priore sui parte spatiosior: quippe in latitudinem XIII. stadiorum diffunditur; rursusque angustioribus coercitus ripis iter cogit: tandem in alterum amnem cadit. Rhidago nomen est. Incolæ affirmabant, quæcumque demissa essent in cauernam quæ propior est, fontem rursus vbi aliud os amnis aperitur, existere. *Q. Curtius lib. 6.*

Fluuius exundans.

Num istic quoque immite, & turbidum Cœlum? hic assiduæ tempestates, & crebra diluuia. Tiberis alueum excessit, & demissioribus ripis alte superfunditur (quamquam fossa, quam prouidentissimus imperator fecit, exhaustus premit valles) innatat campis; quàque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quæ solet flumina accipere, & permixta deuehere, velut obuius retro cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio delicatissimus amnium, ideoque adiacentibus villis, velut inuitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit, alibi diuitum apparatus, & grauem supellectilem, alibi instrumenta ruris, ibi boues, aratra, rectores: hic soluta, & libera armenta, atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes atque culmina, varie lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & deiecti nubibus turbines, proruta opera, quibus preciosa rura cinguntur, quassata, atque etiam decussa monimenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. *Plin. lib. 7. epist. 17.*

Aquæ campis furiosâ eluuione superfusæ.

ITaque dum Vesuuius per maritimam oram cinere,flammisque bacchatur pene maria debellaturus:ex alio latere,quo Palmę,Nolæque campos despectat, ingentem aquarum vim magno impetu cæpit effundere. Sæuijt hæc quà rabies ignis defecerat, quicquid flammarum voracitati subductum fuerat, demolitura. Namque in agros effusa omnia longè latèque demersit; vt æquora camporum transijsse viderentur in maria. Primò vijs occlusis aquæ ad quindecim palmorum altitudinem assurrexere, æmulatione quadam ingentium fluuiorum, quæ quamuis non multo post detumuerint, non tamen transiri vado poterant à mirantibus,vnde tam subito nouus hic fluuius erupisset.Coniurauerat non cum flammis modo, sed cum aquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alueo ferebatur. Horrent adhuc circumfuso cinere arborum fibræ, non sine suspicione perustarum radicũ, spe quoque proximæ colligendæ vindemiæ penè perdita. Hæc dubia pernicies, & futura prospiciens: illa certior, & cum præsenti iactura. Aquæ cum eodem quo flammæ impetu quasi certatim è monte decurrerent, atque obstantes arbores, glebas, trabes, cæmenta, saxa alueo iam tumidiore conuoluerent; non in mapalia solum & tuguriola, sed in domos etiam ac tecta irrupere: & iam tabulatis effractis in cellas vinarias intrusæ, dolia vino pretioso abundè plena ruptis compagibus exonerauere. Natabant pauimenta vino: & inter aquas iam rubescentes amnis purpureus excurrebat, labore lucroque præteritæ vindemiæ vna cum vini riuis effuso. Neque ea solum lues ab aquis fuit; nam per agros villæ, casæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deiectæ; aliæ obsessæ; itinera obstructa: commercia sublata; quasi per ruptis obicibus Eridanus, aut Danubius exundasset. *P. Recupitus de Vesuu. incen.*

Vt reliquias infelicis Campaniæ Vesuuius deleret, quidquid aquarum vel à cælo acceperat, vel in conceptaculis habuit, illud omne in subiectos campos effudit, tanquam nostrum vnum sitiret exitium. ex quo tanta facta est aquarum eluuio, vt cum ab hominum strage decesseris, non multum hæc altera calamitas cedat incendio. Illud verò quã horribile ac simile prodigio? cum infinita materies esset egesta, ne inanitatem, communem vniuersitatis hostem admitteret natura extruso

acre, Veſuuius mare ipſum, quod per cauas ſpecus, quas habet immenſas, exſorbuerat, & tanquam per fiſtulam quandam, atque ſiphonem attraxerat, ſtatim vna cum exuſtis viſceribus euomuit, atque impetu natantium gregem per arua diffudit, conchilia in primis, oſtreas, ſepias extra pelagi ſepta. quid hoc in natura vel perturbatius, vel ærumnoſius fieri potuit? Cælum imbres deuoluebat maximos, ac perpetuos; Mons non modo ignis, aquarumque ſuarum fontes emittebat, ſed ipſum pelagus exhauriebat. nulla erat iam terræ, mariſque diſcretio: vnius fluenti alueo nec tamen vnius generis; Campania obruebatur. miſtim ex eodem cratere montis defundebantur aquæ, flammæque: omnia fluctus operiebat: fumabant tamen omnia interim, atque ardebant. inſtabat torrens altè inundans, ferebatque ſecum cinerem, vt ſignificaret ad interitum ſe excurrere; efferebat ſe ſuper ruinas domorum, atque oppidorum; glomerabat ſecumque rapiebat non modo annoſas atque ingentes arbores radicitus euulſas, ſed eius magnitudinis cautes, quæ ccumectari plauſtris haud poſſent. quicquid erat obuium, hauriebat. innatabat omne fere genus animantium, ſiue cicurum, ſiue ſilueſtrium; conuoluti etiam globi ſerpentium è latebris extracti. direpta item horrea, exhauſtæ vinariæ cellæ, vaſtati qui flammis ſuperfuerant agri, euerſæ domus, caſtella, pagi, oppida integra demerſa.

P. Maſculus de Veſuu. l. x.

Pons ligneus flumini impoſitus.

ITaq; etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem rapiditatemq; fluminis; tamen id ſibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum, exiſtimabat. rationem igitur pontis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimenſa ad altitudinem fluminis, interuallo pedum duorum inter ſe iungebat. hæc cum machinationibus immiſſa in flumine defixerat, fiſtuciſq; adegerat; non ſublicæ modo directa ad perpendiculum, ſed prona, ac faſtigiata, vt ſecundum naturam fluminis procumberent; his item contraria duo ad eundem modum iuncta, interuallo pedum quadragenum ab inferiore parte, contra vim, atq; impetum fluminis conuerſa ſtatuebat. hæc vtraq; bipedalibus trabibus immiſſis, quantum

eorum

eorum tignorum iunctura distabat, binis vtrinq; fibulis ab extrema parte distinebantur; quibus disclusis, atq; in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atq; ea rerum natura, vt quo maior vis aquæ se incitauisset, hoc artius illigata tenerentur; hæc directæ materiæ iniecta contexebantur, ac longurijs, cratibusq; consternebantur: ac nihilo secius sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ pro ariete subiectæ, & cum omni opere coniunctæ vim fluminis exciperent, & aliæ item supra pontem mediocri spatio; vt si arborum trunci, siue naues deijciendi operis causa, essent à barbaris missæ, his defensoribus earum vis diminueretur, neu ponti nocerent. Diebus X. quibus materia cœpta est comportari, omni opere effecto exercitus transducitur. *Cæsar de bello Gall. lib. 5.*

Res erat eiusmodi. Apud Marianam arcem terna primum tigna à ripa æqualiter distantia, inter se verò quinque pedum interuallo, mira expeditaq; machinatione in flumen defixa sunt. Post hæc, tigna totidem abiuncta à primis vndecim pedibus, & inter se quinque, succedebant. Ab his distabant tredecim pedibus terna alia; atq; ab his alia terna, vndecim pedum spatio recedebant, atq; in hunc modum, alia, atq; alia veluti iuga, alterno vndecim, ac tredecim pedum interuallo discreta continuo ductu in fluminis latitudinem protendebantur, eousq; dum aluei altitudine, aquarumque incitatione arbores quantumuis proceras non admittente, terminauere hanc palationis, seu septi partem trabes duodecim, altæ pedibus septuaginta in flumen quadrata ferè forma immissæ, castelli materia futuræ. Atq; hæc omnium, quæ dixi tignorum capita, trabibus in longitudinem superiectis, inter se iuncta, & asseribus transuersarijs cancellatim intecta stratum pontis, & solum fuere. Iam, extrorsum in medio interuallo, quod erat inter singula tignorum iuga, singulæ trabes quinque pedibus à iugis distantes in aquas impactæ sunt: quæ binis trabibus, tanquam brachijs, bina ex aduerso tigna comprehendebant, cuneumq; conformantes molem contranitentibus trabibus colligabant; idque in singulis iugis ex vtraq; palationis parte seruatum est. Adhuc exterius, ex vtraq; etiam parte alia trabium series, eas quæ terno ordine iuncta sunt tigna respicientium, ab ijsq; viginti pedum spatio distantium, percurrebat. Ab imo harum trabium circa aquæ superficiem grandes sublicæ atollebantur, quæ subter cuneos transmissæ

aere, Vesuuius mare ipsum, quod per cauas specus, quas habet immensas, exsorbuerat, & tanquam per fistulam quandam, atque siphonem attraxerat, statim vna cum exustis visceribus euomuit, atque impetu natantium greges per arua diffudit, conchilia in primis, ostreas, sepias extra pelagi septa. quid hoc in natura vel perturbatius, vel ærumnosius fieri potuit? Cælum imbres deuoluebat maximos, ac perpetuos; Mons non modo ignis, aquarumque suarum fontes emittebat, sed ipsum pelagus exhauriebat. nulla erat iam terræ, marisque discretio: vnius fluenti alueo nec tamen vnius generis, Campania obruebatur. mistim ex eodem cratere montis defundebantur aquæ, flammæque: omnia fluctus operiebat: fumabant tamen omnia interim, atque ardebant. instabat torrens altè inundans, ferebatque secum cinerem, vt significaret ad interitum se excurrere; efferebat se super ruinas domorum, atque oppidorum; glomerabat secumque rapiebat non modo annosas atque ingentes arbores radicitus euulsas, sed eius magnitudinis cautes, quæ conuectari plaustris haud possent. quicquid erat obuium, hauriebat. innatabat omne fere genus animantium, siue cicurum, siue siluestrium; conuoluti etiam globi serpentium è latebris extracti. direpta item horrea, exhaustæ vinariæ cellæ, vastati qui flammis super fuerant agri, euersæ domus, castella, pagi, oppida integra demersa.

P. Mascular de Vesuu. l. 1.

Pons ligneus flumini impositus.

ITaq; etsi summa difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem rapiditatemq; fluminis; tamen id sibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum, existimabat. rationem igitur pontis hanc instituit. Tigna bina sesquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, interuallo pedum duorum inter se iungebat. hæc cum machinationibus immissa in flumine defixerat, fistucisq; adegerat, non sublicæ modo directa ad perpendiculum, sed prona, ac fastigiata, vt secundum naturam fluminis procumberent; his item contraria duo ad eundem modum iuncta, interuallo pedum quadragenum ab inferiore parte, contra vim, atq; impetum fluminis conuersa statuebat: hæc vtraq; bipedalibus trabibus immissis, quantum

eorum tignorum iunctura distabat, binis vtrinq; fibulis ab extrema parte distinebantur; quibus disclusis, atq; in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atq; ea rerum natura, vt quo maior vis aquæ ſe incitauiſſet, hoc arctius illigata teneretur. hæc directa materia iniecta contexebantur, ac longurijs, cratibuſq; consternebantur. ac nihilo ſecius ſublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ pro ariete ſubiectæ, & cum omni opere coniunctæ vim fluminis exciperent, & aliæ item ſupra pontem mediocri ſpatio; vt ſi arborum trunci, ſiue naues deijciendi operis cauſa, eſſent à barbaris miſſæ, his defenſoribus earum vis diminueretur, neu ponti nocerent. Diebus X. quibus materia cœpta eſt comportari, omni opere effecto exercitus transducitur. *Cæſar de bello Gall. lib. 5.*

Res erat eiuſmodi. Apud Marianam arcem terna primum tigna à ripa æqualiter diſtantia, inter ſe verò quinque pedum interuallo, mira expeditaq; machinatione in flumen defixa ſunt. Poſt hæc, tigna totidem abiuncta à primis vndecim pedibus, & inter ſe quinque, ſuccedebant. Ab his diſtabant tredecim pedibus terna alia; atq; ab his alia terna, vndecim pedum ſpatio recedebant, atq; in hunc modum, alia, atq; alia veluti iuga, alterno vndecim, ac tredecim pedum interuallo diſcreta continuo ductu in fluminis latitudinem protendebantur, eouſq; dum aluei altitudine, aquarumque incitatione arbores quantumuis proceras non admittente, terminauere hanc palationis, ſeu ſepti partem trabes duodecim, altæ pedibus ſeptuaginta in flumen quadrata ferè forma immiſſæ, caſtelli materia futuræ. Atq; hæc omnium, quæ dixi tignorum capita, trabibus in longitudinem ſuperiectis, inter ſe iuncta, & aſſeribus tranſuerſarijs cancellatim intecta ſtratum pontis, & ſolum fuere. Iam, extrorſum in medio interuallo, quod erat inter ſingula tignorum iuga, ſingulæ trabes quinque pedibus à iugis diſtantes in aquas impactæ ſunt; quæ binis trabibus, tanquam brachijs, bina ex aduerſo tigna comprehendebant, cuneumq; conformantes molem contranitentibus trabibus colligabant; idque in ſingulis iugis ex vtraq; palationis parte ſeruatum eſt. Adhuc exterius, ex vtraq; etiam parte alia trabium ſeries, eas, quæ terno ordine iuncta ſunt tigna reſpicientium, ab ijſq; viginti pedum ſpatio diſtantium, percurrebat. Ab imo harum trabium circa aquæ ſuperficiem grandes ſublicæ atollebantur, quæ ſubter cuneos tranſmiſ-

femoque medium decussatim concurrentes, ceu consibulæ, interna ligna connectebant, atq; adeo machinationem omnem mirè firmabant. Rebus ita dispositis super medio tignorum strato contabulata est pontis via elatis ad latera pro vallo solidis assibus, fidisq; contra ictum maioris sclopi pedes quinque altis, ac bipedali loricula superaddita. Simili contabulatione castellum destinatum armorum sedes, in extrema palatione communitum est; sed pontis via, duodecim pedes lata, homines octo pariter incedentes admittebat: quum stationem hominum fermè quinquaginta castellum caperet, quadraginta pedes latum, longum quinquaginta duos. Porrò quo tempore pars hæc pontis ex Flandriæ ora ducebatur, eodem ex altera ripa, apud Philippæam arcem pars altera pontis, & ad pontis extrema castellum, sedes pariter armorum, eadem planè machinatione fabrefacta fuit, nisi quod ab hac Brabantiæ parte, quoniam altitudo aluei patiebatur, longius multo producta palatio est, fuitq; longitudo eius nongentorum pedum; quum alter a ad oppositam oram ducentos omnino pedes non excederet; atq; vtraq; hæc lignorum septa STECCATAM milites appellauere; Restabat pars media, maiorq; fluminis adhuc aperta; patebatq; eiusmodi spatium inter vtrumq; ligneum castellum pedibus amplius mille ducentis, & quinquaginta. Quo loco, quum immensæ altitudinis, ac rapiditatis esset amnis; eoq; nullas sibi quacunq; sublicatione infigi trabes, sublicasq; sustineret, decreuerat Alexander interiectis nauibus locum occupare, missis, qui Dunquercâ, si qua essent nauigia ad se deueherent.

F. Famianus de bello Belgico Dec. 2. l. 6.

Clitumnus fons.

Vidisti ne aliquando Clitumnum fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi. Vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis adsurgit antiqua cupressu nemorosus, & opacus. Hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus venis, sed imparibus, eluctatusq; facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus, & vitreus, vt numerare iactas stipes, & relucentes calculos possis. Inde non loci deuexitate, sed ipsa sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc, & iam amplissimum flumen, atque etiam nauigium patiens,

quas obuias quoque, & contrario nisu in diuersa tendentes transmittit, & perfert, adeo validus, vt illa quà properat, ipse tanquam per solum planum remis non adiuuetur, idem ægerrime remis, contisque superetur aduersus. Iucundum vtrunque per iocum, ludumque fluitantibus, vt flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur. Quas perspicuus amnis velut mersas viridi imagine adnumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. *Plinius iunior l.8.epist.8.*

Fons æstuosus.

ATtuli ex patria pro munusculo quæstionem altissima ista eruditione dignissimā. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cænatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus, in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die statis auctibus, ac diminutionibus crescit, decrescitq; Cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis & vesceris. Atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidus) potas. Interim ille certis, dimensisque momentis vel subtrahitur, vel adsurgit. Anulum, seu quid aliud ponis in sicco, alluitur sensim, ac nouissimè operitur, detegitur rursus, paulatimq; deseritur. Si diutius obserues, vtrumq; iterum, ac tertio videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis, & fauces modò laxat, modò includit, prout illatus incurrit, aut decessit expulsus. An quæ Oceano natura, fonti quoq; quaque ille ratione aut impellitur, aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur, vel egeritur? An vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduersantibus ventis, obuioque æstu retorquentur, ita est aliquid, quod huius fontis excursum per momenta repercutiat? *Plinius iunior l.4.epist.30.*

Fons artificiosus in sublime aquam eiaculans.

IN medio fons æstuabat intra marmoreum cratera, è cuius labro caducus, veli instar tenuissimi expandebatur, demittebaturque in subiectam piscinam; quam circum syphunculi plures expressi micabant è solo; atque in cratera reciproci miscebant suauissimum murmur. *P. Famianus lib. 2. prol. 3.*

Fons

Fons erat non plus aquis notabilis, quam arte signorum, quæ illic hospiti Coccalo aiebant Dædalum poliuisse. Aquæ in altitudinem redeuntes originis, per varias fistulas atque formas micabant, mox in subiectum alueum recidentes, feruebant ipso tumultu labendi, reddebantque colorem mari simillimum. In medio Galatea tanquam in pelago lugebat recens extinctum Acim, qui iacebat in littore, & tanquam inciperet solui in flumen, duos fontes ore soluebat, & vulnere. *Barclaius Argen.l.* 1.

Fons à saxo scaturiens.

QVò simul ventum est, ecce fonticulus; incerto primùm sonitu, velut è longinquo strepens, repente nostros ante pedes gratissimo spectaculo procubuit. Eius scaturigo de scopulo propinquo modestis desultibus prorumpens, in subiectam scrobem conchæ simillimam effundebatur, elegantia naturæ mirabili, tanquam artis ingenio marginatam. Huius crepido flosculis circumquaque variata, viuoque gramine; simul arborum frondibus impendentibus amœnissimum frigus cũ vmbris & odoribus spargebat. Ergo fontis circum oram omnes in orbem & coronam strati; quanquam nec dum exterso sudore, nulla salubritatis cura, largiter omnes haurimus: ac per vices inter se sibi succedentium, frigidæ ductibus ad satietatem indulgemus; tanto bibaciores, quanto per tot iam horas ad reperiendum laticem intentiores. Indaginis itaque tædium potus copia, quasi fœnoris quadam exactione pensabat: auara voluptate, neminique non ignoscenda; tanta præsertim liquoris fluentis illecebra. Nec enim calamus est, qui possit illius omnia bona comprehendere: non perspicuum aquæ nitorem, crystallo quouis & adamante translucidiorem: non influentis in guttura lenitatem: non haustus dulcissimum saporem: non frigoris blandam temperiem: non denique cõmendatam euentu salubritatem. *P. Bisselius Argon.l.*4.n.4.

Fons è sublimi defluens.

ECce namque! dum omnium inopes, irritique, cum solis ardoribus, atque vitæ tædijs luctamur; repentè post syluas ad itineris nostri sinistrum

ſiniſtrum latus, cliuoſior terra primum in montes; paullatim deinde celſius,aſperiuſque ſaxoſas in Alpes exſurgere: tum longiſſimo rupium dorſo procurſans, cæpit vndequaque fontibus, & vndarum delapſu ſcaturire. Sed vnus, præ cæteris omnibus, riuus admiratione multa cunctos ſuſpenderat. Is, è ſcopulo præcellentis altitudinis exortus, latice copioſo primum ipſius ſaxi planitiem inundat. Ab hac deinde, per abſciſſa, penituſq; derupta præcipitia deiectus in petram aliam priori petræ ſubiunctam, non aliter atque conſulto præparatum in craterem, coit. Indè tertiam in rupem Superioribus longè depreſſiorem, collectus; in laxoſam latitudinem, menſæ ritu conſtratam diffunditur. Idem autem, poſteaquam ſtagnante vado deſedit; extra crepidines quidquid redundat, molliter egerit, inque canalem lapideum geminum, bipartitis lapſibus euoluit. Eorum canalium alter laxus, ac ſpacioſus; poſteaquam longò ſulci tractu, per caua rupis, aquas inoffenſas deuexit. ſub ipſum finem denique, ſe ipſo celſius exſurgens, & cuſpidatim in puppis morem ſe ſe ſurrigens violentiſſimo curſus propulſu, vacuum in aerem erumpit, ac figura quadam cæleſtis arcus exſilit. Nam, prætereaquam quod etiam in huius pellucida lympha colores ludunt, fulgore ſolis incenſi: formæ hic aquaticus primam ſui partem, velut Iridis pedem in ſcopuli fine defigit. Altera vero ſui parte peracto iam hemicyclo, ripis ſummontanis incidit: ibiq; profluentem orditur.

P. Biſſelius Argon. l. 4. n. 6.

Fons fœdus & limoſus.

TAndem enim ad pedes circiter ſeptenos demiſſo foſſionis labore; ſcatebra cæpit affluere. Verum nequando nobis vllum naturæ, cæliue beneficium, ſine fæcibus affunderetur; eam fatorum inuidiam, quam itinere reliquo toto ſenſimus; etiam in hoc fonte guſtauimus. Erat enim quantuſcumque ſcatebat humor; turbidus, craſſus, lutulentus, ac præter hæc marcido putore luridus, & inſuauis. Ad ſummum! inſipidus latex; ac ſi verum confiteri volumus, cloaca verius, aut ſtygia falſugo, quam fons, aut Arethuſa Sicula. cadauer denique potius, & tabum vndarum, quam Scaturigo, venaque viuentium Aquarum. Sed ſcilicet, ante cupiditatem neceſſitas fuit: Qua proinde nos perpellente, conſul-

consultius est visum; etiam deterrimis potius refici, quam per superbum fastidium cum extremis incommodis conflictari. Sustulimus igitur verius, quā hausimus frusta palustria, quodque spes esset cum tempore defæcata fontana limum in fundo delesurum; omnes, ac totos pileos nuda repleuimus. *P. Bisselius Argon. l. 9. num. 8.*

Alias descriptiones fluminum vide apud Plinium, qui Borysthenem describit l. 4. c. 12, Istrum ibidem; Iordanem l. 5. c. 15. Indum l. 6. c. 20.

Apud Pomp. Melam, qui l. 2. c. 3 describit Rhenum; lib. 3. c. 1. Garumnam, & Tanaim, l. 6. c. 6.

Apud Q. Curtium, qui l. 5 describit Medum.

TERRESTRIA.

Terra.

AC principio terra vniuersa cernatur locata in media sede mundi, solida, & globosa, & vndique ipsa in se se nutibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus. Quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concauas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum. Adde etiam reconditas auri argentique venas, infinitamque vim marmoris. Quæ verò & quam varia genera bestiarum vel cicurum vel ferarum? qui volucrum lapsus atque cantus? qui pecudum pastus? quæ vita syluestrium? Quid iam de hominum genere dicam, qui quasi cultores terræ constituti non patiuntur eam nec immanitate belluarum efferari, nec stirpium asperitate vastari, quorumque operibus agri, insulæ, littoraque collucent distincta tectis, & vrbibus?
Cicero l. 2. de nat. Deor.

Cum satiatos spectaculo supernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fusa planicies. Hinc montium magnis, & niualibus surgentium iugis, erecti in sublime vertices, deiectus fluminum, &

ex vno fonte in Orientem Occidentemque defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum syluarum cum suis animalibus, auiumque concentu dissono. Varij vrbium situs, & seclusæ nationes locorum difficultate, quarum aliæ se in erectos subtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu seges, & arbusta sine cultore fertilia, & riuorum lenis inter prata discursus, & amœni sinus, & littora in portum recedentia, sparsæ tot per vastum insulæ, quæ interuentu suo maria distinguũt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas, aurum interfluens, & in medijs terris, medioque rursus mari nitentes ignium faces, & vinculum terrarum Oceanus continuationem gentium triplici sinu scindés, & ingenti licentia exæstuans. *Seneca in lib. de consol. ad Mar.*

Sequitur terra, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis. sic hominum illa, vt cælum Dei, quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper. Hæc benigna, mitis, indulgens, & in vsus mortalium semper ancilla, quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores, saporesque? quos succos, quos tactus? quos colores? quam bona fide creditum fœnus reddit? quæ nostri causa alit? Aduersus hanc naturæ partem tamen ingrati sumus, quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur, aut vt freta admittamus, eroditur aquis, ferro, ligno, igne, lapide, fruge omnibus cruciatur horis. Penetramus in viscera, auri argentique venas, & æris, ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus lapides scrobibus in profundum actis. viscera eius extrahimus, vt digito gestetur gemma quam petimus. *Plinius l. 2. nat. hist. c. 63.*

Terra hæc mortalium altrix, in media mundi parte collocata, quà læta segetibus est, quà dumetis ac rupibus hispida, quà salebris atque arenis arida, quà proximis fontibus vliginosa, quà siluis obducitur, quà circumiectis clauditur montibus, quà vasto patentique aperitur mari. *P. Tar. Gallutius to. 1. or. 6.*

Aspicitis in media mundi sede locatam terram, nutibus in se suis vndique conglobatam, florum, herbarum, frugum, arborum infinita prope multitudine, atque insatiabili varietate conuestitam. Aspicitis fontium perennitates, liquores amnium pellucidos constantissime decur-

rentium in mare; ripas viridissimo semper habitu distinctas, abscondi-tas, abstrusasque penitus auri venas illas inexhaustas; infinitam lapidum, gemmarum, marmoris vim, quæ tam sæpe suffossa, tamen semper, ac subinde reficitur: bestiarum, tum cicurum, tum siluestrium, & ferarum innumerabilia genera, suo inter se pastu segregata, sua societate conuenientia: auium emodulatissimos, & certis prope legibus inflexos ad numerum cantus: hominem omnibus hisce præsidentem, & præfectum operibus, cuius ingenio, cultuque impendentium altitudines montium, camporum immensitates, asperitates saxorum, passim, atq; vbique collucent. *P. Tar. Gallutius to. 2. or. 1.*

Terræmotus.

MAxima ergo causa est, propter quam terra moueatur, spiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti spatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat, compellitque, & in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vbi erepta discedendi facultas est, & vndique obsistitur, tunc

Magno cum murmure montis
Circum claustra fremit,

quæ diu pulsata conuellit, ac iactat: eo acrior; quo cum valentiore mora luctatus est. Deinde quum circa perlustrauit omne quod tenebatur, nec potuit euadere, inde quò maximè impactus est, resilit, & aut per occulta diuiditur, ipso terræ motu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non potest cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: soluit enim quodcunque vinculum, & omne onus fert secum, infususque per minima, laxamentum superat, indomita naturæ potentia liberat, vtique concitatius sibi ius suum vindicat. Spiritus verò inuicta res est: nihil enim erit quod,

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premat, ac vinculis, & carcere frænet.

Seneca nat. quæst. l. 6. c. 18.

Nunquam intremiscunt terræ, nisi sopito mari, cæloque adeò tranquillo, vt volatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit:

hit: nec vnquam, nisi post ventos conditos, scilicet in venas, & cauernas eius occulto afflatu. Neque aliud est in terra tremor, quam in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quam cum fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente. Variè itaque quatitur, & mira eduntur opera, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nonnunquam etiam ignibus, calidisue fontibus, alibi auerso fluminum cursu. Præcedit verò comitaturque terribilis sonus, alias murmuri similis, mugitibus, aut clamori humano, armorumue pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaque vel cauernarum vel cuniculi, per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus: item fremente contra solida. Itaque & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur vnquã, sed tremit vibratq; *Plinius l.2 nat.hist.c.79.& 80.*

Primo lucis exortu ad diem nonum Cal. Septembris concreti nubium globi nigrantium, lætam paulo ante cæli speciem confuderunt, & amandato Solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo inuolutus crassæ caliginis squalor insedit. Deinde velut numine summo fatales contorquente manubias, ventoque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor: hacque secuti typhones atque presteres cum horrifico tremore terrarum ciuitatem & sub vrbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ædes plerasque vehebantur, aliæ super alias concidebant reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus variis excelsa culmina resultabant, quæritantium coniugium liberosque, & si quid necessitudinis arctè constringit. Post horam denique secundam, multo ante tertiam, aer iam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages, nonnulli enim super ruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum superesse possent si qui iuuissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæsi complures paulo ante homines, tunc promiscuæ strages cadauerum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant intactos, angore, & inedia consumendos:

dos: Inter quos Aristænetus affectatam regens diæcesim, curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem vxoris Eusebiæ Pietatis cognominarat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalauit. Alij subita magnitudine oppressi, ijsdem adhuc molibus conteguntur. Collisis quidam capitibus vel humeris præsectis aut cruribus, inter vitæ mortisque confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes, cum obtestatione magna deserebantur. *Ammian. Marcell. lib. 17.*

Grauis & publica calamitas est terrarum commotio & subsultus: montes diuidit, puteos obturat, saxa dirumpit, dissipat ædificia, emouet substructiones, extirpat stirpes, obruit animantes, homines ex timoris magnitudine lymphatos reddit. Amnes in alium cursum contorquentur ac deflectuntur, aut absorbentur, aut exarescunt, & in eos mare influit. Nonnunquam noua, vti nouæ insulæ, noui montes excitantur. Totæ regiones contremiscunt, totæ vrbes, insulæ, montes in imum hauriuntur, vt aliquando nullum supersit vestigium. Sed eum ipsum affuturum monent, & præcurrunt silentium cæli, ac tempestatum, seu maris quietissimus status (non enim vnquam terræ tremefiunt, teste Plinio, nisi sopito mari, cæloque adeò tranquillo, vt volatus auium nō pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec vnquam nisi post ventos, condito scilicet in venas, & cauernas occultas flatu: neque aliud est in terra tremor, quam in nube tonitruum) subitò citrà flatum tumescens fluctus; crepitantia ædificia. Præterea in puteis aqua turbida, cum tetri odoris afflatu. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 13.*

Primum de improuiso mugire solum vehementer, post fremitus maris audiri horribilis. Terra sublime tolli, ædificia sursum erigi: erecta partim ruere, & conquassari, partim, velut in summa tempestate, huc atque illuc commota nutare: loca pura mirificè agitari; materies ædificiorum frangi, lateres, & lapides collidi, horum omnium fragor incredibilis audiri. Tantus excitari puluis, vt non videre, non alloqui, non videre quenquam per eum liceret. Extra domos passim vagabantur, quod inde agitatis tectis tabulatisque, & in se corruentibus parietibus vel tamquam præcipites darentur, vel ruinis aut mutilarentur, aut sepelirentur. Etiam arbores radicitus vellebantur. Qui lapidibus aut lignis læsi iacebant, nec viuere poterant, nec mori, quod cupiebant. Qui euaserant, eorum pars magna visebatur insigniter attrita; alij fra-

ctis cruribus alij humeris,nonnulli ceruicibus,multi sanguinem reijciebant. Nulla fuit grauis calamitas, quam illi homines non experirentur. Vbi cessauit terræmotus, fuit qui ruinas conscendens vocem viuæ mulieris acciperet, habentis infantem, quem vna secum lacte suo sustentabat. Corasius mons ita concussus est, vt eius culmina subsidere, & conuulsa in ipsam ciuitatē cadere videretur. Subsedere præterea alij mōtes, & aquæ, vbi antea visæ fuerant nunquam, extiterunt; contra, nonnullæ vbi fluxerāt, destiterūt. *P. Pōtanus ex Dione in Traiano vol. 3. p. 1. prog. 13.*

Londinum præcipue motus ille concussit. Insolitum ijs regionibus malum etiam si magnitudine non excelluisset, poterat insigne existimari. subsultare solum, nutare tecta, penè discedere sub pedibus distracta humus, horrendo corruentium ædificiorum fragore misceri omnia. neque innoxiæ ruinæ erant. Tectorum casu, decussorumque saxorum mole obtriti mortales aliquot, plures vulnerati; omnes vsq;adeo exterriti, vt omnibus vrbis locis alienatis à sensu animis trepidarint primo homines, mox vel in morem lymphatorū domo se eijcientes tota vrbe pauidi excurrerint, vel ad preces & vota conuersi instans, vti rebantur, exitium deprecati sint. *Paulus Bōbinus in vita Edmundi Campiani c. 59.*

Fortasse non deerit quispiam, qui hunc terræmotum non tam spiritibus delitescentibus, quam flammis prodeuntibus tribuendum putet; sed cum ea nocte, quæ præcessit eruptionem incendij, terra in vicinia maximè non semel mouerit, profecto à lucta spirituum, qui inclusi latebant, terræmotum factum, neminem latet. deinde primo qui occurrit obice distracto (ictus quidem verticem petebat, sed aberrauit in latus) statim illi velut agmine facto quà data porta ruunt, armati flammis, ignitaq; instructi materia. sed dum vna omnes sine mora euadere conātur, angustiore ostio præ tantis copijs, vehementius quati mons cœpit, atq; conuelli. igitur & qui adhuc tamquam ira quadam perciti claudebantur ignei halitus, & qui iam cum impetu prodibant, terrā quatiebāt. hi verò cum erumperent, circumfusum aerem impellebant, voluminibusq; flammarum protrudebant, ex qua rarescentis aeris collisione horribilis ille tremor in fenestris præsertim vitreis fuit: porrò terræ cōmotio perpetuaq; vibratio in hac vrbe, ac finitimis locis nō nisi ex cōsensione continentis cū Vesuuio accidebat; partibus videlicet inter se nexis, & communi coagmentatione compactis. *P. Masculus de Incen. Vesu. l. 3.*

M Pri-

Primus terror, terræmotus. Præluserat futuræ cladi paucis ante dieb. cæca quædam montis obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno silentio animaduersa, nec vulgata, metu, vel dissimulato, vel spreto. Tū nocte, quæ incendium prægressa est, terræmotus identidem auditi, sed tenues, qua si leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erūpente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus. quem, tanquā tubæ clangor pugnam prænunciasset, terræmotus excepere adeò crebri; vt nō multi, sed vnus per dies multos, cōtinenti ductus halitu videretur. Nutare perpetuò solum, sæpissimè succuti frequenter etiā subsultare: idq; ea, quæ secuta est, nocte circa primam horam, & quintam, postridie circa decimā septimā tanto impetu, vt Vrbē suis diuellendā sedibus putaremus: neq; moueri tecta, sed euerti. Nemo certe fuit pectoris adeò saxei, quin saxis, terraq; tremētib. cōtremuerit. *P. Recupitus de incē. Vesuu.*

Terræmotus in mari.

VT in Cābaiana littora ventum est (nam eam in primis regionem explorare placuerat) in summa repente malacia, silētibus ventis, ab imo fluctus intumuit; inde naues inter se nutare; crepitare cōpages; tabulata concuti cœpta. Nautæ, subito pauore icti, cum in Syrtes illatam haud dubie classem crederent, in summa perturbatione rerū omnium, alij bolidem demittere, alij ad exhauriendā sentinam, vel ad clauum tenēdum accurrere. Sapientiores alij, circumspectare fugam, atq; doliola ac tabulas ad enatandum arripere. Ipse Imperator initio nequaquā expers timoris ac sollicitudinis fuit: sed mox cōperto eum esse terræmotū (quem nauigantes quoq; sentire non dubium est) ad socios hilari fronte conuersus; Adeste animis, inquit, viri; aduentu nostro perterritus Cambaianus Oceanus intremit. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 8.*

QVATVOR TERRÆ PARTES.

Asia.

TRibus hanc è partibus tangit Oceanus ita nominibus vt locis differens. Eous ab Oriente, à Meridie Indicus, à Septentrione Scythicus. Ipsa ingenti ac perpetua fronte versa ad Orientem, tantum ibi se in latitudinem effundit, quātum Europa, & Africa, & quod inter ambas pelagus immissum est. Inde cū aliquatenus solida processit ex illo Oceano,

no, quem Indicum diximus, Arabicũ mare, & Persicũ, ex Scythico Caspium recipit: & ideo qua recipit angustior. Rursus expanditur, & fit tam lata, quam fuerat. Deinde cum iam in suum finem, aliarumq; terrarum confinia deuenit, media nostris æquoribus excipitur; reliqua altero cornu pergit ad Nilum, altero ad Tanaim. Ora eius cum alueo Nili amnis ripis descendit in pelagus, & diu sicut illud incedit, ità sua littora porrigit. Deindè fit uenienti obuiam, & primum se ingenti fronte ad Hellesponticum fretum extendit: ab eo iterum obliquat ad Bosphorũ; Iterũq; ad Ponticũ latus curua, aditum Mæotidos transuerso margine attingit. *Pompon. Mela l. 1. c. 2.*

Africa.

IN diuisione orbis terræ plerią; in parte tertia Africam posuere, pauci tantummodo Asiam & Europam esse: sed Africam in Europa: ea fines habet ab Occidente, fretum nostri maris, & Oceani: Ab ortu Solis decliuem latitudinem, quem locum Catabathmon incolæ appellant, mare sæuum importuosum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arbori infœcundus: Cœlo terraq; penuria aquarum: genus hominum salubri corpore, velox, patiens laborum: plerosq; senectus dissoluit, nisi qui ferro aut bestijs interiere, nam morbus haud sæpè quemquam superat. Ad hoc malefici generis plurima animalia. *Salustius de Bello Iugur.*

Africa ab Orientis parte Nilo terminatur pelago à cæteris: breuior est quidem quam Europa, quia nec vsquam Asiæ, & nõ totius huius littoribus obtenditur. Longior tamen ipsa, quam latior, & qua ad fluuium attingit, latissima. Vtq. indè procedit, ità media præcipuè in iuga exurgens, pergit incurua ad occasum; fastigiatq; se molliter, & ideo ex spatio paulatim adductior. Vbi finitur, ibi maximè Angusta est. Quantum incolitur eximiè fertilis. Verũ quod pleraq; eius inculta, & aut arenis sterilibus obducta, aut ob sitim Cœli terrarumq; deserta sunt: aut infestantur multo ac malefico genere Animalium: vasta est magis, quã frequẽs. Mare quo cingitur, à Septentrione lybicum, à meridiè Aethiopicum, ab Occidente Atlanticum dicimus. Ab ea parte, quæ lybico adiacet, proxima Nilo prouincia, quam Cyrenas vocant. Deinde cui totius regionis vocabulo cognomen inditum est, Africa. Cætera Numidiæ, & Mauri tenent. *Pom. Mela, lib. 1. c. 4.*

EVropa terminos habet ab Oriente Tanaim, & Mæotida, & Pontũ, à meridie reliqua nostri maris, ab Occidente Atlanticum, à Septentrione Britannicum Oceanũ. Ora eius, forma littorum, à Tanai ad Hellespontum, qua ripa est dicti amnis, qua flexum paludis ad Bosphorum redigit, qua ponto, Propontidi, & hellespõto latere adiacet, cõtrarijs littorib. Asiæ non opposita modo, verum etiam similis est. Inde ad fretũ nunc vastè retracta, nunc prominẽs tres maximos sinus efficit, totidemq. in altum se magnis frontibus euehit. Extra fretum ad Occidentem inæqualis admodũ, præcipuè media, qua procurrit ad Septẽtrionẽ, nisi vbi semel iterumq. grandi recessu abducitur, penè vt limite extenta est. Mare, quod primo sinu accipit Aegæum dicitur: quod sequenti, in ore, Ioniũ, Adriaticũ interius: quod vltimo nos Tuscũ, Graij Tyrrhenũ perhibent. *Pōpon. Mela l. 1. c. 3.*

America.

VLtra cognitum nostris hominibus ac scriptorib. terrarum hemisphærium, quod Europæus, Asiaticus, & Africanus mundus insedit, ad Occidentis excursum, alterius est Hemisphærij terrestris spatiũ immani profundo, Regnis, & Insulis occupatum, currente per mediũ æquatore circulo, sic, vt mediũ dissecet; illiusq. dimidium alterũ ad Septentriones, alterum autem (æqua propemodum portione) pertineat ad Austri plagas. Huius tantæ molis magnitudo, capacitasq. qua terræ cõtinentis, quaq. Pelegi finibus & ambitu censa; pœnè cęterum omnẽ, maioribus nostris compertum orbem æquat. Vnde velut in æmulationem veteris, Superiore memoria noui nomen orbis accepit. Longitudo (si metiaris à freti Magellanici flexibus, ad vsq. fretũ Anianum) bis mille quadrigentorumq; milliariũ est magnorum; quib. itinera Germani metiuntur; siue nostram quis Geometriam malit; quattuor milliũ octingẽtarum leucarum. Altitudo potius à promontorio fortunæ tracta, lineis rectis, ad promotorium Bretonicum nouæ Franciæ, bis mille sexcentenarum leucarum est. Circumluitur, ab ortu Solis, in hemicycli ferè formam Atlantico Mari; pariq. propemodum spatio, (sed obuersa figura) cingitur America mari Zurio, seu pacifico, qua vergit in Occidentem. Ab Austro, terris vrgetur, & clauditur, quas vulgus incognitas appellat; interfluente freto Magellanico cæteroq. quod ad Antarctũ iacet mari; qua maximè coit in angustũ, plagas Aquilonares ingẽs in polũ Arcticũ

vaſtitas extendit;continens,an fluens,adhuc incertum;propter horridã quæ noſtrorũ acceſſus abſterret barbariem.Cęterũ America,cũ vtrinq; procurrerit intra ſe ſe;ſuiq;velut vmbilicum in medio repererit:arctatis marium & continentis faucibus Iſthmũ efficit;longitudine cęteris omnib.nobiliorem ; ſed latitudine diſparem , ac variantem . Cuius contractiſſimum comperimus interuallũ , inter auriferæ Caſtiliæ duas Vrbes, è regione ſemet reſpicientes , Panamã , & Nombredioſam.Ibi ſe nouus orbis partitur, alterum ſui dimidium in Aquilones , alterum in Auſtros diſpeſcens. *P.Io.Biſſelius Argon.Amer.l.12 num.7.*

REGIONES, PROVINCIÆ, REGNA.

Italia.

NEc ignoro, ingrati ac ſegnis animi exiſtimari poſſe meritò, ſi breuiter atque in tranſcurſu , ad hunc modum dicatur terra , omnium terrarum alumna eadem & parens , numine Deum electa, quæ cælum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret imperia, ritusque molliret,& tot populorum diſcordes feraſque linguas,ſermonis commercio contraheret ad colloquia , & humanitatem homini daret , breuiterque vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam ? Tanta nobilitas omnium locorum , quos quis attigerit ? tanta rerum ſingularum populorumque claritas tenet. Vrbs Roma,vel ſola in ea,& digna tam feſta ceruice facies, quo tandem narrari debet opere ? Qualiter Campaniæ ora per ſe , felixque illa,ac beata amænitas ? vt palam ſit vno in loco gaudentis opus eſſe naturæ. Iam verò tota ea vitalis ac perennis ſalubritatis cæli temperies eſt , tam fertiles campi, tam aprici colles,tam innoxij ſaltus, tam opaca nemora , tam munifica ſyluarum genera,tot montium afflatus , tanta frugum, & vitium olearumque fertilitas , tam nobilia pecori vellera,tot opima tauris colla , tot lacus, tot amnium,fontiumq; vbertas, totam eam perfundens, tot maria,portus, gremiumque terrarum commercio patens vndique & tanquam ad iuuandos mortales, ipſa auide in maria procurrens.Neque ingenia ritusque ad viros, & lingua manuque ſuperatas commemoro gentes. Ipſi de ea iudicauere Græci , genus in gloriam ſuam effuſiſſimum , quotam partem ex ea appellando Græciam magnam.
Plinius lib. 2 , nat. hiſt. c.5.

De homine satis dictum habeo. Nunc, vt ad destinatum reuertamur, ad locorum commemorationem stylus dirigendus est, atque adeo principaliter in Italiam, cuius decus iam in Vrbe contigimus. Sed Italia tanta cura ab omnibus dicta est, præcipuè à Marco Catone, vt iam inueniri non possit, quod non veterum autorum præsumpserit diligentia, largiter in laudem excellentis terræ materia suppetente, dum scriptores præstantissimi reputant locorum salubritatem, cæli temperiem, vbertatem soli, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearumque prouentus, ouilia pecuaria, tot amnes lacus tantos, bifera violaria, inter hæc Vesceuũ flagrantis animæ spiritu vaporantem, tepentes fontibus Baias, colonias tam frequentes, tam assiduam nouarum vrbium gratiam, tam clarum decus veterum oppidorum quæ primum Aborigines, Arunci, Pelasgi, Arcades, siculi, totius postremò Græciæ aduenæ, & in summa victores Romani condiderunt. Ad hæc littora portuosa, orasque habet patentibus gremijs, commercio orbis accommodatas. *Solinus cap.* 8.

Ergò in toto orbe, & quacunque cæli conuexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque merito principatum naturæ obtinens, Italia rectrix parensque mundi altera, viris, fæminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstantia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno ventorum afflatu (etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusque mediam) aquarum copia nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigarijs præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis, auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis cessit: & ijs nunc in se grauida, pro omni dote varios succos, & frugum pomorumque sapores fundit. Ab ea exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniam quacunque ambitur mari. *Plinius nat. hist. l. vlt. c. vlt.*

Campania.

Campania.

OMnium nō modo Italia, sed toto orbe terrarū pulcherrima Campaniæ plaga est. nihil mollius cælo: deniq; bis floribus vernat. nihil vberius solo: ideo Liberi, Cererisque certamen dicitur. nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuuius Ætnæi ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginemque numerata. *L. florus lib. 1. cap. 16.*

Germania.

GErmania hinc ripis eius vsque ad Alpes, è meridie ipsis Alpibus; ab Oriente Sarmaticarum confinio gentium; qua Septentrionem spectat oceanico littore obducta. Qui habitant, immanes sunt animis, atque corporibus, & ad insitam feritatem vastè vtraque exercent, bellando animos, corpora ad consuetudines laborum: maximo frigore nudi agunt, antequam puberes sint, & longissima apud eos pueritia est. Viri sagis velantur, aut libris arborum, quamuis sæua hyeme: nandi non patientia tantum illis, sed studium etiam est. bella cum finitimis gerunt, causas eorum ex libidine accersunt: neque imperitandi, prolātandique quæ possident (nam ne illa quidem enixè colunt) sed vt circa ipsos quæ iacent, vasta sint. Ius in viribus habent; adeo vt ne latrocinij quidem pudeat: tantum hospitibus boni, mitesque supplicibus. Terra ipsa multis impedita fluminibus, multis montibus aspera, & magna ex parte siluis ac paludibus inuia. Paludum Suesia, Mesia, & Melsiagum maximæ. Siluarum Hercinia, & aliquot sunt quæ nomen habent; sed illa dierum sexaginta iter occupans, vt maior alijs, ita & notior. Amnium in alias gentes exeuntium Danubius & Rhodanus: in Rhenum Mœnus, & lupia: in Oceanum Amisius, Visurgis & Albis clarissimi. *Pomp. Mela lib. 3. c. 3.*

Germania amænissima, cultissima, fructuosissima, rebus omnibus præcellentissima est, quæ vel ad vsum vitæ requiruntur, vel aliqua in

laude omnium suffragijs sententijsque ponuntur. Posita est sub cælo mitiore, vt nec frigore nimio rigeat, nec vratur calore: quæ duæ res faciunt, vt parum habitabiles, parumque frequentes sint oræ illæ, in quibus dominantur ac sæuiunt. Nostra autem regio populorum hominumque propter cęli clementiam, ac salubritatem quam dixi, ditissima est, & venenatis bestijs, quæ ex immoderatis caloribus procreantur, quibus etiam fruges vitiantur, propemodum caret; nec alia progignit, ex quorum vsu pernicies humanæ vitæ comparetur. licet ambulare millia ribus multis per viridantia, & florifera prata, per quæ fluitant rauco cum murmure strepitantes riuuli per opaca nemora, per frondosas syluas, per vmbrosas valles. Occurrunt tot irrigui, & per quam feraces horti, colles aprici, montes excelsi, nobilissimi amnes, liquidissimi fontes, thermæ saluberrimæ. Quid dicam de tam multis, vel potius innumerabilibus oppidis; de florentissimis, pulcherrimis, amplissimisque vrbibus; de castellis, de vicis; de arcibus montanis & campestribus, quibus mirum dictu quantopere ornetur, & illustretur Germania. Templa haud scio an vspiam aut plura, aut magnificentiora visantur: quod quidem mihi etiam ad amœnitatem, splendoremque patriæ nostræ videtur pertinere. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 32.*

Hispania.

PYrenæus primo hinc in Britannicum procurrit oceanum, tum in terras fronte conuersus Hispaniam irrumpit, & minore eius parte ad dexteram exclusa trahit perpetua latera continuus, donec per omnem prouinciam longo limite immissus, in ea littora quæ Occidenti sunt aduersa perueniat. Ipsa Hispania, nisi qua Gallias tangit, pelago vndique incincta est: vbi illis adhæret maximè angusta, paulatim se in nostrum mare & oceanum extendit, magis magisque latior ad Occidentem abit, ac fit ibi latissima. Viris, equis, ferro, plumbo, ære, argento, auroque tam abundans, & adeo fertilis, vt sicubi ob penuriam aquarum effœta, & sui dissimilis est, linum tamen aut spartum alat. *Pom. Mela lib. 2. c. 6.*

Nam primum tibi mater Hispania est, terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeo ditandæ, impensius quam cæteris gentibus supremus

supremus ille rerum fabricator indulsit, quæ nec austrinis obnoxia æstibus, nec Arctois subiecta frigoribus, media fouetur axis vtrinsque temperie: quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æstibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata, naturæ solertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaque omnia vel fructibus plena, vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poetarum auribus mulcendis repertas aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quę dum sint vera, sunt singula: nec iam excutio veritatem. sint vt scribitur Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento, Campania censeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ vni quicquid laudatur assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit. Hæc iudicum mater, hæc principum est. *Lat. Pacatus in paneg. Theod.*

Gallia.

O Gallia tot virorum fortium, tot egregiorum principum, tot summorum Pontificum, qui tanta cum laude Ecclesiæ Dei præfuerunt, parens: Tu ne illa es, quæ susceptam à Christi & Apostolorum discipulis fidem, nunquam postea deserueras? quæ non à tuis tantum, sed ab aliorum quoque finibus hæreticos, aliosque hostes nominis Christiani tam sæpe depuleras? quæ Europam, Africam, Asiam gestis pro Christi fide bellis nobilitaueras? quæ violatam ab alijs Sedis Apostolicæ dignitatem tam sæpe restitueras, tam firmis præsidijs sepseras, tam multis ornamentis affeceras? quæ Vrbem Romam ab imminenti direptionis & excidij periculo tam sæpe liberaueras? *Muretus to. 1. or. 23*

Nimirum in ore isto maiestatis, indolisque plenissimo intueri mihi videor ipsam pene Galliam, belli pacisque magistram artium, Heroum semper altricem, semper Imperatoribus fœtam, assiduo Regum ac Ducum partu nunquam effœtam. Illam inquam in ipsa Religionis arce sub aspectum mihi venire Galliam puto, in cuius armatæ sinum tam sæpe hac ex sede factiosorum conspiratione deiecta visa est quondam Roma cum suo capite conuolare. fama enim perhibentur, & litteris illi

illi vestri barbarorum euersores,& terrarum domini potentissimi,quorum regnis extorres olim Vrbe Pontifices excepti sunt,opibus recreati, manibus & famulatu domum perducti, armato milite Romam reducti, auctoritate atque imperio Christianæ Reipub. clauo, ipsisque propemodum cæli clauibus restituti. *P. Tarq. Gallutius to.1.or.17.*

Belgium.

BElgium quod & Flandria, portio quidem Europæ perexigua est, quippe quæ non multum excedat quintam Italiæ partem, nec vltra milliaria circiter mille ambitu protendatur, tamen haud scio, an facile vlla sit vspiam regio aut ditior, aut frequentior; cum non minus fructuum è Belgio suo Princeps, quàm Angliæ Rex amplissima ex Insula (si demas Sacrorum spolia) percipere consueuerit: & vrbes in ea siue mœnibus clausæ, siue clausis magnitudine propemodum pares, super trecentas & quinquaginta censeantur: pagi verò maiores vltra sex millia & trecentos numerentur: vt nihil de minoribus vicis arcibusque loquar, quibus supra omnem numerum consitus est Belgicus ager. Iam hominum virtus, operum molitio, varietas, copia quantum angustias belgici tractus egreditur? Nusquam militia aut ingeniosior, aut affluentior, aut diuturnior. Planè vt aperto hic ludo accurrentes vndique populos studire mars ad bellum videatur. Quæ verò ignota marium littora, quasque desinentis mundi oras scrutata non est Belgarum nautica? Nimirum quanto illos natura intra fines terræ contractiores inclusit: tanto ampliores ipsi sibi aperuere Oceani campos, quos subigerent incolerentque, Belgij velut pomœria prolatantes. At lanificia atque texturæ non implent modo, quanta est, Europam; sed longè latèque per Africæ, Asiæque populos circumferunt quotidie Belgium: ipsique ad Occidentem Indi ex laneis ac lineis opificijs Belgicarum nomina vrbium didicere. Demum rara admiramur hodie machinamenta, quæ Belga aut non inuenerit, aut non absoluerit.
P. Famianus dec. 1. lib. 1.

Sicilia.

Sicilia.

INsulam Tyrrheni freti regnatricem Siciliam, quæ vt miraculo sic nationibus alijs, in aquis viuens, ab ignibus animatur; abunde contra hostium incursus prouidentissima natura muniuit, cui pro fossa dedit mare circumfluens, pro turre imminentem desuper Aetnam, ac peruigilibus flammis excubantem. Neque opus hoc propugnaculum habet igniarijs armari tormentis, terrenisue fulminibus circumuallari: quando suis mons ipse visceribus amore patriæ succensis, atque ad eā defendendam libenter effusis, improuiso fulgure, tonitruque horribili vel in medijs vndis inimicæ classi minitatur incendium. Et iustissimus quidem fuit in ea propugnanda insula naturæ conatus; quæ non solum esset ex antiquo præconio horreum Populi Romani, sed etiam hortus ac delicium generis humani. Quamobrem non omnino mendacij rea facienda sunt veterum commenta poetarum, quæ magistras voluptatum Syrenes in Sicilia, tanquam deliciarum in regno collocarunt: hoc potius nomine fabulosa; quod in portu salutari nocentes esfinxere delicias. *Ex Orat. de S.Rosalia.*

Britannia siue Anglia.

O Fortunatā & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti. meritò te omnibus cæli ac soli bonis natura donauit, in qua nec rigor est nimius hyemis, nec ardor æstatis: in qua segetum est tanta fœcunditas, vt muneribus vtriusque sufficiat & Cereris & Liberi: in qua nemora sine immanibus bestijs, terra sine serpentibus noxijs: contra pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta, &c. onusta velleribus. certè quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planities non attollit vmbras, noctisque metam cæli & siderum transit aspectus, vt sol ipse qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. *Eumenius in Paneg. Constant.*

QVem igitur vulgo Iaponem vocant, ex præcipuæ tres insulæ sunt, circumfusis alijs minoribus interfluo euripo disiunctæ. Totius terræ longitudo ferme in ducentas, vt ferunt leucas excurrit: huic nequaquam respondet latitudo; decem tantum alicubi patet, summum triginta non amplius. de ambitu nondum certi proditum est. Iacet ab Aequatore in Arctum à trigesimo gradu ad trigesimum fere octauum. Ab Oriente obuersa est nouæ Hispaniæ centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione Scythas vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos. Ab Occidente aspicit Sinas, varia pro littorum flexu excursuue distantia. A meridie vasto mari interfuso inexploratas habet terras. Tellus maxima ex parte niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam, quibusdam etiam locis Maio triticum metūt, neque ex eo panes more nostro, sed genus quoddam offæ seu polentæ conficiunt. Salubris cæli temperies: aquæ bonæ: calidas etiam alicubi medicos in vsus emicare cognitum est. E terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla, & longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amænitatem, vel ad fructum ferunt haud absimiles nostris, Plurima verò varijs locis exsurgit cedrus, tantæ proceritatis, & crassitudinis, vt inde fabri basilicarum columnas, & cuiuslibet quamuis capacis onerariæ malos efficiant. Ex animantium genere, oues, porcum, gallinam, anserem, fœdasque alias domi haud quaquam alunt Iaponij: si caro gustanda sit, ferina vescuntur. Campos bouem, & equorum militarium armenta: saltus atque dumeta, lupi, apri cuniculi, cerui pererrant. Butyrum nesciunt: oliuo carent: factitio vtuntur è cetis ad littus eiectis: pineas tædas ac faces, alicubi etiam paleas ad lumen adhibet vulgus. Procera statura, si cui contigerit, & decoro corporum habitu gloriantur. lenta plerisque viuacitas: firmæ vires: in sexagesimum vsque annum militaris ætas extenditur. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 12.*

Brasilia.

IAm dudum satis superque notum est Brasiliam in ea noui continentis esse parte, quam vulgò Peruuiam appellant. Regio toto in hemisphærio

sphærio Australi sita est, maximam partem in ea plaga, quam Zonam torridam dicunt; eius tamen non modica pars infra Capricorni tropicum demittitur, argenteo flumine, & Oceano illam quasi tenuem in cuspidem acuentibus. Initium capit à Septentrione duobus infra æquatorem gradibus, tenditque in Austrum ad quinque & triginta. Ad Orientem quà Hesperijs Africæ littoribus obtenditur, immani tractu Oceano alluitur; ora ipsa maritima multis sinibus quà maioribus, quà minoribus, æquis fermè inter se spatijs distributis, serratæ frondis instar, quasi arte discissa tota. Accedunt crebra, & ingentia flumina latis admodum alueis, & ingenti aquarum mole labentia; quæ cum in mare se exonerant, patentes nauigijs & commodos pleraque, tum ad quietam stationem, tum ad flumen subeundum aperiunt sinus. Intus ad Occidentem altissimis montibus includitur; qui eam perpetuo iugo quasi sinu complexi, videntur à reliquis Peruuij partibus auertere. Terra ferax & benigna, & grata amœnitate delectabilis; frondosæ syluæ folijs nunquam decidnis perpetuò vernant; & quamuis ex spissa arborum vmbra, vallibus paludosis, & vastis aquarum lacunis, vapores ascendant cæli salubritati infesti, qui in pluuiam, & rorem soluuntur, maximam tamen anni partem lenes ventorum flatus sub meridiem à mari exsurgunt, qui in mediam vsque noctem spirantes, omnem cæli discutiunt grauitatem. *P. Berettarius in Vita Ios. Anchietæ l. 1.*

Sinarum regio.

SInarum regio Asiæ pars est vltima, spatio locorum, & oppidorum frequentia, nulli earum gentium secunda. quippe eius longitudo amplius quatercentum Leucarum, latitudo tercentum perhibetur; vrbibus autem habitatur ita frequentibus, vt superante multitudine, etiam flumina ipsa distentis constrata nauigijs incolantur. Ab Oriente, ac Meridie, Oceano cingitur: à Septentrionibus muro latissimo, ac pene infinito diuiditur ab ijs Asiæ Scythis, quos vocamus Tartaros: ab Occidente vlteriorem spectat Indiam. Sinæ ipsi pacis, quam belli artibus aptiores, vnius Regis nutum intuentur. Nulli apud eos Reguli, nulli Dynastæ: Rex vnus in omnes æque dominatur. Is per Præfectos prouincias administrans, ex his cognoscit grauiora cuiusque loci negotia.

Præfe-

Præfectorum verò seminarium non aula, sed Academia est. Quippe ipsorum legibus, Regis propinqui, ac necessarij prorsus abstinent administratione regni. Ex Gymnasijs viri eloquentia simul, iurisque prudentia præstantes delecti, vrbibus, ac Prouincijs, non vtique suarum ciuitatum aut gentium, præsunt. Deos vulgo adeo contemnunt, vt seu preces irritæ fuerint, seu grauior aliquis inciderit casus, Deos suos penates tamquam seruos accipiant plagis.
P. Tursellinus in Vita S. Franc. l. 5. c. 8.

Regio amænissima ac fertilissima.

REgionis forma pulcherrima. Imaginare amphitheatrum aliquod immensum, & quale sola rerum natura possit effingere. Lata, & diffusa planicies montibus cingitur. Montes summa sui parte procera nemora, & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio. Inde cæduæ syluæ cum ipso monte descendunt. Has inter pingues, terreniq; colles (neque enim facile vsquam saxum, etiamsi quæratur, occurrit) planissimis campis fertilitate non cedunt, opimamq; messem serius tantum, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, vnamque faciem, longè, latèque contexunt. Quarum à fine, imoque quasi margine arbusta nascuntur: prata inde, campiq; Campi quos non nisi ingentes boues, & fortissima aratra perfringunt: tantis glebis tenacissimum solum, cum primum prosecatur, assurgit, vt nouo demum Sulco perdometur. Prata florida, & gemmea, trifolium, aliasq; herbas teneras semper, & molles, & quasi nouas alunt. Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur. Ibi aquæ plurimum, palus nulla: quia deuexa terra quidquid liquoris accepit, nec absorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros secat, nauium patiens, omnesq; fruges deuehit in vrbem, hyeme duntaxat, & vere. Aestate summittitur, immensique fluminis nomen arenti alueo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm è monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam, eximiamque pulchritudinem pictam videberis cernere, ea varietate, ea discriptione, quocumque inciderint oculi, reficiantur *Plinius iunior l. 5. epist. 6.*

Grenonicum peruetusta Regum Britannicorum domus est, millia quatuor

quatuor sub Londino ad Tamesis ripas. Mons imminet Regiæ modico supercilio subiectum oppidum fluuiumque despiciens. Breuibus tumulis in illum ascenditur, verticemque ingenti ambitu planities extendit. forte in eum bene mane conscendentem: & solitudo circum erat, vt nemo interpellare posset cogitationum ludum dulcissima libertate errantium. Sed memorabilis amœnitas pene citius animum quam oculos diffudit, aspectu non Britannia tantum sed fortasse tota Europa pulcherrimo. Ingens planities aliquot suspensa colliculis, rursus montes in orbem effusi, neque cito castigabant oculos, neque illos per immensum cœlum spargebant. tametsi lætissima vbertate in viciniam exsudat, & ad radices montis redeuntibus in gyrum fluctibus insulam pene molitur. Passim toto alueo naues, & omnis generis onerariæ: vt proximas quidem totas aspicerem, cæterum longius stantes, aut sub altiori ripa ex malis antemnisque tanquam nudam & brumalem syluam cognoscerem. Nihil illa plaga viridius. Pascuorum vtilitas eam frugibus abstulit: & vix alibi felicior in gramina terrarum luxuries. Priuatorum quoque fundos de more patrio perpetuæ fossæ, & pleræque in marginibus arbores sepiunt, maximè vias publicas altissimæ populi à lateribus tuentur, vt de monte despicienti perpetua facies hortorum videatur, saltuumque factorum ad ambulationis voluptatem. Præcipua est tam varia viriditas, pene in diuersos colores distributa; nam quæ longius absunt velut cærula incumbentis cæli facies opacat: propiora densiore fronde in arboribus nigra sunt, vel humi herbarum tenui vigore nitentia. *Barclaius in Icone an. c. 2.*

Videre est temperatam aeris benignitatem, ita frigidam hyemem, vt sæuire timeat, ita calidam æstatem, vt perpetuis fauonijs mitigetur: melius dicam, Ver perpetuum, Autumnum vberem. Non commemoro Solis ortum excipientes in vniuersis collibus vites explicatas cin agris bene pinguibus segetes diffusas: quocunque tuleris aspectum syluas proceras; in ijs arbores tanto ordine quincuncem describentes, vt non naturæ causa, non hominis industria, sed Dei alicuius manu positæ & directæ videantur: quarum comæ dulcissimis zephyrorum flabellis leniter ventilatæ placidissimo murmure auribus abblandiuntur. Huc accedit vis innumerabilis & copia gratissima auicularum, quę vsque & vsque liquidissimos cantus tenui gutture funditantes, intimos audientium

tium sensus incredibili voluptate permulcent. Prætermitto prata perennibus Mæandris variè intertexta, quarum aquula nitidissima ad diuersi coloris lapillos molliter fracta, allisaque susurrum efficit dulcissimum. *Ex Pal. Eloq. exerc. 7. lect. 4. pun. 2.*

Regio deserta, inculta, & horrida.

LOcorum asperitas, hominum quoque ingenia durauerat. Gelidissimum Septentrionis axem ex magna parte spectant. Bactrianis ab Occidente coniuncti sunt. Meridiana regio ad mare Indicum vergit. Tuguria latere primo struunt. Et quia sterilis est terra materiæ, in nudo etiam montis dorso vsque ad summum ædificiorum fastigium eodem laterculo vtuntur. Cęterum structura latior ab imo, paulatim incremento in artius cogitur: ad vltimum in carinę maximè modum coit. Ibi foramine relicto supernè lumen accipiunt. Ad medium vites, & arbores, si quę in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt. Penitus hieme defossę latent. Cum hiems discussa aperire humum cępit, cælo, soliq; redduntur. Ceterum adeò altæ niues premunt terram gelu, & perpetuo penè rigore constrictæ, vt ne auium quidem, ferę ue vllius vestigium existat. Obscura cęli verius vmbra, quam lux nocti similis premit terram, vix vt quę propè sunt, conspici possint. In hac tamen omnis humani cultus solitudine destitutus exercitus, quidquid malorum tolerari potest, pertulit, inopiam, frigus, lassitudinem, desperationem. *Q. Curtius lib. 7.*

Plaga terrarum torrida & arenosa.

PRimo Aethiopiam feruentissimam esse indicat hominum adustus color, & Troglodytę quibus subterraneę domus sunt. Saxa velut igni feruescunt, nō tantū medio, sed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani vestigij patiens: argentum replumbatur: signorum coagmenta soluuntur: nullum materiæ superadornatę manet operimentum. Auster quoque qui ex illo tractu venit, ventus calidissimus est. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vnquam reconditur. Etiam per hyemem in summo & in aperto serpens est. *Seneca l. 4. nat. quæst. c. 2.*

Iter

Iter expeditis quoque, & paucis vix tolerabile ingrediendum erat: terra cæloque aquarum penuria est: steriles arenæ iacent; quas vbi vapor Solis accendit, feruido solo exurente vestigia, intolerabilis æstus existit: luctandumque est non tantum cum ardore & siccitate regionis, sed etiam cum tenacissimo sabulo, quod præaltum & vestigio cedens ægrè moliuntur pedes. Ac primo quidem & sequenti die tolerabilis labor visus: nondum tam vastis nudisque solitudinibus aditis, iam tamē sterili & emoriente terra. Sed vt aperuere se campi alto obruti sabulo, haud secus quàm profundum æquor ingressi, terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli apparebat vestigium. aqua etiam defecerat, quam vtribus cameli deuexerant, & in arido solo ac feruido sabulo nulla erat. Ad hæc sol omnia incenderat, siccaque & adusta erant ora. *Q. Curtius lib.4.*

Hæc prope omnium vrbium ornamenta, quæ ars Armuziæ congessit, fere totidem malis natura ibi cum arte perpetuo dissidens facile compensauit. Aestus in primis tanta vis, vt ardere omnia videantur; nusquam alibi tantus, ne sub ipso quidem æquatore, quod sanè mirum est, cum extra tropicos in zona sit temperata. Tanta proinde est soli siccitas, quanta est meri salis ac sulphuris; è quibus duobus tota insula composita videri potest. Ipsos fluuios æstate in salem, vt hyeme in glaciem sua in Hollandia coire Gaspar affirmat, inde è sale colles, quibus alij, si aliquos exhauseris, repente succedunt. Eius acrimonia tanta est, vt quam carnem condierit, prope exedat. Nec sulphuris minor copia. ferunt olim toto septennio arsisse: nec ita dudum montem vnum arsisse perhibent; hodieque montium vertices ignei coloris, aut calcem referentes incendium videntur confirmare. *P. Nicol. Trigault. in Vita P. Gas. Barzæi l.2. c.1.*

Alias præterea regiones vt Græciam describit Plinius l. 4. per multa capita.

Britanniam idem l.4. c.16. Corn. Tacitus in Vita Agric. Pomp. Mela l.3. c.2. Solinus c.24. Barclaius in Icone anim. c.4.

Aegyptum Plinius l.5. c.9. Solinus cap.34.

Iudæam Plinius l.5. c.12. & 13. Q. Curtius lib.5.

Poloniam & Lituaniam Iouius lib.13. Muretus to.1. orat.18.

Scotiam Iouius lib.11. Barclaius in Icone an. c.4.

Moscouiam Iouius lib. 13. Barclaius lo. cit. c. 8.
Transiluaniam eadem lib. 17.
Cyprum Gratianus in lib. de bello Cyprio.
Indiam Q. Curtius lib. 8. Plinius lib. 6. c. 17. Solinus cap. 53. P. Maffeius hist. ind. l. 1.
Taprobanam insulam Plinius l. 6. c. 22. Solinus c. 54.
Malacam, olim auream Chersonesum P. Tursellinus in Vita S. Xauer. l. 2. c. 11.
Sinarum regionem P. Maffeius hist. ind. l. 6. P. Tursell. in Vita cit. l. 7. c. 15.

VRBES, ET OPPIDA.

Roma.

ROmam tres portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia collegere ambitu Imperatoribus, Censoribusque Vespasianis anno conditæ DCCCXXVIII. passuum XIII. M. CC. Complexa regiones quatuordecim, cōpita Larium CCLXV. Eiusdem spatij mensura currente à milliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita vt duodecim portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum XXX. M. DCC. LXV. Ad extrema verò tectorum cum castris prætorijs ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum. Quò si quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æstimationem concipiat, fateaturque nullius Vrbis magnitudinem in toto Orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab Oriente aggere Tarquinij Superbi inter prima opere mirabili. Namq; cum muris æquauit, quà maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quod expatiantia tecta multas addidere Vrbes. *Plinius l. 3. hist. nat. c. 5.*

Circumspice nunc tandem hanc Vrbem, atque in omnem eius partem oculos animumque conuerte. Vides eius amplitudinem, maiestatem, splendorem, operam? quam hæc sunt ad vsum bona, præclara ad

alpectum?

aſpectum?non oſtendo tibi, vt olim, vrbem in montibus poſitam, cænaculis ſublatam atque ſuſpenſam, ſed magnam partem in plano explicatam loco, irrigatam fontibus, vijs amplis, ac perpetuis diuiſam, deſcriptis vicorum ordinibus, patefactis areis foriſque latiſſimis, tam multis ornatam ac diſtinctam domibus, templiſque, vt ipſa ornamentum quoddam, & templum totius orbis terræ, vti eſt, eſſe videatur. Quę templa ędificata ſunt, non ex ærarij viſceribus, aut præda prouinciarum ſpoliatarum, cum ſcilicet adminiſtrationis nomine pauper aliquis in diuitem ingreſſus prouinciam, pauperem diues relinquebat; ſed libenter collatis operis, opibus, hæreditatibus, pecunia; vt extent illa religionis, non ſuperſtitionis; magnificentiæ, non effuſionis; pietatis, non rapinarum monumenta. *P. Bencius orat.* 2.

Quid ego plura commemorem? hæc ipſa excultrix omnium Ciuitas an non mundi perfectio eſt, conſummatioque terrarum? in quam vnam, vt Magni Conſtantini verbis vtar, vires omnes opifex rerum natura conſumpſerit: quippè cui mundum facere volenti ad primos Roma conatus exciderit. Vt ſanè ſicut complementum naturæ mundus eſt; ſic huius, & prima veluti delineatio, & ſuprema quaſi linea abſolutioque Roma meritò appellari poſſit.
P. Guiniſius alloc. 7.

Habet Roma, caput hoc Vrbium, innumerabilia quæ humanum ſupra faſtigium poſſint vnamquamque ciuitatem amplificare. Si poſitum attendas, amæniſſimos vides circa colles, flumen opportunum, quo ex mediteraneis locis fruges, ex maritimis commeatus accipiantur: mare, ad commoditates vicinum, ad pericula claſſium externarum ſatis remotum. quid plura? prouinciarum medium, Italiæ vmbilicum, atque ad incrementum vrbis, vt ille dixit, vnicè natum locum. Si externa magis, atque adiacentia circumſpicias, quæ agrorum bonitas? quæ frugum vbertas? quæ hortorum pulchritudo? quæ villarum frequentia? quæ celebritas ſuburbiorum? Si magis inſita, intimaque conſideres: quæ vrbis facies, quæ magnificentia ædium? quæ ſtructuræ templorum? quæ viarum amplitudo? quæ Ciuium humanitas? quæ copiæ, quæ rerum omnium affluentia? quæ iudicia? quæ immunitas, quæ religio? Tecta ipſa Deus immortalis, ipſæ parietinæ, ac ſaxa; non ciuium attrita pedibus, quam oſculis peregrinorum exeſa, è remotiſ-

ſimis terræ finibus Ciuitates, prouincias, regna ad ſe trahere ſua ſanctitate videntur. *P. Tarquin. Gallut. to. 1. orat. 1.*

Roma Heroina ſpecie.

NVlla immortalitatis dux aptior, quam quę gentium terrarumque pene omnium imperium armis olim, nunc omnium planè religionis principatu adepta eſt. Oris illi ſpecies erat quæ Heroinam deceret, virili quàm muliebri propior, & eam tamen, quantum auguſta ſeueritas patiebatur, formoſam dixiſſes. habitus militaris; pilum dextra, frenum ſiniſtra regebat; quadrigis enim inuehebatur. ferrum latere, cuius capulo geminas cæli claues ſuſpenderat. Thorace turribus frequentibus depicto, Pontificiam capite thiaram ſuſtinebat. ſcuta, galeæ, acinaces, ſariſſæ cumulatim ad pedes hoſtium ſpolia iacebant.

P. Bombinus in Veſt. Coll. Rom. par. 4.

Roma Vetus.

QVantam enim maieſtatem, quam formam putas fuiſſe pulcherrimæ huius Vrbis, quantum decus viuentis ac vigentis: cum tantum, quantum videntes vix credimus, in ipſius cadauere atque adeo in ſepulcro appareat? cum ex eius reliquijs, ac rediuiuis, ex rutis inquam ac cæſis, ex parietinis excitentur, quæ aut principibus viris ædificantur domicilia, ac pijs cælitibus conſecrantur templa: quæ tum denique nonnihil habere videntur venuſtatis, cum antiquorum, quoad fieri poſſit, vmbram aliquam atque imaginem habent? Quid enim hoc loco narrem ampliſſimos circos, theatra ingentia, inſanas ſubſtructiones, excelſis fulcimentas columnis porticus, porticibus baſilicas, balneas cultu ſumptuq; magnifico, ſigna ærea, lapidea, eburnea, maxima laxitate ædes, ac dignitate inſulas, in his aurata tecta, ſola marmorea, bellicę laudis victorięq; inſignia ac monuméta impiorũ numinũ profana fana ac delubra, non egregijs modò locupletata picturis, ſed gẽmis auroq; fulgentia, eo ſplédore, atq; opere, vt ars certare videretur

cum

cum materia? quid perfossos montes, æquatas valles ad fluminum deriuationes, ad aquarum ductus: qui, vt si hoc vnum exemplum instar omnium, vel à quadragesimo milliario cum in eam excelsitatem extollerentur, vt omnibus essent Vrbis montibus altiores in Vrbem ipsam videntur aquas infudisse, diuturiarum flumine profuso? erogata est enim in illud opus pecunia quasi infinita: ter milles: qui numerus complectitur nouies illum reuera maximum decies cętenum millium: eo sumptu, atque opere, vt inuentus sit qui diceret, nihil magis fuisse mirandum in toto orbe terrarum. Quid memorem immensam aliquam, atque ad cælum extructam molem: cum omnes eiusmodi fuerint, vt ad vnum quoduis explendum opus, operæ omnium hominum & manus ex omnibus terris deuictis, per multos annos videantur fuisse necessariæ? an non videntur hæc omnia, & alia, quæ pertermitto quamplurima, tot & tanta, vt non alia pulcritudo, & magnitudo Vrbis extiterit, quam si mundus alius, vnum in locum, ostentationis caũsa, & pompæ confluxerit? vt videatur merito imperator Constantious Magni Constantini filius, cum primum eam vidisset, templum orbis terræ magnificum appellasse, & famam accusasse, quæ cum rebus narrandis affingat semper aliquid, quo faciat maius quod nuntiat, in Roma ipsa contra faceret, in qua maiora omnia re, quam auditione viderentur. *P. Bencius orat.* 1.

Videbant sua mœnia, quæ principio vix longurijs, sublicijsque dil positis, Palatino iugo fuerant vtcumque circumducta, non modo septem illos occupasse colles, sed ad duo, & quadraginta iam producta milliaria omnes prope finitimorum terras esse complexa. Videbant angustam illam Romuli possessionem, quæ proxima Tyberis ripa coercebatur, ita longè, lateque prolatam, vt in suo iam imperio septem, & triginta prouincias numerarent. Videbant perexiguam illam aduenarũ, conuenarumq; manum, quæ Palatium olim insederat, in tantam multitudinem excreuisse, vt ciues suos Roma tam amplificata non caperet. Videbant quinque illa suburbia in longinquas exterorum terras excurrentia; videbant Capitolium prope aureum, Videbant Fora, Thermas, Templa, Basilicas, Porticus columnis innixas immanibus; Videbant triumphales fornices, Theatra, Septizolia, propylaea; videbant ipsas priuatorum ædes in modum prouinciarum extructas: videbant quæ pro se quisq; seruorum agmina duceret, quæ Principes effunderent in

 ludos

ludus munera, quas alendis militum copijs impenderent opes, quas colligerent è gentibus vniuersis, populisque diuitias. Hæc inquam intuebantur omnia, & simul illa tam parua, ita magnæ Ciuitatis initia recordantes admiratione propemodum, & stupore defixi, suæ Natalem gloriæ reputabant. Hancine vrbem è magalibus illis extitisse? hanc è fortuito illo, atque inconsulto peregrinorum conuentu coaluisse Ciuitatem? tam ampla Principum, & priuatorum ædificia consecuta esse tandem aliquando post Romuli casas? tam splendida domorum instrumenta, tam opulenta templorum donaria, tam magnas singulorum copias ex agricolarum natas vilissimo censu, atque ex errantium supellectili rusticanorum. *P. Tar. Gallutius to. 2. or. 4.*

Cuius fortitudinis, ac prudentiæ fuisse dicemus, Vrbem populorum omnium caput, superstitionis domicilium, florentem opibus, diffluentem delicijs, cultus, religiones, sanctitates, ac cerimonias externorum irridentem, incredibili circumuallatam potentia, efferatam armorum assidua tractatione, diuturna gestientem, ac pene luxuriantem fortuna, nouis institutis condocefacere, imbuere sacris, mitissimis conformare moribus, imperio pene prosternere, ac proculcare? Quæ fulmina, quæ tonitrua Vrbem hanc aeneam, adamantinis prope mœnibus circumseptam quatere, ac labefactare potuissent, nisi eas admouisset machinas, & tormenta Paulus, quæ diu multumque minorum iam Vrbium expugnationibus exercitata postremum ita fecere periculum, vt regnorum, prouinciarum, ciuitatum omnium deiecto capite, nihil pene superesset amplius, quod vinceretur. *P. Tarquin. Gallutius to. 2. or. 9.*

Romæ veteris vestigia & reliquiæ.

HOc quoque pristinæ gloriæ bustum, hic vetustatis non dum euanescentis aspectus hæc in disiectis male sibi superstitis antiquæ famæ reliquijs sepulcralis imago, magnis veterum nominibus, ac trophæis insignita passim, nonnullum ad imitationem generis in magnis ingenijs momentum habet. Nec sanè parum esse dixerim, quicquid illud demum est, quod, è parietinis hisce prioris Vrbis inter mortuæ cicatricibus, atque ex hoc semisepulto Romæ cadauere generosum quiddam, & quasi bellicum spirat. Quamuis enim in alto puluere victoria-

rum

rum illa latè resonans flamma consederit; victorum tamen memoria, suorum funere triumphorum contecta, nec dum extincta, si paululum agitetur, intermicat, ac quodam quasi vapore fugientis gloriæ recalescit cinis: vt quo te cunque conuerteris; ex his e monumentis præclara rerum memorabilium oculis obiecta species obuersetur animis: quæ te quotidie maiorum tuorum propemodum vocibus appellet: ac velut ardentibus tædis, & dormientem excitet, nec patiatur consistere vigilantem. *P. Stephonius orat. 2. in fun. flam. Delph.*

Babylon.

CÆterum ipsius Vrbis pulchritudo ac vetustas, non regis modò, sed etiam omnium oculos in semet haud immeritò conuertit. Semiramis eam condiderat, vel (vt plerique credidere) Belus cuius regia ostenditur murus extructus laterculo coctili, bitumine interlitus, spatium triginta, & duorum pedum latitudinem amplectitur. Quadrigæ inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur, altitudo muri centum cubitorum eminet spatio. Turres denis pedibus, quam murus altiores sunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII stadia complectitur singulorum stadiorum structuram in singulis diebus perfectam esse memoriæ proditum est. Ædificia non sunt admota muris, sed fere spatium vnius iugeri absunt. Ac ne totam quidem Vrbem tectis occupauerunt. per XC stadia habitatur: nec omnia contigua sunt, credo quia tutius visum visum est, pluribus locis spargi. Cætera serunt, coluntq; vt si extrema vis ingruat, obsessis alimenta ex ipsius Vrbis solo subministrent. Euphrates interfluit, magnæq; molis crepidinibus coercetur. Sed omnium operum magnitudinem circumueniunt cauernæ ingentes in altitudinem pressæ ad accipiendum impetum fluminis: quod vbi appositæ crepidinis fastigium excessit, Vrbis tecta corriperet, nisi essent specus, locusq; qui exciperet. Coctili laterculo structi sunt: totum opus bitumine astringitur. Pons lapideus flumini impositus iungit Vrbem, hic quoque inter mirabilia Orientis opera numeratus est: quippe Euphrates altum limum vehit, quo penitus ad fundamenta iacienda egesto, vix sufficiendo operi firmum reperiunt solum. Arenæ autem subinde cumulatæ & saxis quibus pons sustinetur, annexæ morantur amnem,

qui retentus acrius, quam si libero cursu mearet, illiditur. *Q. Curtius l. 5.*

Syracusa.

VRbem Syracusas maximam esse Græcarum Vrbium, pulcherrimamq; omnium, sæpè audistis. est iudices ita, vt dicitur: nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra vel mari præclaro ad aspectum: Et Portus habet prope in ædificatione, aspectuq; vrbis inclusos: Qui cum diuersos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur, & confluunt. eorum coniunctione pars oppidi, quæ appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum adiungitur, & continetur. ea tanta est vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis constare dicatur. Quarum vna est ea, quam dixi, Insula: quæ duobus portubus cincta, in vtriusq; portus ostium, aditumq; proiecta est: in qua Domus est, quæ Regis Hieronis fuit, qua Prætores vti solent. In ea sunt ædes sacræ conplures, sed duæ, quę longe cæteris antecellunt; Dianæ vna, & altera, quæ fuit ante istius aduentum ornatissima, Mineruæ. in hac Insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione, ac mole lapidum à mari disiunctus esset. Altera autem est vrbs Syracusis: cui nomen Acradina est: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, ornatissimum Prytaneum, Amplissima est curia, templumq; egregium Iouis olympij: Cæteræq; vrbis partes vna lata via perpetua, multisque transuersis diuisæ, priuatis ædificijs continetur. Tertia est vrbs, quæ, quod in ea parte fortunæ fanum antiquum fuit, tyche nominata est: in qua & gymnasium amplissimum est, & complures ædes sacræ: coliturq; ea pars, & habitatur frequentissime. Quarta autem est vrbs: quæ, quia postrema ædificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum: præterea duo templa sunt egregia, Cereris vnum, alterum Liberæ, signumq; Apollinis, qui themotes vocatur, pulcherrimum, & maximum: quod ille si portare potuisset, non dubitasset auferre.
Cicero act. 6. in Verrem.

Venetiæ

Venetiæ.

VRbs eorum ampla atque magnifica, mercaturæ & rei naualis studio à paruis initijs creuit. Sed ea propter incredibilem situs munitionem ante alias & beata & admirabilis existimatur, quod interfluentis Hadriæ paludibus cincta, nullisque ob id opportuna hostium iniurijs, veteres thesauros domestica in pace cumulatos, periculosis etiam temporibus conseruauit. Nulli etenim à terra aditus, intercedente quadraginta stadiorum pelago, nulli penitus à mari ingressus propter cæca atque humilia vada, vsu tantum indigenis nota, aut ingruentium barbarorum auaritiæ, aut magnis ab alto classibus patuerunt. Veneti homines in vniuersum consilio sunt graues, seueri in iudicijs, & in aduersa rerum fortuna constantes, in altera nunquam immodici. Omnibus cum idem sit conseruandæ libertatis, & augendi imperij incredibile studium, in senatu liberè, & sæpius acerrimè sententias dicunt, nec quemquam temerè ex optimatibus, qui vel insigni virtute, vel spiritu in gerendis rebus cæteris antecellat, nimio plus crescere, vel collecta gratia potentem, & clarum fieri patiuntur: Quibus institutis dum seruitutis metu aliena virtute, quam sua terrestri in bello vti longe vtilius & tutius putant, togati omnes per octingentos amplius annos rempublicam nullis ferè intestinis seditionibus exagitatam administrarunt. Cæterum ipsa nobilitas totius maritimi negotij, & naualis disciplinæ munera nauiter implet: Exutisque togis arma desumit. *Iouius lib. 1. hist.*

Neapolis.

PRima cernitur in ipso crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum propè æmulatrix, numero ciuium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobile Europæ totius emporium, amænitate situs Bizantio non absimilis, quippe mare procurrens, & alluentes vndas complectitur bis lunata in Semicirculum, omē deficientis fortunæ. Latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cincta, & si fas est dicere, Tyrrheni maris regina. Vesuuium à læua prospicit imminentem tantæ Vrbi, spectaturum, & spectandum. Indè inter beneficia cætera dulces manant aquæ, quæ partim

obstrictæ in riuos, atque in Regios aquæ ductus infusæ ad Vrbanos puteos, fontesque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac salubres: partim labuntur in flumum: qui ad Vesuuij pedes latissimos campos tortuosis flexibus ambiens mira fertilitate perfundit; atq; hinc, indè arboribus inumbratus, leni, & vix sub aures cadente murmure, lapsuq; placidissimo aquas in vicinum mare demittit. Amnis quidem perexiguus, & impar tanto monti progenies, sed Poetarum carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quam alueo. Non procul hinc ad Vesuuij radices frequentibus pagis, castellisque conspersas celeberrima oppida, Herculanum, & Pompeij, penè dixeram, sedent, deceptus recenti memoria pristinæ fælicitatis. Dicendum potius, iam sederunt, desederunt; nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta posteris, Vrbes quoq; esse mortales. Inde qua littus flectitur ad meridiem, visuntur antiquæ Stabiæ, seu potius vmbræ antiquarum. Secundum has, æstiuæ deliciæ, Surrentum: cui breui spatio iungitur Massa Lubrensis, peruetusta Mineruæ sedes, à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc angustissimo, ac procelloso freto diremptæ Capreæ, Insula Tiberij domicilio, qui vrbem Seiano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quam infamis nempè flagitiorum latebra. Hæc in austrum obuersa, in altissimam se rupem attollens, certat videtur culmine cum Vesuuio, quem recta prospectat è mari: sed aspectu ipso humilior depræhenditur, & infra Vesuuium iugum.

P. Recupitus de Vesuuio.

Rhodus.

IGitur eodem in loco, propterea quod præter cæteras eius regionis insulas, victu facilis, ac persalubris est; quà gelidissimis præter labentium fluminum perennitatibus; quà mitissimis per stata tempora redeuntium ventorum aspirationibus; quà maritimarum orarum portuosis an fractibus ad insignem speciem, & propemodum ad luxum ludumque sinuatis; quà collium ac montium viridissimis, ac fructuosissimis sepimentis ad arcendos noxios afflatus iusta per interualla dimensis, ac veluti de industria obiectis; quà liquidissimi patentissimique cæli temperatione, clementia, salubritate; quà longè latèque diffusa vel vbertate,

vbertate, vel amœnitate camporum; facillimum factu fuit vt eas ob cautas eodem inquam in loco sedes omnium nobilium artium, & commune nationum omnium emporium collocaretur. Iam verò totius insulæ caput, eiusdem nominis, erat omni genere nobilitata laudis, fortunæ referta præmijs, prædiues ac peruetus Rhodus. Huius vrbis olim ea fuisse dicitur vel magnitudo, vel dignitas, vt Asiæ Græciæque nobilissimas vrbes, & frequentia ciuium, & operum opumque magnificentia facile cæteras omnes vna superaret. E summo iugo montis, quo terra marique mollis accessus est, perpetua publicarum, ac priuatarum ædium ædificatione munita, pulcherrimeque descripta protenditur in mare, descensu facili, sensimque delabens ad eam oram alluentis æstus, vbi conceptum egregia molitione portum altera pars vrbis complectitur, quæ Colossus dicitur, ob inusitatæ magnitudinis statuam, quam Chares statuarius extruxit. Colosson Græci vocant signum immane marmoreum Soli sacrum, & in ostio per noctem suppeditando lumini, quo nautæ cursum ex alto dirigant excitatum. Longum est cætera commemorando persequi perillustria huius Vrbis ornamenta, quæ tam multa fuisse memorantur; vt Aristides nobilissimus Sophistes vnum in locum congestum diceret, quicquid esset alibi dispersum; cum hanc vrbem laudans, paruum Orbem appellauit, nec dubitauit omnibus eam vrbibus anteferre. A summo mediam diuidit ad imum vsque pertinens vna lata via perpetua, multis transuersis alijs incisa, priuatis ac publicis ædificijs illustris; in qua forum maximum, peramola Curia, pulcherrimæ porticus, ornatissimum Pritanæum, templum egregium Apollinis visebatur, & fortunæ fanum perantiquum religiosissimè cultum. Ad summam viam Theatrum ex vna parte maximum ex altera Gymnasium omnis memoriæ longè nobilissimum celebrabatur Mnemosynæ communiter, & Mineruæ sacrum, ingentibus collatitiæ pecuniæ sumptibus ab Asiæ Regulis exædificatum. *P. Stephonius Prosa* 11.

Mediolanum.

VEniant, licet è Mediolanum, regijs quondam imperijs euocati lacus; deriuatis iugiter è suo sinu placidis amnibus, & nauigij patientibus, qui te totum lambenti gyro, & lenocinanti ambitu complexi,

plexu, effusis prodigè mercimonijs beent. Regionum omnium suas in te opes comportantium, iumenta, & vehicula, itinerum angustijs penè strangulata, spatia soccerum ampliora, & campos inclament; properent ad inuidiam, sollicita institorum agmina; tibi terræ, & maria famulentur. Age dum pande viarum officinas; thesauros reclude; pateant animosa armamentaria; magnificentia vestium, & opulentiæ vis prætereuntibus insidiata, nutantes oculos inuadat, & rapiat; rerum pulcherrimarum theatra diem aperiant, claudantque. earum aspectu frangatur dies; mutilum tempus integret in commercio lucra: ostenta merces ad pompam; exerce opificum manus; circumstrepant auribus chalybum vulnera, tonent tormenta metallorum; fluant in luculentis aurificum claustris die noctuque auri, & argenti riuuli, discat nouus orbis in tuis plorare fornacibus; euoluant tabernæ diuites bombycum sua sibi prius sepulcra elaborantium, exuuias; fluctuent appensa, leuiora auris lintea, & vela carbasea; colludant ad venti ludibrium crispiores amictus; lasciuiat aurum pretioso in campo, Dædalea manu deductum in labyrintheos flexus, intercurrentibus, lento tramite, in obliquos errores, & reciprocos Mæandros argenti venis; cogant vnguenta ij penè iam siccos sudare Arabes, & Sabæos emungant; pluat in te margaritis; Defleant Orientis incolæ suis a te littora spoliata diuitijs; minimè pudeat gemmeos in te spectabiles vndique lapillos, cæli sidera scintillanti luce irritare, ingenia denique tuorum artificum excellentissima, eorumque opificia, licet generosè cum materia de nobilitate contendant, nunquã dissociando connubio copulentur. *P. Remondus in Paneg. D. Caroli.*

Papia, siue Ticinum.

Vidisses, quam vt arbitror non vidisti Ticini amnis ripæ impositam Ticini vrbem, Papiam iuniores vocant quasi admirabilem, vrbem saluberrimi aeris. Ecce iam tres hic æstates egi, ita nusquam quod meminerim, tàm crebris, & tam largis imbribus, tam paruis, rarisque tonitruis, tam nullis pene æstibus, tam perpetuis, tamque suauibus auris, alibi vnquam tempus, hoc egerim. Vidisses pulcherrimi vrbem situs, Cisalpinæ Galliæ, magnam partem Ligures tenent, gens, & olim potens, & nostra æstate potentissima, horum hæc in medio est, & modicè

dicè ex tanti imperioso quodam sedens loco, ripæque leniter pendentis in margine, densis turribus assurgit in nubila prospectu vndique expedito, & libero, sic vt nesciam, an vlli vrbium in plano sedentium apertior sit, atque iucundior; Nullo fermè flexu oris, hic vinosa iuga alpium, hic frondentes Apennini colles, in oculis sunt. Ticinus ipse lætis flexibus descendens, & misceri Pado properans, ima mœnia labendo prælabitur, suoque impetu, sicut scriptum est, lætificat ciuitatem, ripis saxeo præclari operis ponte coniunctis, amnis omnium lucidissimus, vt & fama loquitur & res probat, mirum quoque celer in modũ, quamuis huc, quasi iam cursu fessus perueniat, & famosioris aquæ vicinitate cunctantior, & aduenticijs riuis, natiui aliquid nitoris amiserit. Ad summam Sorgiæ nostro transalpino simillimus, nisi quod hic maior, ille autem, & æstate vicina fontis algentior, & hyeme repentior fluit. Vidisses præterea ex his vnam, in quibus tu multus, & ego vel nimius sum, æneam scilicet atque inauratam statuam equestrem, fori medio, quasi cursu concito, cliui summa carpentem, cuis olim vt fama est ereptam Rauennatibus. Quam eius artis, picturæque doctissimi nulli asserunt secundam. Quodque vltimum facit, non rerum ordo, sed temporum. Palatium ingens vrbis, in vertice vidisses, structuræ mirabilis, atque impensæ, quæ magnanimus Galeax Vicecomes, hic minor, Mediolani atque huius, & multarum in circuitu regnator vrbium, erexit, vir in multis alios, in ædificandi magnificentia se se vincens.

Petrarca epist. senil. lib. 5. epist. 1.

Tyrus.

Attilli loco satis sisi obsidionem ferre decreuerunt: namque vrbem à continenti quatuor stadiorum fretum diuidit, Africo maximè obiectum, crebros ex alto fluctus in littus euoluens; nec accipiendo operi, quo Macedones continenti insulam iungere parabant, quidquam magis, quàm ille ventus, obstabat: quippe qui vix leni & tranquillo mari moles agi possunt. Præter hanc difficultatem haud minor alia erat: muros turresque vrbis præaltum mare ambiebat. Non tormenta nisi è nauibus emitti, non scalæ mœnibus applicari poterant: præceps in saltum murus pedestre interceperat iter: naues nec habe-

bat

bat Rex, & si admouisset, pendentes & instabiles missilibus arceri poterant. *Q. Curtius lib. 4.*

Vrbs in regno Sinarum egregia.

SEd ipsarum præcipuè Vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositæ fluuijs, admodum profunda, & lata fossa, mœnibusque cinguntur, quadrati ab imo lapidis, latericiæ ad summum structuræ. lateres autem, ex eodem argillæ genere, quo porcellana vasa, confecti, & calce optima interliti, in eam duritiem ac firmitatem breui tempore coalescunt, vt ferramentis post modum labefactari vix possint. crassitudo mænium, quatuor, & alicubi sex capit homines: additis ad prospectum pergulis, ac mænianis, & occultis ambulationibus, qua præfecti oblectationis causa peterrent: pomærium, intra extraque, libero ad circuitum spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad obliquos autem ictus, modico interuallo, turres, & propugnacula prominent, artificiosis contecta fastigijs, & podijs elegantibus adornata. Ex ijs mænibus cum quædam ante bis mille annos constet extructa; nullam tamen in eis rimam, aut sinum, aut labem aspicias; adeo seuerè acriterque sarta tecta ab regijs curatoribus exiguntur. Vrbis vero totius, ea ferme dimensio est. Latissimæ viæ duæ, se intersecantes, perpetuo tractu qui lustrari oculis possit, præcipuas quatuor portas aperiunt, præferratas, ornatu magnifico, adituque ad aspectum præclaro. Ab hisce rectis vijs, aliæ dein aliæque transuersæ, priuata, & publica ædificia, vicosque distinguunt. Et ab vtroque latere viarum, excurrunt porticus, quæ commeantem plebem, & fabrum, atque institorum apothecas ac tabernas, à tempestatum iniuria vindicent. iam verò, è lapide trifores vt plurimum, & quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim visuntur, quæ monumenta, magistratu abeuntes, regij præfecti relinquunt. magistratibus autem ipsis, celeberrimo loco stant ampla, & operosa prætoria, cultissimis hortis, capacibus piscinis, fontibusq; pellucidis, & varijs aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem instructa. Nec desunt auiaria, & ferarum septa, & operis topiarij tonsiles syluæ, lucique densissimi, & distincta floribus prata: vt singulæ præfectorum domus oppidi propemodum instar obtineant. Pri-

uatorum

ciatorum ædes, circa maritimam oram humiles, mediterraneis verò locis multiplici contignatione tolluntur, vel pictura decoratæ, vel opere albario candoris eximij. A primo ingressu panditur atrium, armarijs circumquaque dispositis: in quibus inanium Deorum statuæ collocantur. accedunt lacus pleni piscium, ac pensiles horti. Materia in ædificationes vtuntur mirè læuigata, & certo lenocinij genere in auri colorem ac splendorem adducta. Pari læuore tegulum est, calce spissatum, atque commissum ad pluuias arcendas: durantque sæculis tecta talia; extremis imbricibus è marmorato pereleganter elaboratis. ad singulas verò ianuas, viridi opacitate arbores ad lineam directæ consurgunt, quarum gratissimo aspectu, quasi pabulo quodam, oculorum acies quamlibet fatigata reficitur.

P. Maffeius lib.6. Histor. Ind.

Vrbs ad nutum Abassini Regis mobilis.

Reperio Abassinum Imperatorem, cum res Imperij florerent, in castris & tentorijs habitare, atque infinita hominum stipatum multitudine huc & illuc vagari solitum; cum imperatoria celsitudine, & dignitate (sicut olim Arabes, Persæ, & Parthi) reputaret indignum, in vrbibus commorari. Vbicunque tamen ponebat castra, vrbs derepente ex holoserica varij generis, & coloris materia, vt ferunt, consurgebat, qua nulla ex cæmento, & calce, ex latere ac ligno multos per annos strui posset elegantior. Erant suis quæque locis aptè disposita: Nulla munerum perturbatio, nulla in operibus confusio. Nemo ignorabat ad quam cæli plagam haberet domicium: vbi templa surgerent, ad quæ precandi causa vellet accedere; quà ad illa esset eundum via. Latæ inibi erant plateæ, varijs semitis ac tramitibus intersectæ. Non deerant biuia, triuia, & quadriuia; quique ad alios vsus vel actus in vrbibus, vel angiportus solent inseruire. Visebantur ædificia quædam, alicuius straguli communione veluti muro, aut pariete coniuncta; alia proprio cincta circuitu, insulisque discreta. Vnum cauponæ locum, alium Xenodochia, diuersum occupabant nosocomia: Ad pinsendam, subigendamque farinam, & conficiendos panes, erant pistrina, & loca cætera, quæ ad idem ministerium necessaria.

Ad superfluos barbæ capitisque capillos resecandos, tonstrinæ. Ad efficienda, ac reficienda calceamenta, sutrinæ. Multiplex tota vrbe forum; multiplex macellum. Variæ pergulæ, quibus singula mercium discriminabantur genera, venum exposita. Vt quæque sors hominum officijs, ita locis vicisque distinguebatur. Habebat iuuentus vbi ludere, aut exercere se posset; siue de equorum pernicitate certando, hippodromos; siue imaginario prælio inter se concurrendo, catadromos; siue lucta vires experiundo, palæstras. Denique quidquid in magna ac bene constituta exigitur vrbe, id in ea reperiebatur; cuius tanta fuisse fertur magnitudo, vt à principali foro, quod vrbe erat in media, ad ipsum Imperatoris augustale lata rectaque via quatuor pænè milliaria continerentur. Solebat in editori loco Imperatoris figi tabernaculum, vt ex eo, qui ad maius illud forum populi concursus fieret, quouè ibi tumultu res agerentur, commodè conspici possent. Aiunt vrbis huius dimetientem lineam ad decem ferè milliaria, ambientem ad triginta solitam excurrere. Vt ea ab vno loco mutaretur in alium, quod frequenter fiebat, præter infinitam baiulorum multitudinem, magnamque vim camelorum portandis oneribus comparatam, mulæ erant ad id munus plus decem mille clitellis instructæ; quæ tamen omnia tantæ machinæ vertendæ, vix sufficiebant. *P. Nicolaus Godignus lib. 1. cap. 9.*

DOMVS PRIVATA, ET PVBLICA.

Domus.

Finge constructam ab Artifice domum: iacta solidè altèque fundamenta, erectos sublimè parietes: intus atria, peristylia, gradationes, conclauia, thalamos, antethalamos; foris aperturas, lumina, iugumenta præcinctiones, fastigiorum acroteria, ornamenta coronarum, subgrundationes, proiecturas, membra omnia ædificij ex Architecturæ legibus ita fabricata, vt altitudo ad perpendiculum, angulus ad normam, longitudo ad regulam lineamque respondeant. Finge præterea hanc domum exædificatam e marmore magnam partem fragili ac ruinoso: stare, tegique è lignis intempestiuè cæsis, pandatione fidenti-

bus,

bus, odorem teterrimum exhalantibus: demum insalubri sub cælo descriptam aream, ipsamque domus faciem ad ætheris inclinationem obuersam esse, vnde nocentes ventorum aspirationes, aurasque è palustri vicinitate nebulosas intercipiat. Quid ergo; extructamne ex artis planè præscripto domum affirmabis? Non opinor. Cur id, obsecro? Credo, quia Architecturæ communes illæ quidem leges seruatæ sunt, deprimendi ad solidum fundamenta, attollendi partiendique cum commensu parietes, imponendi magnificè eleganterque tectum: sed quia hæc ædificandæ domus præcepta in ea materia situque exhibita sunt, quæ habitantium incolumitati, domus inquam fini repugnat; idcirco ædificium non fabrè planè factum esse concluditur; non minus verè, quam M. Vitruuius Mytilenem oppidum, vbi Auster cum flat, homines ægrotant: cum Corus, tussiunt: cum Septentrio, restituuntur in incolumitatem, ædificatum, vt voles, eleganter ac splendidè, positum quidem certè non scitè, neque prudenter affirmat.

P. Famianus lib. 1. prol. 4.

Domus deformis & ruinosa.

TEctum vides rimosa vetustate fatiscens: parietes ipsos defluentes, fuscaque iam albitudine decolores: oris mei candorem dum æmulantur, amiserunt suum: extra quicquid est in ædificio supernè, Cæcos faunos architectos suos fuisse commemorat: displuuiatum opere disperso, coctilibus intectum imbricibus maiori iam ex parte confractis, aut emotis è loco passim stillicidia committit. fœdus inisse dicitur cum pluuio Ioue; ne Ioue tonante, vel fulgente fulminis afflatu conflagret; ideo qui coortum incendium illico restinguat, aquam ad manum habet. vbi vero consudauerit.

Pacatumque nitet diffuso lumine cælum:

vt concameratum optemus, sublaquear hoc perillustre facit: dehiscentibus asseribus, luxatisque subscudibus quasi stellatum, peruias per tegulas, & putridam contienationem infuso die. Stragulam tantum vestem, & aulæa nulla desideramus. Sed nosti quæ? parietina campanica, sed araneæ; ne quære quam tenui stamine pertexta sint:

O lunæ

lunæ radios, Solis pectines crassiores dixeris. Videlicet ex hoc filo poetica textrina ventorum, vmbrarum, somniorum indumenta conficit. *P. Stephonius Prosa* 10.

Domus regia.

PRope fontis allapsum domus regia est, ædificata non humanis manibus, sed diuinis artibus. Iam scires ab introitu primo Dei cuiuspiam luculentum & amænum videre te diuersorium. Nam summa laquearia citro & ebore curiosè cauata, subeunt aureæ columnæ, parietes omnes argenteo cæiamine conteguntur, bestijs & id genus pecudibus occurrentium ob os introeuntium. Enimuero pauimenta ipsa lapide pretioso cæsim diminuto in varia picturæ genera discriminantur. Iam cæteræ partes longè latèque dispositæ domus, sine pretio pretiosæ, totique parietes solidati massis aureis splendore proprio coruscant, vt diem suum sibi domus faciat, licet sole nolente. sic cubicula, sic porticus, sic ipsæ valuæ fulgurant.
Apuleius lib. 4. metam.

Domus magnifica.

NOs verò homines elegantes, honestas facere putamus ædes; si earum faciem fuco, & quasi cerussa statim oblinimus, marmoraque inducimus ne apud manes quidem à manibus secura fossorum: atque perficimus, vt in delicias rigidissima etiam saxa mollescant: ipsa vero cubicula in prospectu disponimus, vt ad nutum oculorum atque intuitum omnia simul præstò sint. Vnum vidisti & reliqua ex illo nosti: vsque adeò, dum à se se longius refugiunt; respondent tamen, incurruntque sibi; vnoque velut aditu, quam remotissimum in recessum acies intuentium ducitur. Nempe, vt dominus remotis velis procul appareat, velut in sacrario numen: aut certè adeuntibus, tamquam ex alio terrarum orbe, sensim accedere videatur. perinde quasi omne magnificum è longinquo sit. Sanè picturas domorum: non domos facimus: quippe quæ speciem potius,

potius, quam vsum præbeant, ac magna sui parte solum ab oculis habitentur. Quid, quòd altissimas tectorum moles educimus, nec tam in ædes, quam in cælum ituri fabricamus? Quid, quòd in ijs alter ab altero, non pariete, sed integrâ contignatione diuidimur: & cubicula, cum vix vnum plures occupemus; vni tamen plura prescribimus, totidemque velut oppida intra domos excitamus: cum tamen non ideò lætius, quia latiùs, viuere contingat: & vbi plurima laxitas; ibi multi curarum anguli, atque perfugia solicitudinum. Taceo villas, & quædam quasi prætoria voluptatum: taceo signa, saxeosque populos, & tamquam terræ filios ex intimis visceribus matris effossos, quos hac tempestate in aulas, & conclauia tanto studio reuocauimus. *P.Vinc.Guinisius alloc.5.*

Domus aurea Neronis.

NOn in alia redamnosior, quam in ædificando. Domum à Palatio Exquilias vsque fecit. Quam primo transitorium, mox incendio absumptam, restitutamque, auream nominauit. De cuius spatio, atque cultu suffecerit hoc retulisse. Vestibulum eius fuit, in quo colossus CXX. pedum staret ipsius effigie: tanta laxitas, vt porticus triplices milliarias haberet. Item stagnum maris instar, circumseptum ædificijs ad vrbium speciem. Rura insuper aruis, atque vinetis, & pascuis, syluisque varia cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis, vnionumque conchis erant. Cænationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus: vt flores ex fistulis, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cænationum rotunda, quæ perpetuò diebus ac noctibus vice mundi circumageretur: ballineæ marinis, & Albulis fluentes aquis. Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobauit, vt se diceret quasi hominem tandem habitare cæpisse.
Suetonius in Nerone c.31.

Domus amplissima & exornatissima.

IN primis autem antequam ingrediaris in ædes, more veterum Principum protyrum, ideſt, veſtibulum inter ædes ipſas & viam interiectum, quo qui ſalutatum venerint in periſtylium nondum ingreſſi, nec in intimas ædes recepti expectant reſponſa mandataque dominorum. Oſtium quam amplitudinem habet, ſiue diathyrum obiectum, & oppoſitum oſtio, ad ventos irrumpentes, dum valuæ aperiuntur excludendos, ſiue hyperthyrum ſuperlimare, ſiue hypothyrum illi obiectum, atque vtrumque tranſuerſum ſuperum, & inferum limen; ſiue antas, vtriuſque oſtij latus munientes, cum ſuis antepagmentis quæ cum antis appangantur, affiganturue, quem habent ornatum, quam inſignem formam, cum ſupercilio præſertim ipſis oſtiorum antepagmentis in hyperthyrum impoſito? ſed quæ valuæ quantam in Altitudinem ſurgunt? quam etiam amplitudinem habeant ferreis conſtratæ clauis, & laminis rectis tranſuerſis cum cornice ad pulſandas fores: ſeræ verò, cum vecti cum fortes ſint, & craſſæ, pro valuarum amplitudine, tam arte polita ſunt, & ſpectata. Sed iam ab hoc aditu, & quaſi ianua patefacta ingrediamur in periſtylium, quod columnis vndique incluſum eſt, & quaſi ſeptum, quibus porticus ſuſtentantur, per porticus verò in palatia, & cubicula verna, æſtiuaque ingredimur. Columnæ altæ ſunt, craſſæque, rotundæ admodum, ad quarum firmitatem, ſtabilitatemque ſtereobatæ è ſolo eductæ ſtylobatem lapidem baſi ſuppoſitum ſuſtinent; inde baſis; quæ ſpira vnius tori aut duorum ornatur. A baſi ſurgit ſcapus longus, craſſus, rotundus, ac perpetuus: ſupra ſcapum epyſtilium. Cum autem hæ columnæ rotundæ ſint, tum ſtriatæ, tum ſtructiles ſunt: in capitulo volutæ propendentes, circuli tortilis ad modum, aut cincinni criſpati: tori columnæ craſſiores torques, & teretiores.

Abacus,

Abacus, & echinus, & inter vtrumque puluinus interiectus est, vnde volutæ dependent: denticulus fascia epistylij ad dentium speciem intersecta. Cymatium, quod sinuosum, vndæ in præceps ruituræ speciem præbens. Reliqua quibus ornantur columnæ, lances, encarpa, cornua, taurorum capita, vittæ reuinctæ, lemniscique ex coronis pendentes, reliquus ornatus, splendorque columnarum, cum puræ non sint, sed scalpturis, varijs formis, figurisque, strijs ornatæ, qua specie, quo ornatu, quo splendore sunt? vnus satis esset Zophorus, balthei picti speciem præbens, in quo metopæ & figuræ exsculpuntur ad columnarum laudem eximiam. Quod vltimum ædium maximarum fastigium coronide sua terminatum, supercilioque eiusmodi, quod proiectura dicitur ad proijcienda arcendaque à pariete stillicidia, ne venustatem tantam nitoremque fœdum deformemque reddant. In alio impluuio pilæ sunt, à columnis quas scis, quadrata forma distantes.

T. De Lacerda in Campis Eloquentiæ.

Domus Lauretana B. V.

ÆDiculam conspiciunt fastigiato tecto, & simul camini culmine, simul sublimi tintinnabulo insignem: at nulla re magis, quam vetustate visendam. Protinus limen ingressi prosternere humi corpora, Deum venerari sacro quodam horrore pariter, gaudioque perfusi. Inde orato Christo, Christique parente, quorum simulacra cernebant, cuncta otiosè contemplari, & perlustrare oculis cæperunt. Sacellum animaduertunt figuræ quadrangulæ, oblongæ, è vulgari structum lapide. Tectum perbellè laquearibus concameratum: quod modicis distinctū quadratis cæruleoque colore obductum inauratæ stellæ, velut in cælo quodam intermicantes honestabant. Sub tecto laqueato eminebant vndique e parietibus modica specie semicirculi se mutuo contingentes: quos medios pictę adornabant capedines. Parietes cubitali ferme crassitud ine, non ad perpendiculum, neque ad regulam exacti, loricati tamen opere tectorio. Huic superinducta antiquitus pictura ædis ipsius mysteria referebat, quæ supernè multis locis hodie manet, infernè temporis vetustate defluxit. Ædis longitudo pedum amplius XL. latitudo minus XX. altitudo circiter XXV. in medio ferme pariete, qui olim, vt

reor, faciem obtinebat, Domus ianua satis ampla, sed à vulgari vsu haud sane abhorrens. Pro superliminari trabs rudis superiecta est. Ad leuam armariolum miræ simplicitatis asseruandis fictilibus aptum. Ad dexteram in proximo pariete fenestra non magna: è regione fenestræ caminus humilis, tenuisq; opere, vt cætera, vulgari. Inibi sublime loculamentum, columellis in orbem striatis latera cingentibus conspicuum; arcusque eiusdem operis, quinque iunctas pariter lunas imitante fastigiatum. In loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum altera manu medium amplexantis, altera sustinentis effigies cedrina fere bicubitalis. *P. Tursellinus hist. Lauretana lib. 1.*

Sumptuosa supellex & ornamenta domus.

PRima mihi luxuriæ spolia propone siue illa vis per ordinem expandere, siue (vt est melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem & fædissimorum, pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretijs emptas, in quibus ipsa illa, quæ placet varietas subditis medicamentis, in similitudinem veri coloratur. Video istic mensas, & æstimatum lignum Senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nodos, arboris infælicitas torsit. Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos ipso, quo fugare debet periculo, crescit. Video murrhina pocula: parum scilicet luxuria magno furit, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinarent. Video vniones non singulos singulis auribus comparatos; iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis supponuntur. Non satis muliebris insania viros subiecerat nisi bina ac terna patrimonia, auribus singulis pependissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quod defendi aut corpus, aut denique pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquidò nudam se non esse iurabit. *Seneca l. 7. de benef. c. 9.*

Tenet me summus amor parsimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut mille tormentis splendere cogentibus expressa: sed domestica & vilis, nec seruata: nec sumenda sollicitè. Placet cibus, quem non parent

familiæ,

familiæ, nec spectent, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus, sed parabilis facilisque, nihil habens accersiti, pretiosive, vbilibet, non defuturus, nec patrimonio, nec corpori grauis, nec rediturus qua intrauerat. Placet minister incultus, & rudis vernula, argentum graue rustici patris sine vllo opere, & nomine artificis; & mensa non varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota: sed in vsum posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia.

Seneca lib. de tranq. vitæ c. 1.

Cella è qua clandestinus est aditus in speluncam.

VBi acquiescentibus vniuersis, tuta res visa, intrat exiguam cum Archombroto cellam, in qua secretum effossæ speluncæ aditum peritus artifex abdiderat. Stratus erat asseribus locus, quorum inter se oræ clauis insertis nectebantur; nisi quod duos ex ijs nullum ferrum cæteris commiserat; vt faciles essent, si quis hoc vellet ab simulata compage reuellere. Supra illos oblonga stabat mensa, vetabatq; calcari, ne quoniam alijs non hærebant ad perambulantium quærerentur vestigia, proderentq; secretum. Paucissimos illuc intrare ferebat Timoclea, ipsa raro locum visebat. Tunc verò sublatis asseribus specum aperuit, gradusq; in imum ædium ducentes. Mox concussi silicis ignem sulphurato excipiens præparatam facem accendit, viamq; auspicatur cum lumine. Sequebatur Archombrotus, sua & mulieris causa nudum ensem manu tenens. Gradus ad viginti erant, per quos subibatur subterranea porticus, quę in longum porrecta abibat, deniq; in varios colles; ne possesso ab hostibus vno ore, obstrui posset fugiendi vtilitas. Terra huic operi apta fuerat; quippe adeo spissa, vt qua stare illam velles, cætera, quæ egerebantur, nulla ruina sequeretur, rursusq; non difficilis accipiendis fossorum ictibus, quos nec obiectis saxis interpellabat, nec cedente arena frustrabatur. Longus ille, & arcuato opere continuus fornix, quamquam arua & incumbentem domum ferret adhuc tot annis vitium non fecerat. *Barclaius Argen. l. 1.*

TEMPLVM, ET EIVS PARTES.

AGe verò magnificentissima quotidie templa Deo, cælitibusque facimus: basilicas amplissimas, atque vt loquitur de antiquis Romanorum ædificijs Ammianus, in modum prouinciarum extruimus, non ad vsum tantum rerum sacrarum, sed ad iucundissimam etiam oblectationem oculorum. Addimus ingentes coronarum proiecturas, quas marmoreis, aut æneis cancellis terminamus; addimus mutylos, atque interpensiua; addimus columnas, quæ parietem non modo fulciant, sed etiam ornent: quadratas, teretes, à summo ad imum scapum striatas, turbinatas in spiram, in Cariatidum, aut Plateensium captiuorum speciem efformatas. Epistylia columnis ipsis imponimus, quà Dorica leuissimo supercilio, guttis, tænijsque per oram & marginem flexis; quà Ionica orbiculis distincta creberrimis, volutis, inuolucrisque quasi capillamento quodam vtrinque concrispata: qua Corinthia calathum Virginis acanthi folijs interplicatis, ac per ambitum passis referentia: quà composita, hoc est ex illo triplici capitulorum ordine artificiosè confusa. Collocamus in fronte antes, atque parastatas, quæ marmoream trabem ad speciem, & quasi perfunctoriè sustineant. Scalpimus supra denticulos, metopas, triglyphos, taurorum capita, lances, arbusculas, flosculos tortuosos, atque intra flosculos ipsos puerorum, aut mutarum animantium lusus. Parietes non modo mundissimo tectorio, sed etiam peripetasmate conuestimus; nihil denique prætermittimus eorum, quæ possint aspicientium oculos opere, artificioque tenere. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 5.*

Templum Dianæ Ephesiæ.

MAgnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræmotus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico, atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti.

ginti. Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ, sexaginta pedum altitudine:ex ijs triginta sex cælatæ, vna à Scopa. Operi præfuit Ctesiphon architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille perombus arena plenis, molli pulnino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, vt sensim totum in cubili sideret. *Plinius nat. hist. lib. 36. c. 14.*

Templum Pantheon Romę.

HAbet quippe concameratam illam, & mira laqueatam arte testudinem: habet velut hemisphærion, hoc est cæli formam longè pulcherrimam; quo magis ad Deum colendum animos excitet eorum, qui diuini domicilij simulacrum illud oculis intuentur. Habet in summo hemisphærio medium lumen, habet infra lithostratum varis distinctum marmoribus. Habet è pauimento surgentes circumquaque columnas striatas, & epistilijs exornatas Corinthijs. habet in inter columnijs ipsis Sacella, vbi per ambitum erant olim Statuæ collocatæ. habet pronaum, siue porticum illam immanibus suffultam columnis, ijsq; eretibus; quibus Syracusana spectantur ab Agrippa imposita capita. habet antes, & parastatas: habet aereas trabes, olim etiam inauratas. Cernuntur ex aere Corinthio valuæ, cernitur ostiū illud amplissimum, ornatissimūq; vbi sunt antepagmenta e marmore firmissima, cymatia, coronæ, supercilia, margines, astragali; cætera deniq; eo artificio perfecta, vt in eius molitione materiam ars, artem, & materiam vicisse videatur ingenium. *P. Tar. Gallutius to. 2. or. 11.*

Templum Apollinis Delphici.

TEmplum autem Apollinis Delphis positum est in monte Parnaso, in rupe vndiq; impendente: ibi ciuitatem frequentia hominum facit. Qui ad affirmationem maiestatis vndiq; concurrentes, in eo Saxo consedere: atq; ita templum, ciuitatemq; non muri, sed præcipitia, nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt, prorsus vt incertum sit, vtrum munimentum loci, an maiestas Dei plus hic admirationis habeat. Media Saxi rupes in formam theatri recessit. Quamobrem homi-

num clamor; & si quando accidit tubarum sonus, personantibus, & resonantibus inter se rupibus, & multiplex audiri, ampliorque, quam editur resonare solet. Quæ res maiorem maiestatis terrorem ignaris rei, & admiratione stupentibus plerumq; affert. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine, planicies exigua est, atq; in profundum terræ foramen, quod in oracula patet: ex quo frigidus spiritus, quodam velut vento in sublime expulsus, mentes vatum in vecordiam vertit, impletosq; Deo, responsa consulentibus dare cogit. *Iustinus lib. 24.*

Vaticanum S. Petri templum.

Fingite difficilem aliquem antiquæ simplicitatis virum, & asperum, sem paganum, religiosum tamen, ac bonum e siluis magalibusque digressum in Vrbem ingredi, ac Vaticani Templum, de quo dicebam per partes exquisite considerare: quadratas operè lateritio pilas, quibus tholus, ac totum ædificium incumbit, ingentes supra pilarum abacos fornices impositos, concamerata tecta rosis aureis collucentia, lunulatum hemisphærium musiuo pulcherrimo inter picturas: aras, ac sacella Numidico, Lucullæo, Punico marmore contecta, crustulis, ac tessellis insititijs penè vermiculata, lithostratum pauimentum, nunc quadrata, nunc orbiculari figura, nunc varia, ac propemodum infinita coagmentatione distinctum: externum templi prospectum perpetuo Tiburtino lapide definitum, vestem, ac suppellectilem sacram lucernas aureas, argentea candelabra, aulaea, peristromata, sigilla, vasa, Corinthijs, Deliacis, antiquis omnibus æstimatione, ac pretio longe maiora. *P. Tar. Gallutius to. 1. or. 5.*

Quid pluribus opus est verbis? Illa ipsa, quam obtinet hoc tempore dignitas, ac forma plane loquitur, & prædicat, huic templo quandam veluti fuisse tributam æternitatem. Quæ totius operis moles Deus immortalis? quæ in extima parte quadrati lapidis commissuræ perpetuæ? Quæ coronæ, qui tori, quæ in intima concamerationes; & pilæ? qui fornices lunulati; quæ absides? quæ tectoria; quæ marmoris incrustationes, vel opere musiuo, vel coloribus expressæ figuræ? quod aurum parietibus illitum? quæ gemmæ picturarum coronulis intertextæ. *Idem to. 2. or. 8.*

Templum

Templum D. Marci Venetijs.

TEmplum D. Marci Venetijs, non tam magnitudine, & vastitate sua quam ornatu insigne, & in primis augustum; si primum ingrediare, crucis figuram præferre videtur: cuius anguli in altissimas consurgunt turres, ac testudines, quarum fastigia, vt reliqua templi facies plumbeis tegulis adoperta, ac centum viginti stadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentissima vrbis ædificia occurrant; superbissimi ad id Fornices mira inter se arte coeuntes totam molem fulciunt. Quidquid operis est à media templi parte, purissimo fulget auro, Musiuo opere mirificè variegatum: in ipso testudinum connexu Græcanici operis vetustissimæ imagines, mæsta quadam, ac venerabili præsentia horrorem cum religione mixtum oculis spectantium inferunt; marmoreæ vndique tabulæ ad pauimentum vsque ipsum, varij marmoris occurrunt: tanto artificio sibi ad inuicem compositæ, vt eædem inter se similes videri possint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentum vermiculato opere marmoreis frustis distinctum. Columnæ complures parij lapidis, vel Tapsici, aut Numidici, cum duplici suggestu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quidquid egregij operis Veneti ipsi nauigantes quocunque terrarum ambirent, id ipsum Venetias deferrent. Vestibuli aurei fornices trecentis, & amplius fulciuntur columnis, magnitudine & colorum varietate conspicuis; inter columnia, & quidquid in area ipsa operis est, cum ipso pauimento, marmoreis tabulis pro tectorio renidet; vestibuli partem superiorem, equi quatuor ænei diuerso statu, varioque exornant; templi supercilium senis se se pinnaculis explicat; quorum singula in tabernaculi speciem surrecta singulas habent ex candido lapide statuas, nudi genij, aliaque splendidissimi aspectus simulacra, suo quæque statu operibus inserta, mirò quodam modo ipsam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt sub Sebast. Ziano duce ab architecto Constantinapolitano E. *P. Causinus l. 11. ex Egnatio.*

BRamantis ergo nobilis architecti consilio atque opera vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere cœpit. Et Hieronymus Lauretanam ædem omni ope ornare, munus ac decus Roboreæ familiæ ratus, basilicam in arcis modum exstruxit, muniuitq; Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt, additæ vndiq; in summis muris pinnæ, aditusque sub tecto, vt ad propugnandum quoquo versus tuto discurrere miles possit. Omnino eminus intuenti arcis potius quam ædis speciem præbet. Et adiuuat templi munitionem collis, cuius in vertice sita eminet, præsertim qua vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus columnarum instar duodecim constat, quarum vtrinque senæ concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ velut alæ hinc atque hinc adiectæ cum senis sacellis minoribus, quę intercolumnijs vtrinque respondent. Alia porrò maiora circa templi caput sacella disposita numero septem: his interiecta sacraria quatuor, quibus fere lauretana conduntur dona. Sub tholo, quod est velut basilicæ caput, Sacrosancta B. Virginis cella præcipuam obtinet sedem, & vndequaque aspectabilem; multis circa vt diximus sacellis maioribus admirabili artificio excitatis. Templi facies tota constat ex Istro lapide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) examussim quadrato. tantò autem artificio structa, vt tantum opus pene ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquam os ianua patet maxima, striatis columnis marmoreis, & arcuata corona insignis. Huius latera binæ ianuæ minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ, quibus facies subnixa consurgit. Supra ianuam maximam B. Mariæ paruum filium complexæ effigies ænea visitur pulcherrimè facta Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestra oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulus Aedis Lauretanæ aureis litteris in luculento marmore incisus: Deiparæ Domus Vbi Verbum Caro factum est. *T. Tursellinus Laur. hist. l. 2. & 5.*

Templum S. Ianuario dicatum Neapoli.

EXcitatur ad latus Principis templi ædes, exemplar veteris magnificentiæ, quam fortaſſe quiſpiam Rhetorum more, inter orbis terræ miracula numerandam diceret, niſi prodigium illud viuidi ſanguinis, cui dedicatur, magnitudine ſua faceret, vt opus tam egregium non habeatur mirum. Sumptus eſt ex ærario Ciuitatis ducentorum & amplius millium aureorum. auguſti potius templi eſt quàm ædis opus. Parietes omnes quæſitorum lapidum cruſtæ operiunt. quot marmora tot ſpecula; in quibus & magnificentia ſimul, & pietas huius vrbis repræſentatur. Non eſt cur Alexandrina marmora, cur Numidica, ac cætera quæ antiquitas eſt admirata, magnopere deſideres: omnia candido varioque lapide diſtincta. in his mira ludentis naturæ ſpectacula. Videas quaſi fluminum lapſus ac mæandros: dum currit vnda moratur; dum fluit, ſtat: ſpumant quaſi colliſi fluctus, & ſcopulus ipſum marmor eſt. maculoſa ſunt multa, ſed nihil purius huiuſmodi maculis: ipſa labes decus eſt. Intercurrunt quaſi per artus venæ, & quædam puniceas habent veluti guttas, quæ omnes Ianuarij deſeruiunt ſanguini è venis effuſo. nonnulla candidis, & quaſi lacteis zonis præcincta ſunt, & ob venuſtatem, ſi fas eſt dicere, quaſi Veneris ceſto. Colore ſunt vario, ſed in vnum redeunte concentum, ſuauitate inenarrabili. color his ſubniger eſt, ſed tamen lætus; pallidus alijs, ſed pallor eximiam habet gratiam: in nonnullis viriditas eſt, nec euanida, nec feneſcens: dos omnium eſt in imitatione gemmarum, iaſpidis, pyropi, hæmatitæ, ſmaragdi, & aliarum. Quocunque incidunt oculi, gratiſſima eſt eorum refectio. Idem in columnis decus & ſpecies: quadraginta intra ædem ſunt: complectuntur quaternæ Patronorum ſtatuas, quæ intra marmoreas veluti conchas incluſæ ſunt. nihil eſt quod in columnis non admirere: non modo naturæ laudabis, ſed artis decus. epiſtylia, ſcapos, ſpiras, ſtylobatas, in aſtragalis hypotrachelia, in zoporis metopas, volutas item, ſiue elices, ſtrias ſiue canaliculos. omnia mira arte perfecta. non modo nitor in ijs, ſed ſplendor quidam vibrans. denique diem ſibi ædes ipſa facit ſuum. quid cum Sole illuſtrabitur ſuo? cum, inquam, Ianuarij ſimulacrum in ara principe ſtatuetur cum aureo amiculo, & illuminata gemmis tiara, Soli, qui mitras eſt dictus, quam ſimillimus? Habent & reliquæ

reliquæ Aræ plurimum ornamenti, atque splendoris. superne veluti Genij è candido marmore corollas, aut aliquid simile gestant. quatuor odæa sibi respondent cum septis item marmoreis. Porrò cæterarum partium dignitati pauimentum quoque respondet distinctum, ac tessellatum emblemate vermiculato. Eminet verò supernè, atque incumbit operi ingens hemisphærium aureum. extremus hic labor est, imago quædam illius cælestis, nisi quod figuris differunt: in stellifero namque Perseus, Hercules, Cepheus fabulis inclici; in hoc verò Patroni huius ciuitatis cum rebus præclarè gestis expressi. Iam ante fores præcipua magnitudine, & specie admirandæ columnæ sunt duæ, tribus millibus aureorum coemptæ, vt fores ipsæ magnificentia sua ædem ineuntibus significare videantur, quale spectaculum sint adituri.

P. Masculus de Vesuu. lib. 2.

ARCES, THEATRA, ET ALIA ÆDIFICIA.

Arx.

AREA dimensa confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantum, & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & Præfectis enixè rem adiuuantibus. Triquetra vt pote in promontorium desinens loci est figura. iactis fundamentis ab aperto mari ad interiorem tumulum è regione oppidi, murus est ductus pedum septendecim crassitudine, altus ad coronam vsque viginti. In eo tumulo rotunda, vti mos tum erat, cespite ingesto erigitur ante omnia turris dodrantium nonaginta diametro: Thomæa appellata, quod eius Apostoli festo die exordium sumpserat. inde rursus ad alterum Insulæ marginem continuata mœnia sunt: qua rupes abscissæ portum attingunt. ibi turris altera extructa diametro dodrantium sexaginta: huic à D. Iacobo Hispaniarum præside inditum nomen. muris fossa circundata quoad cautes, & præcipitia tulere. Inter duas turres medio ferme spatio, portam cum lorica in vrbem aperiunt: intra mœnia sacellum, & præfecto præsidij militibusque tecta militariter excitant.

P. Maffeius hist. Ind. l. 11.

Arx

Arx Genuensis portus.

ARx enim præciso vndique scopulo imposita, qui porrectus in mare peninsulæ formam efficit, à continente propter oppositi montis frontem, angustum & abruptum locum habebat, omni iniuriæ tormentorum atque telorum expositum. Quà verò circumfluo mari alluitur, propugnacula erant idoneis in locis erecta, instructaque maioribus colubrinis, quibus conspecta in alto nauigia interuallo etiam viginti stadiorum è destinato peti poterant: simulque lunata facie patescens portus, & operosa moles, quæ in altum excurrens frontem ostendit, adeo infesta reddebantur, vt nec humile quidem nauigium in portu consistere auderet, atque vniuersa classis ad Carinnianum littus, quod obiectu molis tegebatur, suspecta & male fida in statione agere cogeretur. *Iouius hist. lib. 12.*

Theatrum M. Scauri.

M. Scaurus fecit in Aedilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem trecentarum sexaginta columnarum, in ea ciuitate, quæ sex Hymettias non tulit sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus, imæ duodequadragenum pedum. Signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cœpit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe, tantoque maiore populo, sufficeret largè quadraginta millibus. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteroque choragio fuit, vt in Tusculanam villam reperta is, quæ superfuerant, quotidiani vsus delicijs, incensa villa ab iratis seruis, concremaretur ad sestertium millies.
Plinius nat. hist. l. 36. c. 15.

Theatrum

Theatrum Curionis è ligno.

THeatra duo iuxta fecit amplissima è ligno cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter se se auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis, vt contra starent, postremò iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisq; in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an auctorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida, instabiliq; sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes, & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ vilitas animarum ista? aut quæ querela de cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus velut duobus nauigijs impositus, binis cardinibus sustinetur, & se ipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitijs concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. *Plinius nat. hist. l. 36. c. 15.*

Mausoleum.

SEpulcrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obijt Olympiadis centesimæ anno secundo. Patet ab Austro, & Septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos vndecim, attollitur in altitudinem vigintiquinque cubitis: cingitur columnis sex supra triginta. Ab Oriente cælauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obijt. Non tamen recesserunt nisi absoluto iam: id gloriæ ipsorum artisque monumentum iudicantes. Accessit & quintus artifex; namque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, viginti quatuor gradibus in metæ cacumen se

contra-

contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit. *Plinius nat. hist. l. 36. c. 5.*

Collegium Romanum.

QVæ facies externa Gymnasij, ac totius operis veluti frons Deus immortalis? Nonne ciues ipsos prætereuntes quotidie, ne peregrinos solum dicam ex rei nouitate facile omnia demirantes, an non inquam ciues, & illos qui eam toties aspexerunt, etiam nunc ad sui contemplationem vehementer inuitat, perinde ac si nuperrimè fuisset exposita? Quid de introitus & anticæ ianuæ amplitudine dicam? Quid de cardinalibus scapis? quid de superiore antepagmento? quid de triglyphis vtrinque pendentibus? quid de plana corona cum cymatio? quid de reliquis ornamentis, quæ in ipso posita vestibulo videntur adeuntibus multo maiorem interioris Collegij magnificentiam polliceri? Ecce autem introgressis apparet illico cauædium testudinatum cum impluuio, quæ peristylio cinguntur elegantissimo: apparent pulcherrimi gradus, quibus in superiorem Gymnasij partem ascenditur. Binæ sequuntur à latere porticus, excurrentes laxitate maxima, vbi spatiari commodè possit, atque oblectare se splendidè Philosophia. Pilis omnia distinguuntur æqualiter, atque parastatis, egregijs ornata mœnianis, quæ prospectum in compluuium facilem præbent, & addunt operi venustatem. *P. Tar. Gallutius to. 2. or. 7.*

Sed amplissima hæc Romani Collegij, disciplinarum inquam omnium sedes, ac domicilium, quantæ pietatis opus, quanti operis munificentia sit, vel ex eo discimus, quod ad fastigium perduci non potest. Vastissimum areæ spatium fundamentis immensæ altitudinis occupatum, cum in imo non esset solidum, sed locus vbique congestitius perenni humore scateret, lapidibus, & cementis aggerari, sublicisque directis, & pronis, structura solidissima impleri, & parari vix tandem potuit, vt hanc arcem literarum omnium sustineret. Ipsa verò frons ædificij quanta molis amplitudine, qua soliditate materiæ, symmetria partium, descriptione membrorum, ornamentorum artificio, quasi miraculo semper nouo non detinet? Tyburtino lapide quadrato per

interualla diſtinguitur, neque polito nimis, aut variato ſegmentis, & cruſtulis ne venuſtatis lenocinium officiat operis maieſtati: veſtibulum perilluſtre ambulationes aperit teſtudinatas, qua pilis ingentibus opere dorico, atque corinthio elaboratis erectas, qua cinctas exedris ad omnem ſapientiæ concertationem accomodatis.
P. Leo Sanctius flor. lib. 3. in laud. Gregor. XIII.

Apud P. Iac. Pontanum habes deſcripta ædificia generatim, & eorum partes, Gymnaſium, Bibliothecam, Curiam, Aerarium Noſocomium, Amphitheatrum ſub titulis ſuis vol. 3. par. 2.

V I L L Æ.

MIraris, cur me Laurentinum, vel (ſi ita mauis) Laurens meum tantopere delectet: deſines mirari, cum cognoueris gratiam villæ, opportunitatem loci, littoris ſpatium. Decem & ſeptem millibus paſſuum ab vrbe ſeceſſit, vt peractis quæ agenda fuerint, ſaluo iam & compoſito die poſſis ibi manere. Aditur non vna via, nam & Laurentina & Oſtienſis eodem ferunt: ſed Laurentina à quartodecimo lapide, Oſtienſis ab vndecimo relinquenda. Vtraq; excipit iter aliqua ex parte arenoſum, iumentis paulò grauius & longius, equo breue, & molle. Varia hinc atq; inde facies: nam modò occurrentibus ſyluis via coarctatur, modò latiſſimis pratis diffunditur, & pateſcit. Multi greges ouium, multa ibi equorum, boumque armenta, quæ montibus hyeme depulſa, herbis, & tempore verno niteſcunt. Villa vſibus capax, non ſumptuoſa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen ſordidum, deinde porticus in, O, literæ ſimilitudinem circumactæ, quibus paruula, ſed feſtiua area includitur, egregium hæc aduerſus tempeſtates receptaculum. Nam ſpecularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Eſt contra medias cauædium hilare, mox triclinium ſatis pulchrum, quod in littus excurrit: ac ſi quando Africo mare impulſum eſt, fractis iam, & nouiſſimis fluctibus leuiter adluitur. Vndiq; valuas, atque feneſtras non minores valuis habet, atque à lateribus & à fronte quaſi tria maria proſpectat. A tergo cauædium, porticum, aream, porticum rurſus, mox atrium, ſyluas, & longinquos reſpicit montes.

Huius

Huius à læua retractius paulò cubiculum est amplum: deinde aliud non minus, quod altera fenestra admittit Orientem, Occidentem altera retinet. Hæc & subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi, & triclinij illius obiectu includitur angulus, qui purissimum solem continet, & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, & serenum antequam vsum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in absida curuatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti eius in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum, & transitu interiacente, qui suspensus sublicis conceptum vaporem salubri temperamento huc illucque digerit & ministrat. Reliqua pars lateris huius seruorum, libertorumque vsibus detinetur, plerisque tam mundis, vt accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cænatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet: post hanc cubiculum cum procætone, altitudine æstiuum, munimentis hybernum, Est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procœton communi pariete junguntur: Inde balinei cella frigidaria spaciosa & effusa, cuius in contrarijs parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abundè capacia, si innare in proximo cogites. Adiacet vnctorium hypocauston, adiacet prognigeon balinei: mox duæ cellæ magis elegantes, quam sumptuosæ, cohæret calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt: nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato iam die, occurrit. Hinc turris erigitur, sub qua diætæ duæ, totidem in ipsa, præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum littus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris, in hac cubiculum, in quo sol nascitur, conditurque. Lata post apotheca, & horreum: sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem & sonum patitur, eumque iam languidum ac desinentem, hortum, & gestationem videt, qua hortus includitur: gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abundè viret: aperto cælo, apertoque

 vento,

vento, & quamquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera, & vmbrosa, nudisq; etiam pedibus mollis, & cedens. Hortum morus, & ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maxime ferax est terra, malignior cæteris, hac non deteriore quàm maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villæ, & hortus alius pinguior, & rusticus. Hinc cryptoporticus propè publici operis instar extenditur. Vtrinque fenestræ, à mari plures, ab horto singulæ, & altiùs pauciores. Hæ cum serenus dies, & immotus, omnes; cum hinc, vel indè ventis inquietus, quà venti quiescunt, sinè iniuria patent. Antè cryptoporticum xystus violis odoratus, teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget: quæ vt tenet solem, sic Aquilonem inhibet, submonetque, quantumque caloris antè, tantum retrò frigoris. Similiterque Africum sistit, atque ita diuersissimos ventos, alium alio latere frangit, & finit. Hæc iucunditas eius hyeme minor, maior æstate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes, hortique proximam partem vmbra sua temperat: quæ vt dies creuit, decreuitque, modò breuior, modò longior, hac, vel illac cadit. Ipsa verò cryptoporticus tunc maximè caret sole, cum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris Fauonios accipit, transmittitque, nec vnquam aere pigro, & manente ingrauescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta est: amores mei, reuera amores, ipse posui. In hac heliocaminus quidem alia xystum, alia mare, vtraque solem: cubiculum autem valuis, cryptoporticum fenestra prospicit, qua mare contra parietem medium diæta per quam eleganter recedit. Quæ specularibus, & velis obductis, reductisue modò adijcitur cubiculo meo, modò aufertur. Lectum, & duas cathedras capit, à pedibus mare, à tergo villæ, à capite syluæ, tot facies locorum, totidem fenestris, & distinguit, & miscet. Iunctum est cubiculum noctis, & somni: non illud voces seruulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti, abditique secreti illa ratio, quod interiacens andron parietem cubiculi, hortique distinguit, atque ita omnem sonum media inanitate consumit.

consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, vt ratio exigit, aut effundit, aut retinet. Procœtōn indè, & cubiculum porrigitur in solem, quem Orientem statim exceptum, vltra meridiem, obliquum quidem, sed tamen seruat. In hanc ego dietam cum me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor: magnam eius voluptatem ecce præcipue saturnalibus capio, cum vel reliqua pars tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studijs meis obstrepunt. Hæc vtilitas, hæc amœnitas deficitur aqua salienti, sed puteos, ac potius fontes habet: sunt enim in summo. Et omninò littoris illius mira natura, quocunque loco moueris humum, obuius, & paratus humor occurrit, isque syncerus, ac ne leuiter quidem tanta maris vicinitate corruptus. Suggerunt affatim ligna proximæ syluæ: cæteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem vna villa discernit. In hoc balnea meritoria tria. Magna commoditas, si forte balineum domi, vel subitus aduentus, vel breuior mora calefacere dissuadet. Littus ornant varietate grauissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum vrbium faciem, siuè ipso mari, siuè ipso littore vtare: quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sæpius frequens, & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè preciosis piscibus abundat: soleas tamen, & squillas optimas egerit. Villa verò nostra, & mediterraneas copias præstat, lac in primis. Nam illuc è pascuis pecora conueniunt, si quando aquam, vmbramue sectantur. Iustis ne de causis cum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis, atque vtinam concupiscas, vt tot, tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

Plinius iunior lib. 2. epist. 17.

Ædificare te scribis, bene est: inueni patrocinium: ædifico enim iam ratione, quia tecum. Hoc quoque non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum: huius in littore plures villæ meæ, sed duæ vt maxime delectant, ita exercent. Altera imposita saxis more Baiano lacum prospicit: altera æque more Baiano lacum tangit. Itaque illam tragoediam, hanc appellare comædiam soleo: Illam quod quasi cothurnis: hanc quod quasi socculis sustinetur. Sua vtrique amænitas, & vtranque pos-

sidenti ipsa diuersitate iucundior. Hæc lacu propius, illa latius vtitur: hæc vnum sinum molli curuamine amplectitur: illam durissimas dorsa diripiunt: Illic retia, venatio: hic gestatio longo limite super littus extenditur: hic spatiosissimo xysto leuiter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque è cubiculo, ac penè etiam lectulo, vt è nauicula, iacere. *Plinius iunior lib.9.epist.7.*

Elementa omnia intueor? vim suam vsumque palam & toto, vt ita loquar, sinu in hoc rure nostro effundunt: obscurè & parciter in tua vrbe. Solem vide: melius hic micet. Aerem; lætius latiusque diffunditur & ridet. Aquas: purius bibuntur. Terram: hic tantum cernitur in vero suo vultu. Alibi in planitiem effusè porrigitur: alibi in collem placidè adsurgit, aut magis rigidè in montem. Illic herbis, & sponte natis arbustis vestitur: hic fruge fructibusque, & feliciore ligno. Quem non delectet tam varius aspectus, & cultus magnæ matris? cuius apud vos vna facies ædibus pressæ, aut pauimentis. Iam domum si venisti, hic prorsus gaudiorum & amænitatis vera sedes. Manè surrexisti? ad musicam quidem. Et circumsonant te, ac velut salutant chori illi alitum; suauiter fritillantium, trutillantium, minurientium. ad quos non æquiparent se tibiæ, citharæ, aut ex arte vlli cantus. In hortum prospexisti? oculorum aciem tibi præstringet illa ipsa nocte exortum agmen florum & herbarum. In pratum? occurrent verè nouo arbores odora quadam & cana niue perspersæ: eædemque sub Autumnum, alia pomorum purpura siue cera distinctæ. Propius easdem aspice: insitiones mirabere & matrimonia: Adulteria etiam, & suppositos fœtus inscia matre, nec inuita. Quam lasciuam comprehensionem fœcunditatemq; quisquis in ligno non miratur: ipse profectò lignum. Iam ad agros deuertisti & tua rura? illic boues lentè pascuntur, & oberrant; hic pecudes magis vagè lasciuiunt, & hædi. Porcus alibi volutatur & grunnit: alibi cristata cohors cucurrit & scalpit. Segetes illic tuas vides, & siliginis, farris, hordei vberes fasces: siluam istic & ad hiemem lignorum strues. Vitem denique alibi florentem aut maturescentem, & spe iam præbibis factum illum alibilemque liquorem. Quorum omnium quæ copia in vrbe sic? quin ne imago quidem satis certa & expressa. Sed, vt ij qui parietem intuentur, ex leui linearum ductu animalia in eo & facies sibi fingunt:

fingunt: sic vos harum rerum futiles quasdam vmbras. Ita viuitis in pulcherrimo hoc mundo, mundi exules: nec bona aut dona eius plenè vnquam nostis. Postremum fructus mihi superest, de quo quid ambigimus? cum non solum cultus & ornatus plerusque vitæ ab agris fit, sed vita ipsa. Agriculatio enim moriatur, & vna humanum genus. Adde illa commoda, agnum hoedum aut à stabulo, pullum è corte, porcum ab hara, & tot dapes inemptas: quas vos ægrè & carè præstinatis à foro, aut macello. *Lipsius epist. cent. 1. epist. 8.*

Villæ veterum nobiliores.

SInistrorsum diuertamus ad confinem huic luculentissimam Luculli villam Hic enim vero, siue tu ædificiorum amplitudinem spectes, atria, porticus, cænationes, balnea, diurna, nocturnaq; cubicula habes, quæ te per vices partiantur in horas: siue tu aquas velis è tuo fonte, longo disiunctas diuortio, hic flumina vi rapta sub terras ad ædes ipsas veluti circino circumducta, domesticos Euripos, ac Nilos efficiunt, quibus per tectos cuniculos rursus eductis in areis coronarijs, & puluillis fructuosis teneri vitreorum fontium micant ocelli: hic nos pontificium, & adipale conuiuium manet. In Apolline fortasse cænaturi sumus cum Pompeio, ac Cicerone. Verum quoniam luculliane viuere, res est insignis infamiæ apud Catonem, primariam hanc dedecoris notam primo saltem hoc die fugiamus. Proximam Ciceronis villam adire possumus in Tusculano; sed perditissimi hominis Clodij iniustissimo dominatu diruta à fundamentis est, & solo æquata. Marcus Tullius illos lapidum cumulos, & rudera vix per legem postliminio recepit, & nunc noui operis molem orsus nondum absoluit. Si placet, per portam Næuiam viæ Tiburtinæ insistere, Imperatoris Hadriani villa celebratissima in promptu est; sed illuc Græcorum nationem relegemus: ibi enim suum Pritanæum, Xistum, Lycæum, Academiam, & Thessala Tempe suis quæq; discreta locis agnoscent. Nos per Prænestinam viam ab Exquilina porta digressos villa Gordianorum manet. Hæc immanibus extructa sumptibus, quam varios, quam magnificos apparatus habet. ibi elegantissimæ descriptiones ædium, ad vestibulum augustissimorum propylea tectorum; ducentis columnis primum peri-

 stilium

ſtilium ſuffultum eſt, quæ omnes diſſimili genere, menſura pari, Numiſticæ, Syenitides, Claudianæ, Chariſtiæ, paribuſq; ſtrigibus diſcriminatæ ſunt: ad quarum capitula topiarius è marmore Acanthus flexu ductili propagatus, luſu Corinthio laſciuiens, cincinnos per interualla dependulos promittit, & torulos opacat, & veſtit. Atria partim opere coronario rotunda, partim theatri figuram exhibent, quorum pauimēta hæc teſſellato, muſiuo alia, vermiculato aſaroto diſtincta ſunt; proiecturas ex auro ſuſtinent Atlantes varij, & Cariatides, ſubgrundia plumbea, acroteria æreis ſigillis illuſtria. Vitruuius vix mente concepiſſet tam bellè, tam ad amuſſim deſcriptam ædificiorum molem. Illam quæſo conſideratum mittamus architectos noſtros cum ſua norma, & decempeda. Nos qui hortorum delicias, non ædium elegantias quærimus, ad Portam Collinam, per Salariam viam, euitato campo ſcelerato, Saluſtianos hortos inuiſamus. Plura hic operis topiarij miracula, quam ſimulacra ſunt. Arborum affinitates, adoptiones multæ, connubia noua, atque adulteria inaudita: hic aquarum bellè cadentium ſcatebroſa percuſſio ſuſurrat, & adſtrepit; ad quem ſonum ex auiarijs dulciter aſſonant chori auicularum fritillantium, trutillantium, minurientium: Plataneta non cæleſti pluuia, ſed doliari mero enutrita, per vmbracula, ac ſpatia, gelidiſſimas hyemes propagant & fundunt. Sed quoniam audio Neronem ibi laſciuire ſolutius conſueuiſſe, malum omen, peſſimum hominem fugiamus. *P. Leo Sanctius lib. 1. flor. Villamuſ. par. 1.*

Villa amæniſſima.

IPſe cum Gelanoro ſequebatur, loci formam curioſis oculis luſtrans, quem ruens maris horror faciebat gratiorem. Non anxia arte quæſitus erat decor. Plura naturæ debebantur; cuius facilitas atque ingenium, omnes artificum labores præuertit. Ruſticus ad Villam aſcenſus (nec læuigari Regina paſſa erat) obliquum colli latus ſic dederat, vt circumuenire montem potius videretur, quam in illum eniti. Læuam itineris tegebant denſi frutices, crebrarumque ſtirpium inæquali viriditate lætiſſimi. Tumuli illic leues, creſcente molliter campo, donec ob longum, & ſpiſſis opacum arboribus ſupercilium montis ſubito tumore conſurgeret. A dextra conualles videbantur, vinetis hortiſque excultæ, &

tæ, & in collium radicibus, qui dimidiatum orbem ducebant, vberrima pastu prata se eadem viriditatis hilaritate porrexerant. Sub ipso montis iugo sublimis, & sponte extensa planities erat, in qua villam condiderant. Ad fores cum venisses oblectabat oculos alia loci forma prospectusque in remota liberior. Quippe ante vestibulum patebat hominum curruumque area capax, paucis, sed ingentibus distincta arboribus; ad quarum vmbram sedilia & lapideas mensas, milites custodesq; extulerant, ac vt editus locus erat errorem fluuij in Valle monstrabat; montes quoque ex aduerso magnatum prædijs distinctos. Visebatur à latere dextero pars potissima vrbis, per suos colliculos & templorum fastigia elatæ. Si oculos longius mitteres, mons Atlas inculta hyeme & sterilibus saxis, per multos vertices in nubibus fractus, & delectabat animum mutatione conspectus & propinquam fœlicitatem blandius commendabat asperitatis imagine. Domus pro Regina non ingens. Sed debebat artifici, quod venti quicunque perflarent, admissi, omnem æstum temperabant & triclinia lumen accipere poterant non obnoxium radijs solis. Hortus deinde modicus & porrectus in longum, Musis quidem erat dignus, & omnibus dijs, quos capit stirpium colendarum humanitas. A domo in illum, porticus ducebat, in qua solebat Regina conuiuari, aliquot signis & picturis exculta. Iam verò sinistrum hortilatus claudebat montis vertex, non illi vtique tantum horto, sed domui, saltuique perpetuo contiguus dorso, & duntaxat parietis interiectu coercitus. Hanc partem fons amænus decorabat, e marmorei Elephantis proboscide in tessellati operis alueum, decurrens. At dextra ad prospectum vacua erat, exiguo muro in hoc tantum erecto, vt lapsus in abruptum caueretur, & in eum innixi fruerentur viuarij subiecti spectaculo. Nam mediocre stagnum coercebant latericij aggeres. Pisces in eo variæ senectutis, quos ab horto Regina amabat, præcipitato in aquam pane, inter se concitare ad certamen. Porta ex horto ducebat in exiguum saltum, quem facti manu calles, virgultisque liberi secabant. Longum esset singula memorare vt natura inæqualitate locorum luserit, vt exiguo spatio retulerit omnes formas quibus totæ regiones variantur, vt syluam ex aureis malis, rhododaphne, lauro, pinu suberè, pene totam non mutarit innoxia hyems; & antra hic sponte, hic manu aperta, dederint fontes, aut opacum subeuntibus

tibus

tibus frigus. sed fons præcipuè notabilis erat, de industria sic ornatus, vt quæ artificij erant sponte producta viderentur. Quippe in arcum mons effossus modicam planitiem dabat, exiguis lapidibus quasi temerè stratam. At vtrimque lateribus saxa ingentia, tanquam rupes ita natas admouerant. Vbi is labor duodecim pedes in altum excreuerat, semitam fecerant quam locus circumiri facile posset: Tum verò super hanc molem in gyrum arbores ita seuerunt, vt inflexorum stipitum cacumina in subiectam aream verterentur: Hæ vbi in procerum adoleuere, speciem referebant iam iam cadentium stirpium, & suo pondere radices extra terram trahentium. Inter illius ruinæ innoxias minas, peribat sub frontibus calor solis, & laterum aggere primum, mox curuatis in hunc modum arboribus, denique increscentis collis mole, tegebatur simplex Reginæ hilaritas, quæ fontem illic per aliquot fistulas cadentem sæpè inter suas Virgines læto otio celebrabat.

Barclaius Argen. lib. 2.

Prædium suburbanum.

IN suburbano erant vineæ non vltra primum lapidem, peramænæ vberesque, porticibus tetragonis circummænitæ. Vuidum collem circum vndique vites, & temulenta opacitas premunt. medio vineto prætorium surgit, æstiuis voluptatibus factum, iuxta interuirent herbæ, alludunt auræ, saliunt vndæ. Indidem liber in siluulas, & subiacentia prata despectus: vbi certantium auicularum conuitia, & riuulorum labentium murmura, & zephyri frigora, & mille artis naturęque ludicra.

R. Bidermanus lib. 1. acroa. 4. num. 75.

HORTI. FLORES.

CVmque in ipso aditu, oculos circumtulissem, vago quodam & curioso adspectu: miratus ex animo elegantiam, & cultum loci, Mi senex, quæ hæc amænitas est? inquam, quis splendor? Cælum hic habes Langi, non hortum, nec astrorum illi ignes profectò magis nitent in serena nocte, quam hi tui scintillantes micantesque variè flores. Adonidis

nidis aut Alcinori hortos loquuntur? nugæ, ad istos comparati, & imagines muscarum; Et simul propius accedens & flores quosdam naribus oculisque admouens, quid primum voueam? inquam oculus cum Argo fieri, an nasus cum Catullo? Ita vtrumque sensum pariter permulcet mihi, & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nausea mihi præhalitu hoc ingenuo & verè cælesti. Langius manum mihi blandè premens, nec sine risu, Prefiscine Lipsi, inquit. non ego, non hæc rustica mea Flora agnoscimus tam scitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, tamen langi veram. Blandiri me putas? serio hoc dico, & ex intimo meo sensu, Campi Elysij non sunt, præ hoc tuo rure. ecce enim, quæ hic vbique nitela est? Quis ordo? Quam aptè omnia in areolas suas puluillosque dispositaʔ vt non elegantius, tessellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumque copia? Quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum natura conclusisse, quidquid eximium habet noster aut alter orbis. Animum tuum mentemque percontare: capi se hoc adspectu dicet, immò pasci. Oculos sensumque, fatebuntur. non alibi libentius se acquiescere, quam in his hortorum areis & puluillis. Circumsiste, quæso te, paululum hæc agmina florum & augmenta. Vide mihi illum e calyce, hunc e vagina, alium e gemma protuberantem. vide hunc morientem subitò, alium subnascentem; denique inspice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuersa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat se molli aliqua cogitatione & liquescat? Iam ades curiose tu ocule: defigere paullum in nitores istos & pigmenta inspice hanc natiuam purpuram, hunc sanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammā, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas, æmulari, sed non imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans spiritus? & nescio quæ pars æthereæ auræ infusa ab alto? Vt non vanè Poetarum nostra gens flores plerosque natos finxerit è succo, aut sanguine immortalium Deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis verè fons. O Venerum & gratiarum sedes. mihi in vestris vmbraculis quies & vita sit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumq; circumferre, & cum vaga quadam allucinatione curarū hic omnium falli & laborum. *Lipsius lib. 2. de Const. c. 1. & 2.*

Supra

Supra naturam corporis, & extra sensus quodam tempore sublata, sibi vei sari videbatur in Cælo. locum irriguum vbertate fontium, purpureaque lucis amænitate lætum cernebat, immortalibus amaranthis, æternumque fulgentibus hyacinthis. Iam species ipsa lætissima discoloris amænitatis, odorumque suauitatis, quæ difflaretur è floribus & variarum concentus iucundissimus auicularum, tum aquarum bellè cadentium admurmuratio, nec non auræ susurrus inuolutus, frondibus ad numerum adsibilantibus è sylua, quantam vel animo iucunditatem affunderet, vel obliuionem induceret cæterarum curarum, non, nisi qui sensibus explorarit aliquando, consequi coniectura possit. In medio loci testudo, perplexo, & camerato topiario conuestita, sellam opacabat supernè incubans, splendido suffultam toro, multo auro, argentoq; lucidam, & illustrem pendentibus vndique margaritis.
P. Stephonius or. 1. de B. Agnete.

Annuit ille, statimque ex areola, qua inambulabant, proceras admirati platanos ab stirpe ad primos vsque ramos hedera ita conuestitas, vt summæ quidem arbores suis frondibus, imæ verò alienis virerent; concedunt in proximum xistum, quem gradata hinc buxus, & concisa in plurimas species, inde tarentina myrtus variè tonsa, aliæq; pressæ atque retentæ manu arbusculæ bellissimè concludebant. In medio fons æstuabat intra marmoreum cratera, è cuius labro caducus, veli instar tenuissimi expandebatur demittebaturque in subiectam piscinam; quam circum syphunculi plures expressi micabant è solo, atq; in cratera reciproci miscebant suauissimum murmur. Hic in loculamentis trifolio virentibus mollissimas nacti sedes ac puluinos aduersi conquiescunt. *P. Famianus l. 2. prol. 3.*

Exite iam ad vitæ, gloriæque lucem terræ quidem filij, sed altricis nobilitatis adoptiui: cum Sole ipso clariora cælestibus terrena sidera interdiu micate, ac diem geminate: in hortensibus theatris externæ formositatis victores vobiscum ipsi formosissimi fratres domestico certamine de forma dimicate. Ecce iam voci, votoque responsuri materni sinus grauem præmaturo egressu moram rumpitis. Iam virides inter foliorum fasciolas insolitam ad lucem conniuentia capitula sustollitis. Iam vitam, quam nos ærumnosam nobis natalitijs lacrymis præsagimus, lætissimam vos diducto decenter ore à risu inchoatis, &
hiante

hiante semper labello renidentes, dum viuitis, ridetis. O vos beatos, quorum vita risus est! O risum efficacem, quo totus annus exhilaratur! Prima (quis credat?) florum risu anni senectus iuuenescit. Prima vernat hyems. tua, Hyacinte, præcox purchritudo ver hybernum repræsentat, siue frigore decolor niueo vultu circumfusas prouoces niues: siue Cælo concolor cælestem suauitatem redoleas. Tibi vero (flos fabularum formosissime Narcisse) hybernum frigus meritò amicum, & consentaneum est: Tua ipse quod forma perniciosè calueris. O quam appositè nunc aureo, nunc argenteo, nunc vtroque pallore tabescis, ac degeneras in florem! Tantus enim decor pulchrè debuit preciosèque pallescere. Sed quis inter ventosa hortorum hyberna flos lętior hyemet, quam quæ non sine vento aperitur, quæque ventum nomine spirat. Anemone? Conspirate iam coniuratæ aurarum animæ: vestrum animosos impetus omnium vnus hic flosculus toto hiatu ridet, imò vestro spiritu animatur. Et sanè vento gaudere decuit, quem vulnerati Adonidis vanissima fabula cruentauit. suam istam flos ipse lugubrem fabulam, cum maxime patet, effusissimè ridet. At vos ne vltra in fragibile floris decus conspirate ventosi spiritus. Heu me, ventos rogo; en eadem (ò rerum vices!) quæ modo decorum florem animabat aura, tragico ludibrio difflatũ exanimat. I nunc, atque auræ confide fallaci. sed iam ver floridum vernos flores per zephyrum præconem euocat. Res mira. insusurratum præconis venculi murmurillum vbique audiunt, & adsunt florum populi discolores, atque hospitas lucis oras grati aduenæ salutaturi, osculo suauiter hiulco odoratam animam inhalant. O halitum ægræ mortalitati vitalem: O curarum æstus blandè difflantem auram ingenuæ voluptatis? Quem non demulceat in iuncifolio Narcisso par aurei pretio coloris, odoris pretiosa suauitas? Siue hic simplici foliorum bractea auarè, siue pleni rutila floris pompa liberaliter aurescat. Cui verò argenteus ille narcissus, qui productiore collo Camelum in flore ludit, exporrecto vitam osculo propius non inspiret? Cui non Hyblam, non himettum oleat, tum moschatus, tum odoratissimus orientalis Hyacinthus, quorum vel ipsum nomen odoratum est? Quid? obscuro natum, ac traductum loco lilium conuallium, nonne suauissimo illud afflatu verè insinuat, ex obscuritate Patriæ eum sæpe virtutis candorem existere, qui clarissimas ornet Ciuitates? Quid? nonne lactea

ctea Cyclaminus lactescentis in florum puerperio naturæ concretum in florem lac videatur? Mihi vero vos (versicolores, atque ab ipsis maculis & neuis formosæ Tulipæ) dum coloribus floretis omnibus, flos omnis estis. Sed cuius præterea floris odore peregrino æstatis calor nostros hortos vaporat? Salue Gelsimine, florum flos. O quam gratus hospes flagellorum manibus adrepens, toto iam terrarum orbe peregrinaris? O quam lepidum quam salubrem è tua patria nobis odoris Africum spiras! Et verò par erat feruidæ matris odoratum esse filium: Quo enim alio materni amoris feruor, quam odorato spiritu filium animaret? Sed illud non planè intelligo, qui fiat, vt parens Æthiopum nigerrima candidos pariat flores. An propterea, quod parentis illi non vultu, sed lacte colorantur? An quia sic è nigra nocte candida lux nascitur? Existe nunc tandem existe Mexicanis è viretis oriunda, quæ Nazareni floris inter spinas morientis florida imago es, Granadilla. Florere te decet per æstum, quia flos amoris es. Nulla verò tibi terra fertilius æstuat, quam Roma, cuius in nomine ardet Amor.

P. Ferrarius oratione 31.

Perge modò, si fortè delatus in regionem peramœnam, ad arbitrium & voluntatem locum posses eligere conserendis hortis idoneum, credo caules, allia, cæpas insereres, non violas ibi, rosasque curares educari? num præscriberes locum eo delitiarum genere circumfluentem, ea florum herbarumque omnigena vbertate nobilem, vt Alcinoti copiam, hesperidumque pometum longè anteiret; ea soli, præstantisque naturæ fœcunditate, vti nunquam arbores florum grata viriditate nudarentur. An non imperares areolas vbique luculentas, & resupinis pulullorum toris distinctas, nitida semita, vernanteque sinu? num margines varijs hominum, animantiumque figuris, e plectilibus ramis, tonsili buxo, baccis, & arboribus odoratis vestitas, quibus ad ambulationem viæ definirentur, constitui iuberes? Num hic velles aream labyrinthi meandris, & diuerticulis propè infinitis instructam? hic aliam ex opposito, in qua tanta florum varietas herbarumque vbertas nasceretur, quantam in Alydæ rosetis, & Adonidis hortis olim fuisse Poetæ veteres fabulantur? In medio fontem argenteis vndis copiosè largiterque fluentem, denique tam elegantem, & artificiosam ridentis horti descriptionem, vt cum magna esset rerum & opificij varietas, quam-

tecumque

tecumque in partem dares, noua quædam inauditæ seges delectationis occurreret, sensusque omnes liquidissima voluptate, ad eius aspectum, perfunderentur. *Ex Palat. Eloq. exert. 4. lect. 7. pun. 2.*

Illos ipsos flores per prata temerè sparsos transfer, si placet, in aliquem hortum ad amussim quadratum, peritumque hortulanum, qui eos scitè distinguat, adhibe. Tum is quatuor ad angulos quatuor areolas, extrinsecus quidem rectis lateribus, intrinsecus verò cuspidatas, aut in spiram conuolutas describet. In medio ingentem stellam radios quaquauersum fundentem depangit: areolas innumeris tessellis discriminat: tessellas puluinis & toris munit: tenuiores vndique sulcos ducit, tum strias liraque minores interponit. At quatuor latera in crucem interescat, ipsas areolas biuijs, triuijs, quadriuijs decussat. Postremò latè spatiantem semitam, & per quatuor latera pertinentem, quasi pomœrium relinquit. Porrò vbi hortum ita extruxit, flores rursum in areolas, in tessellas, in puluinos, in toros, in stellam distribuit: viarum crepidines rosario, et si spinoso propugnaculo obuallat: delectum singulorum etiam florum habet: notat qui humiliores, qui medij, qui proceri: neque colorum negligit varietatem; cæruleas violas, nigra vaccinia, alba ligustra suos in manipulos centuriat. In stellæ vmbilico solis æmulum heliotropium figit, in stellæ radios hastata lilia diducit. deinceps anemones, hyacinthos, amaranthos, narcissos, & reliquorum omnium florum aciem speciosissimam, tanquam Floræ pictum exercitum serie eximia componit. At in semitis omnem eradit herbulam, in sulcis, in strijs, in biuijs nullam terræ lanuginem patitur, nulla fert stamina, nulla cymata tolerat. Vniuersum solum per omnes versus areolis interiectum, vt semper purum putumque sit, perenni labore deglubit, glabrat, decorticat. *P. Alb. de Albertis par. 3. de Ordine n. 201.*

Hortus domesticus Herbarum, florum ferax.

Dietulæ fenestella tantum hortuli subiecti sibi perforat, quantum intra domestici parietis ambitum, subdiualis areola distincta semitis, non vijs; imò strijs non semitis, ad acetaria per paucorum hominum sufficiendis olusculis ad vtilitatem exculta diligenter, ad voluptatem inelegánter. Hic areolis aggesta corbibus humus humecta semper

vtique

vtique sub vdo solo sitdoque cælo, satiuam nobis succidiam præbet ad inemptas nostrorum hominum dapes, fæniculum, intybum, lactucu-lam, oxalidem, mentastrum, eruculam, cicoreum, nepitam, apium, saluiam, andrachnem, serpyllum, apiastrum, serratulam, amaracum, stellitem, pulegium, rutam, hysopum, absynthium, nasturtium, papauer, & id genus herbulas, quas ad appetentiam acuendam elicit artifex manus, & vespertina fermè commendat prolusio cœnarum. Inibi raris dispositi locis Adonis florent hortuli calathiscis mobilibus innutriti. Saliuncam, roremmarinum, violam, calthulam, clauiculum, heliocrysum, narcisum, iridem ad tempus ostentant ritu solstitialis inuolucri: nec nisi verno tempore, vel æstiuo sole crediti seminis fidem ebblanditur, aut exprimit pertinax cultu labor. iniussi graminis solum ferax, laurum myrtum, lentiscum, & frutices in topia sequaces respuit. libenter trifolium, libentius vrticam offert olitoribus, & minimè poscentibus internascentem vberrimè pestem herbis edulibus inimicam; nisi sæpius interuellas, ilicet irrito labore spem omnem herbariam vespernularum perdidisti. *P. Stephonius prosa* 18.

Rosa.

ROsa nascitur spina versus, quam frutice, in rubo quoque proueniens, illic etiam iucundi odoris, quamuis angusti. Germinat omnis primò inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac se se pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices.
Plinius hist. nat. l. 21. *c.* 4.

Rosæ videlicet, vt imitabatur nomen, sic admonebatur exemplo. Quoties humanis obtutibus ad spectaculum suaue plaudentibus contemplandam in viridi theatro se dedit Rosa matutinæ lucis ad radios primitiuos, velut ad faces ante mundi proscenia de more succensas. E fæcundis parentis terrę visceribus, quibus adhuc iactis altè radicibus, & sparsis vndique sibi is adhærescit; in salutarem aeris vsuram prodit Rosarum genitrix planta; generosæ sobolis, & florulentæ familiæ seriem expositura copiosam. Multiplices ex vno caudice rami diffunduntur in virgulata, scabro cortice tecta, patulisque sentibus obarmata. Tenuiores

uiores inde,viridesque surculi sparguntur, quorum internodia frequentes, ac teretes sæpiunt spinæ. Folia quoque geniculatim indidem proferuntur in oblongum rotunda, tactu aspera, distinguente medium neruo, ac venulis ab eo fluentibus intersecta; in summo verò margine crenis incisa, & quasi serrata per ambitum. Surculorum fastigio petiolus imminet sustinens florem, eique subiectum globulum, seu capitulum mordaci lanugine refertum. Calyx inde protuberat,siuè folliculus Rosæ,qui primo conclusus, & vndique concolor, virentibus, ac laciniosis fastigiatur alabastris, & cortice granoso nondum luci maturum cohibet fætum. Mox inuolucro tumescente & parturiente quodammodò papillato in nympham. Ad extremum pompa colorum penitùs patefacta, partuque Rosæ pulcherrimo natiuum in calathum liberè ac liberaliter effuso,tota vernantium foliorum explicatur ambitio, ardentissimo supernè colore profuso, subalbidis infernè vnguibus ad calycis vmbilicum coactis. Hinc verò,ad coronamentum operis,in orbem crebra staminum capillamenta consurgunt, luteis, vel potius aureis apicibus terminata. Sic auro coronatur, quæ spinarum consortium amat Rosa: illustri documento; vel spinosum esse aurum; vel aureas demum euadere spinas, quæ virtutem exacuunt, dum exercent. Hæc igitur Solis ac Terræ nobilis filia, quæ multum instar habet Genitoris in criuibus, Genitricis in brachijs: quæque tamquam progenies ab vtroque parente Regia (Sol enim cælestium orbium, Terra frequentium Vrbium obtinet Regnum; & ille radijs redimitur, hæc montibus) vbi primùm oritur,natiuo excipitur in ostro; medijs habet in hastis incunabula:& quod prodigium est minus admirabile quia magis consuetum, nascitur coronata: hæc, inquam rubore notabilis Virguncula, quæ virentibus inuoluta fasciolis, matutino rore, quasi nutricis Auroræ lacte succrescit; vbi ad floridam adoloueřit iuuentutem, & suæ prænuncios miserit maturitatis odores; si nimis diù publicæ Mundi luci se vulget, atque è viridi scena rubentium foliorum efferens pompam, spectatoribus oculis placere studeat, & plausus captet adulatricis auræ: nimirum veram dixeris esse, quam dat Rosa Tragædiam; cum & vnius diei, aut potius breuiore spatio, Actio vniuersa, hoc est vita pulchritudinis eximiæ definiatur; & subita rerum catastrophe tanta contingat in formosissimo flore mutatio, vt pristinæ formæ vix vlla reliqua sit agnitio: qui-

que paulò ante Regiam sustineat pro dignitate personam, mox accisis folijs, quasi membris, ad terram consternatus, miserè deuoluatur; floris cadauer, ventorum ludibrium, calcantium pedum opprobrium: Sic hortorum voluptas tragico claudit exitu veris fugitiui fabulam breuem. *Ex Orat. de S. Rosalia.*

Lilium.

LIlium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione vnguenti oleique, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim sese laxantibus; effigie calathi resupinis per ambitum labris, tenuique filo, & semine, stantibus in medio crocis; Ita odor colorque duplex, & alius calicis, alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleique vsu, & folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuolulum vocant, nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia ijsdem omnibus modis feruntur quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, vt hipposelinum: nihilque est fœcundius, vna radice quinquagenos sepè emittente bulbos. *Plinius nat. hist. l. 21 c. 5.*

Rosa Sinensis.

VNa tamen Rosarum regina Sinensis Rosa versicolore prodigio anteuertit hortorum laudibus cæterorum. Videas primum tereti crebrisque oculis distincto ac subalbido caudice, nullis armatam spinis innocenter, clementerque arborescere, vt quam nusquam hactenus inueneris inermem, nudamque ab omni doloris aculeo floridam voluptatem, ipsa promittat. Videas deinde frondibus, forma pampineas, scabritie ficulneas, magnitudine vtrasque imitantibus connexitam è smaragdino delufcentis calycis

conclaui,

conclaui, multiplici foliorum syrmate regaliter explicato, in publicam lucem prodire, lucis ipsius formosa discrimina sic æmulantem: vt primò quidem candidam, deindè ex candida rubentem, postremò saturo colore purpuream, hoc est simul aliam, simul eandem admireris: & quotidiani miraculi nouitate fateri cogaris, ad florum reginam, quæ tanquam sol alter variæ fuco lucis coloret dies, colorum principes vicissim accedere tributarios.

P. Ferrarius orat. 31.

Anemone.

FLoriferis oculis abundat exigua radix anemones, vt omnium voluptati oculorum quàm maximè prospiciat. Sunt, qui anemonen Phenion vocent: alij Adonidis ab apro interempti florem appellant: alij Veneris Adonidem lugentis lacrimas in eum florem concreuisse deblaterant, innocentissimi risum floris impuræ fabulæ tragico luctu funestantes: alij denique vim Græci nominis interpretati Florem venti nominant, quia non sine vento aperitur; & (quas etiam aula vices alternat) eadem, qua fauebatur aspirante aura, reflante difflatur. Duo autem sunt huius herbæ fastigia: alterum enim tenuibus coriandri folijs altè multifidis, minutim laciniosis, atque tergeminis; alterum apij modo diuisis, tripartitò diffectis, rotundum per ambitum modicè serratis, & leniter crispis viret. Eius, quæ folio tenui est, anemones cauliculus nudus, exilis, leuiter languinosus, palmaris, aut etiam pedalis circa dimidium aut sub ipsum cacumen tribus foliaceis lacinijs sine pediculo pressiùs cohærentibus, & aliquantulùm surrectis intercinctus, in cacumine florem explicat latioribus folijs non minus senis, ferè in rosæ amplitudinem circinatum, medio interdum globulo staminibus obsito, exalbido, atque villoso capitulatum, qui tomentosam in lanuginem semine subrufo, longiusculo, planoque plenam aura leuissima soluitur ac dissipatur; interdum etiam sine seminali capitulo coma densissima capillatum. At verò latifoliæ flos simili caule suffultus angustiorum foliorum modò simplici modò multiplici serie contexitur. Excusso flore caput in vmbilico eminulum nascentis aspara-

gi cacumine intumescit, exili flocco incanum, & lanuginoso semine densatum; Quo tandem fatiscente, leniter volitantes seminales villos incautis cultoribus auræ præripiunt. Vtraque anemone multùm, sed latifolia è semine variè degenerante progenita licentiùs versicolore varietate lasciuit. Quæ folio tenuiore pubescunt floris huius radices, intus candidæ, pullo foris castaneæ colore non sine multiplici discrimine nigricant: pleræq; etiam in graciles, pressas, longas, & inæqualiter articulatas appendiculas, quas ab imitamento linguas vocitant effunduntur: non nullas tamen animaduertimus nodosis oculis, quàm porrectis linguis, frequentiores, eæ præsertim sunt, quæ florem ferunt arboris persicæ flori concolorem, minutulas lacinias conglomerantem; quæ viuido cinnabaris rubore splendescentem; quæque planè viridi facie ancipitem an inter flores herba sit, an inter herbas Flos. *T. Ferrarius in flora l. 2. c. 6.*

Anemones discrimina.

FLorum præterea, quos tenui folio anemone parit, genera varia præsagimus è prægerminantium varietate foliorum. Candore tũ emaculato suauiter lactea, tum obsoleto nitidè sordida folium præmittit frequentibus incisuris leniter laciniosum, interq; incisuras laxius anemones folio, quę mali Persici florẽ diluta purpura æmulatur, comãq; colligit. lactea tamẽ & magis explicat, & in viridi dealbat; albicans & angustat, & fulcat. Rubra, albo, rubroq; maculosa, & oris puniceis candida offundũt prope cõsimile, longulo videlicet ab radice pediculo porrectũ, mediocriter incisum, sparsũ, herbeo colore viride, ac subrubens, alba languido rubore vmbilicata, & coma duplici bicolor viridissimũ, perãplũ, crassum, erectum, rarius intercisum, crispum: hilari cinnabaris fulgore ardentissima, & lacteis guttis irroratis minus ardens, magisque visenda benè virescens, leui per oras rubore conspersum, raros in ramusculos discretum, & ferè iacens: quæ profundi coloris tristem ruborem interfuso candore diluit, & hilarat, minutatim laciniosum, satis viride, non admodum assurgens: quæ contractis vtrinque folijs cocco saturatiore nitet, mediocriter sessile, temperatè virens, & modicis diuisuris incisum: diluto minio fucata spissum, laxum,

prasinum, nonnihil assurgens: quinque colo-
...ei singularis, rarum, breue, retusum, minutè concisum, humi stratum, & planè supinum, fusca viriditate inamænum: trium colorum felici numero gaudens, & mali Persici flore languidè punicea, quæ mediam glomerat cæsariem, pusillum, densum, multifidum; sed illa herbidum, & reptabundum, hæc luridum, & minus pronum: eiusdem mali Persici rubello concollor flori, quæ prolixam depexamq; comam staminibus ianthinis coronat, raris diuisuris crenatum, latis particulis distinctum, & pleno virore splendidum: violacea medijs inter extremas incisuras interuallis superiori subsimile, surrectum, & vegeto colore iucundum: circa vmbilicum viridi ambitu oculata oris rubentibus breue, minutum, fastigiatum, modicè incisum, blādè virens, humili fistula procumbens: at verò toto interdum subrubente flore, ac virente coma bicolor grandiusculum, parciùs fimbriatum, paulò erectius, minùs filuosum, in viridi pallidum: circumfusis folijs obsoletius purpurea, medijsq; conglomeratis foliolis virescens altè insectum, longis & ramulosis pediculis dissipatum, raris ramulis brachiatum, incuruum, ac decolori facie inamabile: isti cætera consimile, at viridius, laxius, densius, atq; inexcelsum emicans, quæ villoso florentem holoserico fuscam purpuram induta regale cum habitu nomen vsurpat; quæ deniq; floreas foliorum niues purpureis radijs innocenter flammea peruadit minutulas in lacinias dissectum, contractum, vegetissima viriditate coloratum. *T. Ferrarius ibidem.*

Ranunculus.

INter hortenses ranunculos lectissimi habentur, quorum exigua radix, pluribus ab vno capite demissis prope rotundis, aut longiusculis pallidis radiculis in tenues fibras desinentibus, grumuli effigie coalescit. Oblongis, & crassioribus coagmentata, simplici flore ranunculum feret. Inter simplices in primis aureus pretiosus est. Breui prætenuiq; pediculo nixus quaternis, quinis, senisue latis folijs nigrum capitis rudimentum coronat. in longuli, plani, minutuli, & sub- ub...tis seminis teretem thecam transiturum. Ima folia modicè lata, pinguia, laciniatim diuisa, & leuiter serrata ex viridi flauescunt. Cohærentes in gru-

mum radiculæ gracili longitudine porriguntur. Sed radices illæ, quarum flores densa structilique foliorum copia compacti ardentissimè rubent, minusculis quà fermè rotundis, quà oblongis glandulis coagmentantur. Folia pallida, itidem crenata, sed minora, & sæpe tripartita prosiliunt. Cauliculus crassior & procerior, leuiter lanuginosus, adnatisque minutim incisis folijs pinnatus, aut rectus in vnicum, aut obliquè ramulosus in plures desinit flores; qui læta quandoq; pabuli luxuria, radicisque robusta iuuenta è sinu medio altiùs impulsum, breuique pediculo nitentem vnum alterumue pariter foliosum se se euiscerant in flosculum. Eum præterea ranunculum nostrates educant horti, cuius granosa radix granis paucioribus, quàm superior, albidis, rotundis, duplo, quàm triticea sint, maioribus, in grumulum coalescit. Folia humi repunt rutæ simillima, sed herbaceo colore lætiora: caulis gracilis, imbellis, atque striatus in palmum adolescit: Eius fastigium flore instar candidi multiplicis ranunculi folioso, grandiore tamen splendidoque à Martio mense in Aprilem vsque flauescit. Flos autem duplex; alter laxiorum foliorum imo ambitu media foliola spississima coronat; alter paulo ampliora proximè superioris medijs foliolis folia, serie pariter densissima, in rotunditatem conglobat. Alium prælongis, tenuibus, diffusisque radicibus inhærentem solo ranunculum, nostri cultores in pretio habent; cuius folia oblonga, serrata, dura, neruosa, aut in summis pediculis, aut circum ramulosi caulis alas in stellas collata, supernè fusca, subter diluta, gemino virore pinguntur. *P. Ferrarius in flora l. 2. c. 7.*

Lilium conuallium.

Lilium conuallium pusilla rotunditate plus odoris, quàm floris includens, per oras denticulatum & reflexum, toto etiam osculo suauem in halitum oscitans, aut summè albet, aut modicè rubet: palmaris & rigidus cauliculus à medio sursum versus pronis flosculis oneratur: duplex aut etiam triplex folium liliaceis non absimile, breuius tamen splendidè viret: graminea radix geniculatis latissimè proserpit internodijs: ab ijsdem & radicis cacuminibus nouas radiculas dispergit. *P. Ferrarius in flora l. 2. c. 8.*

Caryo-

Caryophyllus.

VT coronariæ vettonicæ, siuè vulgatiore nomine caryophylli discrimina internoscantur; ambiguæ fidei semina, radices, & folia inconsultè consuluntur. Floreus enimiste in omnem varietatem Proteus nullius hactenus Aristæi calliditate, vt vera præmonstraret, deprehendi potuit. Sæpè fit, vt pulcherrima indicia florem spondeant pulchriorem; flos deindè promissus turpiter degeneret. Quare, dum florent, plantæ præsignandæ, & probabiles ab abortiuis segregandæ sunt: eadem enim facies bonis, malisque promiscua ex facili fallit. Publicum est omnium niti radicibus lignosis, subrufis, aut albidis multiplici fibra crinitis, in foliaceos sæpè surculos abeuntibus: indè cauliculos existere teretes, graciles, in ipsa gracilitate ligneam duritiem affectantes, pyxidatis geniculis articulatos, folijs obseptos geniculatim inter se aduersis, breuibus, carinatis, in viridi colore plerumque glaucis: summos calyces multifidis calyculis suffultos, oblongos, glabros, extremas per oras orbiculatim denticulatos in flores hiascere modò simplices, modò foliosos, suppari amplitudine rosis proximos, breuibus frequentiùs, interdum etiam profundis lacinijs incisos, mira varietate coloratos; inter aromata nobilis caryophylli tum odore, tum nomine insignitos: arefactis demum floribus, longos, ac duriusculos calycibus inclusos folliculos plano, & nigello semine turgescere. At verò caryophyllus pleno flore minutè, altèque insecto pinnatus, seu fimbriatus, & minor, & maior apertè proditur saturatæ, fuscæque viriditatis folio: ille præterea minutulo secernitur à cæteris. *P. Ferrarius ibid. c.* 10.

Pæonia.

VEtustissimum & saluberrimum inuentum, montanæ opacitatis filia, hortorum vrbano splendore donata, atque Hispano præconio montium rosa, Pæonia, minore florum in populo speciosissima superbit; quæ confertissima foliorum congerie peramplum explet, ac perficit orbem absolutissimæ formositatis: vtque iudicibus oculis triumphet, triumphali tum saturatæ, tum dilutæ purpuræ splendescit ornatu. Si ardentius purpuret, flore sensim exalbescente, & caduco fere

ntra dies octo deflorescit: bipalmi nititur caule carnoso, & brachiato in folia ramosa, rarius fimbriata, vegeto colore splendida, inferius cæsia & lanuginosa. Radice gignitur præcrassa, torosa, foris subrufa, intus candida; oblongos & carnosos in balanos diuisa. Sin leuiùs & suauiùs rubeat flos; paulatim è roseo pudore muenm in pallorem elanguescit, natiuoque scapo pertinaciter adhærescens immoritur, folioso cadauere primum nigrescente, tum emarcido, siccitate denique notabilem in modum contracto: folia illi dilutiora, & angustioribus lacinijs concisa: radix præterea contorta, crassa, dilutior, longioribus & gracilioribus nodis glandulosa. *T. Ferrarius ibid. c. 8.*

Lychnis Byzantina.

LYchnis Byzantina miniato, siue coccineo flore multiplici in oblongam, luteo colore nonnihil aspersam, densis, promissis, & capillaceis fibris comatam radicem gracilescit: in trium quatuorue palmorum caulem extollitur recto statu nitentem, striatum, geniculatum, bina ab nodulorum toris folia longula, è latiore basi in mucronem fastigiata, supernè læuia, subter hirsuta pandentem, geniculatim in ramulos fruticantem. In flores ita lepidè luxuriat: ex oblongis confertim in orbem circumactis, atque striatis calyculis caulis vertici vmbellam primùm obtendit: ex illis deinde prægnantibus inuolucris floream pilam densissima serie circinatam parit: florem bellio breuiorem non admodum diuersis, per ambitum bifidis, confertisque barbulis contexit.
T. Ferrarius ibidem c. 9.

Gelsiminum Hispanum, & Alexandrinum.

CIterioris eius Hispaniæ, quam veteri nomine Laletaniam, recenti Cataloniam vocant, flos fortasse ab animæ suauissimæ prodiga expiratione exanimato similis, & exangui colore candidus, æstiuo autumnoque tempestiuus, blando vocabulo ab Italis deducto Gelsiminum, tum ampliore mole, tum acutiore odore à siluestri nostrate seiungitur. Virgæ præterea è pallido, scabro, duro, lignoso, fibrataq; radice stabilito

bilito caudice similiter fruticantes, proceræ, lentæ, & quo libeat fictæ obsequentes, geniculatæ binis ad singula genicula folijs alatæ, ramulosæ, medullitus candidæ, fungosæque; foris tamen diluta viriditate lætiores, modo arundineos cancellos topiario textu conuestiunt, atq; scenas hortenses textili vmbraculo prætendunt; modo circumfuso, conuexoq; in fictilibus nemore viride cœlum cœruleo subtexunt: folia quoq; Hispano, quàm Siluatico nostrati, simillimis in diuisuris latiora, ob usiora, crassiora, nigriora. Quod autem in suis Romanæ amœnitatis hortis Tranquillus Romaulus conferta foliorum serie omninò singulare prior aluit gelsiminum, dimidio, quam proximè superius, breuiorem tubulum protendit: quina vel sena folia in stellam diuidit: terna siue etiam quaterna ex vmbilico surrigit, quæ nonnunquam in globulum colliguntur: quinto ferè die senescens non dilabitur, sed in natali ramulo i... [illegible] scit: post multos dies dehiscens tubulus florem alterum plerunq; p... acrius olet: more superioris ab æstate in hiemem vsq; vernat, & gem... viriditate frondescit. Gelsiminum Arabicum, siue Alexandrinum, sit etiam Arabica nouo nomine Syringa (Sambacum Arabes vocant) frutex est Aegyptius in vnum, alterumue cubitum arborescens. Quamuis pollicari crassamento, breuiq; longitudine nanus, arborea tamen duritie scindi contumax, squarosus, pallidusq; stipes in tenuia & longula ramorum brachiola spargitur: folia inter se aduersa mali aurei, quod aurantium dicunt, seu potius coronarij fruticis, quem albo flore Syringam vulgò appellant, folijs consimilia, tenuiora tamen, ac pallidiora, nullisq; crenata incisuris ramulos inuestiunt: è summis ramulis flores breuibus innixi petiolis ab Aprili mense ad extremum vsque Octobrem erumpunt, modò duodenis, modò denis, nouenis minimum folijs duplicem in seriem digestis instructi, proximè descriptis angustiores, albitudine obsoleta palliduli, parum tubulati, vmbilico circa tubum flauente discolores, Hispani gelsimini atq; aurei mali florem suauitatem odoratissimo coniuncti halitu inhalantes, more cæterorum caduci. *P. Ferrarius ibid. c. 12.*

Granadilla.

ILle diu à nostratis mundi hortis omnibus hiulco florum ore suspiratus, ille è Peruanis, ac Mexicanis longè disterminatus finibus accersitus,

fitus, poetarum ille canoro, atque oratorum facundo plausu tandem exceptus, diuini Amoris manu vitalibus inscriptus doloribus, Granadillæ flos, quem Indi Maracotum vocant; vt à mortalibus obitos pro Deo cruciatus in coronam transituros intelligamus; illud inquam, floreum, ac suaue miraculum quotidiano spectaculo prope iam viluit vniuersis. Vix est, qui præterea miretur, pœnas degenerasse in florem, fortiter tolerantibus adulantem; extima per ambitum folia in aculeos extenuari, spineæ coronæ memoria molliter compungentes; ream pro nobis innocentiam in folijs albescere; pertæsa sæui laniatus cruenta flagra in floridæ voluptatis purpuream telam redordiendam filatim retexi, ac superinduci; Saxo in germen emollito, columnam ex atrio crudelitatis ad piam in flore medio structuram excitandam transmigrare; columnæ imminere globosum rudimentum spongiæ quondam felle imbutæ, deliciarum auiditatem detergentis; modò ternos, modò quaternos extare conformatos capitatis è staminibus clauos, animis amabiliter configendis aptissimos; vnam crucis effigiem desiderari, quod extremam sæuitiam floris indoles mitissima repræsentare non audet; folium in lanceam exacui, sed innocentem, quippe retusam in ipsius vulnerato pectore charitatis; suauem denique ac medicatum fructum ad cordis imaginem rotundari, cum è diuini vulneris flore vitalis fructus extiterit, amantis Dei cor. Vix inquam, est, quem cura, & cultura tangat floris planè admirabilis, in quo ipsi vernant, ac rident acerbissimi dolores. Si quem tamen non piget, imò delectat, salutis à Deo acceptæ infinitum beneficium in floreas notas suauiter contractum grata recordatione relegere, eodemque mortalium animos immortaliter esse inscribendos vel à floribus placet admoneri: si iuuat è funebri Amoris flore salubrem sæpe fructum colligere in cordis amabilem figuram, vt cordatissimos amantes faciat, conformatum; radicem, & folia, ne fallant indicia, prænoscito. Radix in luteum pallorem languida, & geniculata inextirpabili fæcunditate proserpit, sobolescit, & fruticat: fictilibus verò claustris contineri nescia per imum foramen in subiecti soli amplitudinem clandestino reptatu se penetrat; multiplici, atq; erratico gramineo lapsu latissimè spatiatur. Folia quasi trigona Sambuci roseæ, seu potius lupi salictarij profundo incisu tripartita, maiorem mediam laciniam porrigentia quaternas aut senas vncias longa,

minutim

minutim serrata, læuia, tenuia, imbecilla, aliquantulum venosa, diluto colore virentia, inferiùs etiam dilutiora, grauiter olentia, alternis disposita, ternos inter se digitos dissita lentum, vtilemque caulem prævelant; qui, cum vires sine adminiculo standi non habeat, quicquid claviculis, veluti manibus, nanciscitur, auidè comprehendit, arduoque ascensu reptabundus, & cameras, ac pergulas operiens æstuantium Indorum hortenses cænas, iucundissimè inopacat. Nobis etiam cancellatim scansilem arundinem, siue virgeam structuram sequaci viriditate prætexens Indicæ regionis remotissimam vmbram commodat. Atque hoc sanè sapienter de more, congruenterque artifex natura caduco in flore lusit; vt qui diuini Liberatoris seruile suspendium eligentis acerbissimos cruciatus opere singulari velut miseratus exprimeret, in crucis formam decussata statumina pensilis adamaret.

P. Ferrarius in flora lib. 2. c. 11.

Corona imperialis.

FLos est ab oriente oriundus, quem vernacula, quàm latina vox augustius nominat: is enim latinè lilium regium, vulgo autem corona imperialis appellatur. Cæparum instar vegrandis eius bulbus, binas & amplius libras interdum pendens, rudi, & inæquali rotunditate conglobatur: candidas, promissas, molles, & parua offensione fragiles fibras non ab ima tantum, sed varia etiam ex parte dispergit: medio, patuloque, qua scapus exit, foramine hiat: sine tunicis inuestis, succosa, densaq; carne modò candicat, modò purpurat, plerunque pallet: allium, aut hircum, aut quid insuauius olet. Atque hoc maximè distat à simillima Susiani, siue Persici lilij bulbosa radice, quæ graue olentia nulla nares ferit, quæque forma est præterea longiore. Thyrsus robustus, crassus, intus fungosus, viridis, rotundus, procerus ad mediam ferè altitudinem modò confusis, modò ordinatis liliaceis folijs conuestitur: inde teres, nudus, & purpurascens foliosam summam partem siluescit in cristam. Inter cristati capitis folia plerunque bina tenuibus è pediculis vario numero, multiplicique interdum serie, raro scilicet naturæ luxuriantis lusu, lutei aut ex croceo rubentes liliorum similes flores, at minores in calathos ab imis angustijs diducti, nec labella resupinantes,

minus-

minusque dehiscentes; quam decori, tam fœtidi, pensili coronamento nutant. Est etiam cum voluptate cernere in intimis foliorum singulorum floreis vnguibus margaritarum gemella candida tubercula, quæ cum sereno, tum maximè pluuio Cœlo liquidam, & prædulcem aquam guttatim delachrymant salubri documento, scatere lacrymis etiam coronas. Ea postmodum eminula vnionum rudimenta, marcentibus floribus, introrsum abeunt inæquè candidas lacunas. Ad hæc sex albida stamina luteis crocis capitulata cum trifido medij styli pistillo prominet. Excusso flore grandia capita sustollunt angulosi folliculi, seminibus graues subrufis, planis, cartilagineis, duplici serie in vno quoque angulo digestis. *P. Ferrarius in flora lib. 2. c. 2.*

Tulipa.

LÆpidissimum florem, Turcico vocabulo Dalmaticis pileis ob similitudinem communi Tulipam, recentiorum verò biformi nomine Lilionarcissum, quod liliacea in primis, & narcissiua vnus decora complectatur, appellamus. Sunt, qui velint coronarium esse veterum Cosmosandalon, aut certè Satyrion. Nulla æquè in planta versicolor naturæ licentia lasciuit: vt superioribus annis fuerit, qui supra ducenta coloribus discreta genera numerarit. Iam verò cum semper aliquid noui afferat fœcundior Flora, quam Africa; multo licebit plura percensere. Ne tamen quis istorum coloribus florum nimium credat; præmonente Clusio, alternis annis versicolor inconstantia liberaliter credulos eludit. Princeps, & publica ea generum partitio est, quæ de triplici tempestiuitate ducitur, vt aliæ præcoces, mediæ aliæ, aliæ serotinæ tulipæ dicantur. Habent autem ferè vniuersæ hunc exortum, hoc incrementum, nunc exitum. Inter bina diluto virore pallida folia flos, infantium primæ conspectum lucis non sustinentium more conniuens, nec dum colorata formositate viridis, & prorsus herbeus incipit existere. Tum paulatim impellitur succrescente scapo, qui medulla duriore robustus, rotundus, & virens ad pedalem, atque etiam cubitalem altitudinem modò arduo statu rectus, modò in anguineam spiram tortilis exurgit. Quanquam præcox tulipa breuissimo caule è terra vix eminet. Hunc sparsim amplectuntur folia plerunque terna, nonnunquam etiam quaterna,

quaterna, & quina, crassa, oblonga, carinata, interdum per oras modicè reflexa, & crispula, modò pendula, modò surrecta. Summus interim flos colorem mutat, seseque in senæ, aliquando etiam in septena, & octona folia; rarò foliosiorem in congeriem explicat, siue calathi, siue cyathi, siue resupini pilei effigie. Ex meditullio sex, vel etiam totidem, quot ipse folijs constat, mirum in modum coloribus varia stamina profert, apicibus, aut luteis, aut pallidis, aut nigricantibus insignita. *P. Ferrarius in flora l.2.c.2.*

Hyacinthus.

HYacinthus in omnes propè colores tùm naturæ, tùm artis fælici conspiratione facilis Vertumnus, modò candidus monstrat nigra vaccinia eximiè posse exalbescere, vt alba ligustra alieno candore victa penitus cadant: modò cinereus floreum Phænicem se probat, qui cineres animat: modò ex albo rubens humani vultus formosam temperiem pulchrè transformat in florem: modò cælo concolor Archimedem ludit, dum Cœlum angustiùs contrahit: modò colores alios mille non fictos, & breues, sed veros, & constantes vario è statu trahit; vt admirationis filiam, fugitiuam Iridem prouocet, & superet: modò polyanthes numeroso se flosculo connectit, vt vnus flos hortus fit. Folia illi oblonga, porri folijs plerunque angustiora, & breuiora, carinata, læuia, & splendentia: caulis, teres, enodis, glaber, fungosus, digito sæpè minimo gracilior, interdum quoque digitalem ad crassitudinem proficiens, aliàs florea turri superbus, aliàs onere felici languidus: flores à tubulatis angustijs in calathi formam repandi, lilij diuisura per oras reflexi, à medio plerunque, nonnunquam etiam ab imo caule ad summum, nùnc in latus, nùnc per ambitum, modò densata, modò rara serie digesti: semen in triangularibus valuulis exiguum, rotundum, nigrum: bulbosa radix intus candida, &, quamadmodum etiam tota herba, lento succo glutinosa. *Idem ibid.c.4.*

Hyacinthus Indicus tuberosus.

INdici Hyacinthi, siue Asphodeli nuper ad nos translata tuberosa radix, ex qua ille cum vita nomen accipit, oblongum botryodis

odorati

odorati hyacinthi bulbum imitatur: carnis, & subnascentis calli duritiem superat: nimiùm sui prodiga, & raritatis gloriæ c ficiens innumeros toto corpore parit hæredes: ineunte vere folia emittit in terram conuexa, prolixa, digitum lata, in cacumen deficientia, viridi læuore nitida: caulem impellit ferè bicubitalem, duriusculum, læuem, geniculatum, breuia è genicu'is folia fundentem, minimo nunquàm digito crassiorem, numerosis floribus cacumen onerantibus vberrimè spicatum. Hi succo pleni, degenere à patrijs Indis lacteo vultu oculis, odoratissimo spiritu naribus suauissimi, aurei mali floribus æquales, ab ima parte particulatim se se explicantes æstiuis mensibus ad hiemem vsque vernant. *Idem ibidem.*

Narcissus.

NArcissus etiam nunc mutatæ formæ studiosus orè vernat multiformi, aut enim simplici foliorum textura tenuior, aut multiplici habitior est. Nunc argenteo, nunc aureo pallore veteres curas præfert. Medius flos, quem ab imitamento calicem cum recentioribus in posterùm appellabo, inter lactea folia, aut suauiter concolor lactescit, aut splendidè decolor aurescit, aut circa summam oram croco illitam lepidè rubesci t. Sed quis coloris, magnitudinis, formæque inexputabiles varietates enumeret, natura, cultuque ad assiduam nouitatem conspirante? Nostris autem hortis familiaris potissimùm est, qui colore totus argenteo suffunditur; vt à medio candido calice in pateræ formam depresso argenti patera Italico vocabulo nominetur. Neque tamen huiuscemodi narcissus vno argenti candore, sed sulphuris quoque pallore pingitur. Idem præterea in plura genera discriminatur. Alius enim præmaturè, serò alius vernat: alius minutos, modicos alius, alius peramplos in flores è caule summo se diffundit: alius deniquè foliorum simplici serie, alius multiplici componitur. Hic ergo tùm candido, tùm pallido colore narcissus à cæteris narcissis discrepat floreis folijs angustioribus, & calice breuiore. Virentia quoque folia sæpè angustiùs patent, longiùs porriguntur, læuiora, & rigidiora sunt. Nec eadem omnibus tinctura. Candidum, allij virore albida, & veluti rorulenta; pallidum myrti exemplo viridissima conuestiunt. Bulbi membranas extimas

mas color austerus infuscat; intimas tunicas dilutus dealbat: magis compacta forma ventrem deprimit, ceruice modicè producta. Quin etiam isto eius, qui folioso floret argento, bulbus depressior est. At verò maioris floris bulbosa parens vastiore corpore, ventre oblongo, procero collo, spadicis coloris dilutioribus tunicis notabilem in modum insignitur. Narcissus Byzantius, siue Chalcedonius tum præcox, tum serotinus membranacea primùm vagina includitur, quæ longum in alabastrum, vt simplicis floris folliculus, non fastigiatur, sed rotundiore gremio latiùs tumet. Ea demùm dehiscente numerosus, & formosus partus excluditur. Deni aut duodeni fratres ex vno caule penduli sæpè numerantur. Alba folia densissimo congestu benè compactum tribuuntur in florem. media foliola vario atque multiplici flaui calicis mæandro intercursante vndatim, intercisè, permistèque implicantur.

Narcissus totus flauus polyanthes.

IAm verò ne qua Narcisso desit opulentia, præter argentum etiam aurum totam floris bracteam opulentat: siquidem inter simplicis compositura narcissos, & folijs & calice aureus in pretio est. Hic discoloris auri variæque aut conformationis, aut amplitudinis leuibus momentis pulchrè diffidet à se ipso. Superioribus albis narcissis caule, florumque pensili congerie similis, folio bulboque differt: illos enim foliosior, hunc rarior plerùnque silua distinguit: illi bulbum ipsum rotúdant; hic in pyri effigiem turbinat: circumtegentes tunicas illorum plerique fuscant, hic modicè rutilat. Simplicium denique narcissorum ricu triangularibus folliculis nigrum, & inæquale semen includit.
P. Ferrarius in flora l.b. 2.c. 1.

HERBÆ, FRVTICES.

HErbarum & fruticum genera omnia vide apud Io: Baptistam Portam in Villa lib. 9. & deinceps, & apud Dodoneum in historia stirpium. Vide etiam Plinium lib. 19. & 20. & 25.

Seges.

QVamquam me quidem non fructus modò, sed etiam ipsius terræ vis, ac natura delectat; quæ cum gremio mollito ac subacto sparsum semen excepit, primum id occatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est; deindè tepefactum vapore & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa stirpium fibris sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur: è quibus cum emersit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra auium minorum morsus munitur vallo aristarum. *Cicero in lib. de senect.*

Suscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet ac comprimit. Inde cum se granum illud resoluerit, herbam germinat: grata ipsa iam species herbescentis viriditatis, quæ statim genus satum similitudine sui prodit, vt in ipso suæ stirpis exordio, cuius generis herba sit cognoscas, atque in herbis fructus appareat, paulatimque adolescit in fœnum, culmoque pubescens erigitur & assurgit. Ast vbi geniculata se iam spica sustulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia, aut frigus lædat, aut solis æstus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæua discutiat. Succedunt quidam ordines spicæ mirabili arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter se naturalis colligationis adstricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numerosioris pondere velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar arbor onere curuetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, vt quasi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morsibus suis exuatur fructibus, aut vestigijs proteratur. *S. Ambrosius l. 3. hexam. c. 8.*

Sed ante metenda frumenta iterum vt laudemus Creatorem tantæ frugis qui ex minimo grano tantam in aristæ vallum granorum multitudinem inclusit & coegit, granum tepefactum in imis terræ visceribus considera, inde ex illo herbescentem viriditatem, inde culmen, idest frumenti calamum, à radice ad spicam vsque tendentem, stipulas idest

folia

folia ambientes culmum, quæ ſtipula ſuum capit initium à vagina, in qua deliteſcit culmus cum ariſta, priuſquam exoriatur. Indè culmus ſpicam extulit, quæ granum continet, glumam, & ariſtam. Vtrumque autem in infima ſpica,& in ſumma ſed matura iam fit, quod vtrumque minus eſt quam granum: ſtramen verò quoddam eſt ad culmi ſpeciem & conſeruationem. Ariſtis ipſis intimum & ſolidum granum continetur,ac ne illud irruant, & abſumant aues, harum vallo ariſtarum munitum conſeruatur aculeis quaſi quibusdã, & ſentibus ſeptum. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq.*

Linum.

SEritur ſabuloſis maximè, vnoque ſulco, nec magis feſtinat aliud. Vere ſatum æſtate vellitur, & hanc quoque terræ iniuriam facit. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumeſcente ſemine,aut colore flaueſcente. Tum euulſum, & in faſciculos manuales colligatum ſiccatur in Sole pendens conuerſis supernè radicibus vno die, mox quinque alijs in contrarium inter ſe verſis faſcium cacuminibus,vt ſemen in medium cadat. Deinde poſt meſſem triticeam virgæ ipſæ merguntur in aquam ſolibus tepefactam, pondere aliquo depreſſæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio eſt membrana laxatior. iterumque inuerſæ vt prius Sole ſiccantur. Mox areſactæ in ſaxo tunduntur ſtupario malleo. quod proximum cortici fuit, ſtupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior.& ipſa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numeroſior diſtinctio,candore,mollitia. Ars depectendi digerendique: iuſtum è quinquagenis faſcium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illiſum crebro in ſilice ex aqua:textumque rurſus tunditur clauis,ſemper iniuria melius. *Plinius hiſt. nat. l. 19. c. 1.*

ARBORES, FRVCTVS, SILVÆ.

Arbor.

ATqui non eſt quod de hoc poſſis ambigere, cum herbas atque arbores intuearis,primum ſibi conuenientibus innaſci locis, vbi

R quantum

quantum earum queat natura, cito exarescere, atque interire nō possint. Nam aliæ quidem campis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ saxis hærent, aliarum fœcundæ sunt steriles arenæ, quas si in alia quispiam loca transferre conetur, arescant. Quid dicam, quod omnes veluti in terras ore demerso trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur corticemque diffundunt? Quid quod mollissimum quodq; (sicuti medulla est) in interiore semper sede reconditur, extra verò quadam ligni firmitate tuetur. vltimus autem cortex aduersum cæli intemperiem quasi mali patiens defensor opponitur? *Boetius de cons. Phil. l. 3. pro. 11.*

Sed vide arbores proceras, & breuiores, exiles & crassas, & radicibus infra terram actis aruncō proportione arboris, libro & cortice suo, quo sint à frigoribus tutiores, obducto. Diffusi ramis in omnes partes, primum flosculis, deinde frondibus vestiti, postremo fructuum vbertate onusti, & propterea grauitate ponderum incuruescentes: ex vbertate surculi nati, stolonesque, quantam voluptatem afferunt, & commoditatem ad acquiescendum, & vmbram captandam æstus tempore flagranti? *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq.*

Vitis.

Vitis quidem, quæ natura caduca est, nisi fulta est, fertur ad terram; eadem vt se erigat clauiculis suis quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne siluescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in ijs quæ relicta sunt, exsistit tanquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens vua se ostendit: quæ & succo terræ, & calore solis augescens, primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit, vestitaque pampinis nec modico tēpore caret, & nimios solis defendit ardores; qua quid potest esse cum fructu lætius, tum aspectu pulchrius? cuius quidem non vtilitas me solum, sed & cultura, & natura ipsa delectat, adminiculorum ordines, capitum iugatio, religatio, & propagatio vitium, sarmentorum ea, quam dixi aliorum amputatio, aliorum immissio. *Cicero in lib. de senect.*

Vites

Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspicimus, tot aeuis incorruptum: Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior natura. Verum ista ex siluestribus facta crediderim, quando hæ vites tonsura annua coercentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantum gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, solique ingenia. In Campano agro populis nubunt, maritasq; complexæ, atque per ramos earũ procacibus brachijs geniculato cursu scandentes cacumina æquant, in tantum sublimes, vt vindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidique aut potius auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus ac sequacibus, loris quoque memoria dignum inter prima Valerianus Cornelius existimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus hærent vineâque faciunt, & aliæ improbo reptatu pampinorumq; superstitiate peritia domini amplo discursu atria media complentes.
Plinius hist. nat. l. 14. c. 1.

Primum omnium nihil gratius florentis odore vitis: siquidem de flore earum succus expressus poculi genus conficit, quod & voluptati & saluti fit. Deinde quis nõ miretur ex acino vinaceo vitem in arboris vsq; summum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fouet, & quibusdam brachijs ligat, & circumdat, & certis pampinis vestit, sertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primùm viuant, defigit radicem; deinde quia natura flexibilis & caduca est, clauiculis quasi manibus quibusdam quicquid apprehendit stringit, hisq; se erigit & attollit. *S. Ambrosius lib. 3. Hexam. c. 12.*

Palma.

PAlma gignitur leui sabulosaq; terra, maiore in parte & nitrosa. Genera earum plura. Procerioribus silua arbore ex ipsa, foliorum acu-

Ebenus arbor.

ARbor est plerumque tenuis & frequentior, vimine raro, in crassitudinem caudicis extuberata, hiulco cortice, & admodùm reticulato, dehiscentibus venis, adeò vt per ipsos sinus pars intima vix tenui libro contegatur. lignum omne medium eadem fermè & facie, & nitore, qui est in lapide Gagate. Indi reges ex eo sceptra sumunt, & quascunque Deorum imagines non nisi ex ebeno habent. ijdem ferunt materia ista liquorem non contineri noxium, & quicquid maleficum fuerit, tactu eius auerti. Hac gratia pocula ex ebeno habent. *Solinus cap.* 55.

Laurus.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Cæsarum Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam & Cypriam. Delphicam albicante colore viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato crispam. Accessit & Regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus folijs latioribusque. ijdem in alio genere baccaliam appellant hanc, quæ vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. *Plinius hist. nat. l.* 15.*c.*30.

Balsami arbores.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum. Ostendere arbusculam hanc Vrbi Imperatores Vespasiani: clarumque dictu à Pompeio Magno; in triumpho arbores quoque duximus.

leo fruticante circa totas pectinatim, quas siluestres intelligi necesse est. Reliquæ teretes atq; proceræ, densis gradatisq; corticum pollicibus, vel orbibus faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, vtilem sibi arborisq; induuijs circulum mira pernicitate tùm homine subeunte. Coma omnis in cacumine, & pomũ est non inter folia vt in cęteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraq; natura vuæ atq; pomi. folia cultrato mucrone, lateribus in se se bifidatis bellas primum demõstrauere gemmas: nunc ad funes vitiliumq; nexus, & capitum leuia vmbracula finduntur. Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tã-tum spicæ modo. vtrisq; autem prima nascitur pomi caro, pòstea lignũ intus, hoc est semen eius. est autem oblongum, non vt oliuis orbiculatũ; præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisq; vmbilicatum, vnde primum spargitur radix. Multis candidisq; lignũ hoc à carnibus discernitur tunicis, alijs corpori adhærentibus: laxèq; distans tantùm cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. *Plinius l. 13. hist. nat. c. 4.*

Palma Indica admirabilis.

IN Maldiuis insulis vna est Palma Iudaicis & Africanis careotas ferentibus longè præstantior. quippe non proceritate solum & pulchritudine excellit; verum etiàm tota prorsus in vsu est ita multiplici, vt vulgo si quem frugi & industrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Prima dos in fructu ipso: Cocum seu nucem indicam lusitani dixere: humani fermè capitis magnitudine, duplici operimento; quorum exterius in summo leue, stupea intus densitate (cairum vocant) netur ac texitur cannabis & sparti modo, cum alios in vsus, tùm præcipuè in vitilium nexus, & anchoralia: neque materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obsequentior. Namque vt salluginem amat ea planta, cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immersum identidem reuirescit, & anchoris illigatum fluitantes in salo naues egregiè continet, non tàm ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipsa, & lentitia quadam ad instar corij; vt se se vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat: vel residente rursus in crassitudinem contrahat. interior autem calix ruso colore, & globosa rotunditate prædurus, addito auro vel

argento

Ebenus arbor.

ARbor est plerumque tenuis & frequentior, vimine raro, in crassitudinem caudicis extuberata, hiulco cortice, & admodùm reticulato, dehiscentibus venis, adeò vt per ipsos sinus pars intima vix tenui libro contegatur. lignum omne medium eadem fermè & facie, & nitore, qui est in lapide Gagate. Indi reges ex eo sceptra sumunt, & quascunque Deorum imagines non nisi ex ebeno habent. ijdem ferunt materia ista liquorem non contineri noxium, & quicquid maleficum fuerit, tactu eius auerti. Hac gratia pocula ex ebeno habent. *Solinus cap.* 55.

Laurus.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Cæsarum Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam & Cypriam. Delphicam albicante colore viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato crispam. Accessit & Regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus folijs latioribusque. ijdem in alio genere baccaliam appellant hanc, quæ vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. *Plinius hist. nat. l.* 15. *c.* 30.

Balsami arbores.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum. Ostendere arbusculam hanc Vrbi Imperatores Vespasiani: clarumque dictu à Pompeio Magno; in triumpho arbores quoque

duximus.

ſitus, poetarum ille canoro, atque oratorum facundo plauſu tandem exceptus, diuini Amoris manu vitalibus inſcriptus doloribus, Granadillæ flos, quem Indi Maracotum vocant; vt à mortalibus obitos pro Deo cruciatus in coronam tranſituros intelligamus; illud inquam, floreum, ac ſuaue miraculum quotidiano ſpectaculo prope iam viluit vniuerſis. Vix eſt, qui prætereà miretur, pœnas degeneraſſe in florem, fortiter tolerantibus adulantem; extima per ambitum folia in aculeos extenuari, ſpineæ coronæ memoria molliter compungentes; ream pro nobis innocentiam in folijs albeſcere; pertæſa ſæui laniatus cruenta flagra in floridæ voluptatis purpuream telam redordiendam filatim retexi, ac ſuperinduci; Saxo in germen emollito, columnam ex atrio crudelitatis ad piam in flore medio ſtructuram excitandam tranſmigrare; columnæ imminere globoſum rudimentum ſpongiæ quondam felle imbutæ, deliciarum auiditatem detergentis; modò ternos, modò quaternos extare conformatos capitatis è ſtaminibus clauos, animis amabiliter configendis aptiſſimos; vnam crucis effigiem deſiderari, quod extremam ſæuitiam floris indoles mitiſſima repræſentare non audet; folium in lanceam exacui, ſed innocentem, quippe retuſam in ipſius vulnerato pectore charitatis; ſuauem denique ac medicatum fructum ad cordis imaginem rotundari, cum è diuini vulneris flore vitalis fructus extiterit, amantis Dei cor. Vix inquam, eſt, quem cura, & cultura tangat floris planè admirabilis, in quo ipſi vernant, ac rident acerbiſſimi dolores. Si quem tamen non piget, imò delectat, ſalutis à Deo acceptæ infinitum beneficium in floreas notas ſuauiter contractum grata recordatione relegere, eodemque mortalium animos immortaliter eſſe inſcribendos vel à floribus placet admoneri: ſi iuuat è funebri Amoris flore ſalubrem ſæpe fructum colligere in cordis amabilem figuram, vt cordatiſſimos amantes faciat, conformatum; radicem, & folia, ne fallant indicia, prænoſcito. Radix in luteum pallorem languida, & geniculata inextirpabili fœcunditate proſerpit, ſoboleſcit, & fruticat: fictilibus verò clauſtris contineri neſcia per imum foramen in ſubiecti ſoli amplitudinem clandeſtino reptatu ſe penetrat; multiplici, atq; erratico gramineo lapſu latiſſimè ſpatiatur. Folia quaſi trigona Sambuci roſeæ, ſeu potius lupi ſalictarij profundo inciſu tripartita, maiorem mediam laciniam porrigentia quaternas aut ſenas vncias longa,

minutim

minutim ferrata, læuia, tenuia, imbecilla, aliquantulum venosa, diluto colore virentia, inferiùs etiam dilutiora, grauiter olentia, alternis disposita, ternos inter se digitos distita lentum, vtilemque caulem prævelant; qui, cum vires sine adminiculo standi non habeat, quicquid clauiculis, veluti manibus, nanciscitur, auidè comprehendit, arduoque ascensu reptabundus, & cameras, ac pergulas operiens æstuantium Indorum hortenses cænas, iucundissimè inopacat. Nobis etiam cancellatim scansilem arundinem, siue virgeam structuram sequaci viriditate prætexens Indicæ regionis remotissimam vmbram commodat. Atque hoc sanè sapienter de more, congruenterque artifex natura caduco in flore lusit; vt qui diuini Liberatoris seruile suspendium eligentis acerbissimos cruciatus opere singulari velut miseratus exprimeret, in crucis formam decussata statumina pensilis adamaret.
P. Ferrarius in flora lib. 2. c. 11.

Corona imperialis.

FLos est ab oriente oriundus, quem vernacula, quàm latina vox angustius nominat: is enim latinè lilium regium, vulgo autem corona imperialis appellatur. Cæparum instar vegrandis eius bulbus, binas & amplius libras interdum pendens, rudi, & inæquali rotunditate conglobatur: candidas, promissas, molles, & parua offensione fragiles fibras non ab ima tantum, sed varia etiam ex parte dispergit: medio, patuloque, qua scapus exit, foramine hiat: sine tunicis inuestis, succosa, densaq; carne modò candicat, modò purpurat, plerunque pallet: allium, aut hircum, aut quid insuauius olet. Atque hoc maximè distat à simillima Susiani, siue Persici lilij bulbosa radice, quæ graue olentia nulla nares ferit, quæque forma est præterea longiore. Thyrsus robustus, crassus, intus fungosus, viridis, rotundus, procerus ad mediam ferè altitudinem modò confusis, modò ordinatis liliaceis folijs conuestitur: inde teres, nudus, & purpurascens foliosam summam partem siluescit in cristam. Inter cristati capitis folia plerunque bina tenuibus è pediculis vario numero, multiplicique interdum serie, raro scilicet naturæ luxuriantis lusu, lutei aut ex croceo rubentes liliorum similes flores, at minores in calathos ab imis angustijs diducti, nec labella resupinantes, minus-

minusque dehiscentes; quam decori, tam fætidi, pensili coronamento nutant. Est etiam cum voluptate cernere in intimis foliorum singulorum floscis vnguibus margaritarum gemella candida tubercula, quæ cum sereno, tum maximè pluuio Cœlo liquidam, & prædulcem aquam guttatim delachrymant salubri documento, scatere lacrymis etiam coronas. Ea postmodum eminula vnionum rudimenta, marcentibus floribus, introrsum abeunt inæquè candidas lacunas. Ad hæc sex albida stamina luteis crocis capitulata cum trifido medij styli pistillo prominet. Excusso flore grandia capita sustollunt angulosi folliculi, seminibus graues subrufis, planis, cartilagineis, duplici serie in vno quoque angulo digestis. *P. Ferrarius in flora lib. 2. c. 2.*

Tulipa.

LÆpidissimum florem, Turcico vocabulo Dalmaticis pileis ob similitudinem communi Tulipam, recentiorum verò biformi nomine Lilionarcissum, quod liliacea in primis, & narcissina vnus decora complectatur, appellamus. Sunt, qui velint coronarium esse veterum Cosmosandalon, aut certè Satyrion. Nulla æquè in planta versicolor naturæ licentia lasciuit: vt superioribus annis fuerit, qui supra ducenta coloribus discreta genera numerarit. Iam verò cum semper aliquid noui afferat fæcundior Flora, quam Africa; multo licebit plura percensere. Ne tamen quis istorum coloribus florum nimium credat; præmonente Clusio, alternis annis versicolor inconstantia liberaliter credulos eludit. Princeps, & publica ea generum partitio est, quæ de triplici tempestiuitate ducitur, vt aliæ præcoces, mediæ aliæ, aliæ serotinæ tulipæ dicantur. Habent autem ferè vniuersæ hunc exortum, hoc incrementum, nunc exitum. Inter bina diluto virore pallida folia flos, infantium primæ conspectum lucis non sustinentium more conniuens, necdum colorata formositate viridis, & prorsus herbeus incipit existere. Tum paulatim impellitur succrescente scapo, qui medulla duriore robustus, rotundus, & virens ad pedalem, atque etiam cubitalem altitudinem modò arduo statu rectus, modò in anguineam spiram tortilis exurgit. Quanquam præcox tulipa breuissimo caule è terra vix eminet. Hunc sparsim amplectuntur folia plerunque terna, nonnunquam etiam

quaterna,

quaterna,& quina, crassa,oblonga,carinata,interdum per oras modicè reflexa, & crispula, modò pendula, modò surrecta. Summus interim flos colorem mutat, seseque in sena, aliquando etiam in septena, & octona folia; rarò foliosiorem in congeriem explicat, siue calathi, siue cyathi, siue resupini pilei effigie. Ex meditullio sex, vel etiam totidem, quot ipse folijs constat, mirum in modum coloribus varia stamina profert, apicibus, aut luteis, aut pallidis, aut nigricantibus insignita. *P. Ferrarius in flora l.2.c.2.*

Hyacinthus.

HYacinthus in omnes propè colores tùm naturæ, tùm artis fælici conspiratione facilis Vertumnus, modò candidus monstrat nigra vaccinia eximiè posse exalbescere, vt alba ligustra alieno candore victa penitus cadant: modò cinereus floreum Phœnicem se probat, qui cineres animat: modò ex albo rubens humani vultus formosam temperiem pulchrè transformat in florem: modò cælo concolor Archimedem ludit, dum Cœlum angustiùs contrahit: modò colores alios mille non fictos, & breues, sed veros, & constantes vario è statu trahit; vt admirationis filiam, fugitiuam Iridem prouocet, & superet: modò polyanthes numeroso se flosculo conuestit, vt vnus flos hortus fit. Folia illi oblonga, porri folijs plerunque angustiora, & breuiora, carinata, læuia, & splendentia: caulis, teres, enodis, glaber, fungosus, digito sæpè minimo gracilior, interdum quoque digitalem ad crassitudinem proficiens, aliàs florea turri superbus, aliàs onere felici languidus: flores à tubulatis angustijs in calathi formam repandi, lilij diuisura per oras reflexi, à medio plerunque, nonnunquam etiam ab imo caule ad summum, nùnc in latus, nùnc per ambitum, modò denfata, modò rara serie digesti: semen in triangularibus valuulis exiguum, rotundum, nigrum: bulbosa radix intus candida, & quamadmodum etiam tota herba, lento succo glutinosa. *Idem ibid. c.4.*

Hyacinthus Indicus tuberosus.

INdici Hyacinthi, siue Asphodeli nuper ad nos translata tuberosa radix, ex qua ille cum vita nomen accipit, oblongum botryodis

odorati

odorati hyacinthi bulbum imitatur: carnis, & subnascentis calli duritiem superat: nimiùm sui prodiga, & raritatis gloriæ c fficiens innumeros toto corpore parit hæredes: ineunte vere folia emittit in terram conuexa, prolixa, digitum lata, in cacumen deficientia, viridi læuore nitida: caulem impellit ferè bicubitalem, duriusculum, læuem, geniculatum, breuia è genicu'is folia fundentem, minimo nunquam digito crassiorem, numerosis floribus cacumen onerantibus vberrimè spicatum. Hi succo pleni, degenere à patrijs Indis lacteo vultu oculis, odoratissimo spiritu naribus suauissimi, aurei mali floribus æquales, ab ima parte particulatim se se explicantes æstiuis mensibus ad hiemem vsque vernant. *Idem ibidem.*

Narcissus.

NArcissus etiam nunc mutatæ formæ studiosus ore vernat multiformi, aut enim simplici foliorum textura tenuior, aut multiplici habitior est. Nunc argenteo, nunc aureo pallore veteres curas præfert. Medius flos, quem ab imitamento calicem cum recentioribus in posterùm appellabo, inter lactea folia, aut suauiter concolor lactescit, aut splendidè decolor aurescit, aut circa summam oram croco illitam lepidè rubesci t. Sed quis coloris, magnitudinis, formæque inexputabiles varietates enumeret, natura, cultuque ad assiduam nouitatem conspirante? Nostris autem hortis familiaris potissimùm est, qui colore totus argenteo suffunditur; vt à medio candido calice in pateræ formam depresso argenti patera Italico vocabulo nominetur. Neque tamen huiuscemodi narcissus vno argenti candore, sed sulphuris quoque pallore pingitur. Idem præterea in plura genera discriminatur. Alius enim præmaturè, serò alius vernat: alius minutos, modicos alius, alius peramplos in flores è caule summo se diffundit: alius deniquè foliorum simplici serie, alius multiplici componitur. Hic ergo tùm candido, tùm pallido colore narcissus à cæteris narcissis discrepat floreis folijs angustioribus, & calice breuiore. Virentia quoque folia sæpè angustiùs patent, longiùs porriguntur, læuiora, & rigidiora sunt. Nec eadem omnibus tinctura. Candidum, allij virore albida; & veluti rorulenta; pallidum myrti exemplo viridissima conuestiunt. Bulbi membranas extimas

mas color austerus infuscat; intimas tunicas dilutus dealbat: magis compacta forma ventrem deprimit, ceruice modicè producta. Quin etiam isto eius, qui folioso floret argento, bulbus depressior est. At verò maioris floris bulbosa parens vastiore corpore, ventre oblongo, procero collo, spadicis coloris dilutioribus tunicis notabilem in modum insignitur. Narcissus Byzantius, siue Chalcedonius tum præcox, tum serotinus membranacea primùm vagina includitur, quæ longum in alabastrum, vt simplicis floris folliculus, non fastigiatur, sed rotundiore gremio latiùs tumet. Ea demùm dehiscente numerosus, & formosus partus excluditur. Deni aut duodeni fratres ex vno caule penduli sæpè numerantur. Alba folia densissimo congestu benè compactum tribuuntur in florem. media foliola vario atque multiplici flaui calicis mæandro intercursante vndatim, intercisè, permistèque implicantur.

Narcissus totus flauus polyanthes.

IAm verò ne qua Narcisso desit opulentia, præter argentum etiam aurum totam floris bracteam opulentat: siquidem inter simplicis compositurae narcissos, & folijs & calice aureus in pretio est. Hic discoloris auri variæque aut conformationis, aut amplitudinis leuibus momentis pulchrè dissidet à se ipso. Superioribus albis narcissis caule, florumque pensili congerie similis, folio bulboque differt: illos enim foliosior, hunc rarior plerùnque silua distinguit: illi bulbum ipsum rotúdant, hic in pyri effigiem turbinat: circumtegentes tunicas illorum plerique fuscant, hic modicè rutilat. Simplicium denique narcissorum ritu triangularibus folliculis nigrum, & inæquale semen includit.

P. Ferrarius in flora lib. 2. c. 1.

HERBÆ, FRVTICES.

HErbarum & fruticum genera omnia vide apud Io: Baptistam Portam in Villa lib. 9. & deinceps, & apud Dodoneum in historia stirpium. Vide etiam Plinium lib. 19. & 20. & 25.

QVamquàm me quidem non fructus modò, sed etiam ipsius terræ vis, ac natura delectat; quæ cum gremio mollito ac subacto sparsum semen excepit, primum id occatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est; deindè tepefactum vapore & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa stirpium fibris sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur: è quibus cum emersit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra auium minorum morsus munitur vallo aristarum. *Cicero in lib. de senect.*

Suscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet ac comprimit. Inde cum se granum illud resoluerit, herbam germinat: grata ipsa iam species herbescentis viriditatis, quæ statim genus satum similitudine sui prodit, vt in ipso suæ stirpis exordio, cuius generis herba sit cognoscas, atque in herbis fructus appareat, paulatimque adolescit in fœnum, culmoque pubescens erigitur & assurgit. Ast vbi geniculata se iam spica sustulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia, aut frigus lædat, aut solis æstus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæua discutiat. Succedunt quidam ordines spicæ mirabili arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter se naturalis colligationis adstricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numerosioris pondere velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar arbor onere curuetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, vt quasi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morsibus suis exuatur fructibus, aut vestigijs proteratur. *S. Ambrosius l. 3. hexam. c. 8.*

Sed ante metenda frumenta iterum vt laudemus Creatorem tantæ frugis qui ex minimo grano tantam in aristæ vallum granorum multitudinem inclusit & coegit, granum tepefactum in imis terræ visceribus considera, inde ex illo herbescentem viriditatem, inde culmen, idest frumenti calamum, à radice ad spicam vsque tendentem, stipulas idest

folia

folia ambientes culmum, quæ stipula suum capit initium à vagina, in qua delitescit culmus cum arista, priusquam exoriatur. Indè culmus spicam extulit, quæ granum continet, glumam, & aristam. Vruncum autem in infima spica,& in summa sed matura iam frit, quod vtrumque minus est quam granum: stramen verò quoddam est ad culmi speciem & conseruationem. Aristis ipsis intimum & solidum granum continetur,ac ne illud irruant, & absumant aues, harum vallo aristarum munitum conseruatur aculeis quasi quibusdā, & sentibus septum. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq.*

Linum.

SEritur sabulosis maximè, vnoque sulco, nec māgis festinat aliud. Vere satum æstate vellitur, & hanc quoque terræ iniuriam facit. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine,aut colore flauescente. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatum siccatur in Sole pendens conuersis supernè radicibus vno die, mox quinque alijs in contrarium inter se versis fascium cacuminibus,vt semen in medium cadat. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio est membrana laxatior. iterumque inuersæ vt prius Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior.& ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio,candore,mollitia. Ars depectendi digerendique: iustum è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua:textumque rursus tunditur clauis,semper iniuria melius. *Plinius hist. nat. l. 19.c.1.*

ARBORES, FRVCTVS, SILVÆ.

Arbor.

ATqui non est quod de hoc possis ambigere, cum herbas atque arbores intuearis,primum sibi conuenientibus innasci locis, vbi

quantum earum queat natura, cito exarescere, atque interire nō possint. Nam aliæ quidem campis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ saxis hærent, aliarum fœcundæ sunt steriles arenæ, quas si in alia quispiam loca transferre conetur, arescant. Quid dicam, quod omnes veluti in terras ore demerso trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur corticemque diffundunt? Quid quod mollissimum quodq; (sicuti medulla est) in interiore semper sede reconditur, extra verò quadam ligni firmitate tuetur. vltimus autem cortex aduersum cæli intemperiem quasi mali patiens defensor opponitur?
Boetius de cons. Phil. l. 3. pro. 11.

Sed vide arbores proceras, & breuiores, exiles & crassas, & radicibus infra terram ȁctis a trunco proportione arboris, libro & cortice suo, quo sint à frigoribus tutiores, obducto. Diffusi rami in omnes partes, primum flosculis, deinde frondibus vestiti, postremo fructuum vbertate onusti, & propterea grauitate ponderum incuruescentes: ex vbertate surculi nati, stolonesque, quantam voluptatem afferunt, & commoditatem ad acquiescendum, & vmbram captandam æstus tempore flagrantis? *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq.*

Vitis.

Vitis quidem, quæ natura caduca est, nisi fulta est, fertur ad terram; eadem vt se erigat clauiculis suis quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne siluescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in ijs quæ relicta sunt, existit tanquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens vua se ostendit: quæ & succo terræ, & calore solis augescens, primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit, vestitaque pampinis ncc modico tepore caret, & nimios solis defendit ardores; qua quid potest esse cum fructu lætius, tum aspectu pulchrius? cuius quidem non vtilitas me solum, sed & cultura, & natura ipsa delectat, adminiculorum ordines, capitum iugatio, religatio, & propagatio vitium, sarmentorum ea, quam dixi aliorum amputatio, aliorum immissio.
Cicero in lib. de senect.

Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspicimus, tot æuis incorruptum: Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior natura. Verum ista ex siluestribus facta crediderim, quando hæ vites tonsura annua coercentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantum gratia ex his pluribus modis ad cæli mores solique ingenia. In Campano agro populis nubunt, maritasq; complexæ, atque per ramos earũ procacibus brachijs geniculato cursu scandentes cacumina æquant, in tantum sublimes, vt vindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidique aut potius auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus ac sequacibus loris quoque memoria dignum inter prima Valerianus Cornelius existimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus hærent vineaque faciunt, & aliæ improbo reptatu pampinorumq; superfluitate peritia domini amplo discursu atria media complentes. *Plinius hist. nat. l. 14. c. 1.*

Primum omnium nihil gratius florentis odore vitis: siquidem de flore earum succus expressus poculi genus conficit, quod & voluptati & saluti fit. Deinde quis nõ miretur ex acino vinaceo vitem in arboris vsq; summum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fouet, & quibusdam brachijs ligat, & circumdat da certis, pampinis vestit, sertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primum viuant, defigit radicem; deinde quia natura flexibilis & caduca est, clauiculis quasi manibus quibusdam quicquid apprehendit stringit, hisq; se erigit & attollit. *S. Ambrosius lib. 3. Hexam. c. 12.*

Palma.

PAlma gignitur leui sabulosaq; terra, maiore in parte & nitrosa. Genera earum plura. Procerioribus silua arbore ex ipsa, foliorum acu-

Ebenus arbor.

ARbor est plerumque tenuis & frequentior, vimine raro, in crassitudinem caudicis extuberata, hiulco cortice, & admodùm reticulato, dehiscentibus venis, adeò vt per ipsos sinus pars intima vix tenui libro contegatur. lignum omne medium eadem fermè & facie, & nitore, qui est in lapide Gagate. Indi reges ex eo sceptra sumunt, & quascunque Deorum imagines non nisi ex ebeno habent. ijdem ferunt materia ista liquorem non contineri noxium, & quicquid maleficum fuerit, tactu eius auerti. Hac gratia pocula ex ebeno habent. *Solinus cap.* 55.

Laurus.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Cæsarum Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam & Cypriam. Delphicam albicante colore viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato crispam. Accessit & Regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus folijs latioribusque. ijdem in alio genere baccaliam appellant hanc, quæ vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. *Plinius hist. nat. l.* 15.*c.*30.

Balsami arbores.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum. Ostendere arbusculam hanc Vrbi Imperatores Vespasiani: clarumque dictu à Pompeio Magno; in triumpho arbores quoque

duximus.

duximus. Seruit nunc hæc & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externique tradiderant: quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta vt vitis; & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properatque nasci intra tertium annum fructifera. folium proximum rutæ perpetua coma. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. tenui & capillacea coma, quod vocant Eutheriston. alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. tertium Eumeces, quia est reliquis procerius, leui cortice. huic secunda bonitas, nouissima Eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseisue cultellis. ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid vltra corticem violet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocant, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex ijs nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto candida: rubescit deinde, simulq; durescit è translucido. *Plinius hist. nat. l. 12. c. 25.*

In Brasilia Præfectura est à Spiritu Sancto nominata, in gradu 30. in Austrum. tellus est balsami admodum ferax, vnde balsamum hauritur; arbores sunt prægrandes, & excelsæ, ingenti & solido trunco, & bene ramosæ: non vt Palæstina humiles arbusculæ. Harum corticem totum multis vulneribus incidunt: tum quà hiant scissuræ, gossipium ad imbibendum, qui distillat, succum, inserunt; alternisque diebus exprimunt in vasa: massam illic officinæ interunt admisto balsamo, ex qua globulorum serta conficiunt, qui eleganti opere elaborati, atque in multam duritiem concreti, ad coronas precatorias, rosariaque odoris nobilitate in pretio habentur.

P. Sebast. Berettarius in Vita P. Ios. Anch. lib. 1.

Arborum ferè omnium descriptiones, nec non plurimorum fructuum habet Io: Baptista Porta in Villa à lib. 2. & deinceps; Remb. Dodoneus in historia Stirpium.

Sylua ingens.

IVga montium præaltæ syluæ rupesque inuiæ sepiunt: ea quæ plana sunt, nouo munimenti genere impedierant Barbari. Arbores densæ sunt de industria consitæ, quarum teneros adhuc ramos manu flectunt, quos intortos rursus inserunt terræ. Indè velut ex alia radice lætiores virent trunci. hos, quà natura fert, adolescere non sinunt: quippe alium alij quasi nexu conserunt: qui vbi multa fronde vestiti sunt, operiunt terram. Itaque occulti ramorum velut laquei perpetua sæpe iter cludunt. Vna ratio erat cedendo aperire saltum. Sed hoc quoque magni operis: crebri namque nodi nudauerant stipites, & in se implicati arborum rami suspensis circulis similes lento vimine frustrabantur ictus. Incolæ autem ritu ferarum virgulta subire soliti, tum quoque intrauerant saltum, occultisque telis hostem lacessebant. *Q. Curtius lib. 6.*

Syluæ erant prope in immensum spatium diffusæ, procerisque & in eximiam altitudinem editis arboribus vmbrosæ. Plerique rami instar ingentium stipitum flexi in humum, rursus quà se curuauerant, erigebantur; adeo vt esset species non rami resurgentis, sed arboris ex sua radice generatæ. *Idem lib. 9.*

MONTES, RVPES, SPELVNCÆ.

Alpes.

EX propinquo visa montium altitudo, niuesque cælo propè immistæ, tecta informia imposita rupibus, pecora iumentaque torrida frigore, homines intonsi & inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cætera visu quàm dictu fœdiora terrorem renouauere. Per omnia niue oppleta cum signis prima luce motis segniter agmen incederet, pigritiaque & desperatio in omnium vultu emineret: progressus signa Annibal in promontorio quodam, vnde longè ac latè prospectus erat, consistere iussis militibus Italiam ostentat. *T. Liuius dec. 3. lib. 1.*

Atlas

argento in pocula figuratur. ipſa verò pomi caro amygdalæ in modum, pinguedine quadam & grato ſapore laċteſcens non per ſe tantum in cibo grata eſt ac ſalubris; verùm etiam vbi viſum fuerit exhauſto laċte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus dum ex eo tener adhuc emicat fruċtus, nodo conſtriċtus ac leuiter inciſus in ſubdita oris anguſti vaſcula opimum inſtillat ſuccum: ex quo varijs artibus coctionibuſque, veteri vt Strabo ipſe teſtatur inuento, mel, ſeu ſaccarum, vinum, acetumque perficitur. Iam folia cum & librarijs pro papyro ſint, & loco tegularum impoſita domibus arceant imbres; tùm etiam in veſtis formam facili ſimul ac ſpiſſo contextu neċtuntur. Denique vna eademque arbor omnia prorſus ad rem nauticam inſtrumenta ac materiem præbet. quippe truncum & ramos in malum, aſſamenta, & clauos: comam in vela: cairum in funes omnium optimos, filaque ad laterum ſuturas; poſtremò cocum ipſum, quæque ex eo conficiuntur in onera. Ita non ſine miraculo quodam, omnibus planè rebus ex ſemet apta & inſtruċta nauigat palma: eademque diſciſſa per hyemem, viuaces ad prunas lenta ignium alimenta ſuppeditat.
P. Maffeius hiſt. Ind. lib. 7.

Arbor eſt in India quæ non minus habet nouitatis ad miraculum, quàm fidei ad veritatem. hæc hominibus cibum potumque largiter fundit ad alimenta: hæc materiam texendis veſtibus è ſinu pandit & explicat; hæc in arma & tela repentè conuerſa & pugnare diſcit & vincere: hæc (mirum diċtu) nauim inſtruċtam oneratamque parturit; ex illa enim tabulæ, pix, reſina, antennæ, vela, rudentes, cæteraque omnia, quæ ad nauigia coagmentanda neceſſaria ſunt tanquam è panſpermia quadam eruuntur. Stat attonito in mari felix arbor ſuis ipſa onuſta mercibus, & ſeſe defert ac vehit. fluċtuat conſtantior in vndis quàm terræ defixa: viuere diſcit, vbi naſci non potuit. terrarum oras quas negligit circumſpicit: & maris cuius dominatum non quærit, præteruolat immenſitatem. *P. Remondus orat.* 14.

Arbor palmæ ſimilis in Iaponia.

E Terræ viſceribus incolæ varia effodiunt metalla: & longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amænitatem, vel ad

 fruċtum

fructum ferunt haud absimiles nostris. vnius tamen, quæ palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorsus ingenium. Siquidem (vti perhibent) humorem quemlibet reformidat: Si forte maduerit, contrahi illicò se se, ac veluti pestifero contactu marcescit. remedio est, auulsam radicitus, in sole siccare: & in vacuum scrobem scoriam ferri contusam vel sitientem arenam infundere: ibi, postquam aruerit, rursus depacta reuirescit, ac pristinum nitorem, decoremque recipit. rami quoque decidui, seu defracti, si clauo ad truncum affigantur, velut insiti coalescunt. *P. Maffeius hist. Ind. l. 12.*

Malus Medica.

HOs terrarum ductus excipit Media, cuius arbor inclaruit etiā carminibus Mātuanis. Ingens ipsa, & cui tale fermè, quale Vnedonibus foliū est: tantū eo differt, quod aculeatū spinosis fastigijs hispidatur. Gestat malum inimicum venenis, sapore aspero, & amaritudinis miræ. Odoris autem fragrantia plus quàm iucundum, longèque sensibile. Verùm pomorum tanta illi vbertas inest, vt onere prouentus semper grauetur. Nam protinus atque poma eius deciderunt maturitate, alia protuberant, eaque tantùm est opimitati mora, vt fœtus decidant ante nati. *Solinus cap. 39.*

Mala Medica, Limonia, & Citrea.

INter peregrina poma, quæ ex alienis terris superiora sæcula in Italiam primùm, indèque in occiduas oras asportarunt, omnium nobilissima ac præstantissima sunt, quibus ab acore in Italia est nomen. Eorum tria genera præcipuè familiam ducunt: Mala Medica, Limonia, & Citrea. Medica quorum est maxima copia, & vsus frequentissimus, aurei coloris sunt, magnitudine & forma malis cotoneis similia: aurancia in Hetruria nominantur, & hoc nomen omnium maximè nobilitatum: vt festiuo etiam colori nomen accesserit. Cortex ab interiore pomo facile auellitur, qui ex melle decoctus grati admodum saporis est, aliàs inutilis, carne admodum tenui, & gratissimi succi aliàs acidi, aliàs dulcis: vuæ instar grauida. Citreis ac limonijs color idem flauus vergens

gens ad albedinem. Sed limonia ouali forma: cortice carneque non multùm ab aurancijs dissimilia; sed cortex non auellitur. Longè etiam nobiliore sapore, odoreque: citrea forma multo maiore, rotundioreque: cortex extimus ijs, non vt limonijs æquus & læuis, sed aliquantò callosior, & tuberculis quasi verrucis nonnihil inæqualis: verùm vt limonijs corpus vnà cum cortice grato admodùm sapore totum edule. Aranciorum limoniorumque magna copia: citrea rariora, nec vbique æquè proueniunt. His odor non modo ab aurancijs & limonijs dissimilis, sed etiam ita gratus ac nobilis, vt ea tantùm causa integra seruentur, vt cubicula grato odore redoleant. Intùs à cognatorum natura dissimilia, peponibus similiora: caro etiam peponum carne solidior: ab extimo cortice ad intimum sibi similis, nullo putamine. Et vt pepones angustum continendo semini in media aluo sinum aperiunt, ita citrea succum omnium pretiosissimum cum semine concipiunt, aluntque: qui conditus ex saccaro antidotum est aduersus pestilentes morbos efficacissimum. *P. Berettarius in Vita Ios. Anchietæ lib. 3.*

Caryophylli arbor.

ARbor caryophylli & stipite & folijs lauro similis est, flore in primis odorato, qui è viridi in rufum immutatus, vbi obduruerit, caryophyllon Arabibus: at Hispanis quòd capitatus est, clauus appellatur. Arbor è decidentibus caryophyllis citra culturam enascitur: annuas fert fruges: quæ tamen propter flagellorum, & acrioris decussus iniuriam, non nisi altero quoque leguntur anno. solum infra purum est, arbore in semet omnem attrahente succum: ipse verò fructus potentiorum præcipuè mensis ac dapibus expetitus, ab institoribus ingenti lucro & in Asia, & in Europa diuenditur. *P. Maffeius hist. Ind. l. 5.*

Nux Myristica.

ARbor ad pyri similitudinem accedit: fructus mala persica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoque plantæ, & herbę varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor incomparabilis cuiusdam suauitatis exustit. Vbi defloruit, maturescens po-

dextero latere Septentrionalis, vbi primum ab indico mari exsurgit, læuo meridianus, & ad occasum tendens, mediamque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergò ad Septentriones, flexusque immensum iter quærit, velut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium, & Hyrcanium, contraque Mæoticum lacum. Torquetur itaque collisus intra hæc claustra, & tamen victor flexuosus euadit vsque ad cognata Riphæorum montium iuga, numerosis nominibus, & nouis quacunque incedit insignis. *Plinius hist. nat. lib. 5. c.27.*

Mons Oliueti.

MOns est è regione illius vrbis editus, ac præcelsus, cui ab oleis, quibus vbique vestitur, atque ex omni aditu tegitur, Oliueti nomen est factum. Alluitur ex altera parte fluuio peramœno, ex altera diremptus est totus; vinearum, plantarum omnium, inprimisque palmarum viriditate lætissimus, perpetuo rupium siluosarum tractu opacus, atque altiosus. In summo est æquata planities latissimè patens, aquæ sunt perennes, & lectissimi flores, prospectus in subditos campos, collesque circumiectos iucundissimus. *P.Tarq.Gallutius to. 2.orat.14.*

Ætna ignes euomens.

SIta est Catana ad ipsas Aetnæ radices, quem montem à flammarum globis ignitisque saxis, quæ sursum identidem euibrat, Vulcani regiam Poetarum fabulæ nominarunt. Hóc ergo monte, quæ gignendi enutriendique intus ignis naturalis solo vis insita est, flammas longè latèque fundente, ac toto penè conflagrante; Catana, vt est subiecta, ignibus illis obsessa, cineribus quoque superfusa, sæpissimè quidem trepidauit: sed sæpissimè implorata Virginis ope, omni planè non solum periculo, sed ipsa etiam periculi formidine liberata est. Illud nominatim tradunt, Aetna sic insolenter aliquando efferuescente, vt ignis instar incitati cuiusdam amnis in planitiem excurrens absorbere Catanæ mœnia, tecta vastare, populari agros, vrere, corripere, exscindere velle omnia videretur, ciuitatem totam ad tumulum Agathæ confugisse. *P.Tarq. Gallutius to.2.or.19.*

Hic

Hic paucis docere Meleander, longè altissimum esse illum Siciliæ to-tius montem, qui natiuo sulphure, receptoque in visceribus vento exæstu-ans, impatientem custodiæ flammam per hiantis ruinas cacuminis at-tollit. Neque verò quotidianis ignibus, inquit, feruet hic apex. Sæpissimè ater fumus est per longa volumina cælum inficiens, fauillas interdum aspicias huic mistas caligini. Rarius denique se ipso citatior turbo pro-ruentibus flammis, vicinam regionem fœdè peruastat. Quippe spississi-mus ignis à summo emanans cacumine, torrentibus veluti riuis deor-sum exigitur, in perniciē trahens quicquid occurrerit. Tunc verò gra-uiora quàm è cælo tonitrua, & populis terror, ne quanta est Aetna, se soluat, obruatque Siciliam. Nec minore quàm pro tumultu prodigio, saxa ingentia ex montis visceribus hoc tormento in campos mittuntur. Adhuc fuligine plena sunt, totoque colore indicāt ab incendio se veni-re. Cinerum deinde tanta vis ab igneo iugo, vt ad multa millia impetu primum suo, mox vento circumlati obruant altè campos, & deprehen-sas segetes enecent, solumue corrumpant ad sementem deinde inutile. *Barclaius Argen. lib. 2.*

Hic certè Aetna, quam Vesuuius dicitur imitari, horrendum illud non modo adeunti, sed longè contemplanti spectaculum. tonat ruinis & alienis & suis, in tanta feruentis naturæ peruicacia etiam glacialis: propinat è cratere nouum poculi genus, cum niuibus flammas. quoti-es illa igneis torrentibus latè circumfluentibus finitimas vrbes oppres-sit? quoties profuso cinere, libratisque saxis Trinacriam omnem oper-uit? Arsit sæpissimè, sed recentior memoria eius incendij, quod Puteo-lanum vltimo præiuit anno. Kalendis enim Maij, qui dies est ipso flore lætissimus, Sicilia tota tonare cœpit. diebus fere duodecim crebri soni-tus, atque tonitrua: fragores ingentes, cuiusmodi ex tormentorum bel-licorum ictibus edi solent, longè auditi; Idibus deinde eiusdem mensis sub colle hiatus patuere insoliti; è quibus ignea materies egesta, ac de-uoluta obuia quæque prostrauit, exussit. nec multo post Aetnæus ipse crater tantam subnigri cineris per triduum vim efflauit, vt maria cir-cumfusa, ac trecentis ipsis passuum millibus à Sicilia disiunctæ naues eo cinere sint fœdatæ. denique inter horrendos Aetnæ mugitus summus ipse apex abruptus à cratere, absorptusque est.
P. Masculus de Vesuu. lib. 7.

NVbes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuuium postea fuisse cognitum est) oriebatur: cuius similitudinem & formam non alia magis arbor, quam pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum quibusdam ramis diffundebatur. credo quia recenti spiritu euecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cineremue sustulerat. Iam nauibus cinis inciderat, quo propius accederet calidior, & densior: iam pumices etiam, nigrique ambusti & fracti igne lapides. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimæ flammæ, atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Tum crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rursus, quamquam leuium exesorumque pumicum casus metuebant. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior, densiorque; quam tamen faces multæ, variaque lumina soluebant. *Plinius Iunior lib. 6. epist. 16.*

Tantis motibus natura rixante Vesuuij montis hiatus immurmurat, vt excitatus quidam spiritus grandisono fremitu vicina terrificet. fuscatur enim aer loci illius exhalatione teterrima, & per totam pene Italiam cognoscitur, quando illa indignatio commouetur. Volat per mare magnum cinis decoctus, & terrenis nubibus excitatis transmarinas quoque prouincias pulucreis guttis compluit. Videas illic quasi quosdam fluuios ire puluereos, & arenam sterilem impetu feruente velut liquida fluenta decurrere. Stupeas subito vsque ad arborum cacumina dorsa intumuisse camporum, & luctuoso subito calore vastata, quæ lætissima fuerant viriditate depicta. Vomit fornax illa perpetua pumiceas quidem, sed fertiles arenas; quæ licet diuturna fuerint adustione siccatæ in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant; quæ paulo ante vastauerant. Quæ est ista singularis exceptio? vnum montem sic infremere, vt tot mundi partes probetur aeris permutatione terrere, & sic suam substantiam vbiq; dispergere, vt non videatur damna sentire: longè latèque pulueres rotat, vicinis autem quasdam moles eructat; & tot sæculis mons habetur,

qui

qui erogationibus tantis expenditur. Quis credat tam ingentes glebas vſque in plana deductas de tam profundis hiatibus ebulliſſe? & ſpiritu quodam efflante montis ore conſputas, quaſi leues paleas fuiſſe proiectas? Alibi cacumina magna terrarum localiter videntur ardere, huius incendia pene mundo datum eſt poſſe cognoſcere.

Caſſiodorus Var. l. 4. epiſt. 50.

Nocte intempeſta ante XVII. Kal. Ian. commoueri Veſuuius in vicinia maximè viſus eſt, deinde immurmurare etiam cœpit, motu mox concuti crebriore. Iam ſummo mane malum peperit, quod nocte parturijt, quod ſæculo ſuperiore conceperat. horrendum in modum intremuit, infremuit, obicem, qui primus occurrit, vi ſpiritus atque flammæ, defregit, & fragmen, imò partem ipſam ſui, egeſtaſque moles in altum eiaculatus eſt. Interea dies adoleuerat, vel potius decreuerat, occupante latè omnia tetra fuligine. perpetui porrò globi fumi, ac cinerei turbines alij alios complectebantur. candicabat modo à Sole nubes, modo maculoſa, modo atra ſordidaque. ſquallebat, & quadam voluminum reciprocatione collecta horrendum ſpectaculum edebat: tum identidem fatiſcente in rimas plurimas, edi tonitrua, iaci fulmina, explendeſcere fulgetra videbantur. Inter hæc montis murmur, ac fremitus increbeſcere, exaudiri è cauernis horrendi mugitus, atque tonitrua, expalleſcere omnes, atque vna cum tellure communi parente contremiſcere. Egeſtæ impetu ac vi ſpiritus, atque flammæ moles, ac rupes, cum in altum protruderentur, deinde ſuo pondere depreſſæ intercurſarent alijs, atque inuicem ſe ſe colliderent, horribili fragore complebant omnia. teſtor Venetas regiones, totamque Illyriam, quæ cum ſe timore belli contra hoſtes armauit, non vidit ſe exardeſcere contra flammam. audiebant tanto licet locorum interuallo, tot dierum itineribus à Veſuuio diſcreti, tanquam ex æneis machinis diſploſos ignis vi globos, coruſcante cælo: exiſtimabant claſſem noſtram committi cum Turcica. nec mora: extemplo tetra nube operiri cælum, fuligine totum obtendi, pluuio cinere omnia conſpergi vident; qui ipſo die, paucis poſt horis, antequam hanc vrbem incendio proximam attingeret, ſtatim peruaſit Aſcruuium, atque Pannoniam, ſtatim Adriaticum mare, ſtatim Aegeum texit, caneſcente iam fluctu ſine ſpuma. Conſecuta deinde eſt immanis lapidatio, quæ bruta & homines oppreſſit, arbores deiecit, tecta

diſtur-

disturbauit. ignita erant saxa, cumque laberentur in terram, distracta ignem latentem prodebant; immania erant fere ac prorsus enormia, sæpe cum ingenti sonitu inuicem collidentia. denique lapidum tam sæua tempestas,& grandinatio fuit, vt ipse mons distringi,totusque collabi videretur. Verum pauloante meridiem repente immani cum fragore monte concusso, halitus ille igneus,vt liberius respiraret, in ipsum cacumen irrumpit, eluctatur, obicem illum ingentem,quo tanti camini os claudebatur, effringit, euadit; tum copias effert, quibus erat instructus. Enimuerò septem scaturigines, torrentesque flammarum in præceps agi, atque deuolui, pleni bituminis, pleni sulphuris, misti cinere ignitisque saxis. quicquid obuium erat tempestate quadam, ac turbine ignis inuoluere; armenta greges obterere; per subiecta spatia camporum latè diffundi; arbores,tuguria, domos, turres proturbare, protrudere. *Ex lib.1.P.Mascu i de Vesuu.incen.*

Alij montes flammas eiibrantes.

SEd præcipua camino Ternatensi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus, & arduus; cuius inferiora densis nemoribus vestiuntur; superiora, ex incendijs glabra, & horrida sunt. in vertice, crater, hiatu vasto, in plures circulos circumductos, maiores minoribus,ad speciem amphiteatri discedit. inde per æquinoctia maximè certis flantibus ventis cum horrisono fremitu flammæ atro mistæ fumo, & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes, aut ferramenta, quibusdam locis ascensus est.
P. Masseius hist.Ind Lib.5.

Harum insularum vna rupibus horrenda flagrantibus, ex quibus sæpe saxa ignea maximarum instar arborum erumpunt, tanto impetu ac fragore,quanto nulla tormenta ænea quamuis magna,globos eiaculantur: ac nonnunquàm vbi acrior existit flatus, indidem ingens cineris modus egeritur, quo longè ac latè diffuso, viri feminæque laborantes in campis cinere oppleti domos reuertuntur. Apri quoque in saltibus complures opressi, pisces extincti passim offenduntur in littore.
P. Tursellinus in Vita S. Franc. l.3.c.3.

In America Septentrionali. Rupem comperimus editissimam, Mas-

S saiam

saiam nomine, Vesuuij Campani ritu flammas immani cum fragore vomentem. Os illius ad bis & amplius mille passuum semper hians, ac diductum, innubilam ac proinde latè conspicuam voluit pyram, non sine sparsis circumquaque fulgetris. At in profundi depressissimo baratro stagnum bullit auro liquato simillimum: incendij tantis ardoribus, vt ingentia cum catenis ferreis ahena, si quando demittantur, puncto temporis hauriat, inque riuum vertat. flammarum quoque vis ac rapacitas exurit omne rupis illius in summo solum, & germen. Non illic herba, non gramen, non aliquid veris, æstatisue viret, aut autumni prægnat: & tamen circum oram & margines eiusdem Alpis, in tanta feruentis ignis propinquitate, frequens & impune Passerum nidulatur simplicitas. *P. Io: Bisselius Argon. lib. 15.*

Vltra verò Oceanum Insula est vna ex ijs, quas Tertias vocant, nulli incendij diritate Secunda; hic nonnullis ante annis patefacta vi spiritus tellus, ingentis magnitudinis cautes in altum tanto cum impetu sustulit, atque prouoluit, vt in Cælum à Titanibus fieri lapidatio videretur; minores verò lapides tanquam è tormentis excussi in sublime ferebantur, quantum oculorum acies vix sequi poterat; inobscurauit subitò diem tetra caligo; horribiles mugitus, immaniaque tonitrua mari, terraque audiebantur. montis porrò fragmina, atq; moles abruptæ quocunque inciderent, siue in arbores, siue in domos, confringebant omnia, prosternebantque; tùm veluti dolia quædam sulphureo referta puluere ex ordine deuolui videbantur è montis iugo, vt in vrbium oppugnatione machinis bellicis concuti solent arces. adhæc globi flammarum, ac cinerei turbines profugos insequebantur, occupabantque, obrutis in via plaustris, armentis, & gregibus. denique ita scaturigines illæ ignium se longè, latèque fuderunt, vt tota regio vastata sit, ac penè deleta. *P. Masculus de Vesuu. lib. 7.*

Montes altissimi & inaccessi.

DE ortu verò Nili longa percunctatione reperiebamus in regno Gogiano, quod à Socuano ad Autarcticum extenditur, esse immensam altissimorum montium congeriem Caucaso & Atlante, hisque nostris Europæ Alpibus multo celsiorem. Iuga eius perpetuis ob-

cessa niuibus geluque rigentia, nubibus se se inserere, & cælum fulcire videntur. Harum immanium rupium media atque infima densissimis siluis procerrimarum arborum vestiri constat. Quæ loca inaccessa homini, lustra cubiliaque sunt ferarum, & belluarum omnis generis.
Iouius histor. lib. 18.

Rupes aspera & inuia.

ERat mons saxeus mediocri castello, satis patens, in immensum editus, vno perangusto aditu relicto: nam omnis natura velut opere, atque consulto præceps: aggeribus, turribusque, & alijs machinationibus locus importunus: iter castellanorum angustum admodum, vtrinque præcisum: vineæ cum ingenti periculo frustra agebantur; nam cum ea paulum processerant, igni aut lapidibus corrumpebantur. milites neque pro opere consistere, propter iniquitatem loci, neque inter vineas sine periculo administrare: optimus quisque aut cadere aut sauciari, cæteris metus augeri.
Salust. de bello Iugur.

Excelsa & vndique abscissa est rupes, quæ ab satis lato fundo paulatim fastigiatur ad summum. inde ad fungi maximè speciem circumquaque prominet labrum, mille fere passuum ambitu, ex quo subiecta quæque ita lustrantur oculis, vt nullus circa latebris insidijsue sit locus. Intra eius proiecturæ planitiem regia tecta, cum capacissimis duabus cisternis, & ornatissimo templo, cœnobioque visuntur: accedit agri, quod probè cultum in annua quingentorum fere hominum alimenta sufficiat. Vno duntaxat, eoque perangusto ac tortuoso anfractu ad certum vsque spatium ascensus est. ab eo spatio ita arrecta sunt saxa, vt funibus corbibusque extollantur, demittanturue homines, quæque alia vel importanda, vel euehenda sunt. ac demum ea natura est loci, vti prorsus neque vi, neque fame sit expugnabilis. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 11.*

Petra in altitudinem triginta eminet stadia, circuitu centum & quinquaginta complectitur, vndique abscissa & abrupta, semita perangusta aditur. In medio altitudinis spatio habet specum, cuius os arctum & obscurum est; paulatim deinde vlteriora panduntur: vl-

latur hodieque, qui trecenta pondo Annibali subministrauit in dies, ad mille quingentos iam passus cauato monte. Argenti vena quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum: vltra nihil quærebatur. Nuper inuenta aeris vena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, sed maximè canibus. Aurum argentumq; quò mollius, eo pulchrius. *Plinius hist.nat.l. 33.c.6.*

Argentum viuum.

EST & lapis in his venis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, venenum rerum omnium. Exest ac perrumpit vasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id vnum ad se trahit. ideo & optimè purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in vasis, ita vitijs abiectis, vt & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cum aera inaurantur, sublitum bracteis pertinacissimè retinet. Verum pallore detegit simplices, aut prætenues bracteas. quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido vsum eum adulterauere. In ijsdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus, spumæ lapis candidæ nitentisque, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium. Duo eius genera mas, & fœmina. magis probant fœminam: horridior est mas, scabriorque, & minus ponderosus, minusque radians, & arenosior: fœmina contrà nitet, friabilis, fissurisque non globis dehiscens. *Plinius loco cit.*

Ferrum.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cędes, latrocinia non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam ingenij humani fraudem

arbitror;

arbitror; siquidem vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Obsistit eadem naturæ benignitas exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eademque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quam quod infestissimum mortalitati. A ferro sanguis humanus se vlciscitur: contactum namque eo celerius subinde rubiginem trahit. *Plinius lib. 34. hist. nat. c. 14.*

BRVTÆ QVADRVPEDES.

OMnes enim animantes suis ex se pellibus texit, quò facilius possent vim pruinarum ac frigora sustinere. singulis autem generibus ad propullandos impetus externos sua propria munimenta constituit; vt aut naturalibus telis repugnent fortioribus, aut quæ sunt imbecilliora, subtrahant se periculis pernicitate fugiendi, aut quæ simul & viribus & celeritate indigent, astu se protegant, aut latibulis sepiant. Itaque alia eorum vel plumis leuibus in sublime suspensa sunt, vel suffulta vngulis, vel instructa cornibus: quibusdam in ore arma sunt dentes, aut in pedibus adunci vngues, nullique munimentum ad tutelam sui deest. Si qua verò in prædam maioribus cedunt, ne tamen stirps eorum funditus interiret, aut in eam sunt relegata regionem, vbi maiora esse non possunt, aut acceperunt vberem generandi fœcunditatem: vt & bestijs quæ sanguine aluntur, victus suppeteret ex illis, & illatam tamen cladem ad conseruationem generis multitudo ipsa superaret. *Lactantius lib. de Opif. Dei c. 2.*

Ex his quæ terra procreat quadrupedibus, pecuarium & armentum reperies, alias ex feritate æstimatas, morsibus vnguibusque sæuientes belluas, immanes & efferas ac planè formidolosas: sed ex mansuetis & condocefactis iumentis hominum operas adiuuant aut vectando, aut arando; illud clitellarium seu sarcinarium ad onera ferenda: aliud plaustrarium ad currus & plaustra ducenda. Animalium alia corijs tecta sunt, alia villis vestita, alia spinis hirsuta, alia pluma, alia squamis obducta, alia cornibus armata, alia habent effugia pennarum. Atque in cornibus quanta diuersitas aspicitur? cum cornua in ramos sparsa ceruis natura tribuerit, subulonibus simplicia; platiceroti in palmas effi-

cta, capreis ramosa, arietum generi in anfractum conuoluta, tauris infesta, rupicapris in dorsum adunca, & damis in aduersum erecta, & rugarum quasi litarum ambitu contorta spepsicerori. Inter hæc palearia boues, rostra sues, promoscis elephantos, arunci capras, vellera oues notant, & designant insigniter.
P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.

Leo.

ALiter leo aurata iuba nitet, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus integri spiritus. Hic scilicet impetu acer, qualem illum esse natura voluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi languido & bracteato. *Seneca epist. 41.*

Leonem ad timorem animantium videtur produxisse natura. Cernis vt flammeo colore rutilus accenditur? vt superbè graditur, vt vasta se corporis mole efferens præ se despicit omnia? quantum est & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas, quantus in substrictis membris animosi spiritus dominatur vigor? Caput illi amplum maiestatem feræ præse fert: magni & lucentes oculi inter villosa supercilia scintillant, colla & armos effusæ vestiunt iubæ, magna vis laterum spirat, maior pectoris firmitas protuberat, maximus sæuit oris terror, qui tutus est immani dentium rictu septus. Quid genua loquar? quid tibiarum compagem? quid neruorum densitatem? quid vngues, ex quibus vel solis leonem possis agnoscere? quid incessum, quid saltum, quid cursus celeritatem, quid omnia? Et cum sit vbique magnus, quanto tamen se maior est, si quando venatorum senserit impetum? nulla tunc mora exilit è spelunca, & primum truculenta rugit immanitate: ad huius rugitum pertimescunt, & aues cælo volantes, & per syluas vagantes feræ, & immersæ maris vorticibus belluæ, ipsæ denique nemorum frondes, ipsi montium vestitus, ipsa saxa contremiscunt: hoc veluti signo dato accingit se ad pugnam; & primum longam, immanè, villosam caudam explicans terram plaudit: mox ilia percursans, eadem veluti voluntario flagello identidem diuerberans, ad summum oculis eiaculatur fulgura, oris profundam voraginem aperit, dentes exerit, in

hostes

tanquam palmulas habebant, aquis impactæ fluuium scindebant remorum vice, rupemque eodem molimine atque incitatione propellebant. Hæc autem moles, quam speciem referret, mons ipse biceps, seu bicornis, primi in radicibus aditus vepribus impediti, & calculosi, iuga explicata, lauroque conuestita, Pegasus excusso iam fonte sublimis; non modo facile subijciebant oculis: sed etiam, quòd nulla è nouem Camœnis præter Calliopen appareret, quæ carmina libris heroica mandat; Parnassi partem heroicis Vatibus ad incolendum attributam non obscurè significabant. *P. Famianus lib.2. prolus.6.*

Spelunca.

VIdeò antri intactum horrorem, ad quem veluti sacrum exhorrui. Subijt inde animus vlterius explorandi id quod Dij obtulerant: sentibusque vtcunque dimotis circumspicio à limine quicquid lux tenuis, & eo tantum aditu accepta aperiebat. locus desederat in profundum, ducebantque in imum saxei gradus. Illatis igitur facibus cum exiguo comitatu subeo terram, frigore & solitudine graue aliquid inspirantem. Angusto progressi vestibulo tandem in patentiora successimus. Pandebatur late specus. tophi sublimes, laterumque exsudantium curuatura nitebat pellucida crusta, & crispatam gelu aquam imitante. *Barclaius Argen. l.2.*

GEMMÆ, LAPIDES, MARMORA.

Adamas.

MAximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus, & ijs admodum paucis cognitus, vnus modò in metallis repertus, per quàm raro comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres enim in Aethiopum tantum metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atq; insulam Meroen, dixeruntq; non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro na-

scentis; sed quadam crystalli cognatione. Si quidem, & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus contrarijs partibus, quo magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine verò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantum, similiter & nascens cæteris pallor gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinq; dissultet, incudesque etiam ipsæ dissiliant, &c. *Vide Plinium. Plinius hist. nat. l. 37. c. 4.*

Smaragdus.

TErtia autoritas Smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoq; virentes frondesque auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentius, quoniam nihil omninò viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibusq; gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea à longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aera, non sole mutati, non vmbra; non lucernis, semperque sensim radiantes, & visum admittentes ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque, & concaui, vt visum colligant. Quapropter decreto hominum ijs parcitur scalpi vetitis. Quamquam Scythicorum Ægyptiorumque duritia tanta est, vt nequeant vulnerari. *Plinius hist. nat. lib. 37. c. 5.*

Vide alias aliarum gemmarum descriptiones apud Plinium lo. cit. Alias etiam lapidum & marmorum species describit lib. 36. c. 6. 7. 8.

Crystallum.

QVis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coeunt? Contra autem est, tenuissimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillimè gelat. Vnde autem fiat eiusmodi lapis apud Græcos, ex ipso nomine apparet, crystallum enim appellant

æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cælestis minimum in se terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis, donec omni aere excluso in se tota compressa est, & humor qui fuerat, lapis effectus est. *Seneca l. 3. nat. quæst. c. 25.*

Lapis Bezaar.

V*Ide infra sub titulo, Bruta Quadrupedes, de Hirco Americano.*

METALLA.

Aurum.

PRæcipuam gratiam auro fuisse arbitror non colore, qui in argento clarior est, magisque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis alijsque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cum cedat per vtrumque plumbo. Sed quia rerum vni nihil igne deperit, tuto etiam in incendijs rogisque durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat, quo ignis: atque ipsum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quàm difficillimè accendi. Præterea mirum prunæ violentissimæ igni indómitum, palea citissimè ardescere; atque vt purgetur cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, quàm minimum vsu deteri, cum argento, aere, plumbo lineæ producantur, manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, vt pote cuius vnciæ in septingenas, & quinquagenas pluresque bracteas quaternum vtroque digitorum spargantur. Super cætera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatue pondus. Iam contra salis est aceti succos domitores rerum constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo. *Plinius nat. hist. l. 33. c. 3.*

Elephantorum pugna.

MAgnum belluæ iniecere terrorem, insolitusque stridor non equos modo, tam pauidum ad omnia animal, sed viros quoque & ordines turbauerat. Iam fugæ circumspiciebāt locum paulo ante victores, cum Alexander leuiter armatos emisit in belluas. Ingentem ij vim telorum iniecere elephantis, & regentibus eos. Phalanx quoque instare constanter territis cœpit. Sed quidam auidius persecuti belluas in semet irritauere vulneribus. Obtriti ergo pedibus earum, cæteris vt parcius instarent fuere documētum. Præcipuè terribilis illa facies erat, cum manu arma virosque corriperent, & super se regentibus traderent. Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus, (id namque genus auxilij præparatum erat) pedes amputare cœperunt. Copidas vocant gladios. leuiter curuatos falcibus similes, queis appetebant belluarum manus. Nec quicquam inexpertum non mortis modo, sed etiam in ipsa morte noui supplicij timor omittebat.

Q. Curtius lib. 8.

Quæ de Elephantis admiranda traduntur Vide apud Plinium hist. nat. l. 8. c. 1. & sequen. P. Causinum l. 11. de Eloq. descr. 73. Iustum Lipsium Epist. sel. cent. 1. epist. 50. P. Melch. de la Cerda in Camp. eloq. vol. 1.

Monoceros.

IDem affirmant de Monocerote, quod animal vnicorne à Nostris appellatum, pulli equini forma, colore cinereo, iubata ceruice, hircina barba, bicubitali cornu armatam frontem præfert, quod læuore candoreque eburneo, & pallidis distinctum spiris ad obtundenda, hebetandaque venena mirificam potestatem habere dicitur. Cornu enim immisso, & per lymphas circumducto fontes expiare perhibent, vt salubriter bibat, si inde virosæ bestiæ præpotarint. Id viuo animali non detrahi, quum vllis insidijs intercipi nequeat. Cornu tamen sponte decisum in desertis reperiri, vt in ceruis accidere videmus, qui ex senectæ vitijs renouante natura vetus cornu exuunt, venantibusque relinquunt. Hoc cornu regijs impositum mensis, toxica si qua sint epulis indita,

emisso statim admirabili sudore conuiuis prodere narrant. *Iouius hist. lib. 18.*

Monoceros animal est Indicum, ferox, horribile, truculentum; non vnam feram diceres, sed portentum ex multis belluis in vnum coeuntibus, ad terrorem humani generis fuisse conflatum. Corpore est instar equi, non modo procero sed valenti: capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, rictu leenæ similis. Eminet in media fronte nigrum cornu, duorum ferme cubitorum, quo nihil asperius natura molita est: neque enim vt cætera cornua, aut concinnitatem habet vllam, aut leuitatem, neque pari vndique leuore riget æquabiliter diffusum, sed ferri lima mordacius, multiplicibus in orbem gyris conuoluitur: hoc insolenter profusam capitis iubam quatiens, quasi strictum mucronem, longum, minacem, noxium protendit: currit autem quàm velocissimè, & magno sonitu fremituque fertur, inaccessas montium solitudines, & densissimos saltus peragrans; quod si aut lasciuia, aut iracundia in suum genus exardescat, furit insaturabiliter, fodicat, vellit, infringit, laniat quacunq; rapitur, huc furorem, huc insaniam, huc strages concatenatas, & funera ruere crederes: at si forte eximia virgo processerit obuiam, continuo furiales animalis iræ deferuescunt, mitescit animus, rectà ad virginem pergit, demittit se se, blanditur, in eius denique sinu molliter conquiescit. *P. Caussinus lib. 11. de Eloq. descr. 81. ex Solino, & aliis.*

Tigris.

Ostia Oxi fluminis Hyrcani habent, gens syluis aspera, copiosa immanibus feris, fœtaque tygribus: quod bestiarum genus insignes maculis notæ, & pernicitas nobile reddiderunt: fuluo nitent, hoc fuluum & nigrantibus segmentis internudatum, varietatem apprimè decet; pedum motum nescio pernicitas, an velocitas magis adiuuet: nihil tam longum est, quod non breui penetrent: nihil adeo antecedit, quod non illicò assequantur. At maximè potentia earum probatur, cum maternis curis incitantur: cum catulorum insistunt raptoribus. succedant sibi equites licet, & astu quantolibet amoliri prædam velint, nisi in præsidio maria fuerint, frustra est ausum omne. Notantur frequentissimè, si quando latrones suos asportantes catulos renauigantes vident, in

littore

littore irrita rabie se dare præcipites, velut propriam tarditatem voluntaria castigantes ruina. *Solinus cap.21.*

Rhinoceros.

RHinoceros Elephanti similis, longitudine par, breuior cruribus, cornu in nare habet, in quo id est peculiare, vt quamuis alia singulis animalia cornibus conspiciantur, vt Oryx, Onager, cæteris tamen à media fronte, huic vni è naribus promineat. Cuius fiducia aduersus Elephantem pugnare non metuit: cuius duo cingula tamquam draconum volumina cernere est à dorso in ventrem vsque tantum animal circumeuntia, vnum iubam versus, alterum ad lumbum. frons illius est ornata pilis, & leuiter rufa, dorsum flauo spectatum colore, & maculis distinctum purpureis. Pellis tamen tanta firmitate munita est, vt ægrè iaculo penetrari queat; nam prædensa cernitur, ceu crustis quibusdam squamarum compacta, colore & figura tectum referente testudinis. cornu autem illud in hanc formam figuratum, vt repandum sit, idem modicè reflexum, breue tamen & acutum instar ensis, & adeo valens, vt quidquid impetierit, aut ventilet, aut perforet, ferrum etiam & saxa traijciat; quod contra Elephantum pugnaturus saxis etiam exacuit, & lenit: postea congrediens eo acuminato elephanti crura toto rictu subiens aluum petit, quam scit esse molliorem, & suis ictibus peruiam, eamque discerpit. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.*

Breuius Plinius hist. nat. l. 8. c. 20.

Panthera.

PAntheræ quoque numerosæ sunt in Hyrcania, minutis orbiculis superpictæ; ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cærulea, vel alba distinguatur tergi supellex. Tradunt odore earum & contemplatione armenta mirè affici, atque vbi eas persentiscant, properatò conuenire, nec terreri, nisi sola oris toruitate: quam ob causam Pantheræ absconditis capitibus, quæ reliqua sunt spectanda præbent, vt pecuarios greges stupidos in obtutu populentur secura vastatione. Sed Hyrcani, vt hominibus intentatum nihil est frequentius eas veneno, quàm ferro necant.

cant. Aconito carnes illinunt, atque ita per compita spargunt semitarum, quæ vbi esæ sunt, fauces earum angina statim obsidentur: sed pantheræ aduersus hoc virus excrementa humana deuorant, & suopte ingenio pesti resistunt. lenta illis viuacitas, adeo vt eiectis interaneis mortem diu differant. *Solinus cap. 21.*
Vide Plinium etiam lib. 7. hist. nat. c. 17.

Camelus.

CAmelos inter armenta pascit oriens, quorum duo genera, Bactriani, & Arabici: differunt quod illi bina habent in dorso tubera, hi singula, & in pectore alterum cui incumbant. Dentium superiore ordine, vt boues, carent in vtroque genere. Omnes autem iumentorum in ijs terris dorso funguntur, atque etiam equitantur in prælijs. Velocitas inter equos, sed sua cuique mensura, sicuti vires. Nec vltra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant, implenturque cum bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata proculcatione prius aqua, aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtcumque rabiem & ipsi sentiunt.
Plinius hist. nat. l. 8. c. 18.

Præclarum, mite, domesticum est Camelorum genus hominibus ad circumuehenda onera perquam familiare. Corpus illi supra cæterorum animantium speciem procerum, & punctis interstincto tergore maculosum: caput cæteroqui amplum paulatim ad verticem gracilescit: ex eo geminæ cornuum species emergunt, supra verò tempora secundum aures, duo molliter consurgunt apices: in ore lacteus prominet numerosa serie dentium nitor: oculi iucundissima luminis face scintillant: terga lata, & insigni colliculo protuberantia: crurium non æqualis mensura; postici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda talis est qualis ceruis aut damis esse solet, summis à tergo nigricantibus villis hirsuta. Ad summum tali est ingenio, vt onera quam maxima dorso ferat, & longam viam continuo cursu deuoret; quod si quando consistat, non vult flagris & verberibus adigi, sed suaui modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti

luti nouis animis ac viribus reuirefcit. *P. Caufinus lib. II. de Eloq. de-fcr. 77. ex Oppiano.*

His fimilia leges apud Solinum cap. 52.

Chamaleon.

GIgnit Africa Chamæleontem, quamquam frequentiorem Indiæ. figura & magnitudo erat lacertæ, nifi crura effent recta, & excelfiora. latera ventri iunguntur vt pifcibus, & fpina fimili modo. Eminet roftrum, vt in paruo haud abfimile fuillo: cauda prælonga in tenuitatem definens, & implicans fe viperinis orbibus: vngues adunci, motus tardior vt teftudini: corpus afperum ceu crocodilo: oculi in receffu cauo, tenui difcrimine prægrandes, & corpori concolores, nunquam eos operit, nec pupillæ motu, fed totius oculi verfione circumfpicit. Ipfe celfus hianti femper ore, folus animalium nec cibo, nec potu alitur, nec alio quàm aeris alimento. circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat namque eum fubinde & oculis, & cauda, & toto corpore: redditque femper quemcumque proximè attigit præter rubrum, candidumque. Defuncto pallor eft. Caro in capite & maxillis, & ad commiffuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore. fanguis in corde, & circa oculos tantum: vifcera fine fplene. Hybernis menfibus latet vt lacertæ. *Plinius hift. nat. l. 8. c. 33.*

Eft & quadrupes tardigrada, agreftis, humilis, afpera, teftudinem Pacuuianam putas? non eft. capit & alia beftiola verficulum de mediocribus oppido, fed nomen grande: Chamæleontē qui audieris, haud ante gnarus, iam timebis aliquid amplius cum leone. At cum oftenderis apud vineam fermè fub pampino totum, ridebis illico audaciam, & Græciam nominis: quippe nec fuccus eft corpori, qui minutioribus multo licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum ftatim à dorfo, nam deficit ceruix. itaque durum reflecti, fed circumfpectu emiffitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant. Hebes, feffus vix fe à terra fufpendit, molliter inceffum ftupens promouet, gradum magis demonftrat quàm explicat, ieiunus fcilicet femper & indefectus: ofcitans vefcitur, follicans ruminat, de vento cibus. tamen Chamæleon mutare totus, nec aliud valet. Nam cum illi coloris proprietas vna fit, quid acceffit inde

T fuffun-

suffundatur. Hoc soli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum est de corio suo ludere. *Tertullianus lib. de pallio.*
Eadem fere habet Solinus cap. 44.

Alce.

SVnt item quæ appellantur Alces. harum est consimilis capris figura, & varietas pellium, sed magnitudine paulo antecedunt, mutilæque sunt cornibus, & crura sine nodis articulisque habent, neque quietis causa procumbunt, neque si quo afflictæ casu conciderunt, erigere se se aut subleuare possunt. His sunt arbores pro cubilibus, ad eas se applicant, atque ita paulum modo reclinatæ quietem capiunt: quarum ex vestigijs, cum est animaduersum à venatoribus, quò se recipere consueuerint, omnes eo loco aut à radicibus subruunt, aut abscindunt arbores, tantum vt summa species earum stantium relinquatur. huc cum se ex consuetudine reclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atque vna ipsæ concidunt.
Cæsar de bello Gall. lib. 6.

Vrus.

TErtium est genus eorum qui Vri appellantur: ij sunt magnitudine paulo infra elephantos; specie, colore, & figura tauri. magna vis est eorum, & magna velocitas. neque homini, neque feræ, quam conspexerunt, parcunt. hos studiosè foueis captos interficiunt. hoc se labore durant adolescentes, atque hoc genere venationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. sed assuescere ad homines, & mansuefieri, ne paruuli quidem excepti possunt. amplitudo cornuum, & figura, & species multum à nostrorum boum cornibus differt. hæc studiosè conquisita ab labris argento circumcludunt, atque in amplissimis epulis pro poculis vtuntur.
Cæsar ibidem.

Vrsus.

Vrsus.

VRsorum coitus hyemis initio; nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. Deinde secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die plurimum quinos. Hi sunt candida informisque caro paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo: vngues tantum prominent, hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquam rarius, quàm parientem videre vrsam. Hyeme mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. illi sunt adipes medicaminibus apti; contraque casilli defluuium tenaces. Ab ijs diebus residuunt, ac priorum pedum suctu viuunt. fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, non aliter quam in cubitu oua volucres. mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque vrsorum carnes, si asseruentur increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri, sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares præpingues. cuius rei causa non prompta est; quippe nec somno quidem saginatis præter quatuordecim dies, vt diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis, alioqui concretis deuorant, circaque surculos sentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebrò: qua maxime causa fauos expetunt, vt conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum vrso caput: ideo vrgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur, ac sæpe in arena colapho infracto exanimantur. Ingrediuntur & bipedes. arborem auersi derepunt. Tauros ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior.

Plinius hist. nat. l. 8. c. 36.

Videndus Solinus cap. 29.

T 2 Vrsa.

Vrſæ fœtus.

COgitate recentem ab Vrſæ partu catulum, quem hiſtoriographi tradunt inter primos natales portento, quàm animali propiorem, nec lineamentis ſuis dignoſci, neque membris artubuſque diſtingui, neque modulis figurari; ſed imbellem maſſam, ipſique etiam matri metuendam velut abortum proijci: nec eum niſi crebro deinde linatu, ad formam aliquam, naturamque confingi. Scilicet tanti non fuerat deformem peperiſſe, quanti laboris eſt eundem refingere.

P. Bidermanus l. 1. acron. 2. num. 32.

Equus.

INdicamus nos venientibus legatis veſtris more gentium ſuſcepiſſe pretia deſtinata, equos argenteo colore veſtitos, quales decuit eſſe nuptiales. Quorum pectora vel crura ſphæris carneis decenter ornantur: coſtæ in quandam latitudinem porriguntur: aluus in breuitate conſtringitur: caput ceruinam reddit effigiem, imitantes velocitatem, cuius videntur habere ſimilitudinem. Hi ſunt ſub pinguedine nimia manſueti, magna mole celerrimi, aſpectibus iucundi, viſibus gratiores: incedunt enim molliter, ſeſſores ſuos inanis feſtinationibus non fatigant: quieſcitur potius in ipſis quàm laboretur, & compoſiti delectabili moderatione, agilitate norunt continua perdurare.

Caſſiodorus Variar. l. 4. epiſt. 1.

Cum in equo quatuor ſpectanda ſint, color, forma, mentum, & pulchritudo, hi colores præcipui ſunt, bladius, aureus, albineus, ruſus, murteus, ceruinus, giluus, ſcutulatus, albus, niger, preſſus, fortiſſimus autem illorum laudabitur magnopere, qui à teneris didicit laborem ferre, altius ingrediens, & reponens crura molliſſimè, primus viam inire, reliquis præire, fluuios traijcere tumentes, & incitatos, & ignoto ponti committere ſe ipſum audet, nullos ſtrepitus, nullos fragores exhorret. Et autem eſt compoſitione oris, & conformatione corporis, vt ardua ceruice, arguto capite, breui aluo, obeſo tergo luxuriante thoris, animoſo pectore. Si verò datum fuerit committendi prælij, & procul armorum horror ingruere viſus

fuerit,

fuerit, & campi latè armatorum millibus occupati buccinæ clangore personuerint, stare loco nesciat, & in arma, in prælia furens præcepsque feratur, micet auribus, & tremat totis artubus, & compressum conclusumque intus ignem naribus efflet, multiplici hinnitu, horrendoque fremitu complens omnia, densis admodum iubis iactatis, ac dextro in armo recumbentibus, duplici spina quæ per lumbos agatur, ducaturq; fodiat ictu terram quacunque transierit vehementi, vbicunque fuerit solido cornu semper vngula personante.

P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1. ex Virg.

Equi Docilitas.

EQuorum docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus équitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lacrymasque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus eius inedia vitam finiuit. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuque inuitantium. Iam tela humi correpta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus iuncti, non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris sæcularium ludorum Circensibus excusso auriga in carceribus, albati equi palmam occupauere, primatum obtinuere opposita effundentes, omnia quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente facientes: cum puderet hominum artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere. *Plinius l. 8. hist. nat. c. 42.*

Vidistis aliquando intractatum ac ferocientem equum, calcitronem: mordacem, cubitorem, ad omnes habenarum flexiones conuersionesq; morosum, alligate eum si placet ad palum, date illi domitorem generosum, atque bene peritum, qui non verbera solum, sed industriam singularem adhibeat ad domandum: breui vsualem equum habebitis, condocefactum, facilem, tractabilem, qui leuiore modo cursu, modo pleniore, laxis tum habenis incitatiore feratur, inde tolutarius molliter, inde gradarius incedat, tum subsultim, tum saltuatim, qui modo in gyrum se commode flectat, mox aperto curriculo præcipitet, subitoque ex incitato cursu consistat, qui declinet, incurset idem atque inuadat, qui la-

tus præbeat, postremò quasi ductili ac lento corpore ad sessoris se statim mores componat, in omnemque partem inflectat.

Ex Palatio Eloq. exerc. 2. lect. 7. pun. 2.

Equum pusillum deformem circumducebat agyrta quidam, cuius iussu atque etiam solo interdum nutu, mira ille faceret. Ambulare, succussim properare, currere, saltare vel quadrupes, vel bipes. Vinum bibere vidimus, in clunibus sedentem anteriores pedes ad pateram ferre. Peluim siue malluuium cruribus sustinere, quasi à tonsore lauaretur. Humo se sternere, proiectum atque etiam porrectum iacere: ciliorum compressione annuere, caput ad heri nutum tollere, in terga vertere, supinum cubare. *Lipsius cent. 3. ad Belg. epist. 56. ex Scalig.*

Equi incessu vario gradientes.

PRimus se in conspectum dedit Iouianus Pontanus, satisque ostendit ab se referri Papinium Statium popularem suum. Præalto ferebatur impositus equo, cui non vulgaris in incessu gradus, sed sonora alterno crurum explicatu glomeratio; videbatur.

Quadrupedante putrem sonitu quatere vngula campum.

proximus ibat Balthasar Castilionius Claudiano similis: gradario insidens equo, peregrinis phaleris bracteisque tinnientibus instratus. At Herculi Strozzæ, qui P. Ouidij personam gerebat, longè aliud ornamentum. expeditus in equulo statim emicuit; nec facile apparuisset in ea hominum frequentia, equelne an pedes iret, nisi acrem volucremque belluam agitator ipse callidus in omnem partem ingeniosè flectendo, omnium admirationem, quo se cumque moueret, excitasset. Interea exaudiri è proxima vicinia Bætici fragor equi, ac turba latè calcibus submoueri. Erat hic Ianus Parrhasius Annæum lucanum referẽs: qui dum quadrupedem passim fatigat, eumque modò tolutim, ac volutatim cedere, modo se in aera saltu librare docet, nactus equum refractarium & caducum, excusso in terram galericulo, minus bellè pompam equestrem dabat. *P. Famianus lib. 2. prol. 5. Acad. 1.*

Bonus, & malus Equus.

BOnus, inquit, excellentiori habitu est, specie sublimis erectaque ceruice, nigricantibus quidem oculis, sed ipse colore candidus, conspectuque toto nitidus, honoris vbique appetens, ac temperantiæ pudorisque mirè particeps, stimulis nunquam aut virgæ nutu, sed cohortatione plausuque semper in gyrum rationis flecti solitus. At alter contra deformis, intortus, capito, peruicax, temere prosiliens, aut restitans, angusto & cadente collo, colore ferrugineo, cæsijs oculis sanguineque suffusis, hirsutis auribus ac surdis, vixque flagello ac stimulis obtemperans. *P. Famianus lib.* 1. *prol.* 5.

Malus Equus.

OMitte equum, cuius caput graue, & carnosum fuerit, aures magnę, nares angustæ, oculi caui, ceruix oblonga, iuba parum pilosa, pectus angustum, & latera parum carnis habentia, lumbi acuti, coxæ asperæ, crura duriora & tarda ad motum, genua ægrè flexilia, parum mollia, femora parum solida, tibiæ varicosæ, cynepodes crassi, tenues vngues, & vngulæ planè carnosæ. Pauidus, & qui passim ad inanes vmbras consistere, retrocedere, à via discedere cernitur.
P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.

Bos.

QVid de bubus loquar? quorum ipsa terga declarant non esse se ad onus accipiendum figurata; ceruices autem natæ ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda: quibus cum terræ subigerentur, fissione glebarum ab illo aureo genere, vt poetæ loquuntur, vis nulla vmquam afferebatur. tanta autem putabatur vtilitas percipi è bubus, vt eorum visceribus vesci scelus haberetur. *Cicero lib.* 2. *de nat. deor.*

Parandi sunt boues nouelli, quadrati, grandibus membris, cornibus proceris ac nigrantibus & robustis, fronte lata & crispa, hirtis auribus, oculis & labijs nigris, naribus resimis patulisque, ceruice longa & to-

rosa, palearibus amplis, & ad genua penè promissis, pectore magno, armis vastis, capaci & tanquam implente vtero, lateribus porrectis, lumbis latis, dorso recto planoque, vel etiam subsidente, clunibus rotundis, cruribus compactis ac rectis, sed breuioribus potius quàm longis, nec genibus improbis, vngulis magnis, caudis longissimis & setosis, pilosisque, corpore denso breuique, colore rubeo, vel fusco, tactu corporis mollissimo. *Columella de re rust. lib. 6. c. 1.*

Qui gregem armentorum emere vult, obseruare debet vt sint hæ pecudes bene compositæ, integris membris oblongæ, amplæ, nigrantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis & nigris, pilosis auribus, compressis malis, subsimisue, gibberi spina leuiter remissa, apertis naribus, labris subnigris, ceruicibus crassis ac longis, à collo palearibus demissis, corpore amplo, bene costatæ, latis humeris, bonis clunibus, cauda profusa vsque ad calces, vt habeant inferiorem partem frequentibus pilis subcrispam, cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, distantibus inter se, pedibus non latis, neque ingredientibus, qui displodantur, nec cuius vngulæ diuaricent, corium attactu non asperum, ac durum, colore potissimum nigro, dein rubeo, tertio heluo, quarto albo. *M. Varro de re rust. lib. 2. c. 5.*

Bos Cerui figura.

Est Bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu existit excelsius, magisque directum his, quæ nobis nota sunt cornibus. ab eius summo sicut Palmæ rami latè diffunduntur. eadem est fœminæ marisque natura, eadem forma, magnitudoque cornuum. *Cæsar de bello Gall. lib. 6.*

Taurus.

Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira glisceute alternos replicans, spargensq; in altum arenam, & solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus caden-

tes

tes excipi, iterumque resurgere; modo iacentes ex humo tolli, bigarumque etiam cursu citato, velut aurigas insistere. Hinc victimæ opimæ, & lautissima Deorum placatio. Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consumatæ vt cæteris mensuræ: crescit vni, donec ad vestigia ima perueniat. *Plinius hist. nat. l.8.c.45.*

Lupus.

VIde prægrandem & atrum Lupum, eumque ferocissimum ouibus infestum, quarum carnes appetit, in speciem & similitudinem canis, ore, & dentibus valens, rigenti collo, humeris latis, hirsutis femoribus; vlulat horrendum in modum, & toto impetu fertur illo rictu suo ampliore, os quàm maximè diducens, vt maiore vi mordere queat, inuadit in feras voracissimus, & prope insatiabilis, pilos & ossa deuorat, & multa solida. Qui ferox adeo & insidiosus, audax & dolosus, vt eorum rapax natura fert. Vbi caulas intrauit, non solum interficit quod satis esset ad ventrem, sed magnam partem gregis iugulat. Præterea cùm Lupi sint immanes & crudeles, vt homines insidias moliuntur: circumagi scias illos, in orbes conuerti plures, deinde excurrere, donec ex vertigine currendi & caligine, eorum aliquis lapsus est, quem illico stratum humi cæteri omnes impetu facto dilaniant.
P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.

Simia.

SImiæ dictæ sunt, quod simæ sint & naribus depressis, vel quasi mimæ & imitatrices, fœda sanè facie & deformi cernuntur. quæ quanquā hac deformitate sint, & fœditate prædıtæ, tamen hominis faciem referunt, sed rotundam. tam prona, quàm supina corporis parte totæ pilosæ sunt, & crassiore pilo vestiuntur. Congruunt cum homine facie, vt aures, nares, dentes tam primores, quàm molares hominis more habeant. ad hæc habent brachia, manus, digitos, vngues hominis similes, verùm omnia rudiora, efferatioraque. adde lacertos & femora breuia proportione cubitorum & tibiarum. Simia quemuis ludum docetur, natum ad imitationem animal: sed vitia potius quàm recte facta homi-

num imitatur: tristis, fraudulenta cernitur; nunquam ita mansueta, vt veterem omnino feritatem exuat: rabie agitatur aliquando, facit impetus cœcos & vehementes. ludendi studiosa delectatur ludendo cum pueris, cum canibus, saltare cupit, & numeros in saltatione seruare.

P. Melchior de la Cerda loco sup. cit.

Ceruus.

CEruus est procera corporis figura, præcellenti forma, lata facie, magnis & insignibus oculis, tergore varijs maculis interstincto: huic obæsa pectora, & ingentes armi decorè protuberant: crura ad pernicitatem cursus aptissima moliter gracilescunt: nares patulis foraminibus veluti quatuor siphonibus concisæ ingentem spiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Ceruix minuta atque elegans protenditur, sed præcipuum in cornibus miraculum: nemus diceres densis præaltisque arboribus consitum, & longis ramorum flexibus intertexum. Hoc illi natura præsidium aduersus venatores dedit, quo si semel obuios perculerit, lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum specie, & decori corporis quadam maiestate desidet imbellis animus, qui non ita sæpe lacessit Martem, adeo omnem salutis & vitæ spem collocat in fuga; currit enim quam velocissimè, Parthiam sagittam crederes, aut fulgur, tam pernici tam violento concitatur impetu.

P. Causinus de Eloq. lib. 11. ex Oppiano.

Sus.

IN omni specie quadrupedum species maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri similior est progenies quàm matri. Quare etiam in suillo pecore probandi sunt totius quidam corporis amplitudine eximij, & qui quadrati potius, quàm qui longi, aut rotundi sunt, ventre promisso, clunibus vastis, nec proinde cruribus aut vngulis proceris, amplæ & glandulosæ ceruicis, rostris breuibus ac resupinis.

Columella de re rust. l.7.c.9.

Ergo qui suum gregem vult habere idoneum, eligere oportet primum bona ætate, secundo bona forma. Ea est cum amplitudine membrorum

brorum præter quam pedibus, capite vnicolores potius quàm varias. Cum hæc eadem vt habeant verres videndum, tum vtique sint ceruicibus amplis, boni seminis. Sues animaduertuntur à facie, & progenie, & regione cæli. A facie, si formosi sunt verres & scrofa. A progenie, si porcos multos pariunt. A regione, si potius ex his locis vbi nascuntur, amplas quàm exiles pararis. *M. Varro de re rust. lib. 2. c. 4.*

Aper amphibius in Brasilia.

EX eo numero apri sunt amphibij carnibus optimis ac saluberrimis. ij quod priores pedes perbreues habent, posteriores autem prælongos, tardiore sunt cursu: itaque deprehensi à venatoribus, quà proximum est se se aquis immergunt. *P. Masseius lib. 2. hist. Ind.*

Lepus.

LEporum tria genera ferè sunt. Vnum Italicum hoc nostrum pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore parte pulla, ventre albo, auribus longis, qui lepus dicitur, cum prægnans sit, tamen concipere. In Gallia transalpina, & Macedonia fiunt permagni; in Hispania & Italia mediocres. Alterius generis est quod in Gallia nascitur ad alpes, qui hoc fere mutant, quod toti candidi sunt. Tertij generis est quod in Hispania nascitur, similis nostro lepori ex quadam parte, sed humile, quem cuniculum appellant. *M. Varro de re rust. lib. 3. c. 12.*

Aries & Ouis.

ITaque non solum ea ratio est probandi arietis, si vellere candido vestitur, sed si palatum atque lingua concolor lanæ est. Nam cum hę corporis partes nigræ, aut maculosæ sunt, pulla vel etiam varia nascitur proles; multoque minus ipsa vniuersitas tergoris maculis variet. Habitus autem maximè probatur, cum est altus, atque procerus, ventre promisso atque lanato, cauda longissima densique velleris, fronte lata, testibus amplis, intortis cornibus: non quia magis hic sit vtilis (nam est melior mutilus aries) sed quia minimè nocent intorta potius quàm fur-

recta

recta & patulâ cornua. Oues mercaberis intonsas; variam & canam comam improbabis, quòd sit incerti coloris. Maiorem trima dente minacem sterilem repudiabis. eliges bimam vasti corporis ceruice prolixa, prolixi villi nec asperi; lanosi & ampli vteri: nam vitandus est glaber & exiguus. *Columella de re rust. l. 7. c. 3.*

Ouis Americana.

GEnus habent quadrupedis admirandum, quod Lamam indigenæ, nostri verò corporis mensuram ac formam secuti, transmarinā, aut Indicam Ouem dicunt. Est hoc animal non solum carne, corio, lana dominis suis vtibile, sed iumento præterea fungitur, vectandis gestandisque sarcinis, & molibus peridoneum. Dimidio grauantur illius, quod muli gestarent. Ne quis autem de dispendio maioris ponderis queratur, parsimonia victus & apparatus eam iacturam sarciunt. Nam minimo cultu stabulantur, diario perquam parabili vilique pabulantur, & hordeum neque datum fastidiunt, neque negatum imminutumq; requirunt. Phaleras, habenas, accinctum ignorant. Dorsa gestationis assuetudine durantur in callum, tanquam natiuas in clitellas. quodque firmitudinis argumentum maius est, insoleatæ quoque sub quibusuis oneribus incedunt, naturæ beneficio concessis vngulis in assiduitatem subarmatæ. *P. Io. Bisselius Argon. lib. 12. num. 8.*

Hircus Americanus ex quo lapis Bezuar.

EST in ijsdem montibus animal quadrupes, Guanacos & Vicunnas appellant, genus caprarum & hircorum Americæ syluestrium: est enim verè quadam, vt plurimum hirci specie, qualem Orientalis Indiæ pastores norunt, sed planè cornibus exarmatum; colore præterea rufo, pernicitateque stupenda, quam auget ipse naturæ pauor; formidine fugacissima, quosuis ad motus ignoti soni, strepitusque suspicax & auersus. Pelli ventris marsupium natiuum gestat adsutum, in quo recondit, & creberrima volutatione retractat herbas, quibus non nisi saluberrimis ex omni montium delectu pascitur. Harum lento de succo, gemma seu lapis innascitur animalis aluo, nec aliis scilicet, quàm illius ipsius

loculi

loculi latebris : quem Bezoarem etiam nostrates pharmacopæi dicunt, magnitudine dimidium oui gallinacei non rarò superante.
P. Io: Bisselius Argon. l. 14. num. 6.

Caper, & Capra.

CAper cui sub maxillis binæ verruculæ collo dependent, optimus habetur, amplissimi corporis, cruribus crassis, plena & breui ceruice, flaccidis & prægrauantibus auribus, exiguo capite, nigro densoque & nitido atque longissimo pilo. Capella præcipuè probatur simillima hirco, quem descripsimus, si etiam est vberis maximi, & lactis abundantissimi. *Columella de re rust. lib. 7. c. 6.*

Asinus.

IAmque alternis conatibus libratis brachijs in auem similem gestiebam, Nec vllæ plumulæ, nec vsquam pinnulæ; sed planè pili mei crassantur in setas, & cutis tenella duratur in corium; & in extimis palmulis perdito numero, toti digiti coguntur in singulas vngulas, & de spinæ meæ termino grandis cauda procedit. Iam facies enormis, & os prolixum, & nares hiantes, & labia pendula. Sic & aures immodicis horripilant auctibus. *Apuleius l. 3. metam.*

Canis.

CAnum verò tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad inuestigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos? *Cicero l. 2. de nat. deor.*

Canis custos gregis.

VIllæ custos eligendus est amplissimi corporis, vasti latratus, canorique, vt prius auditu maleficum, deinde etiam conspectu terreat;

at; & tamen nonnunquam ne visus quidem horribili fremitu suo fuget insidiantem: sit autem coloris vnius, isque magis eligatur albus in pastorali, niger in villatico: nam varius in neutro est laudabilis. probatur quadratus potius quàm longus, aut breuis; capite tam magno, vt corporis videatur pars maxima: deiectis & propendentibus auribus, nigris vel glaucis oculis acri lumine radiantibus, amplo villosoque pectore, latis armis, cruribus crassis, & hirtis, cauda breui, vestigiorum articulis & vnguibus amplissimis. Hic erit villatici Canis status præcipuè laudandus. mores autem neque mitissimi, neque rursus truces atque crudeles, quod illi furem quoque adulantur, hi etiam domesticos inuadunt: satis est seueros esse nec blandos, vt nonnunquam etiam conseruos iratius intueantur, semper excandescant in exteros. Maximè autem debent in custodia vigilaces aspici, nec erronei, sed assidui; circumspecti magis quàm temerarij, nam illi nisi quod certum compererunt non indicant, hi vano strepitu & falsa suspicione concitantur.
Columella de re rust. lib. 7. c. 12.

Primum ætate idonea parandi, quod catuli & vetuli neque sibi, neque ouibus sunt præsidio, & feris bestijs nonnunquam prædæ. facie debent esse formosi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus aut rauis, naribus congruentibus, labris subnigris aut rubicundis, neque resimis superioribus, nec pendulis subtus, mento suppresso, & ex eo enatis duobus dentibus dextra & sinistra, paulo eminulis superioribus, directis potius quàm brocchis, acutos quos habeant labro tectos; capitibus & auriculis magnis ac flaccis, crassis ceruicibus ac collo, internodijs articulorum longis, cruribus rectis, & potius varis quàm vatijs, pedibus magnis & altis qui ingredienti ei displodantur, digitis discretis, vnguibus duris ac curuis, solo nec vt corneo, nec nimium duro, sed vt fermentato ac mollijs à feminibus summis corpore suppresso, spina neque eminula neque curua, cauda crassa, latratu graui, hiatu magno, colore potissimum albo. *M. Varro de re rust. l. 2. c. 9.*

Canis Venaticus.

Canis si absolutum modo videre desideras, talis est. Corpus illi procerum, & validum, caput amplum, læue, bene oculatum, lumina

na miti fulgore cærulea in oculis ardefcunt: os oblongum, & pulchra dentium pectinatim coeuntium ferie bene ferratum, aures modicæ delicata obducuntur cute, ceruix protenfa, robufta pectora, ampli latique armi, obliquæ coftarum feries, craticulatimque diftinctæ, lumbi modica carne fufferti nec præpingues funt nec macilenti, crurum rectæ, & mollibus internodijs prolixæ tibiæ. Anteriores pedes pofticis breuiores, cauda gracilis & promiffa ad talos vfque definit.

P. Caufinus de eloq. lib. 11. ex Oppiano.

Canis venaticus, qui maximè venatoribus probatur, celer, & mediocriter robuftus effe debet; qui cum incredibili fit ad inueftigandum fagacitate narium, fimul atque odoratus fuit fagaciffimè feram, latratu ftatim excitare poffit, aduolantem mira celeritate perfequatur, neque defiftat, quoad à venatoribus incitatus magis ac magis ad infequendum, currat, & inuolet vfque eo, quoad confequatur, leporem ore capiat, & ex illo deferat pendentem ad herum nullo modo affectum. Quod fi valentiffima fuerit & robuftiffima fera, vt capere non poffit, morfu vrgeat, premat, defatiget, quoad curfu defiftat, & venatores comprehendant occifam venabulo, vel adigant in retia.

P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.

Canis horti cuftos.

PLacet igitur excubitor Canis (vt minutas prætèream notas) vfu villaticus, aut paftoralis, ne Draconis Hefperidum fideles excubiæ defiderentur: educatione placidus in domefticos, implacabilis in exteros ne blanditijs corrumpatur: torofo corpore robuftus, vt cominus: vafto latratu canorus, vt eminus: arduo ftatu minax, vt vtrinque terreat infidiantes: oculis fanguinea luce fuffufis fulgurans, vt dentium fulmina protendat audacibus: villo niger, vt luce clara terribilior furibus confpiciatur, vtque in tenebris nocti concolor penitus inuifum ad hoftes acceffum habeat. Huiufmodi canem interdiu captiuum vinculis contineto, vt noctu manumiffus & libertus excubias agat alacrior.

P. Ferrarius in flora lib. 1. c. 4.

Canis

Canis pugna cum Elephanto.

INdiam petenti Alexandro Magno Rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis vnum: cuius specie delectatus iussit vrsos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptim immobili iacente eo. Qua segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiauit hoc fama regi. itaque alterum mittens, addit mandata, ne in paruis experiri vellet, sed in leone, elephantoue. Duos sibi fuisse: hoc interempto, prætereà nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. postea elephantum iussit introduci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum villis, ingenti primum latratu intonuit: mox ingruit assultans, contraque belluam exurgens, hinc, & illinc artifici dimicatione, qua maximè opus esset, infestans, atque euitans, donec assidua rotatum vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. *Plinius hist. nat. l.8.c.40.*

Videndus Lipsius cent.1.epist.ad Belgas ep. 44. *vbi multa de Canibus.*

Animal quod Pigritiam dicunt.

VAlde etiam inusitata & effigie & natura est animal, quod à re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigonum fere magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic ex occipitio existens coma ceruicem velat, lentoque ipsa ventris adipe verrit humum, neque vnquam in pedes exsurgit: denique tam tardè mouetur, vt quindecim ipsis diebus ad lapidis iactum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum folijs, & in earum cacuminibus degit plerunque: quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit. neque verò adhortationibus tantum, aut minis, sed ne plagis quidem fustibusue bestiam vel tantillum de insita ignauia ac tarditate dimoueas. *P. Maffeius lib.2.hist.Ind.*

Nouum belluæ genus patrum memoria Lusitani in India reperere: ferum cui ab re ipsa indoleque nomen Pigritiæ indiderunt. Quo quidem nullo nomine alio rectius insigniri monstrum id potuisse mox intelligetis. Eam enim feram scribunt lento ventris adipe humum verrere; & ingluuie præpinguem nunquam in pedes assurgere: denique

vel

vel assiduè reptando tam lentè segniterque moliri, vt ipsis quindecim diebus continuo motu ad teli iactum peræge progrediatur. interim vrgeas licet, minisque in excitanda torpedine assiduis instes; fatigari te quidem aiunt posse, belluam verò digitum vnum promoueri non posse. Quod si plagas postremò fustesque lateri impingas, si tundas itidem & contundas, negant aliud lucri te reportaturum, quàm vt ingenio suo tardam, artificio tuo reddas tardiorem.

P. Bidermanus lib. 3. acroa. 6. pun. 65.

Aliæ descriptiones, quibus non tam figura corporis, quàm mores animalium exprimuntur, sunt apud Plinium toto lib. 8.

SERPENTES.

Aspis.

QVod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem plerosque terræ habere, qua occultentur. Colla aspidum intumescere nullo ictus remedio, præterquam si confestim partes contactæ amputentur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, vel potius affectus est. Coniuga ferme vagantur, nec nisi cum compare vita est: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri vltionis cura. Persequitur interfectorem, vnumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non est fateri rerum natura largius mala, an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit, eosque non in fronte ex aduerso cernere, sed in temporibus: itaque excitatur sæpius auditu, quam visu. *Plinius lib. 8. hist. nat. c. 23.*

Basiliscus.

BAsiliscus serpens est pene ad semipedem longitudinis, alba quasi mithrula lineatus caput. Nec hominis tantum, vel aliorum animantium exitijs datus, sed terræ quoque ipsius, quam polluit & exurit, vbicunq; ferale sortitur receptaculum. Denique extinguit herbas, necat

 arbores,

arbores, ipsas etiam corrumpit auras, ita vt in aera nulla alitum impune transuolet infectum spiritu pestilenti. Cum mouetur, media corporis parte serpit, media arduus est & excelsus. Sibilum eius etiam serpentes alij perhorrescunt; & cum acceperint, fugam quæ quoquo possunt properant. Quicquid morsu eius occiditur, non depascitur feris, non attrectant volucres. Mustelis tantum vincitur, quas illinc homines inferunt cauernis, in quibus delitescit. Vis tamen ne defuncto quidem deest. Denique Basilisci reliquias amplo sestertio Pergameni comparârunt; & vt ædem Apollinis manu insignem nec araneæ intexerent, nec alites inuolarent, cadauer eius reticulo aureo suspensum ibidem locarunt.

Solinus cap. 29.

Draco.

SEd prodeuntem inde libertum suum dum vigilatè expectat; ecce tibi, monstrum horrendum, informe, ingens: draco visu dictuq; terribilis, immanis bellua. Recedere oculi exsangues, stare iubata ceruix, cristatus rigere vertex, dehiscere rictus, lingua sesquipedem exerta minari, corpus omne squamis varium & loricatum horrere; caudæ volumen tractu lubrico in mille spiras glomerari. Quid multis? monstrum horrendum, informe, ingens prorepere.

P. Bidermanus lib. 1. acton. 3. pun. 38.

Alias huius generis descriptiones vide apud Plin. l. 8. hist. nat. c. 20.

ANIMALIA INSECTA TERRESTRIA.

Bombyx.

BOmbyces & in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. fieri autem primo papiliones paruos nudosque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & aduersum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera. Hanc ab his cogi, subigiue vnguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine, postea apprehensam corpori inuolui nido volubili. Tum ab

homine

homine tolli, fictilibusque vasis tepore, & furfurum esca nutriri, atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ verò cœpta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. *Plinius hist. nat. lib. 11. c. 23.*

Fertur hic corniger vermis conuerti primum in speciem erucæ, atque in eam mutari naturam; inde processu quodam fieri bombilius: nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus folijs videtur pennas assumere. Ex huius folijs mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vsus sibi proprios diuites vendicarunt. *P. Caussinus de eloq. l. 11. ex S. Ambrosio.*

Nam quid ego de Bombyce dicam? est illi fœminarum sinus auspicium vitæ. scilicet fouetur pectore, & complexu arcetur illecebra etiam nondum nata. illaqueatur animus cura, antequam fila ducantur. obsedit amoris arcem cupiditas, antequam id existat, quod amatur, iam studio inhæret, & inseritur cordi, quod nondum est sericum. adeo nihil est in cupiditate serum. Interim occupat præcipuam hominis partem animalculum vile, ac nondum funerati vltrò exuberamus in vermes. *P. Masculus de Incen. Vesl. 5.*

Scorpio.

Scorpiones terrestres vermiculos ouorum specie pariunt, similiterque pereunt: pestis importuna veneni serpentium; nisi quod grauiore supplicio lenta per triduum morte conficiunt; virginibus letali semper ictu, & fœminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cauernis, priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nulloque momento minitari cessat, ne quando desit occasioni. ferit & obliquo ictu & inflexo. *Plinius hist. nat. l. 11. c. 25.*

Formica.

Formicæ vermiculum gignunt similem ouis vere: & hæ communicantes laborem vt apes; sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu: maiora auersæ postremis pedibus moliun-

tur, humeris obnixæ. Et ijs Reipublicæ ratio, memoria, cura. Semina ar-rosa condunt, ne rursus in fruges exeant è terra; maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & no-ctu plena luna: eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor, quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt altera alterius igna-ra, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quam diligens cum obuijs quædam collocutio atque percontatio? silices itinere earum attritos videmus; & in opere semitam factam: ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantula-cunque assiduitas. Sepeliuntur inter se viuentium solæ præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ. *Plinius hist. nat. l. 11. c. 30.*

Est certè formica Dei opus, tum rei dignitate præstans, artis subtili-tate limatum, operis perfectione absolutum; quam humanis sensibus tenue, rude, impolitumque videri solet. Et vbi fulgentes oculos, & vi-sum natura prætendit in formica? vbi odoratum applicuit, vbi inseruit gustatum? quomodo duriusculis partibus quasi ossibus corpusculum interstinxit? qua ratione venulas instar ramulorum diffudit? quo pacto à vertice per dorsi vertebras ad caudam vsque diffluentem medullam produxit? qua sollertia tenues membranulas distendit? qua molitione mouentem omnia spiritum, acrem, vegetum, actuosum tam fragilibus & delicatis particulis affudit? An etiam iecur, & in iecore vasculum bilis receptaculum? cor denique & renes costularum interstinctione quasi parietibus obsepserit nescio; cuncta tamen admiror. *P. Causin. de eloq. lib. 10. c. 18.*

Omnem denique spem vltro proiecimus, posteaquam formicæ suis proreptare latibulis cœperunt, compressione, sicut reor, nostra proui-tatæ. Nam vt primum corporum decumbentium motum illæ persen-sere, velut de castello suo periclitantes, portis suis omnibus, & cauernis subterraneis egressæ, per centurias ac legiones aduersum nos tendunt, & prælium non tantum indicant, sed statim vix dato signo commit-tunt. Nec erant ex vulgaris Hispanæque magnitudinis bestiolæ, sed vastæ, gibbosæ, ventricosæ; dentibus præterea morsuque præferoces: & si quando quem illuuie contaminassent, penetrabili tabo contagiosæ. *P. Bisselius Argon. l. 8. pun. 6.*

Araneus.

Araneus.

ARaneorum plura sunt genera. Phalangia appellantur quorum noxij morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri prioribus pedibus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Tertium eorumdem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ vterus ipsius sufficit: siue ita corrupta alui natura stato tempore, vt Democrito placet, siue est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit, circinato orbe sub tegmina adnectens, maculasque paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas scutulato rete grassantes? quam non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam politura arte ipsa per se tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus, non ad respuenda quæ veniant, sinus: derelicta lasso prætenti summa parte, vt arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur, atque vt in plagis lineæ offensæ præcipitant in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villosior? quàm remotus à medio, aliudque agenti similis? inclusus verò sic, vt sit nec ne intus aliquis, cerni non possit. Age, firmitas quanta in rumpentibus ventis? qua puluerum mole degrauante? latitudo telæ sæpe inter duas arbores cum exercet artem, & discit texere: longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum velox reciprocatio: subitque pariter ac fila deducit. Cum verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad cursum? licet extrema hæreat plaga, semper in medium currit: quia sic maxime totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit ad polituram sarciens. *Plinius hist. nat. l. 11. c. 24.*

Araneæ etiam descriptio est apud P. Causinum lib. 11. ex Philostrato

Pulex.

IN media silua excepit nos pulicum exercitus. Hi nempe tellure semper illic humenti, semperque putida squalentiue progeniti, simul situ suo connubijs in immensum excreuerant. Tunc autem humana subodo.

ſubodorati corpora turmatim excurſionibus ſe dare; nuda caloremque ſpirantia membra latenter & palàm incurſare; latera, ſuras, femora, totumque corpus vellicare, præmordere, terebræque more perfodicare. Denticulorum autem tanta non modo barbaries erat, ſed etiam cupiditas & tumultus, vt ipſe multitudinis in paſtu conſenſus (ſicut in bombycum conuictu fit) aures noſtras clariſſimo ſonitu, ſtridoreque morſuum percelleret. Vermiculos Serum dixiſſes mori folia derodentes. In quo ſanè mendacij me non facile quiſquam arguerit; cui perſuaſum erit, & omnem eſſe pulicem impudentem, & hos Pſyllos Europæis fuiſſe multò grandiores, innumerabilique copiarum colluuie centuriatos. Nos igitur dolor obſcœnuſque ſtrepitus; & potiſſimum indignitas impune graſſantis peſtis huius exſtimulabat: cumque nec manibus, nec membrorum volutatione ſordidam luem profligaremus; frondes ac ramalia certatim arbuſto diripimus, & in multipedes illas Harpyas claſſico cantato, per tenebras, perque furias; truces & implacabiles inimici graſſamur vulneribus, cæde, cruore, ſtrage.

P. Biſſelius lib. 8. Argon. num. 5.

IGNIS INCENDIVM.

Est ignis cæleſti corpori, vt in multis natura ſimillimus, ita loco proximus. occupat quaquauerſum, ambitque ſub luna extimam cæli faciem, latè per ſpatia circumfuſus immenſa, quæ implet ea magnitudine, qua elementa cætera longè ſuperat. adeo quia ibi noſtrum fugit obtutum, ideo fugit intelligentiam: & ſi quidam eum inde deijciant quaſi ſuſpectum, ne fortè cæli cardines obſidens flamma cuncta peruaſtet, ac mundi mœnia ſubruat. verùm quod in ſuo regno ignis delitescat, neque ſe prodat, dignitatis eſt; quod laxior & ſolutior, libertatis; quod ſecretus à cæteris elementis, craſſiſque corporibus, honeſtatis; quo fit vt tutius ibi degat & purius. magnum ſanè pudicitiæ documentum: nempe puriſſimus eſt tandiu ille ignis, quandiu latet, quandiu quaſi domi ſuæ manet, quandiu ſimplex & inornatus; contra cum apud nos foris apparet, cum materiæ tenacius inhæret, cum luce ſe comit, impurus eſt. quanquam ita quoque ratiocinari libet. supernè non

ſplendet

splendet ignis; quia caret hoste, quia non vrgetur aduersis. nemo feriatus & otiosus in nominis celebritate, ac famæ luce versatur; qui actuosus est, clarus est. addo illud: vix quisquam in patria euadit illustris; foris quærendus est splendor laudis & gloriæ. tunc ardet ignis, cum velut è patrijs exulat focis, torret extorris. Sed quanam ratione fieri dicamus, vt ignis qui mitis est in suo foco, nec nisi vitalis, apud nos feritatem quodammodo induat, apud homines inhumanitatem? ita ille plerumq; in domorum, oppidorum, vrbium vastitate grassatur, atque in mortales ipsos excruciandos excandescit? materiam potius, ac nutrimenti genus incusa. quemadmodum enim aquæ aliunde quàm à sua natura habent, vt congelascant; ita ignis ex aliena materia, vt immaniter sæuiat. siccitas ipsa cos est, vt sapientes loquuntur, & lima caloris: hac ille acuitur, & exsplendescit; ita fit, vt non modo ex minimis initijs abunde pastus penè in immensum adolescat, sed peruincat omnia, atque peruadat ea celeritate, quæ volucrem quoque hominis cogitatum anteuertere videatur. nobilissimum enim elementum cum sit, sortitum est à natura dotem æque præstantem, vt ageret & vehementer, & expeditè. quanquam eadem prudens ita vires ignis attemperauit, vt quo est ille violentior ad inferendam perniciem, eo sit imbecillior ad propulsandam iniuriam. nam cum multis aduersarijs sit expositus, reniti ac resistere diu non potest, quin tandem extinguatur atque intereat. nimirum id fit ob materiæ paucitatem, quæ cum interdiu laxior sit, vis ignis dispergatur necesse est; quod minimè accideret, si esset in se se constipata atque collecta. præterea cum leuissimus sit ignis, constare non potest, euolare contendit ad supera; quod dum aggreditur, dum elabitur, simul intercidit, ac euanescit; ac nimio patriæ sedis repetendæ studio incensus emoritur. illa ipsa, quam interea sibi excitat, pyramis, omen est mortis. ipse sibi rogus est, atque fax. *P. Masculus de Vesuu. l. 5.*

Primigenium corpus ignis, cæteris longè maius, subtilius, naturæque corpori vacanti cognatum atque proximum, cum lunæ globo, cui subest, in orbem contorquetur, semperque viget. Cuius munera (vt paucis & generatim agamus) aquæ & terræ frigus temperare in coagmentatis corporibus: eorundem vitalem confouere spiritum: renouare, purgare, consumere, maturitates afferre, percoquere: cuius imaginem possidet hic noster ignis, quem ad vsum atque victum adhibemus: quia ca-

lidus & ſiccus, multis aliòqui rebus diſſimilis. Ille eſt purus quidam feruor, hic minimè purus: ſed aqua & terra concretis qualitatibus admiſtus ſeſe hominibus indulget. ille aſpectui propter ſummam raritatem non ſentitur, nec nutritur, cum ſimplex ſit, & alijs potius alimentum largiatur: at hic noſter ſub oculos cadit, & ni tu pabulum iterum iterumque ſufficias, non ſufficit. Ille vitalis, ſalutariſque omnia conſeruat, alit, auget, ſuſtinet, ſenſuque afficit: hic noſter quem vſus vitæ requirit, confector, conſumtorque eſt omnium, & quocunque inuaſerit, omnia diſturbat ac diſſipat. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 10.*

Incendium.

SEd ſubitum Vrbis incendium auertit illuc feſtinantium prædatorum curas. Cœpit ea peſtis ab regione ad Rhenum verſa: ventoque immodicè perfurente, atque igneos ſparſim globos in diuerſa eiaculante, repente corripuit magnam vrbis partem, obnoxijs igni domibus intrinſecus ligno plerumque conueſtitis. Acceſſit & nox malorum additamentum: quippe exitialis flammarum crepitantium fulgor, tectorum decidentium fragor; & ſuper omnia miſerorum aſpectus, velut ferarum vmbrarum tota vrbe volitantium, atque à debacchante igne in prædabundum militem incidentium, horrorem profectò terroremq; vel ipſi armatorum implacabili ſæuitiæ incutiebant. Sed nulla quàm mulierum miſerabilior facies: quarum alias templis quamuis abditas ſcrutator ignis inuadebat: aliæ templorum ruinam fugitantes, paruorum liberum mora implicitæ, à ſequaci vbique flamma circumueniebantur. Iamque ignis pleramque vrbem rapiditate incredibili peruagatur, eadem violentia conſumptis, exæquatiſque humi publicis, priuatiſque ædificijs, inania locorum ſpatia patefecerat. *F. Famianus de bello belg. dec. 2. l. 8.*

Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua eſt; Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, ſimul cœptus ignis, & ſtatim validus, ac vento citius longitudinem Circi corripuit; Neque enim domus munimentis ſeptæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu peruagatum incendium plana primum, deinde in edita aſſurgens, rur-

ſus inferiora populando anteijt remedia velocitate mali, & obnoxia vrbe arctis itineribus, hucque & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauentium fœminarum, fessa aut rudis pueritiæ ætas, quique ſibi, quique alijs conſulebant, dum trahunt inualidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & ſæpe dum in tergum reſpectant, lateribus aut fronte circumueniebantur: vel ſi in proxima euaſerant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem caſu reperiebantur. Poſtremò quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, ſterni per agros: quidam amiſſis omnibus fortunis diurni quoque victus; alij caritate ſuorum, quos eripere nequiuerant, quamuis patente effugio interiere. Nec quiſquam defendere audebat; crebris multorum minis reſtinguere prohibentium. *Corn. Tacitus Ann. lib. 15.*

Acciditque memorabili caſu, vt multa vis tormentarij pulueris, & multitudo ingens vaſorum fictilium ſulphure ac reſina oppletorum, quę ad obruendos ſubeuntes Gallos erant parata, protinus incenderetur; cum forte excuſſa tormenti ictu modica fauilla cadi eo puluere pleni flammam corripuiſſent. Extemplo enim ingenti crepitu edito, & tota penitus eius conclauis teſtudine vi vaporis reuulſa, atque disiecta, ea vis incendij fuit, vt multorū qui in proximo erant, ſæuum atque deforme ſpectaculum prębuerit: tum ſi multi namque flamma, fumo, ruinaque exanimati ſunt; ſed multo plures ſemiambuſti laceriq; artubus ignis violentia fœdè abreptis euaſere, qui miſerabili eiulatu dolorem exprimendo, ac fruſtra implorando opem, amentes tota arce diſcurrebant: quibus neque opportuna remedia, alijs alio periculo occupatis, neque loca ad quietem ſatis tuta præberi poterant. *Iouius hiſtor lib. 2.*

Longè maiore cladis mole rem Venetam afflixit natum repente incendium media in vrbe atrox, ſi vnquam antea, & luctuoſum atque terribile. Siquidem initio ſtatim ſequentis anni, qui fuit à partu Virginis milleſimus quingenteſimus quartus decimus, tertio Idus Ianuarias de prima vigilia in Riualto frequentiſſima vrbis regione, repentinus ac validus ignis multiplicis mercimonij tabernas primum inflammauit, mox iuuantibus aquilonibus, qui ſæuiſſimi ea nocte forte perflabant, attigua etiam ædificia corripuit, mirum dictu ac viſu horrendum, quan-

ta velocitate & simul cœperit, & ab dextra læuaque in immensum populabundus, innumeras ædes, D. Ioannis templum, & cuncta simul quæ ad farinas (id loci nomen est) & ad forum piscarium vergunt, absumpserit. Ita vt momento temporis super semiustas, & corruentes domos miserabili vastitate insolitum atque inane loci spatium flammæ patefecerint. Eadem violentia haustis nummulariorum officinis, recta per argentarios ad templum Apollinaris vsque peruagatus, nihil reliquum fecit, præueniendo remedia miserorum sui rapiditate atque sæuitia. Stetit intactum ope fauentis numinis D. Iacobi vetustissimum sacellum circumambustis lateribus. Inde perpetuam noctem debacchante flamma, neque exitus calamitatis, neque remedium reperiebatur. Nam ipsa noctis obscuritas, vbi exitialis splendor non aderat, turbatum ventis mare, & discurrentibus in contraria cimbis aduersum, dissonæ plorantium voces ac fugientium callibus angustis pauidarum turba mulierum humanum omne subsidium abstulerant. Denique plena omnia luctus atque mœroris. Nec deerant, qui specie officij, dum res è proximis flammis ereptas, ac per manus traditas simulatione iuuantium accipiunt, dominis alio atque alio discrimine attonitis passim furarentur.
Iouius histor. l. 12.

Homo incendio absumptus.

IN ijs præter cætera tormenta, ferrumque, ardentibus maximè iaculis certabatur, maiore oppugnantium, quàm defensorum pernicie. quippe gossipio, quo Indi ad vestem vtuntur, ignis tenaciter adhærescens, momento excitatum incendium per confertos manipulos, cuneosque latè fundebatur. quos autem flamma comprehendisset, ij abiectis armis, cum simul vestimenta proijcere non valerent, cæterosque ab ijs adiuuandis, exuendisue, sui quemque periculi metus auerteret, cæci amentesque crebro cum gemitu, incerto vestigio extra ordines ferebantur. Hinc deformatos vultus, exusta lumina, pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora dissectam, horrendo spectaculo cerneres. At Lusitanum multo minus lædebat ignis, amictu laneo, & insuper ocreis, & chirothecis ac thorace munitum.
P. Maffeius hist. Ind. l. 13.

In ea festinatione dum faculam puer incautè versat, raptimque modò hac, modò illac inclinat; prosilit scintilla; paruula quidem illa, & strícturæ similis, quam è silice quondam excudimus; eoque magis neglecta, velut innoxia, dum suo se nidore mox proderet. Nam vt in herum illa, propter adstantem, incidit, reperto in veste stupea alimento, paulatim conualuit, donec in haud dubiam flammam violenta prorupit. Hic multi, vt in ludo, cachinnum tollere: & aliqui rem non fortuitò oblatam, sed dedita opera natum incendium credere, vt materies spectaculo esset. At non illi mens eadem, qui serpere in se pestem, atque ad vitium grassari iam ignes sentiebat. Ille manu, totoque corpore pugnare, & excussa, quam habebat, tessera, ad flammam restinguendam, omnia arma conuertere, pedemque captum studet incendio liberare. Sed pestis contumacior, dicto citius, manum ipsam auxilio subeuntem, pedemque alterum, corpusque totum furenti contagio inuoluit. Tum enimuero vlulare infelix, & vestem, quæ corpori tenax adhæserat, necquicquam reuellere; alij mutato risu, questus, ac gemitus ciere; alij opem, & suppetias parare; alij aquam, fontemq; poscere; omnes omnia agere; nemo proficere. Iam humi abiectus adolescens, vlulabatur interea, & in luculento rogo, Herculem Oeteum adstantibus referebat; cùm eminus auditi mugientis clamores, mouere socios, vt laboranti collegæ, & ipsi auxilium portarent. Aduolant ambo, atque vti erant personati, sese inferunt, perque turbam vi penetrant: & manibus iniectis, stupeam vestem à fratre (nam duorum hic germanus erat) diripere, ignemque laborant defendere. Quo tamen officio dum impensè funguntur, non modò cladem à socio non diuertunt, sed incauti eodem vterque incendio se ipsi inuoluunt. Vix enim manu germanum ij contigerant, cum exsiliens flamma alterum duorum, alterumq; corripuit: & inhærens laciniæ, momento per vestem reliquam victrix euasit: quæ vestis, vt tota floccis pendentibus, villisque horrebat, pabulum igni, nutrimentumq; idoneum ministrabat. Ea res vel inuitos coegit fratrem omittere, & de suo quemque periculo, vitaque dimicare. Quanquam hoc & iam ipsum ijs serum erat, cum populante flamma septi, tunicam molestam vterque iam induissent. Postremò cum illis & manuum cutis, & digitorum vngues vndique ambusti defluerent, restabat vt collapsi per pauimentum volutarentur, an ibi attritu saltem affrictuque flam-

mam eliderent. Verùm vt quidquid attigere, confestim ignis liquente pice efferatus inflammauit, ipsaque iam domus, ne quã ruinam traheret, sibi metuebat. Quo factum proinde est, vt in tot spectatorum oculis tres nobilissimi iuuenes, priusquam subueniri humanitus posset, lentis ignibus quasi per ludum in scena tosti assatique conflagrarint.
P. Bidermanus lib. 3. acroam. 7 pun. 84.

Incendium nauium.

Ergo propior militi facta nihil tale cogitanti, medio nigri pulueris aceruo subijcit facem. Enimuero flamma celeriter concepta, omnia tetro simul incendio conflagrarunt, simul ingenti tonitru dissiliente nauigio, alij veluti è tormentis muralibus in altum sublati, alij aut vapore præfocati, aut igne combusti, tabulisue vna fumantibus implicit, in aquis perquam miseris modis extincti sunt. Demum transmisso pariter igne in proximas onerarias, grassante incendio per tabulata pice adipeque illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac distractis toto æquore fragmentis conciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectæ, ac Cypriæ flos nobilitatis, prospectantibus è Nicosiensi littore ciuibus, stragemque suorum tanquam in scena lamentantibus, voraci inter vndas incendio celerrimè deflagrarunt.
P. Famianus lib. 2. prol. 3.

Cum in Actiaco bello Cæsariani vndique ad hostilem nauem accedentes iacula ignifera emitterent, faces manu conijcerent, ollulasque carbonum, picisque plenas cominus tormentis eiacularentur; Antoniani marinam aquam hauserunt, vt flammam extinguerent. sed auxilium in perniciem cessit, ac vires malo addidit. aqua enim marina flammæ infusa non multa, eam potius exsuscitat. proinde etiam maris præsidio destituti, centones & cadauera in flammam iniecere, quod aliquandiu ignem inhibuit, sed mox ventis irritatus magis exarsit. itaque alij fumo necabantur, alij etiamsi circumfuso pelago cincti torrebantur: alij armis ignem concipientibus colliquabantur, marinis aquis accendentibus rogum.
P. Masculus de Vesuu. l. 3.

Nauis incendiaria.

INter hæc Tyrij nauem magnitudine eximia, saxis arenaque à puppi oneratam, ita vt multum à prora emineret, bitumine ac sulphure illitam remis concitauerunt, & cum magnam vim venti vela quoque concepissent, celeriter ad molem successit. tum prora eius accensa remiges desiluere in scaphas, quæ ad hoc ipsum præparatæ sequebantur. Nauis autem igne concepto latius fundere incendium cœpit: quod priusquam posset occurri, turres & cætera opera in capite molis posita comprehendit. At qui desiluerant in parua nauigia, faces & quidquid alendo igni erat, in eadem opera ingerunt. Iamque non modo Macedonum turres, sed etiam summa tabulata conceperant ignem; cum ij, qui in turribus erant, partim haurirentur incendio, partim armis omissis in mare semetipsi immitterent. *Q. Curtius lib.4.*

Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab ijs excogitatum. Vastæ magnitudinis ad onera transuehenda nauis erat in portu. Huic naui præcelsam ex arida materia pyram, pice, sulphure, nitro, alijsque ad fœtorem simul ac fumum excitandum rebus, imponunt. Consilium erat ardentem struem in marinum propugnaculum æstu reciprocante demittere, vt vel præsidiarijs flamma tetroque vapore spiritum intercluderet; vel certè dum extinguendis ignibus ocupantur, inter eam trepidationem atque caliginem, Turcæ traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderent. Sed Lusitanus fauente Deo ad locum sine damno prouectus, in pyram multis simul partibus ignes conijcit.
P. Maffeius hist. Ind. l. 11.

Igneus torrens è Vesuuio.

IGitur paulo ante meridiem repente immani cum fragore monte concusso, halitus ille igneus vt liberius respiraret, in ipsum cacumen irrumpit, eluctatur, obicem illum ingentem, quo tanti camini os claudebatur, effringit, euadit, tum copias effert, quibus erat instructus. Enimuero septem, vt qui diligenter rem obseruarunt, narrant, septem inquam, ne Nilo aut camino illi Babylonio septies accenso cederet, scaturigines, torrentesque flammarum in præceps agi atque deuolui

plení

pleni bituminis, pleni sulphuris misti cinere, ignitisque saxis. quicquid obuium erat, tempestate quadam ac turbine ignis inuoluere: armenta ac greges obterere: per subiecta spatia camporum late diffundi: arbores, tuguria, domos, turres proturbare, protrudere. Ex ijs ignis torrentibus duo rapidissimi vnus Herculanum, alter Pompeios versus cum impetu ruunt; ædificia, substructiones, vicinias integras secum rapiunt: domi, foris, in delubris ipsis quos inueniunt, obruunt: natos (ò rem miseram) natos inquam in sinu matrum, matres in amplexu natorum opprimunt atque contumulant: cæteri torrentes igniti cineris alij aliò varijs diuortijs deuoluuntur. At verò cum rapidissimus ille turbo, atq; torrens bituminis, flammarum, cineris, arenæ, atque saxorum euertisset oppida, vastasset agros, tria fere hominum millia diuersis in locis oppressisset, maioribus illis quasi copijs auctus, elatus immani victoria, Campaniæ clade superbiens, validiorem hostem lacessit, latiorem in campum prodit, in ipsum mare prorumpit tanta cum vi atque impetu, vt alicubi per longum tractum ad quadringentos, apud Pompeios ad mille fere passus viam constrauerit, maritimamque plagam effecerit infinita materia opplente gurgitem; idque vestigio penè temporis.

P. Masculus de Vesuu. l. 1.

Ecce tibi subito sub meridiem inter fumeos turbines cœca nox; quasi recedente Sole, ne mundi oculus aspicere cogeretur tot funera. mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice montis exilijt, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuum se summo impetu, parique fragore deijciens, in planitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipsam tantæ calamitatis memoriam. Recrudescit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere quàm scribere. Itaque cum largissime ignis deflueret, atque horrendo sibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur; oppidani vndique flammis obsepti, sera intempestiui reditus pœnitentia, quæ loca peterent, quæ vitarent incerti, hærere, trepidare, omnia luctu & clamore miscere. Multi tamen collegere se se ad fugam. sed profecto parua sæpe mora magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus ac liberis prospicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur, pars festinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata,

tata, inter fugiendum oppressi. Anteitum remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è monte deuolueretur ad campos, in plures veluti riuos ac ramos, quadam fluminis similitudine deriuatus, septem vt ferunt aliò atque aliò flammarum fecit diuortia; vt scilicet vndequaque simul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effusus, qui tergo montis impositus à S.Gregorio nomen accepit, pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, suppellectilem, vno verbo omnia exhausit.

P. Recupitus de Vesuu. incen.

Videre erat spectaculum prorsus immane, tetrum, atque horribile: imaginem quandam mundi ruentis: mons ipse vel à sedibus conuelli, vel colliquescere videbatur, in subiectas detonare vrbes atque oppida; excandescere totus, atque efferuescere in crateres, quos ignita materia diffusa per montem effingebat plurimos: intuebantur quanquam præstrictis terrore oculis scaturigines flammarum, volumina, torrentes, & quendam velut igneum phlegethontem in præceps à monte deuolui, absorbentem omnia, obruentem omnia; tum ingentes rupes ac fragmina montis per aerem ferri, ab ijs quicquid occurrebat obteri, tecta, parietes, delubra, turres, mœnia: euelli è fibris proceras arbores; compelli ipsa nemora, incendi prædia, domos, vicinias; integra oppida in mare protundi atque prouolui, denique deleri patriam, in cinerem labi vna cum suis. Quam miserabilis illa species fuit, cum in miseros turbo ille Vesuuianus totis viribus incumberet graui odore sulphuris, torrente bituminis, iactatione terræ, fragore, fremitu, tonitru, globis flammarum, saxorum ignitorum telis, diluuio cineris. quæ consternatio, quæ perturbatio rerum omnium fuit? ardente terra, pallente cælo, illa mugiente, hoc tonante, sepulta Campania, tremente Italia, obstupefacta Europa, prodigio fauillæ, denique nutante, vti videbatur mundo.

P. Masculus de Vesuu. lib. 1.

Bellum aduersus ignem ab Aegyptijs susceptum.

Itaque Ægyptiorum pauci admodum ad vnguem naturæ facti, pauciores ad libelle prudentiæ æstimati, paucissimi ad perpendiculum sapientiæ exacti fuerunt; cæteri dedolati radicitus à natura lapides erant

nigri

nigri molares, pistrinisq; debiti ipso naturæ iure. Horum maiores, & ab origines longe stultiores nepotibus nullum ignis, neque flammarum vsum cognouerant, nunquam ignem accenderant, nunquam ignem viderant; cibos ferinos torrebant ad æstum adulti Solis; cæterum herbis, & eruca potissimum pasti, nasturtium non edebant. Fortè fortuna accidit, vt Ægyptius quidam, siue Pappus ille fuerit, siue Paniscus, dum glebas, ac frutices ferro comminuit, percusso lapide silice scintillam exprimeret. Fauilla stipulas nacta præpingues concepto paulatim igne propagare incendium occœpit. Rusticus primò quidem per ignispicium nouus aruspex diuinare tentabat, quò nam tenderet illustre portentum: mox vbi malum vorax internecino morbo depopulari latè saltuaria, & campestria videt, exhorrescit totus; & in meticulosam paralysim resolutus, quam ne Æsculapius quidem sanauisset, incertis manibus, ac pedibus reptat ad suos: rusticorum panegyri conuocata nuntiat aduenisse in agros hospitem forma quidem eum liberali, & luculenta, sed neque boni, neque liberalis officium fungi, communem corruptelam camporum, syluestrem esse lamiam, quæ succum omnem regionis exugeret, adesse manduconem lemurem Bacchanalibus operantem, qui opima quæque camporum abliguriens, neque crescere, neque nasci segetem pateretur; nisi quam primum peregrinam Nemesim bacchantem persaltus propitiarent, enim verò fuit Aegyptus. Actum est de stolonibus, & draconibus de hibisco, & lentisco, de Pomona, & Mellona, Nodina, & Lactucina, vite, ac vitiario, semente, ac seminario. Audita calamitate, factoque Senatus consulto in eam pedibus itur sententiam, vt induti lacernis, & centonibus profestis, & lautioribus, cum citharis, tibijsque syluestribus eant salutatum, ac rogatum nouum hospitem, vt e suorum Regionibus pedem efferret; quod si oratus exorari nolit, arcus, ac tela, sudes, ac fustes præacutos expediant, vt omissis nugis rem aggredientes hosti redderent hostimentum. Igitur cornu bubulo conclamatis sarcinulis conuasantes magnis itineribus castra mouent. Stat sententia per ius, atque iniuriam, manibus, ac pedibus terra, marique permiscere sacra profanis. Deuenere, ad ignis primum conspectum fausta vociferatione conclamatur; & separatis ordinibus, demissisq; in terram corporibus, rati de amplissima eius luce filium Solis ignem esse, salutem plurimam nouello hospiti dicunt: mox propiores

facti

facti aperto capite genibusque identidem acclinatis omnes obsequij ciuilis, & aulicæ adulationis numeros obeunt. Barbatus nescio quis homuncio, vt beneuolentiæ singularem notam efferret, dum circumstare propius ignem, eumque exosculari, apertisque brachijs amplexari aggreditur, barbæ miseræ compendium fecit in incendio; cæteri complosis, & pectinatim implicitis manibus in risum liberalem effusi, & sudore multo de propinquis ardoribus madidi, mirabantur, vndè nam hospes tam calidus aduentasset. positisque ægrè pallio, & endromide, sudariolis, & linteis seipsos quidem extergere, ignem verò longè calidissimum, cum proiecta in eum sudaria, ac lintea non sufficerent, frigerare etiam incipiunt aspergine aquarum, quas è proxima palude deduxerant. Ignis ad primum liquoris attactum inter ardentes frutices perstrepebat; at illi rati querimonias esse malè habentis hospitis, vt solatium aliquod afferrent, Musici pulsatis citharis, ac tibijs circa incendium, & cantione lugubri ad Lydium melos inclinata Nænnam, & Nannam, næniam, atque næniolam concinebant: cæteri saltatione barbara ludibundi lentum epodon ad spondæum rusticum succincti campestribus desultabant. Sed & hi surdo canebant; illi saltabant extra chorum. Alij Asinum habebant ad lyram, alij stimulos pugnis, & calcibus feriebant. Difruptis etenim calore chordis, pellibusque tibiarum ardore constrictis stupore defixi hærebāt ibidem. Ignis verò latè bacchatus occupato saltu teterrimam etiam ex fimo adusto mephitim exhalans afflabat Ægyptios suffitu pestilenti. Igitur pedem illicò referentes ad collem proximum statuunt in re subita temporarium Oratorem ex capillatis antiquioribus Papposilenis, qui pacem, ac fœdus à furioso hoste deprecetur, & composito varijs cespitibus, ac stramentis tumultuario suggestu verba facit Orator. Ecce tibi ventus ex aduerso commotus, globum ingentem flammarum, fumo, & caligine pluri ma inuolutum in temporarium aggerem magno impetu deturbauit, Oratorem que cum clientibus semiustum, susque, deque raptatum præcipitauit in paludem proximam, vt cum ranunculis acclamantibus declamaret. Porrò Ægyptij vbi sacrosanctas legationis, & officij leges, & communia iura gentium violari vident deierantes per Genium Osiridis Magni perque matrem familias Isidem, quam maximè verentur, ac metuunt, ad arma conclamantes è colle, quem insederant, vim telorum maximam in hostiles

X flammas

flammas ingesserunt. Ilicet incendium nouo illo sagittarum pabulo recreatum, proximã etiam syluam exhauriebat. Tunc enim verò ad inopiam consilij redacti, fustes, ac stimulos extrahũt, & incomposito agmine, solutisque ordinibus, quasi prædabundi impressione facta medios ignes irrumpunt. Cerneres bestiarios iam dudum, nunc verò etiam bustuarios lanistas præustis, & incensis fustibus lymphatos excurrere, fumumque, & caliginem validissimis ictibus petere, pungere, secare, premere, retardare, propellere, contrucidare, lacessere, findere, vincere, victorias non communes illas è pugnis terrestribus, atque naualibus, sed inusitatas ex incendiali bello reportandas spe præcipere, & conclamare. Sed non semper fortunata stultitia est: malum vas aliquando frangitur: certaminis exitus hic tandem fuit. Amentiores, qui altiori se se crediderant incendio, flammis hausti Plutonis afflatæ victimæ ceciderunt. E sapientioribus alij cacumine montis proximi superato, supinatis ad auram corporibus æstum venis comprehensum flabris euentilandum curabant; alij in paludes, ac flumina sponte proiecti intestinum incendium temperauerunt.

P. Leo Sanctius l. 1. flor. præf. 5.

GLACIES ET FRIGVS.

Poma glacie septa.

SVbitum mensæ luxum miratus Arsidas, nihil tamen altiori intentione spectabat, quàm inter promulsidaria esse varij generis poma, ita glacie circumuenienti inserta, vt aliorum pars emineret extra hoc frigus, alia prorsus condita, tamen sub lucentis aquæ crusta natiuo colore cernerentur. Quid potissimum crederet ambigebat nouitate illa concussus. Certè enim hæc poma recentia erant, rursusque sub illorum mensium sideribus aqua frigore non coibat. Tum ne ficta imagine luderetur, primum manum glaciei admouet, quæ vt iusto rigore digitos vssit, vt non posset dubitari quin aqua hæc esset, & verissimo quidem gelu concreta; mox & poma dentibus tentat: & hæc quoque

quoque natiuo ſapore miria erant; niſi quod ad nimium algorem obſtupeſcebat guſtus. *Barclaius Argen. l. 5.*

Glacies Arte facta per æſtatem.

NOua eſt apud nos, inquit, hæc ratio reuocandi arte hyemem ſub medio ſole: quam exequar poſtquam multum guſtaueris. Aderat puer cum mulſo, quod in calice præferebat, & ipſo ex glacie facto: quo exhauſto cum in terram à puero colliderctur, doleretq; Arſidas fragile quidem, ſed in æſtatem pretioſum vas perire; noli indignari (inquit Iuba) in ſingulas potiones vſus eiuſmodi ſcyphorum eſt. Iterato eundem in menſa conſpici vile eſſet. Nihil amplius guſtabat Arſidas, auidus cognoſcendi qua arte ad naturæ veritatem ſic perueniretur; Cum allata ſunt variarum formarum ex ære prototypa. Orbium, poculorum, paropſidum, omnis denique conuiualis inſtrumenti ſpecies erant. Tum Iuba; hæc ſunt clauſtra, quæ aquis infuſis glaciem concipiunt. Quippe vnumquodque operculo ſuo ſic tegitur, vt oræ inuicem cohæreant, excepta foraminis anguſtia, per quam aqua liquitur in interiora; quomodo ex ſtanno, vel plumbo fuſilis ſupellex conflatur. Alueolo deinde ligneo illa deponimus, cuius fundum Sale primum nigro illo, parumq; contuſo, & mox niue, contegitur; quæ nobis ſemper ad manum eſt, fulta ſtraminibus, & in vmbra antrorum toto anno inuiolata. Supra ipſa deinde prototypa, in alueolum ſic demiſſa, pari modo nix quoque aliquoties cumulatur ſale toties interiecto. Ita hæc aqua illo in ære ad glaciem præparata, accipit vndique circumiectæ niuis frigus: quam ſal acri mixtura vetat liqueſcere; in locis præcipue vmbroſis, qualia vini, aut olei apothecis effodimus. Trium circiter horarum ſpatio coit aqua, & ſi quæ poma inſeruimus, qualia nunc miraris, hærent ſepta in glacie. *Barclaius in Argen. lib. 5.*

H O M O.

QVid eſt homo? quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile iactatu: non tempeſtate magna, vt diſſiperis opus eſt, vbicũq; arietaueris, ſolueris. Quid eſt Homo? imbecillimum corpus, & fragile, nu-

dum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima: ex infirmis, fluidisq; contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus laboris impatiens, ipso rursum situ, & otio iturum in tabem. Alimenta metuens sua, quorum modo copia, modo inopia rumpitur, anxiæ sollicitæq; tutelæ, precarij spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua singulis opus est? Nunquid enim, vt concidat, res est magni molimenti? Odor illi, sapor q; & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocunque se mouet statim infirmitatis suæ conscium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatusque non familiaris auræ, & tenuissimis causis, atque offensionibus morbidum, putre, cassum: à fletu vitam auspicatum. Cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit. Immortalia æterna volutat animo, & in nepotes, pronepotesq; disponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc, quod senectus vocatur, pauci sunt circuitus annorum.

Seneca lib. de consol. ad Mar. c. 11.

Principium iure tribuetur Homini, cuius causa videtur cuncta alia genuisse natura, magna & sæua mercede contra tanta sua munera, vt non sit satis æstimare melior parens homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, alienis velat opibus: cæteris variè tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, à frigoribus, & calore tutata est. Hominem tantum nudum, & in nuda homo, natali die abijcit ad vagitus statim, & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. At Hercule risus, præcox ille, & celerrimus ante quadragesimum diem nulli datur? Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus iacet, manibus pedibusque deuinctis, flens animal cæteris imperaturum, & à supplicijs vitam auspicatur, vnam tantum ob culpam quia natum est. Heu dementiam ab ijs initijs existimantium ad superbiam se genitos? Pri-

ma

ma roboris spes, primumque temporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibis os? quandiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ; & hæ quoque subinde nouitatibus victæ. Cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare: hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, breuiterque non aliud naturæ sponte, quam flere. Itaque multi extitere, qui non nasci optimum censerent, aut quam ocyssimè aboleri.

Plinius l. 7. nat. hist. in proe.

Deus igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata, & adiuncta inuicem neruis alligauit, atq; constrinxit: quibus mens si excurrere, aut resistere velit, tanquam retinaculis vteretur, & quidem nullo labore, nulloq; conatu, sed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret, ac flecteret; hæc aut visceribus operuit, vt quemque locum decebat, vtq; ossa solida tegerentur. Item visceribus ipsis venas admiscuit, quasi riuos per corpus omne diuisos, per quas discurrens humor & sanguis vniuersa membra, succis vitalibus irrigaret: Et ea viscera formata in eum modum, quid vnicuique generi aptum fuerit superiecta pelle contexit: quam, vel sola pulchritudine decorauit, vel setis adoperuit, vel squamis muniuit, vel plumis insignibus adornauit. Illud verò cōmentum Dei mirabile, quod vna dispositio, & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates. Nam in omnibus ferè, quæ spirant, eadem series & ordo membrorum est. Primum enim caput, & huic annexa ceruix. Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi, adhærens pectori venter. Item huic subnexa genitalia. Vltimo loco femora pedesq; Nec solum membra suum tenorem, ac situm in omnibus seruant sed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipso certam sedem possident, aures, certam oculi, nares item, os quoq; & in ore dentes, & lingua. *Lactant. Firmianus lib. de Opif. Dei c. 7.*

Videbant hunc vnum ex animantibus sagacem, multiplicem, acutum, memorem, plenum rationis, atq; consilij: videbant hunc vnum sapere, intelligere, prouidere. videbant in hoc vno æternitatis æmulam immortalitatem, animum indiuiduum, ac simplicem, qui cum dirimi, distrahique non possit, in singulis totus est corporis membris: infususque pe-

nitus, omnibus articulis motum impertitur, & vim. Videbant in eodem rerum omnium velut epitomen, atq; admirabilem ipsius vniuersitatis contractæ comprehensionem: vitam qua sola sunt stirpes imbutæ: sensum, & motum, quibus præterea pollent animantes rationis expertes: intelligentiam, quæ mentibus illis cælestibus à mortali concretione seiunctis est attributa: libertatem, atq; arbitrium illud, cuius beneficio sui iuris, suæque spontis est animus noster, nullo cogitur imperio, nullas compedes, aut vincula pertimescit. Quid ea vis, quæ cernit atq; intuetur absentes, trans mare currit aspectu, abdita penitus, & retrusa scrutatur, cælum ingreditur, ad inferos vsque descendit, cogitationes denique veluti quosdam satellites per omnes terrarum oras temporis puncto circumfert. *P. Tar. Gallutius to. 2. or. 1.*

Intelliget proinde sanctum hoc animal, præteritorum memor, præsentium sagax, prouidum futurorum, multiplex, acutum, viribus instructum, sensibus armatum, intelligentia communitum, mentis & consilij plenum, cui nomen Homini fecimus, à summo Deo præclara quadam conditione generatum, sic è rebus vniuersis, vt floribus esse delibatum, vt cum Opifice suo, & arctissima necessitudine legis æternæ, & similitudinis immortali religione teneatur. Hinc & intelligeret figuræ suæ vim, ac statum: & quid sit illud anquiret, quam ob rem cæteris animantibus in ventrem proiectis, ipse statu celsus, & excitatus ex humo se conuerterit ad cæli conspectum: hoc est ad agnitionem domicilij sui vultum oculosque contulerit? Propemodum hic cum ipso Deo consociatus exseret illam aciem suæ mentis, & tanquam exacuet, & in sedem patriam, imò suam insinuabit, & insanæ cupiditatis excussa compede solutus, ac liber toto cælo magnificè triumphabit. *P. Stephonius prosa 3.*

Sanctum verò animal, sui iuris atque mancipij natum, auræ diuinæ particeps insigniterque præter cæteras animantes mentis intelligentia, tanquam summi Regis inscriptione notatum, plenum consilij, plenum rationis, præteritorum memoria instructum, ornatum animaduersione præsentium, prouidentia præditum futurorum, qui cælum animo conciperet, virtute consequeretur, seque non tam sibi quam Deo natum putaret: vt legis æternæ sibi primum, dein alijs (si res ferret) & suasor & interpres esset. non enim homo solitarius & vagus factus est, qui breuissimi temporis animans æuum ritu ferino transigeret in solitudinibus & speluncis,

speluncis, sed qui cum apprime societatis appetens, & omnis humani diuinique iuris intelligens esset, idem inter sui generis animantes, Iustitiæ diligens æstimator, omnisque cultor honestatis, atque officij moderator haberetur: religione castus, humanitate blandus, liberalitate munificus, comis affatu, tum magis cum vires & opes in commune quæreret, regeret leges, oppida muniret, constitueret templa, gymnasia celebraret, genus ipsum humanum inter se commercio sermonis & sapientiæ deuinciret: argumento est solitarium non esse natum, quod recenti adhuc mundo nonnullis sæculis ante naufragium humanum genus è siluarum lateoris naturæ inuitatu in oppida concessit, & quod multo diligentius post aquas inter homines iure ciuili constituto, terras vrbibus passim notauit, vrbes hominum cœtibus impleuit, cœtus humanos rerum omnium communitate sociauit.

P. Stephonius Prosa.5.

Obstupuisse ferunt aliquando Medicorum Principem Galenum ad humani corporis fabricę præstantiam, & aspectum. Quis, aiebat vir subtilis ingenij, tam peritus artifex, tanto tamque singulari ordine tam nobilem membrorum compagem coaptauit? quis quasi bases, sic ossa fundauit, quæ neruis muniantur, carne vestiantur, venis irrigentur, cute & ornentur & contegantur? quis tam admirabiles in compingendis illis ossibus nexus statuerit, vt imbecilliori quasi vinculo tam solidè inter se tam multa coagmententur? quis tam eleganti compositione summum stabilierit verticem, caput, sensuum operibus tam accomodatum? quis totius ædificij bases tam firmiter subiecerit pedes, quibus vndique circumferatur ista mobilis ædificatio? denique quis omnia suo loco tam perfectè collocauerit? Vnum si Deum excipias, ego quidem existimo, id à nullo aliter fieri potuisse, sed ne cogitari quidem.

Ex Palatio Eloq. exer.2.pun.16.

Homo instar parui Mundi.

NEc minor admiratio vobis oboritur ex horum duorum clarissimorum luminum splendore præstantiaque, si spectetis hominem vt imaginem mundi, quem hominem ob id veteres Microcosmum appellauerunt: in quo, quemadmodum in magno mundo; cuncta rerum

genera diuinitus illigantur, mortalium, & immortalium; cæleſtium, & terreſtrium, ſic vt complexu deuinciat ſuo vitam arborum, ſenſum animalium, rationem Beatarum mentium, diuino ſimile imperium; tum terram, aquam, aerem, ignem; & ſupra omnia ſimulacrum quoddam cæli capite præferat ſtellis illuſtribus ſplendens, quæ ſi non claritate cæleſtia ſidera, certè præſtantia laceſſunt. In hoc præter aſtra minora ſenſuum, duo ſplendidiſſima ſidera collucent rationis, & orationis nominibus conſignata; quæ lampades illas maximas aſtrorum principes; geminos cæleſtis orbis oculos, diei noctiſque arbitros Solem, & Lunam ſimilitudine referunt. Nam vt illæ cæleſti accenſæ lumine Cælum, in quo fixæ feruntur exornant, & inferiorem mundum, cui præſident, illuminant: ſic ratio, & oratio ſuis ornamentis colluſtratæ caput, in quo ſedem habent mirè decorant: & reliquum corpus, atq; hominem cui præſunt imperio, nobilitant. Illæ dierum noctiumq; curriculis ordiuntur menſes, texunt annos, annilq; ſeriem conficiunt ſæculorum: hæ vitam humanam, quæ tum animi luce, corporisq; tenebris, tum proſperitatis, & infelicitatis permiſtione; tamquam diei noctiſq; viciſſitudine conſtat, ratiocinando ſapienter, & eloquendo prudenter, memoria nominis fama, litterarumq; monumentis in tempus æternum, infinitumque propagant. Illæ luce ſua colores accendunt, & quidquid in mundo pulchri latet compreſſum tenebris, hominum oculis obijciunt, redduntq; ſpectabile hæ ſuis, quoq; ſapientiæ, & eloquentiæ ſplendoribus illuſtrant omnes: actiones humanæ vitæ pulchritudinemq; cogitationum, ſcientiæ, doctrinarum, artium, hiſtoriarum, quæ delitelcit tum in hominum pectoribus, tum in memoriæ theſauris, aperiunt, & efferunt in aures oculoſq; Mortalium. *P. Iul. Nigronius Orat.* 10.

Multas ſanè cauſas eſſe comperio, cur homo diuinum animal à ſapientibus, in primiſq; à Triſmegiſto, atq; ab Hebræo Philone mundus alter, aut mundus quidam anguſtior apellatus ſit. Habet enim expreſſum in capite quaſi cælum: habet in geminis oculis duo illa pulcherrima cæli ſidera, quorum alterum noctu, alterum interdiu terras illuſtrat. habet animum, Dei ſimulacrum, ſenſibus præſidentem, aurigam & gubernatorem corporis prope Diuinum: habet ea rerum initia, quæ vocamus elementa in quatuor illis humoribus, quorum apta conuenientia hominis ipſa conſtitutio continetur, & vita. Habet in ætate tam varia

illa

illa quadripartita tempora quibus distinguitur annus. Habet in concreta corporis mole terram, in spiritu ventos, ac tempestates, in venis fluuios, in arterijs, & semitis animæ subterraneos ductus. Habet deniq; in ipsa membrorum commissura, in neruorum omnium vertebrarumq; compage coniunctionem illam rerum omnium inexplicabilem, quas illigatas atq; implexas incredibili vinculo in hac vniuersitate suspicimus. *P. Tarquin. Gallutius to. 1. orat. 2.*

Si modo mundus minor verè dicitur, necesse est eum aliquo modo rerum omnium gerere similitudinem, & proportione quadam respondere omnibus. Vt ergo in maiore mundo quatuor corporum elementa sunt sic in homine humores quatuor reperiuntur, cholera, sanguis, pituita, atra Bilis: quorum primus igni, alter aeri, tertius aquæ, postremus terræ habet imaginem. Vt in magno mundo cæli octaui incitatione orbes inferiores conuersantur: sic in homine penes rationem est principatus, cui appetitus omnes sese obsequentes præstare, & ab ea moueri atque gubernari debent. Quod in illa est media regio aeris, in quam elati terrarum aquarumque halitus condensantur, & in nubes coguntur, id est, in homine cerebrum, quo in loco aspirationes vaporesque e visceribus sublati frigescunt indeq; velut in pluuias soluti destillant. Cum sint item substantiarum genera quatuor, quibus vniuersum constat, componiturque, subsistentium, viuentium, sentientium, intelligentium, eadem quatuor in homine insunt. Etenim cum inanimis, & stirpibus illi cognatio intercedit, quod ad corpus & elementorum temperationem, & ad vim vegetatricem, altricem accretionis, & generatricem attinet. Cum animantibus, & in ijsdem, & in virtute sentiente, appetente, ac mouente. Cum Beatis spiritibus quod rationis particeps. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 9.*

CORPVS HVMANVM, ET EIVS PARTES.

Corporis humani longior descriptio est aqud Ciceron. l. 2. de na. deor. & apud Lactan. Firmianum lib. de opificio.

Caput.

HOminis itaque folius recta ratio, & sublimis status, & vultus Deo Patri communis ac proximus, originem suam fictoremque testatur. Eius propè diuina mens, quia non tantum animantum, quæ sunt in terra, sed etiam sui corporis est sortita dominatum, in summo capite collocata, tamquam in arce sublimis speculatur omnia, & contuetur. Hanc eius aulam Deus non obductam porrectamque formauit, vt in mutis animalibus, sed orbi, & globo similem, quod orbis rotunditas perfectæ rationis est ac figuræ. Eo igitur mens & ignis ille diuinus tanquam cælo tegitur, cuius cum summum fastigium naturali veste texisset, priorem partem, quæ dicitur facies, necessarijs membrorum ministerijs & instruxit pariter & ornauit. *Lactant. Firmiā. lib. de opif. Dei c.8.*

Hominem ob naturæ maiestatem miraculum miraculorum, animal adorandum, & venerandum à sapientissimis Aegyptiorum Sacerdotibus appellatum fuisse constat. Maiestatis porrò imaginem licet vbique habeat expressam; lucent tamen in capite plures diuinitatis illius, & principatus animæ radij. Quid sine capite est Homo? iacet mehercule, iacet sine honore, sine nomine quasi truncus iners & ignobilis: sola Principum capita, auro, ære, marmore sculpta in pretio sunt, per caput iurabant veteres, capitis nutu pacta confirmabant, caput vbique plenissimum maiestatis: at illud ipsum solius cerebri gratia constructum est, cuius domicilium, & propugnaculum à Principe Medicorum appellatur. *Andr. Laurentius l. 1. de Anat.*

Cerebrum.

PLato cerebrum, diuinissimum appellat membrum, nec solum præcipuum, sed etiam totum in corpore. Homerus cælum nominat, quod ad instar primi orbis eius vi, ac illustratione inferiora moueantur, ac sentiant: hic sacram Palladis arcem Poetæ locant, dum eam Iouis cerebro natam fingunt, propterea à cerebri esu, tamquam à re sacra abstinebant veteres & sternutantibus benè precabantur. Quod deniq; in mundo est cælum, in homine est cerebrum: Illud intelligentiarum, hoc rationis est domicilium. Sunt sanè hæc omnia diuinitatis cerebri

certis-

certiſſima argumenta,ed hoc vnum inter cætera præſtantiam luculenter demonſtrat, quod cerebro omnia famulentur, eiuſque ſolius gratia totum corpus conſtructum ſit,homo nempe ad intelligendum totus eſt natus,at intelligentis facultatis ſedes eſt cerebrum. Situm eſt in editiſſimo loco, tamquam arce, ac domicilio omnium tutiſſimo, & vt irruentibus extrinſecus iniurijs minus foret obnoxium, oſſibus vndequaque, quaſi proprijs ſepimenti hoc natura obuallauit, orbiculari figura tornatum eſt,tum vt capacius,tum vt nocumentis minus occurſet:adde quod diuiniſſimo membro perfecta debetur figura,eſt tamen quodam tenus ob longum geminis verticibus extumeſcens. Et,vt eius magnitudo ingens eſt,& homini, quam cæteris animalibus capacius,& amplior moles,vt vnicum Hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius ſit,& capacius. quid eius fabricæ concinnitatem loquar, quid ſolertem naturæ in eius ſtructura ſolertiam? quid huius regiæ domus columnas, & concamerata inuolucra? quæ ſuperbæ molitionis ingentem molem ſuffulciunt, quid atria? quid thalamos? quid ſinus quatuor,quid ſepulcrum lucidum, quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quaſi labyrintæos flexus, miror profecto, & cum vetuſtiſſimo Zoroaſte exclamare cogor: O homo audacis naturæ miraculum.

Andr. Laurentius l. 1. de Anat.

Capillamentum.

QVid cum capillis color gratus, & nitor ſplendidus illucet, & contra Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus renitet, ac in contrariam gratiam variat aſpectum?& nunc vt aurum coruſcans in leuem mellis deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cærulos columbarum colli floſculos æmulatur; vel nunc guttis Arabicis obunctus,& pectinis arguti dente tenui diſcriminatus, & pone verſum coactus amatoris oculis occurrens inſtar ſpeculi reddit imaginem gratiorem? Quid, cum frequenti ſobole ſpiſſus cumulat verticem,vel prolixa ſerie porrectus dorſa permanat? Tanta denique eſt capillamenti dignitas,vt quamuis auro, veſte,gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat,tamen,niſi capillum diſtinxerit,ornata non poſſit abire. Sed in illa non operoſus, ſed inordinatus ornatus addebat gratiam

vberes

vberes enim crines leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos in summum verticem nodus adstrinxerat.

Apul.l.2.metamor.

Cultus capillorum immodicus.

QVid illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo irascuntur, si tonsor paulò negligentior fuit, tanquam virum tonderet? Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rem publicam suam turbari, quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui nō comptior esse malit, quam honestior? *Seneca de Breu. vitæ c.12.*

Exordiamur à capite, ituri dein ad reliqua corporis luxui dicata. Crines non vt olim leniter reflexi, qui per colla dehinc dispersi decoriter diffluerēt natura ductrice: sed capillaturæ totius structrices quæruntur, nec tenui satis est pectine discriminari, itur ad ferrum, & ignem, ne quid crispando desit. Vertuntur & capilli croco, & pulueris aspergine, & lixiuiorum non vno genere: quasi ætatis & gentis pudeat, ita annos patriamque capillo transferimus. Accedunt exuuiæ capitis alieni, fortè immundi, nocentis, & gehennæ destinati, vt quæ non poterat auro, crinium artificio coronetur, capillis mutuo in orbem superstantibus. Nec onus sentiunt quæ gaudent videri.

Tanti est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput. Andromachen à fronte videbis,
Post minor est; aliam credas.

aliæ quasi de neglectu gloriam venantur, cum in fronte ludunt dependentes cincinni. nec molestiam sentiunt studio prouocatam. iam flores qui sublimem distinguunt verticem, quàm variè interludunt? Arabicis exin odoribus obunctum caput cuius aucupetur nares, si non alienas? inter-

intercurrit discriminalis acus, quam nisi gemma claudat Indico, aut Britannico piscata mari, aut ignobilis conchæ dura verruca, perijsse rem credas. *P.Car.Scribanius in Phil.Christ.c.6.*

Etenim capillum comere, fouere, inungere, vertere, seu colore, seu ferro, modo vibrare sinuosis anfractibus serpentis in morem, modo æqualiter pectere, vt à ceruice, tamquam à fonte pleno alueo molliter in humeros fluat; nunc discriminali acu à fronte ad occipitium dispescere, vt hinc inde in aures depluat; nunc vnam in partem totum corriuare; nunc à summo vertice in omnes partes deducere quasi vaginam capiti, vel operculum accomodarent; nunc erraticum fluxum calamistri lege compescere, & alios crines in annulos adstringere, & in frontem corymborum instar demittere, vt exangui expudorato, prorsus verò marmori depicto, fictoque auro honor accedat; alios nulla lege coercere, vt vagi, ac volucres elabantur, non bona simplicitate dissimulante fastidium, vt gloria de neglectu captetur; denique in tenera ceruice non secus, atque in latifundio excolendo curam omnem, cogitationemque conferre: an non vt muliebris otij negotia sunt, & leuissimæ mentis curæ grauiores, sic etiam fœminarum sunt propria ornamenta, omnisque ipsarum laudis argumenta potissima?

Ex lib. Orationum quas Franc. Sanbenedictus collegit or. 3. aduer. capill. cultores.

Capillos itaq; quos natura simpliciter fundit; ferro, igni, coloribus, vnguentis inuertere quid aliud est; quam diuino operi manus per summam artificis iniuriam admouere? Edit natura, Deo duce, capillos, vt à nobilissima corporis parte, arce scilicet mentis, huius Microcosmi cælo, cæli asperioris iniurias propulset; vt turpem capitis nuditatem cohonestet; non vt in annulos, aut nodos torti, & corymborum instar dependentes festiuam semper, ac ludibundam pronuncient ceruicem, vel supini, refugique vndiquè suo auro caput coronantes, mollissimo cuique deferant regnum; vel inuerecundæ frontis marmori alludant, vel illudant speculo, atque oculis suis, vel blandiantur alienis, vt planè non supergredi conentur naturam, sed vitiare; qui, quod ipsa necessitatis ergo parere instituit, in delicias, luxumq; traducunt. Scilicet natura in crinibus ambitiosa est, aut luxum quærit, quæ ad illorum procreationem abiecta, damnataque materia abutitur; naturæ, itaq; adeòque ipsius De

consilium

consilium non modo arrogans, & iniurius; sed penè etiam blasphemus reprehendit; qui rem ab ipsis seruitute mulctatam penè solam in delicijs habet, solam sibi ornamento, atq; honori esse putat.

Ex eod. lib. supra cit. or.4.

An tu reformidabis hominem, cui bellè compositus venerandi verticis decor, & quædam quasi cidaris capillorum in apicem attollitur, & in anulos conformata, promissaque longius velut exundatione cæsaries sparsim in humeros fluit, leuissimaque ventorum agitatione quasi captans ab aura gloriolam permouetur; plauditque non tam collo, quam sibi? meræ sunt illæ deliciæ, meræ illecebræ voluptatis, non inuitamenta terroris. *P. Guinisis alloc.6.*

Barba.

VNa Sacerdotis barba, ceu nouella Pythia sine voce ac sensu, inaudito quodam genere metamorphoseos oracula profundebat. Etenim si minus prosperè euenturum erat id, de quo quærebatur, statim barba illa decretoria, quasi calamitatem miserata, subito squallore obsita, immani amplitudine succrescebat ad pectus: vultus caprinæ antiquitatis plenus agrestis ac tristis, non secus ac si aceto & labrusca, sinapi & absynthio victitasset, futuris cladibus explicato barbatio, seu tragico syrmate præludebat: barbam illam non Dodonæam quercum, sed pilosum Arcadiæ nemus credidisses. Papposileni, non Aegipanis alicuius vmbraculum, syluestre hospitium pensilis enthusiasmi. Contra verò si fortunatus exitus votis supplicantium responsurus erat; ecce tibi nullo tonsore, prærasa continuo barbula fatidica, fastigiata molliter in conum, leuis ac nitida Nitelam nitoribus anteuertebat, & amaracina madens aquula, totam spirans Arabiam, felicitatis futuræ gaudiola titillatione diuinacula argutabatur.

P. Leo Sanctius flor. l.1. l.1. præf.11.

Os.

ALijs animantibus ad explendam victus necessitatem, inferendasq; ventri copias os comparatum est; sed homini promptuarium

potius

potius rectæ rationis, & suauissime datum est; vt quæ prudentia corde conceperit, ea sensa promat oratio. Hoc est animi vestibulum, orationis ianua, & cogitationum comitium: pars hominis loco celsa, visu prompta, vsu fœcunda. feris & pecudibus os humile, & deorsum ad pedes deiectum, vestigio & pabulo proximum, nunquam ferme nisi mortuis, aut ad morsum exasperatis conspicitur; hominis verò nihil prius tacentis, nihil prius loquentis contemplare.
P. Nigronius orat. 2. ex Apul.

Oculi.

OCuli tamquam speculatores altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes fungantur suo munere. Quis vero opifex preter naturam, qua nihil potest esse callidius tantam solertiam persequi potuisset in sensibus? quæ primum oculos membranis tenuissimis vestiuit & sepsit, quas primum perlucidas fecit vt per eas cerni posset: firmas autem vt continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, vt & declinarent si quid noceret, & aspectum quò vellent facilè conuerterent. Aciesq; ipsa qua cernimus, quæ Pupula vocatur, ita parua est, vt ea quæ nocere possint facile vitet; palpebræ quæ sunt tegmenta oculorum mollissimæ tactu ne læderent aciem, aptissimæ factæ, & ad claudendas pupulas, ne quid incideret, & ad aperiendas: idque prouidit, vt identidem fieri posset cum maxima celeritate. Munitæq; sunt palpebræ tamquam vallo pilorum, quibus & apertis oculis si quid incideret, repelleretur, & somno conniuentibus, quum oculis ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quiescerēt. Latent præterea vtiliter, excelsis vndiq; partibus sepiuntur. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est moderationis, clementiæ, misericordię, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. ardent, intenduntur, humectant, conniuent. Hinc illæ misericordiæ lacrimæ. hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere. hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor est in dolore tam fœ-

cundus,

cundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus: animo cernimus: oculi ceu vasa quædam visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quod corybantian Græci dixere. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extremo tunicis, quas subinde purificant lacrimationum saluis, lubricos propter incursantia & mobiles. media eorum cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinant: alijs nigri, alijs raui, alijs rufi, alijs glauci coloris orbibus circumdatis, vt habili mixtura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. *Plinius l. 11. nat. hist. c. 37.*

Naturæ speculum est oculus, microcosmi lumen, pars ætherea, solis ianua, fenestra animi, magnæ mentis imago. figura est in primis rotunda, & aliquantulum oblonga, quò ad capacitatem, robur, agilitatem promptior sit atque expeditior. Et gemini quidem sunt ocelli in loco editissimo capitis collocati, vt noctu atque interdiu non secus ac vigiles excubent, & nocitura quæque agili declinatione atque flexu deuitent: nec satis in antrum quoddam, ac veluti sinuosam vallem retrusi cernuntur, quo & eorum securitati prouideatur, & minori naturæ dispendio spiritus dissipentur: quin vt extrinsecus irruentibus iniurijs minus sint obnoxij, ossibus vndequaque, & palpebris, quasi proprijs sepimentis sunt obuallati: magnitudo eorum tanta est, quanta ad rerum imagines sufficiat: natura tota est aquea, mollis, lubrica, splendens, pellucida, vt celerius rerum omnium spectra, colores, imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus, sex musculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipeque copioso constituitur. Musculi vndequaque mira volubilitate oculum versant, tunicæ fluentem naturam veluti solidiori vallo muniunt; quarum vna est venulis, & arteriolis quamplurimis distincta, fundæ similitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate cornu prætenue, & accuratè politum refert. Tertia imæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus auulsus est, figura, colore, tenuitate, læuitate externa spectantibus exhibet. Quarta tenuitate telas aranearum æmulatur. Quintam

reticu-

reticularem à retis similitudine medici dixerunt. Postrema veteribus incognita, vitrea, & ipsa vitreum humorē, omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt statim, & in apertum prodeūt partes oculorum nobilissimæ; humores quippe, aqueus, crystallinus, & vitreus, sed crystallino summus debetur honor, qui anima oculi, speculum interius, & centrū ideo dici solet. Quid neruos loquar? quorum vnus visioni, alter motioni deseruit, quid adipem? quid venas? quid arteriolas? quid musculos? portenti profectò simile est, quod vno corpusculo, tam varij generis particulas concluserit. Quid de oculorum effectis dicam? vident mirantur, adamant, concupiscūt, amoris, iræ, furoris, misericordiæ, vltionis indices sunt, in audacia prosiliunt, in reuerentia subsident, in amore blandiūtur, in odio efferantur, gaudente animo hilares subrident, eodē mærēte languescunt, in ira exasperantur, in cogitatione, ac cura quiescunt, cum mente semper intenti: vnde tot vsus, tot nomina, torui, truces, flagrātes, graues, transuersi, limi, submissi, blandi, ad sūmū ad animi motus ita sunt cōpositi, vt alter animus esse videatur. *Andreas Laurētius l. 11. de Anat.*

Oculi instar excubitorum, seu speculatorum bini in arce sunt collocati, quorum vnus seruet à dextris, alter à sinistris. Hi tuniculis, membranulisque tenuissimis pellucidulis, ac bene firmis conuestiuntur, quorum pupillæ quasi quadam iride in orbem cinguntur. Sunt autem ob id lubrici, ac versatiles, vt & declinent si quid lædat, & quaquauersus aspectum velociter, facileque conuertant. tegumenta eorumdem palpebræ mira sunt mollitudine: non solum enim prohibere debent, ne quid pupillas offendat, sed ipsæ etiam eosdem, dum claudunt, dū aperiunt, minimè lædere. Hæ pilis tamquam telis, & hastilibus muniuntur, quibus cilijs nomen impositum, quo paruorum corporum, vt puluisculorum, arenularum, festucarum, quæ ventorum flatibus excitari solent, damna arceantur, excludanturque in volatu culices, & eius generis insecta. Præterea oculis velut tectum Deus imposuit supercilia, quę defluentem à fronte sudorem, vt pluuias excipiant, & ad tempora transmittant. *P. Pontanus vol. 3. p. 1. prog. 9.*

Aures.

AVditus semper patet, cuius etiam sensu dormientes egemus, à quo cum sonus est acceptus, etiam è somno excitamur. Flexuo-

 sum

sum iter habet, nequid intrare possit, si simplex & directum pateret prouisum etiam, vt si qua minima Bestiola conaretur irrumpere, in sordibus aurium, tamquam in visco inhæresceret: Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, tutandique sensus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in fidibus, testudine resonatur aut cornu, & ex tortuosis locis & inclusis redduntur ampliores. Aurium item est artificiosum quoddam, & admirabile iudicium, quo iudicatur, & in vocis & in tibiarum, ac neruorum cantibus varietas sonorum, interualla, distinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuscum, lene, asperum, graue, acutum, flexibile, durum, quæ hominum solummodo auribus iudicantur. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Aures duas esse voluit, quarum duplicitas incredibile est quantam pulchritudinem præ se ferat, quod tum pars vtraq; similitudine ornata est, tum vt venientes altrinsecus voces facilius colligantur. Nam & forma ipsa mirandum in modum ficta, quod earum foramina voluit esse nuda & inobsepta, quod, & minus decorum, & minus vtile fuisset, quoniam simplicium cauernarum angustias preteruolare vox posset, & spargi, nisi perceptam per cauos Sinus, & repercussu retentam foramina ipsa conueherent, illis similia vasculis, quibus impositis solent angustiora vasa compleri. Eas igitur aures noluit Deus artifex mollibus pelliculis informare, vt pulchritudinem demerent pẽdule, atq; flaccentes, neque duris, ac solidis ossibus, ne ad vsum inhabiles essent immobiles, ac rigentes: sed, quod esset horum medium excogitauit, vt eas cartilago mollior alligaret, & haberent aptam simul, & flexibilem firmitatem. *Lactantius lib. de opif. Dei c. 8.*

Nares.

NAres ad odores percipiendos, & suaues quidem admittendos, fœdos autem, nocentesq; repellendos, & auersandos, & ad capitis defluxus excipiendos rectè etiam sursum positæ: & quod cibi potionisq; iudicium magnum earum est, ori vicinæ sunt. Quia verò necessariæ vtilitates, vt sint patulæ requirunt, angustiores habent aditus, ne quid in eas, quod lædat, possit peruadere: humidæ perpetuò ad puluerem, multaq; alia repellenda vtiliter. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 9.*

DEinde in ore sita est lingua finita dentibus, & ea vocem immoderatè profusam fingit, & terminat, quæ sonos vocis distinctos & pressos efficit, quum & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. Itaq; plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, nares cornibus his, qui ad neruos resonant in cantibus. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Lingua intus inclusa, quæ vocem motibus suis in verba discernit, & est interpres animi, nec tamen sola potest per se eloquendi munus implere, nisi acumen suum palato illiserit, nisi adiuta, vel offensione dentium, vel compressione labiorum. Dentes tamen plus conferunt ad eloquẽdum: nam & infantes non antè incipiunt fari, quam dentes habuerint: & senes amissis dentibus ita balbutiunt, vt ad infantiam reuoluti denuò esse videantur. Sed hæc ad hominem solum pertinent, aut ad aues, in quibus acuminata, & vibrata certis motibus lingua, innumerabiles cantuum flexiones, & sonorum varios modos exprimit. Habet præterea & aliud officium, quo in omnibus, sed tamen solo in mutis vtitur, quod contritos, & commolitos dentibus cibos colligit, & conglobatos vi sua deprimit, & transmittit ad ventrem. Itaq; Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum. Bestias etiam potu adiuuat: protenta enim cãuataq; hauriunt aquam, eamq; comprehensam linguæ sinu, ne tarditate ac mora defluat, ad palatum celeri mobilitate complodunt. Hæc itaque palati concauo tamquam testudine tegitur: eãq; dentium ordine sepiens Deus quasi muro circumuallauit. *Lactantius lib. de opif. Dei c. 10.*

Habet lingua præter vsum loquendi, alia non contemnenda munera. Primum quidem cum sit gustatus primaria sedes, vel vt proprie loquar, prætoria sella, Tribunalq; iudiciale poculentorum, & esculentorum, in ea residens Gustus cum cognitione saporum omnium iudicium de ijs exercet, vt iudex fertq; sententiam: adeo vt pro eius arbitratu quibus vescimur cibi, quibus depellimus sitim, potiones si non illi placent à stomacho, atq; ore protinus respuantur: nihilq; planè in stomachũ alimenti demittatur, qu n illa conuiuij moderatrix, & quasi prægustator suo consenserit præiudicio. Deinde cibum extenuatum, molitum, mansumq; dẽtibus, agitatione, impulsu, motibusq; suis depellit, & tamquam edentis manus detrudit in stomachum. At eius præcipuum officium, nobilissi-

mumq; munus est, aeris in vocem, & vocis in orationem conformatio. Nam ea spiritum à pectore, pulmoneq; per arteriam asperam immoderatè profusum terminat; fingit, moderatur: ex eo vocem rudem primum discernit, quam deinde sonis distinctis ac pressis modulãs in verba perfecta concinnat: & cum dat suos articulos, ac sonos vocibus, tribuit nobis vt articulatè loquamur: quod Beneficium Lucretius merito linguæ refert acceptum, cum inquit.

Mobilis articulat membrorum dedala lingua Voces.

Cuius rei gratia, vt intra buccas quaqua versus, longè lateq; sursum deorsumq; moueri, flecti, circumferri posset hæc vocum, sonorum verborumq; fictrix, adeo tenera, lata, mobilis nobis ingenita est, vt teneritate, latitudine, ac mobilitate omnium pro corporis portione linguas superet animantium. Non vno verbo præstantissimum hoc munus explicare queo: tam multa de eius dignitate, ac vi, mente concepi. Vix expressero non nullum eius vsum, cum Obstetricem Animi, Typum verborum, Memoriæ clauem, plectrum mentis, manumq; rationis appellauero.

P. Nigronus or. 2. n. 6.

Vox, Locutio, Oratio.

QVamobrem Architectus hic diuinus inseruit nobis hanc vim facultatemq; loquendi, mentis arcanorum explicatricem, rationis interpretem, conciliatricem humanæ societatis, in ore potissimũ tamquam in animi vestibulo residentem, quæ linguæ dentiumq; percussione, aerem, quem respiramus à pulmonibus ac reddimus, format & fingit in voces non asperas ac rudes, vt cæterarum animantium, sed suaues modulis, dulces flexionibus, expressas litteris ac syllabis, coagmentatas vocalibus & consonantibus, significantesq; notionum, & cogitationum abditarum pro arbitrio quidem loquentium, sed tamẽ ex pactione cõuentiq; nationum: quarum vocum, sonorum, ac verborum, quæ signa quædam sunt, & notæ earum rerum, quæ in animi recessibus latent, collectionem ac seriem ordine dispositam, sermonem, orationemque nominamus. *P. Iulius Nigronus or. 1.*

Mirifica planè vocis natura est, humanæ præsertim, quæ cæterorum animantium voci multis nominibus antecellit. Vincit magnitudine: quod pro corpusculi portione maxima, vox humana cum aliarum

bestiarum

bestiarum vocibus comparata censeatur. Vincit varietate: nam bouem à boue paris ætatis, mugitu;lusciniam a luscinia, cantu,aut vix aut nulla ratione distinguimus: at hominum totidem sunt voces, quot in rerum natura mortales. Vincit suauitate:quod animalium voces asperæ,rudes, ablonæ,si pauculas auiculas canoræ vocis eximas, aures obtundunt,feriunt,vulnerant; nostra verò, nisi morbus aliquis eam lciderit, asperitas extraordinaria sauciarit,contentio raucam fecerit, canora, dulcis,blanda, mulcet, lenit, oblectat aures: & ea iucunditate,quæ potissimum oritur è tribus sonis inflexo, acuto, graui, infecta est adeo atque affecta, vt non homines modo,sed etiam bestiæ immanes cantu flectantur. Vincit denique teneritate, ac mollitudine, de qua suauitatis mater varietas quædam nascitur incredibilis. Nihil enim magis fingitur, frangitur, flectitur:nihil pluribus flexionibus,argutijs,sonis in cantu præsertim commutatur, ad auium vsque cantus, animantiumque omnium vocis absolutam imitationem. Nunc in longum trahitur continuato spiritu, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso: modo falsis voculis mollitur:modo certis ac leueris intenditur:sæpe deorsum à summa vel saltu, vel per gradus præcipitatur: sæpe sursum ab ima similiter attollitur. Quid cum intorto spiritu copulatur, promittitur reuocato, insuscatur ex inopinato? Quid cum diutius extenta perdurat, cum desinit antequam satiet,cum puncto temporis euolat? Grauis interdum emittitur, acuta, inflexa: tum plena & exilis: crebra & rara:vibrans aliquando & lenta: incitata & tarda: diffusa nonnunquam & contracta:attenuata & inflata: summa, media,ima. *Idem orat.2.*

Manus.

QVàm verò aptas, & quàm multarum artium ministras manus natura homini dedit: digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commissuras, & artus nullo in motu laborant. itaque ad pingendum ad sculpendum, ad neruorum eliciendos sonos ac tibiarum apta manus est admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis: cultus dico agrorum, extructionesq; tectorum, tegumenta corporum, vel texta, vel suta, omnemque fabricam æris, & ferri; ex quo intelligitur, adinuenta animo percepta sensi-

bus, adhibitis opificum manibus omnia nos consequutos, vt tecti, vt vestiti, vt salui esse possimus, vrbes, muros, domicilia, delubra habeamus. Iam verò operibus Hominum, manibus cibi varietas inuenitur, & copia, nam & agri multa ferunt, quæ vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati, & præterea vescimur Bestijs, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo; efficimus etiam domitu nostro quadrupedum vectiones, quorum celeritas, atque vis nobis ipsis adfert vim, & celeritatem: nos onera, quibusdam bestijs, nos iuga imponimus, nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum, ad vtilitatem nostram abutimur, nos è terræ cauernis ferrum elicuimus, rem ad colendos agros valde necessariam. Nos æris, auri, argenti venas penitus abditas inuenimus, & ad vsum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem confectione, omnique materia, & culta & syluestri partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, septi, frigora caloresque pellamus; magnos vsus autem affert ad nauigia facienda, quorum cursibus suppeditantur, omnes vndique ad vitam copiæ, quasque res violentissimas natura genuit, earum moderationē nos soli habemus, maris, atq; ventorum, propter nauticarum rerum scientiam, plurimisque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

Cicero lib. 2. de nat. Deor.

Cor.

Cor animalibus cæteris in medio pectore est: Homini tantùm infra læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in vtero tradunt deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos; Sed hoc primum emori, cor nouissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum mouetur animal, intrà præmolli firmoque opertum membranæ inuolucro, munitum costarum, & pectoris muro, vt pariat præcipuam vitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo, & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora, & terga discurrunt, sparsæque ramorum serie, per alias minores omnibus

membris

membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitijs non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit: læſumque mortem illico affert. Cæteris corruptis vitalitas in corde durat. Bruta exiſtimantur animalium, quibus durum riget: audacia quibus eſt paruum: pauida, quibus prægrande. *Plinius hiſt.nat. l. 11. c.37.*

CORPORIS HVMANI HABITVDO, ET QVALITAS VARIA.

Corpus hominis melancholici,

PRincipio agmen mihi ducant melancholici, genus hominum vt vulgus exiſtimat ſolitarium ac penè ſubruſticum. Videas adoleſcentem macie decoloratum, capillo fuſco criſpoq; ſanguineis oculis, & pellucidis: videas tardum inceſſum, ſeuerum aſpectum, vultum vultuoſum, frontem exaratam, diductum prominenſque ſupercilium: ipſum oris habitum non quidem arte conformatum, qualem ſibi Caligula ad omnem formidinem terroremque componebat in ſpeculo: ſed ingenio naturaque ſubtriſtem, cogitabundum ſemperque magnum aliquid molientem: cui ſi quid ex tempore dicendum vel è ſuperiore loco ad populum, vel ad familiares ex æquo; hæſitat lingua torpetque: nec verba facili volubilitate præterfluunt, ſed ori veluti affixa hærentiaque vix decidunt. *P. Guiniſius alloc. 4.*

Corpus in quo pituita dominatur.

SEd redeo vnde me dicendi feruor abripuit atque aggredior ad aliam hominum claſſem, hiſce quos ante deſcripſimus aduerſam, oppoſitamque; loquor eos adoleſcentes in quibus magna vis pituitæ, & vt vocant phlegmatis, hoc eſt inertiſſimi pigerrimique dominatus humoris, facultatem intelligendi magnam partem extinguit: quos ego, vt quod res eſt, planè loquar, amicè moneo, faceſſant procul tanquam à templo profani, ab erudito illorum choro, quos naturæ deſtinatione

ad sapientiam informamus; sic enim de ijs ipse decernit habitus oris; sic tota corporis facies & constitutio, sic mores, & quædam animi lineamenta pronunciant. Obesum, nitidum, & adipale corpus, ab humeris, & pectore quadratum, si quædam præterea argumenta stolidæ mentis accedant; plerunque pinguis, & crassæ Mineruæ simulacrum est. Vidistine interdum aliquos Auditores, quorũ errat in ore, in oculis, in fronte, in auribus, toto demum corpore stupiditas? nimirum hi sunt ex hoc hominũ genere, quos ab sapientiæ finibus abstinemus, amandamus, expellimus. *Idem ibidem.*

Corpus in quo Sanguinis vis exuberat.

SEd omittamus hæc ludicra: reuocat enim nos ab hisce portentis eiectamentisque naturæ, hominum genus aliud, qui laudem neque cum primis Principem, neque cum secundis omninò nullam merentur ingenij. Hos ego antequam nomino, & quibus apti sint disciplinis naturæ destinatione, pronuncio, libet eorum signa conglobare aliqua, quibus quasi vestigijs teneri quos quærimus facilè possint. Et sanè nihil est facilius, quàm eiusmodi classem internoscere; quam enim partem in cæteris anni totius ætatibus ver obtinuit, eam sibi occupauit illa in reliquis constitutionibus. Candido in vultu rubet assiduè color, flauus plerunque in vertice capillus, in cute læuitas & mollitudo, in forma dignitas, & auctoritas. Cæterum non aliud genus hominum illo festiuius: lepores, vrbanitates, & gratiæ nunquam discedunt. Sunt enim in Hominum societate iucundi, sunt liberales in iocis, comes in facetijs, hilares in argutijs; vt horum in vultu tamquam in nummis antiquorum, legi semper epigramma videatur insculptum, Hilaritas generis humani. vsq; adeo nullæ in supercilio nubes, nulla in fronte toruitas, in oculis acerbitas nulla, nihil molestum, nihil triste: sed explicata, sed quieta, sed tranquilla omnia, cæloque, cum sudum est sanè simillima: vt per eam placidissimæ frontis speciem, veluti perspicuam translucentemque crystallum, ad ingenij sedem ac penetrale candidissimum facilis atque expeditus introducatur aspectus. Accedit ad hæc animi facilitas quædam, & quam in partem vocaueris, obsequentis: accedit corporis agilitas, leuitasque par auibus; robur & aptitudo membrorum constans & firma, salta-

faltationi, curfui, pugillatui, cæterifque virium irritamentis aptiffima; fed corporis tamen quam animi maior habiliorque dexteritas.

Idem ibidem.

Corpus in quo flaua bilis regnat.

SEd iam è quatuor hominum claffibus fuprema fupereft eorum, quos vulgus nominat à morbo,quem græci Choleram dicunt. Horum naturam ex afpectu oris, & orationis vsu curfim ob oculos propofuero;vos inde, Auditores,de re litteraria facietis,quod non erit difficile, coniecturam. Ineft, vt hinc exordiar, nationi præferuidæ, quam flaua bilis accendit,fumma tenuitas gracilitafque membrorum:ftaturæ modus haud immodicus, fed eft in confinio pofitus magnitudinis & paruitatis: corporis faciem pallor quidam giluus,mellique non abfimilis decolorat: exterior cutis,quoddam quafi corporis folum fcabra ftrigofaque, venis arterijfque confpicuis,quafi fontium capitibus in ramos paffim,& riuos abeuntibus, profeminatur:caput fucci plenum & maieftatis: in quo maturata fenectutis infignia quàm citiffimè canefcentem honeftant, & veluti candidatam in iuuentute cæfariem; pellucidus oculorum vigor,& argutus alacritatem animi videtur exprimere : inceffus, celer,incertus,exlex: nec ftabilior lingua,quam pedes:nam & fi gradus orationis fæpe numero firmus ille quidem eft, & quodam eloquentiæ tenore grauiter, æqualiterque glomeratus; tamen, fi forte fuccenditur bilis,& ebullit, attolliturque generofius; tum verò difficilis & morofus fermo,conuolutus & complicatus in fe fe graditur,regreditur,paffimq; veluti contumax,& refractarius interfiftit. Quid ? quod communem focietatem confuetudinemque mortalium, quanquam ipfi vehementer amant; non ita tamen in ea viciffim amantur, cum fimultates ciuium plures, & inimicitias grauiores, quam amicitias charitatefque fufcipiant? Nihil enim familiarius, nihil vnquam habent antiquius quibusdam indignationum velut igniculis, leuiffimis illis quidem minimèque vitalibus, fed frequentioribus tamen, quam vt eos ferre patique diutius poffit vfus & confuetudo ciuilis; qui quanquam vix exorti cadunt, & veluti quædam incendiariæ Bolides, tum propius extinguuntur cum ardentius minacifque collucent; fieri tamen minime poteft, quin eorum

rum

rum iactu repentino, crebrisq; fulgoribus, si minus comburitur, affletur certè vicissitudo beneuolentiæ quædam, & mutui consensus integritas suspiciosissimum æquè genus hominum, morosissimumque, quibus nugas, nucesque, & pappos per aerem volitantes, tanquam excelsissimarum turrium, montiumque in se incurrentium imaginem cæcutientis animi vitio propriæ met intemperiæ semper obijciunt.

P. Guinisius alloc. 4.

Corpus extenuatum ac pene consumptum.

PAllebant ora, facies obsolebat illuuie, defloruerat ille natura diffusus color, totum corpus sine succo, sine sanguine miserandum in modum extabuerat, oculi penitus in suos orbes inclusi, tempora lacunis altissimis depressa, eminebant malæ, atq; dentes, pendebat è spina ferè nuda pectus aridum, venter macie collapsus, ossa cute, pro carne tecta digiti, manus, cæteriq; artus neruis tantum, & articulis continebantur; obstupuerant sensus, languebant vires, non vox emitti faucibus, non crura moueri solo, non manus in cœlum tolli poterant. quid plura? non homines, sed eiecta cadauera putares, cum videres, aut quasdam effigies velut spirantium mortuorum. Erat illud spectaculum triste omnibus & luctuosum, passim per medias vias atq; fora prostrata corpora eorum, quibus inopia cibi vitam ademisset, & quod erat miserabilius quamplurimi mortui ante mortem, & ante sepulturam iam sepulti.

P. Perpinianus or. 2. de S. Elisab.

Atqui hic (ò tristem aspectu, miramque rerum faciem) hic inquam arbitrati se principem suum, quem agnoscerent reperturos; & ecce vix hominem infelices, ac ne hominem quidem magis, quàm hominis informem statuam, aut exossem vmbram, humi inter humentes paleas abiectam, conspicantur. Vestis circa omnis computruerat, & laceri ferrum centones defluebant, caduci principatus insigne. Capilli turbidè per humeros effusi vultum efferauerãt; & manuum pedumque vngues, qui fœdè excreuerant, habitum monstri similem figurabant: tum ossa per aridam cutem extantia se vltro nudabant: nullusque nec in corpore vigor, nec in iuuene color, quem probares, apparebat: & cibi reliquiæ, furfures, quibus lautitijs pastus in illa sagina fuisset, indicabant. Quæ

 talia,

talia, quamquam per ſe ſingula pondus habuere, vt conſpecta vel hoſti lacrymas excuterent: tamen vnum præter cætera flentibus amicis admirationi fuit; cum iuueni ſenectam toto vertice, mentoque viderent præpoperè ſparſam eſſe,& crines ſua nuper iuuenta flauentes, repente cunctos in canitiem vertiſſe: vt vnius carceris ærumna ſuam ſimul & dignitatem principi,& ætatem iuueni videretur eripuiſſe.

P.Bidermanus lib.1.acroa.7.pun.140.

Vide Tit. fames & ſitis.

Corpus Bellatori conſentaneum.

IAm verò ſi Flaminij quoque formam oris poſteris noſſe curæ erit; ſtatu ſublimis,ac rectus, haud ſupra communem magnitudinis modum, ad auctoritatem imperij compoſitus, & apta deſcriptione membrorum,& firmitate laterum ſtrictiſſimè compactus,ac ſtrenuè cohærens ſibi, præſtantiam animi figura corporis exprimebat. Quippe robuſti corporis honeſta ſpecies, ac liberalis inceſſus, vultu, geſtu, cæteroque figuræ ductu leuitatem omnem à ſe reiecerat muliebris elegantiæ. Elata ceruix, humerorum tractus æqualis, conſentienteſque lacertorum tori ſpectabilem viri dignitatem venerationi dabant. Item oris iucundus color ſub rutilo ſanguinis flore ſuffuſus: oblonga facies, nec exhauſta: læta frons, & explicata: ſupercilijs leuiter ductis,ac penicillo quaſi deſcriptis. Oculorum grandes orbes,perſpicuè ſubnigri penè ſub cæſij,lætum lumen, coniectus acer, in tranquillo feſtiuus: ſi quando ſeueritatis aciem exeruiſſet, terrore formidabilis plurimam lenitatem,clementiam,beneuolentiam promittebat. Cæterum ornatus modicus, abhorrens à populari. Capillus ſtrictim, ac per pectinem æqualiter attonſus,productiore barba, vberi crine,colore ſubfuſco,prorſus vt ex habitu,cultuque corporis, qui tacitus eſt index animorum, ſedatum virum facile crederes, fortem facilius diceres: adeo dignitas oris famam virtutis impleuerat.

P.Bernardinus Stephonius orat.2. in Fun. Delphini.

FORMA

FORMA CORPORIS QVORVMDAM PRINCIPVM.

Iulij Cæsaris.

FVisse traditur excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulò pleniore, nigris, vegetisq; oculis, valetudine prospera: nisi quod tempore extremo repente animo linqui, atq; etiam per somnium exterreri solebat. Comitiali quoq; morbo bis inter res gerendas correptus est. Circa corporis curam morosior, vt non solum tonderetur diligenter, ac raderetur, sed velleretur etiam: vt quidam exprobrauerunt. Caluitij verò deformitatem iniquissimè ferre, obtrectatorum sæpè iocis obnoxiam expertus: ideoq; & deficientem capillum reuocare à vertice assueuerat. & ex omnibus decretis sibi à senatu, populoq; honoribus, non aliud aut recepit, aut vsurpauit libentius, quam ius laureæ, coronæ perpetuò gestandæ. Etiam cultu notabilem ferunt. Vsum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vt nunquam aliter, quàm super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: vnde emanasse Syllæ dictum constat, optimates sæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent. *Suetonius in Iul. Cæsare c. 45.*

Tiberij Cæsaris.

COrpore fuit amplo, atq; robusto, statura, quæ iustam excederet. Latus ab humeris, & pectore: cæteris quoq; membris vsq; ad imos pedes æqualis, & congruens. Sinistra manu agiliore ac validiore. Articulis ita firmis, vt recens, & integrum malum digito terebraret: caput pueri, vel etiam adolescentis, talitro vulnerare. Colore erat candido, capillo pone occipitium submissiore, vt ceruicem etiã obtegeret, quod gentile in illo videbatur. Facie honesta: in qua tamen crebri, & subtiles tumores, cum prægrandibus oculis, & qui (quòd mirum est) noctu etiam, & in tenebris viderent, sed ad breue: & cum primum à somno patuissent, demum rursum hebescebant. Incedebat ceruice rigida, & obstipa;

ſtipa: adducto ferè vultu, plerumq; tacitus: nullo aut rariſſimo etiam cum proximis ſermone, eoq; tardiſſimo: nec ſine molli quadam digitorum geſticulatione. Quæ omnia ingrata, atq; arrogantię plena, & animaduertit Auguſtus in eo, & excuſare tentauit ſæpe apud ſenatum, ac populum: profeſſus naturæ vitia eſſe,non animi. Valetudine proſperrima vſus, tempore quidem principatus penè toto, prope illæſa: quamuis à trigeſimo ætatis anno arbitratu eam ſuo rexerit, ſine adiumento, conſilioue medicorum. *Suetonius in vita Tiberii c. 68.*

Caij Caligulæ.

STatura fuit eminenti, pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis, & crurum, & oculis, & temporibus concauis, fronte lata,& torua, capillo raro,ac circa verticem nullo, hirſutus cætera. Quare tranſeunte eo proſpicere ex ſuperiore parte, aut omninò quacumq; de cauſa capram nominare crimínoſum, & exitiale habebatur. Vultum verò natura horridum, ac tetrum etiam ex induſtria efferabat: componens ad ſpeculum in omnem terrorem, ac formidinem. Valetudo ei neq; corporis, neq; animi conſtitit. Puer comitiali morbo vexatus: in adoleſcentia ita patiens laborum erat,vt tamen nonnunquã ſubita defectione ingredi, ſtare, colligere ſemel, ac ſufferre vix poſſet. Mentis valetudinem & ipſe ſenſerat,ac ſubinde de ſeceſſu, deq;purgando cerebro cogitauit. Creditur potionatus à Cæſonia vxore amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit. Incitabatur inſomnio maxime, neq; enim plusquam tribus nocturnis horis quieſcebat:ac ne his quidem placida quiete, ſed pauida miris rerum imaginibus: vt qui inter cæteras pelagi quondam ſpeciem colloquentem ſecum videre viſus ſit.Ideoq;magna parte noctis vigiliæ cubandiq;tædio,nunc toro reſidens nunc per longiſſimas porticus vagus inuocare identidem,atq;expectare lucem conſueuerat. *Suetonius in eius vita c. 50.*

Neronis.

STatura fuit penè iuſta: corpore maculoſo,& fœdo: ſufflauo capillo: vultu pulchro magis, quam venuſto,oculis cæſijs, & hebetioribus:

ceruice

ceruice obesa, ventre proiecto gracillimis cruribus, valetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter omnino per XIII. annos languit, atq; ita vt neq; vino, neq; consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum, habitumq; adeò pudendus: vt comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit: ac plerumq; synthesin indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum, sine cinctu, & discalceatus. *Suetonius in vita Nero. c.* 51.

Domitiani.

STatura fuit procera, vultu modesto, roborisq; pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcher, ac decens maximè in iuuenta, & quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat: postea caluitio quoq; deformis, & obesitate ventris, & crurum gacilitate, quæ tamen ei valetudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, vt apud Senatum sic quondam iactauerit, vsq; adhuc certè animum meum probastis & vultum. Caluitio ita offendebatur, vt in contumeliam suam traheret, si cui alij ioco, vel iurgio obiectaretur. *Sueton. in vita Domit. c.* 18.

Caroli V. Imperatoris.

ERat eius vultus, vt hoc quoque curiosi minimè desiderent, argenteo & grato quodam pallore dilucidus, oculi cærulei, suaues, nulla acri seueritate formidabiles, & ij quidem ad ingenuum pudorem, virilemq; modestiam instituti. Na sus à medio clementer assurgebat: quod magnitudinis animi signum in Persarum etiam regibus ab antiquis fuit obseruatum. mentum ad exiguam venusti oris iniuriam paulo prominentius; & quod grauitatis speciem addebat, sub crispa, & flauenti barba conuestitum: capillum vero fulgore pallentis auri, more Romanorum Cæsarum circumtonsum ostendebat. Porrò statura corporis, vt in ipso ætatis integræ flore, & prosperrima valetudine, non ab inerti succo, sed à valido neruorum nexu longè firmissima: peramplæ item, robustæque manus ad stringendum ferrum idoneæ: crura autem venustissimè extantibus toris, trunci proportione directa, quod tum maximè

apparebat,

apparebat, quum equo veheretur. Tanta enim ei inerat cum dignitate equitandi peritia, vt nullus eo armato, atque equum incitante, & in gyrum reflectente vel pulchrior, vel viuidior, vel in ferendo armorum pondere patientior eques reperiri posse videretur. *Iouius histor. lib.* 27.

Theodorici Gothorum Regis.

SI forma quæratur, corpore exacto; longissimis breuior; procerior, eminentiorq; mediocribus, capitis apex rotundus, in quo paulum à planitie frontis in verticem, cæsaries refuga crispatur, ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus superciliorũ coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit, aurium legulæ (sicut mos gentis est) crinium superiacentium flagellis operiuntur, nasus venustissimè incuruus, labra subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata; si casu dentium series ordinata promineat, niueum protinus repræsentat ipsa colorem, pilis infra narium antra fruticantibus quotidiana succisio, barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stirpitus tonsor assiduus genas adusq; forcipibus euellit; menti, gutturis, colli, non obesi, sed succulenti, lactea cutis, quæ propius inspecta iuuenili rubore suffunditur. Namq; hunc illi crebrò colorem, non ira, sed verecundia facit, teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens, aream dorsi humilior inter excrementa costarum spina discriminat, tuberosum est vtrunq; musculis prominentibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus, carneum femur, internodia poplitum benè mascula: maximu sin minimè rugosis genibus honor, crura suris fulta turgentibus: & qui magna sustentat membra, pes medicus.
Sidonius Apollinaris lib. 1. *epist.* 2.

Francisci I. Galliarum Regis.

ERat Franciscus procera corporis statura, colore lacteo, viuacibus oculis, serena prorsus ac regia facie, omnium qui adessent eius ætatis formosissimus. Idque illi in primis incomparabilem gratiam addebat, quod nemo vel seuerus in eo fere imberbi grauitatem regijs mori-
bus

bus necessariam desideraret, quum versicolore ac intercisa veste pileoq; diffluentibus pennis redimito, ac licentiore sermone apud suos vteretur: omnesque tamen in castrensi comitate regiam dignitatem agnoscerent. *Paulus Iouius hist. lib. 16.*

Leonis X. Pont. Max.

ERat statura corporis admodum excelsa, toto habitu succoso potius quam pingui, & eo quidem per singula membra venustè commensurato, teretibus scilicet directisque cruribus, & manibus candore formaque longè pulcherrimis. Sed vna capitis amplitudo cætera membra, enormi prope excessu, nec tamen sine dignitate superauit: vnde illi naturæ dono admirabilis ingenij captus, & memoria rerum omnium singularis. subtrahebant etiam magna ex parte oris suauitatem obesæ malæ, & oculi extantes, conuolutique, & hebetes, verum si ad pupillam inspicienda propius admoueret, supra fidem acutissimi. Ex ore eius voce suaui & tenera sermones profluebant ad omnes affectus exprimendos peruenusti. nam neque in serijs astricta grauitas, neque in comunibus liberalis lepor, neque in mollioribus vrbana fœcunditas vmquam defuit. *Iouius in vita Leonis X. l. 4.*

Roberti Cardinalis Bellarmini.

VT pauca de corporis quoque lineamentis addam; Statura fuit, quæ ad mediocrem accederet: frontem habuit latam, oculos viuaces & iucundos, nasum leniter incuruum, prægrandes aures, & os decens: capillos in capite densos, albentesque in senio, in priore ætate nigros; barbam aliquantulo rariorem; carnem rubicundam & candicantem; humorum temperiem, aut cum excessu nullo, aut declinantem nonnihil ad iram, naturamque præferuidam. Valetudine ad hæc vsus est non improspera, & cerebri vi temperata, idoneaque laboribus assiduis studiorum, negotiorumque perferendis. Cæteris verò membris æqualis & congruens, sic vultu & incessu toto ferebatur, vt non aliud ferè potuisset modestia ipsa magis aptum sui delineare simulacrum.
P. Siluest. Petrasancta in vita lib. 7. c. 3.

FORMA

FORMA CORPORIS ALIQVORVM CÆLITVM.

S. Ignatij.

STatura fuit modica, grato, & pleno dignitatis aſpectu; colore inter album, & aquilum; exporrecta lataque fronte; viuacibus oculis; oblongo & incuruo naſo, quam vel in primis certam prudentiæ notam metopoſcopi exiſtimant. claudicauit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pompelonenſis arcis accepto, ſed citra vllam deformitatem; vt nemo fere niſi curioſus animaduerteret. Effigies circumfertur illius non admodum ad viuum, vt familiares affirmant; ſiquidem ex mortui demum facie, gypſo imaginem expreſſere plaſtæ, quoniam ipſe, dum viueret, neque pingi ſe, neque fingi permiſit, omnibus in rebus humanæ gloriæ contemptor egregius; ac dignus profectò, cuius vitę ſanctimoniam præſtantiſſimaſque virtutes, pia poſteritas, tanti parentis memor, in omne tempus imitetur, & celebret. *P. Maffeius in eius vita l. 3. c. vlt.*

S. Franciſci Xauerij.

CÆterum eius corpus, imaginem animi, effigiem cæleſtis felicitatis intuentes fletum integrabant: iucundiſſimoq; aſpectu neq; animos, neq; oculos ſatiare poterant. Corpore Franciſcus fuit ſatis amplo robuſtoq; ſtatura procera, iuſtam haud ſanè multum excedente, colore candido, facie honeſta ac liberali, vultu hilari quidem ſed viuido & ardenti, cęſijs vegetiſq; oculis, naſo modico, barba & capillo natura nigro, ſed iā ætate, aut curis potius cano; veſtitu tenui vulgariq; ſed mundo. Tunica talari, vt ſupra diximus, induebatur (Indorum ritu Sacerdotum) diſtincta, vt togæ etiam vicem haberet. Itaq; ſubibat ſpectantium animos eximia illius comitas, benignitaſq; in omnes ſingularis. Magnitudo animi periculis, ac difficultatibus inuicta. Mortis, cuius cæteri nomē horrent, perpetua cōtemptio Diuinæ Gloriæ, ac religionis proferendæ infinita cupido: Demiſſio magnitudini animi par: pietas, ac ſanctitas prorſus egregia. *Turſellinus in Vita l. 5. c. 12.*

CORPORIS PVLCHRITVDO, VEL DEFORMITAS.

Venustas Muliebris.

O Naturæ eximium operæ pretium. O mulierum decus! O viuam, spirantem per omnia Veneris imaginem. Nam illi vt veneriam formam, quantum pote verbis depingam. Mixtæ candidiore, ac tenui rubore genæ, natiuum rosarum splendorem referunt; subtilia labra, tenuique interstitio distincta genarum purpuram vincunt; supercilia fusca purissima nigredine, disparataque inter se æquabili meditullio; nasus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum; oculi magni, flagrantes, & puro lumine suffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfusum, ex ipsa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatius gratam, in qua gratias insidentes, cuius adorare promptum est. At coma suo ingenio fusa similis est crispitudine (vt Homerus ait) hyacintino flori, & hanc opinor manus Veneris discriminauere. Ceruix alba, vultus nitori haud dissimilis, & inornata licet, satis esset suis delicijs ferox: sed tamen eam monile præcingit exquisitis lapillis illuminatum, & formosæ nomen præferens, cui gemmarum ordo pro litteris. Statura procera, vestis elegans, conueniensq; & membrorum conformationi adæquata, si vestem induit formosa est, si exuit, tota forma est. Incessus compositus, sed breuis. cupressi, aut palmæ in modum agitatæ modico fauonio (tanta est præcellentis formæ dignitas) sed illas opinor plantas aura zephyri commouet, hanc leues auræ cupidinum quodam modo subleuant.

P. Causinus de Eloq. l. 11. ex Aristæneto epist. 1.

Corpus pueri elegans.

TOt heroum scilicet stirpem satis efficax natura monstrauit. Restitit puer nihil territus inassueti hominis vultu. Arcum habebat ætati & viribus parem, cui in terram statuto innixus me opperiebatur.

tur. firmus & liberalis totius corporis gestus. subflaua cæsaries, & ipsa negligentiæ opinione melior: sparsa enim non ceruicibus tantum, sed per incensam ludendi impetu frontem iacebat. Oculus inter iubentis, mulcentisque aciem: os, supercilium, genæ, qualia in Cupidinis signis aspicimus. *Et infra.*

Contra in Astioriste viuida quidem, sed tenera adhuc ætas, non altius, quàm ad hostis sui humeros staturam promouerat. Vultus quamquam tunc minis asper, qui virginis esse posset; liberale vestigium; nec quicquam in eo timeri dignius, quàm amari.

Barclaius Argen. lib. 4.

Candido in vultu rubet assiduè color, flauus plerumque in vertice capillus, in cute læuitas & mollitudo, in forma dignitas, & auctoritas. cæterum non aliud genus hominum illo festiuius: lepores, vrbanitates, & gratiæ nunquam ab ore discedunt: nullæ in supercilio nubes, nulla in fronte toruitas, in oculis acerbitas nulla, nihil molestum, nihil triste: sed explicata, sed quieta, sed tranquilla omnia. accedit corporis agilitas, leuitasque par ambus: robur & aptitudo membrorum constans & firma, &c. *P. Vinc. Guinisius alloc. 4.*

Corporis deformitas.

Itaque corpus illi depressum, ac spissum mendosissima descriptione membrorum omnium, enormem proiecti ventris aqualiculum proferebat. habitu præpingue, statura per pusillum erat: lateribus, humeris, thorace, tergo, ceruice circumscriptè conglobatum velut in nodum: an teretem cylindrum, aut in flatum vtrem, an amphoram, an quadrantal diceres; dubitares. Huic trunco suum caput erat impositum bene magnum, è familia Capitonum: producta frons ex gente Frontonum, collum rigidum, breue, torolum: depressæ malæ turgidis, ac fluentibus buccis. nasi porrò forma multiformis. si magnitudinem spectes: Ouidij genus agnoscas: si substillas pustulas, aliquem dicas ex genere Tuberonum: si pandas, & elisas nares: non ambigas esse Naticam: si cauernulas semper humectas, lacunas: si grauem halitum, mephitim, nihil è sabæa melle spirantem putes. Iam oculorum acies cornea velut in dormiente crepusculo semper intenta: dispariles orbes: obtutus incertus;

 limulè

ſimulè conniuentibus genis, vel interraſa, vel interuulſa ſupercilia: nec, vti ſpectantur in pleriſque veſtrum inuerſum æquata tractim, tenuiterque deducta nobilium ritu: ſed interpolata paſſim, & lacunoſa pilis alibi fædè iacentibus: alibi non extantibus: alibi ſetarum in modum horrentibus. os hiulcum, deforme, roſtratum, labrum ſuperius obuncum more Satyrorum: inferius repandum, & putridis dentibus adhæreſcens. mobilium, an aurium, an auricularum, infinitus motus. barba furua, denſa, diſſipata, recilla, crinibus hiſpidis, & impexis medium quiddam effecerat inter Hirtium, & Hircum. At color oris ex liuore ſubalbidus: tardus, & ſegnis inceſſus: inertia membrorum omnium, atque ſtupor linguę debilitas, & hæſitantia non rara, vel perpetua potius omnium rerum admiratio: nihil ſentiens, nihil dijudicans, nibil excipiens, nullam in tam informi corporis maſſa micam ſalis aſperſam longè ſpectantibus indicabat. Ne bipedem aſinum haberemus: ſuperiecit Natura gibbum: vt aſinum animo, camelum corpore putaremus. Et tamen hanc talpæ leberidem, hoc exuuium Simioli, caſſam hanc hominis tanquam viuentis effigiem (ò bona tempora nihil deſperantium ſenum) boni parentes, vt bonum reipublicæ Senatorem educerent, erudiendum bonis artibus à pueritia cenſuerunt, non reputantes eum, qui pleraque nomina latinæ nobilitatis Græcus attingeret numeroſa fœditate corporis: vt molis concretione Craſſos, adipis denſitate Galbas, deſidiæ languore Flaccos: proiectione ventris Ocacilios, crurum iniquitate Claudios, inuerſione Valgios, iactatione Vatinios: macularum aſperſione Lentulos, Lentinos, Varios: verrucularum frequentia Næuios, Verrucios, Verrucinos: humerorum gibbera ſubſtructione Scapulas: oris nunc infantia Mutinos; nunc hæſitantia Bambaliones, nunc debilitate Balbos, nunc incondito ſermone Graccos. labiorum quà tumore Labeones, quà depreſſione Labienos: oculorum colore Cornelios, poſitione Pætos, conuerſione Strabones, nictatione Luſcinios, acie Coclites, & ſi vim animi ſpectes omnino Cæcilios: ſuperciliorum horrore Silones, & leui litteræ demutatione Silanos, niſi mauis relicto Romano nomine Silenos. narium eminentia Naſones, ſimitate Naſicas, diſtillatione Turpilios: malarum tumore rictuque Maluginenſes: ſincipitis exteriore

parte

parte frontones,interiore frontinos: crinibus Hirtios,verticis arce Capitolinos; tota corporis animiqne conformatione Buteones, Afinios, Vitellios,Porcios, Apronios, Pupienos; eum inquam, qui tam varia deformitate corporis tam multa Romana nomina complexus esset, experientia doctorum, quam nihil adiuuent auxilia doctrinæ, si penitus destituere præsidia naturæ. *P. Stephonius prosa 8. de Margite.*

Scio non semper in fœdo corpore turpem etiam animum habitare: sed sæpe mentem aliquam excelsam, & velut è Sapientię delibatam sinu nancisci male materiatam domum, & tabernaculum vitiosum. Quid plura? nonne Socrates ipse Platonis magister simis fuisse naribus dicitur,recalua fronte, pilosis humeris, cruribus diuaricatis? Nonne Zeusippus ceruice fuit curua, Aratus repanda, Epicurus distenta cute, Diogenes barba comante, Xenocrates crure collecto, Heraclitus oculis ex fletu semper clausis, Democritus rictu, labrisque semper apertis ex risu? Quin Epictetum ipsum claudum fuisse accepimus, & enormiter ex pedum vitio laborasse. *P. Tar.Gallutius to.1.orat.3.*

Sed illud iucundum æquè ac antiquum est, quod Græcus poeta ludit in Proclum, hominem Thersite Homerico deformiorem,bene capitatum,acutè auritum,prolixè ac liberaliter nasutum. atque (vt quod ad rem pertinet,solum loquar)nasum,nempe classicum,atque inter omnes antesignanum,tam ampla porrectum mole describit, vt eum emungere,ac detergere totum nequiret: quippe maior multo erat, quàm vt ad eum manus posset pertinere. additque hinc etiam fieri, vt quando sternuebat Proclus,non imploraret sibi Deorum opem,neque diceret,Iuppiter ò adsis: nimirum nasus satis amplè productus tam longè aberat ab aure,vt ad eam sternutamenti sonus non nisi aliquanto post tempore perueniret, cum videlicet iam dudum sternuisset, nec iam amplius ope Iouis opus esset. *P. Famianus lib. 3. prælect.4.*

Elegans videlicet homo, peruenustusq; cuiusq;sit spectabilis persona visentibus. Enimuero illa sordidior est,atq;deformior cadauere rogali, quod facibus admotis, semicombustum,moxque sidente strue torrium deuolutum, reddere pyræ iam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit, idem lumine carentia, quæ stygiæ vice paludis, voluunt lachrymas per tenebras. Gerit & aures, immanitate barrinas, quarum fistulam biformem pellis vlcerosa circumuenit, laxeis nodis,&

 tofosis

tofosis humore verrucis per marginem cutium protuberantibus. Portat & nasum, qui cùm sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui. prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum, quod spurcat frequenter exhalatus, è concauo molarium computrescentium mephiticus odor, quem super cumulat eiculenta ructatio de dapibus hesternis, & redundantium sentina cænarum. Promit & frontem, quæ fœdissimo gestu cutem plicat, supercilia distendit; nutrit & barbam, quæ iam senectute canescens, fit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique est misero facies ita pallida, veluti per horas vmbris mæstificata larualibus. Taceo reliquam sui molem, vinctam podagra, pinguedine solutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum amplius tegi constat capillis, quàm cicatricibus. Taceo pro breuitate ceruicis, occipiti supinato scapularum adhærere confinia. Taceo, quia decidit honor humeris, decor brachijs, robur lacertis. Taceo chiragricas manus vnctis cataplasmatum pannis tanquam cestibus inuolutas. Taceo quod alarum specubus hircosis, atq; acescentibus latera captiua vallatus, nares circumsedentium ventilata duplicis Ansancti peste funestat. Taceo fractas pondere aruinæ iacere mammas, quasque fœdum esset in pectore virili, vel prominere, has vt vbera materna cecidisse. Iam quid hic tergum spinamq; commemorem? De cuius licet internodiorum fomitibus erumpens aream pectoris texat curuatura costarum, tota nihilominus hæc ossium ramosa compago sub vno velut exundantis abdominis pelago latet. Taceo lumborum corpulentiam, clunium que, cui crassitudini comparata censetur aluus exilis. Taceo femur aridum, & pandum, genua vasta, poplites delicatos, crura cornea, vitreos talos, paruos digitos, pedes grandes, *Sidon. Apollinaris l. 3. ep. 13.*

STATVRA CORPORIS.

Homo statura celsissima.

IAcebat supra saxum terribilis moles ad membrorum humanorum distincta figuram. sola magnitudo vetabat pro cadauere id haberi. Tardè igitur accessimus, diuque siue monstrum hoc esset, siue deorum

aliquid,

aliquid, manus non admouebamus. Caput adhuc non inuiolatos modo crines, sed & vultus seruabat. ferox barba procumbebat in pectus, & à genis vtrinque cum pari miscebatur cæsarie. Quid crura, quid lacerti, quid metarum instar pedes? Signum probè effictum (cogitabam) si hoc artifex figurauit: sin naturæ opus est, vnde iam imbecilli, vnde homunciones à magnitudine illa excidimus? mox stupore, vt solet, dilabente, primus iniecta manu, ausus sum quid hoc esset experiri. Sed quodcunque ad contactum peruenit, video in puluerem residere. Et hinc facta cunctantibus fides verum esse corpus humanum. *Barclaius Argen. l. 2.*

Hic tamen appellationum homo multarum, ac multigenerum, quem immani fortasse corporis mole, aptaque sustinendis tot nominum titulis ipsi vobis tacitè conformastis, quem toto supra vertice sublimem facile credidistis, quem vt opinor multiplicem, ac Geryonaceo de genere, aut Enceladi Typhoeiue sobolem, seu centum geminum Briareum existimastis, hominis inquam hyperbolem, vespertinam vmbram, Rhodium colossum, Gigantomachiæ Colophonem, vnam ex Herculis columnis, hoc est hominem, cui possit inscribi, Non plus vltra, &c.

P. Famianus lib. 3. prol. 2.

Pumilio, siue homo statura breuissima.

HOmo bipalmaris erat: homo inquam? hominis indicium dicere volebam, somnium hominis, saldum animæ, hominis quadrantem, particulam frustumque hominis, sigillum, compendium, aut si mauultis; hominis breuiarium. videri illum quidem hominem natura voluit, conataque est; & vero apparebant huius conatus in illo vestigia, sed opus non absoluit, ac pro homine hominis specimen dedit. Nimirum lepidissimus hic Regulus, qui suis se appellationibus facilè inuoluebat, totus effluxerat in nomina: diceres punctum ac centrum videri, ex quo lineæ complures abeunt, ac punctum vndique circunstant, ipsum verò centrum effugit aciem oculorum.

Idem ibidem.

ANIMVS HVMANVS.

Est enim cælestis animus ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ æternitatique contrarium. sed credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, vt essent, qui terras tuerentur, quique cælestium ordinem contemplantes imitarentur eum vitæ modo atque constantia. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio: cum tanta celeritas sit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorumq; prudentia, tot artes, tot scientiæ, tot inuenta non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem: cumq; animus semper agitetur, nec principium motus habeat, quia ipse se moueat, nec finem quidem habiturum esse motus: quia nunquam se ipse sit relicturus; & cum simplex animi sit natura, neque habeat in se quidquam admistum, dispar sui, atq; dissimile, non posse eum diuidi: quod si non possit, non posse interire: magnoq; esse argumento, homines scire pleraque antequam nati sint, quod iam pueri cum artes difficiles discant ita celeriter res innumerabiles arripiant, vt eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci, & recordari. Hæc Platonis fere. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem nunquã persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus viuere, cum exissent ex ijs emori: nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euasisset; sed, cum omni admistione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpisset, tum esse sapientem, atq; etiam cum hominis natura morte dissoluitur, cæterarum rerum perspicuum est, quò quæque discedat. abeunt enim illuc omnia, vnde orta sunt: animus autem solus nec, cum adest, nec, cum discedit, apparet. *Cicero in lib. de senect.*

Mens, siue Ratio.

Etenim duo sunt in nobis munera diuina, vtilitate magna, nobilitate prima, ipso genere præclara, ratio, & quasi nuntius quidam rationis, & interpres, sermo. Illa res abditas inuestigat, inuestigatas comprehendit,

hendit, comprehensas digerit, & componit, dissipata colligit, collecta diuidit, præterita recordatur, cernit instantia, futura coniectat, & extrema conferens primis, omnium rerum cursum, & euentorum consequentiam notat. sed hæc omnia veluti quibusdam obruta tenebris latent, inclusa penitus in pectoribus, & animis nostris: quæ vbi lumen orationis accessit tum demum ab hominibus patefacta, & illustrata cernuntur. *P. Perpinianus orat. 6.*

Datus est item menti Reginæ pro regno mundus, pro imperio rerum vniuersitas; pro regia domicilium corporis pulcherrimè descriptum in fani speciem, artificio mirabili, non auro, gemmis, ebore, marmore, sed ossibus, neruis, carne, venis, sensibus, pretiosioribus rebus ædificatum, in quo perscecando philosophi obstupescunt, in contemplando Theologi stupefacti mirantur: pro arce caput in celsissimo, tutissimoque loco situm, in quo voluntas palatio præest, & Prætorio; conscientia est à secretis, memoria sanctius ærarium, supellectilis cella, totiusq; thesauri custodia, facultates reliquæ animi, sunt administræ, sensus interiores, cubicularij, laterumque stipatores. Qui vigiles, & custodes extrinsecus? Angeli corporis expertes, qui nec lassitudine defatigantur in vigilijs, nec defatigatione oppressi obdormiscunt in excubijs. Qui satellites, serui atrienses, & speculatores, omnia diligenter explorantes, & ad Reginam fideliter deferentes? Quinque sensus exteriores, inter quos veri sunt oculi Reginæ, veræque aures Imperatricis; qui omnes celeriter, vel res ipsas, vel rerum imagines, & simulacra Dominæ repræsentant. Propterea partim in arcis excelso loco, tanquam in altissimis speculis excubant; partim quasi sagacissimi accipitres per aerem venantur quæcunque per inane feruntur; partim vt venatici canes in vijs opportunis omnia sagacissimè vestigant, & subodorantur. num desunt illi cursores, & ignes, quibus in solio suo residens domi cuncta cognoscat? minime vero. Sol, Luna, sydera reliqua: flammæ nostratis ignis astrorumq; splendores sunt illæ faces, quarum ope de finibus quoq; cœli fit omnium certior; cursores autem tum diurni, tum nocturni, qui non tam incitatis, & mutatis equis, quam vehiculis, & quadrigis, quam tabellarijs, nauiculis, & nauigiolis episcopijs; quam volucribus pennis, alarumq; remigio properant, accurrunt, aduolant ad regiam è longinquis locis, & temporibus ab extremis oris Imperij, quæ gesta sint, quæ

gerantur

gerantur Reginæ fidelissimè renunciant; odores sunt, colores, litteræ, signa, figuræ, soni, verba, voces, cæteraque res obiectæ sensibus, quæ tametsi nullus eas venetur, & inquirat, & in ipsos sensus diuino iussu se se ingerunt, irrumpunt, illabuntur, *P. Iul. Nigron. orat. 10.*

Non videtur mens, & videt, ac perspicit tam quæ in homine, quam quæ extra hominem sunt omnia. Naturam rerum omnium caducarum scientijs, & artibus tanquam directis, ac certis itineribus peruagatur, per cælum, terras, & maria incredibili celeritate discurrit. Nec in his acquiescens, è caligine ista rerum mortalium ipsa cœlorum penetralia peruadit, mentes ab omni coniunctione materiæ sinceras perlustrat, & vsque ad ipsum primum vniuersorum Satorem contendit, cuius maiestatis percussa radijs velut temulenta efficitur. Iam inuestigare occulta, rebus imponere nomina, mortales in agris bestiarum ritu vagantes, victuq; ferino vitam tolerantes vnum in locum compellere, & congregare, eorumque immanem feritatem ratione, & oratione in mansuetudinem, facilitatemque conuertere, sonos vocis infinitos paucis litterarum notis amplecti, in domos superas scandere, astrorum ortus, obitus, cursus, progressiones, institutiones notare, dies, menses, annos, circumscribere, defectiones solis, & lunæ cognoscere, longèque ante prænoscere, & in posterum tempus prædicere: hæc, & similia ab animo profecta certè diuina sunt. Ille & præterita recordatur, & futura prospicit, & præsentia complectitur: ille sapit, ille sentit: ille vult, ille viget, quæ cum Deo habet communia. Ille demum consequentia cum antecedentibus connectens: quid ex quo efficiatur aut probabili, aut necessaria argumentatione concludit, singula definit, circumscriptèque comprehendit. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 9.*

Memoria.

Age igitur: memoria præ alijs valet Orator. Et verò etiam gloriatur tanquam excellenti vitæ bono, tanquam thesauro, & penu disciplinarum, germana litteraturæ, musarum parente, altrice Sapientiæ, insigni demum argumento Diuinitatis. Quid enim? an potest quicquam esse, aut excogitari præstantius quam eam patere in animo capacitatem, quam immensa rerum aliarum alijs quotidiè accedentium congeries

ries non modo non exæquet, non expleat, non cumulet, sed dilatet etiam, laxetq; ac fundat amplius, nouosque semper sinus, ac recessus intus latè lacunosos aperiat? quid admirabilius, quam rerum, verborumque multitudinem forma variam, sensu discrepantem, numero infinitam, ijs loci angustijs ita non confusè, ac permistè, sed distinctè, electeque conseruari, vt quasi discreto, descriptoque in capita, seu familias populo, in fronte domus Domini titulum legere, indeque habitatorem euocare, aut gentem vniuersam censere facilè possit? quid accomodatius, quam simulacrorũ ingentes copias, tamquam addictam vbique tibi Sacramento militiam, eo inter se nexu ac fide coniunctam, cohærentemq; habere, vt siue vnum quodque separatim, siue confertim vniuersa, siue singula ordinatim in aciem proferre velis, nihil planè in tanta rerum turbà turbetur, sed alia procul atq; in recessu sita prodeuntibus locum cedant: alia semiaperto aditu quasi tentabunda, & an ipsa quærantur, exploratura subsistant, alia se totà confestim promant, atque in medium certò euocata prosiliant? Hoc autem tam magno, tam fido domesticorum agmine instructus animus, quam speciem sui auditoribus exhibebit, dũ nihil agetur vnquam, nihil cadet in consuetudinem quotidiani sermonis, nihil in disquisitionem, deliberationemque aliquando vocabitur, cuius arbitrium ille continuò petere ab antiquitate, testes citare maiores, sententijs, exemplisq; confirmare, dicta sapienter, fortiter facta, excogitata prudenter inserere, cum recentibus antiqua, nostra cum externis, cum vltimis prima, mediaq; conferre ad pompam vsque ostentationemque non valeat? *P. Famianus lib. 1. prol. 1.*

Audieram de adolescente Corsico tenere eum artem quandam memoriæ planè Prodigiosam, quare vt eius specimen aliquod daret, vna omnes, qui aderamus, in proximum cubiculum ingressi, consedimus. cæpi ego dictare nomina latina, græca, barbara, significantia, nihil significantia, tam varia, tam nihil inter se cohærentia, tam multa, vt, & ego dictando, & puer, cui mandatum erat, vt ea exciperet, scribendo, & cæteri, qui aderant, audiendo atq; expectando fessi iam miris modis essemus omnes. ipse vnus ex omni numero alacer, ac recens, assiduè plura poscebat. Sed cum ego ipse modum aliquem fieri oportere dixissem, abunde mihi satisfactum iri, si vel dimidiam partem eorum, quæ dicta erant, recitare potuisset: tum ille fixo ad terram obtutu, magna nostra

omnium

omnium expectatione tacitus aliquandiu stetit. quid verbis opus est? vidi facinus, vt ille ait, mirificissimum exorsus loqui, plane omnia, eodem ordine, nusquam prope insistens, nusquam hæsitans, nobis stupentibus, reddidit. deinde ab vltimo incipiens, sursum versus peruenit ad primum. rursus ita, vt primum, tertium, quintum, ac si deinceps omnia diceret, quo denique quisque voluerat ordine, sine nullo errore omnia referebat. idem postea, cum ei iam familiarior factus essem, sæpe expertus, vsquequaque verum deprehendi; ipse mihi aliquando affirmauit, & erat ab omni iactantia alienissimus, se triginta sex millia nominum eo modo recitare posse. Quodque admirabilius est, ita hærebant omnia in animo, vt vel post annum diceret, se quæcumq; memoriæ commendasset, minimo negotio repetiturum. ego certe post multos dies facto periculo, verum comperi. *Muretus lib.3.var.lect.c.1.*

Audistis à doctoribus vestris sępenumero pueri; legistis passim apud probatissimos auctores, atque in primis apud Marcum Tullium Ciceronem exemplar eloquentiæ: tum in vobis ipsis sentitis animo, insidere capite intimo, ad imas aures cellam nescio quam angustissimam loco, capacitate latissimam, dispositione plane mirificam, quam memoriam appellare consueuimus. In eam incredibili quodam artificio naturæ, distinctam sedibus distributam armarijs, diuisam loculis, instructam arculis, tamquam in sanctius ærarium maximus quidam, copiosissimusq; thesaurus importatur; non gemmis, non margaritis, non auro argentoque facto, infectoue conflatus, sed rebus pretiosioribus; ijs videlicet omnibus, quas vel sensibus percepimus, vel mente concepimus, vel ipsi cogitatione finximus. In eodem ærario conditæ res à nobis gestæ, fictæ, dictæque; sæculorum omnium historiæ, quas legimus; nomina rerum, atque hominum, quos nouimus; doctrinas omnes, quas didicimus; artium, quas exercemus, præcepta; sapientia denique vniuersa custoditur. Latent in illis receptaculis hæc omnia, siue reapse, siue in suis imaginibus, & simulacris, quæ fluxerunt ab eis; latent, & multo plura, quæ præterij, septa, recondita, inclusa nisi aperiantur, inde paulatim depromantur, & sensim efferantur in lucem. Quænam igitur erit illa de nobis tam benemerita clauis, cuius beneficio tam abditæ, retrusæ, ac circum septæ memoriæ fores aperiantur, patefacta ianua pandatur, atque aures nostræ diuitijs ingentibus, de thesauris alienis; auresque aliorum vicissim

opibus

opibus de nostro ærario, mutua sermonis communicatione perfruantur. *P. Nigronius orat. 2.*

Ac memoriæ quidem quam admirabilis ipsa varietate facultas; firma est ac tenax, si quid insculpseris velut ære incisum immortaliter consignatum manet. Cerea est ac facilis, fluminis instar sigillum accipit, sed præterfluentis horæ, tanquam vndarum in se se recurrentium lapsu sic deletur, vt nullum vestigium relinquat: tranquilla est ac pura, tanquam imaginoso in speculo non modo res, sed rerum infinitas series incommutabili successione fidelissimè repræsentat; ac cum opus est pari fide velut depositum pignus illæsum, atque intactum reddit.

Ex Palatio eloq. exer. 1. lect. 1. pun. 1.

Ingenium.

ITa in homine quiddam, quod scientia cultum, virtute perfectum esset, Deus immortalis ingenerauit; quodque ita cæteris naturæ quasi miraculis antecelleret, vt se ille vnius hominis opificem mallet, quam tot ac tam variarum rerum procreatorem videri. Quid enim est tam admirabile, quam tam incredibilem orbis partium diuersitatem ac speciem vnius ingenij quasi motu versari? Quid tam magnificum quam in hoc vno tanquam theatro ac domicilio, ita omnia diuinæ argumenta potentiæ, lumina rerum omnium, gloriæ ornamenta splendescere; vt quod de annulo Pyrrhi Epirotarum Regis memoriæ proditum est, in cuius gemma auro illigata nouem musarum chorum, non ars vlla, sed natura ipsa discurrentibus maculis, ac serpentibus riuulorum in morem venulis sua sponte inscripsisset; sic collectam in humano ingenio, & congestam huius vniuersitatis speciem, dignitatem, maiestatemque cernamus? Quid tam circumfusum tenebris, quod illius lucem splendoremq; possit effugere? An verò existimatis vllam tantam esse, non dico in rerum initijs, cum ad suas sedes ac domicilia conuolant, sed in altissimis cælestium orbium conuersionibus velocitatem, quæ possit vlla ex parte cum humanæ mentis atque ingenij incredibili celeritate conferri? Quid enim tam inauditum quam puncto temporis per hanc rerum infinitatem vagari; ijs à quibus longissimè absis, interesse; quæ nunquam videris quodammodo aspicere; quæ semel videris, signata in animo eorum

specie,

ſpecie, ac pulſu imaginum, eadem etiam ſi interierint, quotieſcunque lubeat, intueri? Iam verò quantam illius dignitatem nobilitatemque eſſe arbitramini, quod non, vt ineptè ac ridiculè philoſophi quidam olim ſomniarunt, è neſcio qua cæli curſu expreſſa materia ſatum, ac generatum habemus; ſed quod ita ex vna illa beatiſſima ac feliciſſima mente delibauimus, vt pulcherrimum hoc corporis domicilium, veluti radio quodam, vt cum Platone loquar, illuminetur diuinitatis?

P. Franc. Remondus orat. 2.

Duas habet homo facultates omnium præſtantiſſimas, Intellectum, & Voluntatem: hac in amorem fertur & odium; illo vera diſcernit à falſis, inueſtigat, capit, cognoſcit; & ſi acutior fuerit atque ſolertior, hoc vocatur ingenium: cuius Deus bone quanta eſt velocitas, quàm celeres motus & planè ignei! Vis diſiunctiſſimas terrarum partes peragrare? iam peragrauit. præcipis oceanum tranare? iam tranauit. iubes in cælum euolare? iam euolauit. cupis detinere? non potes. quos enim obices oppones? pone terræ molem: penetrabit. pone clauſtra adamantina: perrumpet. pone cælum: perfringet. ad extremam vſque naturam peruadet, & ſi quid extra eſt, ſcrutabitur. *Et infra.*

Sed quale iſtud erit quod quærimus? Ingenij & doctrinæ princeps Ariſtoteles commodè quidem ingenia in tria genera diuidit: & alia inertia facit & ſtupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Alia nimis velocia eſſe cenſet & calida, quæ plerunque in ſtultitiam, & furorem degenerant. Tertium locum obtinent, quæ ſedata ſunt & manſueta, atque ideo meliora ad omnem rationem humanitatis. Non placent ingenia ſimiarum, quæ verſatili leuitate deſultoria huc atque illuc volitant, in nugis & quiſquilijs triumphant, in ſerijs rebus hebeſcunt: ſordent mihi pigra & abdomini dedita, quibus niſi culinæ nidor ſuboluerit, nunquam excitabuntur: nauſeam mihi faciunt ſordida ſimul & callida vulpecularum, quæ nihil niſi lucri, pecuniæ, & malitiæ vias conſectantur; in quibus ſi turpiter inſanierint, perbeata exiſtimantur. Volo ingenium ſimplex, candidum, ſolers, conſtans, feſtinè lentum, magnum exaggeratum, quod ſe ſupra auaritiam, ſupra ſordes, ſupra voluptatem ad cælum vſque efferat. *P. Cauſinus de Eloq. l. 3. c. 1. & 4.*

Hæc autem inuentio rerum, quas expeditè, atque in omnem dicendi occaſionem intentus illico expromat Orator: hæc celeritas animi tranſferentis

ferentis se se in omnem partem, omnia vbique rimantis, omnia colligentis: hæc mentis feracitas progignentis tam multa, tam varia, tam apta rebus, tam opportuna temporibus, tam decora personis, quis non videt quanti opus ingenij, quantæque intelligentiæ sint opes? *Et infra.* Cum longè secus Oratori contingat, qui congredi eo cum homine debet, cuius ingenium per se latens, multiplex, ac tortuosum, vbi se quæri sentit, ac de rebus suis agi; ita se nescio quos intra flexus, atque anfractus abdit, sepit, obstinatèque concludit, vt nulla via nisi Thesei filo, idest sagacis prudentiæ ductu adiri, extrahique posse videatur. Hinc illa indagatrix solertia opportunitatum, locorumque obseruatio, temporum prouidentia, statuum coniectura, omnium delectus, quibus Orator adeo tempestiue aditus tentat, occasiones prouidè venatur, sedes ac loca sagaciter explorat, rem ipsam vestigijs pene omnibus odoratur, vt insinuatus semel in hominis animum, ei non modo non inuito, non oppresso, non modo patienti, aut non repugnanti, sed volenti etiam perlibentique, de gradu, deque fortunis suis cedere persuadeat. *P. Famianus lib. 1. prol. 1.*

Ratio id est vis animæ quæ docet quid faciendum.

IN animo cum pars vna sit, qua intelligimus, qua ratiocinamur, qua proximè diuinam naturam accedimus; altera quæ rationis ipsa quidem per se particeps non est, sed obtemperare tamen rationi potest, cum quod fieri ius est, id fit; hoc est cum pars illa superior imperat, & tanquam habenas tenens currum regit: paret altera, & quo illa cumque ducit sequitur: tum omnis honestas, omnis dignitas, omnis officij ac virtutis splendor elucet. At cum excusso rationis iugo cupiditas, quasi seditiosus aliquis ac turbulentus ciuis fasces arripit, in arcem inuadit, mentem de sua sede contra ius fasque deturbat; tum vt nauis discordibus acta ventis, sic hominis vita contrarijs, & inter se pugnantibus fœdissimarum libidinum flatibus agitata, in omnem scelerum ac flagitiorum turpitudinem præceps ruit. *Muretus to. 1. orat. 8.*

Est autem vera lux & vis, recta ratio naturæ conuenienter apta, diuinitus incisa mentibus: non Prætoris edicto, non Ciuitatis iure suscepta, non tradita: sensibus intimis consignata, non arte conscripta: vis in

omnes

omnes diffusa gentes, constans, immortalis, inuicta, sempiterna, sincera, sacrosancta: quæ primum & falsum à vero dijudicans, & honestum quid sit ab eo quod sit turpe, ad officium iubendo vocet: vetãdo à frande deterreat: quæ tamen neque probos & integros frustra quid agere iubet, aut vetat: neque sceleribus occupatos, improbos iubendo, aut vetando monet. Huic legi nec obrogare quicquam, aut ex ea derogari quicquã, aut tota abrogari potest: non per Senatum eam soluere: non per populum, non alia maiore potestate possumus; & (vt est apud Romanum Platonem) non quærendus est explanator, aut interpres eius alius: nec erit alia lex Romæ, alia Athenis: alia nunc, alia posthac; sed & omnes gentes, & omni tempore vna lex & sempiterna, & immortalis continebit: vnusquisque erit communis quasi magister, & Imperator omnium Deus: ille legis huius inuentor, ille disceptator, ille lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur: hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia quæ putantur, effugerit.

P. Stephonius prosa 3.

STOLIDITAS ET AMENTIA

Margitæ stoliditas.

MArgites sub humana specie somnium hominis, non homo fuit. medius erat inter stipitem, & saxum: stabat, vt stipes, stupidus erat, vt saxum. Is quantillus esset fungus festiuissimo carmine descripsit Græcorum facetissimus, idemque grauissimus Homerus, & Homeri concinnator Aristarchus, & Aristarchi Mystagogus Eustathius expoluit: & Subædituus Eusthatij Suidas. Hebetudinem cogitationis, cæcitatem animi, stultitiam mentis, ignauiam corporis, inertiam, languorem, desidiam vitæ fuisse tantam in Margite, quantam in homine cogitatione vix fingere possemus, nisi stultitiam ipsam, inertiamque fingamus. Vel ex hoc facto conijci licet, quod Xantippa mater eius seruulum adiunxit illi custodem corporis, qui perpetuo muscas abigeret: nisi fecisset: viuum hominem culices comedissent. Margites autem, quàm egregiè se nesciret, quid animantis esset, an sentiret, an omnino viueret:

facilius

facillus qui nihil intelligunt, quàm ipse de se docere potuisset. Vos ipsi considerate, quam hebes, aut bardus esset. Serio percunctari solebat è prætereuntibus, vt in quemque ciuium, aut hospitum incidisset. Dic sodes mi homo quis ego sum? & qui vocor? si nosti. Idem non semel accuratè dubitare cæpit; vt ex ipsis adeò parentibus exquireret, vter eorum se se partu dedisset in lucem, an Pater, an Mater? Eundem semel, an sæpius vterque peperissent? quinam posterius in vitam ingressi fuissent ipse filius an Parentes? cur sibi mater esset Xantippa, non soror, Patrem ipsa mater, an matrem pater ipse genuisset? idque ne per pueritiam illum ineptè peccasse credatis: natu iam plane grandiusculus interrogabat: vt siquidem aliquid sapere debuisset; multum sapere per ætatem propemodum posset: cum & prima lanugine pubesceret, & maritus iam iuuenis Sponsæ iam iam ducendæ sponsalia misisset. Impedit hoc loco pudor, quominus exsequar, quæ post nuptias acciderunt. ea (quia subturpicula sunt, & arcana; quamuis ridicula) non exponam. Per idem tempus accidit, vt in aprico Margites inambularet auersus à Sole: sui corporis (vti sub luce fit) explicarat vmbram. Stupor hominis! ad illius aspectum suspenso vestigio, ne quid pede forte frangeret, consistit exanimatus: hæsitare: cunctari: circumspectare: disquirere, quid illud esset rei, quod ante pedes abiectum iaceret: quid hic expectatis, Quirites? quid existimatis huic acutissimo Philosopho suam vmbram fuisse visam? quidlibet excogitate, vincam expectationem vestram. Vmbram interiecti corporis; opacum stantis hominis simulacrum, imaginem humo iacentem radio Solis à tergo ferientis eductam, ille peracutus vir animum suum, imò semetipsum, nescio vnde foras eiectum, putauit. non mentior: Serio putauit, se se quasi deliquisse, per rimas in externum Margitem ex interiore Margite dilapsum. Ergo, quasi vinum è dolio fugisset, inane pectus iterum, atque iterum pertundit: reddito nescio, quo sonore, ceu penitus exinanito, quod intus fuisset; euanuisse sibi visus est. Et gestu quo fugam animi declarant, qui vehementer exanimantur, plumbeus homuncio primo perterrefactus exalbuit: mox adductis superciliis, contractaque fronte: passis brachijs complosisque palmis incerta, timida, submissaque voce, sane quàm dolenter. Ilicet: actum est, inquit. Funditus effluxi: ne guttula quidem mei subsedit in fundo scilicet. quamdudum ego plenus rimarum sum; vt hac, illac perfluam, &

tanquam oleum deliquescam? heri quidem, & nudius tertius hæc diota nihil distillabar. nunc vbi fatiscit corpus? nunc vbi rima dehiscit? egregiè certè disperij. siue per rimam, siue periculo quantus eram, tantus effugi. Margita miser, quid te fiet, vbi te diffluxisse resciscet mater? nunc illud est: cum mihi recusandum non est, quin me mater occidat. qui seriam hanc releuerim imprudens, & diligentius non adseruauerim: ne me prodigè totum effunderet. Eheu, quam ego nunc totus displiceo mihi, quam me tædet mei, quam pudet. neque quod principium inueniam orationis ad placandam matrem scio.

Quid melius est, quam vt hinc intro habeam; & me suspendam clanculum?

Sistam tantisper, dum abscedat hac à me ægrimonia?

At enim, heus tu, qui profusus humi iaces: & foras elapsus nos inscientes, & inuitos, siue ioco, siue serio, certe liquido perdidisti: domum confestim redi: recipe te quamprimum ad nos, dum licet, & regere Margitem in locum, vnde miserum sine venia, nouo more profudisti. Eho dum, sponte ne redis? an malo cogendus est? papæ, quam longulus? Ille duplo, quam ego, maior est scilicet. Cum dicto cæpit vmbram alterno metiri gradu. nimirum vmbra tanto se se longius intendebat, quanto passus vlterius ipse protenderet; dum oram vltimam nullam videt, quo fugis? exclamat. illico mane fugitiue Margita. clamabat ille percurrens; sequentem vmbram fugiebat. Vbi non cursum ille, fugam illa non sistit: iterum adeste populares, implorat. opem ferte percunti: properate cum armis, circumsistite contumacem: subsistite fugientem: expedite trullam, infundibulum afferte, colligite me miserum elapsum à me ipso; Margitem liquidum refundite in Margitem. Si qui ciues ad has voces accurrerunt effusè risere scilicet. nam Heraclitus nondum erat natus, qui nimirum risum obiurgare posset.

P. Stephonius Prosa 8.

Xerxis amentia.

SEd hæc superbissimæ sectæ aduersus aquas offensio concitata excitat nobis è Sepulchro memoriæ sectatorem illum nugarum in tragædijs, Regem dico Xersem, follem illum gloriatum plenissimum in

ludô fortunæ. Hic enim cum inuito pelago enauigare vellet in Græciam, expeditione primum classis immensæ, tum substructione pontis immanis dicebat velle se, asperum Neptuni genium erudire ad mansuetudinem, quin & collo eius sempiternum iugum imponere; sed cum exorta subitò tempestas, ceu cachinnus Nerei regiam stultitiam irridentis, linea, atque saxea repagula, quasi vimina iuncea dirupisset, nunciatur Regi, Neptunum Deum esse refractarium, non tenere disciplinam, sapere supra magistrum, seruum esse nequam, iniectas manicas disiecisse, lapicidinam integram cum suis lapidibus labefactasse. Tunc enim vero Xerses machæram concutiens armiger ille Mauortis, siue potius ferulam intentans magister Saperda Mercurij, malum, inquit discipulum, peiorem seruum, pessimè accipiam fustuario, & lumbifragio. Igitur Aegæo mari colaphos ducentos incutite, Hellesponto verbera infligite ad minus trecenta, mediterraneo mancipio ferocienti, pro manicis compedes crassas iniicite. Quid facerent milites insaniente Imperatore? nihil profectò stultius est, quam si sapere membra velint, delirante capite. Igitur acceptis fustibus, excussis palmis tundunt mare, verberant fluctus, compedes vægrandes iniiciunt pelago, stringunt ventos, ligant procellas, hoc est, frustra laborant, nihil agunt, nisi quod stolidi facerent ac furiosi.

P. Leo Sanctius flor. l. 1. præf. 12.

CONSCIENTIA.

RECTA ratio naturali collustrata lumine, quæ re non distinguitur à conscientia Dei vices in nobis tenet; & imaginis diuinæ precipua pars est, de qua disserimus. Itaque hæc ipsa imago, quæ, & rectæ rationis iudicium, & conscientia dicitur; modò vt monitor, corrector, ac pædagogus, ex Origene, diuino instinctu tacitè clamans, & intimis auribus antè patrandum scelus, vt notauit S. Dorotheus, vociferatur, *Noli facere*: quo clamore sæpè animum iam iam lapsurum in culpam vel sustinet, vel retardat. Modò tamquam acer, & acerbus accusator, vt Philo, Chrysostomusque loquuntur; aut salutaris aduersarius, vt Saluator appellat, admisso maleficio commaculatum accusat, ob-

iurgat, & criminis commissi recordatione coarguit. Modò quasi testis, ex Paulo, verax, fidelis, memor; qui mille testibus oculatis, auritis, iuratis æquatur; aduersus animum assinem culpæ producitur: nec testificari desinit vnquam, tametsi repellatur interdum, & cohibeatur; quia verum id est, quod propemodum Christiane dixit ille,

Nocte, dieque tuum gestas in pectore testem.

Deindè post monitiones iteratas, post accusationes summo iure factitatas, post testificationes, quæ conuincunt, vt æquissimus iudex, qui nec amicorum precibus mollitur, nec potentiorum minis terretur, nec locupletum largitione corrumpitur, nec odio, nec amore flectitur, à Deo constitutus, in tribunali diuino sedet; vt Chrysostomi verbis vtar, & legem naturalem tamquam assessorem asciscit. Hic citatus reus; sistitur ante tribunal, re præiudicata prope condemnatus; conuictus auctoritate testis, sine quæstione, sine tortore crimen confitetur; pœnam lacrymis deprecatur. Verum quoniam agitur summo iure, nec rei fletu commouetur iudex, probe causa cognita sententiam pronunciat, reumque condemnat. Postremo damnatum eademmet conscientia maleficiorum, vt carnifex, ac valentissimus tortor, exquisitissimis supplicijs, angore animi, recordatione malefacti, pænæ metu sempiternæ vexat, cruentat, excarnificat. O iudicium, ò seueritatem! *P. Nigronius orat. 22.*

VITA HVMANA.

HVmanæ vitæ conditionem præcipuè primus & vltimus dies continet, quia plurimum interest, quibus auspicijs inchoetur, & quo fine claudatur: ideoque eum demum felicem fuisse iudicamus, cui & accipere lucem prosperè, & reddere placidè contigit. Medij temporis cursus prout fortuna gubernaculum rexit, modò aspero, modò tranquillo motu peragitur, spe semper minor, dum & cupidè votis extenditur, & fere sine ratione consumitur. Nam & si eo bene vti velis, etiam paruum amplissimum efficies, numerum annorum multitudine operum superando. Alioqui quid attinet inerti mora gaudere, si magis vitam exigas, quàm approbes? *Valer. Max. l. 9. c. 12.*

Si

Si tuam naturam noueris, negabis insolentem esse calamitatem tuam. Mortales nati sumus: calamitosi sumus: volucris imago vitæ: fugax vmbra concreti pulueris, fugitiui temporis ludibrium, palæstra mortis. Communis omnium conditio, priuata videri non debet. In hæc verba legis antiquissimæ, nulloq; vnquam tempore antiquandæ, quoad erunt, qui mori possunt, necessitas humana iurauit; ortum vt occidat, vt aucta consenescant. Nascimur: viuimus: morimur. Hæc humanarum rerum elementa sunt. *Pater Stephonius or. 2.*

Vitæ breuitas.

INcertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum verò, & breue etiam in iis, quibus largissimè contigit, vniuersum vtiq; æui tempus intuentibus. Quid quod æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisq; spatio vitæ suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pænæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, non senectæ in pænam viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus incessus, dentes etiam, ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. *Plinius hist. nat. l. 7. c. 50.*

Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Peruenisse te ad vltimum ætatis humanæ videmus. Centesimus tibi vel supra premitur annus. Agedum ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum Respublica, quantum cliens abstulerit. Adiice morbos, quos manu fecimus. adiice quod & sine vsu iacuit. Videbis te pauciores annos habere, quàm numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilii fueris, quotus quisque dies, vt destinaueras recesserit, qui tibi vsus tui fuerit, quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit: quàm multi vitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes: quantum vanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit; quam exiguum tibi de tuo relictum sit, intelliges te immaturum mori. *Seneca lib. de breu. vitæ c. 3.*

QValis autem est ortus vester? quibus cooperti byssinis aut purpureis tegumentis huius luminis oras visitis? qua innocentia? qua rerum cognitione præditi? qua dicendi facultate instructi? quibus valentes viribus? quibus armis? Nudos ex aluo profusos terra excipit, natiua labe contaminatos, ignaros omnium, mutos, fandi nescios, imbecilles, inermes, lacrymantes prorsus à belluis parum differentes. Quot porrò cernuntur, qui ipsimet se nunquam natos, aut quamprimum emortuos esse optare deberent? qui & consanguineis verecundiæ, & parentibus mœrori, & generi humano dedecori sunt: nempe monstrosi partus, & aut membris mutili, aut sensibus imminuti, aut animo parum valentes. Quam verò è corporibus vestris commoditatem percipere licet? Bestiæ oneribus ferundis sunt idoneæ, lanas, catulos, lac, butyrum, caseum, carnes demum & pelles suas ad vos alendos vestiendosq; largiuntur: herbæ dant flores, dant victum, dant medicinas: arbores sufficiunt poma cuiusque generis, vinum, oleum, balsamum: vestri fructus tam spurci, vt verecundiæ lex naturalis eos abscondere iubeat, & sine honoris præfatione inter castas aures nominari vetet. Cum ætas firmata aduenerit, quale tum quantumq; agmen laborum, defatigationum, morborum, miseriarum, dolorum, periculorum, perturbationum, malorumq; & incommodorum grauissimorum in eam incurret? Omnes anni, omnes menses, dies omnes, noctes omnes, horæ quodammodo singulæ aliquid pariunt, quietus & lætus ne sis.

P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 45.

Fœminarum Vita miserijs obnoxia.

AGite iam Prudentia, non Voluptas in consilium adhibeatur inimica rationi: sensus clandestinus sceleris consiliarius, rejciatur: blanditias illas naturæ procul amoueamus. Hæc verum iucunda esse intelligitis, an videri? Amare, & amari sapienti venenum voluptate conditum: formæ pompam circumferre, mimicæ leuitatis: venalem sensibus volitare, meretricium. carpere florem ætatis, tam turpe, quam dulce: in oculis esse iuuentutis: habitare in oculis aliorum, sæpe noxium,

semper

semper ignominiosum: florere amicitijs, inuidiosum: in inuidia esse, periculosum: nuptijs animum adijcere, licet concessum; blandum malum? Viri viuere arbitratu, matronale seruitium; statim ab ipsis nuptijs fluctuare curis, voluntarius dolor: animum in multa discerpere, atque distrahere, carnificina tam molesta, quàm libera: iuuentutem, voluptatis caput, & crebro fluxu, & defluxu ætatis arescere, intolerandum. filios, si nullos suscipias, timebis solitudinem: si multos; egestatem: si paucos, orbitatem: & quos suscipias cum gemitu, illorum mox vitam cum sollicitudine educes: mox funera cum mærore produces: denique aliunde pendere, semper aliquid suspicari, ingemiscere damnis, torqueri doloribus, discruciari cura, inuidia dirumpi, mortem metuere, vitam odisse, is habebit in optatis, qui mentem melius optaret à Deo.

P. Stephonius Prosa 15.

Fæminarum in coniugali vita commoda & incommoda.

AT matris dulce tandem nomen; nempe; sed partus dedit. plurimis inniti præsidijs posteritatis iucundum; sed emendum dolore. tuam indolem in multis ex te natis agnoscere, mel ipsum voluptatis; sed à puerperio eximendum, & quanto cum felle miscendum. laxare ædificia thalamis, Nurus ac Generos, Nepotes ac Neptes, Affinium & agnatorum domi consociatos greges videre: illorum afflatu aspectuque amara curarum eluere: molestiarum onera cum vitæ consorte partiri: dolorem tuum illius dolore lenire, & illius vicissim tuo: eadem velle, eadem odisse, eosdem ex tuis vel perhorrescere, vel optare: ad illius gemitus ingemiscere, eius lętitia exhilarari, collacrymari ad lacrymas: ærumnas nimium in humana vita multas vltro citròque communicando vel omnino tollere, vel eleuare: nonne ipsa videtur medulla dulcedinis? Quid illa? propinquitatibus & cognationibus amplis insistere: sobrinorum consobrinorumque gregibus stipari: carissimorum coronam assidere moribundæ: viuere post obitum in suis: superesse sibi desiderio sui in plenissima domo relicto: ab ijs quibus vina sponsalia dederis, mortuam exigere parentalia, nonne summa votorum apud mortales, nonne beatum, nonne diuinum? Sint ista. sed quibus mixta doloribus? facile hæc dicuntur, & placidè fluunt, sed exploranti experientique salebrosa.

ipsum verbum Beatitudinis obducitur, sed quibus dilutum sit angoribus non intelligitur, nisi cum sentitur. Anhelant, percurrunt ad illa Virgines, vel naturæ illecebris illectæ, vel voluptatis præstigijs irretitæ, & intimis venis venenum perpotant, & cum illo quod expetunt, pestis quam non expectant acerbitatem. Cur hæc dum appendunt, illa non ponderantur? Mater eris, at post partum: filiorum & filiarum choros circumduces; sed patebis inuidiæ: sed patebis tot in locis vulneribus fortunæ, quot capita censes carissimorum tuorum: sed ad aduitam ætatem tollendi, quos pepereris, post puberem ætatem tolerandi. Nepotes ac Neptes ex te recensebis; sed ante emendi dotibus Generi: sed Nuribus seruiendum, quas vel obstruserit ingentis patrimonij auaritia, vel libido filiorum adsciuerit: sed census in capita describendus: sed familiaris res, si arcta, in immensum pro numero amplificanda: pernoctandum habitandumque cum curis: carpenda de somno tempora: somnus dilacerandus insomnijs: sortiendum quotidie quid optes, quid expauescas à te discendum: ad Virum, ad communia pignora naturæ, ad omnem familiam animus deriuandus; illis omnia timenda, quibus omnia cupias: vota quotidie facienda: fœcunditas in optatis habenda: post fœcunditatem orbitas deprecanda: explicanda sæpe pompa feralis: funestanda cupressu limina atratæ domus: sæpe mœrendum: soluenda iusta, Sandapilarijs & Vespillonibus quæstuosa, tibi luctuosa. Viuax senectus aut non optanda, ne suorum sit futura superstes; aut vt superstites habeat, breuis optanda. Spe, metuque æstuandum: vibrandus animus in longinquum, in ambiguum vibrandæ curæ. Et hæc quidem omnia semper adsunt, vt illis voluptatibus annexa; illa verò perrarò absunt, vt non à mortali conditione aliena. in plena domo paupertas & mendicitas, malorum vberrima messis: æs alienum, versutæ pecuniariæ, filiæ probra, filij flagitia, mariti pellices, Vxoris infames amores, amantium rixæ, ancillarum nocturna furta, scurræ, mimi, ganeones, nepotes, helluones, gnathones, & vitiorum ille turpissimus comitatus, stuprum, incestus, impudentia, ebrietas, commessatio, temulentia, facinus, flagitium, rei familiaris conturbatio, iactura famæ, vitæ corruptela, execrationes publicæ ciuium, illatæ, acceptæque iniuriæ, flammæ libidinis ardore accensæ, suorumque sanguine restinctæ, scelera semper luenda, nunquam expianda: vincula, latomiæ, exilia, proscriptiones capitum,

pitum,

pitum, sectiones bonorum, venalis hasta, trinialis ignominia, inulta familiæ nota, vita denique cum turpitudine transacta, cum infamia, cum mœrore, procul à suis, aut cum suis exacta, & è terris expulsa supplicijs. *P. Stephonius Prosa 15.*

Vita varietas.

ALium insatiabilis tenet auaritia: alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudicijs suspensa semper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit. plerosque nihil certum sequentes vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit. Quàm multis graues sunt diuitiæ? quàm multorum eloquentia quotidiano ostentandi ingenij spatio sanguinem educit? quam multi continuis voluptatibus pallent? quàm multis nihil liberi reliquit circumfusus clientium populus? Omnes denique istos ab infimis vsque ad summos pererra. Hic aduocat, hic adest, ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat, nec se sibi vendicat. alius in alium consumitur. *Seneca lib. de breu. vitæ c. 2.*

Vita delicijs affluens.

PRimum temporibus bibernis ad magnitudinem frigorum, & ad tempestatum vim, ac imbrium præclarum sibi hoc remedium comparat. Vrbem Syracusas elegerat: cuius hic situs, atque hæc natura esse loci, cælique dicitur, vt nullus vnquam dies tam magna, turbulentaq; tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines viderint. hic ita viuebat iste bonus Imperator hibernis mensibus, vt eum non facile non modo extra tectum, sed nè extra lectum quidem quisquam videret. Ità diei breuitas conuiuijs, noctis longitudo stupris, & flagitijs conterebatur. Cum autem ver esse cæperat, cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam viderat, tunc

tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus vsque eò se præbebat patientem, atque impigrum, vt eum nemo vnquam in equo sedentem videret. Nam vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur, in qua puluinus erat perlucidus, Melitensi rosa farctus. Ipse autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo: reticulumque ad nares sibi admouebat tenuissimo lino, minutisque maculis, plenum rosæ. Sic confecto itinere cum ad aliquod oppidum venerat eadem lectica vsque in cubiculum deferebatur. eò veniebant siculorum magistratus, veniebant equites R. id quod ex multis iuratis audistis: controuersiæ secreto deferebantur: paulo post palam decreta auferebantur. Deinde, vbi paulisper in cubiculo, precio, non æquitate iura descripserat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. *Cicero orat. 7. in Verrem.*

Cum verò in Circo flaminio non à Tribuno plebis Consul, sed à latrone archipirata productus esset: primum processit, qua auctoritate vir? vini, somni, stupri plenus, madenti coma, composito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, pressa voce & temulenta: quòd in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit grauis auctor vehementissimè displicere. vbi nobis hæc auctoritas tamdiu tanta latuit? cur in lustris & helluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia virtus tamdiu cessauit? nam ille alter Cesonius Caluentius ab adolescentia versatus est in foro, cum eum præter simulatam versutamque tristitiam nulla res commendaret, &c. Cum hoc homine, aut cum stipite Aethiope, si in foro constitisses, nihil crederes interesse; sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres. idem domi quàm libidinosus, quàm impurus, quàm intemperans, non ianua receptis, sed pseudothyro intromissis voluptatibus. Cum verò etiam litteras studere incipit, & helluo immanis cum Græculis philosophari, tum est Epicureus; non penitus illi disciplinæ, quæcumque est, deditus, sed captus vno verbo voluptatis. *Cicero in Orat. post reditum.*

Aspice Nomentanum & Apicium terrarum, ac maris (vt isti vocant) bona conquirentes, & super mensam recognoscentes omnium generum animalia. Vide hos eosdem è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes:

ctantes: mollibus, lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus. Et ne nares interim cessent, odoribus varijs inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parentatur. Hos esse in voluptatibus dices: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. *Seneca de bea. vita c. 11.*

Illum tu otiosum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit, qui in ceromate spectator puerorum rixantium sedet, qui vicorum suorum greges metatur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouissimos pascit? Non habent isti otium, sed iners negotium. Conuiuia me hercule horum non posuerim inter vacantia tempora; cum videam quàm solliciti argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum suorum tunicas succingant, quàm suspensi sint quomodo aper à coco cæsus exeat: quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria decurrant: quanta arte scindantur aues in frusta non enormia. Nec illos quidem inter otiosos numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt: quos & quando lauari debeant, quando pernoctare, quando cœnare, alius admonet: & vsque eo nimio delicati animi languore soluuntur, vt per se scire non possint, an esuriant.

Seneca de breu. vitæ c. 12.

Nunc vobiscum loquor, quorum æquè spatiosè luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico: quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant; nullum flumen, cuius non ripas ædificia vestra prætexant? Vbicunque scatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem sinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita montibus ad terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid prosunt multa cubicula? in vno iacetis. Non est vestrum vbicunque non estis. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula hinc maria scrutatur hinc terras: Alia hamis, alia laqueis, alia retium varijs generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus nisi ex fastidio pax est. quantulum enim ex

istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso voluptatibus ore libatis? quantulum ex ista fera periculosè capta dominus crudus ac nauseans gustat? quantulum ex tot conchilijs, tam longe aduectis per istum stomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam quòd non intelligitis vos maiorem famem habere quàm ventrem. *Seneca epist. 90.*

An quis subtractum sibi doleret de priuata luxuria, quum videret neminem vnum inueniri, qui auderet ad cœnam regiam flagitare remotorum littorum piscem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem. Nam delicati illi ac fluentes, & quales tulit sæpe Respublica, parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent: Horum gulæ angustus erat noster orbis: namq; appositas dapes non sapore, sed sumptu iudicabant. Illis demum cibis acquiescebant, quos extremus oriens, aut positus extra Romanum Colchus imperium, aut famosa naufragijs maria misissent; quos inuitæ quodammodo reluctantique naturæ hominum pericula rapuissent. Vt taceam infami sæpe delectu scriptos in prouincijs aucupes, ductasque sub signis venatorum cohortes militasse conuiuijs. nonne cognouimus cuiusdam retro Principis non prandia sæpe, sed fercula S. H. millies æstimata, patrimoniorum equestrium pretia traxisse? *Lat. Pacatus in Paneg. Theod.*

Sollicita Dæmonum arte panditur eius animo explicata series voluptatum, quibus frui abunde potest: Ad regias mensas exquisitissimorum pompa ferculorum, dispositæ inter conuiuas nectareæ patellarum cohortes laborante ad seruitium naturæ penu; iugulata in cellis reconditis languentis falerni dolia; latrante canicula fractus æstiua glacie in gemma concaua ambrosiæ liquor; ad gelidos aquilones, & aggeres niuium calente cubili molliores accubitus, lambente capillos brumali rosa; in mensarum exordijs primitiuæ laudes hyberno peponi, vernantibus per abacum hyacinthis, lasciuientes in auribus fidium vocularũq; coniugio varij concentus; in ædibus magnificentissimis Sabæorum atque Arabum nube fumantia laquearia; lecti eburnei, atque aurei; culcitræ cuniculis molliores; stragulæ acu in erraticas excurrente figuras vermiculatæ; amicorum suauissimæ consuetudines; tempora frequentibus lacerata colloquijs; euocati in noctem dies, cælumque retrogradum imperante alea. *P. Remondus paneg. 3.* *Vita*

TEnet me summus amor parsimoniæ; fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut mille tormentis splendere cogentibus expressa: sed domestica & vilis, nec seruata, nec sumenda sollicitè. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec spectent; non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus: sed parabilis, facilisque, nihil habens accersiti pretio, sine vbilibet non defuturus, nec patrimonio, nec corporis grauis, nec rediturus quà intrauerat. Placet minister incultus, & rudis vernula: argentum graue rustici patris sine vllo opere, & nomine artificis: & mensa non varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota; sed in vsum posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. *Seneca lib. de tranq. an. c. 1.*

Quamdiu sationibus implebimus magnarum vrbium campos? quãdiu nobis populus metet? quamdiu vnius mensæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari subuehent? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur: vna silua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur & mari. Quid ergo tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem vinceremus? minime: quantulum enim est, quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. *Seneca epist. 61.*

Vita seuera & horrida.

ALter ô Dij boni, quàm teter incedebat, quàm truculentus, quàm terribili aspectu. vnum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperij veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicæ diceres intueri. vestitus asperè nostra hac purpura plebeia, ac pene fusca: capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipse tum imaginis formandæ causa duũuiratum gerebat, Seplasiam sublaturus videretur. nam quid ego de supercilio dicam, quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reipublicæ videbatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio,

tractio, vt illo supercilio respublica, tanquam Atlante cælum, niti videretur. *Cicero orat pro P. Sextio.*

Vita Religiosa.

ISte ne verò beatus? an potius ij, quos castissimis conciliatus cogitationibus somnus arctissimè complectitur, quos iucundissima, & diuinitus accepta recreant somnia, quos idonea quiete perfunctos, ad pias precationes, & habenda cum Deo colloquia familiare classicum excitat, quos de rebus per diem agendis instituunt Cælites, atque ad omne iustitiæ munus explendum oracula certissima prorsus informant. Vobis in vestibulo veritas excubat, & libertas: vobis quies, vobis tranquillitas impellit fores, vos integritas, atque innocentia deducit in hominum consuetudinem, in concla[que] reducit. Vos vel excitati religione templum initis, vel alienæ vtilitatis impulsi cupiditate in virtutis stadium cum alacritate descenditis, vel ad vestrum ipsorum animum præclaris imbuendum artibus prouocati, sapientissimorum hominum monumenta consulitis, vel alijs honestè rectèque obeundis officijs admirabili cum gaudio ac voluptate limen ipsum redditæ lucis intratis. Vobis insternit mensam securitas; vobis pro seruorum discurrentium tumultu conuiuarum silentium est; pro symphoniacis rerum diuinarum è superiore loco perpetua lectio; pro insatiabili ciborum varietate, mediocritas; pro morbis qui sequuntur ingluuiem, moderationis & temperantiæ fructus, valetudo. Vos honestissimis socialis vitæ laboribus negotijsq; perfuncti Christianæ reipublicæ salutaribus, ad iustissimum otium quietemque reuocamini, atque in illo castitatis & sanctimoniæ penetrali descenditis in vos ipsos, ipsi quæsitores & iudices acta totius [illegible] diei; si quid hiulcum offenditur, expletis; si quid protuberans, explanatis ad vnguem; si quid à norma legumque præceptione discedens, quasi libella corrigitis; si quid solidum & digitis admotis vndique castigatum, gratias habetis artifici Deo, & sanctissimæ pleni spei, gaudio perfusi opperientem in limine somnum occupatis. O vitæ rationem Regum omnium imperia, opulentorum & diuitum copias, ipsas etiam conditiones Attali superantem. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 5.*

Dicam tamen nostrorum studiorum esse finem, ea mereri quæ suis

amicis

amicis numina indulgent. Huic cæpto commodiſſimum putamus, in vitia,& immodicas cupiditates, aſſidua pugna decernere. Itaque quanto ambitu cæteri ad imperandum nituntur, nos refugimus à faſtu,& facilitati parendi animos aptamus. Vni ex noſtris facimus annuum in nos Imperium, non emptis, aut turbulentis ſuffragijs. Graue munus eſt illi, quem ab otio communi ſeuocat eiuſmodi præfectura: & ſola ſpe redeundi anno emenſo in ordinem, ſuccedit ad exigui nauigij clauum. Tanta autem religione obſequimur, vt hũc putes deſpexiſſe in animos noſtros, nobiſque imperaſſe quod ſponte malebamus. Præcipua tamen eſt cautio (vt homines ſumus) ſi aut durius imperitet, aut nos ſegni vel rebelli conſilio, abeamus à reuerentia; ne foris hæc iurgia prodeant. Actum erit de pace quam quærimus, ſi ad externos arbitros, aut iudices deficiemus. Secundum hoc parendi inſtitutum, præcipua nobis eſt in ſocios, compareſque amoris integritas. Inuicem excuſamus, ac patimur, ſi quid animorum habitus fortè pugnant; genijq; diuerſitas faſtidit. Nobiſque iraſcimur, cum quid in ſocio laudare: aut ferre non poſſumus. Veſtitus, vt intueris, vilis; menſa frugalis; quietis tempora interſtincta vigilijs. Ita domito corpori imperamus; nec (quæ maxima hominibus cura eſt) metuimur vices periclitantis dignitatis, aut voluptatum fugitiuos & mutabiles vultus, quarum commoda ſponte neſcimus. Sed quamquam minimo contenti, tamen quæſito labore fatigamur, compertis otij malis, quo vires non fruſtra humano datæ generi ſoluuntur, vt fit ſenſim deſiderium vitiorum. Itaque quicquid temporis à Numinis cultu eſt vacuum, deſtinatis quiſque officijs colimus. Qui plus ingenio, & animi luce valent, in contemplationes ſublimium rerum diſtribuuntur, quas deinde ſubijciant oculis, & veluti ex alto deducant, ad vſum mortalium: Cæteri, quam quiſq; natura artem admouet, ſequuntur; vt ſufficiamus nobis, & alios iuuemus. *Barclaius Argen. lib.* 5.

Quanto illa & amœniora ſunt, & ad ſalutem memoriamque expeditiora? numine intimis ſenſibus hauſto; electa mollitie carnis, animo à corporis obſequio vindicato eminere: mente in cælum reuolare, vnde animis noſtris genus eſt: & omni ſollicitudine deterſa ſpem infiniti temporis æuum inchoare, & in terris immortalitatem benefactis debitam parturire, in cælo omnibus vbere voluptatibus parere! Vnam curam ſuſcipere, vt innumeris te exſoluas! Vnum timere, vt omnia contemnas!

florem

florem Virginitatis illibatum seruare, neque sensibus, tanquam suibus proterendum dedere, vt ex eo tibi vigens in sempiternum tempus corolla texatur: cognationem cælestium Ciuium agnoscere, & retinere: in illam immortalium animorum familiam se se persimilem insinuare: recurrere ad amplexus optimi, maximi, amantissimi parentis! fontem ipsum bonorum accedere? voluptatibus, & puris, & vberrimis, & sempiternis innatare, & illiquescere! oculorum aciem (mortalitatis caligine discissa, & dissipata) veri luce, & claritate purgatam recreare! Posse à falsis vera dignoscere: à malis dispicere bona: à bonis meliora, à melioribus optima. Res humanas à celsiore loco, turbulentissimo motu fluitantes, æstuantesque despicere. Mortalia contemnere: non opinari cum vulgo: nihil mirari: plurima ridere: animum nullis motibus agitari: pectore securo, tranquilloq; esse: altissimo somno perfrui: placidè conquiescere: somnia vel nulla, vel habentia voluptatem occurrere dormienti: atque vitam amare, nec mortem metuere: obitum tam expectare, quam expauescunt alij: immortalitatis curriculum sæpe decursum cogitationibus, & curis, cælique viam mente detritam soluto custodia corporis animo semel excurrere: nusquam offendere: nunquam repetere? Denique hæreditatem æterni patrimonij cernere: & quæ seueris parcè in terris, vberrimè in cælo demetere? P. Stephonius Prosa 15.

Vita militaris.

Missus Annibal in Hispaniam primo statim aduentu omnem exercitum in se conuertit. Amilcarem viuentem redditum sibi veteres milites credere, eundem vigorem in vultu, vimque in oculis, habitum oris lineamentaque intueri: deinde breui effecit vt patri in se minimum momentum ad fauorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas, parendum atque imperandum habilius fuit. itaque haud facilè discerneres vtrum Imperatori, an exercitui carior esset; neque milites alio duce plus confidere, aut audere. plurimum audaciæ ad pericula capessenda: plurimum consilij inter ipsa pericula erat. nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. caloris ac frigoris patientia par: cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum somnique nec die nec nocte discriminata

tempora.

tempora. id quod gerendis rebus superesset, quieti datum. ea neque molli strato, neque silentio accersita. multi sæpe militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt. vestitus nihil inter æquales excellens, arma atque equi conspiciebantur. equitum peditumque idem longè primus erat. princeps prælium inibat, vltimus conserto prælio excedebat. *T. Liuius dec. 3. lib. 1.*

Quæ temperandis moribus Ethicè præcepta tradit, quod moderandis ciuitatibus frugiferum in Politicis esse didicisset, id consilijs destinatum, temporibus diuisum, moribus expressum, in vtriusque fortunæ tempus, in vitæ consuetudinem vsumque referebat. Parabili cibatu quem fortuito miles occupasset, constare militiam dicebat: nec audebat vituperare Grammaticos, qui Maronis Aeneam reprehenderent, quod is militaribus epulis in deserto littore præter assam ferinam, obsonasset aliter famem: & aqua feruenti subacta quædam alia condimenta quæsisset. Quod in eo genere sequeretur, acceperat ex Homero puer. Igitur adolescentulus ante Naupactæam victoriam, nisi iussus à parentibus ad cibarium panem nihil addebat. Prælusionem militiæ cogitabat: & castrensem disciplinam asperi victus illa quasi velitatione iam tum informabat domi. Quo facto duplex interim operæ pretium habebat; nam & vim mentis ad pudicam animi firmitatem illa siccitate corporis, & iuuentam ad duritiæ militaris experientiam obdurabat. Qualem autem in somno probum militem vellet, expresserat apud eundem poetam ex Diomede duodecim annorum puer. Quoties illum intempestæ silentio noctis id ætatulæ puerum clam parentibus è lectulo delapsum, humi strato tapete cubantem, galea pro puluillo subiecta ceruici serò tandem inuitus occupabat sopor?

P. Stephonius or. 2. in fun. Delph.

Vita rustica.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum studium in re hortorum. studium ad quod nisi fallor optimus & modestissimus quisque trahitur à natura ipsa. Cui argumentum quod non facile voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupide consenserint selecti inter gentes. Sacras litteras lustras? videbis vna cum orbe nato na-

tos hortos : quos Deus ipſe primo homini domicilium adhibuit, & velut ſedem beatæ vitæ. Profanas? ecce Adonidis & Alcinoi, & Tantali, & Heſperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certiſque hiſtorijs, reperies Cyri Regis manu plantaria inſtituta, & Semiramidis aerios penſileſque hortos, & Maſaniſſæ nouum & celebrem cultum Africa mirante. Iam inter priſcos Græcos Romanoſque, quot illuſtria capita tibi proferam, qui poſitis alijs curis ſoli in hac cura? In illis quidem, vno verbo omnes philoſophos & ſapientes, qui remoti ab inſano foro, & vrbe, hortorum ſe ſpatijs ſepibuſque clauſerunt. At in iſtis Tarquinium Regem video iam tum priſca illa Roma, in hortis molliter ambulantem, & papauerum capita re ecantem: Catonem Cenſorium agnoſco in re hortenſi deditum, & de ea ſeriò ſcribentem. Lucullum poſt Aſiaticas victorias in iiſdem otiantem: Sullam abiecta Dictatura ſuauiter hic ſeneſcentem: & Diocletianum Principem olera ſua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus ſceptris præferentem. Eſt enim profecto arcana quædam, & congenita nobis vis, quæ ad hanc innoxiam, & ingenuam delectationem trahit non nos tantum qui propendemus, ſed illos ipſos ſerios & ſeueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini aſpicere fas ſine occulto horrore quodam & religione: non item terræ ſacras opes, & hunc inferioris mundi mundum ſine tacita quadam gaudij titillatione & ſenſu. Animum tuum percôtare: capi ſe hoc aſpectu dicet, imò paſci. *Lipſius l. 2. de cōſtan. c. 2. Sed fuſius idem in Epiſtolis ruſticæ vitæ laudes proſequitur cent. 1. epiſt. 8.*

Natura enimuero nouercæ mores exuta nihil ruri ruſticum, nihil in agris agreſte redolet, ſed illius fortaſſe recordata temporis, quo mundum hunc in prima rerum origine naſcentem, pulcherrimæ villæ delicijs, ipſa voluptatis ſede Paradiſo, quaſi cunis excepit: eundem nunc ſeneſcentem, & quaſi repueraſcentem teneris Autumni blanditijs ad prima velut infantiæ ſuæ lenocinia, & crepundia reuocat. Quis enim tam durus ac rigidus è ſaxo ſilice, quin ſe prima ſpecie commoueri acrius ſentiat honeſtiſſimis naturæ lenocinantis illecebris; dum Pomonæ repubeſcentis amœna ſpecies pampinarijs capillata cincinnis, effuſa pomorum Amalthæa luxuriat, perque valles vite matureſcente purpureas ludibunda Gratiarum choros ad tripudia conciet zephyro euentilante lacinias? Hæc amœnitas dulci per venas contage dilapſa, quam bellè

repit

repit ac rapit? neminem non vrit, neminem non Paridem facit hæc Helena. Primum parentum nostrorum genus in hortis duximus: eò ferimur, vnde nascimur origini inhærentes nostræ. Non sexus aut ætas; non sæculum, aut natio quemquam eximit ab hac lege. Gens humana nata de quercubus, siluarum indigena semper fuit. Arborum vmbracula tecta fuerant, laquearia non auro gemmisque perlita, sed Soli stellisque peruia, curuatis testudinata ramis, pendentibusque subinde pomis gratiora, quàm Victoriarum manubijs cælatæ trabes. Eo se vicesimo postquam regnasset anno Diocletianus Imperator transtulit, rosarum natiuam purpuram ostro præferens Imperatorio; ibi Cyrus manu sua plantaria instituit, Massanissa fallit curas atque æstus, ibi Tarquinius papauerum capita resecat, ibi Lucullus post Asiaticas victorias digerit residuos triumphi plausus obambulans, ibi sine labore voluptates suas elaborat Epicurus, ibi sine cura valetudinem curat Annæus Seneca, ibi deliciatur Augustus, lasciuit Mæcenas, insanit Heliogabalus, Sylla consenescit, contabescit Tiberius, Nero moritur, sepelitur Galba; ibi platonicam cœnam instituit Ficinus, fabulas orditur Boccaccius, iurgia componit Aretinus; ibi de Republica disserit Cæsar, de eloquentia tractat Hortensius; ibi poeticis indulget Horatius, philosophiam colit Tullius, Historiam scribit Salustius; ibi in viridi lycæo de natura Peripateticus, ibi in vmbrifera Academia de moribus disputat Socrates. Nimirum vita rustica, vt aiebat ille, consinis & consanguinea sapientiæ est.

P. Leo Sanctius florid. l. 1. præf. 1.

ÆTAS VITÆ HVMANÆ.

Pueritia.

Parui enim primo ortu sic iacent, tanquam omnino sine animo sint. quum autem paulum firmitatis accesserit, & animo vtuntur & sensibus, conniturturq; vt se se erigāt, & manibus vtantur, & eos agnoscunt à quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterq; se cum his congregāt, dantq; se ad ludendum, fabellarumq; auditione ducuntur, deque eo quod ipsis superat, alijs gratificari volunt, animaduertuntque ea

quæ domi fiunt curiosius, incipiuntque commentari aliquid & discere? & eorum quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus decertant, si vincunt, efferunt se lætitia, victi debilitantur, animosque demittunt. *Et infra.* Videmus ne vt pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? aut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? vt alijs narrare gestiant? vt pōpa, ludis, atque eiusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & sitim perferant? Quid verò qui ingenuis studijs atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec valetudinis, nec rei familiaris habere rationem, omniaq; perpeti ipsa cognitione & scientia captos, & cum maximis curis & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiant voluptatem? *Et inferius.* Hæc honesta suapte natura per se expetenda esse indicant pueri, in quibus vt in speculis natura cernitur. Quanta studia decertantium sunt? quanta ipsa certamina? vt illi efferuntur lætitia quum vicerint? vt pudet victos? vt se accusari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non ferunt & æqualium principes sint? quæ memoria est in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? Atque ea in optima quaque indole maximè apparent, in qua hæc honesta quæ intelligimus à natura adumbrantur. *Cicero lib. 5. de finibus.*

Puer hebeti ingenio ac planè nullo.

Qualem materiam artificio tam bono viri pręstantissimi subiectam habeant videtis. Ingerunt abunde primò pabula doctrinæ. Videbatur audire. nil audiebat tamen. Iussus audita reddere, lege Mutia reddit omnia. conticescit. Vbi pleniore cibo nihil immutari vident, minutatim concisum & præmansum inserūt. multis post mensibus eadē ingenij macies; idem animi color erat; ad virtutis & doctrinæ corpus nihil accesserat. Redeunt ad elemēta rursus: eadē à capite cōti ita, centies, millies iterāt: odiosè recoquunt, quæ nunquam concoquerent, vt ait ille

Occidit miseros crambe repetita magistros.

idem erat bonus Margites, qui semper fuit, elephas ad ceroma. tundūt, vel obtundunt potius illius miseri iacentes aures: fabulam surdo canūt, & psittacum tundunt senem. Ille nihil discere: quidquid semel arripuit, quasi claudus pilam tenere mordicus, nunquam remittere.

P. Stephonius Prosa 8.

HVius prima ætas dedita disciplinis fuit, iisque artibus, quibus instruimur ad hunc vsum forensem, ad capessendam Rempub. ad honorem, gloriam, dignitatem. iis autem fuit amicitijs maiorum natu, quorum imitari industriam continentiamque maximè velit: ijs æqualium studijs, vt eundem quem optimi ac nobilissimi petere cursum laudis videretur. postea nemini concessit æqualium, plus vt in foro, plus vt in negotijs versaretur causisque amicorum, plus vt valeret inter suos gratia. quæ nisi vigilantes homines, nisi sobrij, nisi industrij consequi non possunt, omnia labore & diligentia est consecutus. *Et infra.* Sed ego non loquor de sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ studia in his iam ætatibus nostris contractiora esse debent: in adolescentia verò, tanquam in herbis, significant quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industriæ sint futuræ. etenim semper magno ingenio adolescentes refrænandi potius à gloria, quàm incitandi fuerunt: amputanda plura sunt illi ætati, siquidem efflorescit ingenij laudibus, quàm inserenda. *Cicero orat. pro M. Cælio.*

Adolescens mollis & elegans.

QVanquam ego è finibus his egredi sine luctu & lacrymis non possum, cum videam multos adolescentes exoticis deliciarum tractos illecebris, animũ à litteris ad ineptias, & cõgerrones conuertere, quorum perfectissimum exemplar hisce oculis egomet vidi, cum essem puer in Pædotriuio. Eramus enim multi pueruli præceptionibus Stomacrisij Hermathenæ præceptoris nostri doctissimi erudiendi; inter quos vnus male præcinctus ad has leuitates omnem animum applicuerat: Septimillus Cyparissus vocabatur, manu promptus, ingenio præferuidus erat, quales habemus permultos, qui caput ad nugas, ventrem ad ingluuiem, linguam ad contumelias posthabita litterarum cura, conuertunt. Cæterum proceritate membrorum, & toto corporis habitu, gestibusque dignitatem eximiam præseferebat. Vultus viuidus flammeo sanguinis flore subrutilus, albo virente illuminatus, colore

 lan-

languescente sensim in luteum. Culti capitis cæsaries genialis, non suo genio flexa, sed Arabico nectare temulenta, à temporibus ac fronte sinuosos dispensabatur in cyrrulos, ante pendulo zephyri lasciuientis euentilanda ludibrio. Bene comptum scilicet festiuum capitulum illud erat foris; at intus Aristophanis nebulæ, Philostrati somnia, inane peculium; non mica cerebri, non gutta memoriæ, sola stupiditas, solæ tenebræ in augustissimo illo Capitolio triumphabant. Oculi coruina nigredine, loquaci mobilitate versatiles, de tribu Voltinia. Erant ad petasum semper repandum aureæ stellulæ, lunulæque: ad pallioli fimbrias bracteolæ concrepantes: in amiculo reticulato ad ceruicem distinctæ in flosculos frondesque laciniæ: & ipse totus ad vnguem mundulus, lepidus, hilaris, dulcis & mulsus, oleo tranquillior, passercolo mollior, magis odoratus Arabia, magis elumbis palumbula, Narcisso nitidior, cincinnatior Ganimede, Ioui destinatus à poculis videbatur.

P. Leo Sanctius flor. l. 1. præf. 3.

En tibi similis aliquis homullus ex hoc grege, totus ad vnguem mundulus, mulsus, ac dulcis, magis odoratus Arabia, magis elumbis columbula erecta ceruice cum calceolo Sycionio, quasi fercula pomparum ferat, ludibundum, & plenum illecebræ crispat incessum. Quid miramur enerues nostros Parides cum mitellis, & crocotis saltare ad tibias, si fortissimi Hercules vnguentati, ac marcidi sedent ad colos? Iam quid horum iuuenum curæ, quibus in studijs collocentur, quæsita illa pulcritudinis lenocinia, & vestimentorum elaborata concinnitas satis declarant. Vna enim cæsaries quantæ industriæ, quanti laboris opus? vt modo guttis arabicis obuncta, & in cincinnos dependulos à temporibus certa lege disposita, cumuletur in aggerem, arcemque leuitatis, primæ ventorum velitationi cessura, modo recisa à fronte, & in vnum porrecta cyrrulum ab aure propendulum erraticam propaget volaticæ amænitatis vmbellam. tum amiculum à ceruice reticulatum frequenti inuolucro plicatile, ductilique diuerticulo identidem per interualla contortum, quam molliter, ac delicatè cubat ad humerum: adeo flexuosis conuolutum anfractibus, vt noui labyrinti Dædalum molitorem adfuisse credas: adeo tenui variatum discrimine liciorum, vt aranearum in muscas artificia videantur; adeo lato, altoq; vallo collum, faciemque præcingens, vt putes custodiam capitis esse, ne fugiat.

P. Leo Sanctius flor. to. 3. or. 2. ad Perus.

Nam

Nam putate vos hodieque cincinnatulum hic iuuenem videre, lilio niuique certantem: pennis plumantibus cristatum, omniumque non modo fauores prouocantem; sed quaquà incesserit etiam clamores plaususque excitantem. Narcissis omnibus & Hyacinthis inuidendus, sub illa pubescentis ætatulæ prætexta, sub oris formosi colorisque gratia, sub his anteuentulis, atque dependulis cincinnis, quid reconditum aliud, quàm clausam puris ac tabi (ne quid latinius dicam) Mephitim circumgestat? *P. Bidermanus lib. 1. Acroam. 5. pun. 92.*

Videte superbientem Trossulum, & obuios toruo lumine intuentem, seque magnificè circumspectantem, ac nimio plus se amantem. Vt galerus ex villulis Castorum in alteram aurem depressus? vt chlamys pendula alteri brachio subiecta, in alterum est reiecta? vt artificiosè fenestratus thorax? vt non inditis globulis modicè hians? vt follicantes caligæ dignum Aeolo domicilium? vt sursum attracta tibialia optimè cohærentia miserandum in modum versantur? nunc enim quatuor iadit digitos libero pollice, nunc omnino exuit, nunc fenestras facit, vt emineant gemmæ. At oculos vestros fugerat ensis ludens in aere, & ad modulatum ac descriptum incessum domini femur identidem repercutiens. *Ex Pal. Eloq. exer. 2. lect. 3. pun. 12.*

Adolescentes deprauatis moribus.

TOrpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis, nec in vllius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria inuasit animos. Cantandi saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditijs, nostrorum adolescentium specimen est. Quis æqualium vestrorum, quis dicam satis ingeniosus, satis studiosus, imò quis satis vir est? Emolliti, eneruesque nati sunt, in vitio manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. *Seneca in Prol. Declam.*

INtra parietum septa procul à lucis afflatu cum seruulis mollire lanam, pensum ducere, fusum versare, digitos terere, ordiri subtegmina, telas texere, acu texta pingere, seges vberrima gloriæ fœminis metenda; ad infantium, quos fœdè conceperis, grauiter vtero tuleris, acerbè pepereris, incunabula, viuendum inter nutricia blandimenta, inter crepundia puerorum, inter dissidia domestica, inter suspicaces animos, & querelas Virorum, domi virus acerbitatis euomentium, quod hauserunt foris. Atqui ego naturam quidem non aspernor, sed non sequor: neque à sexu elata fastidio abhorreo: non spe meliorum hæc consector, illa contemno. Nam quis illa ferat, nisi qui posthabita immortalitate, cæloque desperato, humi curas omnes, cogitationesque defixerit? Ad quicquid increpuerit pauitare semper, gaudere nunquam? ex alieno spiritu spiritum ducere? studere venustati? naturæ in vitium procliuiori quam velis, lenocinari? prouocare sensum in præceps ruentem? molliter incessum componere? nutum ad incutiendum desiderium fingere? formam artificio colere? vultum distingere ad voluptates? calamistrare comam, mundum parare? discriminare ornatu vestem, & molli corpus seueritudine eneruatum, laciniatis & peregrino opere pallis quasi phaleris insternere? naturam fuco oblitam exterminare? artem accersere? pulchritudinem oculis, famam voculis, studium voluntatibus, animum corpori, ingenium leuitati vendere? nitere denique facie, vel vt vni placeas, sine laude displiceas omnibus; vel vt placeas omnibus, cum infamia displiceas vni? Hæc nostræ sunt studia mentis, hæc curricula gloriæ: in hac gymnade nostra deludat industria: hinc omnis aura colligenda nominis: ex hoc Circo famæ plausus aucupandus.

P. Stephonius Prosa 15.

Senex.

ECce centenus ætatis circulus voluitur, & tu semper præcepta Domini custodiens futuræ beatitudinis vitæ per præsentia exempla meditans, oculi lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, cani cum ru-

bore

bore discrepant,vires cum ætate dissentiunt, non memoriæ tenacitatem vt in plerisque cernimus, antiquior Senecta dissoluit. Non callidi acumen ingenij frigidus sanguis obtundit. Non denique tremula manus per curuos ceræ tramites errantem stylum ducit, futuræ nobis resurrectionis virorem in te Deus ostendit, vt peccati sciamus esse quod cæteri adhuc viuentes præmoriuntur in carne: Iustitiæ quod adolescentiam aliena in ætate mentiris. *S.Hieronymus epist.21. ad Paul.Concord.*

Senectus autem,quam pauci adipiscuntur, infælicitatis,& incommodorum thesaurus quidam est, & portus malorum omnium, nam ad illam omnia confugiunt: siquidem tum vires maximè deficiunt, oculi caligant, caput tremit, facies rugatur, articuli vacillant, crines defluunt, dentes putrescunt, aures obsurdescunt, corpus incuruescit.Semper tristis,querula,morosa,tenax,pertinax, iracunda,credula, garrula est senectus, nec quisquam est, qui vbi eam attigerit, non accuset.

P.Pontanus vol.3.par.1.progymn.45.

Et ecce obuium in proscenij limine Simeonem, notæ pridem laudatæque sanctimoniæ Senem.Iuuentæ iam color omnis vigorque in canos defierat;iam vires ætati succumbere, iam sensus hebescere, iam labare cætera, ruereque sentiebat; vt animos proinde male farti laris effœtus hospes, migrare quamprimum, & statione si missio daretur excedere præoptaret. *P. Bidermanus Del. sacr.l.1.narr.1.*

Non ibo per singulas classes, siue Senis rugosi, passique, felicernij, acheruntici, suspiciosi, sibi ab vnoquoque præcauentis, omnia secus interpretantis, nihil vehementer concupiscentis, cuncta perfrigidè tractantis,& sola febre calentis. *P. Famianus l. 2.pral.3.*

Fuere adeo apud antiquos Comicos senum genera permulta: quorum prior vt pro auo haberi posset, capite fingebatur raso, leni supercilio,decora barba, maxillis modicis, & subtristis, colore candido, facie nitida. Alter haud multum absimilis, sed habitudine meliori, interiore obtutu,tristis item ac subpallidus, barba composita, rufus colore,auribus flaccidis. Tertium senem nominarunt Ducem, fortasse ideo, quòd moderator erat adolescentium,ac pædagogus,vt quidam putant.quem facie finxerunt ampla, & quodammodo sparsa, adeoque maximè ridicula, aquilino naso, dextro supercilio elato, capillo in coronæ modum attonso. Quartum fecere barba promissa, & densa, quam agitatione

menti

menti identidem ac subinde succuteret: capilli habitu eodem, supercilio immoto, facie flaccida & vieta. *P. Tarq. Gallutius in Côm. de Com. c. 9.*

Vetula.

Zeuxis Vetulam coloribus expresserat in tabula, edentulam ac vietam, annis ac viribus defectissimam: dumque re absoluta, vti fit, ad opus agnoscendum redit, ridiculo illo aspectu delectatus, dum aniculam contemplatur suffarcinatam, breuiculam, aridam, exsuccam, exanguem, bucculentam, recedentibus oculis, pendentibus genis, extante deorsum mento, depresso introrsum ore, superstante naso, neque integro neque sicco; enimuero suborto affatim risu, intercluso spiritu, ridiculum sanè in modum seriò extinctus est. *P. Famianus lib. 3. præf. 4.*

Aniculas ordine distinctas suo voluerunt esse omnino tres. Primam finxerunt proceram, rugis persulcatam tenuibus, & frequentibus, strabam atque subpallidam: secundam corpore pinguem, vitta crines adstringentem, rugis crassioribus exaratam in fronte: tertiam planè domesticam, exsuctis malis, vtrinque binos ore dentes aperientem. *P. Tarq. Gallutius in Comm. de Com. c. 9.*

VESTITVS ET ORNATVS CORPORIS.

Vestis ampla & ornata.

INambulabat aliquando, vti consueuerat, Plato plusquam Platonico perculsus atque elatus amiculo, chlamydeque multò etiam longiore, quam corpore. Profusa quippè lacinia, vndantique peniculamento caudam trahebat, ac propè Deorum gradiebatur incessu, Sapientiæ Deus. cum ecce tibi Diogenes, ille philosophus doliaris, interuenit obuolutus angusto tenuique palliolo: vtque erat ingenium non felle magis, quam Sale conditum; Platoni furtim obrepit à tergo, ac lasciuientem eius defluentemque luxuria chlamidem insultare pedibus, atque ad terram cæpit apprimere. *P. Guinisius alloc. 5.*

Fuit olim honestissimum Romæ genus indumenti toga, longissimo, frequen-

frequentissimoque tamquam arata sulco, striáque multiplici replicata. an tu propterea, vt cum præ te generis animiq; splendorem feras, vtque in senatu populi Quiritium censeare: prodeas hoc æuo in publicam hominum frequentiam basilicè sustarcinatus, atque inuolutus in purpura bis ter vlnarum; tanta laciniæ circumductæ, ac sinuum latè vndantium laxitate; vt ad nauigandum vela, non ad consulendum præferre synthesim videare. *P. Guinisius alloc. 8.*

Bizantinos, aliosque nonnullos solis orientis populos accepi, solitos esse, nostros homines, qui eo per occasionem accedunt, irridere, vbi eorum viderint vestes ferro, vt nostratium consuetudo est, artificiosè concilas, laciniolas, scutulatas, phrigionum elaboratas ac pictas filo, limbis, fasciolis, institis, ac segmentis vndique prætextas. Existimant enim pannum, ac telam puram additamentis illis obnubi, & quodammodo contaminari. *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 5.*

Vestes fere omnis generis.

VEstiarium inuisens variam ac multiplicem vestem ordine miro compositam, constructamque vidi; Synthesim sanè quadam vestium serie mirifica constructam, stolam, vestem attalicam, acu pictam, & mæandro polițissimo, & opere labyrinthorum simili, multoque clauorum illigatorum ductu, Amethystinam, bombycinam, coccineam, gossipiam, pexam, varijs scilicet villis hirsutam, vndantem, pellitam, pictam, idest, Phrygiam animalium formis, & flosculis distinctam, auro intertextam, quadruplici filo elaboratam, opus pulchrum & primum Phrygum inuentum, purpuream, idest, conchyliatam, sericam, holosericam, segmentatam, segmentis purpuræ, alteriusue materiæ insertis, vermiculato opere compositis, aureisque virgis perfectam. Vidi scutulatam texturæ plagis distinctam orbibus & circulis quasi scutulis ad araneorum similitudinem accedentibus ornatam. Vidi Damascenam vndarum quasi discurrentium specie multiplici pictam, polimitam, versicolorem. Adde interpolim, laciniatam, laneam, linteam, pullam, viatoriam, domesticam, ad quoscunque aptissimam vsus, & necessariam pro temporum vicissitudine; vt nemo sit tam locuples & elegans, nemo tam mediocri fortuna prædıtus, qui vestitum non ex vestiario capere posset ad induendum. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloquen.* Ve-

CVltus regis inter omnia luxuria notabatur: purpureæ tunicæ medium album intextum erat: pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant: & zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina. Cydarim Persæ regium capitis vocabant insigne: hoc cærulea fascia albo distincta circuibat. *Q. Curtius lib. 3.*

Vestis erat auro, purpuraque distincta, quæ etiam crura velabat; aureis soleis inseruerat gemmas. lacerti quoque & brachia margaritis ornata erant. pendebant ex auribus insignes colore, & magnitudine lapilli. baculum aureum berylli distinguebant. *Idem lib. 9.*

Aderant à Meleandro equi, in quos ambo ascenderunt regio cultu eximij. Poliarchus gentile Sagulum multo colore variatum, braccasq; gestabat propemodum sub gemmis latentes. Aureus torquis ceruicem, læuumque humerum cingens, eburneam gladij vaginam fibulis gemmeis tenebat. Lacertos aliqua parte nudos colebant armillæ recocto auro fulgentes. Verticem propexa, & rutila cæsarie, vel sine alio cultu placiturum insuper regia fascia ex murice, auroque reuinxerat. Super hæc eminebat oris decor, & amænæ gratiæ genius, cuius virtute omnes ipsius motus, omnes nutus placebant. *Barclaius Argen. lib. 5.*

Vestes Sinarum.

PRimarij, ac diuites, quique militiam exercent; versicolore serico: plebeij, ac pauperes, lino, seu gossipio tegunt corpora. nam apud Sinas lana, cum maxime suppetat, minimè texitur. Sagis ad veterem Hispaniæ consuetudinem vtuntur, media sui parte crispis, ac rugosis; cæterum fusa, & explicata lacinia, & laxis manicis: ipsum verò sagum ab læua parte consibulant. Accedit talaris tunica, quam qui è regia sunt stirpe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa baltheum maxime; cæteri limbo tenus acu pingunt. Caput operiunt præcelso ac rotundo pileo, è tenuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabre factas, & elegantes cothurnos, aut calceos bombycino obstragulo perpolitos. Vestimenta per hyemem pretiosis murium Scythicorum

rum pellibus, quas vulgo martas, vel sabellinas vocamus, calore admodum suaui, & ventis impenetrabili densitate suffulciunt; ijsdem separatim pellibus circumfouent colla. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 6.*

Vestes sacræ Sacerdotum ad aras operantium.

EPomidem lineam appello, quod super humerale vulgus Clericorum. Sequitur alba, & subauditur vestis. Hæc est illa lintea, & prælonga, ac laciniosa tunica, manicis laxissimis, quam sacrificaturus induit, illiusque vestis gerit imaginem, qua Christum Herodes contumeliosè, vt fatuum operuit. Cingulum flagella significat. Manipulus, idest, fascia illa in sinistro brachio, funes, quibus ad columnam est alligatus. Stola laqueos collo eius iniectos, cum ab vno iudice ad alium raptaretur. Casula purpuram, quam milites eidem in prætorio circundederunt: quod vestimentum cruce à tergo ferè insignitur. Ea quid moneat, nimis est manifestum. S. Cogitandum subijcit sanctam illam, ligneamq; crucem, in qua tribus clauis affixa mundi salus pependit. Tu hæc mysteria in commentario aliquo legisti? V. Et legi, & explicationes istas audiui à magistro puerulus, cum rudimenta fidei nobis interpretaretur. Locus, vbi se vestiunt Sacerdotes, & Sacra Supellex reponitur, à quibusdam vestiarium, cōmuniore voce Sacrarium nominatur. Etiam dici poterunt templi penetralia, & adyta. Sacristiam qui nominat, nulla necessitate loquitur barbarè. M. Procede ad reliqua. V. opus est item calice, opus patena (sic enim maluerunt, cùm tamen sit patina, & rectè, quia ipsa Hostia Sanctissima cibus est, & cibus dicitur: caro mea vere est cibus) Calici quadratum, sed duratum, & linteum tegumen imponitur, pallam vocant, ad eum præterea, & os extergendum adest quasi Sudariolum, quod Purificatorium dicunt. Operitur Calix velo serico byssino, aut alioqui non abiecto. Expanditur item super aram corporale linteum filo subtilissimo: quo admonemur illius mundæ Sindonis qua corpus Domini exanime inuolutum scribitur. Id in theca reponitur. *P. Iacob. Pontanus vol. 2. progymn. 93.*

Vestes

Vestes ex plumis.

QVippe gens operis plumarij scientissima;pinnularum (colore disparium)contextu,quidquid iusseris exprimunt,subtilitate perquã mirabili. rerumque cunctarum imagines, hominum, brutorum, sensu, vitaque carentium; tantum non viuere, spirareque cogunt. Id autem præstant tam pertinaci laboris incubitu, tam rigida censurã suæ manus; vt vnicæ subinde plumulæ ritè concinnandæ, versandæque sæpius,& reuersandæ,nunc in dextrum,nunc in læuum, alias recto,mox obliquo situ, solidum diem impendant,interdum & noctis portionem; quoad omnia congruant. Itaque veteres omnes Phrygiones, & acus Babylonicæ gloriam, ingenio futuræ recentis extinguunt.

P.Io.Bisselius lib.14.Argon.pun.6.

FAMES ET SITIS.

QVod Erasistratus scriptum reliquit; propemodum verum est: esuritionem faciunt inanes patentesque intestinorum fibræ, & caua intus ventris, ac stomachi vacua & hiantia: quæ vbi aut cibo complentur, aut inanitate diutina contrahuntur, & conniuent, tunc loco,in quem cibus capitur,vel stipato vel adducto voluntas capiendi eius desiderandique restinguitur. Scythas quoque ait, quum sit vsus, vt famem longius tolerent,fascijs ventrem strictissimè circumligare: ea ventris compressione esuritionem posse depelli creditum est.

A.Gellius Noct.Att.l.16.c.3.

Fames extrema.

VTinam saltem nobis rudem victum syluæ ministrassent, & carpere arbusta,concutere quercum, legere fraga licuisset, & quæcunque primi mortales ante traditos diuinitus mitiores cibos contra famẽ obiecerunt,pestifer annus reliquisset.Sed ò tristis recordatio,funesta necessitas:nihil habuimus quo viueremus,præter famem.Nos per arentes effusi campos morientium herbarum radices vellimus, eo quidem fortius,

us, vt si fieri possit, in venenum incidamus subeuntes insolitis cibis. maros fruticum cortices, & ramorum male arentium pallidas frondes decerpimus; morbidi quidquid fames coegit, corpus admisit. Iam passim moriuntur: & pestilentium more pecudum subinde aliquis ex populo in ipsis pascuis procumbit. Postquam omnem patientiam vicerat ignea fames: postquam spes quoque, quæ miseris vltima est, omnis abierat, subijt furor & alienatio mentis, & tota sui arbitrij fames facta est. Animus malis diriguerat, os insolitis cibis stupebat: feris inuidere cœpimus. Ergo rabidi super cadauera incubuimus, & clausis oculis, quasi visus conscientia acerbior esset, tota corpora morsibus consumpsimus. *Quintilianus decl.* 12.

Dein adempta facultas aquandi omnibus circa ab hoste insessis: vt ex ipso æstuario hyemalibus pluuijs non nihil temperata salsugine, amaros latices & lutulentos haurire sitis intoleranda compelleret. omnis denique commeatus tanta paulatim inopia premi cœpti, equis re..ijs, quos in frusta dissectos sale condierunt, quamuis accurata dispensatione consumptis: vt vulgo mures & putria animalia pro cibo nautis ac militibus essent: quidam etiam detracta scrinijs coria cacabis vtcunque mollita commanducare niterentur. Inde vagari passim morbi, & squallentia tabe ac macie corpora miserandum in modum absumi.

P. Maffeius hist. Ind. l. 4.

Similis aliquando pernicies Conimbricensem ciuitatem pene deleuit. laborabant homines, squalebant agri, ipsa tecta quodammodo mœrebant; nullum auxilium ostendebatur aliunde, nulla medicina ægrotæ, ac prope desperatæ ciuitati reperiebatur. Itaque spe salutis abiecta tenues præsertim (quanquam omnium ordinum erat hoc commune malum) exibant in agrum, stirpes colligebant, alij iumenta mactabant, alij mures & huiusmodi sordes venabantur, & his miseri perditique famem tolerabant. tandem his etiam consumptis vita in pœna, mors in lucro ponebatur. concursare pueri totam vrbem, parentes appellare, opem flebili voce petere: illi ne suos liberos fame cruciatos, intereuntesque videre cogerentur, erepto pene ex ore cibo, si quis erat, nisi miseri moriebantur. matres paruos complexæ filios obire domos omnium cum miserabili vociferatione atque fletu, sanctorum atque hominum fidem obtestantes. pallebant ora, facies obsolebat illuuie, deflorerat ille natura

tura

langueſcente ſenſim in luteum. Culti capitis cæſaries genialis, non ſuo genio flexa, ſed Arabico nectare temulenta, à temporibus ac fronte ſinuoſos diſpenſabatur in cyrrulos; ante pendulo zephyri laſciuientis euentilanda ludibrio. Bene comptum ſcilicet feſtiuum capitulum illud erat foris; at intus Ariſtophanis nebulæ, Philoſtrati ſomnia, inane peculium; non mica cerebri, non gutta memoriæ, ſola ſtupiditas, ſolæ tenebræ in auguſtiſſimo illo Capitolio triumphabant. Oculi coruina nigredine, loquaci mobilitate verſatiles, de tribu Vulturia; Erant ad petaſum ſemper repandum aureæ ſtellulæ, lunulæque: ad pallioli fimbrias bracteolæ concrepantes: in amiculo reticulato ad ceruicem diſtinctæ in floſculos frondeſque laciniæ: & ipſe totus ad vnguem mundulus, lepidus, hilaris, dulcis & mulſus, oleo tranquillior, paſſerculo mollior, magis odoratus Arabia, magis elumbis palumbula, Narciſſo nitidior, cincinnatior Ganimede, Ioui deſtinatus à poculis videbatur.

P. Leo Sanctius flor. l. 1. præf. 3.

En tibi futilis aliquis homullus ex hoc grege, totus ad vnguem mundulus, mulſus, ac dulcis, magis odoratus Arabia, magis elumbis columbula erecta ceruice cum calceolo Sycionio, quaſi fercula pomparum ferat, ludibundum, & plenum illecebre criſpat inceſſum. Quid miramur enerues noſtros Parides cum mitellis, & crocotis ſaltare ad tibias, ſi fortiſſimi Hercules vnguentati, ac marcidi ſedent ad colos? Iam quid horum iuuenum curæ, quibus in ſtudijs collocentur, quæſita illa pulcritudinis lenocinia, & veſtimentorum elaborata concinnitas ſatis declarant. Vna enim cæſaries quantæ induſtriæ, quanti laboris opus? vt modo guttis arabicis obuncta, & in cincinnos dependulos à temporibus certa lege diſpoſita, cumuletur in aggerem, arcemque leuitatis, primæ ventorum velitationi ceſſura, modo reciſa à fronte, & in vnum porrecta cyrrulum ab aure propendulum erraticam propaget volaticæ amænitatis vmbellam. tum amiculum à ceruice reticulatum frequenti innolucro plicatile, ductilique diuerticulo identidem per interualla contortum, quam molliter, ac delicatè cubat ad humerum: adeo flexuoſis conuolutum anfractibus, vt noui labyrinti Dædalum molitorem adfuiſſe credas: adeo tenui variatum diſcrimine liciorum, vt aranearum in muſcas artificia videantur; adeo lato, altoq; vallo collum, faciemque præcingens, vt putes cuſtodiam capitis eſſe, ne fugiat.

P. Leo Sanctius flor. to. 3. or. 2. ad Peruſ.

Nam

Nam putate vos hodieque cincinnatulum hic iuuenem videre, lilio niuique certantem: pennis plumantibus cristatum, omniumque non modo fauores prouocantem; sed quaquà incesserit, etiam clamores plaususque excitantem. Narcissis omnibus & Hyacinthis inuidendus, sub illa pubescentis ætatulæ prætexta, sub oris formosi colorisque gratia, sub his anteuentulis, atque dependulis cincinnis, quid reconditum aliud, quàm clausam puris ac tabi (ne quid latinius dicam) Mephitim circumgestat? *P. Bidermanus lib. 1. Acroam. 5. pun. 92.*

Videte superbientem Trossulum, & obuios toruo lumine intuentem, seque magnificè circumspectantem, ac nimio plus se amantem. Vt galerus ex villulis Castorum in alteram aurem depressus? vt chlamys pendula alteri brachio subiecta, in alterum est reiecta? vt artificiosè fenestratus thorax? vt non inditis globulis modicè hians? vt follicantes caligæ dignum Aeolo domicilium? vt sursum attracta tibialia optimè cohærentia miserandum in modum versantur? nunc enim quatuor indit digitos, libero pollice, nunc omnino exuit, nunc fenestras facit, vt emineant gemmæ. At oculos vestros fugerat ensis ludens in aere, & ad modulatum ac descriptum incessum domini femur identidem repercutiens. *Ex Pal. Eloq. exer. 2. lect. 3. pun. 12.*

Adolescentes deprauatis moribus.

TOrpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis, nec in vllius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria inuasit animos. Cantandi saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditijs, nostrorum adolescentium specimen est. Quis æqualium vestrorum, quis dicam satis ingeniosus, satis studiosus, imò quis satis vir est? Emolliti, eneruesque nati sunt, in vitio manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. *Seneca in Prol. Declam.*

INtra parietum Septa procul à lucis afflatu cum ſeruulis mollire lanam, penſum ducere, fuſum verſare, digitos terere, ordiri ſubtegmina, telas texere, acu texta pingere, ſeges vberrima gloriæ fœminis metenda; ad infantium, quos fœdè conceperis, grauiter vtero tuleris, acerbè pepereris, incunabula, viuendum inter nutricia blandimenta, inter crepundia puerorum, inter diſſidia domeſtica, inter ſuſpicaces animos, & querelas Virorum, domi virus acerbitatis euomentium, quod hauſerunt foris. Atqui ego naturam quidem non aſpernor, ſed non ſequor: neque à ſexu elata faſtidio abhorreo: non ſpe meliorum hæc confector, illa contemno. Nam quis illa ferat, niſi qui poſthabita immortalitate, cæloque deſperato, humi curas omnes, cogitationeſque defixerit? Ad quicquid increpuerit pauitare ſemper, gaudere nunquam? ex alieno ſpiritu ſpiritum ducere? ſtudere venuſtati? naturæ in vitium procliuiori quàm velis, lenocinari? prouocare ſenſum in præceps ruentem? molliter inceſſum componere? nutum ad incutiendum deſiderium fingere? formam artificio colere? vultum diſſingere ad voluptates? calamiſtrare comam, mundum parare? diſcriminare ornatu veſtem, & molli corpus ſeueritudine eneruatum, laciniatis & peregrino opere pallis quaſi phaleris inſternere? naturam fuco oblitam exterminare? artem accerſere? pulchritudinem oculis, famam voculis, ſtudium voluntatibus, animum corpori, ingenium leuitati vendere? nitere denique facie, vel vt vni placeas, ſine laude diſpliceas omnibus; vel vt placeas omnibus, cum infamia diſpliceas vni? Hæc noſtræ ſunt ſtudia mentis, hæc curricula gloriæ: in hac gymnade noſtra deludat induſtria: hinc omnis aura colligenda nominis: ex hoc Circo famæ plauſus aucupandus.

P. Stephonius Proſa 15.

Senex.

ECce centenus ætatis circulus voluitur, & tu ſemper præcepta Domini cuſtodiens futuræ beatitudinis vitæ per præſentia exempla meditans, oculi lumine vigent, pedes imprimunt certa veſtigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox ſonora, corpus ſolidum, cani cum rubore

bore discrepant, vires cum ætate dissentiunt, non memoriæ tenacitatem vt in plerisque cernimus, antiquior Senecta dissoluit. Non callidi acumen ingenij frigidus sanguis obtundit. Non denique tremula manus per curuos ceræ tramites errantem stylum ducit, futuræ nobis resurrectionis virorem in te Deus ostendit, vt peccati sciamus esse quod cæteri adhuc viuentes præmoriuntur in carne: Iustitiæ quod adolescentiam aliena in ætate mentiris. *S.Hieronymus epist.21. ad Paul.Concord.*

Senectus autem, quam pauci adipiscuntur, infælicitatis, & incommodorum thesaurus quidam est, & portus malorum omnium, nam ad illam omnia confugiunt: siquidem tum vires maximè deficiunt, oculi caligant, caput tremit, facies rugatur, articuli vacillant, crines defluunt, dentes putrescunt, aures obsurdescunt, corpus incuruescit. Semper tristis, querula, morosa, tenax, pertinax, iracunda, credula, garrula est senectus, nec quisquam est, qui vbi eam attigerit, non accuset. *P.Pontanus vol.3.par.1.progymn.45.*

Et ecce obuium in proscenij limine Simeonem, notæ pridem laudatæque sanctimoniæ Senem. Iuuentæ iam color omnis vigorque in canos defierat; iam vires ætati succumbere, iam sensus hebescere, iam labare cætera, ruereque sentiebat; vt animos proinde male farti laris effœtus hospes, migrare quamprimum, & statione si missio daretur excedere præoptaret. *P. Bidermanus Del. sacr.l.1.narr.1.*

Non ibo per singulas classes, sine Senis rugosi, passique, felicernij, acheruntici, suspiciosi, sibi ab vnoquoque præcauentis, omnia secus interpretantis, nihil vehementer concupiscentis, cuncta perfrigidè tractantis, & sola febre calentis. *P. Famianus l. 2. prœl.3.*

Fuere adeo apud antiquos Comicos senum genera permulta: quorum prior vt pro auo haberi posset, capite fingebatur raso, leni supercilio, decora barba, maxillis modicis, & subtristis, colore candido, facie nitida. Alter haud multum absimilis, sed habitudine meliori, interiore obtutu, tristis item ac subpallidus, barba composita, rufus colore, auribus flaccidis. Tertium senem nominarunt Ducem, fortasse ideo, quòd moderator erat adolescentium, ac pædagogus, vt quidam putant, quem facie finxerunt ampla, & quodammodo sparsa, adeoque maximè ridicula, aquilino naso, dextro supercilio elato, capillo in coronæ modum attonso. Quartum fecere barba promissa, & densa, quam agitatione

menti

menti identidem ac subinde succuteret: capilli habitu eodem, supercilio immoto, facie flaccida & vieta. *P. Tarq. Gallutius in Côm. de Com. c. 9.*

Vetula.

ZEuxis Vetulam coloribus expresserat in tabula, edentulam ac vietam, annis ac viribus defectissimam: dumque re absoluta, vti fit, ad opus agnoscendum redit, ridiculo illo aspectu delectatus, dum aniculam contemplatur suffarcinatam, breuiculam, aridam, exsuccam, exanguem, bucculentam, recedentibus oculis, pendentibus genis, extante deorsum mento, depresso introrsum ore, superstante naso, neque integro neque sicco; enimuero suborto affatim risu, intercluso spiritu, ridiculum sanè in modum seriò extinctus est. *P. Famianus lib. 3. praef. 4.*

Aniculas ordine distinctas suo voluerunt esse omnino tres. Primam finxerunt proceram, rugis persulcatam tenuibus, & frequentibus, strabam atque subpallidam: secundam corpore pinguem, vitta crines adstringentem, rugis crassioribus exaratam in fronte: tertiam planè domesticam, exsuctis malis, vtrinque binos ore dentes aperientem. *P. Tarq. Gallutius in Comm. de Com. c. 9.*

VESTITVS ET ORNATVS CORPORIS.

Vestis ampla & ornata.

INambulabat aliquando, vti consueuerat, Plato plusquam Platonico perculsus atque elatus amiculo, chlamydeque multò etiam longiore, quam corpore. Profusa quippè lacinia, vndantique peniculamento caudam trahebat, ac propè Deorum gradiebatur incessu, Sapientiæ Deus. cum ecce tibi Diogenes, ille philosophus doliaris, interuenit obuolutus angusto tenuique palliolo: vtque erat ingenium non felle magis, quam Sale conditum; Platoni furtim obrepit à tergo, ac lasciuientem eius defluentemque luxuria chlamidem insultare pedibus, atque ad terram cæpit apprimere. *P. Guinisius alloc. 5.*

Fuit olim honestissimum Romæ genus indumenti toga, longissimo, frequen-

frequentissimoque tamquam arata sulco, stridquè multiplici replicata: an tu propterea, vt eum præ te generis animiq; splendorem feras, vtque in senatu populi Quiritium censeare: prodeas hoc æuo in publicam hominum frequentiam basilicè sustarcinatus, atque inuolutus in purpura bis ter vlnarum; tanta laciniæ circumductæ, ac sinuum latè vndantium laxitate; vt ad nauigandum vela, non ad consulendum præferre synthesim videare. *P. Guinisius alloc. 8.*

Bizantinos, aliosque nonnullos solis orientis populos accepi, solitos esse, nostros homines, qui eo per occasionem accedunt, irridere, vbi eorum viderint vestes ferro, vt nostratium consuetudo est, artificiosè concilas, laciniolas, scutulatas, phrigionum elaboratas ac pictas filo, limbis, fasciolis, institis, ac segmentis vndique prætextas. Existimant enim pannum, ac telam puram additamentis illis obnubi, & quodammodo contaminari. *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 5.*

Vestes fere omnis generis.

VEstiarium inuisens variam ac multiplicem vestem ordine miro compositam, constructamque vidi; Synthesim sanè quadam vestium serie mirifica constructam, stolam, vestem attalicam, acu pictam, & mæandro politissimo, & opere labyrinthorum simili, multoque clauorum illigatorum ductu, Amethystinam, bombycinam, coccineam, gossipiam, pexam, varijs scilicet villis hirsutam, vndantem, pellitam, pictam, idest, Phrygiam animalium formis, & flosculis distinctam, auro intertextam, quadruplici filo elaboratam, opus pulchrum & primum Phrygum inuentum, purpuream, idest, conchyliatam, sericam, holosericam, segmentatam, segmentis purpuræ, alteriusue materiæ insertis, vermiculato opere compositis, aureisque virgis perfectam. Vidi scutulatam texturæ plagis distinctam orbibus & circulis quasi scutulis ad araneorum similitudinem accedentibus ornatam. Vidi Damascenam vndarum quasi discurrentium specie multiplici pictam, polimitam, versicolorem. Adde interpolim, laciniatam, laneam, linteam, pullam, viatoriam, domesticam, ad quoscunque aptissimam vsus, & necessariam pro temporum vicissitudine; vt nemo sit tam locuples & elegans, nemo tam mediocri fortuna præditus, qui vestitum non ex vestiario capere posset ad induendum. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloquen.*

Ve-

CVltus regis inter omnia luxuria notabatur: purpureæ tunicæ medium album intextum erat: pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant: & zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina. Cydarim Persæ regium capitis vocabant insigne: hoc cærulea fascia albo distincta circuibat. *Q. Curtius lib.3.*

Vestis erat auro, purpuraque distincta, quæ etiam crura velabat; aureis soleis inseruerat gemmas. lacerti quoque & brachia margaritis ornata erant. pendebant ex auribus insignes colore, & magnitudine lapilli. baculum aureum berylli distinguebant. *Idem lib. 9.*

Aderant à Meleandro equi, in quos ambo ascenderunt regio cultu eximij. Poliarchus gentile Sagulum multo colore variatum, braccasq; gestabat propemodum sub gemmis latentes. Aureus torquis ceruicem, læuumque humerum cingens, eburneam gladij vaginam fibulis gemmeis tenebat. Lacertos aliqua parte nudos colebant armillæ recocto auro fulgentes. Verticem propexa, & rutila cæsarie, vel sine alio cultu placiturum insuper regia fascia ex murice, auroque reuinxerat. Super hæc eminebat oris decor, & amænæ gratiæ genius, cuius virtute omnes ipsius motus, omnes nutus placebant. *Barclaius Argen. lib. 5.*

Vestes Sinarum.

PRimarij, ac diuites, quique militiam exercent; versicolore serico; plebeij, ac pauperes, lino, seu gossipio tegunt corpora. nam apud Sinas lana, cum maxime suppetat, minimè texitur. Sagis ad veterem Hispaniæ consuetudinem vtuntur, media sui parte crispis, ac rugosis; cæterum fusa, & explicata lacinia, & laxis manicis: ipsum verò sagum ab læua parte confibulant. Accedit talaris tunica, quam qui è regia sunt stirpe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa baltheum maxime; cæteri limbo tenus acu pingunt. Caput operiunt præcelso ac rotundo pileo, è tenuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabre factas, & elegantes cothurnos, aut calceos bombycino obstragulo perpolitos. Vestimenta per hyemem pretiosis murium Scythicorum

rum pellibus, quas vulgo martas, vel sabellinas vocamus, calore admodum suaui, & ventis impenetrabili densitate suffulciunt; ijsdem separatim pellibus circumfouent colla. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 6.*

Vestes sacræ Sacerdotum ad aras operantium.

EPomidem lineam appello, quod super humerale vulgus Clericorum. Sequitur alba, & subauditur vestis. Hæc est illa lintea, & prælonga, ac laciniosa tunica, manicis laxissimis, quam sacrificaturus induit, illiusque vestis gerit imaginem, qua Christum Herodes contumeliosè, vt fatuum operuit. Cingulum flagella significat. Manipulus, idest, fascia illa in sinistro brachio, funes, quibus ad columnam est alligatus. Stola laqueos collo eius iniectos, cum ab vno iudice ad alium raptaretur. Casula purpuram, quam milites eidem in prætorio circundederunt: quod vestimentum cruce à tergo ferè insignitur. Ea quid moneat, nimis est manifestum. S. Cogitandum subijcit sanctam illam, ligneamq; crucem, in qua tribus clauis affixa mundi salus pependit. Tu hæc mysteria in commentario aliquo legisti? V. Et legi, & explicationes istas audiui à magistro puerulus, cum rudimenta fidei nobis interpretaretur. Locus, vbi se vestiunt Sacerdotes, & Sacra Supellex reponitur, à quibusdam vestiarium, cõmuniore voce Sacrarium nominatur. Etiam dici poterunt templi penetralia, & adyta. Sacristiam qui nominat, nulla necessitate loquitur barbarè. M. Procede ad reliqua. V. opus est item calice, opus patena (sic enim maluerunt, cùm tamen sit patina, & rectè, quia ipsa Hostia Sanctissima cibus est, & cibus dicitur: caro mea vere est cibus) Calici quadratum, sed duratum, & linteum tegumen imponitur, pallam vocant, ad eum præterea, & os extergendum adest quasi Sudariolum, quod Purificatorium dicunt. Operitur Calix velo serico byssino, aut alioqui non abiecto. Expanditur item super aram corporale linteum filo subtilissimo: quo admonemur illius mundæ Sindonis qua corpus Domini exanime inuolutum scribitur. Id in theca reponitur. *P. Iacob. Pontanus vol. 2. progymn. 93.*

Vestes

Vestes ex plumis.

QVippe gens operis plumarij scientissima; pinnularum (colore dispariun) contextu, quidquid iusseris exprimunt, subtilitate perquã mirabili, rerumque cunctarum imagines, hominum, brutorum, sensu, vitaque carentium; tantum non viuere, spirareque cogunt. Id autem præstant tam pertinaci laboris incubitu, tam rigida censurã suæ manus; vt vnicæ subinde plumulæ ritè concinnandæ, versandæque sæpius, & reuersandæ, nunc in dextrum, nunc in læuum, alias recto, mox obliquo situ, solidum diem impendant, interdum & noctis portionem; quoad omnia congruant. Itaque veteres omnes Phrygiones, & acus Babylonicæ gloriam, ingenio futuræ recentis extinguunt.

P. Io. Bisselius lib. 14. Argon. pun. 6.

FAMES ET SITIS.

QVod Erasistratus scriptum reliquit; propemodum verum est: esuritionem faciunt inanes patentesque intestinorum fibræ, & caua intus ventris, ac stomachi vacua & hiantia: quæ vbi aut cibo complentur, aut inanitate diutina contrahuntur, & conniuent, tunc loco, in quem cibus capitur, vel stipato vel adducto voluntas capiendi eius desiderandique restinguitur. Scythas quoque ait, quum sit vsus, vt famem longius tolerent, fascijs ventrem strictissimè circumligare: ea ventris compressione esuritionem posse depelli creditum est.

A. Gellius Noct. Att. l. 16. c. 3.

Fames extrema.

VTinam saltem nobis rudem victum syluæ ministrassent, & carpere arbusta, concutere quercum, legere fraga licuisset, & quæcunque primi mortales ante traditos diuinitus mitiores cibos contra famẽ obiecerunt, pestifer annus reliquisset. Sed ò tristis recordatio, funesta necessitas: nihil habuimus quo viueremus, præter famem. Nos per arentes effusi campos morientium herbarum radices vellimus, eo quidem fortius,

tius, vt si fieri possit, in venenum incidamus subeuntes insolitis cibis. Amaros fruticum cortices, & ramorum male arentium pallidas frondes decerpimus; morbidi quidquid fames coegit, corpus admisit. Iam passim moriuntur: & pestilentium more pecudum subinde aliquis ex populo in ipsis pascuis procumbit. Postquam omnem patientiam vicerat ignea fames: postquam spes quoque, quæ miseris vltima est, omnis abierat, subijt furor & alienatio mentis, & tota sui arbitrij fames facta est. Animus malis diriguerat, os insolitis cibis stupebat: feris inuidere cœpimus. Ergo rabidi super cadauera incubuimus, & clausis oculis, quasi visus conscientia acerbior esset, tota corpora morsibus consumpsimus. *Quintilianus decl.* 12.

Dein adempta facultas aquandi omnibus circa ab hoste insessis: vt ex ipso æstuario hyemalibus pluuijs non nihil temperata salsugine, amaros latices & lutulentos haurire sitis intoleranda compelleret. omnis denique commeatus tanta paulatim inopia premi cæpti, equis re..ijs, quos in frusta dissectos sale condierunt, quamuis accurata dispensatione consumptis: vt vulgo mures & putria animalia pro cibo nautis ac militibus essent: quidam etiam detracta scrinijs coria cacabis vtcunque mollita commanducare niterentur. Inde vagari passim morbi, & squallentia tabe ac macie corpora miserandum in modum absumi.

P. Maffeius hist. Ind. l.4.

Similis aliquando pernicies Conimbricensem ciuitatem pene deleuit. laborabant homines, squalebant agri, ipsa tecta quodammodo mœrebant; nullum auxilium ostendebatur aliunde, nulla medicina ægrotæ, ac prope desperatæ ciuitati reperiebatur. Itaque spe salutis abiecta tenues præsertim (quanquam omnium ordinum erat hoc commune malum) exibant in agrum, stirpes colligebant, alij iumenta mactabant, alij mures & huiusmodi sordes venabantur, & his miseri perditique famem tolerabant. tandem his etiam consumptis vita in pœna, mors in lucro ponebatur. concursare pueri totam vrbem, parentes appellare, opem flebili voce petere: illi ne suos liberos fame cruciatos, intereuntesque videre cogerentur, erepto pene ex ore cibo, si quis erat, nisi miseri moriebantur. matres paruos complexæ filios obire domos omnium cum miserabili vociferatione atque fletu, sanctorum atque hominum fidem obtestantes. pallebant ora, facies obsolebat illuuie, deflorverat ille natura

tura

tura diffusus color, totum corpus sine succo, sine sanguine miserandum in modum extabuerat. *P. Perpinianus orat. 2. de S. Elisab.*

Accedebat victima fames, telum quo nullum est in bello crudelius; quia simul ignauè, & attociter perimit. Iam commeatus omnis erat absumptus, herbarum fibris solati erant mediam: radices in hortis, mures in rutis cæsis domorum, canum equorumque morticina defecerant in stabulis; frixum elixumque atro iure corium, & maceratas ocreas deuorauerant; letales venenorum succos in cibum verterant; in delicijs erat cicuta; auro toxica vendebantur; citra pretium erat, quod citra horrorem dici non potest; difficilius erat viuere quam perire: & in funesto illo mortis vitæque confinio, nec viuere licebat, nec mori. Nihil tam præsens quàm fatum, nihil tam remotum erat: longa tabe longiora crimina multabantur: vita trahebatur ambage malorum, & multiplicatis funeribus multiplicabatur in pœnam: mors denique cum vita consenserat, illa vt votum, hæc vt supplicium fieret. Tam miserè hæretici viuunt, tam ægrè rebelles intereunt. Reptabant in compitis homines strigosi, macilenti, capulares, sine carne pelles, exanguia silicernia, tenues vmbræ, imitationesque viuorum, pallida mortis exordia, inanes corporum folles, ossium male congesta compago, continuati ossibus nerui, vacui ventres, & queruli; viri non iam viri, sed ferales hominum laruæ. male ominosus erat occursus ciuium, crescebat mutuo aspectu calamitas; dum quisque legit exaratam in alterius fronte capitis sui sententiam, & tanquam in mortis speculo imminentis funeris imaginem intuetur: alter alteri mæstum diuinæ vltionis fiebat exemplum. Se morti occurrisse putabat, qui in fratrem inciderat. Omnes longa macie torridi videbantur, mutati reorum vultus, cadauerosæ frontes, recedentes oculi, consutæ genæ, ieiuna labia, otiosi dentes, & longi, subductum mentum, hiantes fauces & aridæ. Digni erant tali ieiunio ieiunantium irrisores. Quid plura? vel ipsa mors visa est laborasse fame, ita ventre insaturabili omnes helluabatur in vrbe: funeribus funera cumulabantur: mors desierat esse terrori ciuibus, quam vsu quotidiano, domesticaque consuetudine familiarem habebant. Præterea dicebatur rec. ptos Anglos eo venisse furoris, vt vel cruentis hominum artubus pascerentur: ferales nescio quas matres, quo effuderant vtero, eodem filios recepisse: alios corpus suum aluisse minuendo: inuentum esse puerum, qui famem

arem crudis demortui fratris carnibus satiaret: salita esse distractorum quorundam militum membra, similiaque voracitatis portenta occultè memorabantur. Rupella denique in carnarium versa erat: veros Tydæos,& Menalippos,renouatas Busiridis aras,furiosaque Diomedis præsepia videbamus. Nulla in vrbe salus, quot ciues, tot sandapilarij, tot Massagetum popæ,tot carniuori Cyclopes,tot esse funesti carnifices credebantur. *P.Steph. Petiot in Paneg.Ludou.XIII.*

Exercitus fame laborans.

CAmbyses fremebat, & non prouisis commeatibus, non exploratis itineribus per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam:cui intra primum iter deerant necessaria,nec quicquam subministrabat sterilis & inculta,hominique ignota regio.Sustinebant famem primò tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat. Postquam inter arenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum quemque sortiti alimentum habuerunt fame sæuius. *Seneca lib. 3.de Ira c.20.*

Vide Q. Curtium lib. 7. & lib. 9.

Exercitus siti deficiens.

AQuarum penuria prius desperatione, quàm desiderio bibendi sitim accendit. Per quadringenta stadia ne modicus quidem humor existit. Arenas vapor æstiui Solis accendit: quæ vbi flagrare cœperunt, haud secus quam continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ feruore excitata lucem tegit; camporumque non alia, quam vasti & profundi æquoris species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore & matutino frigore corpora leuabantur;cæterum cum ipsa luce æstus oritur,omnemque naturalem absorbet humorem siccitas, ora visceraque penitus vruntur. Itaque primum animi,deinde corpora deficere cœperunt. Pigebat & consistere,& progredi.Pauci à peritis regionis admoniti præparauerant aquam. Hæc paulisper repressit sitim. Deinde crescente æstu rursum desiderium humo-

ris accensum est. Ergo quicquid vini oleique erat, omnibus ingerebatur: tantaque dulcedo bibendi fuit, vt in posterum sitis non timeretur. Graues deinde auidè hausto humore, non sustinere arma, non ingredi poterant: & feliciores videbantur, quos aqua defecerat, cum ipsi sine modo infusam vomitu cogerentur egerere. *Q. Curtius lib. 7.*

Sitis præcipuè fatigatos & saucios exurebat, passimque omnibus vijs prostrauerant corpora, præter fluentem aquam hianti ore captantes, quam cum diu auidi turbidam hausissent, tendebantur extemplo præcordia premente limo: resolutisque & torpentibus membris, cum superuenisset hostis, nouis vulneribus excitabantur. Quidam occupatis proximis riuis diuerterant longius, vt quicquid occulti humoris vsquam manaret, exciperent. Nec vlla adeo auia, & sicca lacuna erat, quæ vestigantium sitim falleret. *Idem lib. 4.*

Parasiti semper famelici.

PArasiti famelica hominum natio, & frugibus consumendis nata; quam veris, suisque expressi coloribus Plautinam in scenam veniunt? quasi mures semper edunt alienum cibum, suo verò succo viuunt tanquam cochleæ, si ros non cadit. vna illos alit ac sustinet spes cœnatica: nimirum hoc illi negotium vnicè curant. nihilque metuunt magis, quam Ne tristi domicænio laborent. idcirco tanquam vmbræ consequuntur, tibique calceatis cum dentibus præsto sunt. Nec propterea collatiuos hosce ventres vnquam placaueris: oppleas tu illos licet, continuo tamen fame fauces lippiunt: ieiunos videbis tanquam inane dolium, bicongium, barathrum. Vsque adeo semper adhæret ad imum ventrem fames, & edilitatem perpetuam sine populi suffragio gerunt.

T. Famianus l. 3. prol. 3.

CIBATVS ET POTVS.

Lac.

CVm apud rerum dominum soléni more pranderemus, & diuersæ prouinciæ de suis delicijs laudarentur, ad vina Brutiorum, & Si-

lani

lani calei suauitatem, currente vt assolet sermone, peruentum est: quod herbarum beneficio tanta ibi naturæ iucunditate conficitur, vt non credas deesse mellis gustum, quem nulla conspicis qualitate permixtum. Manat illic leuiter prouocatum lac vberibus fistulosis, & quasi in alios ventres naturæ vbertate collectum, non guttis inpluit, sed quibusdam repentinis torrentibus influescit. Redolet suauis, & varius odor herbarum: naribus agnoscitur pecudum pastus, qui flagrans virtute diuersa, thuris sentitur inspirare similia. Huic tanta pinguedo sociatur, vt arbitreris simul decurrere palladium liquorem, nisi quod ab illa prasina viriditate niueo candore discernitur. Tunc cadis latè patentibus copia illa mirabilis læto nimirum pastore suscepta, cum admixtione coaguli in callosam cæperit teneritudinem condurari, ad pulcherrimum orbem forma perducitur: quæ subterraneis horreis aliquantulum congregata, diuturnam calei facit esse substantiam.

Cassiodorus var.l.12.epist.12.

An quia spiritu multo & calore exalbuit, non idem sanguis est nunc in vberibus, qui in vtero fuit? nonne hac quoque in re solertia naturæ euidens est, quod postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus hominis finxit, aduentante iam partus tempore in supernas se partes perfert, ad fouenda vitæ atque lucis rudimenta præsto est, & recens natis notum & familiarem victum offert? Quamobrem non frustra creditum est, sicuti valeat ad fingendas corporis atq; animi similitudines vis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates valere. *Aul. Gellius Noct. Att. l.12.c.1.*

Panis.

NVnc fermentum fit ex ipsa farina, quæ subigitur priusquam addatur sal, & ad pultis modum decocta & relicta donec acescat. Vulgo verò nec sufferuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur; palamque natura est acore fermentari: sicut & validiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur; quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius varia genera persequi superuacuum videtur: alias ab opsonijs appellati, vt ostrearij: alias à delicijs, vt artolagani: alias à festinatione, vt speutici:

 necnon

necnon à coquendi ratione,vt furnacei,vel artoptitij:non pridem etiam è Parthis inuecto,quem aquaticum vocant,quoniam aqua trahitur, tenuem,& spongiosa inanitate.Summa laus siliginis bonitate,& cribri raritate constat.Quidam& ouis aut lacte subigunt. Butyro verò gentes iam pacatæ ad operis pistorij genera transeunte cura.

Plinius hist. nat.l. 18.*c.*11.

Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat.Deinde vtriusq;attritu grana franguntur,& sæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. tunc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem,quem primò cinis calidus,& feruens testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera,quorum feruor seruiret arbitrio. *Seneca epist.* 90.

Placenta herbaria Genuensis.

VRbs est in Italia nobilis, & Iano propè vetustior suo: in qua scitissimè concinnatur placentulæ herbariæ quoddam genus,vt sapore sic nomine lepidissimum,ex ijs quæ cænis admoueri solent tanquã tragemata, appendices, & clausulæ. Ergo reperti sunt aliquando, qui quod etiam Romæ in publica hominum patria priuatam amarent, eiusque saporem in hoc quoque deliciarum oceano mordicus retinerent, ea sibi non semel confici liba curauerint. Sed nugæ. natiui scilicet ingenio palati respondebat insulsè condimentum: culpantur frustra coqui, materies in crimen reuocatur, omnia vitio dantur, præter quàm quæ dari oporteret.crescebat interim cunctatione cupiditas, multisque appetitum potius excitabat edulij fama,quàm fames. Quid plura? conducti ex ea regione Romã adueniunt coqui. nimirum Athenas noctuæ. transmissa cum coquis coquinaria supellex: aqua ipsa qua nihil est vbiq; communius,comportata:omnia vno verbo complementa farciminum, quotquot eius conditura conditio flagitaret inuecta. Conductitius coquorum regulus si quid habet patriæ virtutis in manus vocat, opus aggreditur, digerit, absoluit. quid tum postea ?bonus ille conuiuij gladiator vbi deferbuit; denique domini gulam petijt & vulnerauit.

P. Guinisius alloc. 7.

Saccharum.

Saccharum.

BRasilia sacchari præsertim est ferax, quod cæleste donum Attico melli multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura: è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in aheniis ad purum excoquitur; tum formis in panes cogitur ad metæ figuram: dein rursus vbi libuerit eliquatus, artifici manu pigmentis, ad instar ceræ varias in effigies indiscreta pene veri similitudine trahitur. *P. Maffeius hist. Ind. l. 2.*

Conuiuium.

INuitatus sum ad conuiuium, immo ad pontificiam, & adipalem cænam. At ego ad epulas primas fatur, spectator potius, quam conuiua fui. Credo gratum fore vel tibi, vel posteris, si fercula quam breuissimè descripsero: non vt Macrobius apud nostros, nec vt apud Græcos Athenæus iustis voluminibus, sed vt occupatus homo, & ad epistolæ mensuram. Primum aqua manibus data, non vt apud nos stantibus, sed accumbentibus, vtique rosacea. Tum illati pugillares ex nucleis pineis, & saccharo pastilli. Item placentæ nucleis, amygdalis, & saccharo confectæ, quos vulgò martios panes vocamus. Secundum fertum, altiles asparagi. Tertium, pulpulæ, ita enim popinæ appellant, & iecuscula. Quartum, caro dorcadis tosta. Quintum, capitula iunicum, vitulorumque, vna cum pellibus elixa. Sextum, capi, gallinarum, columbarumque pulli, bubuleis comitati linguis, & petasonibus, ac sumine, omnibus elixis, addito Lymoniacæ pultario, sic enim cupediarij Mediolanenses vocant, quam nostri sermiacam. Septimum, hœdus integer tostus in singulas singuli capidas, cum iure, quod ex amaris cerasis, siue, vt quidam malunt appellare, lauro cerasis, condimenti vice fungitur. Octauum, turtures, perdices, phasiani, coturnices, turdi. ficedulæ: & omnino plurimi generis auicia, molliter, & studiosè tosta. Colymbades oliuæ condimenti loco appositæ. Nonum, gallus gallinaceus, saccharo incoctus, & aspergine rosacea madefactus, singulis conuiuis singuli patinis argenteis, & vt cætera quoque vascula. Decimum, porcellus integer tostus, in singula singuli crateria iusculēto quodam liquore perfusi. Vndecimum,

paui tosti, pro condimento leucopheon ius, immo ferrugineum è iocinoribus pistis,& aromate pretiosi generis, ad portionem,& symmetriam additum. Duodecimum, totius orbis ex ouo, lacte, saluia, polline sacchareo, saluiatum vocamus. Tertiumdecimum, struthea cotonea ex sacchara. Quartumdecimum, cardus, pinea, icolymon, siue cynaram potius appellare conuenit. Quintumdecimum, à lotis manibus bellaria, & tragemata omnis generis sacchara.

Ex lib. Epist. Ang. Politiani l. 12. ep. 42.

Caput autem conuiuij pro temporis breuitate varium ac multiplex est; melopepones, vuæ prodromi ficus, crustula lactis, orbiculi lactei, in panem recentem tostum ve interiecti, & sacchara perfusi, amygdalæ nudatæ folliculis, cum vuis passis permixtæ, butyrum Flandricum, & horum similia, quæ tempus anni fert, primæ habeantur mensæ, præponi solent. Missus deinde plures, & diuersi, variè concinnati conditique: aues assæ plurimæ, perdices, pulli, intrituræ variæ, intritaque suauissima, capones inferti, porcelli Troiani auibus referti differentibus, pernæ arietinæ, assæ, conscissæ illarum & diuersi generis carnes. Præ omnibus pauones splendentes, & ad mandendum affecti: artocreata ex carne partim conscissa, partim columbinis pullis, partim alijs auibus inferta, incrustata, dissimili forma prædita, & in Hispania, & Anglia, & Flandria, carnium multarum, & auium integrarum diuersitate inferta. Quid dicam de edulijs alijs, & alijs omnibus tanta conditionum varietate concinnatis? Quæ ouorum luteis tota summitate, quasi stellis distinctæ, & in medio maxime illustres nitebant, & splendebant mirificè: pernæ petasonis in vino elixæ quantam suauitatem odoris exhalabant? nihil ad conuiuij apparatum, & magnificentiam, nihil ventres falisci, nihil caro aprugna, nihil ceruina, nihil vitulina, nihil cuniculi splendoris habebant ad cibos nominatos, & ad alios, qui tacentur, propter multitudinem diuersitatemq; comparati. Prætermitto intrituras: peruentum est ad ollam refertissimam gallinarum, vitulinæ, arietinæque carnis, petasonis pinguis, & macri, & intermixti. Quis scutulas sinapis, aut petrosilinati salsas, iuscula, salsamenta commemoret ad auditatem excitandam in ferculorum multitudinem diuersitatemque tantam. Illata suo tempore quæ sequuntur: videres leucophagum, similaginem, amylum, orizam, vermiculos. Cum verò ad vltimas mensas peruentum esset, nec quidquā

aliud

aliud desiderari, nec afferri posset præter fructus & placentas, & tragemata, quorum copia redundarunt mensæ. Ecce ante istiusmodi missus vltimos, mare misceri terræ crederes, apposita fuerunt ordine suo innumerabilia piscium genera, imprimis lupus cum aceto, & capparibus, soleæ frixæ, lucij recentes, thinni assi, menæ recenter frixæ: crustulata denique in quibus inerant barbati, murenæ & trutæ multis conditæ aromatibus, gobij, rixi, cammari, & cancri elixi: admixtæ scutellæ fuerunt cum piperato, crocato, quemadmodum ad aues superiores assas, ad pullos, perdices, cuniculos, anaticulas: intinctus, seu embammata, acetum, omphacium, oxyphora, & ad singulos ferculorum missus, mala medica limonia satis opportune importata fuerunt. Quid dicam de mensis vltimis? Quid quid aridorum fructuum forum fructuarium; Quid quid dulcedinis forum dulciarium venale habebat, in mensas vltimas importatum; cupediæ, pyra, caseus, oleæ Hispalenses, striblitæ artolagana, testuacia, & sartaginea, quæcunque tragemata, caryota deniq; ad stomachos, buccellatum, cydoniatum, coriandrum sacharo cōditum. Ac ne quid deliciarum deesset, aquæ odoriferę rosaceæ, flos mali medici, moschati ad manus abluendas non abfuerunt, huic conuiuio lautissimo magnificentissimoque. Videres etiam quæ commemorata sunt fercula inferri admodum eleganter, & Aulicorum vsitato more, ritu elegantiaq; politissima, ritibus & ceremonijs omnibus, quibus Principes vtuntur. Aderant instructores structoresq; multi, prompti, agilesque administri, alacres, & erecti, paratissimi, celeres, & expediti, omnes tunicati, & capitibus apertis. Hi fercula inferre, alij expedire mensas, tollere, occurrere, deferre, quo videbantur, ministrare inter epulas poscentibus pocula vini veterrimi suauissimique. *P. de la Cerda in Camp. Eloq.*

Luxus in epulis.

DIj boni, quantum hominum vnus venter exercet. Quid tu illos boletos voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiamsi præsentanei non fuerant? Quid tu illam æstiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea inertissimā carnem, cęno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid illud sociorum garum, preciosam malorum piscium saniem, non credis

 vrere

vrere falsa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in ipsis visceribus extingui? Quam fœdi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui exhalantibus crapula ventrem. Scias putrescere sumpta, non coqui. Memini fuisse quondam Æsopi nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem ducere; properans in damnum suum popina congesserat: veneria, spondili, & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis, torti, distracti sine vllis ossibus mulli constrauerunt. Piget esse singula, coguntur in vnum esse sapores. In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre. Expecto iam vt manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atq; ossa, & dentium opera coquum fungi. Graue est luxuriari per singula, omnia semel, & in eundem saporem versa ponantur. *Seneca epist. 96.*

Sed vel præcipuo luxuriæ, sęuitiæque deditus, epulas, trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in ientacula & prandia, & cænas comessationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alij eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummum constiterunt. Famosissima super cæteras fuit cæna ei data aduentitia à fratre: in qua duo millia lectissimorum piscium, septem auium apposita traduntur. Hanc quoque exuperauit ipse dedicatione patinæ quam ob immensam magnitudinem clypeum Mineruæ dictitabat. In hac scarorum iocinora, phasianorum, & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murænarum lactes à Carpathio vsque, fretoque Hispaniæ, per nauarchos, ac triremes petitarum commiscuit. Vt autem homo non profundę modo, sed intempestiuæ quoque, ac sordidæ gulę ne in sacrificio quidem vnquam, aut itinere vllo temperauit, quin inter altaria ibidem statim viscus, & farra pene rapta è foco manderet, circaque viarum popinas fumantia obsonia, vel pridiana atque semesa. *Suetonius in Vitellio cap. 13.*

In coenas verò, dubiaque conuiuia, quam liberales, ac splendidi, planèque prodigialiter prodigi sumus? Nimirum hoc quoq; deerat elementis rerum; vt tributaria fierent voluptatis; neque enim necessitati vectigal soluitur, quod terrarum, quod marium, quod aeris defatigatione conficitur: tanto quærentium impendio, tantoque discrimine, vt semper hominum pericula cœnemus, interdum & vitas: atq; ipso anima-

rum

rum pretio sępè litemus. At quantulam demùm partem, ex tanto ciborum apparatu, vel strenuissima consumit ingluuies? Nempe non ad epulum, sed ad spectaculum inuitamur: ecce tibi ad numerum, nec sine palæstra, & tanquam in triumpho, fercula deferuntur: dapes in mensam velut in orchestram prodeunt, abeuntque vti venerant, posteaquam oculis diu seruierint: neque enim fabula palato datur. Enimuerò hoc est non ad cœnam, sed ad scenam accedere; quã sæpè mutata, denique venitur ad catastrophen, & bellaria, hoc est integra, non rarò Vrbium tributa. Nam eo quidem nomine Romanos veteres, ingentes illos gulæ proceres, superauimus. Saccharon vt alia omittam, aduectum ex India parcissime illi quidem, nec nisi in medicamentis adhibuere: nos verò liberalius & ad delicias abutendo; venenum fecimus. Quantam enim cœnæ partem occupat condimentarium hoc ciborum elementum? præterea ex eo sigilla, velut ante signani quidam in mensa, mensæ ipsæ, mappæ, salina, candelabra, patinæ quàm diuersos in vsus quæsitum instrumentum? ipsi propemodum discurrentes pueri sacchareì sunt.

P. Guinisius alloc. 5.

O vbi mens nostra? vix palmari stomacho ingentia fumant fumibula, feruent tripedales aheni, Babyloniæ calent fornaces, immanes æstuant ignes, superstant fercula ferculis lassatis mensis. Seruorum, ancillarum, coquorum sudat exercitus: natant penuaria vino, fatiscunt horrea frumento. Et ego credam vnum ventrem, cui plurimarum non rarò gentium conduntur vina? cui in Hispania, Italia, Germania, Gallia, & qua se latissime Occidens, Oriensque iactat, sonant calculi, scinduntur maria, seritur terra. Ac ne quid desit luxui, tot piscium monstra, tot auium ferarumque genera, tot condimentorum proritamenta non explent oculos, nisi æmuli naturæ, quid quid flumina, maria, aera, terrarumque omnia fami saturandæ benigna dederunt manu, ludat in Saccaro: imò nisi non iam pisces, aues, feræ, sed saccarum sint, mentita genus suum, nihil egeris. natant proinde tanquam in saccareo Oceano pisces, procumbunt tanquam inter saccarea pascua, & nemora Saccareæ feræ, minantur volatum Saccareæ aues. Quid, quòd castra, & propugnacula solido fabricata saccaro inferantur mensis, cum propugnantium, oppugnantiumq; manu? Vtrinque saccareæ minæ, tormenta saccarum vomentia, hastæ, & plutei Enses, & Saccarea iacula, & ferrum nusquam, &

sanguis

sanguis nullus. Venationes deinde regiæ vni incumbunt mensæ. Saccareos Leones, Apros, Ceruos, Lepores, Saccarei insectantur canes, saccarea cingunt retia, tegunt saccareæ siluæ potant saccarea flumina. iam quæ veteribus marmoreæ statuæ, saccareæ nobis sunt. amantium iras, & blanditias, indignantium fremitus, & minas saccarum mentitur. nimirum vt comedant oculi, intueantur ora. quo hæc tam fatua æmulatio? sed & ne quid desit naribus, perflantur mensæ odoribus ex vltima Arabia deportatis, vt in his ad plenum luxuriæ parentetur.

P. Scribanius in Philos. Christ. cap. 9.

Conuiuium & modus comedendi apud Iaponios.

MVnditiarum apud eos haud minor quam apud Sinas cura. Paxillulis item ipsi duobus inter edendum ita scienter vtuntur, vti neque excidat quicquam, nec digitorum tersum opus sit. cænationem intrant excalceati, ne catastromata calcando coinquinent. tenuiores, ad mare præsertim, victitant herbis, oryza, pisce: diuites, ad consuetudinem Sinarum, ornant splendidè atque apparatè conuiuium. in singula fercula, sine linteis, aut mappis mutatur sua cuique conuiuæ mensa è cedro pinu ve, palmi fere altitudine, binum dodrantium quadro, nitidissima, lectissimisque distincta coloribus. cibi confecti, in Pyramidem extruuntur, auro conspersi, cupressinis ramulis ad gratiam prominentibus. nonnunquam etiam, rostro pedibusque inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hospitem, & conuiuam hilarè ac libenter accipiunt. conuiuandi ac propinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hasce cuncti diligenter obseruant. Vsum vitis ignorant. Oryza exprimunt vinum: sed ipsi quoq; ante omnia delectantur haustibus aquæ pene feruentis, inserso, quem supra diximus puluere Chia.

P. Maffeius hist. Ind. lib. 12.

Modus epulandi Sinarum.

COnuiuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi: propria singulis mensa, aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splendidissimo, varijs syluestrium maximè rerum figuris, a certis

linearum

linearum ductibus (quo in genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento, vel auro discurrentibus. Ea pictura nitorq; pro mappa est. Serica frontalia dein ad humum vsq; dependent. Conuiuæ fucatis consident cathedris, præmolli, vt apud nos, culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissimi primum canistri sertis redimiti onusti baccis pomisue, toto margine disponuntur. Intra id veluti septũ, admirabili structura cæteræ exsurgunt dapes. cumque sagina omnis generis ferina æquè ac domestica, & piscibus, ostreisq; & cunctis ferme illecebris, & condimentis abundent; Suilla tamen præcipuè caro summorum pariter, & infimorum expetitur mensis: neque ex alio vllo animali copiosior ganea. Cibos digitis attrectare (vt sunt vulgo munditiarum diligentissimi) rusticitatis putant. bracteatis paxillis, vel argenteis, aureisue fuscinulis, concisa minutim frusta in os inserunt. Exiguis poculis crebro haustu sedant sitim: & magno cum honore verborum mutuo sibi propinant. Miro interim silentio, atque ordine lances ab atriensibus inferuntur & in singula fercula mensæ instrumentum omne mutatur. *P. Maffeius hist. Indic. lib. 6.*

Modus quo cibus sumitur, coquitur, & diffunditur.

NAm quum tribus rebus animantium vita teneatur, cibo, potione, spiritu, ad hæc omnia percipienda os est aptissimum, quod adiunctis naribus spiritu augetur. Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur, & mollitur cibus. Eorum aduersi acuti morsu diuidunt escas, intimi autem conficiunt, qui Genuini vocantur: quæ confectio etiam à lingua adiuuari videtur. Linguam autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quo primum illabuntur ea, quæ accepta sunt: oris vtraq; ex parte tonsillas attingens, palato extremo, atque intimo terminatur. Atque is agitatione, & motibus linguæ quum depulsum, & quasi detrusum cibum accepit, depellit. Ipsius autem partes eæ, quæ sunt infra id, quod deuoratur, dilatantur: Quæ autem supra, contrahuntur. Sed quum aspera arteria (sic enim à medicis appellatur) ostium habeat adiunctum linguæ radicibus, paulo supra quam ad linguam stomachus annectitur, eaque ad pulmones vsque pertineat, excipiatque animam, eam quæ ducta sit spiritu, eandemq; à pulmo-

pulmonibus respiret, & reddat, tegitur quodam quasi operculo: Quod ob quam caussam datum est? ne siquid in eam cibi forte incidisset, spiritus impediretur. Sed quum alui natura subiecta stomacho, cibi & potionis sit receptaculum, pulmones autem, & cor extrinsecus spiritum ducant, in aluo multa sunt mirabiliter effecta, quæ constant ferè è neruis. Est autem multiplex, & tortuosa, arcetq; & continet siue illud aridum est, siue humidum, quod recipit vt id mutari & concoqui possit; eaq; tum astringitur, tum relaxatur: atque omne quod accipit, cogit & confundit, vt facilè & calore, quem multum habet exterendo cibo, & præterea spiritu omnia coacta atq; confecta in reliquum corpus diuidantur. *Cicero lib. 2. de nat. Deor.*

VALETVDO, MORBI.

INde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum malè assuescit plus capere quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quę exoneramur internis vlceribus affecta? Innumerabilia pręterea febrium genera, aliarum impetu subeuntium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore, & multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxurię? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se delicijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. *Seneca epist. 96.*

Incertum, ac fragile nimirum est hoc munus naturę, quicquid datur nobis: malignum verò, & breue etiam in ijs, quibus largissimè contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid quod ęstimatione nocturnę quietis, dimidio quisque spatio vitę suę viuit? pars ęqua morti similis exigitur, aut pœnę, nisi contigit quies. Nec reputantur infantię

anni,

anni, qui sensu carent, non senectæ in pœnam viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus incessus, dentes etiam, ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo, & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum Musicum centum & quinque annis vixisse sine vllo corporis incommodo. At hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus certis pestifer calor remeat horis, aut rigor, neque horis modò, sed etiam diebus, noctibusque trinis, quadrinisque, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori. *Plinius hist.nat.l.7.c.50.*

Non enim ego probauerim Aegyptios, apud quos tanta, & tam putida medicinæ distributio fuit, vt singulis morbis singulos medicos designatos haberent: ita prorsus, vt alij vertiginem in capite curarent, alij delacrymationem, & lippitudinem in oculis, alij tinnitum in auribus, & surditatem, alij grauedinem, & distillationem in naribus, alij stuporem in dentibus, alij vuam in faucibus, alij anginam in tonsillis, alij lentiginem in facie, alij impetiginem in cute, alij strumas in ceruice, alij sanguinis reiectionem in pectore, alij lumbaginem in renibus, alij timpanitim in ventre, alij lienteriam in intestinis.

P. Tarq. Gallut.to.1.orat.3.

Homo ægrotans.

ITaque veste deposita descendit in flumen, vixque ingressi subito horrore artus rigere cœperunt: pallor deinde suffusus est, & totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. expiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis in tabernaculum deferunt. Inter hæc liberius meare spiritus cœperat: alleuabat rex oculos, & paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnouerat, laxataque vis morbi ad hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat.

Q. Curtius lib.3.

Quos cruciatus compares, quem dolorem, cum penitus visceribus immissa tabes quotidie aliquid ex homine præmittit in mortem? cum

cibos,

pulmonibus respiret, & reddat, tegitur quodam quasi operculo: Quod ob quam causam datum est? ne siquid in eam cibi forte incidisset, spiritus impediretur. Sed quum alui natura subiecta stomacho, cibi & potionis sit receptaculum, pulmones autem, & cor extrinsecus spiritum ducant, in aluo multa sunt mirabiliter effecta, quæ constant ferè è neruis. Est autem multiplex, & tortuosa, arcetq; & continet siue illud aridum est, siue humidum, quod recipit vt id mutari & concoqui possit; eaq; tum astringitur, tum relaxatur: atque omne quod accipit, cogit & confundit, vt facilè & calore, quem multum habet exterendo cibo, & præterea spiritu omnia coacta atq; confecta in reliquum corpus diuidantur. *Cicero lib. 2. de nat. Deor.*

VALETVDO, MORBI.

INde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum malè assuescit plus capere quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quę exoneramur internis vlceribus affecta? Innumerabilia prętereà febrium genera, aliarum impetu subeuntium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore, & multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxurię? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se delicijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. *Seneca epist. 96.*

Incertum, ac fragile nimirum est hoc munus naturę, quicquid datur nobis: malignum verò, & breue etiam in ijs, quibus largissimè contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid quod ęstimatione nocturnę quietis, dimidio quisque spatio vitę suę viuit? pars ęqua morti similis exigitur, aut pœnę, nisi contigit quies. Nec reputantur infantię

anni,

anni, qui sensu carent, non senectæ in pœnam viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus incessus, dentes etiam, ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo, & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum Musicum centum, & quinque annis vixisse sine vllo corporis incommodo. At hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus certis pestifer calor remeat horis, aut rigor, neque horis modò, sed etiam diebus, noctibusque trinis, quadrinisque, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori. *Plinius hist.nat.l.7.c.50.*

Non enim ego probauerim Aegyptios, apud quos tanta, & tam putida medicinæ distributio fuit, vt singulis morbis singulos medicos designatos haberent: ita prorsus, vt alij vertiginem in capite curarent, alij delacrymationem, & lippitudinem in oculis, alij tinnitum in auribus, & surditatem, alij grauedinem, & distillationem in naribus, alij stuporem in dentibus, alij vuam in faucibus, alij anginam in tonsillis, alij lentiginem in facie, alij impetiginem in cute, alij strumas in ceruice, alij sanguinis reiectionem in pectore, alij lumbaginem in renibus, alij timpanitim in ventre, alij lienteriam in intestinis.

P. Tarq. Gallut.to.1.orat.3.

Homo ægrotans.

ITaque veste deposita descendit in flumen, vixque ingressi subito horrore artus rigere cœperunt: pallor deinde suffusus est, & totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. expiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis in tabernaculum deferunt. Inter hæc liberius meare spiritus cœperat: allenabat rex oculos, & paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnouerat, laxataque vis morbi ad hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat.

Q. Curtius lib.3.

Quos cruciatus compares, quem dolorem, cum penitus visceribus immissa tabes quotidie aliquid ex homine præmittit in mortem? cum

cibos,

cibos, haustus, & omnia blandimenta vitæ fames fastidit & poscit? desiderare allidentium officia, dehinc ferre non posse? grauari, quos appetieris, attactus? per totum cubile corpus velut super ardentes exagitare flammas? lux fatigatis luminibus grauis vox sola de gemitu. Quis illi inter complorationes gemitusque somnus, quem vix silentia sollicita præstarent? Ad quæ colloquia tristitia respiraret? *Quintilianus decl. 5.*

Cum stomacho grauissimè laboraret aliquando, ex nimio videlicet hepatis calore, adhibitus medicus, quo domus eo tempore vtebatur adolescente non peritissimo; frigidæ corporis constitutioni causam illico tribuit. nec mora, quicquid excogitare potuit ad corpus & præcordia calefacienda præscripsit. Ac primum fenestras foresque cubiculi, ne quid afflare auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste continere sese; postremò quàm calidissimo cibatu, & exiguo mero, sed quam austerissimo refici, quæ omnia Ignatius licet sibi non leuibus argumentis minimè accomodata sentiret, ac Medicum ipsum nec litteratissimum, neque exercitatissimum sciret esse; tamen ne cum extremo quidem vitæ periculo contra eius edicta, nihil vnquam effatus est. Aestas erat summa: calores vt in Vrbe maximi: ingenti stromatum pondere premebatur Ignatius: manabat è membris omnibus tanta sudoris copia, vt culcitræ ac vestes maderent; ac nihilominus ex præcepto se intra calida fomenta cohibebat ægrotus. ardebat siti, nihil omnino poscebat: discruciabatur doloribus acerbissimis, nullam edebat vocem: linquebatur animo interdum, neque tamen significabat: denique peruersa curatione eo adductus est, vt cum vltimum sibi discrimen adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atque id demum extitit signum, desperata iam valetudine se ad vitæ exitum comparantis. *P. Maffeius in Vita S. Ignatii l. 3. c. 7.*

Lusitanus igitur quidam talem virum miserè febri æstuantem, iacentemque in publico conspicatus, misericordiaque captus, ex templo eum benignè inuitat hospitio; ac domum suam (ea erat deserto in colle casa verius quam domus) deductum pro rerum inopia liberaliter tractat: tum eius saluti consulens rogat, atque obsecrat, vt incidi sibi patiatur venam. Et Xauerius quanquam non ignarus quales tandem medicos deserta haberet insula, sanguinem misit non sine spasmis, ac distentione

neruorum.

neruorum. Dolorem corporis subsecutum est fastidium ciborum omnium; quanquam cibi nulli ægrotis suppetebant, præter paucas amygdalas. Biduo iam media traducto, cum morbus magis magisque ingrauesceret, magis etiam Francisci patientia ac virtus enituit. Humanis subsidijs omnibus destitutus, inita iam hyeme, in tugurio ventis atque imbribus peruio iacebat, maximoque pestiferæ febris iactabatur æstu.

P. Tursellin. in Vita S. Xauer. l. 5. c. 11.

Laborauerat igitur circiter menses duos Laurentius Medices è doloribus i s, qui quoniam viscerum cartilagini inhæreant, ex argumento Hypochondrij appellantur. Hi tametsi neminem sua quidem vi iugulant, quoniam tamen acutissimi sunt, etiam iure molestissimi perhibentur. Sed enim in Laurentio fato ne dixerim, an inscitia incuriaque medentium id euenit, vt dum curatio doloribus adhibetur, febris vna omnium insidiosissima contracta sit; quæ sensim illapsa, non quidem in arterias, aut venas, sicuti cæteræ solent, sed in artus, in viscera, in neruos, in ossa quoque & medullas incubuerit. Ea verò quod subtiliter ac latenter, quasique lenibus vestigijs irrepserat, parum primò animaduersa: dein verò cum satis magnam sui significationem dedisset, non tamen pro eo ac debuit diligenter curata, sic hominem debilitauerat, vt non viribus modo, sed corpore etiam pene omni amisso & consumpto distabesceret. Quare pridie quam naturæ satisfaceret, ita repentè concidit totus, nullam vt iam suæ salutis spem reliquam ostenderet.

Ang. Politian. lib. 4. epist. 2.

Et apparuerat ægritudo primùm non pro eo, quam erat, periculosa: paucis tamen diebus continuata in lethalem euasit. Interea adesse medici, & ægro pharmaca, quæque alia tempus monebat, properare. Ea omnia tametsi insuauia; & aduersa refugiente sensu fortiter perhauriebat; nulla in re quam imperassent, morosus. Sed morbus remedio maiorem spem, opemque Medicorum expugnauit. Ægritudine enim in dies horasque augente, procubuere ad extremum vires, & quicquid residuum vitæ naturæque erat, defluxit. Properantur ergo vltima remediorum, & Antonius ex Christiano ritu inungitur, vt in lucta fatali cum hoste iam ante toties victo supremum congrediatur. In eo apparatu quantum corpori languoris, tantum ex animo robur suppetebat. Ad hunc modum traducta fere nox auroræ diluculum expectabat: cum crebris

interim

interim mutationibus æger quatiebatur; prope vt exspirasse aliquando, aliquando præter spem valescere: atque iterum repente inter manus deficere videretur. *P. Bidermanus in Vita Ant. M. Vbald.*

Homo moribundus.

CONijcite si placet tristes oculos in thorum funebrem, vnde præcipuos nasci luctus auditis. Solus spectari dignus est, qui spectare neminem amplius potest in lecto depositus. Aetate, nisi cani fallunt aciem, pene cétenarius est, pedes marmore gelidiores existimo; manus certè niuem, vt colore, sic frigore non male referunt; oculi frequenter in orbem conuersi turbidiores apparent: vt extinctus est ille pupillarum vigor? vt nasus ipse iam longior sensim acumen trahit & pallorem? vt genarum rubor abijt? vt labra contracta tremiscunt? auditus non modo difficilis vt olim, sed propè nullus. Arteriæ, si bonus illam examinaueris, tam frigidum pulsum senties, quam lapidis. vnicus ad cor superat spiritus, & ille tam lentus, vt summas vix fauces attingat, ac diducto iam ore est, vt cum paulò violentius natura deficiens se commouerit, extremis iam labris illum emittat. En cernitis vt repente ad gutturis angustias eruperit? vt paulatim singultiente & luctante animo morti vicinus sit? Age verò nega moriturum. *Ex Palatio Eloq. exer. 2. lect. 12. pun. 8.*

Tabido morbo confectus.

IN quodam nosocomio inter alios morbosos, ac tabidos, vnus erat venerea lue infectus adeo atque corruptus, vt naturam puderet hominis, medicos tæderet artis, famulos pigeret officij. Vidisses exangue supremaque confectum macie corpus; oculos suas contrusos in cauernas: os cloacæ spiraculum: faciem acri atque igneo serpente humore corrosam ac populatam: expilatum fœdissimè caput. Vidisses distluentem vndique saniem: dehiscentes in frusta marcidas carnes eiecto vermium grege. Quid memorem tessellatam pustulis cutem? quid formicantem scabiem vngui operoso heram importunam, crustasque immanes tabo vermiculatas? quid ossa suis exuta cæmentis? quid torpentibus membris truncum immobilem? quid euolutas è iacentis sordibus albicantes

cantes animalculorum legiones, nec non exhalatos odoris grauissimi nimbos, ad leuandum scilicet ignoto Sabæis thure fastidium. Illum dixisses peccati piaculum, illum pœnarum sedem, illum non hominem, sed humanæ figuræ vestigium. aberat corpus à corpore. dixisses denique non cadauer sed sepulcrum.

P. Remondus or. paneg. 16.

Podagra.

Absit enim vt bellicosissimum virum tyrannis grauissimæ calamitatis exarmet, quæ miro modo membra virentia infusione pœnalis humoris cogit arescere, nodosque mobiles replet marmoreo tumore crescentes, cum norit alia cuncta vacuare iuncturæ. Petit concauas lacunas vbi palustri statione pigrescens, saxa perficit de liquore, & quæ ad decorem inflexionis natura laxauerat, in turpissimum rigorem soliditate peregrina constringit. Hæc passio insanabilis, & sanitas passibilis ligat solutos, contrahit neruos, & decrescere facit corpora, quæ nulla sunt mutilatione truncata. Constantibus membris proceritatis mensura perit, & minor cernitur, cui nihil subductum esse sentitur. Subtrahuntur superstiti ministeria membrorum: corpus viuum est nec mouetur, & intra sensibilia redactum iam non proprio voto, sed motu fertur alieno. Hæc viua mors supra omnia tormenta sana dicitur: & melius habere fertur, qui euasisse causas tanti periculi non probatur. Deserit quidem dolor, sed dimittit reliquias fortiores, & nouo infelicitatis exemplo passio videtur abscedere, & æger non desinit ægrotare. Appendia ipsa cruciatis debitoribus aliquando soluuntur: ista autem vincula sunt, quæ cum semel potuerint illigare captum, nesciunt in tota vita dissoluere. Infelicia signa relinquit abscedens, & more gentium barbararum hospitium corporis occupatum suis indicijs violenta defendit: vbi ferox illa cœpit succedere, aduersa illuc iterum sanitas audeat fortassis intrare.

Cassiodorus lib. 10. var. epist. 29.

QVi comitiali vitio solent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen, neruorumque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque versatur. Solitis itaque remedijs incipientem casum occupant, & odore gustuq; quicquid est quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur: aut si parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & sine teste ceciderunt. *Seneca l. 3. de ira c. 10.*

Vitia corporis siue deformatio.

HVic cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulsi pedum articuli sunt, & torti talis huic elisa crura, illius inuiolatis pedibus, cruribusque fœmina contudit: aliter in quemque sæuiens ossi fragus iste alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat: alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiam semiuitam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium: sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Huic recta membra sunt, & si nemo obstet naturæ, proceritas mutabitur; ita frangatur, vt humo se alleuare non possit, sed pedum crurumque resolutis vertebris repeet: huic speciosa facies est, potest formosus mendicus esse, reliqua membra inualida sint, vt fortunæ iniquitas in beneficia sua sæuientis magis hominum animos percellat. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat. *Seneca l. 10. contrOu. 4.*

Morbos fere omnes describit Corn. Celsus l. 3. & 4. P. Pontanus vol. 3. par. 2. progymn. 47. P. Melch. de la Cerda in Cãpo Eloq. vol. 1. Tit. Morbi.

PESTILENTIA, VENENVM, VENEFICIVM.

Pestis.

GRaue tempus, & forte annus pestilens erat, vrbi agrisque, nec hominibus magis quàm pecori. & auxere vim morbi terrore populationis

lationis pecoribus, agrestibusque in vrbem acceptis. ea colluuio mistorum omnis generis animantium, & odore insolito vrbanos, & agrestem confertum in arcta tecta æstu ac vigilijs angebat, ministeriaque inuicem, ac contagio ipsa vulgabant morbos. Mortuus Ebutius erat Rom. Consul, collega eius Seruilius exigua in spe trahebat animam: affecti plerique principum, Patrum maior pars, militaris fere ætas omnis, vt non modo ad expeditiones, quas in tanto tumultu res poscebat, sed vix ad quietas stationes viribus sufficerent. munus vigiliarum Senatores, qui per ætatem ac valetudinem poterant, per se ipsi obibant: circuitio, ac cura ædilium plebis erat: ad eos summa rerum, ac maiestas consularis imperij venerat. Deserta omnia fine capite, sine viribus, dij præsides, ac fortuna vrbis tutata est. Haud minor Romæ fit morbo strages, quam quanta ferro sociorum facta erat. Consul qui vnus supererat moritur. mortui & alij clari viri; & per ignota capita late vagata est vis morbi. *T. Liuius dec. 1. lib. 3.*

Delectus Consulibus eo difficilior erat, quod pestilentia, quæ priore anno in boues ingruerat, eo verteret in hominum morbos. qui inciderant, haud facile septimum diem superabant: qui superauerant, longinquo maximè quartanæ implicabantur morbo. Seruitia maximè moriebantur; eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina sufficiebat. Cadauera intacta à canibus, ac vulturibus tabes absumebat; satisque constabat nec illo, nec priore anno in tanta strage boum hominumque vulturium vsquam visum. Cum pestilentiæ finis non fieret, Senatus decreuit, vt Decemuiri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem vnum supplicatio fuit; & Q. Martio verba præeunte populus in foro votum concepit.
T. Liuius dec. 5. lib. 1.

Pestilentia in Castris.

1.

ACcessit & pestilentia, commune malum: quod facile vtrorumque animos auerteret à belli consilijs. Nam tempore autumni, & locis natura grauibus, multo tamen magis extra vrbem, quàm in vrbe, intoleranda vis æstus per vtraq; castra omnium ferme corpora mouit; Et primò temporis ac loci vitio, & ægri erant, & moriebantur. postea curatio ipsa, & contactus ægrorum vulgabat morbos: vt aut neglecti

desertiq; qui incidissent morerentur; aut assidentes curantesque eadem vi morbi repletos secum traherent: quotidianaque funera & mors ob omnium oculos esset, & vndique dies noctesq; ploratus audirentur. Postremò ita assuetudine mali efferauerant animos, vt non modo non lacrymis, iustoque comploratu prosequerentur mortuos, sed nec efferrent quidem aut sepelirent: iacerentque strata exanima corpora in conspectu similem quoque mortem expectantium: mortuique ægros, ægri validos cum metu, tum tabe ac pestifero odore corporum conficerent: & vt ferro potius morerentur, quidam inuadebant soli hostium stationes. Multo tamen maior vis pestis Pœnorum castra, quàm Romana diu circumsedendo Syracusas, cæde aquisque affecerat magis. multi tamen ex Romano exercitu peste absumpti sunt. *T. Liuius dec. 3. lib. 5.*

Famem deinde pestilentia secuta est: quippe insalubrium ciborum noui succi, ad hoc itineris labor, & ægritudo animi vulgauerat morbos; & nec manere sine clade, nec progredi poterant. Manentes fames, progressos acrior pestilentia vrgebat. Ergo strati erant campi pene pluribus semiuiuis, quam cadaueribus. Ac ne leuius quidem ægri sequi poterant: quippe agmen raptim agebatur; tantum singulis ad spem salutis ipsos proficere credentibus, quantum itineris festinando præriperent. Igitur qui defecerant notos, ignotosque, vt alleuarentur, orabant. Sed nec iumenta erant, quibus excipi possent, & miles vix arma portabat, Imminentisque etiam ipsis facies mali ante oculos erat. *Q. Curtius l. 9.*

Venenum.

GEnuit tellus venena, sed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisq; satis est. Atq; cum in arbores exacuãt, limentq; cornua elephanti, & saxo rhinocerotes, & vtroque apri dentiũ sicas, sciantq; ad nocendum se præparare animalia: quod tamen eorum tela sua excepto homine venenis tingit? Nos & sagittas vngimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoq; quo viuitur, aerem in perniciem vertimus. Neq; est vt putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem, quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab vllo præter hominem veneno pugnatur alieno. *Plinius nat. hist. l. 18. c. 1.*

Et

Et ſicut ex ipſis quoque mortiferis mitiora ſunt, quæ ſtatim tota velocitate graſſantur, & dolorem inter exitum, vitamque non detinent; ita crudelius quod ſic ordinatur, vt corporis parcat inuidiæ, & ſit tantum animi venenum. Quid ais? non eſt noxium virus niſi quod occidit? Quid ergo vocaremus illud quo lumina ſola raperentur? quo pars aliqua membrorum debilitate langueſceret? Dij immortales quid ego hauſi? quale viſceribus virus ingeſtum eſt? Non fuit vnum illud venenũ: bibi miſer execrationis quicquid totius mortalitatis ira contulerat, quod erat omnium animalium furor, omnium ſerpentium congeſta rabies. fieri non poteſt, vt virus tam impotens ſemel in viſcera receptũ ſit, & in vnum tantummodo ſenſum, mandeturque quouſq; dominetur. *Quintilian. decl. 14.*

Inter hæc anancæum poculum aderat; quod prior Oloodemus de carnificis manu rapiens: Age, inquit, propinemus Meleandro. Nos quidem eximus miſerias, peius hunc noſtro fato oppreſſuri, quam viuentes voluiſſe exiſtimat. His dictis non cunctanter totum hauſit. Denuo impletum cum Euriſtheni porrigeretur, ſupercilium ille duxit; & circumſpiciens, ecquis, ait, amicos meos monebit Meleandro quid debeant? Epoto veneno ambo à carnifice monentur, vt quo facilius virus conciperetur venis, minorique cruciatu occumberent, quantum carceris ſpatia ſinebant, ambulationem vrgerent; donec tibijs grauibus ſentirent iam ab imo calorem excedere. Cum paruiſſent, frigentibus mox pedibus procumbunt in lectum. Illic veneni nebulis imitantibus ſomnum languebant ſine ſenſu; donec coxis iam exanimatis, tanquam ſtimulo icti, prodidere lethalem vim ipſa intrantem vitalia; nec multo poſt extincti ſunt. *Barclaius Argen. l. 2.*

Veneficium ſiue Venefica.

VEneficium ſi arguas, oportet oſtendas putre liuoribus cadauer, inter efferentium manus fluens tabe corpus. Vt iam iſtud obijcere poſſit, & vita debet aliquid eſſe paſſa, quod inuidiam mortis imitetur. Veneficium voca, quod cæcitate graſſatur, quod in aliqua deprehenditur debilitate membrorum. Profer agedum corporis notas, in quas ſe noxiæ potionis vagus feruor effuderit, vbi depaſta ſenectus

visceribus sæuitura consederit. Nescis, mihi crede iuuenis, sceleris quod detulisti, qualem mihi debeas probationem. Rem expecto mehercule, vt sit ante omnia minax vultus, feralis habitus, horreant squallore crines, rigeat super nefandas cogitationes efferata tristitia. facinus quod dicitur inquietare superos, sidera diris agitare carminibus, tumulos & busta scrutari, & amputatis cadaueribus ipsas in scelus armare manus, fieri non potest vt authorem suum non statim primo prodat aspectu. *Quintilian.declam.15.*

Lamia fœmina venefica.

MIhi quidem etiam paruulo auia narrabat, esse aliquas in solitudinibus lamias, quæ plorantes glutirent pueros. Maxima tunc mihi formido lamia erat, maximum terriculum. Vicinus quoque adhuc fesulano rusculo meo fonticulus est, secreta in vmbra delitescens, vbi sedem esse nunc quoque lamiarum narrant mulierculæ, quæcunque aquatum ventitant. Lamiam igitur hanc Plutarchus ille Cheroneus, nescio doctior, an grauior, habere ait oculos exemptiles, hoc est quos sibi eximat, detrahatque cum libuit, rursusque cum libuit, resumat atque affigat: quemadmodum senes ocularia specilla solent, quibus hebescenti per ætatem visui opitulantur. Sed enim lamia hæc quoties domo egreditur, oculos sibi suos affigit, vagaturque per fora, per plateas, per quadriuia, per angiportus, per delubra, per thermas, per ganeas, per conciliabula omnia: circumspectatque singula, scrutatur, indagat, nihil tam bene obtexeris, vt eam lateat. Miluinos esse credas oculos ei, aut emissitios, sicuti Plautinæ aniculæ. nulla eos præterit quamuis indiuidua minuties: nulla eos euadit quamuis remotissima latebra.

Politianus in Præf. cui titulus Lamia.

INDOLES ET EDVCATIO, SIVE INSTITVTIO.

Indoles optima.

NIhil in te requirere potuissent hi: nihil fingere debuissent, si semel altam indolem intuiti essent. Vix ad eam veneras pueritiæ partem,

fem, in qua cæteri loqui sciunt, cum tu iam eloqui cœperas, atque oratoriè declamare. Vix æquales tui eius linguæ sermonem, quam haurimus à nutricibus, absolutè didicerant, cum tu tam multas, & tam varias iam callebas, vt Mithridatis exempla mortalibus vnus omnium renouaturus esse videreris. Vix per ætatem ac rationis vsuram sapere cæteris licet, cum animum tu omnibus iam disciplinis imbueras, nec aliud ignorabas, nisi quod humanum ingenium assequi cogitatione non potest. Denique lex illa naturæ, quæ nihil ad fastigium perduci subito patitur, ius omne tibi remiserat, dederatque quodammodo veniam, vt non per partes quemadmodum cæteri, sed vna omnes liberales disciplinas acciperes; non paulatim progredereris & sensim, sed confestim ac è vestigio peruenires ad summum; non doctrinæ magistrum ac præceptorem haberes aliquem, sed institutorem auctorémque consule res animum tuum. Ita tu mentem istam præclaris imbutam artibus, omnium victricem voluptatum, carentem vitio, pudicam, atque innocentem ad pubertatem vsque deduxisti. *P. Tar. Gallutius to. 1. or. 16.*

Accipio vos equidem gremio iuuenes meis institutis ac moribus educandos: sed animos volo peralacres, sublimes, ad summa quæque atque ardua conspirantes: non desides, non supinos, non curuos ad ima, quæ ante pedes sunt tantummodo despectantes. Amo difficultatibus exercitos, non inertia diffluentes: gloriæ cupidos, non auidos quietis: mei studiosos, non voluptatum amantes. siquidem labore multo mereri otium oportet, atque honor non nisi per prærupta conscenditur. *P. Guinisius alloc. 7.*

Indoles augusta.

ATque hunc vigorem, hoc imperium toto iam illius vultu eminere audio (neque enim fas omnibus eò testes afferre oculos) Regem spirare dicitur adhuc infans; iam affusus genis lepos, & dignitas, quæ Principum esse solet; iam fronti decus impressum; cuiusmodi heroem decet; iam fulgor inditus oculis, qui sidereum & cæleste aliquid sapit. Cernitur vterque parens vnius in ore: excelsum caput attollit, quasi toto vel in cunis iacens regno emineat: figit obtutus imperterritos, quasi gentes iam nutu terreat, suo breui ferro domandas; manus explicat au-

daces, quasi sceptris aptare velit; teneriter firma exercet brachia, quasi præludat hostium fatis. *P. Petiot in Paneg. Delph.*

Indoles bellica.

PArabili cibatu, quem fortuito miles occupasset, constare militiam dicebat: nec audebat vituperare Grammaticos, qui Maronis Aeneam reprehenderent, quod is militaribus epulis in deserto littore præter assam ferinam obsonasset aliter famem: & aqua feruenti subacta quædam alia condimenta quæsisset. Quod in eo genere sequeretur, acceperat ex Homero puer. Igitur adolescentulus ante Naupactæam victoriam nisi iussus à parentibus ad cibarium panem nihil addebat. Prælusionem militiæ cogitabat, & castrensem disciplinam asperi victus illa quasi velitatione iam tum informabat domi. Quo facto duplex interim operæ pretium habebat: nam & vim mentis ad pudicam animi firmitatem illa siccitate corporis, & iuuentam ad duritiæ militaris experientiã obdurabat. Somni modicus, gloriæ nimius ad multam noctem vigilabat; in commentationibus, in lucubrationibus erat: operi diurno consilia noctis addebat. fugam solis ingenij lumine, somni tempora vigiliarum prorogatione carpebat: quatuor ad summum horarum, eaque leuissima quiete contentus. *P. Stephonius or. 2. in fun. Delph.*

Quid enim in Perusina iuuentute concitatus ille generosi pectoris impetus ad militiam capessendam; quid ille totius oris habitus ad robur animorum corporumque compositus, ita naturæ muneribus habilis, ita ornatus ad prælium, vt ab ipso Marte effictus quodammodo videatur, nisi nostræ virtutis expressa, ac viua in minimè degeneri posteritate vestigia. Contemplare faciem Perusinæ iuuentutis, nostrum genus agnosces. habes nostræ memoriæ nunquam intermoritura monumenta. Oris color iucundus, flammeo sanguinis flore subfuscus; crinis ad frontem promissus impensius, & militari quadam licentia ludibundus; lata frons & explicita; acer oculorum coniectus, index semper vigilantium animorum; flauo ductu per malas lanugo luxurians; totius oris martialis quædam dignitas ac maiestas, in tranquillo festiua, formidabilis in terrore; ceruix erecta, latum pectus, lacertosa brachia, manus habiles habilesque; latus semper munitum Martis insignibus. Quod si hæc

hæc muta signa, & specie tenus ficta simulacra bellicæ nostræ virtutis videntur, inspice in eorum studia & exercitationes. Videbis eos pollentes viribus, ingenio validos, non ætatem per ignauiam luxumque deterere; sed venando, currendo, algendo, æstuando, tyrocinia Spartanæ virtutis ponere; per compita ac plateas passus, ac verba imperatorio æquamento librare; equos ligneos à dextris ac sinistris insilire, ac desilire pernicissima velocitate; fictis certaminibus prææludere veris; ex leui verborum rixa graues excitare turbas; & à lusorijs telis facile ad arma decretoria deuenire. Quid hic tam celer animorum, corporumque motus: quid hic incensus ardor ad prælium, nisi bellici nostri tumultus vsq; adeo aura perdurans, & excitatæ à nobis flammæ superstes adhuc igniculus? Intuere studia puerorum. quid in illa ætatula molle, quid tenerum, quid virtute maiorum suorum indignum? non inanibus puerorum studijs delectari; non languidulis illiquefieri voluptatibus consueuerunt; non in gremio nutricis ali, aut vernarum gestari manibus, cum Melitensi catella colludere; sed è cunabulis ac domibus pedem simul efferre, tractare gladios, reptare per scuta, anhelare cursibus, petaso pinnulas, lateri ensiculum appendere: ad ludicras æqualium suorum pugnas omnem animum, & cogitationem adijcere; dedita opera tumultus simulare; ex certamine dignitatis statim ad manus pugnasque venire; nihil medium nec spem, nec curam, sed immensa omnia animo voluere. *P. Leo Sanctius flor. l. 3. or. 2. ad Perus.*

Institutio optima.

PLurimum proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget; vtrumque enim & quod extollendum, & quod deprimendum est, similibus alitur. Crescit licentia spiritus, seruitute comminuitur: assurgit si laudatur, & in spem sui bonam adducitur: sed eadem ista insolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus est, vt modo frænis vtamur, modo stimulis; nihil humile, nihil seruile patiatur. Nunquam illi necesse sit rogasse suppliciter, nec prosit rogasse: potius causæ suæ, & prioribus factis, & bonis in futurum promissis donetur.

In

In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec irasci. Demus operam, vt familiaris sit his, cum quibus contendere solet; vt in certamine assuescat non nocere velle, sed vincere. Quoties superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non gestire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum, in desidiam verò otiumque non resoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos, quam educatio mollis & blanda. Ideo vnicis quo plus indulgetur, pupillisque quo plus licet, corruptior animus est. *Seneca lib. 2. de ira c. 21.*

Imprimum suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio & sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat tueri domum, & inseruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus, omnis cuiuspiam familiæ soboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorũ, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse Principes liberos accepimus. quæ disciplina eo pertinebat, vt sincera & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus, aut alter ex omnibus seruis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accomodatus. horum fabulis, & erroribus teneri statim & rudes animi imbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati, neque modestiæ paruulos assuefaciunt, sed lasciuiæ & libertati. *Corn. Tacitus in dial. de Orat.*

Humani generis, sicuti cæterorum omnium, præcipua in cunabulis custodia est. in arboribus rami nascentes obsequuntur agricolæ, cuius ductu vel in altum enituntur, vel ad terram proni deflectunt. Ita puerorum animi, parentum velut obstetricum manibus fingi possunt, certa, & in sequuturam ætatem mansura imagine. Semina maximè & veluti fundamenta virtutum his antiquo præaltoque affectu insinuanda sunt;

vt

vt deinde ignorent, natura an præceptis acceperint, parentibus obnoxio esse ingenio, facilique præcipientibus: intemperantia, mendacio, & fraude velut insolentia prodigiorum exterreri: præcipuè vim Numinis venerari, nunc beneficio, nunc vindicta suspiciendam. Et hæc ipsa non atroci aut molesta ratione vrgenda sunt. nam quæcunque suppliciorum metu colimus, eadem tristi fastidio solemus auersari; & concepta à puero odia, nescio qua horroris consuetudine ad senium vsque deducimus. Sed assiduis sermonibus imbuendi sunt de fastigio, præmijsque virtutum: flagitia cum supercilio ac verecundia apud illos nominanda, quæ omnino nesciant sæpe publicè, nec iam cum infamia regnare. Tam leuibus rudimentis initiati oderint vitia, virtutesque tanquam feras, aut rigidas non timebunt; & faciles ad hæc prima rectæ disciplinæ initia accedent; parentum, magistrorumque auspicio, quorum sententijs velut diuinæ mentis oraculis detinentur imbecilli in illis animi, nec dum iudicandi ambitione sollicitati. In hac autem puerorum disciplina gloriæ quoque stimuli passim infigendi sunt sentientibus animis, vt iam suos honores assuescant suspirare, & siue scholis siue ludis exerciti eminere æqualibus labore dulcissimo contendant. Præterea cum ætate sensim veluti ex captiuitate deducendi sunt; vt & mitior maiestas parentum sentiatur, & illi non subito aut improuiso libertatis incremento lasciuiant. *Barclaius in Icone anim. c. 1.*

Educatio regij pueri apud Persas.

PVerum, penes quem esset futura summa rerum, institui consuesse scriptum reliquit Plato. Principio statim, vt ille regius exceptus in lucem, spe bona felicitatis regiæ fundare domum visus esset; honestissimis infantiæ custodibus alendus tradebatur, cum eo, ne quid præterirent, quo minus à teneris Principem sibi quam elegantissimum conformarent. Proinde corpusculi vitia, prauitatemque corrigerent, vultum ducerent, membra figurarent, gestum omnem incessumque componerent. Vbi septimum attigisset annum, continuò magister aderat artis equestris: ex eo sternacem, & indocilem equum intra gyrum compulsum inflectere discebat, & à gyro longius explicare cursum, & volubiliter ad numerum glomerare gressum, & in arduum vrgere cunctan-

tem,& à præcipiti ruina sustinere labentem. Hinc ad tolerantiam membra durabat,inedia siti,frigore,sudore,telorum iactu,palæstra,clamore, venatu,quo ve nustatem oris ad dignitatem horridiuscula quædam concinnitas efferaret. Exin quartum annum & decimum ingressus ad moderatores itabat, quos vocabant regios: qui quidem numero quatuor antestare cæteris Sapientia, Iustitia, Temperantia, Fortitudinè putarentur: quorum ille primus Sapientiæ magister ad Zoroastri magiam erudiebat adolescentem. nam magica Persarum institutione Deorum cultus, moresque sacrorum & instituta regia continebantur. Secundus iustitiæ doctor monebat, vt illiberalis ingenij mendacium esse duceret: vt vteretur parsimonia verborum, & in omni vita simplex & apertus esse meditaretur. Tertius Temperantiæ præcepta tradebat, vt omnia rationis imperio & præscripto faceret: neue cupiditati seruiret vnquam: omnem impetum animi contineret: sui prius rex esse disceret, quam suorum auderet esse populorum. Quartus autem nihil viro forti terribile esse dicebat: audacter omnia pericula subiret: seruitutem supremum malum esse: vitæ gloriam anteponeret, gloriæ virtutem, pro regia dignitate, pro salute ciuium, pro patrijs legibus & institutis, pro religione Deorum & cultu libentissimè vitam in discrimen offerret.

P. Stephonius Prosa 3.

Indoles & institutio pia.

VIx Elisabetha primæ illius ætatis crepundia deposuerat, cum Iacobus auus non minore vitæ rectæ laude, quam potentia Rex, domum abductam vnam ex omnibus Petri liberis apud se voluit esse; ibi quanta educata diligentia, quibus moribus imbuta, quibus verbis, sententijs, opinionibus ad religionem Christianam, & honestatem informata sit, vt ipse non dicam, vos ipsi viri ornatissimi assequi potestis coniectura. Etenim in clarissima sanctissimæ disciplinæ luce ab ætatis initio versata, nulla malorum morum, nulla errorum prauitate corrupta, ita religionem & sanctitatem aui præstantissimi regis assecuta est, vt eam homines cum viderent, non se neptem videre, sed quandam eius effigiem; non hominum manibus, sed imitationis ardore; non statuariorum ingenio & artificio, sed studio ipsius & diligentia expressam arbitra-

arbitrarentur. eminebat iam tum atque apparebat in illis teneris annis maior quædam ad virtutem indoles, & ipsi illi simplices mores illius ætatis iam satis significabant, quæ sanctitatis esset futura maturitas, & spem magnam omnibus summæ sapientiæ, summæ probitatis afferebant. mirabantur tantam grauitatem & prudentiam, tantum rerum omnium modum prædicabant, facilitatem & modestiam, & omnes iuuandi ac subleuandi studium incredibili beneuolentia complectebantur. *P. Perpinianus or. 1. de S. Elisab.*

MORES ANIMI.

Mores optimi.

Ergo contra voluntates ire, spiritus frangere, sublationem animi premere, nihil ineptæ lætitiæ concedere, cogitationem à rebus lætis ad mœstas imagines traducere, sensibus imperare, in potestate cupiditates habere, motus animi regere, versare, quocunque ratio suaderet impellere, facilis aduersus æquales esse, superioribus ætate, locoque plurimum credere; ingenij tractabilitate flexibilis, omnibus obsequens, aduersa nemini, sororibus vera videri malle quàm blanda, si veritas ageretur: malle blanda quàm mœsta, si cuiusquam animi mœror minuendus esset: sibi nihil eximium arrogare: summam tantum virtutis capessere: fidem misericordiam, beneuolentiam expromptas habere: functiones humilium munerum obire: tergere, lauare, coquere: secum nihilominus habitare: lectulis sororum ægrotantium assidere: nihil demum in tuendis iustitiæ partibus prætermittere rerum illarum, quas in sororis otio Marthæ sedulitas requirebat.

P. Stephonius orat. 1. de B. Agnete.

Intima sententiarum, arcana morum opinioni consentiebant: constantiæ, fidei, veritatis erant. Itaque nulli familiarium reconciliatus est: neminem ex amicis læsit vnquam: læsus omnem statim offensæ memoriam obliuione contriuit: ac nequando gratia recolligenda foret, cautum illi, prouisumq; erat. Ducebatur ratio dignitatum: temporum discrimina notabantur: honor laudibus, honor oculis habebatur; quod

offensiones

offensiones amicorum vitari facilius diceret, quàm sanari. Quo fiebat, vt ex ijs, quod delegisset, à se neminem dimitteret: & in amicitia, quod prouerbio fertur, calculum reduceret nunquam. Et ille quidem optimos sibi semper adiungere studebat: si quidem autem parum idoneum reperisset, eum paulatim vsu familiaritatis ad suum sensum, hoc est, ad exemplum bonorum formabat sibi. Tanta vero fuit erga propinquos indulgentiæ charitate, tanta suauitate morum; vt cum omnibus æquè charus, ac iucundus esset, omniumque ipse consuetudine iucundissimè frueretur; mirum videri debeat illum eorum conuictu, quo tantopere delectaretur, tamdiù carere potuisse.

P. Stephonius orat. 3. in fun. Delph.

Nullæ in eo fallaciæ, nullus fucus: admirabilis animi candor, incredibilis æquitatis iustitiæque tenacitas, recti amor ac studium inauditum. Ex quo fonte modestia quædam, ac moderatio fluxit omni posteritati memoranda. Viginti amplius annos Romæ fuit, & bonam quidem partem in Principum rationibus procurandis: quo toto tempore nullas vmquam opes, nullas sibi copias comparauit: ita videlicet in hoc sanctissimo foro simpliciter, ac more maiorum, sine cupiditate atque auaritia versabatur. *P. Tar. Gallutius to. 1. or. 13.*

Hunc videlicet natura ad omnem virtutem erectum, ad piè castèque viuendum propensum eduxit, voluntas promouit, studium exercuit, Dei Opt. Max. patrocinium ac tutela seruauit. Cursum enim ab adolescentia summa cum significatione modestiæ ac probitatis institutum, consecuto tempore paulatim incedens ita retinuit semper, vt non modo verbis, aut re nunquam ea repagula perfregerit, quæ circumduxerat verecundiæ suæ, verum etiam quod maximè pudicis viris euenire dicitur à Sapientibus, de ipsa pene pudicitia loqui erubuerit. Hunc hominis pudorem & castimoniam planè admirabilem summa erga Deum, & Cælites omnes, inprimisque aduersus Virginem Maximam secuta religio est, quam & ardentissimo semper animo coluit, & primis secundum Deum honoribus impartiuit, adsciuit sibi suisque singulari quodam studio tutelarem. Nam præterquamquod illa religionis nostræ mysteria quæ Sacramenta vocamus, frequenter obibat, nullum sanctum ac sepositum in fastis Virgini præterire sinebat diem, quo solemnibus sacris piè, sanctèque ad eam venerandam animum non expiaret.

P. Tar. Gallutius to. 1. or. 14. *Mores*

STuduit Catilinæ, cum iam aliquot annos esset in foro Cælius, & multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni ætate fecerunt, habuit enim ille, sicuti meminisse vos arbitror, permulta maximarum non expressa signa, sed adumbrata virtutum. vtebatur hominibus improbis multis: & quidem optimis se viris deditum esse simulabat. erant apud illum illecebræ libidinum multæ: erant etiam industriæ quidam stimuli ac laboris. flagrabant vitia libidinis apud illum: vigebant etiam studia rei militaris. neque ego vnquam fuisse tale monstrum in terris vllum puto tam ex contrarijs, diuersisque inter se pugnantibus naturæ studijs cupiditatibusque conflatum. quis clarioribus viris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis tetrior hostis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? illa verò Iudices in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, seruire temporibus suorum omniū pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, & audacia; versare suam naturam, & regere ad tempus, atque huc illuc torquere & flectere; cum tristibus seuerè, cum remissis iucundè, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriosè viuere. *Cicero Orat. pro M. Cælio.*

Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas, parendum atque imperandum habilius fuit. itaque haud facilè discerneres vtrum Imperatori, an exercitui carior esset. plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat. nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. caloris ac frigoris patientia par: cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum somnique nec die nec nocte discriminata tempora. id quod gerendis rebus superesset, quieti datum. ea neque molli strato, neque silentio accersita. multi sæpe militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias, stationesque militum conspexerunt. vestitus nihil inter æquales excellens; arma atque equi conspiciebantur. equitum peditumque idem longè primus erat. princeps prælium inibat: vltimus con-

serto

ferto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Deum metus, nullũ iusiurandũ, nulla religio. *T. Liuius dec. 3. l. 1.*

Igitur Sylla patriciæ gentis nobilis fuit, familia propè iam extincta maiorum ignauia. literis Græcis ac latinis iuxta, atque doctissimè eruditus: animo ingenti, cupidus voluptatum, sed gloriæ cupidior: otio luxurioso esse: tamen à negotijs nunquam eum voluptas remorata, nisi quod de vxore potuit honestius consuli: facundus, callidus, & amicitia facilis: ad simulanda negotia altitudo ingenij incredibilis: multarum rerum ac maximè pecuniæ largitor: atque illi felicissimo omnium ante ciuilem victoriam, nunquam super industriam fortuna fuit; multique dubitauere fortior an felicior esset. Postquam in Africam in castra Marij venit cum equitatu, rudis antea & ignarus belli, solertissimus omnium paucis tempestatibus factus est. Ad hoc milites benignè appellare: multis rogantibus, alijs per se ipse beneficia dare, inuitus accipere; sed ea properantius quàm æs mutuum reddere: ipse ab nullo repetere: magis id laborare vt illi quamplurimi deberent: ioca atque seria cum humillimis agere: in operibus, in agmine, ad vigilias multus esse; neque interim, quod praua ambitio solet, Consulis, aut cuiusquam boni famam lædere: tantummodo neque consilio, neque manu aliũm priorem pati, plerosque anteuenire. *Salustius de bello Iugur.*

Fuit Rex armorum, quàm conuiuiorum apparatibus studiosior, cui maximæ opes erant instrumenta bellorum; diuitiarum quæstu, quàm custodia solertior. Itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo, & perfidia pari iure dilectæ. nulla apud eum turpis ratio vincendi: blandus pariter, & in gratia offensam simulare: insidiosus alloquio: qui plura promitteret quàm præstaret. In seria & iocos artifex. amicitias vtilitate, non fide colebat. Gratiam fingere in odio, instruere inter concordantes odia, apud vtrumque gratiam quærere, solemnis illi consuetudo. *Iustinus lib. 9.*

Mores pessimi.

LVcius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi & animi & corporis, sed ingenio malo prauoque. Huic ab adolescentia bella intestina,

testina, cædes, rapinæ, discordia ciuilis grata fuere, ibique iuuentutem suam exercuit. Corpus patiens inediæ, vigiliæ, algoris supra quam cuiquam credibile est. Animus audax, subdolus, varius, cuiuslibet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis loquentiæ, sapientiæ parum. Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. *Salustius de coniur. Catil.*

Intempestiua conuiuia, & perpotandi, peruigilandique insana dulcedo, ludique & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem: quem æmulatus quasi potiorem suo, ita popularium animos, oculosq; pariter offendit, vt plerisque amicorum pro hoste haberetur. tenaces quippe disciplinæ suæ, solitosque parco ac parabili victu ad implenda naturæ desideria defungi, in peregrina & euictarum gentium mala impulerat. Hinc sæpius comparatæ in caput eius insidiæ, secessio militum, & liberior inter mutuas querelas dolor ipsius: deinde nunc ira, nunc suspiciones, quas excitabat inconsultus pauor, cæteraque his similia. Igitur cum intempestiuis conuiuijs dies pariter, noctesque consumeret, satietatem epularum ludis interpolabat, non contentus musica artificum, quos è Græcia exciuerat: turbæ quippe captiuæ fœminarum iubebantur suo ritu canere inconditum, & abhorrens peregrinis auribus carmen. *Q. Curtius lib. 6.*

Meum contra cæcum, & intestinum est malum: intus latet inclusum, intus occulti scatet exitij lues; intus è clandestinis visceribus efferuescit, omnium fœdissima corruptela morum; intus in imo corde gliscit inquinatissimus malorum fons omnium, & cænosa perennitas detestabilium cogitationum, sententiarum, opinionum, suspicionum, dubitationum, voluntatum, appetitionum, affectionum, assensionum, dissensionum, deliberationum, studiorum, imaginum, aggressionum, contentionum, declinationum. Et ex eodem fonte officiorum deriuata labes; perturbationum euripi; cupiditatum æstus, iracundiarum faces, ægritudinum furiæ, timorum, aberrationum, exanimationum, odiorum, simultatum, dissimulationum, simulationum, obtrectationum, voluptatum, & oblectationum, iudiciorum, consiliorum, decretorum, dictorum, factorum, sensuum, & aliorum omnium inquies, inconstans, turbulenta seditio; quarum rerum omnium seditiosissimo conflictu naturæ iuribus omnibus temere profusis, & neruis omnis virtutis incisis, &

Diuini Numinis penitus ac perditè profligato metu, animi quoque status intimus labefactatus, & concussus est, dissoluta modestia, repressa facilitas, contaminata simplicitas, aduocata calliditas, deserta veritas, admissa falsitas, inflammata cupiditas, incitata temeritas, amissa libertas, neglecta sanctitas, dehonestata religio, perturbata tranquillitas. Habetis igitur reum sua confessione damnatissimum, æterni Iudicis iudicio contaminatissimum. Atqui luculentissimas has ærumnas illi non Deus ad experimentum virtutis, aut malus Dæmon intulit, vt Beatissimo Iobo, sed suus error, ac furor, sua fraus: suus illi tepor in minimis noxis ante conniuens, vt in maximas paulatim exinde prolaberetur; suus stupor, suus à labore procliuis ad otium, languor, atque desidia; suus postremò summæ refrigerato iampridem ardore laudis degener, sibique quotidie magis, magisque dissimilis tepor omnis dedecoris, exitijque conficientissimus initexit. In quem illud infelix elogium (est enim aptissimum) panegyris malorum omnium puluis, & cinis, reus primæ, secundæque mortis Dei Iudicio proscriptum, supplicio prædamnatum caput, Reus religionis, & voti; Reus veritatis, & fidei; Reus Diuinæ Maiestatis, & gloriæ, caritatis, & gratiæ; bonitatis, & beneficentiæ; pietatis, & misericordiæ; longanimitatis, & patientiæ; indignationis, & iræ; Concilij, & Iudicij, Supplicij, & Gehennæ; cæcus, & nudus; surdus, ac mutus; durus, & excors; stolidus, & vecors; pauper, & superbus; miser, & turpis; impurus, impius, iniustus, peccator, impænitens, senex, fatuus, & stultus, inueteratus dierum malorum.

P. Stephonius in elog. ipsius quod præpositum est libro carminum.

Mores Ciuitatis deprauati.

IGitur primò pecuniæ, deinde imperij cupido creuit. ea quasi materies omnium malorum fuere. namque auaritia fidem, probitatem, cæterasque bonas artes subuertit: pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere edocuit: ambitio multos mortales falsos fieri coegit: aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere: amicitias inimicitiasque non ex re, sed ex commodo æstimare, magisque vultum, quàm ingenium bonum habere. hæc primò paulatim crescere, interdum vindicari. post vbi contagio quasi

quasi pestilentia inuasit, ciuitas immutata, imperium ex iustissimo, atq; optimo crudele, intolerandumque factum. postquam diuitiæ honori esse cœpere, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur; hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro maleuolentia duci cœpit. Igitur ex diuitijs iuuentutem luxuria, atque auaritia cum superbia inuasere; rapere, consumere, sua parui pendere, aliena cupere: pudorem, amicitiam, pudicitiam, diuina atque humana promiscua, nil pensi neque moderati habere. *Salustius de Coniur. Catil.*

Sed vbi illa formido mentibus decessit, scilicet ea, quæ secundæ res amant, lasciuia atque superbia incessere. ita quod in aduersis rebus optauerant, otium postquam adepti sunt, asperius acerbiusque fuit. namque cœpere nobilitas dignitatem in superbiam, plebes libertatem in libidinem vertere: sibi quisque ducere, trahere, rapere: ita omnia in duas partes abstracta sunt. respublica quæ media fuerat, dilacerata. Cæterum nobilitas factione magis pollebat; plebis vis soluta, atque in multitudine dispersa, minus poterat: paucorum arbitrio belli domique res agitabatur: penes eosdem aerarium, prouinciæ, magistratus, gloriæ triumphique erant: populus militia atque inopia vrgebatur; prædas bellicas Imperatores cum paucis diripiebant. In auaritia cum potentia sine modo modestiaque inuadere, polluere, & vastare omnia: nihil pensi, neque sancti habere, quoad semetipsa præcipitauit. *Salustius de bello Iugur.*

Mores Principis laudatissimi.

SI dixero bonitate incredibili, altissima prudentia, æquabilitate perpetua, eximia pietate, summa fortitudine præditum; minus quàm debeam prædicem; quia quæ reliquis Principibus laudi singula tribuuntur, in nostro vno mirabiliter coeunt vniuersa. Quem non suo statim vultu recreat, si comparet? quem non demeretur, si dignatur alloquio? Pascit intuentium oculos, & licet magno iam nomine totum latè orbem impleuerit, tamen contra quam cæteris accidit, maior semper conspicitur, quàm soleat prædicari: adeo vt qui Regem nunquam viderint, summo eius videndi desiderio teneantur; maiori metu amittendi qui vident: abripitur, ad eum quisquis accedit; & quæ est

 diuina-

diuinarum rerum natura, ita sibi omnes affixos tenet, nemo vt ab eo non recedat inuitus, quisquam vix auelli possit. Quid ego iam Reginæ virtutes dicendo commemorem? quas sanè multas, maximasque esse oportet, postquam Rex tantus eas suspexit, omnes tacito quodam instinctu palam efferunt. In ea quippe non modo acre viget ingenium, sed tam casti præterea mores elucent, tam egregia fides, tam solida pietas, tam insignis mansuetudo, vt cum dignitatem summæ fortunæ retineat, nihil supra communem sortem assurgat; eaque sit omnium vox: si quis Reginam in media turba aulicorum internoscere velit, facile cogniturum, dum obseruet modestissimam omnium. Cultu simplex omnem longè ornatum superat, semper animo tranquilla nescit aulæ strepitum: omnibus denique virtutibus cumulata facit, ne nos Clothildes, Blancas, Radegundes, Eleonoras maioribus nostris inuideamus, postquam tenemus Annam, quæ paucas sibi Reginas vidit æquales, nullam habuit gloria superiorem. Equidem quoties Regem, vel Reginam intueor, existimo videre me spirantem honestatem, radiantem sapientiam, arridentem humanitatem, sedentem constantiam, liberalitatem erumpentem, imperantem iustitiam, religionem triumphantem; quæ in vtro maiora sint, difficile est comparando iudicare: in vtroque profectò sunt tanta, quanta summis Principibus optari possunt.

P. Steph. Petiot in Genethl. Delph.

MORES NATIONVM, VEL POPVLORVM.

Germanorum.

IMmensa cupiditas potus, iam confesso vitio, ideoque magis libero illam gentem infestat. Nec ad voluptatem tantum hæc Thracia libido est, sed in parte comitatis, & pene disciplinæ. Venalis quorumdam Principum gratia pretio tam infami, siue quærentium comites vitiorum, siue legatis, aduenisque hospitalem parantium mensam. Nam Germani nulla comitate

suauius,

suauius, quam longo nec sobrio conuiuio, peregrinos credunt excipere; & tunc verissimam ab ipsis hospitibus beneuolentiam in se expromi, vbi mutuis poculis inundari non abnuunt. Apud hanc gentem aperti mores placent, & qui Baccho libertatis nomen imposuerunt. Omnem speciem reconditi astus odere, siue quod fideliter non tegunt arcana, cum mero soluuntur; siue quod animi in illis corporibus plerumque sentiunt se retusos, & aciem cæterorum tanquam in se intentam, molestissimo timore suspiciunt. Vis mentium vt opaca, ita ad æternitatem laborum est robusta: vt cæteri melius quidem scire, illi verò plura possint. Verba illis simplicitatis antiquæ, neque scientiarum vis hodiernæ sapientiæ coloribus cincta. Peregrinandi gens auida, & exterorum morum, dum se receperit domum, aut simulatrix, aut retinens. In eorum sedibus inolescere peregrinos, aut ad dignitates peruenire, insuetum; & pene contumeliosum apud illos nomen est, quo externos appellant. Ignota illis perfidia etiam in venali fortitudine stipendia merentium. Ne ingenium quidem fraudis, aut odia sub amicitiæ titulis latent; & omnino ingentia scelera verecunda populi simplicitas ignorat. Gens armis egregia, & quæ pacem ferre possit. Tardè & cunctantibus consilijs ad tumultus concitantur; sed excitos longa tempestas & hominibus digna exercet. Populus aeris ferrique tractandi peritia, & per mille artificia ducendi insignis est. Typographiæ inuentum, puluerisque nitrati illis ingenijs orbis debet. Candidi animi virtutes aliorum factaq; aut inuenta maximè absentium, non maligno & tumido liuore delibant, sed sinceris laudibus ac propemodum immodicis attollunt.

Barclaius in Icone anim. c. 5.

Germanorum veterum mores vide apud Cæsarem de bello Gall. l. 6. apud Corn. Tacitum in lib. de situ moribus & pop. Germ. & Pomp. Melam lib. 3. de situ orb. cap. 2. & P. Pontanum vol. 3. par. 1. progymn. 32.

Belgarum mores.

Et verò fuerit olim, quum horum ingenia tamquam ex humilioris soli fato depressa habebantur. alia nunc ætas & mores sunt. Nusquam militia aut ingeniosior, aut affluentior, aut diuturnior. Planè vt aperto hic ludo accurrentes vndique populos erudire mars ad bellum

videatur. lanificia atque texturæ non implent modo, quanta est, Europam; sed longè lateque per Africæ Asiæque populos circumferunt quotidie Belgium; ipsique ad Occidentem Indi ex laneis ac lineis opificijs Belgicarum nomina vrbium didicere. Demum rara admiramur hodie machinamenta, quæ Belga aut non inuenerit aut non absoluerit. litterarum curam, maris militiam, nauigationum quæstum, pecuniariam negotiationem, Reipublicæ quam ipsi sibi fecere, culturam, admiranda ignium aquarumque artificia, nempe ingenij non vtique depressi documenta, vix alibi paria, nusquam certè tam multa simul per reliquam Europam, quàm vno in Belgio quisquam viderit. Cæterum hæc in vniuersum genti propria, si genio illis suo vti liceat: odisse fraudes, atque ex fide, qua ipsi digni alios æstimare. Gratia donisque non magnopere, neque in longum capi: plerumque beneficijs vtentes ceu floribus tamdiu gratis, quamdiu recentibus. Eundem aduersus iniurias sensum esse, quarum memoria citò animum exuunt: nisi si contemni se videant, tamquam ex facili tolerantes: tunc enimuerò implacabiliter excandescere. Ad hæc vires suas metiri haud improbè: nec fere concupiscere, quæ non capiant. cum tamen nulli mortalium pari solertia terram ac mare ad quæstum exerceant: vtriusque cultores elementi atque incerti iuris. In libertate propugnanda calescunt plus satis. scilicet huic posthabere omnia gloriæ ducunt: licentiæ interdum quàm libertati propiores.

P. Famianus de bello belg. dec. 1. lib. 1.
Videndus præterea Barclaius in Icone anim. cap. 5.

Gallorum mores.

GAllorum natura candida & aperta, quæ nec vitijs nec virtutibus personam imponere didicit. Humanitas in externos tàm propensa, vt neminem quem virtus commendauit, peregrinum aut hospitem putet. Comitas suauitasque morum in familiari consuetudine temperiem aeris & serenitatem imitatur: nihil cultius vsquã, nihil ad amœniores vrbanitatis lautitias exquisitum magis, in gestu cultuque corporis, in habitu oris intrepidi, in facetijs & hilari iocandi facultate, nisi quandoque iuuenes improuiso quodam impetu, atque incauto, nouaq;
liber-

libertate iocandi notos, ignotosque lacesserent. Ad hæc inconsulti risus, ostentatio inepta, libidinum affectata securitas, vis denique inter se irrequieta per varios & multiplices tumultus erumpens. Nullum amant studium ardentius, quàm honoris & gloriæ: testis illa felicitas ingeniorum, quæcunque studia capessere velint, & generosus impetus animorum, quorum vim in armorum conflictu, non secus ac fulmen aliquod nationes exteræ pertimescant. Nihil luctuosius quàm quod inter patriæ viscera tantus nobilium in tuenda fama, vel fundendo sanguine bacchatur furor, & leuissimis iurgijs, ioco nonnunquam innocenti, sæpe etiam vanissima captandæ famæ cupiditate, vsque ad funestas familiarum clades & orbitates accendantur.

Ex Palat. Eloq. exer. 6. lect. 1. pun. 5.

Toti populo ingens amor & patientia dominantis. Gens armis strenua, sed equestri certamine melior; ignara perfidiæ, publico præsertim consilio: indomitæ intra se molis; at vbi in externos exundat statim impetus sui oblita: eo modo nec diu externum imperium tenuit, & sola est in exitium sui potens. Nullis mortalibus indoles ad speciem virilis elegantiæ magis facta. Oris intrepidi habitus, motusque, atque gestus, qui totum corpus decent. Sic venustè compositi qualemcunque vestium de suæ mutationis infinita serie, tanquam inexhausta penu deprompserint, quocunque salutationis artificio corpus inflectant, putes nihil magis illa institutione conuenire. Cæterum nunquam orbis dignas gratias hospitali Galliæ habebit, quæ humanitatis templum videtur aperire, quò se omnium externorum fortuna conijciat. Ita candido simplicique amore virtutis eximios viros, vndequaque prodierint, sine inuidia miratur, & sua opulentia gaudet augeri; & in tantæ humanitatis præmium habet publicam primum laudem; tum etiam tot hospitum fortunam ac famam, qui Gallico corpori non indigna adoptione inserti sunt. Plebis in amplioris fortunæ homines vera nec ex metu, aut sola institutione reuerentia. Rursus primi optimatum eodem genio culti ab illis, quia gratia aut genere perinde non excellunt. Sed superbiam fastumque non ferunt; si videris dominari, seruire erubescunt. Præcipuè Patritiorum spiritus in suum aut patriæ damnum sæpissimè excrescunt, dum nemini eorum mercaturæ, aut artificiorum vilissimam disciplinam capessere ipsa inopiæ experientia persuadet. Aemulari præpostero ambitu ma-

gnitudinem placet aliorum, & fœdari gentilitium sanguinem putant, si ad populum viuendi consuetudine accesserint. Ita vanum nobilitatis nomen, & magnifici otij improba species ad patientiam tristium curarum sufficit,& in sola exeūtium morte. *Barclaius in Icone anim.c.3.*

Gallorum veterum mores describit Cæsar de bello Gall. lib. 6. & Pompon. Mela lib. 3. cap. 1.

Hispanorum mores.

NAtura varietatis amans Gallis oppositam esse voluit Hispanorum indolem. Illis læta quædam hilaritas melioris impetus sanguinis diffunditur, non magis ad candorem morum, quàm ad vitæ iucunditatem, & suauissimi congressus delicias. Istis adustus sanguis ad subtilitates acuit ingenium, erudit ad tegenda consilia, ad patientiam indurat, ad grauitatem tollit, & ad austeritatem componit. Hinc illa pompa verborum, magnifica eorum facinorum prædicatio, quam ne paupertas quidem, aut generis obscuritas deprimat. Profunda sunt illorum ingenia, nata ad contemplationem rerum diuinarum & humanarum: sed tamen apud eos humaniorum pretia litterarum iacent; non aliam opinor ob causam, quam quia carent ea ingenij amœnitate, qua politioris litteraturæ cultus efflorescit. In illis est incredibilis patientia militaris disciplinæ, vigiliarum, inediæ, famis: mirabilis eorumdem in susceptis consilijs constantia, armorum peritia, seruitutis odium, imperandi cupiditas. *Ex Pal. Eloq. exerc. 6. lect. 1. pun. 5.*

Hispani in priscos habitus, geniumque maiorum vt maximè durant. Robustum hominum genus, laborisque illius patiens, non quo arua coli solent, aut artificia procurari, sed qui maximè est ad bella idoneus, vt est ferme peruigilium, inedia, sitis, & omnino ad militarem disciplinam obsequium. Nam in susceptas spes pertinax animus præcipuæ virtutis partem credit malis & periculis non lassari. Graues illorum animi, & cum pondere quodam elati non subito impetu effunduntur in diuersa, nec vincere magis sciunt, quā victoria vti. Ita ad omnia pericula peruicaces, ne tempore quidem & tædio vincuntur; factamque natura & arte constantiam, vix de illis locis amoueris, quos semel insederit. Sed verba quibus se suosque attollunt, ingrata audientibus, vultus quoque cum hoc

grandi

grandi sermone conspirans, & coniunctus, nimium seruientibus & domitis animis grauis, seueræ maiestati pene quoddam odium addit. Seruatas parsimonia opes, & ad temperantiam institutis corporibus sæpe negatas, in vestitu consumere amant, & sic ad ostentationem proferre. Illis frugalitas eximia; vbicunque suorum nummorum periculo edunt. In vltima paupertate supercilium non omittunt. Reconditæ illis mentes, & ad lenta consilia idoneæ. Hinc longos cuniculos agere, & veluti obsessis inaspectos. Arma & pacem ex suis temporibus sapientissimè æstimare. Opibus animos subigere, & hac inuicta arte de fortissimis gentibus triumphare. Sordes autem palàm odere, cultuique corporis amant munditie, & patrij ritus vestibus indulgere; arma etiam deficiente penu, tanquam præcipuum in viro ornamentum & seruant & gestitant. Nihil in illis ineptum (nisi si quid iactatio expresserit) in colloquijs cæteræque vitæ vsu: callidis aptisque ad omnia ingenijs.

Barclaius in Ico. anim. cap. 7.

De moribus Hispanorum veterum videndus Cæsar lib. 6. de bello Gall. & Pomp. Mela lib. 3. c. 1.

Italorum mores.

ITalorum altæ & ad gubernationem validæ mentes, ad omnem fortunam idoneæ, rerum omnium capaces, mirifica industria, laboris patiens, facileque se vti spes occurrit lucri ad humillima demittens; artificio potius quàm natura, astu quàm imperio viuunt, seu vitia seu virtutes sequantur. Suspiciosi sunt vt qui maximè; atque vt ipsi nihil temere, sine consilio nihil moliuntur, ita ex suo more alios æstimare solent, obseruant nutus oculorum, verborum apices examinant, gestusque corporis, & studiorum inde opinionem diligentissimè colligunt. faciles sunt ad offensionem, difficiles ad iniuriarum obliuionem; tecti ad vindictam, quam vt persequantur plerique sub specie amicitiæ perpetuum odium exercent. *Ex Palat. Eloq. exerc. 6. lect. 1. pun. 5.*

Polonorum mores.

POlonis, vt plurimum dura vita cælo aspero, nec populi moribus factis ad nostri sæculi venustatem, & hinc aliquando sæuiora ingenia.

ma. Diuerſoria peregrinos excipiunt, longè à noſtrarum terrarum ratione. Deducuntur in ſedem, quæ inanis, & plerumq; perfoſſis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoq; & hyemi patet, nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas menſa, longo, ac multiplici clauo paries fixus eſt. Illic hoſpites ſarcinas, quas habent in ordinem appendunt. Multo deinde ſtramento. Sternitur ſolum & hoc in illis diuerſorijs pro thoro eſt. Itaq; per illam regionem proceſſuri, ad iter ipſi ſe comparant, quaſi demum circumducant, cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; vt nudis illis tectis excepti ſua ſuppellectile & famem, & frigora arceant. Gens eſt ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem; adeo vt infandæ barbariei legem multis ſæculis ibi ſolemnem, vix nunc demum omiſerint. Ipſum nomen non tantum ſeruitutis, ſed & iuſti, ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi, & armis adigitur. Nobilitas triſtibus prærogatiuis ſe ipſa donauit, quibus poſſit ſibi inuicem, & impunè nocere; quippe Principi non ſatis iuris eſt, vt quod peccauerint, ipſe vindicet. Maximè ſibi credunt; nec maior libido eſt libertatis in moribus, vitaq; inciuili, quam in religionum, & cæleſtium rerum ſenſu; de quibus, vt placet, ſine metu, & ſentire volunt, & loqui; Scilicet immani fiducia ſui, quibus ſapere alieno ductu pudet. Hinc in diuerſa hodie ſciſſæ mentes, errorumq; omnium lues, quicumq; antiqua ſæcula polluerunt. Quiſq; in ſuæ familiæ laudem intentus eſt; præſertim ſi in exteros incidit, & expertes ſuarum fortunarum. Sæuire, quam decipere promptiores, & ipſi magis fraudibus, quam vi patent. *Barclaius in Icone an. c. 8.*

Anglorum mores.

ANglis vt plurimum grauis animus, & in ſe velut ad conſilium ſeductus, ſeipſos & ſuæ gentis mores, ingenia, animos eximiè mirantur. Dum ſalutant aut ſcribunt, deſcendere ad verba imaginariæ ſeruitutis, quæ iſtorum ſæculorum blandities inuenit, niſi forte externis moribus imbuti, non ſuſtinent. Populus rei maritimæ ſtudioſus, neque aliud tantæ inſulæ validius munimentum, quàm tot nautarum ſedulitas. Diſcrimina omnia, & adeo mortem impetu, pluſquam iudicio ſpernunt. Et hinc vtiliſſimos militum dixeris vbi ducum ſuorum conſilio regun-

reguntur. ferox vulgus vbi vino aut ira incaluit, nonnunquam superbiam tumoremque in hospitum iniuriam vertit. In tanto turbine animorum eos per æmulæ superbiæ contumaciam lacessere velle, paulo aliquid supra dementiæ malum esset. leni & placido questu melius exarmaueris irruentes; nam hic torrens si nullo obice irritetur, momento languebit. Patricijs quoque animus ad excipiendos peregrinos sponte factus, & famam illius comitatis cum honesto ambitu quærunt; vt neminem possit peregrinationis Britannicæ pœnitere, nisi auersis incultisque moribus in barbariem natum, aut indignum, qui Optimatum consortio misceatur. *Barclaius in Icone anim. c.4.*

Britannorum veterum mores describit Solinus cap.24.

Turcarum mores.

TVrcis rustica ac demissa indoles, neque digna libertate, quam non curat vindicare. Rudes animos ne vlla scientiarum humanitate mitigent, Mahumetes lege cauit, quo facilius ignari componerentur in legis vesaniam, quam præscripsit. Gregum, armentorumque, & supellectilis præcipua illis cura: ædificia vix ad vsus, ne dum ad cultum extruunt; siue adhuc Scythicæ originis memores, & vitæ in plaustris errantis; siue quod vnusquisque suum agrum precario iure possidet ad Principis nutum, non fundos illos tantum, sed & prouinciam mutaturus. Principem ingenerato affectu mirè colunt; vmbram hunc & effigiem Numinis vocant. In ea gente sæuissimi, fœdiusque in Christianorum odium intenti ij sunt, qui in eorum ritus à nobis defecere; cæteris mitius ingenium perhibetur. Venena non alibi ingeniosius parantur; & vix credibile quantis artibus vim nocentium rerum exprimant, copulentque; nec aliter scilicet quam per mirabiles astus. Nec minus studium venenorum mirabili subtilitate excultum suspexeris, quam corruptos in ea gente mores, venundatos magistratibus populos, fas æquumque infra pecuniam positum, & cætera vltimæ tyrannidis mala.

Barclaius in Icone anim. c. 9.

Persarum

NAm Persæ quidem Zoroastri legibus temperati, primum habere dicuntur in ciues pacatam, in hostes regni formidolosam exercere vim: huc difficilium laborum facilem tolerantiam adsciscunt: his initijs progressi longius iuuenes ex legibus addiscunt non mentiri: suo contentos esse: rem alienam aut laudem imminutum non ire: maioribus natu plurimum tribuere: colere magistratus, affectari, reducere, nusquam illis deesse: venatu plurimo militiæ præparare vires: magnum vectigal esse parsimoniam: diuites habendos, qui definiant cupiditati modum: ad secundarium panem addito nasturtio nihil suauius. Contractis autem ad hunc modum cupiditatibus, vitæque lautioris exoticis voluptatibus amputatis, nihil superesse causæ putant, quamobrem seditiosè vexare Rempub. & à moderatis ciuibus diffidere iuuenes temperati velint; cum alteri nolint eripere, quod possidere non possint, nihil alteri possideant, quod possit eripi. *P. Stephonius prosa 5.*

Supersedeo hic multorum mores populorum describere, vel quia minus noti sunt; vel quia nouis subiecti dominis ab auitis facile moribus recesserunt; vel etiam quia ex iis aliqui Christianæ religionis exculti legibus in nouos planè mores abierunt. Itaque authores, ex quibus desumi possint, indicasse sufficiat.

Aethiopum veterum mores describit Iouius hist. lib. 18.

Aethiopum, quos Abissinos vocamus, mores Idem lib. cit. & lib. 33.

Aegyptiorum mores Pomp. Mela lib. 1. c. 9.

Amazonum mores Q. Curtius lib. 6. Iustinus lib. 2.

Arabum mores Solinus cap. 36.

Brasilorum mores P. Berettarius in Vita P. Anchieta lib. 1. & P. Maffeius hist. Ind. lib. 2. P. Orlandinus par. 1. hist. Soc. Iesu l. 9.

Babyloniorum mores Iouius lib. 33. hist.

Cypriorum mores Anton. Mar. Gratianus de bello Cypr. lib. 1.

Hybernorum mores Barclaius in Icone anim. cap. 4.

Indorum veterum mores Q. Curtius lib. 8. Solinus cap. 55.

Indorum recentium mores P. Maffeius hist. Ind. lib. 1.

Iaponum mores P. Maff. hist. Ind. lib. 12. P. Tursellinus in Vita S. Franc. Xau. lib. 3. cap. 1. P. Orlandinus par. 1. hist. Soc. Iesu l. 9.

Iudæorum mores Barclaius in Icone anim. cap. 9.
Laconum siue Spartanorum mores Iustin.l.3. P. Stephonius prosa 5.
Moscorum mores Barclaius in Icone anim. cap.8.
Parthorum mores Iustinus lib. 41.
Scotorum mores Barclaius in Icone anim. cap. 4.
Sinarum mores P.Maffeius lib.6.hist.Ind.P.Tursellinus in Vita S. Franc. lib.3.c.15. P.Orlandinus par. 1. hist. Soc.Iesu l.9.
Taprobanæ insulæ mores Solinus cap. 56.

NOBILITAS, IGNOBILITAS.

BOna mens omnibus patet,omnes ad hoc sumus nobiles.Nec reijcit quenquam philosophia,nec eligit:omnibus lucet.Patricius Socrates non fuit.Cleanthes aquam traxit,& rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum: geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris, à nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt, nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait, neminem regem non ex seruis esse oriundum, neminem non seruum ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, & sursum deorsum fortuna versauit: Quis ergo generosus? ad virtutem bene à natura compositus. hoc vnum est intuendum; alioqui si ad vetera reuocas, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu vsque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit,nec quod ante non fuit, nostrum est. Animus facit nobilem,cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere. *Seneca epist.* 44.

Quem enim vniuersi nobilem intelligunt, nisi clarissimis ortum natalibus, & qui possit ad proauos longè antiquissimos originem principiumque referre? Quàm verò germanam veramque putant esse nobilitatem,nisi splendidi notique dignitatem generis, in quo maximæ olim virtutes extiterunt? Neque enim facile dici potest, quanta sit vis antiquitatis, quippe quæ rebus omnibus incredibilem addere maiestatem

videa-

videatur. Nonne videtis ea, quæ à præsenti memoria sunt longè remota, vetustatę ipsa fieri quodammodo sanctiora? Nonne quæ nostram, aut maiorum nostrorum memoriam antecesserunt, ita veneramur, vt maius quiddam de ijs suspicari soleamus, quàm quantũ nostræ homines ætatis omni studio, atque ingenio possint imitari?

P. Tar. Gallutius to. 1. or. 18.

Ignobilitas.

NVlla ergo fuerit Arnaldo Dossato in splendidissimo illo Galliæ regno clara & nobilis patria, nullæ imagines, nulli tituli, nulli maiores. Quid hoc aliud est, nisi fabrum fuisse fortunæ suæ? quid aliud nisi laudis suæ nullum habere participem? cum ex ea neq; patriæ claritas, neque gentis antiquitas, neque parentum imitatio possit sibi quidpiam vsurpare? Haud scio an optabilius sit ita nasci, vt solus tibi lucere possis, quàm ortum nancisci maiorum nobilitate, hoc est aliena luce perillustrem. *P. Tar. Gallutius to. 1. orat. 13.*

LIBERTAS, ET SERVITVS.

INter tot affectus distrahar, imò discerpar: libertas proposita est, ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas quæris? Nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus fortunam in æquum deducere: quo die intellexero illam plus posse, nil poterit. *Seneca lib. 7. epist. 52.*

Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur; peculium suum quod comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quanticunque ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, à te petas.

Seneca lib. 11. epist. 81.

SER-

SERVITVS.

Gualterus ex ditissimo Dynasta Subulcus.

IAm parentatum Imperatoris cæsi manibus erat, cum Gualterus vnus è sicarijs, postquam alia aliaque exilia diu mutauit, obsoleta iam veste indutus, barbaque & fame insuper, curaque deformis, promptum porro credidit etiam obuios fallere, quoad peregre sedem reperiret. Igitur dum diebus aliquot vicatim oberrat, doctus etiam à plebe stipem rogare, demum in pago ignobili, pastorem suilli pecoris exorat, vt in partem custodiæ admissus subulcum agere paullula mercede permittatur. In qua tam sordida, tamque illiberali cura si diem vnum, si paucas diei horas virum nobilem dixero posuisse, multi mortales qui audient, à gemitu sibi non temperabunt. Quid porro si menses eum totos, si solidos annos, si plurium annorum lustra dicam in opere tam vili abiectoque patienter durasse; quos admirationis motus, quos misericordiæ affectus excitabo? Audite (vestram fidem) audite quotquot adestis, quique etiam non adestis audite. Homo delicijs innutritus ac pastus, idemque nuper nec generis gloria, nec opum copia, vlli secundus; iam ecce ignobilis & egens, inter non rusticos, sed subulcos seruijt, incertum laboriosius an patientius: sed seruijt tamen, & quidem ipsos (audite rursum & obstupescite) ipsos in hara seruijt quinque & triginta continuos annos. Et adduci etiam Princeps nobilissimus potuit, vt ærumnosæ vitæ fastidia, præ acerbissimæ mortis infamia lætus amplecteretur. lætus inquam non operis quod tractabat voluptate, sed periculi quod metuebat declinatione. Hæc illum consideratio ad pruinas pluuiasque durare; hæc illi nimium rigorem, hæc cæli hibernantis glaciem, hæc noctis intempestæ horrorem lenire consuerat. Quoties illum ardentis caniculæ soles auertere; quoties inedia famesque deijcere; quoties aut labor debilitare, aut vigilia conficere, aut cura frangere alioquin potuissent; ni vires hæc illi comparatio ad omnia sufferenda & peruincenda ministrasset. Hæc omnes illi cibos condire, hæc tempus etiam ruri fallere, hæc quicquid graue accideret, in ludum iocumque vertere solitabat; vt nullum alibi æquè peritum repererit ad animum tractandum oratorem. P. *Bidermanus lib. 2. Acroam. 1. pun. 6. 10. & 12.*

Seruus

NOn ibo per singulas classes, siue Serui subdoli, vafri, versipellis, scitioris quam est plebiscitum, versutioris quàm est rota figularis: technas ac dolos tacitè ferentis, ac se artificem fraudis sepiarum instar atramenti effusione occultantis: ingenio tanquam cultro vtentis, quo hominum exenteret marsupia: insidias veluti Troianum equum fabricantis, quo non arcem, sed in Arcam faciat impetum: furis, trifuris crumenicidæ, cum senis manibus genere Geryonaceo, quem si Argus seruet, qui oculeus totus fuit, is nunquam seruet.

P. Famianus lib. 3. pral. 2.

DIVITIÆ PAVPERTAS.

CAduca nimium hæc fragilia, puerilibusque consentanea crepundijs sunt, quæ vires, atque opes humanæ vocantur. Affluunt subito, repente dilabuntur; nullo in loco, nulla in persona, stabilius nixa radicibus consistunt: sed incertissimo statu fortunæ huc, atq; illuc acta, quos in sublime extulerunt, improuiso decursu destitutos, profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, quæ vt inflictorum malorum amaritudine desiderium sui duplicent; propensiore fauore primo delinitos, maiore postea malorum cumulo opprimere solent. *Val. Max. lib. 6. cap. 11.*

Cum ad patrimonium ventum est, diligentissimi computatores, sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. latè possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo citò speciosiorem producit, sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. idem in reliquis facere quoque debebitis, excutere quantum proprij quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea suppellex etiam in via eum sequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quod magnus Kalendarij liber euoluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quantum inuidiosè in desertis Apuliæ possideret: & quum omnia dixeris, pauper est. quare? quia debet. quantum inquis? omnia: nisi forte iudices inte-

resse,

fesse, vtrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum sumpserit. *Seneca lib. 13. epist. 88.*

Quid aurum atque argentum, illa mortalium numina, quàm vilia nunc nomina & iam omnibus vulgata censentur? Certè argentum sæculo adoptauimus. mensæ iam, vasa, sellæ, scrinia, cætera in quibus vitam ducimus, vita ipsa quam ducimus, argentea est. vt iniquissimæ sint eorum querelæ, qui nostram ætatem ferream esse lamentantur. Si quidem in argento sacra, profana, omnia facimus. in eo lucubramus, adoramus, somnum in eo capimus, cœnamus, perpotamus: & quo sola regum capita cingebantur, iam eo coronamus & vina. Sic auaritiam lances irritant, dum satiant cibi famem, & conuiuæ non magis liquorem pretioso in poculo, quam ipsum sitire poculum assuescunt. Denique cùm nos tædium argenti cœpit, ex eo soleas etiam iumentis induimus, non tam ostentatione luxuriæ, quàm ludibrio parsimoniæ. *P. Guinisius alloc. 5.*

Diuitiarum mala.

CRudelis hominum persecutor aurum, nulla res in hominum vita tecum in certamen venire potest. Durum emollis, mollem induras: lingam mutam soluis, loquacem comprimis: currendo valentem tardum efficis, ac viciſſim de tardo volucrem. Corda inflammas & voluptate quadam demulces: sensus illecebris ac præstigijs quibusdam excantas: cum interim venustas illa tua non minus veneno suo, quàm vipera noceat. leges & iura proculcas: verecundiam & pudorem abigis, sepulcra violas, parietes perforas, nihil non habes venale, nihil non prodis. Nimirum tabula mera est, quod vulgò dicitur, adamantem solum sanguine molliri; quid enim te poſſit esse efficacius etiam in saxis emolliendis. *In Palat. Eloq. exer. 2. lect. 14. pun. 5. ex Const. Manaſſe.*

Paupertas.

OMnia nimirum habet, qui nihil concupiscit; eo quidem certius, quam qui cuncta possidet: quia dominium rerum collabi solet, bonæ mentis vsurpatio nullum tristioris fortunæ recipit incursum. Itaq; quorsum attinet aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem

in vltimo miseriarum statu ponere? cum & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & huius horridior aspectus solidis & certis bonis abundet. *Et infra.* Hæc igitur exempla respicere, his acquiescere solatijs debemus, qui paruulos census nostros nunquam querelis vacuos esse sinimus. Nullum aut admodum parui ponderis argentum, paucos seruos, septem iugera aridæ terræ, indigentia domi, publicè impensa funera, inopes dotum filias; sed egregios Consulatus, mirificas Dictaturas, innumerabiles triumphos cernimus. Quid ergo mediam fortunam, quasi præcipuum generis humani malum diuturnis conuicijs laceramus? quæ vt non abundantibus, ita fidis vberibus Publicolas, Aemilios, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, hisque paria robora virtutis aluit. Exurgamus potius animis, pecuniæque aspectu debilitatos spiritus pristini temporis memoria recreemus. namque per Romuli casam, perque veteris Capitolij humilia tecta, & æternos Vestæ focos, fictilibus etiam nunc vasis contentos iuro; nullas diuitias paupertati talium virorum posse præferri. *Val. Max. l. 4. c. 5.*

Enimuero paupertas olim philosophiæ vernacula est, frugi, sobria, paruo potens, æmula laudis, aduersum diuitias possessa, habitu secura, cultu simplex, consilio bene suada, neminem vnquam superbia inflauit, neminem impotentia deprauauit, neminem tyrannide efferauit. Paupertas prisca apud sæcula omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide iusta, in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam Populo Romano imperium à primordio fundauit, proque eo in hodiernum Dijs immortalibus simpulo & catino fictili sacrificat. *Et Apuleius in Apol.*

Quanto certius securiusque viuunt, quos nulla auri aut parandi auiditas, aut amittendi metus vrget? quàm placidos dies ducunt, quàm pacatas noctes? intuere vultus eorum, qui securitatem mentisque tranquillitatem ex valido opum contemptu natam, non ab Epicuro, aut Stoico, sed ab Euangelio didicerunt. Vide quàm læto supercilio, quàm exporrecta fronte, quàm ridentibus genis, non dicam abeuntes opes dimiserint, sed in sinum prouolantes, & importune se ingerentes repulerint:

puletint: possessis etiam se extuentes, quò expeditiores forent ad destinatam æternitatis metam.

P. Scribanius in Phil. Christ. c. 3.

FELICITAS, ET MISERIA.

Homo felix.

QVicquid nos meliores, beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit. Si animus fortuita contempsit, si se supra metum sustulit, & posuit, nec auida spe infinita complectitur, sed didicit à se petere diuitias: si deorum hominumque formidinem eiecit, & scit non multum esse ab homine timendum: si contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eo productus est, vt illi liqueat, mortem nullius mali esse materiam, multorum finem: si animum virtuti consecrauit, & quacunque vocat illa, planum putat: si sociale animal est, & in commune genitus, mundum vt vnam domum spectat, & conscientiam suam dijs aperuit, semperque tanquam in publico viuit, se magis veritus, quam alios; subductus illis tempestatibus, in solido, ac sereno stetit, consummauit scientiam vtilem, atque necessariam. Reliqua oblectamenta ocij sunt. *Seneca lib. 7. de benef. c. 1.*

Infelix est Mutius, quod dextera ignes hostium premit, & ipse à se exigit erroris sui pœnas? quod Regem, quem armata manu non potuit exusta fugat? Quid ergo felicior esset, si in sinu amicæ foueret manum? Infelix est Fabritius, quod rus suum, quãtum à republica vacauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum diuitijs gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas radices & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsit? Quid ergo felicior esset, si in ventrem suum longinqui littoris pisces, & peregrina aucupia congereret? Si conchilijs superi atque inferi maris pigritiam stomachi nauseantis erigeret? Si ingenti pomorum strue cingeret primæ formæ feras captas multa cæde venantium? Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerunt causam dicent omnibus sæculis, quòd æquiore animo passus est se patriæ eripi, quàm sibi exilium? quòd Syllæ dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro

 cessit,

cessit, sed longius fugit? Viderint, inquit, ista quos Romæ deprehendit felicitas tua. Quid ergo felix est L. Sylla, quod illi descendenti ad forum gladio submouetur, quòd capita consularium virorum patitur ostendi, & pretium cædis per Quæstorem ac tabulas publicas numerat? Et hæc omnia facit ille, qui legem Corneliam tulit. felicem tu Mœcenatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ vxoris quotidiana repudia deflenti, somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lene resonantium quæritur? mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat, tam vigilauit in pluma, quàm Regulus in cruce. Sed illi solatium est pro honesto dura tolerare, & ad causam à patientia respicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his, quæ patiatur, vexat causa patiendi. Semper esse felicem, & sine morsu animi velle transire vitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem.

Seneca in lib. Quare bon. vir. mala acc. c. 4.

Etenim plus reor hominibus aduersam, quam prosperam prodesse fortunam. illa enim semper specie felicitatis cum videtur blanda, mentitur, hæc semper vera est, cum se instabilem mutatione demonstrat: illa fallit, hæc instruit: illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absoluit. Itaque illam videas ventosam, fluentem, suique semper ignaram, hanc sobriam succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione prudentem. Postremò felix à vero bono deuios blanditijs trahit, aduersa plerunque ad vera bona reducens velut vnco retrahit. *Boetius de cons. phil. lib. 2. pro. 8.*

Calamitates siue miseriæ.

Modo fortuna nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta viribus, inuenit pericula sine authore: nullum tempus exceptum est; in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hybernisque maiores agitur æstiua tranquillitas: sine hoste patimur hostilia; & cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus.

Eligit

Eligit aliquid noui, casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxerit, id vnus dies spargit ac dissipat. Incrementa lentè exeunt, festinatur in damnum: nihil priuatim, nihil publicè stabile est: tam hominum quàm vrbium fata voluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilque extra tumultuantibus causis, mala vnde minimè expectabantur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? *Seneca epist. 92.*

Miserabilis Bellisarij calamitas.

HIccine est Bellisarius tot populorum domitor, tot expugnator vrbium? stipem petit is, cuius armis vitam Principes precariam debent? qui fortunas regum atque diuitias superbo quondam pede calcabat, obolum non habet? spectat orbis vniuersus Bellisarium infelicem, cuius laboribus stat imperij felicitas? spectat nudum & inopem, quem modo militum infinita multitudo cingebat vndique assusa lateribus? Ille ille Bellisarius imperij gloria, Imperatorum deliciæ, ciuium amor, hostium terror hæret mendicus ad ostium, turpis, squalore obsitus, exhaustus fame, dedecore oppressus, atque infamia: sine tecto, sine lare, sine nomine, sine fortunis, exul orbis terrarum, pene à communi vsu spiritus animalis exclusus. O fortunæ temeritatem. Itane ludis in capita Principum? modò blandiris, modo sæuis, modo arrides, inuides, erigis, deprimis; quosque ante muneribus tuis obrueras, momento temporis à delicijs ad egestatis angustias, ex triumphis ad funera, ex victorijs ad clades, ex honoribus ad infamiam traducis.

Ex Pal. Eloq. exer. 7. lect. 3. pun. 9.

VOLVPTATES DELICIÆ.

NVllam capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam: cuius voluptatis auidæ libidines temere & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc rerumpublicarum euersiones, hinc cum hostibus clandestina

colloquia nasci dicebat: nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: stupra verò & adulteria, & omne tale flagitium nullis alijs illecebris excitari, nisi voluptate. Cumque homini siue natura, siue quis Deus nihil mente præstabilius dedisset, huic diuino muneri ac dono nihil esse tam inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere.

Cicero lib. de senect.

Quid dissimilia, imò diuersa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum & regale, inuictum & infatigabile: voluptas humile, seruile, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices, & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem, circa balnea ac sudatoria ac loca Aedilem metuentia, mollem, eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam atque fucatam & medicamentis pollutam. Voluptas tunc cùm maximè delectat, extinguitur; Nec multum loci habet, itaque citò implet, & tædio est, & post primum impetum marcet.

Seneca lib. de vita bea. c. 7.

Vide descriptiones Vitæ deliciis affluentis sub Titulo Vita Humana.

HONOR GLORIA.

Sed tamen ex omnibus præmijs virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam: esse hanc vnam, quæ breuitatem vitæ posteritatis memoria consolaretur: quæ efficeret vt absentes adessemus, mortui viueremus: hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. de me, inquit semper populus Rom. semper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmutescet vetustas. *Cicero Orat. pro Milone.*

Quod si rerum tuarum immortalium C. Cæsar hic exitus futurus fuit, vt deuictis aduersarijs Rempub. in eo statu relinqueres, in quo nunc est: vide quæso ne tua diuina virtus admirationis plus sit habitura, quàm gloriæ: siquidem gloria est illustris ac peruagata multorum, & magnorum,

rum,

tum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. *Et infra*. Nec verò hæc tua vita dicenda est, quæ corpore & spiritu continetur: illa, inquam, illa vita est tua, quæ vigebit memoria sæculorum omnium, quam posteritas alet, quàm ipsa æternitas semper intuebitur. huic tu inseruias, huic te ostentes oportet; quæ quidem quæ miretur, iam pridem multa habet. nunc etiam quæ laudet, expectat.

Cicero Phil. 1.

Est enim gloria solida quædam res, & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute. ea virtuti resonat tanquam imago gloriæ; quæ quia rectè factorum plerumque comes est, non est à bonis viris repudianda.

Cicero Tuscul. quæst. l. 3.

DIGNITATES HVMANÆ.

Rex siue Monarcha.

EGo ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter, qualem quisque sortem, statumque habeat, in manu mea positum est. Quid cuiq; mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat. Ex nostro responso lætitiæ causas, populi, vrbesque concipiunt. nulla pars vsquam, nisi volente propitioque me floret. Hæc tot millia gladiorum, quę pars mea comprimit, ad nutum meum stringentur: quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumq; capiti regium circumdari decus oporteat, quæ vrbęs ruant, quæ oriantur, mea iurisdictio est. in hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumelia, quæ tranquillissimis pectoribus quoque patientiam extorsit, non ipsa ostentandæ per terrores potentiæ, dira, sed frequens magnis imperijs gloria. Conditum, imò constrictum apud me ferrum est. Summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint hominis nomine apud me gratiosus est: seueritatem abditam, clementiam in promptu habeo. Sic me custodio,

tamquam legibus quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. *Seneca lib. 1. de clemic. 1.*

Princeps Optimus.

SÆpe ego mecum P. C. tacitus agitaui, qualem, quantumque esse oporteret, cuius ditione, nutuq; maria, terræ, pax, bella regerentur; cum interea fingenti, formantiq; mihi principem, quem æquata dijs immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsoleuit in pace: alium toga, sed non arma honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit. Ille quæsitam domi gloriam, in publico; hic in publico partam, domi perdidit. Postremo adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum, omnisq; gloriæ contigit, vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas, non sine quodam munere Deum festinatis senectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata cæsaries nonne longè, lateque principem ostentat. *Plinius Sec. in Paneg. Traia.*

Romanorum enim omnium, atque adeo gentium vniuersarum sermone perhibetur tanta virtute, tanta fortuna, tanta clementia, tanta liberalitate florentissimus ille Rex: & quorum corporibus ditione ac potestate non imperat, in eorum animis amore ac beneuolentia dominatur. Mirantur in eo tantum ornamentorum omnium, virtutumque concentum, vt fortuna cum ratione, cum hilaritate seueritas, humanitas cum maiestate, quasi cum acutis grauia, vt fieri solet in fidibus, proportione concordent. *P. Tar. Galluzius to. 1. or. 15.*

Tyrannus.

TYrannis sæuitia cordi est. Tyrannus autem à Rege distat factis non nomine. Nam & Dionysius maior aurè meritoque præferri multis regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet,

cui

cui occidendi finem fecit inopia hostium. Descenderit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit, quis tamen vnquam tyrannus tam auidè humanum sanguinem bibit, quàm ille qui septem millia ciuium Romanorum trucidari iussit? Et cum in vicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset conclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito Senatu: Hoc agamus, inquit, P. C. Seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hoc non est mentitus: pauci Syllæ videbantur. Hoc inter Regem tyrannumque discrimen est; quod alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur, alter vt magno timore magna odia compescat. Nam vt inuisus sit quia timetur, timeri vult quia inuisus est. O miserabilem illum, sibi certè; nam cæteris misereri eius nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quàm domestica, cum arma metuat ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit, sæpe mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruientibus. *Seneca l. 1. de clem. c. 12. & 13.*

Remoramur, resistimus, vt in communi domo. Quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, cum velut quodam specu inclusa nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum ciuium strages, cædesq; proferret. Obuersabantur foribus horror, & minæ, & par metus admissis, & exclusis. Ad hæc ipse occursu quoque, visuq; terribilis. Superbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. Non adire quisquam, non alloqui audebat tenebras semper secretumq; captantem, nec vnquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi vt solitudinem faceret. Ille tamen quibus sibi parietibus & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum, & insidias, & vltorem scelerum Deum inclusit.

Plinius iunior in Paneg. Traia.

Nos primi impetum belluæ furentis excepimus, nos sæuitiam eius innocentium sanguine, nos cupiditatem publica paupertate satiauimus. Apud nos semet exercuit crudelitas iam secura, & adhuc inops auaritia. Quid ego referam vacuatas municipibus suis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus solitudines? quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata, capita diminuta, vitam aere taxatam?

Vidimus

Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis Consulares, & senes fortunarum superstites, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem, cum interim miseri vetabamur agere miseros, immo etiam cogebamur mentiri beatos; & cum domi atque secreto solis coniugibus ac liberis credidissemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Serenos nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Spes inter hæc nulla prædonis explendi.

Lat. Pacatus in Paneg. Theod.

Acrior tamen in Tyrannos hic pauor, quod siue Rempublicam oppresserint, vindices libertatis optimates timeant, (quos antea sibi pares ægrè seruire non dubitant) siue in regnum inuaserint, ijs expulsis, quibus illud debebatur, populum in veteres Dominos pronum, assiduæ cogitationis molestia sibi fingant. Itaq; nec amicis satis fidi sunt, quod ad notitiam consiliorum admoti, sciant quoq; à quo latere sua Tyrannis peti possit, & lædi, & fidem in nemine expectant, quam ipsi violarint. Palam tamen & ex composito, subornata beneuolentiæ materia, integritatis famam, amorisq; in Rempublicam ambiunt. In egenos liberalitatis effusæ. Vltores vitiorum, quorum ipsi exemplum fecerant, legum denique optimarum operumq; publicorum ad Ciuitatum ornamenta, vel authores, vel vindices. Ita præsentem inuidiam, & apud posteros infamiam amoliuntur. Hoc modo Tyrannus, vt plurimum sortis suæ, non ingenij vitio peccat, aut necessitate probus est. Illius animus immodicè austerus, & blandus intuitus, erectus ad omnia, præsertim quæ formidet, syncerae voluptatis ignarus, cuius spe diducitur, vano decore atroces molestias permulcens, velut fuco, & ipse sibi imponens.

Barclaius in Icone anim. c. 13.

Aula Aulici.

QVot artibus, quotque molestijs constet hæc vita, quot curas simulatio miserrimæ frontis obducat, ne ij quidem satis dixerint, qui diu suos ambitus illis malis luerunt. Neque vllus in hoc freto portum meretur, nisi qui adeo intelligat sibi curam laboremque assiduum

dum eſſe debere, vt hæc ipſa quæ in eiuſmodi vita molli incunditate blandiuntur, in ſeueros vſus flectat, & ſemper in illis delicijs inueniat induſtriæ curarumque materiam. Eſt igitur in dignis hominibus, qui Regiam propitijs fatis colant, non præceps animus, non impatiens lentæ ac multiplicis ſpei compoſitus, ſemperque in fortunam intuens, ne incurioſos effugiat, ſi quid illa etiam perplexè annuerit. Sed nec expectant in otio, donec vltro illa felicitatis ſemina occurrant. Magnis artibus iuuant fortunæ fauere volentis induſtriam: quarum fortaſſe præcipuam dicas, quam plurimos amicitia complecti, aliquem autem multo cultu demereri ex ijs, quos Princeps ad gratiam primæ familiaritatis admouerit. Eſt & alius in Regijs labor multa vtilitate ſpectabilis, verſatilem animum in diuerſa componere, & motus affectuſque quicunque iuuabunt, ſaltem in ſpeciem induere poſſe: quod vix commodè vllus vnquam perfecerit, abſque ſedula auſteraque diligentia, aut ſummo in ſuas cupiditates imperio. Ea arte multis hominibus parta res atque decus in Principum familijs vbi non modo ſimulatio ad eorum ſtudia flectenda eſt, ſed etiam ambiendi, qui gratia apud illos excellunt.

Barclaius in Icone anim. c. 13.

DIGNITATES SACRÆ.

Pontifex Maximus.

NAm quid dicam de beatiſſimo terrarum moderatore, ac paſtore populorum omnium, ad quem omnis immortalis Dei potentia ita tranſlata eſt, vt regum regna confirmet, & ſtabiliat imperia: vt ad eius pedes, quos ſuppliciter exoſculantur, abijciant ſe ampliſſimi principes orbis terræ, & imperata facturos non minus libenter, quàm verè profiteantur? cuius tanta eſt auctoritas, atque erit, dum genus extabit humanum, nimirum Deo proxima, vt vnus æternæ vitæ, neciſq; in homines habeat poteſtatem: ſic vt vno eius verbo addito, vel tanquam prærogatiua aperiatur Cælum, vel tanquam præiudicio claudatur mortalibus. *P. Bencius orat. 2.*

Sacroſanctam regalis Sacerdotij dignitatem in Romano Pontifice omnes

omnes agnoscimus,& vnicè veneramur veritatis interpretem, Religionis antistitem, officij magistram, decori custodem, regnorum moderatricem, humani generis parentem, Præsidem publicæ felicitatis. Quæ ciuitates præceptis erudiret ad sapientiam, legibus ad iustitiam informaret, viribus instrueret ad tolerantiam laborum, moribus imbueret ad insignem speciem honestatis, cupiditatibus temperaret ad pacem, virtutibus coloraret ad gratiam, laudibus condecoraret ad gloriam, spiritu veritatis animaret ad vitam, artificioque suo, quasi digito tractaret, eoq; vsq; perpoliret, ac fingeret, quoad indoles,& adoptio filiorum Dei transiret in indolem,& hæreditatem Cœlestis Patris. Interim domi, forisque publica, priuata, sacra, profana moderatur ad præscriptum, & exemplum veritatis, insinuante se subinde Cœlestis instinctu spiritu charitatis: ne semel accepta docendæ veritatis auctoritas deseratur: ne Religionis sanctitas violetur, vt iuris vtriusq; prudentia vera tradatur, vt Sacerdotalis imperij perpetuò conseruetur incolumis in Vaticana Sede fundata Maiestas. Et iure quidem optimo: siquidem ex nulla commodius Arce, quam ex ea vexillum veræ libertatis, & religionis extollendum fuit; in qua gentes omnes auctoramentum acceperant superstitionis, & seruitutis. Caput hoc erat terrarum: hic: hic excitandum domicilium sanctitatis: hic aperiendum fuit æquitatis Asylum; hic cortina veritatis; hoc commune perfugium virtutum: hoc emporium nationum. Vt inde Diuinæ Sapientiæ vena tanto pronius deriuaretur ad vnam quamque terrarum oram; quanto ceteris regnis Romanum fastigium altius emineret. *Ex lib.Orat.de S.Spir.aduen.orat.5.*

Hæc Petri sedes, hæc verè aurea est, gemmis, margaritisque distincta clarissimis; hæc auditores, & discipulos habet, non homines vulgares modo, gentesque terrarum obuias, verum etiam doctissimos ac post homines natos sapientissimos viros, ad percipiendam diuinitus acceptam disciplinam, non quidem in minoribus subsellijs circumsedentes, sed pronolutos in genua, & tanquam numine supplicabundos. Hæc verè dignissima sedes est, ad quam non Apollonius, qui vanus, & nequam erat, sed optimus, & prudentissimus quisque è postremis terræ finibus contendat: vt tandem aliquando ex aureo illo Solio Petrum audiat, non de rerum natura, non de syderum motu, sed de Deo, deq; Dei Filio, de ijs, quæ sub aspectum non cadunt, de animorũ expiatione saluberrima disserentem. *P. Tar.Gallutius to.2.or.10.* POM-

POMPÆ, ET SPECTACVLA PVBLICA.

Carolum V. Imperatorem Bononiam ingredientem cum exercitu & pompa, eiusdemque inaugurationem & coronationem pluribus describit Iouius lib. hist. 27. circa medium.

Triumphi descriptionem Vide inter Titulos Artis militaris.

LVDI PVBLICI.

Ludicra armatorum pugna.

IVuenes etiam quidam Romani ludicro Circensi ad vsum belli verso partem humillimam muri cæperunt. Mos erat tum nondum hac effusione inducta bestijs omnium gentium circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera: nec semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tempus vtrunq; curriculum complebat. Inter cætera sexageni ferme iuuenes, interdum plures apparitoribus ludi armati inducebantur. Horum inductio in parte simulachrum decurrentis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitij quàm militaris artis, propiorque gladiatorium armorum vsum. Cùm alios decursus edidissent motus: quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis summissioribus, tertijs magis, & quartis, postremis etiam genu nixis fastigiatam sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc quinquaginta ferme pedum spatio distantes duo armati procurrebant, comminatique inter se ab ima in summam testudinem per densata scuta cum euasissent, nunc velut propugnantes per oras extremæ testudinis, nunc in media inter se concurrentes, haud secus, quàm stabili solo persultabant. *T. Liuius dec. 5. lib. 4.*

Gladiatorum certamen.

LVdorum diebus exhibebantur paria gladiatorum, qui nudi in medio theatro decertantes, suis vulneribus exprimerent imaginem

quandam præliorum. redundabat miserando sanguine tota cauea; spectatorum animi crudeles illo tam tristi & luctuoso spectaculo pascebantur; tantaque immanitas hominum mentes errore cœcas imbuerat, vt eum fortiorem iudicarent, qui rueret ad interitum audacius: eum misericordia minus dignum arbitrarentur, qui illam vehementius efflagitaret. hinc illa verba sunt, ferrum recipe, iugulum præbe: non hominum spectaculis digna, sed carnificina barbarorum: non ciuitatum nobilium theatris, sed lustris immanissimarum belluarum.

T. Perpinianus orat. 3. de S. Elisab.

Luctator.

NOn potest athleta magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunquam sugillatus est. Ille qui fudit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo vt similitudinem istam prosequar, sæpe iam fortuna supra te fuit, nec tamen tradidisti te, sed subsilijsti, & acrior constitisti. Multum enim adijcit sibi virtus lacessita. *Seneca epist.* 13.

Cursus Iudaeorum Romæ.

TVnc verò excitatissimis vulgi clamoribus ad præmium animari Iudaicam è carceribus fugam: & fugaces propelli cursores populi continenter exsibilantis aura. Tunc alij petulanti è plebecula dicterijs odicare: putribus alij cõiectis malis medicis lassitudini male medeentalij pallijs incussis incommodè sudorem detergere: nonnulli etiã incitatis crucibus virgarũ stimulos adiungere, aut cũ vestigio volucrem spem victoriæ improuisa supplantatione deijcere. At contra Iudæorum natio diuerso multiplicique de loco Stadiodromis suis voce, nutu, gestuque subinde suppetiari, & animos viresque pro virili adijcere: Age, inquiunt, perge, præcurre: parum abest quin: præuerte, præuola: primos palmæ fructus pedibus præcerpe. O factum male. cespitans prolapsus est. Surge, festina, non indecoro luti tectorio cerussatus, totusque vel sine pileo

luteus,

luteus, nudos potes superare. Hæc aliaque permulta suis addunt Iudæ cursoribus calcaria. Sed quamuis omnes hebraicis hortatibus exstimulentur, bini tamen, terniue duntaxat optatam perseuerant ad metam: cæteris sine labore, sine ludibrio delassatis. Denique victor plaudentium vociferatione spectatorum excipitur, interque raucum tubarum gaudium præmio donatus per triumphum reuertitur in olidum acclamantium recutitorum theatrum. *P. Ferrarius in Collocut. coll.* 1.

Cursus Equorum.

Post carceres suum quisque equiso bene curatum, & panis nonnulla offa valido vino insuccata affatim refectum in equum imponit assessorem cum flagello puerum, aut ligneas pilas indito plumbo prægraues, ferreis vndique stimulis aculeatas, & funiculis vtrinque dependulas, qui crassiori telæ, pice dorso agglutinatæ insuti sunt, vt crebro incitent verbere currentem. Sic leuiter instructi, & frontem charactere de more stellati, nec non loca ordine sortiti, post funis repagulum equi sistuntur. Quamquam illi sagina & indole alacres stare loco nesciunt: & crebris hinnitibus, omnibusque vngulis moram increpantes in cursum prægestiunt. Denique is qui laxando repagulo præsidet, audito vix tubæ signo, leuato manubrio vncum deprimit, vnde funis exclusus, prægrauante oppositi saxi pondere, momento cadit. Tum equina cohors volucri fuga ex oculis euanescit. Tum non vnus alato tergo, sed plures implumibus volatiles pedibus Pegasi sic properant, vt illis idem sit carcer & meta: idem pergere & peruenire: ac præ ipsis claudicet quamuis pernicissima, tamen è longinquo oculorum acies & animorum. Cederes ventos & fulmina quadrorum decurrere, parum dixi. Grandiloquo Statij carmine citius velocitatem assequar.

Quæ tandem carbasa ponto?
Quæ bello sic tela volant? quæ nubila cælo?
Amnibus hibernis minor est, minor impetus igni.
Tardius è summo decurrunt flumina monte:
Tardius astra cadunt: glomerantur tardius imbres.

Itaque ipsa velocitatis voluptas ingrata est, quia momento transit. Victor equus quamquam inter acclamantium hominum, interque adstrepentium

strepentium tubarum plausus palmam refert auri textilis, at gentea tela subsuta pretiosè bicoloris: suæ tamen gloriæ ignarus & rudis equino vilis paleæ, ac neglectæ frugis epulo donatur.

P. Ferrarius in Collocut. coll. 1.

Senensis Pugilatus, siue Pugna pugnis pugnata.

IGitur vbi harpasti velitatio alternante plerumque partis vtriusque victoria, inter innoxia sibila, & festas acclamationes satis prolusit; ad suarum se capita viarum gemina recipit acies, manibus inermibus pugnatura. Etenim solemne ijs pugilibus est contra quam veteres consueuerint, quolibet anulorum cæstu exarmatis, & nudis, compressisque digitis micare. Quin etiam vel casu prolapsi, vel impulsu deiecti surgere permittuntur impune: vt noui Hercules suis cum Antæis ex æquo congrediantur. Iam verò sua cuiusque agminis tuba aere bellico viros ciet, mutuique Martis flammas canoro spiritu accendit. Iam doctæ Palladis milites litterati voce, manu, & increpante moram tuba hostile agmen innitant & prouocant. Iam prouocatum raucas minas respondente classico procedit. Iam toto è foro spectatores accurrunt, & pugnæ locum densa vtrinque serie stipant. Iam concurritur, & fit impetus. Iam varijs verè modis manus conseruntur, siue vt poeticè dicam, Immiscentq; manus manibus, pugnamque lacessunt, mirum dictu visuque. Omnes quamuis rudes & idiotæ, sine strepitu vocis dialecticis barbaræ formæ pugnis strictim, solidè, validèque argumentantur: & hi liuidum hostilibus oculis, illi contra cruentum naribus argumentum imprimunt. libet dum illi pulsant, ista concinere.

Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant,
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus: erratque aures & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub vulnere malæ.

donec vtrinque tundentium efficaci miraculo dextrarum capita in tubera transformantur. Quod si victrice pugnorum petulantia repulsis propugnatoribus aggressores irrumpant: opima spolia ex officinis præsertim cibarijs atque dulciarijs, nisi maturè præcludantur, non sine lætabunda sublatorum altè pileolorum ventilatione, & victos exsibilante

triumpho,

triumpho, ex aggreſſoribus prædatores exportant: ac veluti bellicam victores prædam, illa in vulgus miſſilia ſpargunt. Sin autem Palladij commilitones hoſtem repugnacibus dentifrangibulis, ac denaſantibus pugnis retuderint, atque repulerint: re infecta indecorè abeuntem ſonoro ſibilorum irriſu proſequuntur. Ita mutuis vtraque ſeſe factio aggreſſionibus inceſſit: & quà victrix, quà victa priſcum pugilatum quotannis, inermi tamen, & innocentiore certamine inſtaurat.

P. Ferrarius in Collocut. coll. 2.

Lapidatio militaris Romæ ludus.

VBi geminæ acies mutuum in conſpectum venerunt, continuo fit clamor & impetus. Prima in fronte pueruli, nempe tirunculi audaculi ferociter velitantur. Puerilem velitationem conſequitur peritiorum è medio agmine puberum atrocior: tum è poſtremo atrociſſima veteranorum, ipſorumque Ducum fortiſſimorum eruptio. Tunc enimuero, addente alas furore, ſaxa volant innumera, quæ violenti laborioſique volatus demum pertæſa, ſuam in ſedem & centrum, per obſtantium humanorum capitum perruptas, perfractaſque moras cruentam ſibi viam aperiunt. Ita concreta graues in lapides terra, in volucrem libertatem manumiſſa, pro liberatoribus ſuis mirabili ſpectaculo in aere militat: & ſiccum diluuium non niſi poſt caſum cruore madet. Videas hic alios læua circumuoluto pallio clypeata, pluuios contra ictus ſeſe protegere: alios agili callidoque corporis flexu, & leui ſaltu violentam petitionum tempeſtatem declinare: vulnerato alios capiti ſubitariam terræ iniectu medicinam facere, obligatoque raptim vulnere pugnam ardentius redintegrare, perinde quaſi ſe ſe auctior per vulnus infuderit furor. Porrò plerunque fit, vt alternante victoria, conflictio fluctuet, & vndabundum vtrumque ſe agmen vltro, citroque propellat. Quod ſi factionis alterutrius acies inclinare cœperit in fugã: tum verò ſine mora, ſine requiete fugientum terga, lapidum poſtica grandine grauiter vapulant. Denique profligato bello, victores fugitiuorum aures hoſtium, & animos ſonoris ſibilis conuicijſque proſcindunt.

P. Ferrarius in Collocut. coll. 1.

Ab eodem Florentinum Harpaſtum; ſiue Calcis ludus elegantiſſimè de-ſcribitur; quam deſcriptionem vtpote exactiſſima rerum enumeratione concinnatam, ideoque ſolito longiorem leges ibid.colloc.3.

Item Piſanum ludicrum, hoc eſt Piſano in ponte conflictus deſcribitur ab eodem ibidem colloc.4.

Perſonati ludiones morboſa corporis habitudine.

ECce prodeunt è gurguſtijs congerrones infimæ ſortis, mendoſiſſima membrorum ſtructura compacti, alij alijs corporis partibus inminuti, ac diſtorti, mira ægritudinum diuerſitate morboſi, mutili pedibus, humeris gibberoſi, vlceroſi capite, cæcultantes oculis, ventrioſi, ſuſpirioſi, liene turgidi, eruptionibus puſtularum inflati, colore buxei, ferrei, porracei, luridi, ciner acei, omnes diſtorti, ſemiamicti centunculis, & palliaſtris omnes; tanto in numero nullus ad numerum quicquam agere, ſed inconditum ad ſtrepitum Baccorum bacchantium ſcabiem ſcalpere, beſtiolas quæritare, quales fœtentis popelli detrimenta purgare ſolent in angiportis. Tum ne otioſi eſſent in negotio ludicro, inflare buccas, torquere genas, dentes exerere, odorem tetri ſulphuris inhalare, fronte & oculis tumultuarijs tabernariam exercere. Mox ecce tibi Matrona ſeuerior flagella varia ſubminiſtrantibus gratijs prodibat in ſcenam; dorcicumque ſaltans, hoc eſt ſacro furore percita: cum rithmo nebulones illos toto proſcenio palantes agebat, tum ne impune baccanal feciſſent, verberones illos innumeros numeroſa verberatione donatos, partim ſua, partim ſuorum comitum opera dimittebat. Claudis igitur crura dirigebant norma lignaria, cæcutientes cogebant collyrio querceo ſtellas cernere in meridie, ventrioſis applicata virgidemia more Turcico medebantur, ſcabioſis vlmeo pectine pectebant cutim, elephantiacis radebant ſaniem nouacula querculana, ſordidorum ſcapulas bubalino ſtrigili mundabant, gibberoſis quadrabant humeros roborea regula, ligneoque malleo tentabant concauum, an campana inde aliqua reſonaret, reliquorum diſtorta membra redigebantur in ordinem loreo perpendiculo.

P. Leo Sanctius flor. l.3. decl.1.

Funam-

EST profectò spectaculum illud admirabile, & tremendum, vbi vel procera, vel iusta magnitudine vir per extensum funem non graditur modo, sed vibrato sursum corpore, pedibusque micantibus, cytharœdo personante salit ad numerum: vbi adiunctis ad plantas orbiculis & muricibus, tabulisque suppositis ingreditur tamen, ac cytharæ præeunti molliuscula saltatione respondet. Vbi mustelarum, aut anguium modo pectore prono, proiectoque perreptat ad neruum, vbi resilit, vbi suspenditur, vbi ex simulata prolapsione sese refert in gradum.

Ex Pal. Eloq. exer. 4. lect. 7. pun. 1.

Circulatorum spectacula & præstigia.

NImirum subit hic animum recordatio Circulatoris Agonalis non illepidi, cuius calliditas nostræ huic disputationi commodum venit. Ascenderat hic cum socio fortuitum pegma, expositisque de more mercimonijs, prætereuntes histrionali artificio aduocare conabatur: cum cœtus non fieret, illi pretiosa quæque promere; noua & exoticæ conditionis vnguenta manibus abluendis odorandisque prædicare; extollere in cælum laudibus dentium munditias.

> *Nitelas oris ex Arabicis frugibus*
> *Tenuem, candificum, nobilem puluisculum*
> *Complanatorem tumidæ gingiuulæ,*
> *Conuerritorem pridianæ reliquiæ,*
> *Ne qua visatur tetra labes sordium*
> *Restrictis forte si labellis riseris.*

præterea oscilla insertis clam digitis mobilia in pugnam committere; pelues sublimes iacere; serpentes innocenter admouere pectori; cultros infesto mucrone deuorare; aliaque præstigiarum plena in vulgus edere. Sed nescio quo eorum fato rarus omnino spectator eo aucupio tenebatur. *P. Famianus lib. 2. prol. 1.*

Vidistíne aliquando ligneum simulacrum, quo circum foranei præstigiatores ad merces extrudendas è pegmate proponunt in vulgus? Illi ceruix affixa mobilis, & quibusdam quasi vertebris ad circumspe-

ctum idonea: brachia quoque lentula & flexibilia leuibus inserta nodulis, vt circum agi facile possint: sub pedibus trochuli rotulæque trusatiles occultæ ad molem quò iusseris promouendam. mox callidus intra proscenium machinator arcanis quibusdam, planèque intestinis fidiculis humanum illud automaton moderatur ad gestum, ad nutum, ad renutum, immo ad vocem sermonemque: veritate vsque adeo repræsentata; vt aliquando non desint, qui nisi viuere ac loqui homines ligneos stipitesque iurent, stipites ipsi se se, & caudices arbitrentur.
P.Guinisius alloc.1.

Ludos scenicos Vide apud Barclaium Argen.l.1. Item ludos editos in aquis.

Histriones Comici.

AN non eius artificium præclarum putem, quo potest hominum lautissimorum gratiam demereri? qui placeat vobis? qui quotidie nunc facetissime nunc luctuosissimè vos oblectet? qui nescio quid actuosum, vultuosumq; personatus assiduè meditatus alienam operam ad suū lucellum abutitur? qui maiore fortasse cum mercede, quam laude vel in tragico syrmate vociferatus cum Atreo, vel in comico palliolo delitigans cum Cremete, venalem vocem exercet? cuius ingenium in gestu, gestus in quæstu, quæstus in sumptu, sumptus in scenis, & cœnis, vtinam non obscenis, fundus autem, & fundi vectigal in risu, fletuq; vestro situm est, cum bene famem obsonauerit laterum exercitatione, non cœnitat? qui solus ex omnibus sic habitat in animis, oculisque vestris, quasi qui spiritum ex ore vestro ducat, & tum demum verissimo ritu rideat ipse, qui modo flebat in Tragicis: vbi ficto fletu suo flere vos senserit? tum contra iure fleat, & quidem ex animo, cum siccis oculis ad suas lacrumas vos non allacrumare perspexerit? qui si vobis placuit; habet vnde sumptum faciat in cœnam: si displicuit; ieiunus ex ventris inanitate suspirat? An solus Lucius vestris aptus est auribus? minime. multi cum illo thesaurum bonorum suorum in vestris auribus posuerunt. Auctor quæstuosissimus idem, & sumptuosissimus longum agmen trahit theatralium congerronum, multam alit familiam mimulorum, & mimularum: nec paruo potest esse contentus. Igitur eorum mendicitas in spe pascitur vestræ liberalitatis: quicquid è

vobis

vobis corrogauerint, hoc habent vnum, quod confestim edant: hoc si non habeant, eant alio quæsitum, ne pereant. Ritu cynicorum viuunt in diem, & de die; Sarcinulas colligere parati, nisi quotidianum industriæ suæ fœnusculum exegerint ex eorum largitate, quibus ipsi nihil præterquam verba locare poterunt. O nouum pecuniarum aucupium: O Segetem epularum nouam! mirum: voce seritur: voce metitur: voce coquitur: voce conditur, voce conficitur, quo vescuntur: Spectatorum beneficentia respirant, parcimonia suspirant. Ipse verò Lucius, verè Roscius, & primarum semper partium, nunc Dauus ex Agamemnone, nunc Agamemnon ex Dauo: repente pauper, egentissimè splendidus, cum illo circumforaneo grege nullum intermittit diem, quo die non è cauponulis demigret in Scenam, vt qui suam coquinam habet in fabulis: & palati patrimonium tuetur in auribus; ideo spectaculorum lenocinia nonnihil de popinæ nidore redolentia, cum omni Tymelico choragio transferunt huc, illuc, vbi maior spes vestræ liberalitatis affulserit. videlicet, vt, quod in ganea pridie decoctum fuit, postridie reparetur in Scena. Scena prædium, caupona sepulchrum est: quod in Scena de die conquirunt, in caupona de nocte consumunt. nescias an sapiant vt loquantur, an loquantur vt sapiant: an viuant vt edant, an edant vt viuant. hoc liquet, vitam illis esse vitalem ex viura dialis spiritus: verè dialis, quod enim lucelli quæritur ante noctem, concoquitur ante diem. habere quo victitent, & habuisse simul est. de vitæ summa per singula momenta deliberant: nihil congregant, nihil in futurum seponunt. Itaq; profectò vitæ specula semper illis est recula præsentis dieculæ: vniuersa suspenditur instar illius bestiolæ, quam non vltra diem æuum propagare docet, & Ephemeridem appellat Aristoteles; quicquid enim per theatrales operas illis ad victum, cultumque corporis præparatur, cum sole mane nascitur, occidit vespere. *P. Stephonius Prosa 9.*

LVDI PRIVATI.

Ludus Pilæ.

VOlo Chrysippi nostri vti similitudine de pilæ lusu; quam cadere non est dubium, aut mittentis studio, aut accipientis. Tunc cur-

sum suum seruat, vbi inter manus vtriusque aptè ab vtroque & iactata & excepta versatur. Necesse est autem lusor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Si cum exercitato & docto negotium est, audacius pilam mittemus: vtcumque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tyrone & indocto, non tam rigidè, nec tam excussè, sed languidius, & in ipsam eius dirigentes manum remissè occurremus. *Et infra.* Sicut in lusu est aliquid pilam scitè ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui aptè & expeditè remisit quam acceperat. & huius rei laus in corporis motu est & in agilitate. Nec tamen ideo non bonum lusorem dicam, qui pilam vt oportet excepit, si per ipsum mora, quo minus remitteret non fuit.

Seneca lib. 2. de benef. c. 17. & 32.

Abijcitur in medium pila. fit iuuenum vt solet sortitio, & auctorati bifariam in partes discedunt. Iamque adeo feruere opus, & hi vibrante manu pilam expellere, hi venientem excipere: iterumque petere alterni, & alterni eludere. alij suos clamoribus vrgent, alij aduersos prouocant stimulantque, & si qua manus vnius fefellerat, promiscuè occurrere, omnes fremere, nemo ferre. *P. Biderman. in del. sacr. narr. 3.*

Alterum est ludi genus, quod in quadrata, aut paulò longiore, ampla etiam, præaltaque aula, & multis patula fenestris iucundissimè exercetur. Hinc, atq; illinc triplici in latere oblonga, humiliaque tabulata, supraque declinis tecti in morem inclinatis asseribus ad sustinendam, remorandamque pilam fastigiata excitantur. Ea in aula perexigua pila tomento farta, reticuloq; pulsa, ac repulsa, vltrò, citroque commeat; perq; varias vices nunc solo afflicta resultat; modò inflexa voluitur in latus, iam Cœlo impacta desilit; modò in transuersum secta deprimitur, mox nouo animata verbere rediuiua salit; modò reiecta pariete reciprocatur: nunc versa manu retorquetur; iam interiectum in medio radens funem in angulum illatebratur; iam reticulo à tergo per diuaricatas subtus tibias acto retruditur. Denique per multiplices anfractus, per diuersas ambages, per varios mæandros nullius metæ solicita volucris semper itq; reditq; nusquam hærens, incerta semper lege errans, aeris semper ludibrium volat, ac reuolat.

P. Alb. de Albertis par. 1. de extr. prob. n. 70.

Ludus

Ludus puerorum lapillos proijcientium in aquas.

PVeros videmus certatim gestientes testarum in mare iaculationibus ludere. Is lusus est testam teretem iactatione fluctuum leuigatam legere de littore; eam testam plano situ digitis comprehensam, inclinē ipsum atque humilem quantum potest super vndas irrotare: vt illud iaculum vel dorsum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur, vel summis fluctibus tonsis emicaret, emergeret dum assiduo saltu subleuatur. Is se in pueris victorem ferebat, cuius testa & procurreret longius, & frequentius resiliret. *Minut. Felix in Octau.*

Vide P. Pontanum in Progymn. vol. 2. vbi describit ludum lapidum ad metam prog. 70. *Ludum turbinis prog.* 73. *Ludum globulorum & nucum prog.* 71. *&* 72.

Saltatio.

SI quis maximę auctoritatis virum de re graui allocuturus, quo apud eum officiosi, elegantisque hominis nomen aucuparetur; antequam verbum vllum faceret, graphicè sciteque choreas duceret; si in ipso sermonis ingressu vno flexu se in orbem torqueret; mox totum corpus in altum tolleret; subito deinde suo in terram pondere recellens, nunc pedes lubricaret in fugam; modo numerosum gressum intercalaret; iam modicè repedando interfisteret; iam quinto quoque passu alios insereret modulos; nunc pedes rursum decussatim quam citissimè secaret in saltum; iam denique vtrumque tremula agitatione alternatim vibraret; quis non tam lepidæ vrbanitatis nouum architectum reapse iocularem circulatorem, fatuumque sannionem putaret ac rideret?

P. Alb. de Albertis par. 1. *de leu. orn. num.* 105.

Petaurista atque Chironomi vulgò Mattaccini.

INter laruatos verò nulli leuiores, nulli insaniores, quam petauristæ atque Chironomi, quos nos Itali ab affinitate stultitiæ vernaculo nomine *Mattaccinos* appellamus, per plateas ludibundi spatiantur. Vestes sunt ijs ex toto rubræ, vel coccineæ ad cursum saltumque expeditissimæ.

tiſſimæ. Tibialia, ac ſubligacula quam arctiſſimè circumducta induunt. Brachia,humeros,pectus, ventremque anguſto panno ſeuerè caſtigant, & premunt. Nullæ eo in habitu exundantes, vt ita loquar, laciniæ, nulli inflati ſinus. ſummâ cutis tenta ſupra tela ſine vlla ruga,vel ſtria elegan-ter adſtringitur.Galericulus turbinatus,gracilique crepitaculo in cuſpi-de fixo ſtridulus, capitis operimentum eſt. Inde vultus larua ridiculè, ſcurriliterq; vultuoſa,rugis caperata, genis extuberantibus,naſi enormi proiectura, ore in cachinnos ſoluto obducitur; quantoq; magis facies diſſimulatur, ac tegitur, tanto magis ſe ſe vecordia prodit, ac detegit. Sub mentum totus colli, atque ceruicis tractus lineo focali inuoluitur. Pendet ex humeris carbaſinæ tæniæ croceis reuinctæ ligulis, auræ prorſus ventoq; nuncupatæ. Interula etiam, atq; ſubucula, feneſtrato hinc, atq; illinc amictu paululum eminet. Infra poplites exiguæ ex aurichalco glandes plumbeo intrinſecus globulo tinnulæ, atque in reſtim diſpoſitæ tanquam torques fibula connectuntur. Demum imis pedibus calceoli repandi ad omnem agilitatem facti, vel ipſa Mercurij talaria ipſis affingunt. Ita perſonati, conformatique in omnes luſus ſe ſe læti, tripudianteſque impendunt, atque vt riſum cieant, ingenium, vires, technas, doloſque vniuerſos ſedulò periclitantur. Quà popellus, ſimplex turba conglobatur,dexterè pedem inferunt.Tum omnibus primum blandiri; pellitis chirothecis mulcere comiter adſtantibus barbam; admotis leniter manibus prenſare, palpareq; ſingulorum humeros: deinde exinopinato huic pileum detrahere, illi pallium,alteri penulam;alium ſubductis improuiſo pedibus in terram arietare. Hinc ludicro hilares furto, ſubſultantes aufugiunt: pauci expilati, expalliatique indignantur, fremunt,vociferantur, cæteri plaudunt,rident,cachinnantur. Non illi reliquorum more gradiuntur,ſed vno pede producto,altero retrorſum hærente,intectaſq;manicis manus ſtrenuè, celeriterq;complodentes; tum earum alteram ſupra oculos tanquam in ſpeculam, aut in oculorum, vt ita dicam, tectum, atq; ſubgrundam erigentes, alteram verò curuato brachio, ceu anſam cingulo affigentes in latus obliqui feruntur: mox altero paſſu in contrariam partem ſe ſe vertentes easdem repetunt geſticulationes;atq;vbi ſemel,iterumq;ita vtrinque nugati ſunt,ex templo ſaltus congeminant. In via porrò vt nullam habent, quò tendant, meta,ita non eunt,ſed errant; non vltra pergunt,ſed repedant,non pedes

explicant,

explicant, ſed cruciant, nimirum ſummis pedum digitis inſiſtentes, veſtigia, greſſumque nonnihil ſuſpendunt, at paulo poſt ſolum libero curſu præteruolant. Nec mora, alij inflexo in voluntarium gibbum dorſo, manibuſque femori innixis, inclinatam illius molem fulcientibus, ex interuallo tranſuerſo ſubſiſtunt: alij diuaricatis tibijs ſingulos immani ſaltu tranſiliunt; tum ita ſuperatis omnibus eodem modo ſe arcuantes ab alijs viciſſim tranſiliuntur. Rurſus officijs pedum manuumque commutatis, aerem pedibus, manibus terram recti, ſed inuerſi percurrunt; aut alternatim pedibus manibuſque circumactis, tanquam radijs in rotam emiſſis, aream dimetiuntur. Nec deſunt, qui in ſupremas domorũ adiacentium contignationes, non per ſcalas, ſed extrinſecus per feneſtras, per clathros, per podia mirè penſiles euadant. Quin aliqui etiam ſe per multiplices, erraticoſque circulos incredibili pernicitate traijciunt; nonnulli auerſo capite terram ſtantes contingunt; omnes poſtremò tam inanè pandiculantur, plicantur, conuoluuntur, extenduntur, vt facile eos, ſi lubeat in re ludicra cum Plauto ludere, enodatos, exoſſatos, exdorſuatos cenſeas. *P. Alb. de Albertis par. 1. de leu. orna. num. 106.*

VENATIO.

NVlla corporis exercitatio nobilitati magis apta, magiſque conueniens eſt; quàm laborioſa quies, & negotioſa ſpecies ociandi Venatio; vtpote quæ ſit idoneum iuſti prælij ſimulacrum. ea propter olim rei militaris gloria clariſſimi duces, milites ſuos volebant venationi dare operam, quam tyrocinium exercitationis militaris nominabant. Quid enim eſt aliud incredibili celeritate per campos & nemora volitare, ire, redire, foſſas tranſilire, vbique emicare, Ceruos & apros omnibus veſtigijs proſequi, quam hoſtes inſequi fugientes, & vincere? Ire in inuia humanis luſtra paſſibus, obſeptos dumis horrentibus aditus perrumpere, pendentium rupium montiumque iuga ſuperare, excutere cubilibus feras, huc illuc diſcurrere, ſurſum deorſum, modo huc modo illuc generoſo puluere ſordere, quam ad exercitationes bellicas, & mage laborioſas aptum ſe habilemque reddere? Vt benè dixerit Xenophon venationem eſſe veriſſimam bellicarum rerum meditationem. *Ex Pal. Eloq. exerc. 8. lect. 3. pun. 4.*

VIRTVTES.

Virtus.

QVanti æstimanda est virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest vnquam, neque naufragio, neque incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur? qua qui præditi sunt, soli sunt diuites. Soli enim possident res & fructuosas & sempiternas: solique quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. *Cicero Parad. 6.*

Altum quiddam est virtus, excelsum & regale, inuictum, & infatigabile: Voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem, mollem, eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam, aut fucatam, & medicamentis pollutam. Summum bonum immortale est, nescit exire: nec satietatem habet, nec pœnitentiam. Nunquam recta mens vritur, nec sibi odio est, nec quicquam mutauit, quia semper secuta est optima. *Seneca de bea. vita c. 7.*

Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione sed ex natura pretium rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus, actionibusque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est, hæc eius facies, si sub vnum veniat aspectum, & semel tota se ostendat. *Seneca epist. 67.*

Fides diuina.

FIdes contrarias de rebus necessarijs opiniones ex animis euellit: quid omnes conueniat sentire demonstrat, & conspiratione sen-

tentiarum

tentiarum mentes coniungit. Contendebant antea multis de rebus dissidentes inter se familiæ philosophorum; & cum sæpenumero contraria docerent, sua quæque decreta confirmans, alijs etiam persuadere nitebatur. fides magna ex parte tollit è medio molestum illud perniciosumque certamen: vt etiamsi nonnullis de rebus contraria existimare non sit nefas; sed illis tamen, quæ sunt prorsus ad beatam immortalitatem assequendam necessaria, idem omnes & sentiamus & loquamur. Quid enim ais philosophe? quid in illis gymnasiorum exedris otiosè residens tumultuosè vociferaris? an nullum esse Deum? at esse fide pro explorato nos habemus. an humanam eum habere speciem & figuram? at Deum corpore carere, & ab omni concretione segregatum esse docet fides. an non regi res humanas prouidentia? at ne folium quidem vnum ex arbore, vel capillum ex hominum capite defluere sine diuina voluntate fides tradit. num æternum esse mundum? at nouam rerum molitionem, & initium huius vniuersitatis fides nobis exponit. nihil ne omnino manere, nullum sensum residere post mortem? at nostros animos immortales esse, & ad corpora suaredituros aliquando, fides ostēdit. aniles ne esse fabulas improborum supplicia post mortem, præmia bonorum? at reddituros omnes Deo totius vitæ rationem; & digna quemque suis dictis atque factis vel præmia, vel supplicia reportaturum declarat fides. nullus error est ab illa beata & immortali vita nos excludens, quem non radicitus extrahat & extirpet fides.

P. Perpinianus or. 8. de Deo.

Fides humana.

FIdem esse mortalium nexum verissimè dictum est: neque enim solum homines in agris olim ac nemoribus solitarios ac vagos semel ad communionem rerum eadem sub mœnia fides traxit, sed quicquid commercij operisque, quicquid induciarum ac fœderis, quicquid amicitiæ & affinitatis præsentes absentesue perpetuò contrahunt; id mutua inter homines fides persuadet: quam si ex animo tollas, continuo sanguinis ac necessitudinis coniunctio, legum sacramentorumque iura, negotiorum ac societatum conspiratio dissoluentur: ipsi inter se mortales auersi, & suspiciosi, sibique ab aliorum perfidia metuentes, ab rerum admini-

administratione publicarum, ab vrbibus atque conuentibus, à communi colloquio conspectuque, ad siluas & glandes more pecudum redigētur.

P. Famianus lib. 1. prol. 2.

Sed fides non procul ab Amore captiuam se induit in casses, Heroina illa regiæ nobilitatis: regium quippe est vel ipsa verba habere fidissima. Media ei est inter adolescentiam ac senectutem ætas, quod illa non satis experta nimium omnibus se credat; hæc verò nulli penè se fidat. frontem eius Verecundiæ regiam putes, ita nil perfrictum aut proteruum recipit. Anchoræ speciem ædificatorum crinium figura gerit, argumentum insigne constantiæ. Erumpunt ex oculis beneuola modestiæ obsequia: cinctura baltheo est, nec discingi vnquam poterit tam sæpe authorata Beneficentiæ Sacramento. Manu præfert anulum sponsionis immobilis characterem ac pignus: sed & Canis blandus assecla deliciatur ad pedes, quo nullum animal dominis ac domibus magis fidum est.

P. Leo Sanctius l. 2. flor. sub. tit. Vena. Ant.

Caritas.

Est namque Caritas magnanima in perferendo, benigna & lenis in condonando, in rebus aliorum secundis non inuida, non inhumana, neque crudelis in aduersis, inconstanti leuitate non fluctuat, contumaci superbia non intumescit. honos vel ignominia proponitur? non ambitione incenditur, non iniustæ ignominiæ metu commouetur. spes quæstus inuitat? non suis magis commodis, quàm aliorum vel necessitati, vel vtilitati seruit. offenditur? non excandescit iracundia. læditur? nemini se vlciscendi causa machinatur aliquid mali. verbis improborum excitatur ad nocendum? nullius iniuria vel incommodo delectatur. ad fallendum ad fraudandum impellitur? veritate mirabiliter gaudet. quid est tam durum, tam asperum, tam acerbum, quod non illa ferens æquo animo libenter sileri patiatur? quid is qui diligitur loqui potest, quod illa non credat? quid tam difficile, tam arduum, videri, quod illa perficere se posse non speret? quid tam formidolosum atque terribile, quod non illa vel sustineat præsens, vel aduenens excipiat animo erecto, parato, & inuicto? deniq; quidquid est, vnde discordiæ, atq; diffidia nasci possint, id in eius animo nihil habet loci, quem diuinæ caritatis ardor inflammat.

P. Perpinianus or. 8. de Deo.

Prudentia.

IN bonorum distributione primas Prudentiæ deberi nemo negauerit, qui lucernam hanc animæ, virtutumque nutricem & aurigam viderit, nihilo magis à summo absolutoque Principe abesse posse, quam Solis ab cælo fulgorem. Sapienter enimuero Peripatetici aiunt prudentiam in omnibus virtutibus vt ducem, præsidemque omnium imperatricemque dominari. Verè dicam absque illa nullum florens, tutum, beatumque fore imperium, ac ne hominem quidem vllum, qui negotium ex animi sententia conficiat. Hæc hostem opprimit, anteuertit infortunium, canit triumphum, dissipatum animi statum colligit, & componit, fræno concupiscentiam, & inferioris animæ motiones coercet; rationis imperium instaurat, laudabiles efficit actiones, animum ad Dei nutum & voluntatem moderatur.

Ex Pala. Eloq. exer. 8. lect. 4. pun. 1.

Iustitia.

IVstitiæ tanta vis est, vt nec ij quidem qui scelere & maleficio pascuntur, possint sine aliqua iustitiæ particula viuere: vnde improbissimis erit improbior, quisquis illa carebit, cum hæc sola virtus sit, quæ magnos & laudabiles reddit homines. Qua in opinione fuisse dicitur Agesilaus, qui cum audisset magnum regem Asiæ appellari; quid ait ille maior me, nisi iustior: scilicet omnium virtutum Principem Iustitiam esse ducebat. Idem confirmat Cicero l. 2. off. Nullius, inquit, gloria, & fides virtutis inuidiam concilat maiorem, quàm iustitia, quod auctoritas eam & fides potissimum comitetur: apud alios neque colunt solum vt fortes, neque suspiciunt vt prudentes, sed diligunt etiam vt iustos, eisque fidunt & credunt. adde quod fundamentum perpetui nominis, & famæ iustitia est, sine qua nihil potest esse laudabile.

In Pal. Eloq. exer. 8. lect. 4. pun. 8. ex Cicer. de off.

Hæc illa est Auditores omnium domina, & regina virtutum, à qua in omne hominum genus leges & iura manarunt: quæ benefactis honores & præmia, malefactis ignominias, & supplicia proponens, studia bonorum excitat malorum improbitatem exercet: qua sublata non

domus

domus vlla, non ciuitas, non hominum inter se societas, non ipsa deniq; vniuersitas rerum stare, ac tueri se punctum temporis posset.
Muretus to. 1. orat. 9.

Fortitudo.

OMnino fortis animus & magnus duabus rebus maximè cernitur: quarum vna in rerum externarum despicientia ponitur, cum persuasum sit nihil hominem, nisi quod honestum decorumque sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nullique neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ succumbere. Altera res, vt cum ita sis affectus animo, res geras magnas illas quidem, & maximè vtiles, sed vehementer arduas, plenasque laborum & periculorum, tum causa vitæ, tum multarum aliarum rerum, quæ ad vitam pertinent. Harum rerum duarum splendor omnis & amplitudo est, addo etiam vtilitatem, in posteriore: causa autem & ratio efficiens magnos viros, est in priore. in eo enim est illud, quod excellentes animos, & humana contemnentes facit. Id autem ipsum cernitur in duobus, si & solum id quod honestum sit, bonum iudices, & omni animi perturbatione liber sis; nam & ea, quæ eximia plerisque, & præclara videntur, parua ducere, eaque ratione stabili firmaque contemnere, fortis animi magnique ducendum est; & ea quæ videntur acerba, ita ferre, vt nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est magnæq; constantiæ. *Cicero lib. 1. de Offic.*

Virginis huius equestris augusta è facie ira nobilis eminet, qualem in Dauide micasse credimus aggredientem eleones. Oculi solis inspiciendi potentes terrent hostes, nec displicent, ita veniam spondentes miseris, vt superbis bellum acre decernant. Eius caput ænea tutela protegit, sed vultu semiconspicuo relicto, ne planè infelices intereant ex illa morituri. Vltra verticem crista consurgit, quæ pennarum gloria tumens ventulos fugat simul, & fœtat, mitigatque volatica quadam amœnitate vniuersam ferociam. Ad tempora crines aliquot errore surreptitio sine metu trepidant: Sansonis capite digni sunt ex robore, sed ex gratia & venere crispandi pariter cum coma Iuditæ: thoracem præmuniunt adamas, amethistus, aliæque huiusmodi gemmæ conciliatrices alacritatis

ratis & impetus. Sed hic potissimum chlamydem excitat ad fluctuandum, cui vel Romana Clælia supposuisset humeros, cum è fluctibus enatauit in patriam. pedes altis subnixi cothurnis, quò sublimius attollantur ex humo, instruuntur calcaribus cuspidatis ferreo charactere Martis, qualem figurant Astronomi fortitudinis acrimoniam fortasse notantes. *P. Leo Sanctius l.2. flor. sub tit. Vena. Ant.*

Temperantia & moderatio.

VIdete num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mansuetudine & moderatione mutauerit? Mutauit planè, nam ciuilior factus prosperorum infregit inuidiam. Tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes. Visu & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem & grauitatem summæ potentiæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugeret. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quod vnum se ex nobis putat: nec minus hominem se, quàm hominibus præesse meminit. Nam cui nihil ad augendum verticem dignitatis superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat securus magnitudinis suæ; neque enim ab vllo periculo fortuna Principum longius abest, quàm ab humilitate. *Plinius in Paneg. Traiani.*

Liberalitas.

LIberalitas igitur Imperatorio laureata serto, vultum Ioue iuuene ac tonante dignum expromit: qualis Iuppiter visebatur antiquitus adolescentis ore conspicuus sub dio positus, & in asylo salutem spondens ac munera. Crines vndatim ex ceruice profusi pretiosum ventis donarium circumferunt. Vnicornem Venatrix nostra domat ferum animal ac syluestre: nihil enim tam efferum & agreste reperias, quod beneficijs non mansuescat. Porrò Venatricis huius vestimentum è vestiario siderum ac Solis depromptum videtur, tanto candore coruscat ac vibrat. Peplum illud est, quod simulacris Deorum veteres inijciebãt: Dijs enim pares efficit populus liberales viros. libera tamen eius ceruix & expers monilium est, sicut armillis dearmata brachia; nulla vnionum serie catenatur pectus, nulla sub aures gemmarum momenta librantur:

hæc

hæc enim omnia dono data iam sunt. Neque tamen illi quicquam desiti ad manus enim fortuna pedissequa omnium generum opes ministrat amplissimo pollubro. *P. Leo Sanctius flor. l. 2. sub tit. Vena. Ant.*

Constantia, seu Vir Constans.

QVamquam omnia quæ possunt excogitari, conspiraperint incommoda, vt quidquid viderit horridum, quidquid calcauerit sordidum, attigerit asperum, comederit fœtidum, tulerit viscosum, tepidumq; esset, tamen erectum animum, distractum ab ærumnosi calamitate luci futuræ beatitatis affluentem gaudijs mortis mœrorem inhiantem immortalitati retinebat. Quid non intus latere heroicum declaret congressus illius, firmitasque inexpugnabilis, qua suos aduersarios vicit, vincendi cæteris viam fecit: non breui compendio miseriarum victor, sed hærentibus diu & permanentibus ærumnis ac pœnis colluctationis miraculo triumphator per sex annos custodia carceris septus in squalore & calamitate fuit. Iacuit inter pœnas pœnis fortior, inclusus includentibus maior, iacens stantibus celsior, vincientibus fortior vinctus, sublimior iudicantibus iudicatus.

Ex Pal. Eloq. exerc. 4. lect. 7. pun. 1.

Vide etiam Senecam epist. 96. sub finem.

Verecundia, seu Modestia.

A Paupertate tempestiuus ad Verecundiam transitus videtur: hæc enim iustissimis viris præcepit, vt priuatas facultates negligerent, publicas quàm amplissimas esse cuperent. Digna cui perinde atque cælesti numini extruantur templa, aræque consecrentur, quia parens est omnis honesti consilij, tutela solemnium officiorum, magistra innocentiæ, cara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore fauorabilem præseferens vultum. *Val. Max. lib. 4. c. 5.*

Verecundiæ ex omnibus animantibus solus homo est particeps, certissima est bonæ indolis nuntia. Vnde Cato magis sibi placere iuuenes aiebat, qui rubescerent, quàm qui pallescerent: quòd nimirum egregiam indolem rubor arguat, non autem pallor. Et Seneca, recta ingenia, inquit,

inquit, debilitat verecundia, praua confirmat audacia. Verecundia in moribus est tanquam gemma rutilans, pudicitiæ comes, naturæ commendatio, famæ custos, virtutis fundamentum, honestatis nota, innocentiæ testis, ornamentum vitæ, rerum decentium honestarumq; procreatrix, & alumna, omnis turpitudinis inimica. Huius color est pulcherrimus, vt aiebat Diogenes, cum verecundo rubore perfusum adolescentem intueretur. *P. Pontanus vol. 2. progymn. 46.*

Misericordia in egenos.

OMnes homines tenebat singulari quadam beneuolentia complexos, quantum poterat ingenio & industria, quantum copijs & potestate perficere, quantum viribus & labore contendere, tantum faciebat vt omnes ordines, omnes ætates, omnes sexus adiuuaret. subleuabat eorum calamitatem, qui in vinculis & carcere seruabantur, alebat inopes, captos ab hostibus redimebat, præbebat vestimenta nudis, accipiebat peregrinos hospitio, atque vt etiam abiecta cadauera, in quibus nihil erat residuum neque mentis neque sensus, humanitatem eius experirentur, ipsos mortuos sepeliebat. Erat illa cursum tenentibus comes, errantibus magistra, pupillis parens, viduis præsidium, incitamentum bonis, improbis terror, secundis in rebus socia consolatio in aduersis. at eius domus perfugium miseris, portus iactatis, desperatis solatium, horreum egentibus, nutrix fame perditis, cella penaria ab omni fortuna derelictis. *P. Perpinianus orat. 2. de S. Elisab.*

An id illa merita non videatur nunquam exhausta in egentes liberalitas, suæ secura indigentiæ, sedula in alienis necessitatibus inquirendis, ab amore donantis maximè grata, ad tempus opportuna, ab insigni benemerendi voluntate munificentissima; pauperum sapienter consulens verecundiæ, propter beneficiorum communitatem largissima; in mendicos, in ignotos, in alienos, aduersus eos, quos pudor à petendo deterrebat, erga omne mortalium genus, sine vlla exceptione aut hominum, aut suæ inopiæ diffusissima? Publicas ægrotantium domos frequenter lustrare, ibique cibo alios reficere, medicamenta morbis aliorum adhibere, allocutione dulcissima, quos aliter non poterat, subleuare, lectos sternere, sordes excipere, in publicas ire custodias, secum epulas affer-

re, & in captiuos amantiſſimo cum ſenſu charitatis diſtribuere, peregrinos, quorum numerus in hanc vrbem ſe multus effundit religionis ergo, excipere hoſpitio, conuiuio recreare, lecto fouere, pedes illis abluere, alijſque chriſtianæ charitatis, ac demiſſionis officijs fungi, labores erant ſancto viro quotidiani. *P. Oddo de Comitibus ſilu. par. 2. or. de S. Phil. Ne.*

Abſtinentia.

HÆc eſt veluti fidiſſima nutrix integritatis, firmiſſimum præſidium ſalutis ſempiternum, quædam quaſi arx munitiſſima cum omnibus vitijs pugnare cupientium, & fortiſſimorum Chriſti militum clauſum ad omnes aditus caſtellum, quod qui tenuerunt vti oportebat, facile furorem tæterrimorum hoſtium eluſerunt. reprimit enim corporis libidines, tuetur & cuſtodit caſtitatem, auocat mentem à curis viliſſimis fluxarum rerum, ad diuinas & æternas contemplandas conuertit; diminuit de onere, quo illa deprimitur ad terras; auget curſus celeritatem in ſempiternam illam domum; magnificè ſentientes, & loquentes de ſe compeſcit; ſubmiſsè ſe gerentes, & ſui cognoſcentes excitat; ſuperbiam & contumaciam contundit; alit animi ſubmiſſionem & modeſtiam; ſatisfacit Deo de peccatis & maleficijs admiſſis, in poſterum ne plura committantur obſtat; offenſionem illius magni Patris, ſi quam habemus, delet; ſi quam timemus, vitat; corporis valetudinem ſuſtentat; mẽtis ſordes eluit; ſtultam & ſcurrilem loquacitatem repudiat; ſobriam & moderatam orationem ſemper amplectitur; denique vt omnia paucis comprehendam, omnium vitiorum fluctus à noſtra pernicie depellit; pectus omnium virtutum moderatione tranquillat; diabolos exterret, cæleſtes recreat; placat mundi huius fabricatorem & ſcelerum vindicem ſeueriſſimum. *P. Perpinianus or. 2. de S. Eliſab.*

Virtutum multarum complexio.

QVid enim, ſi deligendum eſt aliquid, quid obſecro vos ex Agnetis laudibus omittendum eſt vt vulgare? quid vt eximium ac ſingulare potiſſimum ſeligendum? Iuſtitiam ne præferendam putem? eſt illa quidem in Agnete præſtantiſſima: ſed fortitudo videtur excellere:

cellere: fortitudinem anteponam? at illi iustitia non cedit. an temperantiam? prorsus id amplissimum ornamentum est: sed sapientia videtur illustrior. Sapientiam? hæc ipsa Temperantiæ societate laudabilior existimatur. an eius tranquillitatem & otium laudem? nihil actuosius. an negotium? nihil sedatius. religionem? humanissima est. humanitatem? religiosissima. parsimoniam? cum liberalitate disceptat. liberalitatem? cum parsimonia dimicat. At submissionem animi præponam; quæ magnificentiam nunquam deserit? Ergo magnificentiam: quæ nunquam ab animi demissione distrahitur? quid si taciturnitas anteferatur? hæc verò consideratam Agneti peperit in dicendo curam: at eius omnis oratio tacendi studium præcipuè commendat. num ne seueritatem assumam? hæc cum clementia cohæret. clementiam? cum seueritate sociatur. auctoritatem? semper cum mansuetudine coniungitur. mansuetudinem? nunquam ab auctoritate disiungitur. charitas verò beneuolentiæ sic in Deum tendebat, vt ab hominibus non recederet: ita redibat ad homines, vt in Deo fixa persisteret. Quid pluribus opus est? Summa sunt in hac Virgine, præstantissima sunt Auditores omnia.

P. Stephonius or. 1 de S. Agnete.

Homo virtute præditus.

RElígionem autem in Deum singularem, pietatem in suos, comitatem in ciues; humanitatem in hospites, liberalitatem in egenos, clementiam in supplices, mansuetudinem, facilitatem, lenitatem in omnes, in promissis constantiam, in rebus contractis fidem, in contrahendis diligentiam adhibebat tantam, quantam in milite non requireres, in Duce vix inuenires, in Sapiente suspiceres. Intima sententiarum, arcana morum opinioni consentiebant: constantiæ, fidei, veritatis erant. Itaque nulli familiarium reconciliatus est: neminem ex amicis læsit vnquam: læsus omnem statim offensæ memoriam obliuione contriuit: ac nequando illi gratia recolligenda foret, cautum illi prouisumque erat. Ducebatur ratio dignitatum, temporum discrimina notabantur: honor auribus, honor oculis habebatur: quòd offensiones amicorum vitari facilius diceret quàm sanari.

P. Stephonius or. 2. de flam. Delph.

Ac primum dignitatem sui generis agnoscens de moribus cognoscet ac iudicabit suis, tum insolentissimo illo dominatu nefarij vt ita dicam triumuiratus è ceruicibus victo, quo res humanæ miserè distrahuntur, labefactantur, diripiuntur, indulgentia carnis euicta, clari nominis inanitate contempta, diuitiarum cupiditate superata, castam & integram omnino religionem suscipiet; & quasi receptui signum ac reuocationem audierit, & vasa collegerit, è rebus humanis in ipsum templum sanctitatis virtute quâ duce, quâ comite commigrabit. exinde degeneres cupiditates omnes infra pedes abijciens, iacto quasi gradu Sapiens hic noster euadet ad libertatem filiorum Dei: nec sanè liberè magis quàm libenter in optimi maximique Parentis se se complexum reijciet, inque eum omnem vim mentis amoremque transfundet. Hoc igitur auctore statuet, & iudicabit primum officium esse coniungi cum Deo, quod est religionis: alterum cum genere conuenire, quod est humanitatis. Neque verò nescire volet quod suarum sit partium, & quod se propriè vitæ genus attingat; quo constituto viderit oportet, vt illa regia virtus alumna pacis Iustitia foras emineat, ac spectet, & proiecta tota sit, quantum causarum suarum pertinere patiatur ad domesticos, quantum ad reliquos ciues, quantum ad alienos, quantum ad ipsos hostes abire verum sit. Hoc probè fixo ac stabilito volet hic noster esse suus, ita tamen vt intimo perpurgato fonte cogitationum ac cupiditatum, nihil ad priuata comoda deriuet vnquam: at in diuina causa veras intelligentias, honestissimasque voluntates commotas diuinitus diu multumque versari velit. *P. Stephonius Prosa 3.*

Ex studio virtutis quæ bona proueniant.

SI castum à vobis animum, si cupidum veritatis, si concordiæ studiosum, si coniunctionis amantem, si iustitiæ tenacem, si decori vindicem, si memorem officij, si pium, docilem, beneuolum, sapientem animũ à vobis patriæ dignitas impetrabit; habebit quæ sperat, & optat firmissima præsidia belli, & amplissima ornamenta pacis, quibus nec illa à vobis melius repetere, nec vos illi reddere maius potestis. Hæc verò munera sanctissima sunt, hæc hominis nobilitate dignissima,

hæc maxima & certiſſima vectigalia, quæ nec naufragijs obrui, nec elementorum iniurijs intercipi, nec bellorum detrimentis amitti queunt. per quæ ſi viuimus, honeſtè viuimus: in quorum ſtudio ſi morimur, beati ſumus · quæ qui deſerunt, humanitatem fugiunt: qui non amant, ſe ipſos oderunt. Hæc ſtudia mentis, hæc curricula virtutis, hæc decora dignitatis. Per quæ ſalutaribus conſilijs Senatus viget, quibus amiſſis iudicia nulla ſunt: quorum opibus ciuium continetur ſalus: per quæ florent in templis honeſtamenta pietatis, Sacerdotia ſanctius adminiſtrantur, optimis ciuibus complentur oppida, expeditiſſimus omnibus ad cælum communitur aſcenſus: humani demum generis adſtringitur vehementius ac religioſius conſeruatur fides. *P. Stephonius Proſa 5.*

VITIA.

ALius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucroſus eſt, cuius ſummam non vinces, alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſque perpetuos. Adijce æſtimationem ſui nimiam, & tumorem, ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper aliquo tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium daturus timor, & mille errores quibus voluimur. *Seneca lib. 7. de benef. c. 26.*

Vitiorum Tyrannis.

NAm ille contemptor quiſquis eſt legis huius æternæ, ſe iudice damnatur, ſe teſte conuincitur, ſe tortore cruciatur: & voluntariè miſer, cupiditatibus excors, calamitatibus afflictus, ignauia mentis abiectus & peſſundatus: ſine auriga quondam indoctus, excuſſus, & euolutus è curru trahitur, opprimitur, eluditur, laniatur, anxius ad moleſtias, humilis ad timores, eneruatus ad labores, procliuis ad libidines, in ſuo nepos, in alieno rapax, in rebus attritis deſperatione fractus, in florentibus elatus, inſolens, contumax, non ferendus, ciuili nunquam

ſanguine

sanguine saturatus, in acerbis etiam suorum funeribus exsultat. *P. Stephonius prosa 3.*

Auaritia.

INtellexi sæculum nostrum non nouis vitijs, sed iam antiquitus traditis laborare: nec nostra ætate primum auaritiam venas terrarum lapidumque rimatam in tenebris male obstrusa quæsisse. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti montes ceciderunt, & supra locum sub ruina steterunt. Quæ tanta spes fuit? quæ tanta necessitas hominem ad sidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ mersit, vt erueret aurum non minore periculo quærendum, quàm possidendum. Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, quàm istis supra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illò descendere ausi sunt, vbi nouam rerum positionem, terrarumque pendentium habitus, ventosque percæcum inane experirentur, & altam perpetuamque noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt. *Seneca lib. 5. nat. quæst. c. 15.*

His silentio prætermissis, hominem illiberalem, perparcè parcum, auarum, sordidum, rapacem, hiulcum, miluinis & aquilinis vngulis animaduertite, quam graphicè ponit ob oculos, & conquisitis vitiorum sordibus quàm appositè monstrum concinnat non sine risu atque indignatione exsibilandum. Primùm perpetuus est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum Aedituus

Peruigilat noctes totas, tum autem interdius
Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos informat.

Caue quemquam alienum in ædes intromiseris.
Quod si quisquam ignem quærat, extingui volo,
Ne causæ quid sit, quod te quisquam quæritet:
Tum aquam aufugisse dicito, si quis petat.
Cultrum, securim, pistillum, mortarium

Fures

Fures venisse atque aufugisse dicito.
Profecto in ædes meas me absente neminem
Volo intromitti: atque etiam hoc prædico tibi
Si bona fortuna veniat, ne intromiseris.

Solertissimus ille porro est,& conficiendæ pecuniæ articulos nouit omnes. In re aliena ad se corriuanda Orcus est, ac vultur qui cadauer expectet:at in re sua elargienda, pumex non æquè est aridus. Quin etiam cum it dormitum, follem quo excitare igniculum solet, obstringit ob gulam, ne quid animæ amittat; aquam plorat, cum lauat, profundere: quin ei pridem tonsor vngues demiserat,collegit,& omnia abstulit præsegmina: quid verbis opus est? ab hoc homine famem si vendam roges, nunquam dabit. Denique meticulosus,sollicitus, suspiciosus obseruari ab omnibus putat, quo pecuniam loco conditam habeat; ideoque exoculatos homines vellet, quibus veretur oculos esse in occipitio.

P. Famianus lib. 3. pral. 3. ex Plauto.

Crudelitas.

Crudelitatis horridus habitus, truculẽta facies,violenti spiritus,vox terribilis,ora minis & cruentis imperijs referta:cui silentium donare, incrementum est adijcere. Etenim quem modum sibi ipsa statuet, si ne sugillatione quidem frenis fuerit reuocata? Ad summam cum penes illam sit timeri,penes nos sit odisse. *Val. Max. l.9.c.2.*

Is acceptis ab Imperatore fascibus, ratus opinor secures illas in bonorum caput, in ipsam innocentiam sibi datas; quorum non insidiatur fortunis? quorum salutem ac viam per summam crudelitatem non extinguit? Excitate Siculi, excitate si potestis ab inferis Dionysios illos, Phalarides, Agatocles: & ne quem desideretis eorum, qui prouinciam istam compilarunt furtis, contaminarunt libidine, omnium ordinum cæde cruentarunt, Prætorem impurissimum, ac post homines natos importunissimum Verrem reuocate. Dicetis ab vno Quintiano spoliatas prouincialium domos,ab ijs ornatas atque amplificatas:ab hoc funditus euersas, ab ijs conditas vrbes, compositas ciuitates. Hic ergo nouus in Sicilia carnifex, cum tota insula non lustrandæ prouinciæ, sed prædandi, cædendi, libidinis explendæ causa vagaretur.

P. Tar. Gallutius to.2.or.19.

Viden quàm truculento àc terribili aspectu prodeat? vt ignitis ardoribus scintillent lumina? vt toto ex ore terrores emicẽt? vt anhelans pectus spiritum iaciat, & ex verbis ardẽtibus labiorum siccitas inalbescat? vt in hominum sanguine lætetur? vt mortem ipsam atrocitate vincat? modum semel commota tenere nescit, nec ferrum cohibere didicit impotens; æstuantis animi semel incensus ardor non iniecta frigida temperatur; torrentis instar nullis coerciti repagulis in obuia rapitur. quis obicem ponat? frustra prudentiam requiras ab indomita bellua, fulminis in morem fertur, nec peremisse contenta furorem acuit, & vngues ad prædam exerit, non cineribus parcit, non ossibus; nihil tam sanctum à quo violentas manus abstineat, cælo ipsi si liceat, etiam arma inferet. Ad hæc quæ tua mens, quis sensus? tale portentum naturæ non exhorrescis? non ab oculis & auribus, non ab animo procul esse iubes hanc feram, hanc furiam? *Ex Pal. Eloq. exer. 9. lect. 4. pun. 6.*

Ebrietas.

INterim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic quam turpe sit, plus sibi ingerere quam capiat, & stomachi sui non nosse mensuram: quam multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant: nihil aliud esse ebrietatem, quam voluntariam insaniam. Omne vitium ebrietas & incendit & detegit, obstantem malis conatibus verecundiam remouet. Vbi possedit animum nimia vis vini, quidquid male latebat emergit. Non facit ebrietas vitia, sed protrahit. tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint sine dilatione permittit: tunc petulans non linguam non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido: omne vitium detegitur & prodit. Adijce illam ignorationem sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum, ac viscera ipsa distendit. Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicosasque hostibus tradidit; hæc multorum annorum pertinaci bello defensa mœnia patefecit; hæc contumacissimos & iugum recusantes in alienum egit arbitrium; hæc inuictas acies mero domuit. *Seneca epist. 84.*

Quis

Quis pestes atque morbos omnes enumerando percensere possit, quos in humanum genus importat hoc infame vitium? extinguit rationis lumen, obtundit aciem ingenij, animique consilium obtenebrat, vt in homine temulento videre potuisti. Quid enim belluæ similius, imò quid infra belluas abiectius? vt lubricus est incessus? vt micant oculi, spumat os, difluunt genæ, pectus languet, pedes titubant, gressus incertus, totum corpus attonitum, & ruinosum animi domicilium horret? vt incerta verba sui impos eructat cum teterrima crapula? Interim sepulta ratio in fumosis vini vaporibus nullum vsum retinet, vigilans somniat, sine mari fluctuat, sine hoste terrores patitur, sine febri corporibus tremit, vt stipes iacet, vt comitico morbo spumat, vt canis vomit. quid hac imagine, quid his sordibus tetrius fingi potest aut excogitari?

Ex Pal. Eloq. exer. 2. lect. 14. pun. 4.

Adulatorem, Superbum, Simulatorem, Ostentatorem, Ambitiosum, Impostorem, Garrulum, calumniatorem, describit P. Causinus de Eloq. lib. 11. ex variis authoribus.

AFFECTVS HVMANI.

Amor.

Amor in ipso ætatis flore ac robore vegetus, alacer, confidens præsto est, quod pro Principe sibi caro & facere & pati fortiter omnia feliciter audeat. Caput illi multiformi cincinnorum cumulo variatur, quos non externa Ciniflonum opera finxit, sed ad domesticum cordis ardorem industria formauit plicatiles in anulos, quibus capit & capitur: crispi sunt, nec facile ventis illos cedere videas, nisi vel Austro, vel Zephyro; Euro & Boreæ obsistunt, neque enim adstrictorijs gaudet hic Amor, neque frontibus corrugatis obsequitur. Eius lumina fascia nō tegit, optimè siquidem vidit quid faceret, cum se Principi tanto deuouit. intimæ cordis notiones clarescunt in oculis, nihil enim celare nouit: nudo etiam pectore candidus, quippe quem neque fucus vllus, neque dolus infulcat. Et sinistra quidem manu claues porrigit, dextera verò cor humanum præmonstrat, quasi clauibus tradat iurisdictionem, corde autem etiam tribunal. *P. Leo Sanctius lib. 2. flor. sub tit. Vena. Ant.*

Quæris naturam Amoris impuri? nihil mutabilius. blandus est & ferox, auarus & prodigus, diues & inops, timidus & audax, fortis & impatiens, obscurus & candidus, veri falsique amans, secreti custos & proditor; nunc humilis, nunc elatus; nunc sobrius, nunc ebrius; nunc accusator, nunc reus. iocatur, ludit, pallet, tabescit, suspirat, obsequitur, tentat, decipit, promittit, dat, tollit, peiusque semper blanditur quàm furit. Quæris eius originem? nascitur ex vulnere, dolore pascitur, errore crescit, viuit in flammis, & in cineres tandem euanescit. Quæris habitum? glaber est corpore, oculis lubricus & procax, forma insidiosus & pellax, alis volucer, manu promptus, arcu, sagittis, & facibus armatus, ætate non magis quàm iudicio puer. Quæris eius potentiam nocendique artes? latens ignis est, gratum venenum, dulcis morbus, blanda mors, illecebrosum supplicium. Hic ille amor est, qui rupes transilit, fluuios tranat, gladios acuit, laqueos nectit, parẽtibus insidiatur. hic cuius furoribus tragœdiæ personant, qui tam sæpe accusatur in fabulis, exlex, iracundus, intempestiuus, odij plenissimus & lacrymarum. Quid cum improuisus instar procellæ labitur in pectus, & ab oculis irrumpit in animum, velox, acer, acutus, facibus vndique collucens? quàm variè miserum amantem cruciat, agitat, stimulat, distrahit, diripit, fugat, agit, appetit, raptat, retinet, iactat? Hoc formæ honestas defloreſcit, flos coloris atteritur, color extinguitur venustatis, pallet vultus, liquantur in maciem genæ, excauantur oculi, tabescunt lumina, mens tota de sede conuulsa percellitur. *Ex Pala. Eloq. exer. 6. lect. 2. pun. 9.*

Amicitia.

Est autem Amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum, humanarumque rerum cum beneuolentia & caritate summa consensio: qua quidem haud scio, an excepta sapientia, quicquam melius homini sit à dijs immortalibus datum. Principio cui potest esse vita vitalis vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conquiescat? Quid dulcius, quàm habere quicum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, quis illis æquè, ac tu ipse gauderet? aduersas verò ferre difficile esset sine eo, qui illas grauius etiam, quàm tu, ferret. denique ceteræ res quæ expetuntur, opportunæ

sunt

sunt singulæ rebus fere singulis : diuitiæ vt vtare, opes vt colare, honores vt laudere, voluptates vt gaudeas, valetudo vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: Amicitia res plurimas continet: quoquo te verteris præsto est, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas partiens communicansque, leuiores. *Cicero lib. de Amic.*

Habitat enim penitus qui amat, in eo quem diligit : vel quia omnia eius consilia quamuis abdita & inuoluta, cogitationesque tacitas animo inuestigat & euoluit : vel quia suscipit personam ipsius, cuiusque tum bona, tum mala ducit sua; atque eo sensim progreditur amando, vt à seipso alienus & abstractus, apud eum magis quem amore prosequitur, quàm apud se esse videatur. quod si is qui diligitur, mutuum facit, & ei qui se amat, parem atque accipit, voluntatem reddit; tum illud profectò euenit, quod est in amore summum, vt alter in alterius pectore quodam modo viuat, & vnus è duobus animis, mira quadam & inexplicabil ratione conflectur. *P. Perpinianus or. 8. de Deo.*

Ira, siue homo Iratus.

QVidam è sapientibus viris iram dixerunt breuem insaniam : æquè enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinis immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi consilijsque præclusa, vanis agitata causis, ad conspectum æqui veri que inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Vt autem scias insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. flagrant & micāt oculi, multus ore toto rubor exæstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum se ipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque iræ minas agens, fœda visu & horrenda facies deprauantium se, atque intumescentium. *Seneca l. 1. de Ira c. 1.*

Vide etiam lib. 2. c. 35. & lib. 3. cap. 3.

Si quid à viro commissum est, inuolant in oculos inflammatæ dolore, spumas agunt in ore, stillant oculi lachrymis, ardet vultus atque oculi, pectus

pectus æstuat iracundia, domi vociferantur, apud vicinos maledicunt, intus bellum habent indictum misero marito; iurgantur, iactant conuicia, petulantissima lingua consectantur, foris omnia effutiunt, continere se in illo dolore nullo modo possunt. Si qua verò potentia est, si quæ cognatorum & amicorum copiæ, Deum immortalem, qui motus, quæ turbæ fiunt, quæ tragœdiæ? ciuitatem omnem perturbant, cælo terram miscent, terra cælum: excitant quotidianis querimonijs necessariorum in virum odia, incendunt animos amicarum, gladios propinquorum acuunt, instruunt intra mœnia, penèque intra parietes domesticos armatas acies, ipsæ tanquam furiæ inter vtramque mediæ versantur. hinc suorum iram ad iniuriam vlciscendam inflammant, inde aliorum ad vim propulsandam animos impellunt. *P. Perpinianus or. 1. de S. Elisab.*

Dolor.

QVid expectatis? fletum aliquem aut eiulatum fortasse, muliebremq; lamentationem? vt omnes à se reijciat? vt repudiet consolatores? vt cibum inferri vetet? vt nullius orationem audiat? vt verberet os atque pectus? vellat crines? tendat in cælum supplices manus, Dionysijque nomen implorans queratur humanam conditionem? vitæ inconstantiam deploret? mortem suam crucem appellet? denique Deum atque homines accuset? leuicularum sunt ista mulierculatum, in quibus nihil est animi, nihil roboris, nihil neruorum.
P. Perpinianus Orat. 2. de S. Elis.

Timor.

EX aduerso securi atque intrepidi animi ingenium timiditatis constitit; quæ vt nonnunquam ad probitatem facta est, ita sæpe in vitia deflectit. Si enim in ignauos affectus omnino transierit, qualemcunque securitatem amans, tunc inepta virtutibus, nec priuatis aut publicis vtilis rebus, in vitium illudque fœdissimum degenerat. Quos autem hæc imbecillitas fregerit scire idcirco est arduum, quia sibi conscij turpissimi metus, diligenter illius indicia tegunt, etiam adornatis audaciam verbis, & discrimina quodammodo lacessentes, cum vtique illa absunt.

Cœterum

Cœterum iniurias, contumeliam, cladem quàm timere, tam pati idonei; ad omnem speciem minantis fortunæ horrescere; neque hæc mala, quæ tantopere metuunt, forti constantique studio, sed deiecto ac ignobili declinare; virtutem singulorum atque vim, ne quidem tentatam, expertamue supra suam timidè ducere; cunctosque & odisse, & inuita ingrataque apud se veneratione mirari. *Io: Barclaius in Icone an. c.* 11.

Homo dolore aut metu exanimatus.

QVid homini in hoc tam prodigioso spectaculo fuisse animi vos putatis? nempe quod quisque nostrum continuò faceremus, si cælū Deumque iratum incumbere, si non fulmina sed tartara minitari conspiceremus; Credam ego totius oris colorem euanuisse, & infuso gelu cœpisse sanguinem consistere, rigescere artus, compauescere pectus; sensus, vires, animum defluere; & si quid his tristius natura solet in terrore tragico ostentare. Quid si etiam ab insolenti portento amens resilijt? Quid si metu exanimis humi concidit? Certè autem vel perterritus illicò exclamauit: vel attonitus ipsum ad querelas sensum vocemq; amisit. Quanquam hæc eum omnia factitasse non pertendo, quin potius est vt putem, strangulatum intra se dolorem fuisse, cum nusquam esset, qua parte totus in libertatem erumperet.

T. Bidermanus in Del. sacr. narr. 5. *n.* 54.

SAPIENTIA.

NEque enim calamistra molliter, aut cincinnata muliebriter, aut cerussata iuueniliter, & quasi stigmatica Sapientia est: sed inornata, sed inculta, sed grauis, sed verenda: tanquam Regina matronali decora vultu, cultuque grauissima: non alieno decore sed natiuo: non mendicata forma, sed sua: non colore venustatis, quem fucus illinat: sed quem sanguis modestè diffundat: negligens illa quidem & incompta, verum habet negligentia maiestatem. *T. Guinisius alloc.* 5.

Vestra vera est ac solida, non inanis, & rebus non artificijs sapientia: non alieno pictoque incedit cothurno; sed sua graditur magnitudine,

&

& socco suo: neque mendacio staturam iuuat grallatoria maiestas; sed se ipsa contenta, opibusque natiuis, exoticas & peregrinas odit illecebras, splendescit in proprijs: quibus est, non quibus ornatur, æstimari se cupit humani pectoris imperatrix, diuini filia: heres paternæ mentis, thesaurus suæ; cella, sublimis, apta ex sese, non alicuius seruitio mancipata: seueritate mitis, humanitate grauis, fœcunditate felix: sine ortu veterrima, sine occasu nouissima, sine incremento maxima: propriæ virtutis cultrix, assertrix alienæ, honestatis parens, sanctitatis comes, castigatrix morum, moderatrix affectuum: publicum, immortale, diuinum bonum. *P. Guinisius alloc. 5.*

Qui sapientiam implacabili odio sunt prosecuti; & contra: Qui sapientiam honoribus cumularunt: Vide P. Tarq. Gallutium to. 1. or. 1. de Stud. siue litterar. cognitione.

SCIENTIA ET ARTES.

Theologia.

AC Theologiæ quidem magnitudo & dignitas tanta est, vt etiam sine vlla spe fructus, incredibili amore sui debeat nostras mentes incendere; fructus tam iucundus & necessarius, vt etiam sine dignitate, sola spe vtilitatis omnium in se studia possit conuertere. Quid enim maius, quid augustius, quid diuinius excogitari potest ea doctrina, cuius materia subiecta Deus est, finis Deus, auctor idem Deus, forma ipsa digna Deo. Artes aliæ humi penitus iacent; & si quando se se altius erigere conantur, non longè tamen ab humo recedunt: hæc relictis terris aerem superat, & procul ab hominum oculis abstracta, cælum ipsum, & illas quæ solo animo cernuntur, incorporeas mentes celeri atque arduo volatu transcendit. illæ rerum humanarum perangustis regionibus circumscriptæ, si quando diuinas attingunt, transferunt ad humanas: hæc in latissimo rerum diuinarum campo liberè peruagata, si quando tractat aliquid de humanis, traducit ad diuinas. hæc enim vna diuino numine nobis afflata, philosophis antiquis penitus ignota sapientia, cum nihil doceat, quod non aut Deus ipse sit, aut referatur ad Deum, per-

multa declarat,quæ suapte natura illustrisſima,nobis ob imbecillitatem animi obſcuriſſima, cum à nemine viribus ingenij cognoſci poſſent, omnibus credere volentibus diuina benignitate patuerunt. hæc ſola profectò, quam accepimus à Deo, perfecta præ cæteris & abſoluta ſapientia nominanda eſt; quæ tota in explicatione Dei, à quo omnia ſunt orta, verſatur: neque communia quædam, & peruulgata perſequitur, quæ noſtra mens vi ſua videre,& explorare penitus poſſit;verùm ea,quę cum ſint maximè propria ipſius, ita latent; vt à nemine, niſi cui vel per ſe,vel per alios ipſe detexerit perſpiciantur. *P. Perpinianus orat.* 18.

O Vitæ Theologia dux,ò virtutum omnium parens, expultrixque vitiorum. Quid ſine te non modo nos, ſed omnino vita hominum eſſe potuiſſet?tu deprauatas impuriſſimis opinionibus hominum mentes,velut de integro interpolaſti: tu diſtractos diſſipatoſque varijs idolorum cultibus homines in vnius veræ religionis ſocietatem conuocaſti: tu magiſtra morum ac diſciplinæ fuiſti,ac veluti Sol exoriens nubium caliginem diſſipaſti:veluti ſidus,quod Caſtoris & Pollucis dicitur,exortu ſuo maris rabiem placat, tempeſtateſque diſpellit; ita tu diuinitus exorta & tenebras ignorantiæ diſſipaſti, & illo tuo ſalutari fulgore procellas veterum ſuperſtitionum diſpuliſti. tu enim earum rerum ſcientiam profiteris, quarum plena cognitio æternam beatitatem, ignoratio æternum exitium hominibus pollicetur. *Muretus to. 1. or. 1.*

Philoſophia moralis.

O Vitæ philoſophia dux, ò veritatis indagatrix, expultrixque vitiorum.quid non modo nos, ſed omnino vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu vrbes peperiſti, tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ conuocaſti:tu eos inter ſe primò domicilijs, deinde coniugijs,tum litterarum & vocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu inuentrix morum & diſciplinæ fuiſti.ad te confugimus,à te opem petimus. Cuius enim potius opibus vtamur quàm tuis; quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es,& terrorem mortis ſuſtuliſti? *Cicero lib.* 5. *Tuſc.quæſt.*

Nam ſi ad eos te conuertas, qui eam ſuſceperunt philoſophiæ partem,in qua de rebus expetendis fugiendiſque diſſeritur;quam præclaris in rebus eorum diſputationes conſumi videmus? Qui hoc primum do-

cent

cent qui sit finis, quid extremum, quid vltimum bonorum omnium: quod vnum intueri, quo omnes actiones, omnes cogitationes, omnia consilia referri oporteat, quot sint virtutum, quotque vitiorum genera; quibusque modis illas assequi, ab his declinare possimus; quo modo exultanti, iactantique se, & detrectanti rationis imperium frenos inijcere oporteat cupiditati; tum quomodo quisque se in re familiari gubernanda gerere debeat; postremò quo nihil pulchrius, nihil præclarius nihil denique diuinius ne votis quidem conceptis optari potest, quibus moribus, institutis, legibus temperandæ sint ciuitates, quibus illæ modis fundari atque institui, quibus augeri atque amplificari, quibus denique copiosissimæ, locupletissimæ, vno verbo, beatissimæ effici possint. O vitæ philosophia gubernatrix: ò virtutum omnium parens, vitiorum omnium expultrix. tuum est falsarum opinionum temeritatem diripere: tuum est omnem inanitatem & errorem amputare, ac circumcidere: tuum est vitiorum fibras euellere, stirpes elidere, semina extinguere.

Muretus to. 1. orat. 3.

Philosophia naturalis.

O Veræ vitæ lux, ò propugnaculum religionis, ò arx defensorum nostræ fidei philosophia, ò promptuarium eorum, qui falsas impiorum hominum calumnias refutare voluerunt. quid omnino sine te nostræ res esse potuissent? tu bonos armasti contra improborum audaciam: tuis præsidijs Christiana sæpe fides communita perrupit confertissimas inimicorum acies, omnia coniecta tela contempsit, clamores irrisorum & sibila pro nihilo putauit: te duce fortissimi illi Christi milites fuderunt infinitas tum hæreticorum, tum externorum copias, retuderunt eorum furorem, de perfidia gloriosissimè triumpharunt.

P. Perpinianus orat. 4.

Quid Physici? qui rerum principia causasque tractant, qui quo modo quidque gignatur, quoque modo intereat edisserunt: qui nimborum, fulminum, tempestatumque causas: qui corporum cælestium magnitudines, interualla, cursus, progressiones: qui animæ naturam, qui rationem sensuum, qui animantium omnium ortus, victus, figuras, qui stirpium, qui omnium ferme rerum, quæ gignuntur è terra naturas ita per-

sequuntur,

sequuntur, nulla vt pars ab eis cælo, mari, terra, vt poëta loquitur, prætermissa sit. *Muretus to. 1. orat. 3.*

Dialectica.

HOc nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primùm videre, deinde distinguere, postremò habere regulam, qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequentia. hic enim attulit hanc artem, omnium artium maximam, quasi lucem ad ea, quæ confusè ab alijs aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè inquam intelligis. *Cicero in Bruto.*

Sectas Epicureorum, Peripateticorum, & Stoicorum describit P. Pontanus vol. 3. par. 2. progymn. 69.

Gymnosophistas Indiæ philosophos describit Q. Curtius lib. 8.

Astronomia.

DIci non pòtest quanta cum oculorum voluptate barbarico cultu decens Astronomiæ simulacrum spectatum sit. Causa vestitus est eiusmodi. Astrorum enim cælique scientiam immensis illis patentis Asiæ campis, quæ pulcherrima orbis terrarum pars duobus fluminibus Tygri, & Euphrate conclusa Mesopotamiæ nomen inuenit, exortam esse vel pauci, vel nemo planè dubitant. Vt ergo ipso vestitu suam originem nostra Astronomia fateretur, eum affectauit habitum corporis, quem ijs locis fuisse percelebrem constans à veteribus ducta fama confirmauit. Ergo caput contegebat conuolutis, adstrictisque perpetuo quodam nexu velis, quæ tamen non turbinatim in angustias supernè cogebantur, qui mos est recentiorum plerisque barbarorum, sed ea planum omnino & vndequaque in orbem prominentem, quasi discum lineum efformabant. pallam non collo tenus recta ad pedes, qui frequens est nostrarum vsus fœminarum, sed transuersim à dextro humero sub sinisterius brachium productam nodo firmabat, reliqua corporis adstricta

cent qui fit finis, quid extremum, quid vltimum bonorum omnium: quod vnum intueri, quo omnes actiones, omnes cogitationes, omnia consilia referri oporteat, quot sint virtutum, quotque vitiorum genera; quibusque modis illas assequi, ab his declinare possimus; quo modo exultanti, iactantique se, & detrectanti rationis imperium frenos inijcere oporteat cupiditati; tum quomodo quisque se in re familiari gubernanda gerere debeat; postremò quo nihil pulchrius, nihil præclarius nihil denique diuinius ne votis quidem conceptis optari potest, quibus moribus, institutis, legibus temperandæ sint ciuitates, quibus illæ modis fundari atque institui, quibus augeri atque amplificari, quibus denique copiosissimæ, locupletissimæ, vno verbo, beatissimæ effici possint. O vitæ philosophia gubernatrix: ò virtutum omnium parens, vitiorum omnium expultrix. tuum est falsarum opinionum temeritatem diripere: tuum est omnem inanitatem & errorem amputare, ac circumcidere: tuum est vitiorum fibras euellere, stirpes elidere, semina extinguere.

Muretus to. 1. orat. 3.

Philosophia naturalis.

O Veræ vitæ lux, ò propugnaculum religionis, ò arx defensorum nostræ fidei philosophia, ò promptuarium eorum, qui falsas impiorum hominum calumnias refutare voluerunt. quid omnino sine te nostræ res esse potuissent? tu bonos armasti contra improborum audaciam: tuis præsidijs Christiana sæpe fides communita perrupit confertissimas inimicorum acies, omnia coniecta tela contempsit, clamores irrisorum & sibila pro nihilo putauit: te duce fortissimi illi Christi milites fuderunt infinitas tum hæreticorum, tum externorum copias, retuderunt eorum furorem, de perfidia gloriosissimè triumpharunt.

P. Perpinianus orat. 4.

Quid Physici? qui rerum principia causasque tractant, qui quo modo quidque gignatur, quoque modo intereat edisserunt: qui nimborum, fulminum, tempestatumque causas: qui corporum cælestium magnitudines, interualla, cursus, progressiones: qui animæ naturam, qui rationem sensuum, qui animantium omnium ortus, victus, figuras, qui stirpium, qui omnium ferme rerum, quæ gignuntur è terra naturas ita persequuntur,

sequuntur, nulla vt pars ab eis cælo, mari, terra, vt poeta loquitur, prætermissa sit. *Muretus to. 1. orat. 3.*

Dialectica.

HOc nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primùm videre, deinde distinguere, postremò habere regulam, qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequentia. hic enim attulit hanc artem, omnium artium maximam, quasi lucem ad ea, quæ confusè ab alijs aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè inquam intelligis. *Cicero in Bruto.*

Sectas Epicureorum, Peripateticorum, & Stoicorum describit P. Pontanus vol. 3. par. 2. progymn. 69.

Gymnosophistas Indiæ philosophos describit Q. Curtius lib. 8.

Astronomia.

DIci non pòtest quanta cum oculorum voluptate barbarico cultu decens Astronomiæ simulacrum spectatum sit. Causa vestitus est eiusmodi. Astrorum enim cælique scientiam immensis illis patentis Asiæ campis, quæ pulcherrima orbis terrarum pars duobus fluminibus Tygri, & Euphrate conclusa Mesopotamiæ nomen inuenit, exortam esse vel pauci, vel nemo planè dubitant. Vt ergo ipso vestitu suam originem nostra Astronomia fateretur, eum affectauit habitum corporis, quem ijs locis fuisse percelebrem constans à veteribus ducta fama confirmauit. Ergo caput contegebat conuolutis, adstrictisque perpetuo quodam nexu velis, quæ tamen non turbinatim in angustias supernè cogebantur, qui mos est recentiorum plerisque barbarorum, sed ea planum omnino & vndequaque in orbem prominentem, quasi discum lineum efformabant. pallam non collo tenus recta ad pedes, qui frequens est nostrarum vsus fœminarum, sed transuersim à dextro humero sub sinisterius brachium productam nodo firmabat, reliqua corporis adstricta

tunica modestissimè velabat. Astrolabium manu dextrâ, quadrantem sinistra (adiumenta notandorum siderum) sustinebat.

P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. par. 1.

Rhetorica.

IAm verò domina rerum eloquendi vis quàm est præclara, quamque diuina? quæ primùm efficit, vt ea quæ ignoramus, discere, & ea quæ scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos à timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates iracundiasque restinguimus: hæc nos iuris, legum, vrbium societate deuinxit: hæc à vita immani & fera segregauit. *Cicero lib. 2. de nat. deor.*

Cumque se ad ciuilem societatem natum senserit, non solum illa subtili disputatione sibi vtendum putabit, sed etiam fusa latius perpetua oratione, qua regat populos, qua stabiliat leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros: qua præcepta salutis & laudis aptè ad persuadendum edat suis ciuibus: qua hortari ad decus, reuocare à flagitio, consolari possit afflictos, factaque & consulta fortium & sapientum cum improborum ignominia sempiternis monumentis prodere. *Cicero lib. 1. de legibus.*

Neque verò mihi quidquam præstabilius videtur, quàm posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velis, vnde autem velis deducere. hæc vna res in omni libero populo, maximèque in pacatis tranquillisque ciuitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum existere vnum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit; aut tam iucundum cognitu atque auditu, quàm sapientissimis sententijs, grauissimisq; verbis ornata oratio & perpolita; aut tam potens tamque magnificum, quàm populi motus, iudicum religionem, senatus grauitatem vnius oratione conuerti? quid tam porrò regium, tam liberale, tam magnificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? quid autem tam necessarium, quàm tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis,

vel

vel prouocare improbos, vel tē vlcilci laceſſitus? *Cicero de Oratore lib. 1.*

Tanta oblectatio eſt in ipſa facultate dicendi, vt nihil hominum aut auribus, aut mentibus iucundius percipi poſſit. Quis enim cantus moderata orationis pronunciatione dulcior inueniri poteſt? quod carmen artificioſa verborum concluſione aptius? qui actor in imitanda, quàm orator in ſuſcipienda veritate iucundior? quid autem ſubtilius quàm acutæ crebræque ſententiæ? quid admirabilius quàm res ſplendore illuſtrata verborum? quid plenius quàm omni rerum genere cumulata oratio? neque enim vlla non propria oratoris eſt res, quæ quidem ornatè dici grauiterque debeat. Huius eſt in dando conſilio de maximis rebus cum dignitate explicata ſententia: eiuſdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad ſalutem vocatur. quis cohortari ad virtutem ardentiùs? quis à vitijs acriùs reuocare? quis vituperare improbos aſperiùs? quis laudare probos ornatiùs? quis cupiditatem vehementiùs frangere accuſando poteſt? quis leuare mœrorem mitiùs conſolando?

Cicero lib. 2. de Orat.

Sed nulla eſt artium, quam adamare magis debeat, quàm eloquentiam, illam inquam, reginam animorum, temperatricem optimam cupiditatum, legum architectam, morum inſtitutricem, cultricem ſuauiſſimam, moderatricemque regnorum. Tenebit hic multos vnus, atque herculeis ex ore catenulis deuinciet, flectet, moderabitur. ſi quidquam ſtudio flagrantiore diſcupiat aut velit; nullus ſit omnino, qui nolit. intimas pectorum latebras altè rimabitur, inſinuabitq; ſe clam in animos, atque alias ijs affectiones, mores alios, aliam penè naturam inuehet mentium expugnator; atque eius qua nihil eſt homini magis proprium, libertatis. *Et infra.* Sed obſidere arcem pectoris humani liberrimam, quò non aurum, non ferrum, modò ipſa ſe tueatur, irrumpat: expugnare animos obfirmatos, contraque nitentes acerrimè: rapere quò velis: ad iram, ad miſericordiam, ad furorem impellere, ac pugnaciter incitare: ardentes, flagranteſque reſtinguere: frigidos ac remiſſos additis veluti facibus inflammare: ſpem metu retundere: odium amore compeſcere: confidentia verecundiam temperare: non ferro, non flammis, non ex aggeribus propugnaculiſq; caſtrenſibus, ſed pro roſtris atque ſuggeſtu: non armis onuſtum, ſed pacatum togatumque: non ſtrictis intenta-

tisque mucronibus, sed verbis, oratione, sententijs tantum operis moliri, & victoriam omnium maximam pulcherrimamque reportare; hoc enimuerò magnum quid est, hoc admirablle, hoc prope diuinum.

P. Guinisius alloc. 4.

Commendabitur verò Eloquentia, si Romæ romanè se atque ad genium Vrbis exploret: hoc est si se neque iusto plus colat, ne iuueniliter exultet; neque iusto plus negligat, ne reprehendatur incuriæ: si non strepitu feratur, & turba verborum; sed Romani Tyberis in morem tranquillè, sed sedatè, sed placidè; vt fluere sine salebra non allidi sæpius & frangi videatur oratio: si non tractim cursimque prætereat, sed grauiter & sensim incedat; neque saltuatim ritu locustarum, sed gradu Deorum æquabiliter: ac veluti regina fori se se ipsa magnificè circumspiciat: si sententijs in tempore peracutis animos vellicet, & minutissima etiam subtilitate delectet: si percellat interdum pectora granditate dicendi præferuida: ardeat interdum ipsa, suasque vicissim faces admoueat alijs: desides instiget, reprimat præcipites, inertes accendat: spem, metum, amorem, odium, lenitatem, omnia omnium dominatrix imperet, exigatque: vno verbo, si qualem decet esse imaginem loquentis Romæ, eadem sit in hac Vrbe species eloquentiæ. *P. Guinisius alloc. 7.*

Rhetorices forma & habitus.

Stabat marginato in pulpito fœmina, quam facile incorruptam Virginem ex ipsa facie habituque cognosceres. Nullus capillamenti ornatus; nullus oris fucus; sine calamistris & cincinnis, sine medicamentis natiuæ formæ, prorsus qualem fingit pudor, amat modestia. Ea dicentis speciem præferebat, adeo actuosa videbatur, procera dextera, reductoque brachio; pectore proiecto, vultuque prominente, tunc maximè perorare magnum aliquid credidisses; manabatque ex dicentis ore fictum ex auro flumen. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. par. 1.*

Orator optimus.

Erit ille quidem probabilis Orator, qui incorruptè dicat & accuratè: sed curam tamen dissimulet, idque veluti non agens agat, atque

atque intelligat eam latini castique sermonis virtutem non tam adesse cum laude, quàm deesse cum dedecore. qui non tenui venula per calculos fluat aritudini obnoxius in æstu dicendi, sed ingenti latè copia redundet vbique tutus à metu siccitatis: modò torrentem ripis coerceat suis; & quod præcipitur à dicendi magistris, vbertatis luxuriem stylo depascat. qui suaui & conspersa quasi verborum sententiarumque floribus oratione ita delectetur, vt suauitatem amet etiam austeram & solidam, non æquabiliter vbique dulcem atque decoctam. qui & si numerosè volubiliterque exprompta memoria deuoluat orationem, non ita tamen se se fugiat, quin vbi libeat, securus & potens sui respiret. qui cuncta rationum momentis firmet, partemque nullam sinat otiosam esse: qui peracutis conceptisque ingeniosè sententijs auditorem excitet, dummodo illæ attemperatè, ac solidè cadant. Sed is inter omnes facile primas feret, cuius oratio non ceteris quidem ornamentis destituatur; hoc tamen in primis agat, vt animorum concitationi par, nihil iacens ac languidum habeat, sed vehemens, atque eodem sæpe reciproca feratur: quæ saxa, vt ait ille, deuoluat, auditoremque vel obfirmato saxeoque nitentem animo agat vltra, cogatque ire quò rapiat: quæ composita veluti facie ad ingenium auditorum, insinuet sese penitus in illorum mentes, atque eas pugnaci instantique genere dicendi, modò ad iracundiam indignationemq; succendat, modò lenitate ac mansuetudine mitiget, amore rapiat, odio inflammet, confidentia trahat, timore retrahat, pudore suffundat, misericordia flectat, æmulatione stimulet, despicientia retardet, in omnem denique partem moderatus orationi, tanquam laxatis retractisue habenis, impellat inertes ac desides, simul etiam præferuidos confidentesque pro arbitratu coerceat. *T. Famianus lib. 2. prol. 1.*

Quid hic tandem leue, quid est ludicrum? Ornamus vt delectemus, oblectamus vt iuuemus, iuuamus vt excitemus, excitamus vt priuata temperemus & publica. Acutè subtilia disputamus, acuta subtiliter, infima submissè, media temperatè, subtilia granditer. Senatum habemus; legationes obimus, concionem cogimus: tuemur in foro æquitatem: vtilia suademus, honesta laudamus, salutaria decernimus: rationes aliorum perditas consolatione recreamus: feroces elidimus: placamus iratos: domi militiæque Reipublicæ prosumus: & præsentes coram affamur, & absentes litteris conuenimus: & habemus cum omni posteritate ratio-

nem: nostra transmittimus ad minores: maiorum exempla trahimus ad nos: memoriam in omnes annales, in mundi omnem ætatem effundimus: naturæ infima, media, summa primùm cogitatione, tum oratione peragramus: animum in cælum inserimus: ad terras cælestia deuocamus. Religionis causam tuemur: Superum amicitiam sanctè colimus: sanctius suademus: aditus obsidemus animorum, intima pectora subimus: & , vt ait ille, circum præcordia ludimus: opiniones inueteratas ac noxias refugimus: infigimus salutares: afflictam innocentiam subleuamus: contra potentiam venimus: licentiam regnare nolumus: gratiam virtuti concedere iubemus. Vitia quis callidius insectatur? laudes quis magnificentius euehit? gloriam quis ardentius appetit? infamiam quis vehementius depellit? fabulæ nostræ sunt: historiæ nostræ: facetiæ nostræ: nostra sermonis elegantia: nostra vitæ dignitas: decori ratio nostra: motus vehementia: morum temperatio: festiuitas orationis: & cum omni sale facilitatis, & comitatis vrbanitas. *P. Stephonius Prosa 1.*

Animum ipsum Orator liberum, atque ad diuinitatis similitudinem quandam expressum cogit arbitratu suo, atque versat, qui cæteroqui aduersus cruciatus omnes, ferrum ac facem inuictus stare potuisset. Sic igitur hac instructus facultate, diuinitatis cuiusdam instar Orator, qui tempestates in hominum animis excitare possit ad arbitrium ac sedare. hac opé tulere supplicibus eloquentes, excitauere iacentes, dedere salutem, liberauere periculis, retinuere vagos in ciuitatibus, triumphauere in iudicijs, plausum tulere in foro, transuersos egere vi sua iudices, in circulis, in corona, in congressibus, fremitus, plausus, eiulatus, lacrymas excitauere; hac vicerunt, hac regnarunt, hac triumpharunt, hac cælum non tantum tetigerunt. *Ex Pal. Eloq. exer. 6. in Proem.*

Quis autem vnus ex omnibus eligendus, nisi decus ac lumen eloquentiæ Tullius? cuius ex ore melle dulcior, torrente vehementior, flumine grauior fluit, exundat, prorumpit oratio: qui tam subtiliter humilia, ita temperatè mediocria, magnificè ac splendidè summa pertractat, vt nihil in eo requiras; cuius ad vocem clamores, plausus, admirationes excitantur, cuius vbique regnat, atque dominatur oratio. Etenim si blandum aliquid, si lene, si pacatum & sedatum postulat oratio; vt sensim ad intimos sensus audientium irrepit? adeo quidem, vt quæ flagitat, non extorquere dicendo, sed imperare obsecrando, nec auditor inuitus

rapi, sed quasi ducentis manum sequi vltro ac sponte videatur. Si conqueri, si commiserari, si ex clientis inuidia deonerare aliquid, & in aduersarium trayccere; si in aliquam illius criminis quod accusat, vel suspicionem, vel affinitatem eum vocare potuerit; vt eludit hominem? vt versat? vt iactat vtraque manu? quas in angustias, quos in æstus, quas in tenebras miserum conijcit? prorsus vt metuere incipiat, vt vel innocenti periculum facesserit, vel se ipsum nihil minus cogitantem in iudicij laqueos induerit. Quid amplificationes eius? tot procellis ac turbinibus ferire, tot coruscare fulguribus, tot fulminibus intonare creditur. Quis altius in intimas auditorum cogitationes penetrat? quis potentius opiniones aut reuellit insitas, aut nouas inserit? quis facilius hominum voluntates effundit lætitia, mœrore contrahit; expectatione, metu cohibet; inuidia, odio, & iracundia succendit; amore, misericordia, lenitate restinguit? *Ex Pal. Eloq. exer. 1. lect. 3. pun. 2.*

Sacri Oratoris eloquentia.

QVis enim elegantiore litteratura excultus? quis in rerum diuinarum mysterijs interius versatus? quis in implicatarum difficultatum nodis dissoluendis expeditior? quis in obscuris quibuscunque, tenebricosisque sententijs verborum perspicuitate illustrandis lucis quosdam radios vna cum verbis ipsis clarius, aut copiosius spargit. felicissimam cælestis hic præco in dicendo popularitatem mira temperat maiestate; idem verborum nexibus volucer & grauis; incitatus & seuerus; fusus atque adstrictus. Videas in eo speciosas quidem rationes, videas circuitum & pompam, sed ab omni redundantia, atque affectatione prudenter seiunctam. Videas thesauros sapientiæ, sensus opulentos, tractus lenissimos, figuras quà dignitate, quà venustate decoras: sed hæc omnia ab omni ostentatione aliena. fuit ille incredibilis cuiusdam eloquentiæ theatrum amplissimum, in quo omnium animos quà & quò volebat ab eodem adductos, traductosque licebat intueri. Nam quis rogo, quis intimos hominum sensus magis explorauit? Iracundiæ faces subijceret? illico omnia ignescebant. furorem blando sermone deliniret? statim vel immites feras cicurabat. Peruicaces & refractarios increparet? subito tanquam sagittis confixi ingemiscebant. Animum

commiſeratione tangere niteretur? omnium oculi atque animi colliqueſcebant. Quum verò ei lubet, oratione vtitur adamantina, eaque vel quouis ictu fulmineo potentius ſaxa & marmora, hoc eſt contumaces & capitones pertrumpit ac domat. Quoties Antiochenum illum populum tam varium, cerebroſum & reclamantem contentè perorando ſubegit? quoties in lacrymas ſoluit? quoties exanimauit ſuſpirijs? quoties in quẽdam clamoſi plauſus tumultum exciuit? O prodigium tuæ eloquentiæ Concionatorum eloquantiſſime inſolitum, atque inauditum. Quoties namque tua victi eloquentia Auditores te dicente, ſecunda admurmuratione atque acclamatione interturbarunt? quoties acriter vrgenti ſe dediderunt? quoties toto nisu ne penitus opprimerentur, vociferando, lacrymandoque lacrymantem oppreſſerunt?

P. Alber. de Alber. par. 2. de for. Eloq.

Orator ambitioſus & plauſum captans.

HAs verò bullatas nugas dum proijciunt anhelantes iſti Recitatores, auriumque carnifices; quàm ingenti ſpiritu dicunt, Deus immortalis, quàm hiante ore, bucciſque inflatis perſonant, perinde quaſi pondus dare fumo, quod ait ille, connitantur. Reſiſtunt initio parumper ea quidem ſpecie, vt iam intelligas adornari pomparum ferculat mox verba ſenſim eliquant, proponuntque per otium contemplanda: ſententiam circuitumque verborum antequàm deſinant, ſuſpendunt nonnihil quaſi finiendi ancipites incertique: an quòd hærentem in labris orationem ægrè expediant præ dulcedine: demum expreſſo, quod ſupererat verbo, ambitum illum orbemque ſententiæ feſtiuo ridentique nutu capitis concludunt: inter hæc ad auditores identidem prouocant oculis, ac mercedis loco plauſum emendicant; quem ſi forte ſibi conſequi videantur, tum verò beatuli per cælum quadrigis inuehuntur Iouis.

P. Famianus lib. 2. prol. 5.

Pronunciatio & geſtus Oratorius.

ERgo ille Princeps variabit, & mutabit; omnes ſonorum tum intendens, tum remittens perſequetur gradus: idemque motu ſic vtetur, nihil

nihil vt superfit in gestu. Status erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara, nulla mollitia ceruicum, nulla argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens, tranco magis toto sese ipse moderans,& virili laterum flexione,brachij proiectione in contentionibus,contractione in remissis. Vultus verò qui secundum vocem plurimum potest, quantam affert tum dignitatem, tum venustatē? in quo cum effeceris ne quid ineptum, aut vultuosum sit; tum oculorum est quædam magna moderatio. nam vt imago est animi vultus, sic indices oculi: quorum & hilaritatis, & vicissim tristitiæ modum res ipsæ, de quibus agetur,temperabunt. *Cicero in Oratore ad Brutum.*

Huius rei longiorem & vberiorem descriptionem vide apud Quintil. lib.11.Inst.Orat.c.3.

Poesis.

NEque vlla vnquam formæ elegantia tanta fuit, neque concinnus adeo corporis cultus,quem vel cum forma, vel cum eo cultu conferas,quo vsque ad elegantiarum delicias Poesim pictor efformauerat. Eius cultus statusque hic erat. Lyram sinistra: setis intentum arcum, quem è bellorum terrore ad musarum voluptates ars transtulit; proque plectro esse iussit,dextra sustinebat.auream è zona personam, imitandis ex orchestra hominum moribus suspenderat. & quidem orchestram ipsam tapete pretioso instratam insistebat. *P.Bombinus in Vest. Coll. Rom. par.1.*

Et verò quid augustius aliquando, quidue candidius Poesi fuit? cum ex arcano supremi pectoris sinu delapsa, nec sine Numinis aspiratione concepta, venit in hanc pulcherrimam lucem, sapientissimorum infusa gremio philosophorum, habitu verecundo, facie virginali, sacrorum interpres,custos religionis,nuncia diuinitatis. *P. Guinisius alloc.8.*

Poeticus furor.

QVid sapiens ille furor atque entheus, qui quos semel aggreditur, abalienat à sensibus, & ad præclara nescio quæ rerum facinora mouet ac versat animos se se quidem vacuos & succo suo, sed

intimè

intunè plenos ac redundantes Deo. Ille voluntatius, ille diuinus, ille magnorum operum molitor innoxius, fine strepitu vehemẽs, fine pompa conspicuus, fine vocatu præsens: ille inquam furor; naturæ ventilator acerrimus, familiaris est poeticæ facultati, eiusque perpetuò proprium agnouerunt commendaruntque sapientes. Et meritò. siquidem hæc amabilis insania, calorque præferuidus, vbi mentem agit ac versat; extemplò Sapientiam in imo pectore torpentem incendit, & percoquit primùm; mox enatare jubet in summo: denique ad oram oris ac linguæ reuocatam, in verba sententiasque dissoluit ingeniosas, admirabiles, oratorio sanè fastigio quantùlibet celso grandiores. *P. Guinisius alloc. 1.*

Historia.

ATq; hæc quidem magnanimitatis in Auaritiam venatica ratio est, cuius acta, ne pereant, referuntur in commentarios ab Historia, quæ non longè abest dexteri lateris terreno angulo insidens. Grandæuam illa Matronæ personam gerit, quòd æuum omne cognouerit, corpore quidem non obesa, cum superfluis non abundet: visu verò peracuta est, quod ipsa etiam principum arcana introspectet: nuda quoq; pectore, quoniam abditissima quæque expromit, nihil occultans in sinu. Verticem illi Sacra Cidaris hebraico formata ritu circumtegit, quod caput, atq; initium Historiarum omnium hebræi solum Scriptores attigerint. Zona eius adstrictior (quippe quæ profusos eloquentiæ mores non induit) Zodiacum insculptum habet, quòd dies, & annos Aduersarijs, & Annalibus digerat, vti Sol describit itineribus. Scribit autem ad facem prælucentem Horologio, & stabili cubo impositam. est enim Historia lux temporum, innixa Veritati, quæ vna scribendi firmissima basis est. *P. Leo Sanctius lib. 2. flor. sub Tit. Ven. Ant.*

Politica Virginis habitu.

VIrgo hæc duas inter vrbes media: pacatam lætis circum agris alteram, alteram bellicosam denso milite coronatam; vrbium omnium moderatrix est Politice, felicitati humanę societatis nata. sceptrum manu eburneum, respondente reliquo ad regiam maiestatem ornatu, gestat:

gestat: quia vna hæc reges initio creauit, & nunc etiam, vbi rite regnatur, huius vnius nutu reges viuunt; vt verè Regum Reginam dicas. Ciconiam summo, Hippopotamum imo in sceptro insculpsit; pacis alterum, alterum belli insigne: quod vtrumque illa tempus ad publicam felicitatem dirigit. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. par. 1.*

ARS MEDENDI.

NEmpe Medicus primò in leuibus vitijs tentat, non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantùm mutata vitæ dispositione formare: proximum est, vt modus proficiat: si modus & ordo non proficit, subducit aliqua & circumcidit: si ne adhuc quidem respondet, interdicit cibis & abstinentia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit venam, membrisque si adhærentia nocent & morbum diffundunt, manus affert; nec vlla dura videtur curatio, cuius est salutaris effectus. *Seneca l. 1. de Ira c. 5.*

Alexipharmacum siue Theriaca.

NAm Alexipharmacum ab Andromacho excogitatum haberi tunc optimum ferunt, cum ex centum propè, iisque varijs ac permutatis herbarum succis, ac ceteris rebus vnius medicamenti conficientibus, ad eiusque potestatem ac vim adornandam ritè ingredientibus, nulla præcipuè sit, quæ velut emineat, & quasi supernatet, atque olfactui gustuique se se intrudat, ac fateatur oleatque naturam ipsa suam: sed vnum ex omnibus condimentum, atque vnus sapor, diuersus tamen à singulis enascatur. *P. Guinisius alloc. 2.*

Quæ ad artem medendi spectant Vide Corn. Celsum, qui medicamenta describit variis idonea morbis. Præterea Plinium hist. nat. l. 26. & P. Pomanum vol. 3. par. 2. progymn. 47. & sequentibus.

MVSICA.

MVSICA.

HÆc cum de secreto naturæ tanquam sensuum regina tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exsiliunt: omniaque facit eijci, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat, tumidos furores attenuat, cruentam sæuitiam efficit blandam, excitat ignauiam soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimã quietem, vitiatam turpi amore ad honestum studium reuocat castitatem, sanat mentis tædium bonis cogitationibus semper aduersum, perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatissimum curationis genus est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu ad quod vult deducit, quam tenere non præualet, verbo tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum. *Cassiodorus l. 2. epist. 40.*

In musicis (ne longius à Musis abeamus) in cantu vocum atque neruorum, fastidit hæc ætas nostra, quem tamen superior quæsiuit, concentum stabilem & grauem, plenumque authoritatis. modulos nescio quos amamus & frequentamenta, quibus concidatur minutim cantus, fractusque dissiliat, ac plena illa & sonora vocum vis ac potestas eneruetur. reuocati promissique ex insperato numeri, collisi durius soni, suspensa illico vox, & vbi minimè expectes amputata, artis hodie medulla sunt, plausumque multitudinis consequuntur.

P. Famianus lib. 2. prol. 5.

Musicam hic excellere notius est, quàm vt à me lucem expectet. sanè vocem alio mercare sub cęlo: nam potes vbi fecerit natura tractabilem: eius attollendæ tantum deprimendæque, ac dispensandæ per tonos modum ac moram, quis est qui non habeat vbique vænalem? at sapor atq; suauitas, argutiæ quædam & condimenta facultatis huius nusquam nisi Romæ conficiuntur. In hac siquidem Vrbe medulla & succus artis innascitur; quem si qui labris admouerint, illuc extemplo canora tanquam apis volat ingenium, vt dulcitudini concentum, & veluti mellificio vocis indulgeat. Et quotus hodie quisque reperitur, qui si fortè facultatem cantus à natura sortitus est ceream, mollem, ac melleam, eamque pro-

uehere

uehere ac formare velit ad optimam quippe censuram artis & regulam; is non illicò meditetur Romam? Accipite si vacat, specimen aliquod perfectionis huius à viro non tàm musicis, quàm musis addicto, & quid demum Roma facultati conferat atque addat agnoscite. Principio constans plenumq; vestigium auctoritatis Inaffectata vox imprimit, adeoq; grauem minimèque vacillantem glomerat, & metitur gradum; vt omnem planè speciem gloriamque negligere, nec se se in incessu circumspicere, ritu sibi plaudentium videatur. mox vbi genius ille vocalis incaluit, sensim in artem incidit, artificij fuga. hic enimuerò concidere minutim sonos, & canora velut in puncta distinguere, pluribusque momẽtis, & minimis maxima eorum tempora compensare: hic argutiolas modulorum, & bellè cadentes ad numerum charites, velut artis appendices vltimas, & quosdam quasi cincinnulos concinnare: hic ductum celerrimè spiritum librare veluti pennis, atque in sublime promittere: mox aut ad ima deuoluere, aut retrorsum à medio cursu reprehendere, prorsum, versum impellere, ante expectatum premere, sistere, reuocare, circumagere veluti turbinem ac versare; vt non ore, sed torno vibratum rotundatumque credideris: hic duritate blandissima, dulcitudinis satietati consulere: hic improuisa demissione vocem introrsum flectere, & surda quadam titillatione prouehere, ac verè in sinu suo canere: hic exultantem cantus hilaritatem fractis identidem numeris, & quasi mœstitia temperare: denique sonum illidere, implicare, explicare, suspendere, variare, producere: suspirijs, trepidatione, modulatione, minuritione, concentu: plenè, grauiter, acutè, sexcentis modis melicus hic hominum populus ab loci natura nobilitare nouit facultatem suam.

T. Guinisius alloc. 7.

Organum pneumaticum.

ÆNearum fistularum seriem rectarum continet ad instrumentum; quæ numero impares ac longitudine ita sunt dispositæ, vt per tubos item æneos aut ligneos insllentur spiritu, qui follibus ingentibus collectus valentissimi operarij brachijs ad fistulas transmittitur: tum ictibus digitorum manus vtraque magistri scientissimi prudenter huc atque illuc errans flatum immoderatè profusum, opercula foraminum vel

abducens

abducens vel inducens, vt fere fit in tibijs, ex arte moderatur: quo fit, vt quod per se inconditè maximè resonaret, & prope mugiret, iucundum auribus cantum, acutis, grauibus, medijs sonis musicè temperatum reddat, quo templa tota festis diebus alacritate quadam & suauitate complentur. *P. Nigronius orat. 2.*

Organi hydraulici longiorem descriptionem habes apud Vitruuium lib. 10. c. 13. quæ ex commentario Danielis Barbari maximè illustratur.

Cythara tricorpor.

SEd quando in musicis sumus, iniquè facerem cum antiquis, studiosus iunioris Melopææ, si Pythagoræ cuiusdam zacinthij pyramidale machinamentum harmonicum vobiscum paucis non recognoscerem. Molem tribus insistentem pedibus, quam proinde Apollinis tripodem vocauit, extruxit. Vnaquæque facies huius sonoræ pyramidis triplici chordarum ordine disposita, tria illa musicorum systematum genera referebat, quorum non nisi vnum Diatonicum hoc tempore superesse nobis dolẽdum est. Tres ergo veluti cytharas in vnum psalterium aptauerat; supra quod æmulatus hic etiam Delphicum lebetem, metallum concauum sonorum amplificandorum gratia collocauerat. Iamque molem ab omni parte feliciter absolutam, ceu suscipiendo Numini aptam Phœbadem, Phœbus ipse sedens ad tripodem vno spiritu animare volebat. Sed cum duæ, vel certè vna eius organi facies obuersa in aliam partem à fidicine distaret semper, tripartitum illud expugnandis auribus delectationis tormentum simul explodere, ac tractare non poterat. Igitur subiecta ad basim rota pyramidem versatilẽ reddidit, pedibusq; auxiliaribus rotatam in gyrum, ita digitis tractantibus offerebat, vt qui aurium iudicio rem examinabat, tres cytharœdos vno eodemque tempore mutuo certamine colludere iudicaret: tanta celeritate mutabat machinæ facies sonorus ille Vertumnus, aut Proteus, ne dicam Geryonem tricorporis harmoniæ.

P. Leo Sanctius l. 1. flor. præf. 11.

ARCHI-

ARCHITECTVRA.

ORdiamur ab illa tectorum machinatrice scientia: in qua duplex inuasit fallacia, duplexque mendacium, vnum ab opere, alterum à disciplina. Cum enim duo sint, quæ doctrinam illam omnem facultatemq; componunt, ratiocinatio & fabrica; ratiocinationem, hoc est de partium conuenientia, quæ symmetria dicitur, iudicandi solertiam, & multiplicem rerum cognitionem, qua tam ampla scientia prorsus absoluitur, ita pauci tenent, vt si res antiquorum arbitrio permittatur, plerique ne dicam omnes ex Architectorum albo, & numero sint expungendi. Nam quos illi machinatores & Architectos nominarunt, nisi scientissimos viros, & disciplinis innumerabilibus institutos? aut vnde petebant eos, qui templa, qui fora, qui Prætoria, qui theatra, qui thermas, qui priuatorum ædificationes informare ac perficere deberent, nisi ex sapientum numero, & ex choro litteratorum? *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 3.*

Neque tamen minus Architecturam, Sculpturamq; Roma perfecit. Testes appello tot formas ædificiorum & modulos, aut ad speciem & ornatum elegantes, aut ad commoditatem atque vsum opportunos. Testes operum moles aut antiquitati superstites, aut à Nostris excitatas, regijs semper & opibus dominorum, & opificum animis viribusque perfectas. Testes immensas templorum structuras latissimis areis impositas, in speciem vrbium assurgentes, ac populi non vnius tantummodò capaces: in quibus simul delectat oculos pulchritudo, simul animos terret imensitas; ac iure possit esse miraculo tam elaborata in tanta mole subtilitas. Prætereo sacras in templis ædiculas artificio absolutissimo fabrefactas, in quibus aurum ac gemmæ, suprema naturæ perfectio, cæmenta sunt. *P. Guinisius alloc. 7.*

Fabrica veterum nostratibus composita.

DE ipsa loquar fabrica, deque opere, cuius fraus & deceptio nostra ipsorum est, qui decipi volumus, atque ab arte petimus non tam moles diuturnas, quàm integumenta rerum speciosa, formasq; ad tempus sanè breuissimum apparentes. Quoniam verò intelligi facilè res nisi per contentionem, & comparando non potest, eamus per huius

Vrbis

Vrbis vbique disiecta membra, & illa veluti magni cadaueris ossa, miseras soliditatis ne dicam, an ferocitatis barbaræ reliquias intueamur. Ipsis profectò videbimus oculis huius fallaciam & fucum artis; illicò vel inscitiam, vel leuitatem, vel incuriam nostram intelligemus. Illi nimirùm antiquæ probitatis antiquissimi ciues, non dicam è solido marmore, sed è montibus aggestis olim composuere, quæ nunc segmentis & crustulis integimus ædificia. Quæ nos fundamenta vtcumque demum excauato solo, vel ruderibus implemus, vel palis, sublicisque fistucarum adactis machina solidamus, illi depressis in ingentem altitudinem fossis, areis deinde latissimis in imo stratis, ruderatisque, tum statumine suffultis & testa; ad extremum quadrato saxo, eoque magnitudinis immensæ ad libellam exæquatis, tanquam ad sustinendum orbem terrarum sine vllo vitij periculo præparabant. Quos ipsi parietes euanidos & raros, hoc est breui casuros extruimus, illi silice pinso atque contuso, illi cæmentis imbricatim dispositis, illi curiosa fartura faciebant sempiternos. Sed opulentiæ, dicet aliquis, ista fuere beneficia, quæ nullis parceret impensis, non artificij sincerioris & diligentiæ; quasi verò vnus omnium ego per inscitiam crederem, cunctis tum etiam popularibus, & venalitijs Luculli censum aut Crassi thesauros ad domicilij fabricam, & expolitionem fuisse; nec intelligerem quantum demum inter domum Neronis auream, & Suburræ, Carinarumque tabernas interesset. Non omnes illæ parietinæ, quas cernimus, Basilicarum excidia sunt: etiam ædiculæ priuatorum habuere ruinas suas. quarum cum in repastinationibus offenduntur aliqua fragmenta corrosa iam, & vetustate pene detrita, ipsæ sentiunt operarum manus & lacerti, quid habuerint olim soliditatis & operæ. Sed nos vniuersè (fatendum enim puto quod res est) nos, inquã, ita sumus, vt infimi, summi, medij frontium structuras amemus creta oblitas, & gypso; intimas mediasque parietum instructiones, quia sunt ab oculis longè submotæ, negligemus. *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 3.*

PICTVRA.

Forte dum præacuto coctilique laterculo manum exerceret in silice, quo instrata erat via, ibique pecudis contra pascentis ex vero simulacrum exprimeret; accidit vt Cimabues eius ætatis Apelles suscep-

tum

cum illac iter haberet, oculisque in puerum coniectis laborem eius & conatum obseruaret. Substitit primò tantùm solertiam in admirationem vsque suspiciens: mòx vt propius rem inspexit, agnouitq; differentiam linearum alterna se vice iuuantium, atque ad expressionem imaginis excitantium, aptissimo inter se membra colligata nexu, distinctos in membris articulos, recessus vmbrarum ac depressiones, ab his exultantes luminum eminentias, symmetriam atque ordinem partium, venustatemque totius operis, veritate vsque adeò repræsentata, vt non spirare solum ouis in lapide, ac depasci, sed ipsam quodammodò luporum allicere, ac deludere posse videretur ingluuiē. *P. Guinisius alloc.* 4.

Nimirum duo illa sæculi lumina Raphael Vrbinas, & Michael Bonarotus ambitum artis, atque amplitudinem occupauerant: iamque amplissima Romæ gymnasia siderum, hoc est florentissimorum iuuenum ephebea certatim aperuerant: quibus cum lucem ipsi communicarent suam; tabulæ prodibant quotidie in publicum & artificio, & ipsa etiam copia sanè mirabiles: quæ non auctorum modò facultatem, quæ tunc esset, expromerent; sed futuræ incrementa gloriæ pollicerentur. Igitur Andreas Sartius cum ad illorum officinas sese conferret, aut per Vrbem obambularet lustraturus oculis animoque præclaros artificum labores; suspiciebat interdum in figuris symmetriam, & ordinem inter se se partium, interdum argutias vultuum & varietates: alibi extremorum finitiones & terminos admirabatur, figurarum alibi artificiosa compendia, & velut in nodum contracta corpora, quæ vel oculis ipsis imponerent, & plura quàm exprimerent, significarent, animaduertebat colores siue fictitios, siue natiuos suauissimè semper inductos, ac variè temperatos: & quod expectationem admirationemque superabat omnem, horum pleraque iuuenū erant inuenta, & animis cōcepta magnificè, & pigmentis expressa celeritate ac felicitate pari. *P. Guinisius alloc.* 7.

Colores fortasse nos addidimus & varios & meliores: nūquam enim ita multiplices, aut tam floridos vidit antiquitas, quæ magis austeris & surdioribus vtebatur. Sed ne isto quidem nomine fecimus aliud, nisi fucum atq; aspicientium oculis, vt Iurisconsulti loquuntur, imposturā. Illi enim priscorum artifices hebetiora sanè pigmēta, nec plura quàm quatuor parietibus ac tabulis inducebant leuissimè; sed tamen immortalia illa fecerunt opera, quibus afferre vitium longissima sæcula non potuerunt.

runt. Nos chrysocolla, nos purpurisso, nos Indico limo, & draconum sanie tabulas inuestimus, nec tàm coloribus illinimus, quàm medicato tectorio parietes incrustamus. Sed quicquid agimus interea, quicquid eo labore confingimus, fugacissimum est, fluxum in horas, & breui tempore permansurum. libuit mihi per otium inspicere picturam antiquæ superstitionis argumentum in pariete vetustissimo, qui non multis abhinc annis è Mæcenatis effossus substructionibus in Aldobrandinis repositus est viridarijs, ea perfectam diligentia, coloribus ita pertinacibus, ac diuturnis, vt neq; tanta præteritorum ætas annorum, neque congestitiæ rupes, quæ superuenerunt in dies, neque subterranei specus humida tabes, situsque teterrimus multum de lumine ac splendore, multum de commissura, transituque, multum de alia operis dignitate detraxerit. Spirant enim adhuc ea pigmenta, fucusque minimè fucatus spirat; & in cariosa materie, cæmentisque corruptis apparet artificium integrum, & lineamenta recentia. *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 3.*

Verùm vt hominum vultus delinees in tabula; vt colores tam varios scienter confundas, rectèq; secernas; vt vnumquemq; cum alio suauiter temperes; vt vmbras scitè cuique corporis eminentiæ affingas; vt quæ sub oculis sunt longinqua simules; vt longinqua in proximo statuas; vt in cauo plana metiaris, in plano rotunda, in rotundo directa, in recto obliqua, in arcto ampla, in æquo prærupta adumbres; denique vt solerti penicillo, quæcunque arrident, bellè ordinatèque repræsentes, hic enimuerò diù multùmque hærendum ac morandum est.

P. Alb. de Albertis par. 2. de Ord. præst. n. 143.

Pigmenta, pictores, & picturas insignes describit Plinius l. 35. c. 4. & seq.

ARS STATVARIA.

Ex hæreditate quæ mihi obuenit, emi proximè Corinthium signum, modicum quidem sed festiuum, & expressum, quantum ego sapio. Est autem nudum, nec aut vitia, si quę sunt cælat, aut laudes parùm ostẽtat. Effingit senem stantem, ossa, musculi, nerui, venæ, rugæ etiam vt spirantis appareant, rari & cedentes capilli, lata frons, cõtracta facies, exile collum, pendent lacerti, iacent papillę, recessit venter. A tergo quoq; eadem ætas, vt à tergo ipsum quantũ verus color indicat, vetus & antiquũ.

Talia

Talia deniq; omnia, vt possint artificum etiam oculos tenere, delectare imperitorum, quod me tanquam tyrunculum sollicitauit ad emendum. *Plinius iun. lib. 3. epist. 6.*

Cælatum opus è marmore quo Lauretana Ædes ornatur.

QVadratum est ornamentum sacram vndiq; Virginis cellam amplectens: totum fermè è candido marmore solido, ac mira arte cælato. vniuersum opus è Carrariensi marmore candoris eximij constat, striatis opere Corinthio distinctum columnis, quarum senæ longiora latera adornant, quaternæ breuiora. Imam partem fascia pedalis è marmore luculleo cingit, stereobatæ locum obtinēs. Surgunt inde stylobatæ coronati, qui aptè spatia distinguunt. In spatijs, stylobatisque vel gentilia adscitaue Leonis Pontificis insignia, vel virtutum argumenta cælata visuntur, sigillis quà pedalibus, quà cubitalibus mirè scitè, venustèq; factis. Supra stylobatas columnæ dispositæ binæ ad singulos angulos: in longioribus autem lateribus etiam binæ in medio, binis videlicet ianuis æquo spatio interiectis. In ipsis porrò intercolumnijs bini item signorum suis loculamentis inclusorum ordines deindè adiecti: vnus infernè ad bases sacrorum Vatum: alter supernè ad epistylia Sibyllarum Christi aut Deiparæ Virginis ortum vaticinantium. Ipsa loculamenta porphyreticis tabulis incrustata opere magnifico. In maioribus scapis inter columnarum scapos tabulæ ingentes è candido marmore solido integroq; vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta, simulacris naturalis fere staturæ eminentibus, pulcherrimè cælata miraculo sunt. Epistylia porrò columnarum egregiè facta opere Corinthio multiplex corona cingit, cui subiecta spatia binæ aquilæ tenentes mordicus encarpos restesque pomorum ac fructuum egregiè cælatæ interiectis leonum rostris adornant. *P. Tursellinus hist. laur. l. 3. c. 6.*

Colossos & statuas insignes describit Plinius hist. nat. l. 34. c. 7. & 8.

ARS TEXENDI.

ECce Possidonius dum vult describere primùm, quemadmodū alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extēdat, quemadmo-

dum subtegmen incertum, quod duritiam vtrinq; comprimentis tramæ remolliat, separata coire coguntur & iungi, textricum quoq; artem à sapientibus dixit inuẽtã; oblitus postea repertũ hoc subtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo:
Inseritur medium radiis subtegmen acutis
Quod lato feriunt insecti pectine dentes.

Quod si contigisset illi videre has nostri temporis telas, in quibus vestis nihil celatura conficitur, in quibus non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? *Seneca epist. 90.*

Sequitur lanificium & textrina, cuius opus ipsam, vel æquat artificio, vel vincit varietate naturam. Iam enim littora, portusq; iam flumina, iam Euripi, iam saltus & siluæ, iam pecora pastoresq; texuntur. Nihil in floribus est, nihil in arboribus, nihil in graminibus herbisq; terrarum, nihil in nauigationibus, nihil in prælijs, quod laboriosæ texentium non referant opificio manus. Sed quàm fallax, suoq; infecta hæc etiam ars adulterio sit, in frigore sentimus, experimur in sumptu. Nihil enim magis ostendit Aracnem hoc artificium inuenisse, quàm quod textores ipsi tenuitate ac vanitate operis araneorum telas imitãtur. O etiam in hoc genere innocentiam antiquorum incredibilẽ, atq; apertissimam animi simplicitatẽ. Tractaui ego sæpè manu serici frustulum vel paludamenti, vel pallij ex antiquissimo tumulo extra portam Capenam prope monumẽtum Cæciliæ Metellę à repastinatoribus eruti: quod vt decoloratum aliquantulũ esset ex tempore, sincerum tamen illum purpurę succum, ne in sepulcretis quidem, atq; inter cadauerum cineres omninò dimiserat. In summa priscorum ætas & ratio ita ferebat. Quæ vestes aureæ dicebantur aut argenteæ, aureo verè argenteoq; stamine fuerũt intextæ: quæ purpureæ, concharum verè ac muricum succo tingebantur. Nunc autem & holoserici villos lana mentiri didicimus, & alienam tramam aureis licijs interserere: & herbis tingere vulgaribus, quod Tyrium aut purpureum appellemus. *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 3.*

ARS EQVITANDI.

EQuum impigrum & generosum in angulo, aut in crepidine peranguſta moderari ac flectere, negotium est viri, qui omnes equitandi

norit

norit articulos : ne dum bellua immanis & ferox aut se saltu prorsum impellit, aut retrorsum volutatimq; resilit, ac magnæ virtutis specimen in arcto præfert, interea solido tātisper offendat; seq;agitatoremq; suū, si paulò sit indiligētior, miserè deiectū ac perditū eat. *P. Guinisius alloc.* 1.

Vt enim nihil facilius, nihilque pronius, quàm effrænem veredum, aut sternacem equum, in amplissimo lasciuientem prato, quoquouersum cursu citatissimo, sine vlla lege præcipitem ferri, sursum deorsumque per amœnos colles spatiari, nonnihil procedere, extemplò repedare, in orbem circumagi, ante, retro, in latus procurrere, recedere, deflectere: ita nihil arduum magis aut durius, quàm lupatis coercitum asturconem, ephippijs instratum, postilena, pectoralique succinctum, habenis & loris sustentatum, rectoris fræno semper parentem, per angustissimum callem rectà semper, ordinatimque pergere, ad virgulæ vmbram ac sibilum illicò mobilem celerare iter; iam gradu tolutim explicato bellè, grauiterque incedere; modò fossas pernici saltu traijcere; nunc posterioribus arrectum pedibus insistere; iam incitatiùs glomerare passum; mox vastam cursura effusissima transuolare planitiem; repente frænò monitum cursum abrumpere; subito hærere vestigio; rursum lacessitum calcaribus toto impetu ruere; hostem in pugna calcibus petere, ferire, proculcare; lacerare morsu; hinnitu territare, nisu, pressuque exanimare. *P. Alb. de Albertis par. 2. de Tull. orat. n. 166.*

Vide equitem equo fere indomito insidentem, recto corpore, & excelso, & cruribus compositis ad equestrem speciem & elegantiam, cum habenis in manu ad exercendum defatigandumque equum, quem multo cursu sursum deorsumque facto, equum defatigare vides, & officium facere tanta peritia, equitandique scientia, vt laudent omnes, omnes mirentur. Quem exultantem, & moderatius excurrentem continere, quemadmodum solet & coercere, vt habenas cum opus est adducit, vt remittit? vt versat in omnem partem? vt incitat ad cursum, vt reuocat? & parere lupato cogit? planè videtur ab incunabulis ad rerum equestrium scientiam institutus. Sed inter alia, illa scientia fræno sustinendi equi in præcipiti etiam & lubrico loco, quanto clarior est, cum refractarium lupatis adeo refregit? quàm admiranda illa in equo tractando, & in exercendo virtus, qui indomitum & effrænatum equum in exiguum sæpè gyrum compulit? *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol.* 1.

EXhibita spectacula equestria, in quibus Ialophi desultoria arte, & agitandi peritia ita se admirabiles præbuere, vt Numidis ipsis (quorum celeritate motuque corporis præcipua laus est, agilitatis palmam omnium iudicio consensuque eripuerint. siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel robore, vt equi incitatissimi ephippijs nulla omnino cursus intermissione tum recti insisterent, corpusque circumagerent; tum repente insiderent, dispositosque humi lapillos ad vnum inde colligerent, tum etiam momento desilirent, resilirentque. *P. Maffeius hist. Ind. l. 1.*

ARS IACVLANDI.

ARmorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. Centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectauere plerique, atque etiam ex industria ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua effingeret. Nonnunquam in pueri procul stantis, præbentisque pro scopulo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuè euaderent. *Suetonius in Domit. c. 19.*

Si venatione nuntiata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicat: quem tamen, si cominùs feram, auemque aut venanti monstres, aut vianti, manui post tergum reflexæ puer inserit, neruo lorone fluitantibus. Igitur acceptum modò insinuatis è regione capitibus intendit, modò ad talum pendulum nodi parte conuersa, languentem chordæ laqueum vagantis digito superlabente prosequitur: & mox spicula capit, implet, expellit; quidue cupias percuti, prior admonet. Eligis quid feriat, quod elegeris ferit: & si ab alterutro errandum est, rarius fallitur figentis ictus, quàm destinantis obtutus. *Sid. Apollinaris l. 1. epist. 2.*

Sagittarum quæ præcipua Turcis vis, iam neglectus ille vsus, qui olim formidabilis orbi fuit. credo quia sine longo sudore, corporisque ad laborem obsequio, ad hanc artem perueniri non potest: & hodie milites

fracti otio, & languente disciplina tanti non emunt fortes esse, Breues arcus sunt, inflectique nisi à peritis difficiles; cæterùm multo maiore impetu tela expellunt, quàm quo machinæ nostræ plumbeas glandes eijciunt. Vidimus quidem, (& fidem oculis nostris tardè habuimus) chalybem tres digitos altum ab exigua sagitta pertransiri; nec minoris prodigij fuit, destitutum ferro telum in modicæ arboris truncum arcu impelli, & vtrinque defigere. *Io: Barclaius in Icone anim. c.9.*

ARS MECHANICA ET EIVS OPERA VARIA.

Horologium Solare.

QVare cum vos ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis publicis expensis sine vestro dispendio destinate. Primum sit vbi stilus diei index per vmbram exiguam horas consueuit ostendere. Radius itaque immobilis & paruus peragens quod tam miranda magnitudo Solis discurrit, & fugam Solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inuiderent talibus si astra sentirent, & meatum suum fortasse deflecterent, nec tali ludibrio subiacerent. Vbi est illud horarum de lumine venientium singulare miraculum, si has & vmbra demonstrat? Vbi prædicabilis indefecta rotatio, si hoc & metalla peragunt, quæ situ perpetuo continentur? O artis inæstimabilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ præualet secreta vulgare.
Cassiodorus lib. 1. epist. 45.

Horologium rotis circumactum.

SEd operæ pretium est, Auditores, horologium miri artificij instrumentum è ferro, chalybeq; conflatum, in quo tanquam in speculo veritatem hanc dilucidiùs intueamini, vestris oculis accurata inspectione lustrandum subijcere. In eiusmodi machinamento dentatæ aliquot rotæ, striato axis verticillo interiecto mutuò commissæ, & fœderatæ grauibusq; suspensæ ponderibus, in orbem sensim sine sensu voluuntur. Ferrea in medio columella subtili hærens filo, tenuiq; laminâ transuersâ

 in

in capite interfecta, atq; exemptilibus plumbeis glandibus hinc atque illinc ex ea pendentibus librata, totius moderatrix temporis, in subiectos orbes incidit; binisq; ligulis in eorum dentes, quasi frænis ex interuallo iniectis rotas in gyrum raptas, descripta ad numerum mora in singula penè momenta sustinet, & relaxat. Tandem vbi princeps rota penitùs circumuoluta est, cauam in crenam decidente sufflamine, libramentis ad terram festinato decursu recellentibus, illicò soluitur machina, malleumq; versatilem incitato verbere in tintinnabulum ex ære cãpano fusum impellit, quotq; ictus malleus infligit, totidem horas tundendo designat. Hoc instrumentum ad dimetienda temporum spatia excogitatum tot in rotas, ac ferramenta graphicè descriptum, magnum sagaxq; artificis, qui id fabricauit, ingenium insignitè demonstrat.

P. Alber. de Albertis par. 2. de Ing. ino. n. 135.

Speculum.

Laminas duci & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem vi in speculis vsu polita crassitudine, paulumque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest repercussum illum respuat, an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur: expulsis intus crebris ceu speculis, vt vel vno intuẽte, populus totidẽ imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. id euenit figura materiæ; plurimumque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ; media depressa, an elata; transuersa, an obliqua; supina, an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materię excipientis vmbram. *Plinius hist. nat. l. 33. c. 9.*

Nihil iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse, nihil aliud quàm alienum corpus mentientibus. Non enim est in speculo quod ostenditur; alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modò interirent, modò exciperentur formæ. Quid ergò? simulacra ista sunt, & inanis verorum corporum imitatio: suntque ista à quibusdam ita composita, vt & hæc possint detorquere in prauum.

Nam

Nam sunt specula quæ faciem prospicientium obliquent; sunt quæ in infinitum augeant, vt humanum habitum excedant, modumque nostrorum corporum. *Seneca l. 1. quæst. nat. c. 15.*

Quippe in omnibus manu faciundis imaginibus opera diutina sumitur, neque tamen similitudo æquè ac in speculis comparet. Deest enim & luto vigor, & saxo color, & picturæ rigor, & motus omnibus, qui præcipua fide similitudinem repræsentat. Cum in eo visitur imago mirè relata, vt similis ita mobilis, & ad omnem nutum domini sui morigera: eadem semper contemplantibus æquæua est, ab ineunte pueritia ad obeuntem senectam: tot ætatis vices induit, tam varias habitudines corporis participat, tot vultus eiusdem lætantis vel dolentis imitatur. tantum præstat imaginis artibus ad similitudinem referendam læuitas illa speculi fabra, & splendor opifex. *Apuleius apol. 1.*

Sphæra Archimedis.

Volubilem illam Archimedis sphæram, quæso vos, tot in circulos, minores, maiores, maximosque descriptam; tot in orbes tributam, tam varijs discretam figuris intuemini. Illam æquas in partes æquatore diuisam, obuersis hinc atque illinc verticibus, axe intercurrente suspensam, orbe finiente interfectam in medio, transuersa zona, velut fascia circumuestitam contemplamini. Illam labentis cæli circuitus æmulari; illam errantium siderum cursum referre; illam pares imparesq; planetarum motus exprimere; illam Solis ac Lunæ vices reddere animaduertite. Quem nostri tanta orbiculorum multitudo, tam recto composita ordine, tam certis terminata finibus, tam iustis librata momentis admiratione non impleat? Cui adeo imperito tanta partium congeries, sibi vbique tam pulchrè consentiens, ingeniosi artificis perspicacem mentem non expingat? *P. Alb. de Albertis par. 2. de Ord. præst. n. 139.*

Moles crystallina instar cæli elaborata.

Machinam è crystallo conflauit nescio quis non tam dolandi, quã adulandi faber egregius. In ea cælestium moles orbium inclusit: cursum Solis ac Lunæ, siderum moras conuersionesque distinxit: cælo

suppouit

ſuppoſuit aerem tenuiſſimè explicatum, cuius ſuperior regio ſalubris atque innocens libera ſemper eſſet à turbis atque turbinibus; inferior mutationibus obnoxia modò amœnitate ac luce blandiſſima rideret, modò cogeretur in nubes (nam hæc omnia artifex interuerat) modò tempeſtatibus ageretur, rigeret modò procellis, imbribuſq; diffflueret, tonaret, fulguraret, mentita quoque fulmina contorqueret. In media mole Choſroen inſculpſit è gemma, veluti Deum operi immiſtum ſuo, ac ſupercilio terrarum domino ſuſtinentem omnia, mouentem, ac dexteræ iubentis imperio moderantem. *P. Guiniſius alloc. 1.*

Circinus.

ETenim circinus Geometrarum potiſſimum eſt inſtrumentum ſtylis geminis compoſitum ad angulos acutos inter ſe iunctis, circulis in plano rectè faciendis planè neceſſarium: quorum alter ſtylorum ſtabilis figitur in centro circuli faciendi; mobilis alter ducitur in gyrum, & conficit orbem planè perfectum. Neque hunc vnum habet vſum; eo ſcribimus, delemus, metimur, perforamus, & omnia facimus quæcumq; ſtylus ſimplex in erudito puluere Mathematicorum ſolet efficere. *P. Nigronus Orat. 6.*

Crepitaculum papyraceum.

NEſcio quid grande ſollicantibus buccis ampullanti, clam à tergo papyraceum ſulphureo oppletum puluere crepitaculum latenter affixit: quod, vbi ille ſubſellio ſecurus incubuit, concepto igne, multiplici ſtatim ſclopo ſtrepitare cœpit, furentemque ac ſufflante retrò flamma excitum è ſella repente Statium, atque in medium ignea cum cauda, ambuſtoque ſago proſilientem riſere primùm Patres: poſtea verò oppleta fumo, tetroque odore Curia, exire inde coacti, malam Plauto crucem precati minatique ſunt. *P. Famianus lib. 3. pral. 1.*

Muſcipula.

TAbellis plerumque fagineis curioſè læuigatis in capſulæ, ſeu domunculæ oblungæ modum compingitur facie quadrangula. Tabellarum

bellarum altera pauimenti loco supposita ternas suffulcit erectas in parietes,& nonnihil pronunet in gradum; altera lacunaris instar superposita modicè porrigitur in subgrundas. Ostiolum claudit cataracta siue foris pendula,quæ geminos vtrinque ferreos annulos tenuissimis è ferro clathris insertans breui lino de longiusculo vecte ceu tollenone suspenditur. Vectis hic ab ea parte,qua cataractæ adnectitur,crassior paulatim ita gracilescit, vt in mucronem desinat. In media superiore tabella defixus eminet cuneus bifurcus, qui vectem ferreo filo traiectum ideo intercipit; vt ille susque deque versatilis cataractam attollat ac deijciat. In eadem extrema tabella sub extremo vectis mucrone foramen ferream lineam transmittit. transuersæ foraminis ferreæ lineolæ ad retinaculum circumuolutam, nec non summa parte reduncam, ima hamatam; vt superior vncus extremo vecti cataractam attollenti leuiter hæreat,inferior hamus escam tenaciter teneat; quam vbi subrepens musculus auidè ac mordicus arripit, repente reducto superiore retinaculo cataractam in suam deijcit ruinam; incautæque gulæ reus popinam sibi vertit in carcerem, mox geniali ac ludibundo carnifice fele,ridiculum saltuatim supplicium luiturus.

P. Ferrarius de florum cult. l. 3. c. 3.

ARS ET PERITIA MILITARIS.

SEd vt hoc omisso ad studiorum, atque artium contentionem, reuertamur:qui potest dubitare;quin ad Consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis res militaris; quem iuris ciuilis gloria? vigilas tu de nocte,vt tuis consultoribus respondeas: ille,vt eò quò intendit maturè cum exercitu perueniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exuscitat. tu actionem instituis: ille aciem instruit. tu caues ne tui consultores,ille,ne Vrbes, aut Castra capiantur: ille tenet, & scit vt hostium copiæ, tu vt aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus:tu in regendis. Ac nimirum, dicendum est enim quod sentio, rei militaris virtus præstat cæteris omnibus. hæc nomen populo Romano, hæc huic Vrbi æternam gloriam peperit. hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. Omnes vrbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia,

ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria, latent in tutela, ac præſidio bellicæ virtutis; ſimulatque increpuit ſuſpicio tumultus; artes illicò noſtræ conticeſcunt. *Cicero in orat. pro L.Murœna.*

Nec ea tantum militiæ decora putabat, equum flectere, tela ſpargere, caſtris habendis optare campum, locorum diſtantiam, oculorum dimenſione finire, vallum iacere ſcienter, ad certum ictum deſtinato librare tormenta, opportunè vineas agere, pubem in aciem educere, inſtructa iam acie ſub ſignis habere paratum militem, ordines diſtributo committere, cæſim, punctim ferire, gladijs cominùs, eminùs iaculis rem gerere, producere, collatare, procurrere, ſubſiſtere, circuire, reſiſtere, inſtare, diſſimulare, mutare in cornu pugnam, denium laceſſere, fundere, vincere. *P.Stephon.or.2.*

Totum antiquorum apparatum bellicum, & noſtrum per comparationem leuiter inſpiciamus. Illis binæ legiones, totidem ſocij, equites mille, & octingenti iuſtum octodecim millium faciebant exercitum armatorum: qui vallum, arma, vtenſilia, cibos meſtruos, aut ſemeſtres, etiam interdum humeris ferrent; qui pari gradu procederent in itinere, qui gradum eundem æqualiter concitarent, qui cum plenis armis, & tanto cum onere decurrerent, qui ſua manu foderent, ligna cæderent, aggeres, teſtudines, turres ſtruerent, &, quod caput eſt, qui totum terrarum orbem tam exiguo numero debellarent. Nobis colluuio tyronũ, & multitudo, ſexaginta millium copias parat, eorum, qui oneri ſint, aut pompæ, qui ſarcinas illas innumerabiles, atque impedimenta nouæ militiæ cumulent, qui alterum operarum, calonum, lixarum, coctorum, gregum, atque armentorum exercitum ducant, qui ſolidos annos, & quidem plures tanquam circa Troiam ad repetendam Helenam in alicuius angulo prouinciæ ſedeant; & re infecta plerunque digrediantur. *P.Tar. Gallutius to.1.or.3.*

Diſciplina militaris.

Militem neq; à moribus, neque à fortuna probabat, ſed tantum à viribus tractabatque pari ſeueritate atq; indulgentia. non enim vbique, ac ſemper, ſed cum hoſtis in proximo eſſet, coercebat: tum maximè exactor grauiſſimus diſciplinæ; vt neq; itineris, neq; prælij tempus denun-

denunciaret: sed paratum & intentum momentis omnibus, quò vellet, subitò educeret. Quod etiam sine causa plerunque faciebat, præcipuè pluuijs & festis diebus. Ac subindè obseruandum se admouens repentè interdiù vel nocte subtrahebat: augebatque iter, vt seriùs subsequentes defatigaret. Delicta neque obseruabat omnia, neque pro modo exequebatur: sed desertorum, ac seditiosorum, & inquisitor, & punitor acerrimus, conniuebat in cæteris. Ac nonnunquam post magnam pugnam, atque victoriam, remisso officiorum munere licentiam omnem passim lasciuiendi permittebat: iactare solitus, milites suos etiam vnguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione, sed blandiori nomine commilitones appellabat: habebatque tam cultos, vt argento, & auro politis armis ornaret: simul & ad speciem, & quò tenaciores eorum in prælio essent metu damni. Diligebat quoque vsque adeò, vt audita clade Titutiana, barbam capillumque summiserit: nec antè dempserit, quam vindicasset. Quibus rebus & deuotissimos sibi & fortissimos reddidit. *Suetonius in Cæsare c. 65. & 67.*

Erant homines intonsi simplices, ipso agresti habitu aspectuque propemodùm contemnendi: sed certa animi contumacia, corporisq; duritie, & fide admodùm constanti: multoque ducum amore & patendi obsequio, optimorum militum nomine digni; eos Germanicæ militiæ more gladijs, hastisque instruxerant. Signa sequi, tympanorum certis pulsibus scienter obtemperare, conuertere dirigereque aciem, in cocleam decurrere, & denique multa arte hostem ferire, exactèque ordines seruare docuerant. Quodque magno vsui semper fuit, omnibus eorum manipulis miscuerant viros militares superioribus bellis exercitatos, ac ingenio maximè valentes, qui multitudinem regerent: & subitis casibus atque periculis se primos offerrent. *Iouius lib. 4. hist.*

Disciplina militaris soluta & exercitus contumax.

QVod si fecisset, non L. Papyrium, sed Tribunos, sed prauum populi iudicium nequicquam posteros accusaturos: cum polluta semel militari disciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribunus legati, non legatus Consulis, non Magister equitum Dictatoris pareat imperio: nemo hominum, nemo Deorum verecundi-

am

am habeat: non edicta Imperatorum, non auspicia obseruentur. sine commeatu vagi milites in pacato, in hostico errent, immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint exauctorent: infrequentia deserã: signa: neque conueniant ad edictum: nec discernant interdiu nocte, æquo iniquo loco, iussu, iniussu Imperatoris pugnent: & non signa, non ordines seruent: latrocinij modo cæca & fortuita, pro solemni & sacrata militia sit. *T. Liuius dec.1.l.8.*

Sed vbi in Africam venit, exercitus ei traditur à Sp. Albino proconsule, iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, lingua quàm manu promptior, prędator ex socijs & ipse præda hostium sine imperio, & modestia habitus. nam Albinus, Auli fratris, exercitusque clade perculsus, postquàm decreuerat non egredi prouincia, quantum temporis æstiuorum in imperio fuit, plerunque milites in statiuis castris habebat, nisi cum dolor aut pabuli egestas, locum mutare subegerat. sed neque muniebantur ea, neque more militari vigiliæ ducebãtur vti cuiq; libebat, ab signis aberat. lixæ permixti cum militibus, diù noctuque vagabantur: & palantes agros vastare, villas expugnare, pecoris, & mancipiorum prædas certatim agitare: eaque mutare cum mercatoribus vino aduectitio & alijs talibus: præterea frumentum publicè datum vendere, panem in dies mercari: postremò, quæcunque diù aut fingi queunt, ignauiæ luxuriæque probra, in illo exercitu cuncta fuere, & alia amplius. sed in ea difficultate Metellum non minus, quam in rebus hostilibus magnum & sapientem virum fuisse comperio, tanta temperantia inter ambitionem, sæuitiamque moderatum: namque edicto primùm adiumenta ignauiæ sustulisse dicitur, ne quisquam in castris panem, aut quem alium coctum cibum venderet: ne lixæ exercitum sequerentur: ne miles gregarius in castris, neue in agmine seruum, aut iumentum haberet. *Salustius de bello Iugurt.*

Deportarat Appius in Volscos exercitum, eumque sæuo imperio vexabat sed infensum iam Duci militem nec metus, nec pudor coercebat: segniter, otiosè, contumaciter omnia agere: si Consul citiùs agi vellet agmen, tardiùs, sedulò incedere: si adhortator operis adesset, omnes sua sponte motam remittere industriam: præsenti oculos, atque ora demittere, prætereuntem tacitè execrari. quid multa? productus in aciem Romanus miles turpi fuga petit castra, vixque à vallo submouet instantem

hostem:

hostem:nec ferox Appius, omni nequidquam acerbitate prompta, continere ad extremum suos potuit, quin castris exinde motis, non exauditis imperijs, turbatis ordinibus, effuso agmine, per stragem corporum, armorumque Romam euaderent. *P. Famianus lib. 2. prol. 4. ex Liuio.*

Ars Imperatoria.

SEd in ea difficultate Metellum non minùs, quàm in rebus hostilibus, magnum, & sapientem virum fuisse comperio, tanta temperantia inter ambitionem, sæuitiamque moderatum: namque edicto primùm adiumenta ignauiæ sustulisse dicitur, ne quisquam in castris panem, aut quem alium coctum cibum venderet: ne lixæ exercitum sequerentur: ne miles gregarius in castris, neue in agmine seruum, aut iumentum haberet: cæteris arte modum statuisse: præterea transuersis itineribus quotidie castra mouere: iuxta ac si hostes adessent, vallo, atq; fossa munire: vigilias crebras ponere, & eas ipse cum legatis circuire: item in agmine, in primis modò, modò in postremis, sæpè in medio adesse, ne quisquam ordine egrederetur: vt, cum signis frequentes incederent, miles cibum, & arma portaret. ita prohibendo à delictis magis, quàm vindicando, exercitum breui confirmauit. *Salustius de bello Iugur.*

Erat autem Philopæmenes, præcipuę in ducendo agmine, locisque capiendis solertiæ, atque vsus: nec belli tantùm temporibus, sed etiam in pace se ad id maximè exercuerat. Vbi iter copiam faceret: & ad difficilem transitu saltum venisset: contemplatus ab omni parte loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo: cum comites haberet; ab ijs quærebat: si hostis eo loco apparuisset: quid si à fronte, quid, si ab latere hoc, aut illo, quid, si à tergo adorıretur, capiendum consilij foret? hostes instructos recta acie posse inconditum agmen, & tantummodò aptum viæ, occurrere, quem locum ipse capturus esset, cogitando, aut quęrendo exequebatur: aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesse) vsurus: quò impedimenta, quò sarcinas, quò turbam inermem traijceret: quanto ea, aut quali præsidio custodiret: & vtrum pergere qua cepisset ire, via, an ea, qua venisset, repetere melius esset: castris quoque quem locum caperet: quantum munimento amplecteretur loci: qua opportuna aquatio, quà pabuli lignorumque copia:

esset,

esset, quà postero die castra mouenti tutum maximè iter, quæ forma agminis esset. His curis cogitationibusque ita ab ineunte ætate animum agitauerat: vt nulla ei noua in tali re cogitatio esset. *T. Liuius dec. 4. l. 5.*

Bellator.

HÆc tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparasti? cum tecum inediam, tecum ferrent sitim, cum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium puluerem, sudoremque misceres, nihil à cæteris nisi robore, ac præstantia differens, cum libero Marte nùnc cominùs tela librares, nùnc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret, laudabas quippe ferientes hortabarisque vt auderent: & audebant iam, cum spectator, moderatorque ineuntium certamina virorum arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur; ipse vibrares. Quid cum solatium fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum ante lustrasses: nec requiem corpori, nisi post omnes dare. Tribunus verò disiunctissimas terras teneris adhuc annis viri firmitate lustrasti, iam tùnc præmonente fortuna, vt diù penitusq; perdisceres, quæ mox præcipere deberes. Neq; enim prospexisse castra, breuemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, vt esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. Cognouisti per stipendia decem, mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, & diuersam aquarum, cælique temperiem, vt patrios fontes, patriumq; sidus ferre consueuisti, quoties equos, quoties emetita arma mutasti. Veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendumq; tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint, quod denique tectum magnus hospes impleueris, vt tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia ijsdem in locis monstrabantur.

Plinius in Paneg. Traiani.

Ne tùm quidem quùm in altiorem prouectus gradum, iubere tantùm & diuidere negotijs otium, & parta gloria velut reposito frui posses honore, operam remisisti: quin omnium castrensium munerum nu-

mero

meros primus aut cum primis obires, ſtare pro ſignis, excubias fortè agere, vallum ferre, locum bello antecapere, ſpeculatum egredi, caſtrametari, in prælium primus ire, prælio poſtremus excedere, dux conſilio eſſe, miles exemplo, vt iàm tum poſſet intelligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen mirum, quòd quum omnia faceres vt imperarē deberes, nihil tamen faciebas vt imperas. *Lat. Pacatus in Paneg. Theod.*

Igitur in acerrimo hoc bellatore multæ erant, vt in homine ſemper armato, litteræ, multi ſales, multæ ſuauitates. Recordari poteſtis ingenium illius acre, ſed in loco; vehemens, ſed compoſitum; docile, come, ſedatum, iucundum, horarum omnium. Nec ea tantùm militiæ decora putabat, equum flectere, tela ſpargere, caſtris habendis optare cāpum, locorum diſtantiam oculorum dimenſione finire, vallum iacere ſcienter, ad certum ictum deſtinatò liberare tormenta, opportunè vineas agere, pubem in aciem educere, inſtructa iam acie ſub ſignis habere paratum militem, ordines diſtributo committere, cæſim, punctim ferire, gladijs cominùs, eminùs iaculis rem gerere, producere collatare, procurrere, ſubſiſtere, circuire, reſiſtere, inſtare, diſſimulare, mutare in cornu pugnam, demùm laceſſere, fundere, vincere: non hæc, inquam, tantùm decora militi putabat: ſed illa multo magis, ex quibus videlicet, tamquàm ex vberibus ſeminibus, hæc ipſa militaris virtutis inſignia in Flaminio feliciùs extiterunt. *Et infra.* In conflictu ferociam, in victoria modeſtiam vſurpabat: in cognoſcendo diligentiam, in deliberando conſilium, conſtantiam in agendo. Vultus in aduerſis rebus idem, non ſecus atque in ſecundis. Eadem conſuetudò rerum: animi tenor idem, ac perpetuus ordo vitæ: curarum tantumodò vices, remiſſionumq; diuiſæ. Militum conuentibus, & litibus æſtimandis grauitatem, intentionem, ſeueritatem, ſæpiùs miſericordiam commodabat: vt officio ſatiſfeciſset; poſita poteſtatis perſona, comitatem, modeſtitm, facilitatemq; repetebat. *P. Stephonius orat. 2.*

Quantus es Henrice, cum te velut alterum Martem ex pacatæ vitæ vmbraculis in aciem, apertumque campum generoſa inuictaque fortitudo rapuit. Quantus es, quàmque formidabilis; preſto adſunt Ira, Vis, Indignatio, miniſtræ atque adiutrices furoris tui. Ira vultum fingit, vis manum roborat, furorem indignatio ſuſcitat; ardent oculi, frons capetatur, toto ex ore iuſti furoris ignes proſiliunt? Hæc eſt oris Imperatorij

 ſpecies.

species. Qualis ingressus? quacunquè ingrederis pauor, & terror præeunt, comitatur horror, strages insequitur. Quis impetus? stricto gladio hostem persequeris, hostem oculis petis, voce poscis, supercilio terres, fronte deijcis, manu prehendis, gladio conficis, equo proteris. Quis irruentem reprimat? cuneos rumpis, ordines dissipas, castra penetras, omnia ferro demetis. Cæduntur hi, sternuntur illi, mactantur alij, alij fugiunt, non pauci vociferantur: Ignosce Imperator, tibi Fortunas, tibi vitam, tibi nos, nostraque omnia addicimus, tuam misericordiam supplices, ac prostrati imploramus. Mira res, cuius multorum odia ægrè furorem commouerant, paucorum miseratio tranquillauit.

Ex Pal. Eloquen. exerc. 4. lect. 7. pun. 1.

Miles gloriosus.

Siue bellatoris magnifici, & gloriarum pleni, qui rerum quæ sunt, quæque non sunt, centones farciat, qui se hàc atque illàc quasi pompam pancraticè atque athleticè præterducat: qui se omnibus faciat ferocem, nullique nisi vulnera ac cędem debeat: qui se vrbicapum, Martis nepotem Regumque occisorem dici velit: qui machæram futura hostium strage consoletur: qui hominum animas exorbeat legiones hostiles aspectu territet, occursu fuget, spiritu difflet quasi ventus folia.

P. Famianus lib. 3. prol. 3.

ARMA ET MACHINÆ BELLICÆ.

Rmamentarium, siue instrumentum militare, & arma omnia describit P. Pontanus vol. 3. par. 2. progymn. 22.

Gladius.

Ordior autem à gladio, qui ex manubrio constat, quod capulum dicimus, quoniam ab eo gladium manu capimus; & acies ab vna parte, & altera gladij acerrima debet esse, si gladium ancipitem volumus, & mucrone terminatur. Hunc in vaginam condunt homines, &

ad

ad se defendendos distringunt, in vaginam recondentes cùm se defenderunt, vel punctim, vel cæsim vulnus aliquod intulerunt; sed mucronem conto decoratum aspice ferreo, nitenti, vel deaurato.

Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. tit. Arma.

Clypeus.

CLypeus rotundus est, & ex ære factus, totus maximo nitore splendens, & ab ora sua limbo tortili ornatus. Vmbo medius eminet acuminatus insertus claniculis, quasi emblematis. Quod auersum concauum est nonnihil, quod ansa ferrea capientes milites obijciunt, & opponunt, ad caput & corpus ab aduersariorum ictibus propulsandum.

Idem ibidem.

Hasta præfixa securi insignis vulgò Alabarda.

QVarta fermè eorum pars ingentibus securibus, quarum è summo quadrata cuspis prominebat, erat instructa; has cæsim punctimq; feriendo ambabus manibus regebant, Alabardæque eorum lingua vocabantur. *Iouius lib. 2. hist.*

Sagitta.

VIdeo sagittam longam, acuminatam illam, vncino suo ad infigendum acutam, alis ab vtraque parte constantem ad suam celeritatem significandam: crenam habet, vt neruum admittat, incisam, quæ ex arcu emissa stridore multo, multaque celeritate medium aera præteruolat. *Mel. la Cerda lo. cit.*

Funda.

CEntum funditores ab Aegio, & Patris, & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferè arenæ immixtis strata littora sunt, funda mare apertum incessentes exercebantur. itaque longiùs certiùsque, & validiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo

vſi ſunt. & eſt non ſimplicis habenæ, vt Balearica, aliarumque gentium funda, ſed triplex ſcutale crebris ſuturis durata, ne fluxa habena voluteur in iactu glans, ſed librata cum ſederit, velut neruo emiſſa excutiatur. coronas modici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traijcere, non capita ſolùm hoſtium vulnerabant, ſed quem locum deſtinaſſent oris. *T. Liuius Dec. 4. lib. 8.*

Falarica.

Falarica erat Saguntinis miſſile telum haſtili oblongo, & cæterà tereti, præterquam ad extremum, vnde ferrum extabat. id, ſicut in pilo, quadratum ſtupa circumligabant, linebantque pice. ferrum autem tres in longum habebat pedes, vt cum armis transfigere corpus poſſet. ſed id maximè etiamſi hæſiſſet in ſcuto, nec penetraſſet in corpus pauorem faciebat: quòd cum medium accenſum mitteretur, conceptumque ipſo motu multò maiorem ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumque militem ad inſequentes ictus præbebat.
T. Liuius Dec. 3. l. 1.

Bombarda, ſiue æneum tormentum.

Plurimum autem admirationis atque pauoris omnibus intulerunt tormenta curulia ſupra triginta ſex, quæ equorum iugis per æqua pariter atque iniqua loca incredibili celeritate ducebantur: maxima eorum longitudine octonum pedum, pondere verò ſex millium librarum æris, cannones apellabantur: quæ æquali tubo humani capitis magnitudine ferream pilam emittebant. Secundùm cannones erant Colubrinæ, ſex qui altera longiores, anguſtiore tamen fiſtula, pilæque minoris. Sequebantur falcones adeò certa proportione maiores ac minores, vt minimis tormentis, pilæ Medico malo perſimiles emitterentur. *Iouius lib. 2. hiſt.*

Nondùm apparuerant gentibus ijs nouę ſubtilitatis, & operis admirandi balliſtæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem ex ære fuſili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ ſingula mittunt ſpicula; ſed inexcogitata priſcis ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine

ramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos certo primum nitrati ac sulphurei pulueris modulo temperatæ, insertos dein ore patente ferreos ex arte globos, catenasque, & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus cum horrendo fragore contorquent. Eiusmodi tormenta complura Lusitanus de more disposita, & collibrata ad nauium fenestellas habebat. quare indignatione commotus, extemplò disploderent, magistris edixit. ac primò videlicet fumus ater, & fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cęlo sereno, attonitos, defixosque rei nouitate barbaros tenuere.

P. Maffeius hist. Indic. l. 1.

Quantò igitur notiores sunt proprietates, atque effectus mirabiles Bombardæ, quàm fulminis, tantò manifestior fiet vobis eloquentiæ vis, atque potestas. Conferte nunc Auditores eloquentiam cum hoc terrestri fulmine, & intelligetis nùm oratoriè an verè dixerim fulmini simillimam eloquentiam. Cum Bombarda suum fœtum extrudit, splendet flammis; cum eloquentia suum partum effundit, fulget ornamentis; ardet illa igne, feruet hæc affectibus: illa æneam pilam euomit, hæc æream orationem emittit: illa cum strepitu, hæc cum clamore: iacitur illa vi sulphurei pulueris in tormenti fundo succensi; funditur hæc vi spiritus in imo pectore calefacti. Sed quid diutiùs moror? Præstat eloquentia, præstat, Auditores, quòd Bombarda singulis iactibus vacua redditur, nec valet quidquam, nisi iterum, puluere, globis extrinsecùs assumptis compleatur: eloquentia non vna dictione orationis exinanitur, nec extraneis opibus, sed interioribus ac suis refercitur: illa globos explodendo terret animos timidorum: hæc eloquendo sæpè pectora magnanimorum: illa fundit armatos ferro milites in prælijs, hæc profligat sophistas instructos argumentis in disputationibus: illa deniquè concutit muros, & turres; hæc prosternit mentes, & animos. *P. Nigronius orat.* 4.

2 Non absimili ratione fulmen, cum è nube emicat, intra quam cogi non potest nube ipsa fracta, collisoque aere, aures fragore percellit, ædificia commouet, & quatit, quod item in bellicis machinis, æneisque tormentis, quæ fulmen ipsum aut æmulantur, aut vincunt, experimento discimus: intrusus enim sulphureus, ac nitrosus puluis in machinam, & glande obducta admoto ab ima parte extrinsecùs igni, illicò intùs accenditur, ac maius quàm centuplum spatium occupat, qui cum in arcto

fi, magna vi primò concutit machinam, tùm nō aliundè faciliorem exitum nactus, quàm vbi conclusa glans est, eam toto impetu elidit per canalis spatium, indè eadem vi forās exturbat; tùm omnia tumultu miscentur; consequitur tectorum commotio, atque concussio; quod ita fieri necesse est, cum ignis ille affatim tanta cum lucta, atque conflictu ex angustijs erumpat, aeremque repentè diuerberet, atque feriat, ipsa quoque glande, dum hunc findit obiectum, obstrepente, ac stridente.

P. Masculus de incen. Vesu. lib. 3.

Pyloclastrum siue Pettardum.

ADmoueri iubet Rhenanam ad portam æneum Pyloclastrum, Pettardum vocant, nouum per hæc loca portarum excidium. Quid illud sit, quoniam in Bonnensi aggressione videndum se primùm dedit, paucis cognoscere haud importunum habeo. Est hæc machina fusili ex ære vas, forma mortario non absimile: immò in Iuliacensi bello ad subruendam Aldendorfij portam, adhibitum esse fuisse ex aromataria officina mortarium, Tensinus talium machinator, & scriptor enarrat. Magnitudo illi varia: ea nùnc maximè probatur, quam gestare, ac pallio tegere miles non imbecillus queat, adeò cuniculos non modò sub terram fodere, sed etiam nobiscum ferre excogitauimus. In latere ansulam habet ad suspendium, & ab imo propemodùm fundo palmaris prominet ad inferendum intrò incendium canaliculus. Vbi autem inditum vasi bellicum puluerem malleo presserint, atq; ad os vsque constipauerint, summumque os stupeo obturamento, ac cerata ad extremum tela concluserint: roboreum assem latitudine vasis ampliorem, ac ferrea cruce firmatum eidem ori superaddunt, adstringuntq; eo nempè consilio, vt per illud additamentum, fracturæ plus fiat in ostio, quàm sola mortarij latitudo faceret, angustiorem videlicèt, imparemque subituris militibus apertionem. Temperatum hoc modo Pyloclastrum post terebratam; quæ impetitur, portam; terebramque ibidem claui loco relictam: ex ansula ad terebram alligata suspenditur, ore medias in fores verso, ac per sulphuratum fomitem, qui canaliculo est insertus, incenditur. Tum verò flammis, ferratoque asse in portam arietantibus ineluctabili planè vi; quantò contumaciùs obstatur, tantò impotentiùs obiectum quodcumq;

repagulum in frusta conciditur, ostiumque hiatu vastiore dispanditur. Sic vna demùm reperta est clauis, cui (quod nullis fabrum ferramentis, nullis furum effractariorum scalpris adhuc contigit) seræ, obicesque portarum omnes, adapertiles sint. *P. Pamianus dec. 2. lib. 10.*

Incendiaria Bolis.

SEd è propinquo nihil Indos æquè terrebat, atque incendiariæ bolides, quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quòd faciliùs deindè rumpatur; circundatis ansulis tribus quatuorue, sulphureo complent puluere, & osculum diligenter obturant, tùm ad eas ansulas igniti funiculi è gossipio, vel stupa alligãtur. vbi ad coniectum eius teli ventum est contorta brachijs olla repentè diffringitur; & simul arreptis è fomite adalligato fauillis, ingenti circumstantium damno, flãmas edit ineuitabiles, quod missilium genus, in prælijs duntaxat naualibus primò vsitatum; ad terrestria quoque certamina exitiabili commento deindè translatum est. Hac maximè pernicie repulsi à mœnibus Indi vlulatu cum infami trepidatione se se intra munimenta recepere. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 8.*

HOMO ARMATVS.

ARmemus militem, suisque armis muniamus, pugnaturum hodie, ac primùm thorace ferreo, vel lorica, ferreis lamellis, quasi squãmis, & annulis conferta, pectorali, humerali, & brachialibus, ac deniq; ocreis ferreis. Galeam ille ferat in capite, cono galeæ apice eminente, ornato suis cristis, plumisque versicoloribus. Ac ne qua pars corporis non tegatur, prẹmuniamus buccula, per quam respirare queat, & liberè spiritum vitalem ducere. Accingamus gladio ab vno latere, ab altero sica, & dextra gerat hastam, quam priùs, quasi lacessens, & prouocans aduersarios ad pugnandum, venustate summa vibratam, vi, & contentione brachiorum iaciat, & immittat stridentem, & aera medium magna celeritate secantem, quò feratur, quò casura sit, multi spectent, ac metuant aduersarij, vitare letalem illius ictum omni ratione conantes. *Melch. de la Cerda in Campis Eloq. vol. 1.*

At contrà cōstitue tibi ante oculos militem radiantem in armis, cristato vertice caput quatientem, flagrantibus oculis, trucem aspectu, imperatoria trutina verba librantem, grauem incessu, sustinentem ac moderantem passus, cui fulguret gladius, cui clypeus flammeum Solis orbem lacessat, qui deniquè priùs hostem expectatione, quàm aspectu feriat: priùs præsentia, quàm telo vulneret: fac igitur glorioso militi ferrum detrahatur, &c. *P. Remondus orat.* 14.

Equites cataphracti.

ERant cataphracti bis mille & quingenti, & bis totidèm leuis armaturæ equites. Illi crassiore striataque hasta, solido mucrone, clauaq; ferrea, vti nostri consueuere, vtebantur. equi eorum robore ac magnitudine præstantes, iubis auribusque delectis, quod ita decere Galli existiment, ferociores apparebant. singuli cataphracti ternos habebant equos, puerum armigerum & ministros duos, quos subsidiarios laterones appellabant. *Iouius lib.* 2. *hist.*

Cataphractum equitem contrà mente concipio, insidentem in forti ac generoso equo, cursui, pulueri, laboribusque bellicis assuefacto; cui caput, ceruices, pectus, ac cæteros artus pro phaleris graues & crassæ ferri laminæ operiant: armatum ac protectum ocreis, armillis, lorica, galea, clypeo, quæ milliès in incude percussa, millibus durata ictibus, minimè peruia iaculis telisque resistunt: hasta instructum è robore, præcinctum gladio, munitum claua: non illi aurum, non gemmæ, non plumæ: nullus nitor, nulla species, fulgor nullus, nihil ad pompam: pro his durities, asperitas, horror: omnia ferrum, chalybs, acies, & acumen. Cuius arma si fulgerent auro, si decoraretur apicibus insignibus galea, si vestis arte laborata, si phaleræ acu pictæ ferro adderentur, non dubito fore quendam numeris omnibus equitem absolutū. *P. Nigronius or.* 3.

MVNITIONES BELLICÆ, LOCA MVNITA.

Munitio ad oppugnandam Vrbem.

TOta igitur continenti propugnacula iubet excitari, aggeres extrui, vallum duci, triumque leucarum circuitu, Rupellam fossis iuxtà,

& interpositis statiunculis,ad communicationem armorum circumscribi. Sequuta est Ducis imperium celeritas operis inusitata, hic vallum ferre,ille cęmenta conuehere,lapidesque portare,palum alius defigere, alius humum egerere, cęspite moliri tectum,fingere,inducere,cumulare, exagerare; sui quisque gradus obliuisci, dignitatem labore metiri, meritum opere, maior ille prædicari qui actuosior, ille præfici qui plus aliquid perfecisset, pro se quisque demùm contendere ne illo labore certamine vinceretur. Addebas interim fatigatis alacritatem humanissime Princeps,omnium onera vultu portabas, laborem nutibus subleuabas, opus laudibus compensabas. Intereà nudata est suis arboribus, vitibus,hortis,segete, sepibus tota quæ ad Rupellam est planities, distributus in classes, & manipulos exercitus, defixa signa, obtentæ pelles, substructa longo ambitu propugnacula duodecim inter se fossis continuata; dispositæ ex interuallo, vigilibus, & excubitoribus stationes descriptione multiplici, rotundæ, quadratæ, extantes, depressæ,proiectæ, subductæ,lunatæ,cyclicæ, hemicyclicæ, triquetræ, quadrangulares, variæ: perduellis deniquè ciuitas omni à terra aditu prohibetur, cauendum est tantū, ne euadat Oceano. *P.Steph.Petiot in Paneg. Ludou.* 13.

Imminebant vrbi per gyrum duodecim horrenda propugnacula, quæ terrerent aspectu,fulminibus tererent:cernebantur tumulis impositæ longis suspectibus speculæ: ardui fossarum anfractus descensu ipsò difficiles,ascēsu insuperabiles occurrebant: videbant inclusi perduelles enormia sibi quotidie parari ergastula, stataria castra dies lætos in pellibus ducere,dispositas esse omni parte excubias:obijciebantur pro lorica castrorum munitiones lunatæ,cæmentitiæ gerræ, crudæ opere cęspitio substructiones, casæ subterraneæ, valla protuberantia: patebant liliata Galliæ signa,quæ vel suo candore perstringerent, rebellium oculos:succedebant sibi maiori portento, quàm fide continuata miracula. Præterea nulli accessus,nisi ad pugnam;nulli exitus, nisi ad exitium;nulla colloquia,nisi ad deditionem faciendam; miles vndiq;& vndiq;miles: arcem fossa, fossam vallum, vallum speculæ, speculas statio, stationem desperatio, desperationem furca vno mortis tenore, ordineque fatorū excipiebat:tenebantur deniquè fossis,aggere, vallo,ferro,cuneis,agmine, quid facerent? sed hæc tantum mali præludia. *Idem ibidem.*

Munitio

IAcienda moles erat,quæ totum Oceanum sustineret, nec ventorum quassata turbinibus,nec fluctuum assultibus verberata, nec æstus inundationibus superfusa,obrutaq;titubaret. Mare impatiens operis videbatur, nisi immensi laboris patientia victum esset, disceretq; per gradus subigi, & sævientis freti inclementia imperioso fræno coerceri. Summa erat altitudo maris, sed altiùs adhuc Regis ingenium; rapidus vortex,sed stabile ingenium,& consilium Ducis;dubij casus,sed certus & constans militis animus;varij vndequaq; metus, sed vna omniũ spes, facilius esse nostro Principi,quæ vellet efficere, quàm quæ efficeret velle,qui rerum successus sua voluntate definiens,&si maiora quàm cæteri omnes fecisset in Gallia, fecerat tamen semper minora,& minora viribus suis.Quid ? iaci cæpit illius prodigij rudimentum,qua parte fretum erat angustius, satis longo tamen interuallo ab Vrbe dissitum, ne si remotius esset architectorum laborem vinceret profunditas aluei; si vicinius,labore hostium vinceretur,& noceret propinquitas teli. Principio igitur defixæ sunt ad continendam futuram struem parte omni trabes ingentes, aliæ transuersæ, & decussatæ vt demissos lapides ingeniosis quasi brachijs amplecterentur, erectæ aliæ vt primos impetus frangerent, vndas supercilio deterrerent; quædam in quadrum ductæ, commissæq;quadrando,stabiliendoq; operi,quædam in propedem, talumq; proiectæ, vt illa machinarum decliuitate, molliq; decidu clementiùs fluctus exciperentur:ipsosq; inoffensos inoffensa molitio refunderet pelago.Ingesta subindè generis omnis saburra, maxima vis lapidũ temerè iacta in profundum,superaddita cumulo,vægrandia pondera,nondũ tamen oppleri potuit barathrum,sed dum helluatur accepta, nouis pabulis inhiat, quin ponderibus attollitur, effunditur, & amplificatur in vinculis;insaturabilis, nempè quædam est fames, inexplebilis alueus,& aluus Oceani,parte omni fauces aperit,quà pabulum obieceris,hac vorabit, & saturitate vocacitatem accendet. Quis illius intemperantiæ modus fit, & finis difficultatum ? opposita quidem fluctus luctabantur repagula,sed adhuc soluta machinatio sine compagibus erat, sine commistura,sine cæmento,suis tantùm libraea, firmataque ponderibus; hiabat male materiatus murus, aquas transmittens; conferti sine ordine

lapides

lapides cum fluctibus voluebantur, & trahebantur in præceps; temeraria demùm & indigesta illa substructio, nullo nixa fundamento, hosti risus ciebat, metum afferebat militi, animos addebat Regi, qui maluit cum natura luctari, quàm cum fortuna triumphare. Neque verò diù stetit sine nexu fabrica, sed seipsas aquæ prodiderunt, quæ dum se in rimas saxorum insinuant, & crudum parietem interluentes tentant inconditam laxare compagem, secum cœnosam vliginem conuectabant, & luto quouis glutine tenaciori congeriem aridam officiosè adstringebant: peruium murum repererant, sed aquis succedentibus limo incrustatum relinquebant: transibant fluctus nunquam redituri, & rimas implebant, qui labes facturi videbantur immanes. Quid porrò? Hactenus successerat labor, sed (vt fert natura magnorum operum) difficultas crescebat in manibus, & quæ fuerat initio maxima, maior erat in progressu: Etenim quò magis ab vtroque littore molitio recedebat, hoc gurges altior erat, & quemlibet aggerem vasta vorago sorbebat auidiùs, æstus ipse turbulentiùs agebatur, insana fluctuum volumina medio alueo atrociùs bacchabantur, nostraque repagula quasi sibilis explodebant, mugitibus indignabantur. Iam deficiebat materia, qua tàm ingens charybdis impleretur, & nisi latomiæ fuissent supra quàm credi potest vberes, & fœcundæ, periculum erat ne lapidum penuria fabrica nostra penderet, sed tàm diues vena fuit, vt ipsa saxa sub manum; ferrumque sobolescere viderentur, cæduum esse dixisses lapidum nemus, quod depastum syluesceret, grandesceret imminutum: hac tam fertili, & copiosa officina fretus maturare cœpit Imperator obsidionem aquarum, lapidicinas recentes aperiri iubet, nouas rupes exscindi, omni contentione opus vrgeri, conferri fragmina montium, syluas adhuc ingeri totas, terras vndis inferri, glebas saxis, saxa aggere, aggerem nemore, nemus scopulis, scopulos montibus aceruari: obuiam igitur materiam pro se quisque rapere, molaria pondera in mare voluere, terræ penetralibus pelagi viscera saburrare, elementum elemento confundere. Stetit illa tandem vasta, operosaque substructio, veluti porticus eminens pelago, continenti ordine fabricæ, nisi quod in medio salo apertus erat tolerabilis aditus, ne omninò maria desperarent.

P. Steph. Petiot in Paneg. *Ludou. XIII.*

VIs agnoſcerè induſtriam Imperatorum in caſtris muniendis, tria hæc mentis oculis complectere, & milites in aggerenda terra, illos in vallis defigendis, alios in aquarum receptaculis defodiendis occupatos intelliges. Aggere enim, vallo, foſſaque caſtra muniebant. Milites enim vallos, id eſt, palos circumferre ſolitos accepimus, & vbi caſtra poſituri erant, humi defigere, terramque illis aggerere, vt tuti eſſent ab hoſtium irruptione, foſſaſque in altitudinem ingentem aquarum ſæpè perducere, vt tutiores eſſent. *P. de la Cerda in Campis Eloq.*

Arx munitiſſima.

ERat communis omnium ſenſus, Rupellam temeritate, & audacia tentari poſſe; nulla arte, aut machinis capi poſſe: quæ hinc arduis quidem propugnaculis foſſa præcipiti, pendenti vallo, continuato aggere, lenta palude, molitione multiplici incluſa eſſet; illinc verò latiſſimo, altiſſimoq; freto munita, cui proiectæ turres incumberent, & obijcerentur portæ, tranſuerſis cratibus, horrenti ferro, armatis nauibus, feralibus tormentis, ineluctabili catena vallatæ: adeò multiplici carcere debuit antequam moreretur, includi rebellio! quæ ſe virtute tueri non potuit, debuit machinis, & quæſita munitione defendere.

P. Steph. Petiot in Paneg. Ludou. XIII.

Epircte in Panormitanorum finibus mons eſt, aliquot millium ambitum amplexus. Imæ radices abſciſſis præruptiſque rupibus attolluntur; mòx vbi per inacceſſas cotes mons in modicum tumorem excreuit, paulatim faciliora latera acclinat, donec ad verticem peruenias, haud modica planitie æquatum: in qua & tumulus commodè eminet, tanquā à natura productus in arcem. Illud iugum munitionibus Reges firmauerant: reliquus montis vertex iuſto oppido, ſparſiſque prætereà, & amænis ædificijs incolebatur. Quo latere ad mare mons pertinet, capax omnis nauigij portus ſeſe inter ſaxa inſinuauerat, laxo aditu, aqua præalta, & propter montis amplexum, à procellis ſecura. Huic portui oppidum tàm opportunè imminebat, vt ijs inuitis à quibus obtinebatur, nec ſubire naues poſſent, neque arcta ſemita teneri, quæ à mari du-

cebat

cebat ad iugum. Quà verò interiora insulæ mons spectat, duobus duntaxat callibus ascendi tunc poterat, ijsque pari modo impeditis.

Barclaius in Argen. lib. 2.

Area dimensa, confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantùm & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & præfectis enixè rem adiuuantibus. Triquetra, vt pote in promontorium desinens, loci est figura. iactis fundamentis ab aperto mari ad interiorem tumulum è regione oppidi murus est ductus pedum septendecim crassitudine, altus ad coronam vsque viginti. in eo tumulo rotunda, vti mos tùm erat, cespite ingesto erigitur ante omnia turris dodrantium nonaginta diametro. inde rursus ad alterum insulæ marginem continuata mænia sunt, qua rupes abscissæ portum attingunt. ibi turris altera extructa diametro dodrantium saxaginta; muris fossa circundata quoad cautes & præcipitia tulere. Inter duas turres medio fermè spatio, portam cum lorica in vrbem aperiunt. intra mænia sacellum, & præfecto præsidij militibusque tecta militariter excitant. *P. Maffeius hist. Indic. lib. 11.*

PVGNA DVORVM EXERCITVVM.

Pugna quà victus est à Cæsare Pompeius.

Sed nostri milites, dato signo, cum infestis pilis procurrissent, atque animaduertissent non concurri à Pompeianis, vsu periti, ac superioribus pugnis exercitati, sua sponte cursum represserunt, & ad medium ferè spatium constiterunt, ne, consumptis viribus appropinquarēt; paruoq; internullo temporis spatio ac rursus renouato cursu, pila miserunt, celeritèrque vt erat præceptum à Cæsare, gladios strinxerunt. Neque verò Pompeiani huic rei defuerunt. nam & tela missa exceperunt, & impetum legionum tulerunt, & ordines conseruauerunt; pilisq; missis, ad gladios redierunt. Eodem tempore equites à sinistro Pompeij cornu, vt erat imperatum, vniuersi procurrerunt: omnisque multitudo Sagittariorum se profudit: quorum impetum noster equitatus nō tulit, sed paulilùm loco motus cessit: equitesq; Pompeiani hoc acriùs instare, & se turmatim explicare, aciemque nostrā à latere aperto circure

cuire cæperunt. Quod vbi Cæsar animaduertit, quartæ aciei, quam instituerat ex cohortium numero, signum dedit. Illi celeritèr procurrerunt: infestis signis tanta vi in Pompeij equites impetum fecerunt, vt eorum nemo consisteret, omnesq; conuersi non solùm loco excederent, sed protinùs incitati fuga montes altissimos peterent. Quibus summotis, omnes Sagittarij, funditoresq; destituti inermes, sine præsidio, interfecti sunt. Eodem impetu cohortes sinistrum cornu, pugnantibus etiam tùm, ac resistentibus in acie Pompeianis, circumierunt, eosq; à tergo sunt adorti. Eodē tēpore III. aciē Cæsar, quæ quieta fuerat, & se ad id tempus loco tenuerat, procurrere iussit. Ita, cum recentes, atq; integri defessis successissent, alij autem à tergo adorirentur, sustinere Pompeiani non potuerunt, atque vniuersi terga verterunt. neque verò Cæsarem fefellit, quin ab ijs cohortibus, quæ contra equitatum in IV. acie collocatæ essent, initium victoriæ oriretur, vt ipse in cohortandis militibus pronunciauerat. ab his enim primùm equitatus est pulsus: ab ijsdem facta cædes Sagittariorum, atque funditorum: ab ijsdem acies Pompeiana à sinistra parte erat circumuenta, atque initium fugæ factum. *Cæsar de bello ciu. l. 3.*

Pugna in qua Catilina cęsus est.

POstquàm eò ventum est, vndè à Ferentiarijs prælium committi posset, maximo clamore, infestis signis concurrunt, pila omittunt, gladijs res geritur. veterani pristinæ virtutis memores comminùs acritèr instare, illi haud timidi resistunt, maxima vi certatur. Intereà Catilina cum expeditis in prima acie versari, laborantibus succurrere integros pro saucijs arcessere, omnia prouidere, multùm ipse pugnare, sæpè hostem ferire, strenui militis, & boni Imperatoris officia simùl exequebatur. Petreius, vbi videt Catilinam contra ac ratus erat magna vi contendere, cohortem prætoriam in medios hostes inducit, eosq; perturbatos, atq; alios alibi resistentes interficit, deindè vtrinquè ex lateribus cæteros aggreditur. Manlius, & Fæsulanus in primis pugnantes cadunt. Postquam fusas copias, seque cum paucis relictum videt Catilina: memor generis, atque pristinæ dignitatis suę, in confertissimos hostes incurrit, ibiq; pugnans confoditur. Sed confecto pręlio, tùm verò cerneres

res quanta audacia, quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinæ. Nam ferè, quem quisq; pugnando viuus locum cęperat, eum amissa anima corpore tegebat. *Salustius in Coniur. Catil.*

Pugna Cannensis.

CLamore sublato procursum ab auxilijs: & pugna leuibus primùm armis commissa: deindè equitum Gallorum, Hispanorumq; læuũ cornu cum dextro Romano concurrit, minimè equestris more pugnæ. Frontibus enim aduersis concurrendum erat: quià nullo circà ad euagandum relicto spatio, hinc amnis, hinc peditum acies claudebant. In directum vtrinquè nitentes stantibus, ac confertis, postremò turbatis equis vir virum amplexus detrahebat equo. Pedestre magna iàm ex parte certamen factum erat. Acriùs tamẽ, quàm diutiùs pugnatum est. Pulsique Romani equites terga vertunt. Sub equestris finem certaminis coorta est peditum pugna. Primò & viribus & animis pares constabant ordines Gallis, Hispanisque. Tandèm Romani diù, ac sæpè consilio agitabant: qua fronte, acieque densa impellerent hostium cuneum nimis tenuem, eoque parum validum, à cætera prominente acie. Impulsis deindè, ac trepidè referentibus pedem insistere: ac tenore vno per præceps pauore fugientium agmen, in mediam primùm aciem illati, postremò nullo resistente ad subsidia Afrorum peruenerunt; qui vtrinq; reductis alis constiterant. Medijque Galli, Hispaniq; steterant aliquantùm prominente acie. Qui cuneus vt pulsus æquauit frontem primùm, deindè nitendo etiam sinum in medio dedit. Afri circa iàm cornua fecerant: irruentibusque incautè in medium Romanis circundedere alas: mòx cornua extendendo, clausere & ab tergo hostes. Hinc Romani defuncti nequicquàm prælio vno, omissis Gallis, Hispanisque quorum terga ceciderant: etiam aduersus Afros integram pugnam ineunt: non tantùm eò iniquiùs, quòd inclusi aduersus circunfusos, sed etiam quòd fessi cum recentibus, ac vegetis pugnabant. Iàm & in sinistro cornu Romano, vbi sociorum equites aduersus Numidas steterant: consertum prælium erat, segne primò, & à Punica cæptum fraude. Quingenti fermè Numidæ præter consueta arma, telaque, gladios occultos sub loricis habentes, specie transfugarum cum ab suis parmas post terga

habentes

habentes adequitassent: repentè ex equis desiliunt: parmisque & iaculis ante pedes hostium proiectis, in mediam aciem accepti, ductique ad vltimos considere ab tergo iubentur. Ac dùm prælium ab omni parte conseritur, quieti manserunt. Postquàm omnium animos, oculosque occupauerat certamen: tùm arreptis scutis, quæ passim inter aceruos cæsorum corporum strata erant: versam adoriuntur Romanam aciem, tergaq; ferientes, ac poplites cædentes stragem ingentem dederunt.

T. Liuius dec. 3. lib. 2.

Pugna Alexandri cum Dario.

IAm ad teli iactum peruenerant, cum Persarum equites ferocitèr in læuum cornu hostium inuecti sunt: quippè Darius equestri prælio decernere optabat, phalangem Macedonici exercitus robur esse coniectans. iàmque etiam dextrum Alexandri cornu circuibatur. quod vbi Macedo conspexit, duabus alis equitum ad iugum montis iussis subsistere, cæteros in medium belli discrimen strenuè transfert. Subductis deindè ex acie Thessalis equitibus præfectum eorum occultè circuire tergum suorum iubet, Parmenionique coniungi, & quod is imperasset, impigrè exequi. Iàmque ipsi in medium Persarum vndiquè circumfusi egregiè se tuebantur: sed conferti, & quasi cohærentes tela vibrare non poterant. simul erant emissa, in eodem concurrentia implicabantur, leuique & vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cadebant. Ergo comminus pugnam coacti conserere, gladios impigrè stringunt. Tùm verò multum sanguinis fusum est: Duæ quippè acies ita cohærebant, vt armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent: non timido, non ignauo cessare tùm licuit: collato pede quasi singuli inter se dimicarent, in eodem vestigio stabant, donèc vincendo locum sibì facerent. Tùm demùm ergò promouebant gradum, cum hostem prostrauerant. At illos nouus excipiebat aduersarius fatigatos. nec vulnerati, vt alias solent, acie poterant excedere, cum hostis instaret à fronte, à tergo sui vrgerent. Alexander non Ducis magis quàm militis munia exequebatur, opimum decus cæso rege expetens: quippè Darius curru sublimis eminebat, & suis ad se tuendum, & hostibus ad incessendum ingens incitamentum. Ergò Frater eius Oxatres cùm Alexandrum

instare

instare ei cerneret, equites quibus præerat, ante ipsum currum regis obiecit, armis & robore corporis multùm super cæteros eminens; animo verò & pietate in paucissimis, illo vtiquè prælio clarus: alios improuidè instantes prostrauit, alios in fugam auertit. At Macedones, vt circa regem erant, mutua adhortatione firmati, cum ipso in equitum agmen irrumpunt. Tùm verò similis ruinæ strages erat. Circa currum Darij iacebant nobilissimi Duces, ante oculos Regis egregia morte defuncti, omnes in ora proni sicut dimicantes procubuerant aduerso corpore vulneribus acceptis. Inter hos Atizyes, Rheomithres, & Sataces prætor Aegypti magnorum exercituum præfecti, noscitabantur. Circa eos cumulata erat peditum equitumq; obscurior turba. Macedonum quoq; non quidem multi, sed promptissimi tamen cæsi sunt; inter quos Alexandri dextrum femur leuiter mucrone perstrictũ est. Iámq; qui Darium vehebant equi confossi hastis, & dolore efferati iugum quatere & Regem curru excutere cœperant: cùm ille veritus, ne viuus veniret in hostium potestatem, desilit & in equum qui ad hoc ipsum sequebatur imponitur, insignibus quoque imperij, ne fugam proderent, indecorè abiectis. Tùm verò cæteri dissipantur metu & quà cuique ad fugam patebat via erumpunt, arma iacentes, quæ paulò ante ad tutelam corporum sumpserant. Adeò pauor etiam auxilia formidat. *Q. Curtius lib. 3.*

Pugna Cæsaris cum Pompeij filijs.

Sed in ipso prælio, quod nemo vnquàm meminerat, quum diù pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium subitò ingens inter vtrosque silentium, quasi conuenisset. hic omnium sensus erat. Nouissimè illud inusitatum Cæsaris oculis (nefas) post quatuordecim annos, probata veteranorum manus gradum retrò dedit. Quòd & si nondùm fugerat, apparebat tamen pudore magis, quàm virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prænsare fugientes confirmare; per totum deniquè agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur & in illa perturbatione, & de extremis agitasse secum, & ita manifesto

vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinque per transuersam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuissent. Hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem, & quasi in fugientem inuectus, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. Nam hi dùm se putant vincere; fortiùs sequi; Pompeiani, dùm fugere credunt suos, fugere cæperunt.

L. Florus hist. Rom. l. 4. c. 2.

Pugna Theodosij contra rebelles.

ECcè lux tandèm, omnis campus horrebat, diuisi in cornua equites; leues ante signa velites, dispositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones, vniuersa latè quà visus agi poterat, occuparant. Nondùm se virtus experiebatur; iàm disciplina vincebat: at postquàm intra coniectum teli acies vtraque promouit. & effusis hinc indè sagittarum nimbis res venit ad capulos; milites, pristinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum deniquè memores, causam publicam manu agere: hostes, venditam operam, laceratam Italiam, spem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare, & vestigio stare, vel cadere. At vbi impulsa facies, fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire præcipites, aut gloriando fugere, & se inuicèm festinando tardare: armati, inermes, integri, saucij, primi postremique misceri, miles vrgere eminùs, cominùs gladijs, hastis, punctim, cæsim ferire: alij populi tibi imminere, alij terga configere, aut quos cursu non poterant continere, iaculis occupare, arma telaque, homines vita perempta, prona supinaque corpora passim vel in aceruo iacere. Illi inutilibus excisisque membris reliqua sui parte fugiebant: ni dolorem vulnerum sequebantur: isti mortes receptas in syluas, & flumina deferebant: illi postremum spiritum in admiratione nominis tui, & sui ducis detestatione fundebant. nullus finis cædendi insequendique, nisi substraxisset aliquandò victoribus mors hostem, & nox diem. At quan-

to meliùs manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis, petijt veniam necessitatis, & terram in osculis premens, calcanda vestigijs tuis corpora, & arma proiecit, quam tu non superbè vt victam, non iratè vt ream, non negligentèr vt parùm necessariam preteristi, sed blandè liberalitèrque tractatam iussisti esse Romanam? Iunguntur socia agmina, & sub vno capite diuersa Reipublicæ membra coalescunt: ambo pari gaudio feruntur exercitus. hic opera sua gaudet: hic venia: vterque victoria.

Lat. Pacatus in paneg. ad. Theod.

Pugna Gemblacensis in Belgio.

INdè sumpto impetu, Alexandro præeunte, tanta vi lanceas impulere in aduersum agmen, incumbente dein cum altera equitatus parte Gonzaga, recentesque, quos apud se habebat, Austriaco submittente; vt hostilis equitatus, perculsis qui in eo latere erant, non expectata impressione, equos circumagere illicò pararent: nisi Ducum adhortationibus, minisque, ac meliorum exemplo aliquantulùm restitissent. Sed pauore semel offusi, animisque iam victi, vertere demùm terga: inque pedites suos, qui ponè adstabant, præcipiti fuga incurrentes, turbatis ordinibus, obtritis eorum non paucis, omnes superuenienti hosti trucidandos deseruere. Et verò nudatas equitum præsidio legiones, (præsertim quæ in medio locatæ, suorum fugam, & hostium impetum excepere primæ) aggressi à tergo atque à lateribus Regij exercitus equites, inchoataque iàm victoria ferociùs incursantes, miserabili strage, nequidquàm restituere ordines Goignio sæpè conato, deleuere. Raò alias à paucioribus, minorique iactura plus sanguinis fusum, ac celeriùs debellatum. Raò meliùs compertum, quanta sit in equitatu vis in vtramque partem. siquidem à sexcentis equitibus (tot enim incæpere, aucti dein ad mille ac ducentos, confecere pugnam) peditum millia omninò decem partim cæsa, partim capta; ac reliquus exercitus non minor octo Bellatorum millibus, sesquihoræ spa-

tio, desideratis ex Regijs tantummodò nouem, profligatus est. Relata hostium signa quatuor & triginta; captæ campestres machinæ: currus atque impedimenta ferè omnia: ipse belli dux Goignius, ac Nobiles aliquot in potestatem venerunt.
P. Famianus dec. 1.l.9.

Pugna Lusitanorum ad Armuziam.

ARius erat Antonij Coreæ frater, ætate ferox, & celebritatis, ac nominis præter modum appetens. hic prior in hostem cum nobilibus tendit. raptim Antonius cum reliqua manu subsequitur, ac tantus fuit ardor, vt barbaros cum cæde primùm, vulneribusque intra munimenta compulerint: dein, eodem impetu illati, longè summouerint. Ita, pænè iàm concessum ab ijs de victoria videbatur; cum effuso repentè omni equitatu, Mucronius elatum successu hostem repressit; & sensim cedentem, vallo, & munitionibus pepulit; Ibi, patentiore campo affluente rursùm ex oppido multitudine, recruduit pugna; cuius, non ex numero tantùm, sed etiam ex ipso genere armorum prorsus erat iniqua conditio: cum Arabes è superiore loco prælongis triginta dodrantium hastis aduersa hostium ora crebris ictibus foderent, priusquàm ij venabulo, gladioue succedere ad vulnus inferendum possent. ac nihilò seciùs obnixi animis Lusitani perstare; ballistisque præsertim ac fistulis equitem se se audaciùs inferentem arcere. In eò tumultu dùm Arius temerè in hostium cateruas inuehitur, duabus primùm ictus sagittis, dein, aliquot acceptis vulneribus, concidit. eius cladis nuncij mærore pleni, cum ad Antonium aduolassent: Vos verò pergite, inquit ille, vt cæpistis, nam frater quidem meus, præclarè vitam in suo munere posuit. His dictis, accensi rursùs ad prælium animi: sed lassitudo, & vulnera degrauabant. Medium fermè erat diei: & feruentissimo desupèr sole, arenaque infrà æstuante, cum intoleranda siti mixtus cruore manabat ex artubus sudor. Quæ cum defatigatio simul hostem cepisset; quasi tacitis inducijs, paululùm

Iulùm vtrinquè fuit quietis ; & spacij ad saucios è prælió subtrahendos. Indè, renouato impetu Lusitani priores in pugnam redeunt; ac sublato pariter clamore Sanctum Iacobum appellant; Audijt Apostolus voces, ac suis de more propitius, repentinum hosti metum, ac trepidationem incussit. Mocrinus, inter prima signa, duobus iàm equis insidenti s fossis; dùm tertio arrepto restituere pugnam conatur; acerrimè dimicanti femur plumbea glande traijcitur. ex eo demùm ictu cum sanguinis copiam funderet fracta viri ferocia est: & elatus ex acie, præcipuis ex amicorum numero prosequentibus, cum se se desperatis rebus in latebras abdidisset intra tertium diem emoritur. Barbari, vt feminecem Regem prælio excessisse vulgatum est; armis passim proiectis momento diffugiunt. *P. Maffeius hist. Ind.l.8.*

Pugna Heluetiorum ad Nouariam.

ITaquè Heluetij ad pontem patenti via procedentes, tormentis hostium ex aduerso peti, ingruenteque per alueum & vtramque ripam procella equitum vehementèr premi cœperunt. Tùm verò Mottinus nutantem suorum aciem, quæ iam tres falcones amiserat, faucijs in medium receptis componit, & vi facta, magnoque impetu prouectos Epirotas propellit; interfectoque ibi Alexio Bosigio nobili Græco Epirotarum alæ præfecto latè profligat. Eodem quoque impetu defertur ad hostium castra, cæsisque lixis & stationis militibus perturbatis, impedimenta capit. Paulò ante quàm hæc à Mottino fierent, aliud agmen capto per adultæ segetis campos longiore itinere, paruoque ob id à tormentis accepto detrimento, in latus hostium impetum fecit. Constiterat eo loco Gallica acies tripartita: hinc Tramulius, Robertus illinc cornibus præerant; Triuultius medium agmen tuebatur; proximaque inter equitum acies Germanorum phalanx intra modicam fossam se receperat. In hanc itaquè Heluetij circumducta ad dexteram acie concitatis animis se conuerterunt, quòd victoriam sibi facilem tùm fore intelligerent, quum hostilis exercitus præcipuum robur facto cuneo perrupissent. Id Galli Duces è proximo conspicati tormenta statim in confertos dirigi, & lata strage ordines perrumpi; mòx in latus fauscen-

tis agminis equites cataphractos vehementi impetu procurrere iubenti. In eo tumultu Bernensium tribunus in aduersum os pila verberatus, & Antius Aman Zuchius pugnantes cadunt, nihil tamen horum milites, vel ducum morte, vel periculo suo, vel commilitonum horribili clade perterriti se se collectis viribus in globum e disciplina componunt, equites magna vi propellunt, & superata fossa Germanos adoriuntur. Ibi continuò cruentum & atrox prælium subortum est: nullæ tamen vtrinquè voces, sed horrendus armorum fragor, & summissi cadentium gemitus audiebantur. Intereà dùm collato pede cum Germanis res gereretur, impedimenta capta, trucidatosque castrorum custodes, atq; omnia in tergo tumultu, & cædibus compleri nunciatum est. Cuius rei fama adeò Gallorum animos turbauit, vt eò magna pars equitum ad recuperandam prædam sine imperio conuolarint. Parte quoque altera eodem penè temporis momento tertia Heluetiorum acies à fronte se se ostendit. Quæ, dum tormenta à Gallis in oppositam syluam frustra emitterentur, per obliquum sensim irrepserat inclinatis humi corporibus, & attractis per cuspides maioribus hastis, vt præteruolantes globos euitarent. Tanta fuit contemptio incidentium pilarum, & tantus incumbentium impetus, vt Galli & Cantabri pedites cadente Aloysio Beamontio ipsorum duce, & cum his cohortes duæ Ligurum & Salassorum celeritèr cæsæ fusæque sint; & capta insuper tormenta victores in fugientium terga conuerterint. Quod vbi conspexere cæteri equites, tormenta scilicet ab hostibus occupata, in quibus Galli semper plùs fiduciæ, quàm in dextris atque virtute omnibus bellis posuissent, deletos iàm propè Germanos, tentoria capta, atque hostes sternere omnia, & campo latè potiri; inter pudorem & metum terga verterunt.

Iouius hist. lib. 11.

Monomachia, siue singulare certamen.

ARmant indè iuuenem æquales; pedestre scutum capit, Hispano cingitur gladio, ad propiorem habili pugnam. Armatum, adornatumque aduersus Gallum stolidè lætum, & (quoniam id quoq; memoria dignum antiquis visum est) linguam etiam ab irrisu exertantem, producunt. Recipiunt indè se ad stationem cæteri: & duo in medio ar-

mati ſpectaculi magis more, quàm legè belli destituuntur, nequaquam viſu, ac ſpecie æſtimantibus pares. Corpus alteri magnitudine eximiũ, verſicolori veſte, pictiſque, & auro cælatis refulgens armis. Media in altero militaris ſtatura, modicaque in armis habilibus magis, quàm decoris ſpecies: non cantus, non exultatio, armorumque agitatio vana, ſed pectus animorum, iræque tacitè plenum, omnem ferociam in diſcrimen ipſum certaminis diſtulerat. Vbi conſtituere inter duas acies tot circa mortalium animis ſpe, metuque pendentibus: Gallus velut moles ſuperne imminens, proiecto læua ſcuto in aduenientis arma hoſtis, vanum cæſim cum ingenti ſonitu enſem deiecit: Romanus mucrone ſurrecto, cùm ſcuto ſcutum imum pertuliſſet, totoquè corpore interior periculo vulneris factus, inſinuaſſet ſe inter corpus, armaquè, vno, alteròque ſubindè ictu, ventrem, atq; inguina hauſit, & in ſpatium ingens ruentem porrexit hoſtem. iacentis indè corpus ab omni alia vexatione intactum vno torque ſpoliauit, quem reſperſum cruore collo circumdedit ſuo. *T. Liuius dec. 1. lib. 7.*

Transfuga Satibarzanes Barbaris præerat, qui cum pugnam ſegnẽ vtrimque æquis viribus ſtare vidiſſet, in primos ordines adequitauit, demptàque galea, inhibitis qui tela iaciebant, ſi quis viritim dimicare vellet, prouocauit ad pugnam, nudum ſe caput in certamine habiturũ. Non tulit ferociam Barbari dux exercitus Erigyus, grauis quidem ætate, ſed & animi, & corporis robore nulli iuuenum poſtferendus. Is galea dempta canitiem oſtentans; Venit, inquit, dies, quo aut victoria, aut morte honeſtiſſima, quales amicos & milites Alexander habeat, oſtendam. nec plura elocutus, equum in hoſtem agit. Crederes imperatum, vt acies vtræque tela cohiberent; protinùs certè receſſerunt dato libero ſpatio, intenti in euentum non duorum modò, ſed etiam ſuæ ſortis: quippè alienum diſcrimen ſecuturi. Prior Barbarus emiſit haſtam, quã Erigyus modica capitis declinatione vitauit. At ipſe infeſtam ſariſſam equo calcaribus concito in medio Barbari gutture ita fixit, vt per ceruicem emineret. Præcipitatus ex equo Barbarus, adhuc, tamèn repugnabat: ſed ille extractam ex vulnere haſtam rurſus in os dirigit. Satibarzanes haſtam manu complexus, quo maturiùs interiret, ictum hoſtis adiuuit: & Barbari duce amiſſo, quem magis neceſſitate, quàm ſpontè ſecuti erant, haùd immemores meritorum Alexandri, arma Erigyo tradunt. *Q. Curtius lib. 7.*

Cæterùm paria arma erant, enses vtrique. Nec dubitauerat Commindorix ipso impetu iuuenem proteri posse. Itaquè spernenti vicinior tanquàm ad facilem ruebat victoriam. Sed postquàm aduerso mucrone depulsus est ictus, quem altè parauerat, & Astioristæ gladium ægrè à iugulo remouit; tùnc verò diligentiùs in illum cæpit inspicere, & vt in iusto discrimine se tueri. Iàmque ensis vtriusque vanos in ictus bis terque ceciderat, cum tandèm Astioristes prior vulnus accepit in capite, quà in supremam frontem capillitium excurrit. Tùm verò sudore, ac cruore formosior impatientèr excanduit. Circuire, accedere, relinquere hostem, artisque, & ingenij mutatione lassare. Vrgebat nobilissimam mentem victoriæ decus, & præmium; gnarus illius mercedem certaminis Gallicum esse imperium. Sed omnium maximè pietas instabat: vt repertos parentes in dignitatem assereret. Ita hostem obsidenti tandèm dedit se fortuna. Vt apud nos, de veteri more, cæsim pugnatur, destinauerat fortè ictum in caput inimici, quem ceruicis deflexio non in totum frustrata est. Incidit enim ensis in aurem, quam cum modica genæ parte deiecit in terram. Mouit tyrannus cæsariem; horridusq; indignatione & minis infremuit. Furum pœnam ac dedecus ille casus inflixerat. Manabat & plurimus sanguis; adauxitque hoc ipsum insaniam, quod Astioristes (tanquàm hoste contempto satis iocis vacaret) dati vulneris dolorem cumulauit ludibrio. Recruduit itaquè pugna, donec visus est Astioristes indignari tanto tempore constare victoriam. Fælix ictus, & Galliæ salutaris, qui Commindorigi lacertum eripuit; Quo prolapso institit victor, reclusitque adhuc mori dubitantis vitalia.

Barclaius Argen. l. 4.

Singulare certamen quatuor iuuenum.

CONditionem non abnuit Bandinus, dixitq; ei si Martellius sibi asciceret in eam dimicationem socium, ei se parem ijsdem instructũ armis in stadium producturum; atque ita Martellius Dantem Castellionum præferocem ex tota iuuentute virum delegit, cui à Bandino oppositus est Albertinus Aldobrandus vix dùm pubescens immoderati spiritus iuuenis. Aurantius iuxta castra locum eis sub publica fide funibus circumseptum, triumque gentium præsidio vallatum certantibus

præbuit,

præbuit, quum pari numero è Germanis, Hispanisque, & Italis delecta cohortes, pugnantes simul, & spectantes ab omni iniuria defenderent. Arma fuere singulis singuli militares gladij, neque aliud tegumentum præter vnam in dextris ex lorica ferrea chirothecam. Dantes cui sorte ducta par Aldobrandus obuenerat, quamquàm circa brachij dextri neruos primo congressu graue vulnus accepisset, hostem in se insano procursu ruentem ea impauidi animi firmitate sustinuit, vt ambabus manibus gladium prætendens, in os incumbentis insereret, eumque euomentem cum sanguine animam extemplò conficeret. Contrario euentu pugnabat Bandinus, nam alternante fortuna Martellio supra oculum vulnus inflixerat, admirabiliq; iudicio, & gladiatoriæ artis peritia hostem eludens adacto supra costas gladij mucrone, victum, & deditum fateri cogeret. *Iouius lib.28.hist.*

Pugnæ genera varia. Pugna Elephantis adhibitis inter milites.

CVm anceps diù pugna esset: Annibal elephantos in primam aciem induci iussit; siquem inijcere ea res tumultum, ac pauorem posset. Et primò turbarunt signa, ordinesque, & partim conculcatis, partim dissipatis terrore, qui circa erant: nudauerant vna parte aciem, latiùsq; fuga manasset: ni C. Decimius Flauus tribunus militum signo arrepto primi hastati, manipulum eius signi se sequi iussisset. duxit vbi maximè tumultum conglobatæ belluę faciebant: pilaque in eas conijci iussit. Hęsere omnia tela haud difficilè ex propinquo in tanta corpora ictu, & tàm conferta turba. sed vt non omnes vulnerati sunt: ita in quorum tergis infixa stetere pila: vt est genus anceps: in fugam versi etiam integros auertere. Tùm iàm non vnus manipulus, sed pro se quisque miles, qui modò assequi agmen fugientium elephantorum poterat: pila conijcere. eò magis ruere in suos belluę: tantòque maiorem stragem edere, quàm inter hostes ediderant: quantò acriùs pauor consternatas agit, quàm insidentis magistri imperio reguntur. In perturbatam transcursu belluarum aciem signa inferunt Romani pedites: & haùd magno certamine dissipatos, trepidantesque auertunt. *Liuius dec.3. lib.7.*

Magnum bellnę iniecere terrorem, insolitusque stridor non equos modò, tàm pauidum ad omnia animal, sed viros quoque, ordinesque

turba-

turbauerat. Iàm fugę circumspiciebant locum paulò antè victores; cum Alexander Agrianos, & Thracas leuiter armatos, meliorem concursatione, quàm comminùs milite, emisit in belluas. Ingentem ij vim telorum iniecere, & elephantis, & regentibus eos. Phalanx quoque instare constanter territis cæpit, sed quidam auidiùs persecuti belluas in semet irritauere vulneribus. Obtriti ergò pedibus earum, cæteris vt parciùs instarent, fuere documentum. Præcipuè terribilis illa facies erat, cùm manu arma, virosque corriperent, & super se regentibus traderent. Anceps ergò pugna nùnc sequentium, nùnc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit, donèc securibus (id namque genus auxilij præparatum erat) pedes amputare cæperunt. Copidas vocabant gladios leuitèr curuatos, falcibus similes queis appetebant belluarum manus. Nec quidquam in expertum non mortis modò, sed etiam in ipsa morte noui supplicij timor omittebat. Ergò Elephanti vulneribus tandèm fatigati suos impetu sternunt: & qui rexerant eos, præcipitati in terram ab ipsis obterebātur. *Q. Curtius lib. 8.*

Pugna militis cum Elephante.

NOn videtur esse prætermittendum de virtute militis veterani V. legionis. nam cum in sinistro cornu elephantus, vulnere ictus, & dolore concitatus, in lixam inermem impetum fecisset, eumque sub pede subditum, deindè genu innixus, pondere suo proboscide erecta, vibrantique, stridore maximo premeret, atq; enecaret; miles hic non potuit pati, quin se armatum bestiæ offerret. quem postquàm elephantus ad se telo infesto venire animaduertit; relicto cadauere, militem proboscide circumdat, atque in sublimè extollit armatum. qui in eiusmodi periculo cum constanter agendum sibi videret, gladio proboscidem, quo erat circundatus, cædere, quantum viribus poterat, non destitit: quo dolore adductus elephantus, milite abiecto, maximo cum stridore, cursuque conuersus ad reliquas bestias se recepit.
A. Hirtius de bello Afric.

Pugna vnius contra multos.

VIdeo armatos nudo ferro intra limen prorumpere,ac quod vnum licuit, grauiſſimè cum Argenide exclamo. At verò Theocrine (accipe rem indignam, quæ poſteritati erepta, inter nos ſic pereat) Theocrine, inquam, noſtra ſe de thoro præcipitat, nec mitiùs quàm ſi recepto Deo fureret, inuecta eſt in latrones. Dùmque illi ad virginis inexpectatam audaciam; incerti quid aut vellet ipſa, vel poſſet, pauliſpèr obſtupeſcunt, Theocrine eum adorta qui primus intrauerat, non modò armati ſiſtit veſtigia, aut occupat ictum, ſed inuolat in enſem, ſubitòq; extorquet. Eadem celeritate, ò Rex (citiùs enim quàm hæc loquor hoſtilibus armis potita eſt) clypeum à victo detractum ſuæ læuæ inſeruit. Circumſpiciebam ego non periculi magis, quàm auxilij nouitate attonita, cum illa vnius ceruicem ita ferro præcidit, vt ad me, atque Argenidem cruor de efflante trunco pertingeret. Strenuè deindè hunc clypeo pulſatum, hunc mucrone, hunc capulo turbat. Tùm verò graſſatores, qui primùm inſolentia certaminis turbati gradum retulerant, tanquàm in iuſto diſcrimine violentiùs inſurgunt, vt neque iam puderet plures in vnam, & puellam decernere. Exſonabant anguſta in ſede arma quaſſata, ſimulq; miſerabilis clamor mulierum, (iàm hæ enim ad nos concurrerant) ſpeciem captæ vrbis maiori, quam pro loco, aut numero tumultu retulerat. Pugnabat illa, ſpolijſque animata hoſtilibus circumferebat ſimul clypeum, ſimul ferrum. Diceres hanc bellis aſſuetam, illos in gynecæo adoleuiſſe. Duo de prædonibus iàm ſtrati; totidem reliqui erant. Nemo integer à vulneribus reſtabat. Nam & in fronte Theocrines, dùm ipſa alterum petit, mucro alterius leuiter ſedit. Illicò emicuit ſanguis, & purpura per candidiſſimos vultus errante toruos oculos ſtrinxit, caputq; & arma quaſſando cum minaciter proclamaſſet (adhùc timeo, Rex) aliquid ſupra mortalem fuit. Vix ſauciam videramus; iàmq; illam, qua violata erat manum ferro deiecerat. Neque mora, auerſos prædones cum vulneribus multis inualidi fugerent, nihil noctem, nihil inſidias verita, extra triclinium ſequuta eſt.

Barclaius Arg. lib. 3.

OBSI-

OBSIDIO, OPPVGNATIO, DEFENSIO EXPVGNATIO.

PAulò ante tertiam vigiliam eſt animaduerſum, fumare aggerem, quem cuniculo hoſtes ſuccenderant. eodemq; tempore clamore ſublato duabus portis ab vtroq;latere turrium eruptio fiebat. alij faces, atque aridam materiam de muro in aggerem eminùs iaciebant; Picē, reliquaſque res, quibus ignis excitari poteſt, fundebant; vt, quò primùm curreretur, aut cui rei ferretur auxilium, vix ratio iniri poſſet. tamen, quòd inſtituto Cæſaris duæ ſemper legiones pro caſtris excubabant, duæque partitis temporibus in opere erant, celeritèr factum eſt, vt alij eruptionibus reſiſterent, alij turres reducerent, aggeremque interſcinderent, omnis verò ex caſtris multitudo ad reſtinguendum concurreret. cum in omnibus locis, conſumpta iàm reliqua parte noctis, pugnaretur, ſemperq; hoſtibus ſpes victoriæ redintegraretur, eò magis, quòd deuſtos pluteos turrium videbant, nec facilè adire apertos ad auxiliandum animaduertebant, ſemperque ipſi recentes defeſſis ſuccederent, omnemq; Galliæ ſalutem in illo veſtigio temporis poſitam arbitrarentur; accidit inſpectantibus nobis, quod, dignum memoria viſum, prætermittendum non exiſtimauimus. Quidam ante portam oppidi Gallus per manus ſeui, ac picis transditas glebas in ignem è regione turris proijciebat: ſcorpione ab latere dextro tranſiectus exanimatuſq; concidit. hunc ex proximis vnus iacentem tranſgreſſus, eodem illo munere fungebatur: eadem ratione ictu ſcorpionis exanimato altero, ſucceſſit tertius, & tertio quartus; nec ille priùs eſt à propugnatoribus vacuus relictus locus; quàm reſtincto aggere, atq; omni parte ſubmotis hoſtibus, finis eſt pugnandi factus. *Cæſar de bello Gall. l. 7.*

Hæc precatus ſuperante multitudine ab omnibus locis vrbem aggreditur, quò minor ab cuniculo ingruentis periculi ſenſus eſſet. Veientes ignari ſe iàm ab ſuis vatibus, iàm ab externis oraculis proditos, iàm in partem prædę ſuam vocatos Deos, alios votis ex vrbe ſua euocatos hoſtium templa nouaſque ſedes ſpectare, ſeque vltimum illum diem agere, nihil minùs timentes, quàm ſubrutis cuniculo mænibus arcem iàm plenam hoſtium eſſe, in muros pro ſe quiſque armati diſcurrunt; mirantes

mirantes quidnam id esset, quòd cùm tot per dies nemo se ab stationibus Romanis mouisset, tùm velut repentino ictu furore improuidi currerent ad muros. Cuniculus delectis militibus eo tempore plenus in æde Iunonis, quæ in Veientana arce erat, armatos repente edidit. & pars auersos in muris inuadunt hostes: pars claustra portarum reuellunt: pars, cum ex tectis saxa tegulæq; à mulieribus, ac seruitijs iacerentur, inferunt ignes. Clamor omnia varijs terrentium ac pauentium vocibus, misto mulierum ac puerorum ploratu complet. Momento temporis deiectis ex muro vndiquè armatis, patefactisque portis, cum alij agmine irruerent, alij desertos scanderent muros, vrbs hostibus impletur, omnibus locis pugnatur. Deindè multa iàm edita cæde senescit pugna, & Dictator per præcones edicere iubet, vt ab inermi abstineretur. Is finis sanguinis fuit, dedi indè inermes cæpti, & ad prædam miles permissu Dictatoris discurrit. quæ cum ante oculos eius aliquantum spe atque opinione maior, maiorisq; pretij rerum ferretur: dicitur manus ad cælum tollens precatus esse, vt si cui Deorum Hominumq; nimia sua fortuna, populique Romani videretur, vt eam inuidiam lenire quàm minimo suo priuato incommodo publicoque Romani Populi liceret. *Liuius dec. 1 lib. 5.*

Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari successu mortis alacres prælium auderent. & postquàm castello aut coniunctis tumulis non digrediebantur; obsidium cæpit per præsidia, quæ opportunè iàm muniebat. dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est. ùm paulatim, vt aquam pabulũq; eriperet, contrahere claustra, arctaque circundare & struebatur agger, vnde saxa, hasta, ignes propinquum iàm in hostem iacerentur. sed nihil æquè quàm sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum imbellium vno reliquo fonte vteretur. Simul æquè armenta (vt mos Barbaris) iuxtà clausa, egestate pabuli exanimari; adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Igitùr firmatæ stationes densioribus globis & ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido. modò per vastum silentium incertos obsessores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua

quisque

quisque munia seruarent immoti, telisque non in falsum iactis. Intereà barbari cateruis decurrentes, nùnc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam pontes & scalas antè fabricati inferre propugnaculis, eaque prehensare, detrahere, & aduersus resistentes cominùs niti. miles contra deturbare telis, pellere vmbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles prouoluere. nox alijs in audaciam, alijs ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulnera improuisa: suorum atque hostium ignoratio: & montis anfractu repercussæ velut à tergo voces adeò cuncta miscuerant, vt quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen peruasere hostes, nisi admodùm pauci. cæteros delecto promptissimo quoque aut saucio, appetente iàm luce trusere ad summa castelli, vbi tandèm coacta deditio, & proxima sponte inimicorum recepta. *Corn. Tacitus annal. lib. 4.*

Dirempto colloquio Aragonij indignantes, quòd oppidum muro debile, & facultatibus modicum tantæ classis vim, atq; impetum morari auderet, confestim arma expediunt. Triremium proras admouent: cohortes euectæ maioribus scaphis sub signis in proximum littus dissiliunt, atque oppidum, terra, marique vno tempore expugnare adoriuntur. Contrà oppidani mixti militibus frequentes in muro esse, egregiè omnes propugnare, in classem è propugnaculis faces, ac tela omnis generis iaculari, in subiectos qui scalis ascendere conabantur ingentia saxa prouoluere; ipsę mulieres singulari audacia in murum arma, tigna, lapides comportare, solari saucios, ac deffessos, ac demùm cuncta nullo virili officio prætermisso laborantibus subministrare: Ipse Balbus ingènio velox, & manu promptus, hùc, & illùc pugnando, atque adhortando ferebatur. Tormenta minora pro ea copia quam nactus erat, idoneis in locis, vnde hostium milites, qui descenderant, & turbæ nauales destinatò feriri possent, industriè collocabat: neque interim tormenta maiora nauibus emissa cessabant: Aragonijque admotis triremium proris certatim in terram desilire conabantur. Sed oppidani nouo astu authore Frandaia prædone insigni à quo demùm lene locus littoris cum risu nobis ostentatus est, scopulos, saxaque de industria, ad exiliendum in littore antiquitùs collocata, multo seuo consperserant; itaut milites saltu incitati, desilire properantes, labentibus ex templò vestigijs in

mare,

mare,interque eminentes petras cum summa propugnantium voluptate, & multo omnium risu præpedientibus armis laberentur. Pugnatum est continenter horis septem pari vtrinq;virtute. *Iouius lib.1.hist.*

Ergò vbi destinata oppugnationi affuit dies; primâ luce Cananoritæ terrestribus copijs magno sublato clamore, quàm tumultuosissimè vallum aggreditur, haùd dubius fore, vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Lusitani concurrerent; ita ex altera parte libero nauium accessu expositis repentè militibus, nullo propè certamine arcem in potestatem esse venturam.Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem vnde victoriæ principium putabat futurum; inde fugæ turpis initium exstitit. Quippè classiarij primò audactèr ad terram appulsi, vbi secus ac promissum fuerat,frequentes in portis valloque armatos videre; subito pauore perterriti,& missilium variæ magnitudinis nimbo disiecti, dissipatique, multis paronibus ac lembis momentò dilaceratis aut depressis, vix tentata descensione terga verterunt. ac tùm deniquè à Lusitanis ad terrestres aditus tuendos omni ex parte concursum est. Ibi atrox prælium fuit:scandentesque iàm vallum pluribus locis audacissimi quiq; Malabares comminùs trucidati; tormentis verò eminùs longè atrocior edita cædes est,indè turbati hostes: & nequicquàm increpante ignauiâ Rege ducibusque, acies vniuersa fugam arripuit. Cæsorum ea pugna hostium numerus relatus non est: magnum procul dubio fuisse constat. E Christianis (quod vix credibile videatur) planè desideratus est nemo. *P. Maffeius hist.Ind.l.3.*

Oppugnatio & expugnatio.

TVm signo dato, animatisque militibus non tàm à gloria præda ue, paruo ex oppido non magna vtriquè expectanda, quàm ab ira in præposteram confidentiam, atque à dedecore victoris exercitus, si apud Sichemium hæsisse diceretur; summa vtrinquè contentione pugnari cæptum. Dùmque hi nullo suorum iuxtà cadentium metu in muros emicant: illi ruinis superstantes, obiectu corporum morantur subeuntes;dubio parumpèr euentu concertatum est.sed qua parte curabât Hispani, amissis duobus centurionibus; tanta eos ex dedecore indignatio ac furor incessit, vt acuente vires ira, coniectis in fugam defensoribus;

bus; in oppidum penetrauerint primi. Simul alibi nòn vltra sustinentes inuadentium vim oppidani, exauditoque Vallonum ex aduerso scandentium muros rumore perculsi, defensionem vnà omnes omisere. Et oppidani quidem milites, positis armis plerique dedidere se: è præsidiarijs verò intendente se iàm nocte alij (hi fuere circiter ducenti) recepere se protinùs in arcem: alij fermè centum quinquaginta, per eas tenebras ac ruinas elapsi, in equitatum trans fluuium propterea ab Alexandro dispositum incidere; omnesque, ne vno quidem superstite, contrucidati sunt. Oppidum prædæ militum, vti hostibus minatus erat, tradidit Alexander: saluo fœminarum pudore, sacrarumque Virginum Gynecæo, præsentia sua custodito. In oppidanos veniam, aut gladium adhiberi voluit, prout ipsi cedendo, aut repugnando alterutrum eligerent. *P. Famianus dec. 1. lib. 9.*

Nunquàm ab vlla memoria, tantum tormentorum ad vnam oppugnationem collatum fuit: nam à terra quatuordecim, à mari verò centum, & quinquaginta muralibus tormentis vno vndiq; tempore murus est vehementissimè verberatus: minorum verò tanta vis fuit, vt neque prospici quicquam, neq; exaudiri facilè posset fumo scilicet in crassissimæ nebulæ morem latè diffuso, & crepitu reboatuque tormentorum cuncta quatiente. Apud Sarnensem Itali magno animo, sed irrito incæpto ad proruptum murum scalas apponere, & scandere conantes, ter à Turcis acerrimè propugnantibus insigni detrimento accepto sunt repulsi. Neque enim tantum muri dirutum fuerat, vt attingere scalæ possent, & vndiquè ab latere minoribus tormentis sternebantur, nec Turcæ è muro saxa, ignes, feruentem arenam, calcemque, & picem liquefactam prouoluere, ac infundere subeuntibus cessabant. At nauales socij feliciùs, quum Auria subeundi, & scalas afferendi, vti anteà edixerat, tuba signum dedisset, in Insulam peruaserunt, cedentibus muro Turcis metu pontium, quos sperstantibus armatis appropinquantes, continuò apprehensuros murum omninò crediderant. Primus ex naue Grimaldia imberbis Ligur genere humilis, sed eo saltu satis clarus vexillum in hostili muro defixit, proximi ei successere Hidrantino è Galeone miles, ac deinùm Lamba Genuenses, atque ità multis interfectis Insula capta, direptaque est, refugientibus infrà oppidum per ferratam portam Turcis, qui ex eo, quem diximus turrito muro, nostros præda

occupatos,

occupatos, vagantesq; sclopetis, & sagittis vulnerabant. At primis tenebris Sernẽsis suos, qui sub muro conditi, protectiq; multis horis substiterant, incolumes ad se recepit, & tota nocte laboratum est in erigendis munitionibus, quibus in oppugnando oppido ipsi milites, tormentaq; ab hostium ictibus tegerentur. Sequenti die plures Turcarum equitum manus, vt Coronęis opem ferrent, in conspectum se dederunt, namque singulos ferè proximorum oppidorum præfectos, & fama Aurianæ classis, & auditus tota Peloponeso tantus tormentorum strepitus, exciuerant. *Iouius hist. lib. 31.*

Oppugnatio irrita.

EOdem tempore apud Zamam magna vi certabatur: vbi quisq; Legatus, aut Tribunus curabat, eò acerrimè niti, neque alius in alio magis, quàm in se, spem habere, pariterq; oppidani agere, oppugnare, aut parare omnibus locis: auidiùs alteri alteros sauciare, quàm semet tegere, clamor permistus hortatione, lætitia, gemitu: itèm strepitus armorum ad Cælum ferri: tela vtrinquè volare. Sed illi, qui mænia defensabant, vbi hostes paululùm modò pugnam remiserant, intenti prælium equestre prospectabant. Ita illis studio suorum astrictis, repentè magna vi murum aggrediuntur: & iàm scalis egressi milites, propè summa cæperãt, cum oppidani concurrunt, lapides, ignem, prætereà alia tela ingerunt, nostri primò resistere: deindè vbi vnæ, atq; alteræ scalę comminutę, qui superstiterant afflicti sunt: cęteri, quoquo modo potuere, pauci integri, magna pars confecti vulneribus abeunt. deniq; vtrinquè prælium nox diremit. Metellus postquàm videt frustrà inceptum, neque oppidum capi, neque Iugurtham, nisi ex insidijs, aut suo loco pugnam facere, & iàm ęstatem exactam esse ab Zama discedit.

Salustius de bello Iugur.

Hę causę cum Fabium tenerent, Sempronius in obsedione erat: & iàm operibus oppugnabatur. Aduersus ligneam ingentem turrim admotam vrbi, aliam turrim ex ipso muro excitauit Consul Romanus aliquantò altiorem, quià muro satis per se alto subiectis validis sublicijs pro solo vsu erat. inde primùm saxis, sudibusq; & ceteris missilibus propugnatores męnia, atq; vrbem tuebantur. postremò vbi promouendo

Nn adiunctam

adiunctam muro viderunt turrim, facibus ardentibus plurimum simul ignem coniecerunt, quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri sese præcipitaret: eruptio ex oppido simul duabus portis facta stationes hostium fudit: fugauitq; in castra: vt eo die obsesso, quàm obsidenti similior esset Pænus. Ad mille quadringenti Carthaginensium cæsi: vndequadraginta viui capti: qui circa muros, & in stationibus solutè ac negligenter agentes, cum nihil minus, quàm eruptionem timuissent, ex improuiso oppressi sunt. Gracchus priùs quàm se hostes ab repentino pauore colligerent, receptui signum dedit, ac suos intra muros recepit. Postero die Annibal elatum secunda re consulẽ iusto prælio ratus certaturum, aciem inter castra atq; Vrbem instruxit. cæterùm postquàm neminem moueri ab solita custodia vrbis vidit: nec committi quicquã temerariæ spei: ad Tifata redit infecta re. *T. Liuius dec.3.lib.3.*

Alias huiusmodi descriptiones videre est apud Liuium dec. 3. lib. 1. Sagunti obsidionem & expugnationem. ibidem lib.4. Syracusarum obsidionem. eiusdem expugnationem lib. 5. expugnationem Capuæ ibid. lib. 6. vbi etiam Carthaginem nouam à Scipione captam describit. Tarenti expugnationem habes ibid. lib. 7. Ambraciam expugnatam dec. 4. lib. 8.

Apud Corn. Tacitum vide oppugnationem irritam Placentiæ lib. 2. hist. obsidionem & oppugnationẽ Capitolii lib.3. hist. Castra Romana à Batauis oppugnata lib. 4. hist. Gazam obsessam & captam describit Q. Curtius lib.4. Petram Aornin lib.8. Oxydracarum oppidum expugnatum vbi extremum vitæ periculum adiit Alexander, lib.9.

Vide obsidionem & deditionem Brixiæ apud Iouium lib. 18. hist. Corones expugnationẽ lib. 31. Guletæ arcis obsidionẽ & expugnationẽ lib. 34.

Apud P. Maffeium lib. 8. hist. Ind. arcem Ceilani frustrà oppugnatam. lib. 11. Diensis arcis irritam oppugnationem.

Apud P. Famianum oppugnationem Valencenæ dec. 1. lib. 6. obsidionem & expugnationem Sichemii lib. 9. Limburgi oppugnationem lib. 10. Traiecti ad Mosã dec.2. lib.2. Tornaci lib.4. Aldenardæ ibidẽ; Antuerpiæ toto lib. 6. Conensteni aggeris aggressionem ibidem; Grauiæ expugnationẽ lib.7. Venlonæ ibidem; Nouesii lib.8. Slusæ lib. item 8. & 9. Bonnæ lib. 10.

Oppugnatio maritima Massiliæ describitur à Cæsare lib. 2. de bello ciu. Syracusarum à Liuio dec. 3. l. 4. Tyri à Curtio lib. 4. Castronouii à Iouio lib. 37. Diensis arcis à P. Maffeio lib. 13. hist. Ind. expeditio maritima in Zelandiã & expugnatio Duuelandiæ à P. Famiano dec. 1. lib. 8. Di-

Verùm arce inexpectata fælicitate in potestatem redacta, & iàm diripientibus cuncta seruis, miles diutius contineri non potuit, quin agminatim intraret vrbem, & per cunctas regiones ad prædam discurreret Tunetanis nihil ferè hostile expectantibus, & magno eiulatu edito Muleassis fidem frustra implorantibus. Primus inhiantiũ prædæ impetus, vti inuadentium, & effringentium fores varij casus tulerunt, promiscua cæde cruentus fuit, sed Hispanis, atq; Italis in auaritiã pronioribus. Germani ab insita animi feritate Mahometano cruore sitim explere properantes, ita cadaueribus cuncta compleuerunt, vt imbellẽ omnis sexus, & ætatis turbam ad inanium Deorum templa cofugientẽ sine discrimine trucidarẽt, & pauimenta damnatis in tẽplis multo inermium sanguine inundarentur. In eo cadentium miserorum strepitu, lugente, obtestanteq; Muleasse, Cæsar sęuitię modũ imposuit, pronũciariq; iussit capitale fore si quis Tutenetanum violaret ciuem, aut in seruitutẽ adduceret. Fieri tamen nequijt, quin multi, adolescentesq; præsertim, & formosiores fœminæ ad classem raperentur, nam socij nauales fama diripiendæ vrbis exciti ad vrbem cõuolabant. Quamobrẽ Muleassi liquit, quos nouerat è manibus prędãtiũ in libertatẽ exiguo pretio vendicare, sicut vnã ex vxoribus eius, quę antea inter carissimas fuisse dicebatur, binis redẽptã aureis cõstet. Cęsar ingressus arcẽ seruos, qui clarissimo facto summæ parãdæ victoriæ occasionẽ præbuerãt, collaudauit; diuisaq; viritim certa pecunia, qua se se alerẽt, liberos fore dixit, pollicitus nauigia, & cõmeatũ, quibus in suas terras transportarẽtur. *Iouius lib. 34. hist.*

Intulerat iàm se se in vrbem Othomanicus exercitus, & suopte ingenio ferox, & victoriæ licentia, conceptaq; populationis ingenti spe furens, ac præceps, cùm ad illatam Christianę rei cladem omniũ maximã, ne quid miseriarũ deesset vltrà, Mustaphi Ducis indulgentia, subijciuntur ciuium bona militum prædæ, atq; libidini. Diripiebatur vrbs Insulæ caput, in quam Regni opes, atq; arma confluxerant: deliciarum sedes, & quondam hospitium gratiarũ, voluptaria, ac beata hominum natio, immani hostiũ truculẽtissimorũ furore, ac rabie cædebatur: fluebat per fora, ac vias cadaueribus oppletas interfectorũ sanguis: non ætati, nõ generi parcebatur: &, quod sine commiseratione dici nequit, aræ passim, ac templa, Cęlitumq; imagines indignis sanè modis polluebantur: ma-

tronæ nobiles, puellęq; ac facrę Deo Virgines è gynæceis, ac penetralibus ad omnem barbarorum libidinem fœdissimè rapiebantur: ciuium fortunæ, templorum supellex, captiuorũ corpora, sacra, profanaq; omnia, rapina, cæde, ludibrio distrahebantur, conculcabantur, violabantur. Mustaphus ad augendum ijs, qui supererant, ciuibus terrorem, circumduci per vrbem superbè iubet Danduli Prætoris caput, mòx ad Salaminæ Præfectum deportari. Ipse intereà quãtum erat tota vrbe, ac Regno gemmarum, quantum auri, argentiq; cùm cælati, tùm rudis, vestem præterea opere vario, ac signa complura; demũ pręcipuos quoq; captiuorũ, & præstantiũ forma puellarum, puerorumq; greges duabus onerarijs, ac Myoparoni imposita Selimo Imperatori Byzantium dono gloriosè mittit. *P. Famianus lib. 2. prol. 3.*

Verùm multò adhuc plura per vrbem patrauere sacrilegi prędones, aucta ex successu audacia. Raptis enim è tẽplo funalibus foras erũpunt, solemniq; & tãquàm triumphali carmine, viuant Gheusij, persistrepentes, excipiũtur ab alijs, qui iuxta templũ opperiebãtur; ex euentu eadẽ ausuri. Ergò coniuncto celeritèr agmine (nam præda inuitabat) proxima quæq; templa inuadunt, valuas subruũt, Sacra omnia disperdũt, aut abripiunt. in Religiosorũ cænobia conscendunt, in interiores ædiũ partes, in apothecas penetrant, in cibaria inuolant, vino inundantur, pecuniã, vasa, vestẽ, seù sacra, seù profana perindè auferunt: tãta super scelus impudẽtia, atq; impunitate, vt profectò haud sciã, an eorũ animos, qui hęc legent, indignatio subitura sit maior aduersum nefarios Ganeones, qui nulla Dei, hominũq; reuerentia, per ędes sacras, atq; aliena tecta debacchantes, templorũ supellectilem, Cęnobiorumq; bona pro libidine consumerẽt, asportarentq; an aduersũ ipsos Sacrorũ custodes, Religiosasq; familias, quibus inspectantibus, homines abiectissimi, pollutis omnia manibus violarint. Quare adulto iàm die, quũ viderent, nihil aduersũ se parari à Ciuitate repẽtino metu attonita, Catholicisq; ac Hæreticis ęquè latitantibus: nempè quòd illi timerent sibi ab Hæreticis, quos victores opinabantur: hi autẽ gnari referẽdam in se se inuidiam facti, Magistratuum iram, Catholicorumq; impetum vererentur: omnes verò eã vilis plebeculæ licentiã altius habere principiũ spectarent; hinc sacrilegi, effractarijq; alieno pauore securi, luce palàm redintegrant populationẽ: ad templa, ad cænobia ferociores redeũt: Sacras vestes turpificans

ipsi

ipsi animis, corporibusq; indignè, ac spurcè fędant: bibiliothecarũ libros butiro inunctos incendunt: in Diuorum Statuas armis per ludibrium indutas hastis incurrunt, ac deiectis insultant: vbiq; ceu victores capta nō minùs pietate, quàm vrbe, prædas agitant. *P. Famianus dec.* 1. *lib.* 5.

Videor mihi videre hanc vrbem, olim lucem orbis terrarum, atque omnium gentium, oppressam, atque extinctam, versantur mihi ante oculos infestæ illæ, ac funestæ faces in pulcherrimas domos, & antiquissima tecta coniectæ, fortunarum direptiones, militum concursationes, fuga puerorum, vexatio virginum: cæduntur per vias exacta senes ætate, infelicia viuentium cadauera: diuelluntur, ac distrahuntur liberi è complexu parentum: matres familias ad prædam, atq; ad libidinem abducuntur; infantium ploratu, fæminarum lamentatione, morientium gemitu, clamore barbarorum, tectorum fragore, ac strepitu concidentium, omnia personant: perstringit oculorum aciem districtorum acies gladiorum, & fulgor multa cæde rubentium. cerno animo sepultam patriam, insepulta corpora ciuium in suo cruore natantium: armis, flammis, cinere, cadaueribus, sanguine, luctu omnia complentur. nimirùm illa vrbs, quæ totius orbis terrarum erat extructa victorijs, ita corruebat, vt suis ipsa populis & exitiũ fieret, & sepulcrũ. *P. Bencius orat.* 1.

At si aperias hæc, quæ verbo vno inclusa erant, apparebunt & fusæ per domos & tecta flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fæminarumq; ploratus, & malè in illum diem seruati fato senes: tùm sacrorum profanorumque direptio, efferentium prædas repetentiumq; discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrũ est pugna inter victores. *Quintilian. Inst. or. l.* 8. *c.* 3.

INSIDIÆ, CVNICVLI.

Insidiæ.

EXcitus Romulus (neque enim dilationem pati tàm vicinum bellum poterat) exercitum educit: castra à Fidenis mille passuum locat. ibi modico præsidio relicto, egressus cum omnibus copijs, partē militum locis circa densa obsita virgulta obscuris subsidere in insidijs

 iussit.

iussit. Cum parte maiore atque omni equitatu profectus, id quod quærebat, tumultuoso, & minaci genere pugnæ obequitando, ipsis propè portis hostem exciuit. Fugæ quoque quæ simulanda erat, eadem equestris pugna causam minùs mirabilem dedit. Et cum velùt inter pugnæ fugæque consilium trepidante equitatu, pedes quoque referret gradũ, plenis repentè portis effusi hostes, impulsa Romana acie, studio instandi sequendique trahuntur ad locum insidiarum. Inde subitò exorti Romani transuersam inuadunt hostium aciem. addunt pauorem mota è castris signa eorum qui in præsidio relicti fuerant. Ita multiplici terrore perculsi Fidenates, prius penè quàm Romulus, quique cum eo equites erant, circumagerent frænis equos, terga vertunt: multòque effusiùs, quippè vera fuga, qui simulantes paulò ante secuti erant, oppidum repetebant: non tamen eripuere se hosti. Hærens in terga Romanus, prius quàm fores portarum obijcerentur velut agmine vno irrumpit.

T. Liuius dec. 1. lib. 1.

Transfugæ agrestes, & captiui quidam, pars fortè, pars consilio oblati, congruentia ad Consulem asserentes, quæ & vera erant, pecoris vim ingentem in saltum auium compulsam esse, perpulerunt vt prædatum eò expeditæ ducerentur legiones. ibi ingens hostium exercitus itinera occultus insederat: & postquàm intrasse Romanos vidit saltum, repentè exortus cum clamore, ac tumultu incautos inuadit. Et primò noua res trepidationem fecit, dùm arma capiunt, sarcinas coegerunt in medium; dein postquàm; vt quisquam liberauerat se onere, aptaueratque armis, ad signa vndiquè coibant, & notis ordinibus in veteri disciplina militiæ, iàm sine præcepto vllius sua sponte struebatur acies: Consul ad ancipitem maximè pugnã aduectus, desilijt ex quo; *Et infra.* His accensus miles, omnium immemor difficultatum vadit aduersus, imminentem hostium aciem, vbi paulum laboris fuit, dùm in aduersum cliuum erigitur agmen; cæterùm postquàm prima signa planitiem summam cæperunt, sensitque acies æquo se iàm institisse loco, versus extemplò est terror in insidiatores: easdemque latebras, quibus se paulò ante texerant, palati atque inermes fuga repetebant; sed loca difficilia hosti quæsita, ipsos tùm sua fraude impediebant.

T. Liuius dec. 1. lib. 9.

Cuniculi.

IS procul à conspectu duxerat cuniculi caput, nocte, vti fit, occultandæ fossioni delecta. Ac principio certus interualli ab eo loco ad Tungrensis portæ molem, in quam ea pernicies destinabatur; (quod facilè potuit scalæ altimetræ beneficio) direxit illùc iter, non opera tantummodò magnetis: quippè lapides qui intra terram per ea loca sæpius offenduntur, ferri aliquid admixtum habent, atque adeò magnetem aliò, quàm quò versus erat, auertunt; sed vsus regula ad libellam ac perpendiculum extra foueam ad destinatum locum directa, eademque directione in scrobis fundo paritèr adnotata. atque eius ceu fili ductû, per cæcum illud specus perpetuò tenentes cunicularij dum porrò pergunt, terram quam præfodiunt, ad foueæ ostium assiduè regerentes, structuramque sicubi opus fuerit, sustentantes, accessere ad marginem fossæ, qua præmunita moles erat. tùnc depressa scrobe infra fossæ fundum, subter eum commeantes, libellæ ac magnetis, tanquàm pixidis chartæque nauticæ beneficio, in portu deniquè, ac sub designato, quod excutiendum erat, propugnaculo cōstitere. Ibi excauatam altius cameram (furnum vocant) fulcrisque ligneis subnixam, prælongis capsis sulphureo confertis puluere oppleuerunt, aliquanto etiam pulueris conspersо solo, ac post applicitum loco funem ex gossìpio, nitro maceratū, ac puluere oblitum, cauernæ os quàm arctissimè obturarunt, præcluso omni spiramento. inde ductam humi pulueris lineam canali coopertā alicubi perforato, ne fumus ignem excæcaret; ad caput vsque cuniculi, vnde incendi mòx debuit, extenderunt. Ergò Alexander, quando in expedito rem esse nunciabatur, accersitis contra Tungrensis portæ molē centurijs aliquot Hispanorum, iubet ad cuniculi fomitem admoueri ignem: qui perpetua illa semita se se raptim euoluens, ac furno inferēs, ingenti tonitru eluctatus, rostrum molis violentè rabrupit, eu brauitq; non ita magna hominum strage, quòd pauci in ea anguli proiectura constiterant. *P. Famianus dec. 2. lib. 2.*

Quum enim Rennebergiani obsessores, præter apertas aggressiones, cuniculis actis in ipsam interdùm vrbem improuisò emergerent: ob sesliq; Regij transuersis cuniculis cuniculos hostium excipientes præsente vbique animo obuiam irent: versa sub terram pugna, illic quasi ex

condicto dimicari cœptum est. Eratque perquàm atrox pugnæ genus, intra eas angustias, ac subterraneos specus, repentè occurrere sibi milites cunicularijs immixtos, atque oblongis hastilibus, mòx comminùs gladijs, non fallente ictu inferre vulnera, & coaceruatis impedito cęcoq; in loco cadaueribus, nec fugæ spatium reperire, nec quidquam reliqui habere, præter effossa iam humo sepulturam. Quibus in congressibus nec illud omissum est, quod olim ad Ambraciam inter Ætolos ac Romanos mirè excogitatum legimus. non enim magis Ambracienses fumo ex leui pluma cuniculum opplentes, nidore fœdo Romanos expulere, quàm Germani ad cæteras artes, excitato è pestilente venenataq; materia intra eas latebras fumo, simulque obstructo cuniculorum aditu, hostem inde sæpiùs fugarunt, ac propè iàm ad desperationem potiundæ vrbis redegerunt. *P. Famianus dec.2.lib.2.*

SEDITIO ET REBELLIO.

ERupit deindè seditio, postquàm reprehendere, atque improbare tribunos ea quæ fierent, & conari obuiam ire, & propalàm abnuere furoris eorum se futuros socios, senserunt. fugatis itaq; ex principijs, ac paulò post è castris Tribunis, ad principes seditionis gregarios milites C. Albium Calenum, & C. Atrium Vmbrum delatum omnium consensu imperium est. qui nequaquàm tribunitijs contenti ornamentis, insignia etiam summi imperij, faces securesque attrectare ausi: neq; ijs venit in mentem suis tergis, suis ceruicibus virgas illas securesque imminere, quas ad metum aliorum præferrent. *T. Liuius dec.3. lib.8.*

Cæterùm vt cognitum est alios mitti domum, alios retineri, perpetuam eum regni sedem in Asia habiturum rati, vecordes & disciplinæ militaris immemores, seditiosis vocibus castra complent, Regemque ferociùs quàm alias adorti, omnes simul missionem postulare cęperũt, deformia ora cicatricibus, canitiemque capitum ostentantes. nec aut Pręfectorum castigatione, aut verecundia Regis deterriti tumultuoso clamore, & militari violentia volentem loqui inhibebant, palàm professi nusquàm indè nisi in patriam vestigium esse moturos. Tandèm silentio facto, magis quia motum esse credebant, quàm quia ipsi moueri poterant, quidnam acturus esset, expectabant. *Q. Curtius lib.10.*

Sub

Sub idem fermè tempus Viennæ militaris seditio extitit, non modò propinquitate hostium periculosa,& penè exitialis, sed disiunctione animorum, & disciplinæ conturbatione grauissima. Rochandolfus regiæ familiæ Magister, quum in aduentum Cęsaris, totque Regulorum & Legatorum hospitia præpararet, Hispanos qui in Pannonia militarant, vrbe excedere, & in proximis campis extra tendere iusserat; illi id se facturos pernegabant, nisi merita stipendia præberentur, quòd Viennensium hospitijs assueti, omni castrensi supellectile, pecuniaq; carerent. In hos Rochandolfus contumaciùs hærentes impetum fecit, excitisq; more militiæ ad arma Germanis, tormenta curulia prouexit; nec se deserunt Hispani quamquàm numero inferiores, & in oblongam regionem conglobati sensim pedes referunt, portamque occupant, quæ in castra deferebat, admissuri in auxilium Hispanos, qui dudùm ab Italia venissent, atque itèm Italos, qui vt in aliena terra viribus essent firmiores, antea cum Hispanis cohortante Vastio, priuatum fœdus inierant. Res eò perducta est, vt cum Rochandolfus vir admodùm iracundus, & ferox, armatus in equo vehementiùs vrgeret, & tormenta producerētur, contraque Hispani obuersa sclopetariorum cohorte consisterent, penè crudeli prælio certaretur: tantus erat vtrinquè furentium ardor ad conserendas manus, vt deprecantibus summis ducibus, qui aderant, non modò non parerent, sed promiscuè omnibus minarentur.

Iouius hist. lib. 30.

Enimuerò miles & à victoria, & à causa ferocior, quàm promptus antea subierat pugnæ aleam, tàm deindè mercedum pactiones implacabilis exposcebat. Ergo in centuriones insurgere, miscere manipulos, Auilæ occurrenti increpantique minacitèr obstrepere. Tùm collatis inter se capitibus tria ferè veteranorum millia nouum sibi Ducem (electum vocant) ex seditiosorum more creant: nouam ordinant ipsi Rempublicam, ac partiti inter se belli munia instructo agmine Antuerpiam petunt, melioribus nequidquàm obsistentibus: quin etiam spretis, quos re audita, cum certa stipendiorum spe obuiam miserat Requesenius. inde festis signis Antuerpiam ingrediuntur: partitique sibi ex militari designatione opulentiorum domos, Requesenio superbè denunciant, nisi ab eo stipendia illicò soluantur, se sibi suo arbitratu soluturos. Cumque promissa in certum diem adhuc differrentur, nouo furore

quasi

quasi ludificarentur, impulsi, ante curiam, vbi Electus agebat, armati conueniunt: ibi subitariam attollunt Aram, peractoque in ea sacrificio, omnes iure iurando se obstringunt, Electo se se obtemperaturos, nec quieturos ante, quàm stipendia ad assem vsque numerarentur.

P. Famianus dec. 1.*lib.*8.

Coniuratio & Proditio.

IGitur Vaccenses, quò Metellus initio Iugurtha pacificante præsidiũ imposuerat, fatigati Regis supplicijs, neque antea voluntate alienati, principes ciuitatis inter se coniurant: (nam vulgus, vti plerumq; solet & maximè Numidarum, ingenio mobili, seditiosum atq; discordiosum erat, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduersum) dein compositis inter se rebus in diem tertium constituunt, quod is festus celebratusque per omnem Africam, ludum, & lasciuiam magis quàm formidinem ostentabat. sed vbi tempus fuit, centuriones tribunosque militares, & ipsum Præfectum oppidi T. Turpilium alius alium in domos suas inuitant: eos omnes præter Turpilium inter epulas obtruncant: postea milites palantes inermes, quippè in tali die, & sine imperio aggrediuntur. idem plebs facit pars edocti ab nobilitate, alij studio talium rerum incitati, queis acta consiliumque ignorantibus, tumultus ipse, & rès nouæ satis placebant. Romani milites perculsi improuiso metu incerti ignarique quid potissimum facerent, trepidare ad arcem oppidi vbi signa & scuta erant præsidium hostium, portæ ante clausæ fugam prohibebant. ad hoc mulieres puerique pro tectis ædificiorum saxa, & alia, quæ locus præbebat, certatim mittere. ita neque caueri anceps malum, neque à fortissimis infirmissimo generi resisti posse, iuxta boni maliquè, strenui & imbecilles obtruncari. *Salustius de bello Iugurt.*

Damocles erat Argiuus, adolescens maioris animi quàm consilij: qui primò iureiurando interposito, de prɐ̨sidio expellendo cum idoneis collocutus, dùm vires adijcere coniurationi studet, incautior fidei æstimator fuit. colloquentem eum cum suis satelles à præfecto missus cum accerseret, sensit proditum consilium esse: hortatusque coniuratos qui aderant, vt potiùs quàm extorti morerentur, arma secum caperent: atq; ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans vt qui saluam rempubli-

cam

eam vellet, autorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sanè mouit quenquam, quia nihil vsquam spei propinquæ, nedùm satis firmi præsidij cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonij circumuentum cum suis interfecerunt. *T. Liuius dec. 4. lib. 4.*

TRIVMPHVS, ET TROPHÆVM.

FErebant se obuiæ tripudiantium cateruæ, cuncta cantu & crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contrà tyranno funebres nænias, & carmen exequiale dicebat: hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum: iàm quòcumque tulisses gradum, sequi, circumcursare, præcedere, vias deniquè quibus fereberis obstruere, nullus cuiquam sui, tuiue respectus blandam tibi faciebat iniuriam. quid ergo referam pro mænibus suis festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura flamines? insignes apicibus sacerdotes? quid portas virentibus sertis coronatas? quid aulæis radiantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? quid effusam in publicum turbam domorum, gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem vouentes, matres lætas, virginesque securas? Nondùm omne confeceras bellum, iàm agebas triumphum. *Lat. Pacatus in Paneg. Theod.*

Nec est quod Marcellos, Scipiones, Lucullos, Pompeios, aliosq; huiusmodi Roma mihi iactet Imperatores, qui eo sæculi more, gentium à se deuictarum nominibus sua nomina onerarunt. Isti parta victoria, rebusque pacatis, conuersas in omnium aures titulorum tubas inflabāt. auditio cogebat moras pati, dùm longo tractu insonarent Africani, Asiatici, Parthici, Germanici, atque alijs captiuis appellationibus insigniti. Terrarum orbis se se ad ambitionis cognomenta lacerabat. attamen oppidò si ad rationem facta reuocemus, posito calculo, pallescet triumphantium purpura, fides non constabit auditu. In te verò Francisce Xaueri exornando titulorum se se turba implicat, se vexat magnitudo, certamque fidem maior veritas criminatur. Te Goanum, Malacensem, Ternatensem, Comorinensem (quid minutiùs partior terras?) te Indicum ac Iaponicum, tàm diuersarum vna linguarum vox, animorumque

rumque consensus appellat. Te gentium effusæ legiones, ac ruentium populorum globi ad rectæ vitæ semitas lucem, facem ad diuinos amores, suum te solatium, delicias, perfugium, columenque concelebrant. Vndiquè repercussi montes verba multiplicant, remugit Oceanus, littora personant: vt cum parum sit quidquid de te dicitur, mutorum taciturnitas loquentium linguæ succurrat. Hic virtutibus iò triumphe canitur: illic exequiale vitijs carmen egeritur. Incertæ orientalium vrbium portæ quò feras gradum, tui desiderium exploratorem in excubijs habent. Illo post spem aduentus impatiente valuis effractis ciues erumpunt foràs, prouolant venturo, ne tardè occursent venienti. At vbi vota expectationis tua præsentia non fefellit, præcedunt, sequuntur, circumcursant, adeptoque bono, penè dicam amentes nunc proferũt, mòx referunt pedem. Sua quisque vestigia relegit, sibi obuiat, confundit errores, conturbat delicias. vaga, hærens, circumacta voluptas suo laborat in gaudio; expleri non potest, quia non posse videtur.

P. Remondus Paneg. orat. 21.

Nam primò quidem si sellam illam curulem intuearis, qua nouus hic Ductor exemplo triumphat inaudito; non auro conspicua, non ebore distincta, non singulari aliquo artificio spectabilis est, sed ea in qua nondùm quisquam positus erat, hoc est ea, quæ significaret veluti symbolo quodam abdito, ac retruso, Christum Seruatorem omnium gentium ac populorum occupasse iàm animos, quos nemo imperio simili elapsis ante temporibus occuparat. si comitatum, quis eo videatur illustrior, quis gloriosior aut esse vnquàm, aut cogitatione fingi, & comprehendi potuit? cum illos prudentissimos, clarissimosque Reipub. Christianæ Senatores haberet, eos sanctissimos viros, atque iustissimos, eos fortissimos milites, eos duces sapientissimos, quos ad omnes terrarum prouincias debellandas, quos ad nationes vniuersas populosque in suam ditionem imperiumque redigendos, cum mandatis amplissimis allegauit. si spectatorum frequentiam, & nobilitatem: ea fuit quæ non modò populis principem solis orientis vrbem, sed quæ aerem ipsum cælitibus ad spectaculum vndiquè circumfusis expleret. Nulla hic inimicorum spolia cernuntur, nulli currus vel muneribus, vel præda prouinciarum onusti, nullæ captarum vrbium, aut oppidorum imagines, nulli captiui Reges, aut populorum Principes triumphantem

Impera-

Imperatorem antecedentes: quia pompa illa non tàm verus erat triumphus, quàm veri triumphi efficta quædam species ac simulacrum. Tùm profectò cælestis hic Imperator verè triumphaturus est, cum è Caluariæ monte in patibulum elatus, nouo illo triumphali curru cęlum ipsum quasi capitolium ingredietur. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 27.*

O si mos ille vigeret adhùc, quo solemni pompa victores portabantur in vrbem, quantus foret Imperatoris nostri triumphus, quæ gentium acclamationes, quæ monumenta victoriarum! Iret ante currum depresso collo, subiectis ceruicibus, subacto vultu condemnata rebellio: currum traherent simul vincti, simul victi cum Rupellensibus Angli, frontibus famulari iugo coniunctis: succederent agmina vitiorum vno simul omnia loro deuincta, cæsaque flagello virtutum. Hic tractus sonanti compede liuor ringeret: fremeret audacia sine telo: iaceret arrogantia sine supercilio: morderet inuidia sine dente: debaccharetur impietas sine voce: mæsta hæresis sine viribus agmen clauderet. Qui plausus intereà, quæ in te laudes à circumfusis militibus conferrentur? Tu Benearnus, tu Cisalpinus, tu Transalpinus, tu Aquitanicus, tu Britannicus, tu Gallia dignor, tu patre felicior, tu Henrico Magno maior Ludouicus festis vocibus dicereris. Splendidi prætereà tituli, laureati lemnisci, sublimes imagines præferrentur. Ebore redderetur infelix Rupella pretio maiori, quàm merito: viuerent adhùc in adamante, quos in campo iugulasti, cælatura quàm vita nobiliores: topazijs & amethystis splẽdorem adderent virtutum tuarum insculpta miracula: emineret in auro sublime propugnaculum Ludouiceum: assurgerent iuxta in argento Aurelianense, Mirilliacense, cæteraque tàm nùnc pretioso, quàm antea presso molimine firmamenta; prairent de coniuratorum manibus extorta signa superbiæ: totiès victi BuKincamij simulacrum ferream domito collo catenam trahens, pedibus manibusq; reuinctis splendidum fieret pompæ ludibrium. Nectare spumaret artefactus Oceanus, vallo non iam cæspititio, sed adamantino circumclusus, lapillorum obijcibus ambrosij fluctus allideréntur, imbres gemmeos frangeret moles in auro, erudito labore sudata. Alij denique Ludouico ponerent obeliscos, vt Sesostri: alij columnas erigerent vt Traiano: tabulas illi figerent, vt Alexandro: arcus isti flecterent, vt Constantino: Pyramides quidam excitarent, vt Nino: quidam currus ingererent, vt Cæsaribus: plurimi

statuas

ſtatuas erigerent, vt victoribus innumeris. Sic Ludouice iuſtiſſime triumphares. Quamquàm vt fatear, hæc minora ſunt meritis, neque vlla reperiri poſſunt emblemata, quibus tanta maieſtas exæquetur. Non obeliſci in metam efformati; Regis gloria metas neſcit: non columnæ quæ deorſum baſi nituntur; cælo nomen illius innititur: non tabulæ quæ pigmentis collucent; virtus iſta factis non coloribus illuſtratur: non arcus qui curuantur, atque flectuntur; recta hic diſciplina militis, inflexa conſtantia ducis: non pyramides quæ puncto terminantur; Ludouici victoriæ terminos nullos agnoſcent: non currus, qui præterlabuntur; non præteribit hoc factum: non ſtatuæ demùm quæ obmuteſcunt, tanta prodigia non ſilebunt. *P. Steph. Petiot in Paneg. Ludou. XIII.*

Trophæum.

ERat hæc armata eius effigies, nudo capite, dextero brachio inermi, & in vrbem intento: pede ſtatuas ex ære duas premens, hoc eſt duos ex tribus Belgij ordinibus, Nobilitatem, Populumque. his verò geminis ſignis manus inerant plurimæ libellis, crumenis, ſecuribus, facibus armatæ: ora laruis tecta: aures & colla pendentibus grauata caliculis, manticuliſque Gheuſiorum ſupellectili. In baſi marmorea Elogium inſcriptum: Ferdinando Aluarez à Toledo Albæ Duci, Philippi Secundi Hiſpaniarum Regis apud Belgas Præfecto: Quòd extincta ſeditione, rebellibus pulſis, Religione procurata, Iuſtitia culta, prouincijs pacem firmauerit; Regis optimi miniſtro fideliſſimo poſitum.

P. Famianus dec. 1 lib. 7.

AGRICVLTVRA.

VEnio nùnc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibilitèr delector: quæ nec vlla impediuntur ſenectute, & mihi ad ſapientis vitam proximè videntur accedere; habent enim rationem cum terra, quæ nunquàm recuſat imperium, nec vnquàm ſine vſura reddit, quod accepit: ſed aliàs minore, plerumquè maiore cum fœnore. quamquàm me quidem non fructus modò, ſed etiam ipſius terræ vis, ac na-

tura

tura delectat;quæ cum gremio mollito ac subacto sparsum semen excepit, primùm id occatum cohibet, ex quo occatio quæ hoc efficit, nominata est; deindè tepefactum vapore, & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris stirpium sensim adolescit,culmoq;erecta geniculato,vaginis iàm quasi pubescens includitur:è quibus cum emersit, fundit frugem spicæ, ordine structam, & contra auium minorū morsus munitur vallo aristarū. *Cicero in Catone maiore.*

Atque hoc illud est,quod agrorum cultores iaciendis seminibus meditantur primùm, vt soli naturam liquidò teneant, non secùs ac suam; diligenterque disquirant, pingue ne sit an macrum, spissumne an verò dissolutum,calculosum, cinericium, glareosum. neque enim omnis fert omnia tellus,& suum est vt hominibus sic etiam agris ingenium:vsuque frequentèr venit,vt campus, qui nimium diù multùmq; ligonibus exercetur, aratro proscinditur, iteratur, tertiatur, ad extremum quod idoneus frumentationi non est, consenescat miserè, ac nullo fructu fatigetur: & sementem, quam ingenti suo,& agricolarum labore susceperat, non modò non comprehendat, non animet,non promittat: sed vim atterat, extinguatq; gignendi, & tanquàm nutrix aliena fouendo nocet. *P. Vinc. Guinisius alloc.4.*

Agri cultor ineptus.

HOmo ex vltima barbaria, ruris colendi insolens, cum in terras cultiores humanioris vitæ cupidine commigrasset:fundum mercatus est oleo atq; vino constitutum: qui nihil admodùm super vite aut arbore colenda sciret; videt fortè vicinum rubos latè atque al è obortos excidentem, fraxinos ad summum propè verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas reuellentem, stolones in pomis aut in oleis proceros amputantem: acceditq; propè, & cur tantam ligni atque frondium cædem faceret, percontatus est. vicinus ita respondit: vt ager,inquit, mundus purusque fiat, eiusque arbor atque vitis fæcundior. discedit ille à vicino gratias agens, & lætus, tanquàm adeptus rei rusticæ disciplinam. tùm falcem ac securim capit: atque ibi homo miser, & imperitus vites suas sibi omnes, atque oleas detruncat,comasq; arborum lætissimas, vberrimosque vitium palmites

decidit,

decidit,& fruceta, atque virgulta simul omnia pomis, frugibusq; gignendis felicia cum sentibus & rubis purificandi agri gratia conuellit, mala mercede doctus audaciam, fiduciamque peccandi imitatione falsa eruditus. *A. Gellius Noct. Att. l.19.c.12.*

Arandi ratio descr. à Plinio l.18. nat.hist.c.19.

Arborum culturam Vide apud Plin. l.17.

Hortorum culturam apud P. Ferrarium in flora.

PERSONÆ, ET ACTIONES SACRÆ.

Sacerdos Hebræorum.

TEnetis haud dubè memoria, quot quibusque distingueretur coloribus Pontificis Maximi multiplex illa vestis apud Hebræos, fuerunt nimirùm quemadmodùm accepimus omnino quatuor: byssinus, purpureus, hyacinthinus, coccinus; quos symbola quædam, & rerum argumenta pulcherrimarum fecere sapientissimi nostræ Religionis interpretes. byssino quippe terram, vbi gignitur; purpureo mare vbi legitur ex cochleolis; hyacinthino aerem qui cæruleus est; coccino ignem & ætherem propter similitudinem significari voluerunt. Atque vt intelligeremus nullum hic esse commentum, id prætereà confirmarunt: hyacinthinam vestem à capite ad talos vsque demissam ac fluentem fuisse, propterea quod aer à cælo est ad terram vsque perpetuo ductu diffusus: eidem velut appendiculas & fimbrias accessisse mala illa punica, & ex ære tintinnabula, quæ fulgura tonitrusque aeris, quæ concentum & harmoniam elementorum omnium demonstrarent. colores illos quatuor interiectos, & distinctos auro fuisse singulos, quia vitalis calor & diuini sensus prouidentia peruagatur & permeat vniuersa. Vesti, quæ tegeret humeros, impositos fuisse lapides magni pretij duos: vt dimidiatas illas cæli partes, quas Græci vocant hemisphæria præseferrent. dispositam in medio byssinam, quia terra intermedia est, & rerum elementis omnibus circumuallatur. zonam deniquè additam esse, quæ sacerdotis pectus, & byssinam ipsam coerceret, vt Oceanus exprimeretur, quo terra tota veluti fluenti quodam baltheo tàm multis insulis scopulisq; baccato perfunditur. *P. Tarq. Gallutius to.2.or.1.*

Sacerdos

QVanta est Deus bone, quàm stupenda, quàm penè incredibilis Sacerdotum potestas! quæ non vno contenta munere, duas easque omnium amplissimas diuinæ virtutis dotes amplexa est, Eucharistiæ consecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego iàm miser ad vnam Mosis virgã, modò cruentos amnes fluxisse, modò discessisse maria, modò in se resoluta coaluisse, modò largas aquarum venas è saxis exiluisse. Hæc Sacerdotis potestate superata videmus. Verba quippè sacrosancta cum pronunciat, continuò aut fit sanguis Christi; aut cum inhibet, peccatorum pelagus exarescit, aut cum retinet, insanæ veluti fluctuum attolluntur moles; aut cum saxo & adamante duriora ferit pectora, lachymarum copiosum imbrem elicit, perennesq; diuinæ gratiæ riui in animos influunt. Proh fidem numinis! quales & quantas oportet esse manus istas, quàm præclaras, quàm innocentes, quàm pudicas, quàm venerabiles, quæ Deum cælitùs excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant. Quid de reliqua potestate licet mihi dicere? mihi verò licet quod est liberè pronunciare. Hæc, Sacerdotes, vestris genibus terrarum Principes aduoluit: hæc miserorum catenas dissoluit: hæc inferorum vectes & repagula diffringit: hæc veterem draconem cruoris humani siti rabidum conterit: hæc æstus & flammas extinguit: hæc os putei furialis occludit: hæc cæli fores aperit: hæc ad omnipotentis Dei mortales contuberniũ introducit. *P. Causinus de Eloq. l.* 14. *c.* 12.

Sacræ preces & supplicationes.

QVotiès è somno vigilantibus excitata curis, seminuda membra abijciebat humi, gemensq; grauitèr cum fletu, & lacrymis, magno animi dolore atq; sensu, misericordiam & auxilium diuinum implorabat? quotiès erecto vultu tendebat in cælum supplices manus? quoties rursus ad pedes imaginis Christi suffixi cruci iacebat sine mẽte atq; sensu? quotiès se ipsa, quotiès suos, quotiès Lusitaniæ regnũ, quotiès Regis animam verberans pugnis senile pectus, atq; eiulans, Creatori & parenti Deo commendabat? quotiès legendo, quotiès precando somnum vrgentem repellebat, donèc defatigata labore membra, etiam in-

uito animo multumq; reluctante, ipsa sponte sua collapsa quiescerent? quotiès verò post diuturnũ eiulatum, & mæstissimas querimonias, exultare sibi videbatur inter choros Angelorũ, & incredibili voluptate perfusa, & diuina suauitate liquescens tacita clam ibat: Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorũ. *P. Perpinianus or. 2. de S. Elisab.*

Perpetuam quæsò consuetudinem illius, & in orando Deo contentionem mentis assiduam recordamini. quantum illi cum Deo, quàm intimæ necessitudinis vsum intercessisse dixerim, cui nihil esset acerbius, quàm ad humanas nõ dico voluptates, sed necessitates à diuinarũ rerũ cogitationibus auocari! Satis constat Agnetem, vt diuini congressus iucunditate, qui saluberrimus est pastus animorum, in quam longissimũ tempus extracto cum Deo sermone, frueretur; omnem penitùs abiecisse mollitiem, & ab indulgentia corporis longissimè recessisse. *Et infra.* Hæc inter quotiès illi nox, cum orare mane cœpisset; quotiès lux, cum cœpisset vesperi, sensum integerrimæ dulcedinis interpellabat! quotiès abalienatam à corporis sensibus tantus amoris æstus absorbebat, vt animi celeritatem in cælum emicantis ex humo sublata corporis moles in sublime sequeretur! quotiès accensum Virginis pectus tantis colliquescebat gaudijs vberrimæ, liquidissimæq; voluptatis, vt satis intelligi posset nihil illi neque præsentius, neque iucundius esse quàm Deum. *P. Stephonius or. 1. de B. Agn.*

Supplicatio publica.

NAmque agri Piceni nulla vrbs, oppidum, pagus, vicus est, quin quotannis cateruatim, populatimq; Lauretanam Virginẽ interuisat. Præeunt Sodalitates suis quæq; insignibus vexillisq; distinctæ. plerisq; enim præter Christi crucifixi effigiem, Deiparæ, aliorumq; Diuorũ imagines pulcherrimè pictas præferunt. Agmina claudunt Sodalitatũ Moderatores, Sacerdotesq; cum sua cuiusq; agminis symphonia. sequũtur dona, argenteę coronę, calices, cerei nummis obsiti, preciosæ vestes, vrbium, oppidorumue argentea simulacra, votiuæ tabellæ, diuinorũ beneficiorum B. Maria deprecantè partorum indices. Interponuntur sępe Angelorum, sæpè sacrorum vatum Sibyllarumq; de B. Virgine vaticinãtium, aliæq; personæ habitu vestis insignes. Sæpè etiam excipit incondita,

ta, & promiſcua cuiuſq; populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuiſq; per interualla inuicem canunt. Simùl ac verò Ædes Lauretana in conſpectum ſe dedit (ea quia in edito colle ſita eſt procul conſpicitur) extemplò vniuerſi proſternunt corpora, & obortis præ gaudio lacrymis Deiparã conſalutãt. indè in ordines abeunt, inſtructiſq; agminibus procedentes canunt litanias hymnoſq; nec deſunt qui exuti properè veſtibus, paratos ad id ſaccos induant, comiteſq; ſubſequantur nuda ſibi terga cædentes. Ad Laureti portam peregrinis ſodalitatibus Lauretani Sacerdotes linteati procedunt obuiam, eaſq; in templum deducũt cum egregia ſymphonia, feſtoq; campanarum, ac tubarum ſono.

P. Turſellinus hiſt. laur. lib. 5. c. vlt.

ECCLESIA CATHOLICA.

Etiamne parum maieſtatis habere videtur Eccleſia ſanctiſſimo Domini cruore fundata, & ad hanc vſq; diem locupletiſſima ornamentorum omnium acceſſione propagata? At quibus initijs ad hanc gloriã effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis cõtemptius: opulentia copioſi? quid nudum magis aut deſtitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius. idm tamen illi è fluuiorum ripis & piſcatu recentes, calloſis ex diurno labore manibus, longa macie torridi, & omnis conciliatriculæ illius vrbanitatis expertes, ruſtici è tugurijs & mapalibus educti, triumphos Regum meditãtur, partiuntur inter ſe orbem terrarum, victorias & ſpolia definiunt per abrupta montium, & diſiunctiſſima quæq; regionum, igneis veluti quadrigis euecti volitant, feruntur penè extra ſolem & ſidera, per ſqualentes arenarum tractus, per toſtas vehementiſſimo ſolis appulſu regiones, per æterno frigore rigentes plagas, in quibus nullum humani cultus veſtigium. Perueniunt deindè ad numeroſiſſimas gentes, pugnant nudi, laceri, inermes, contra Reges, Satrapas, Præſides, iuriſperitos, fluentis in ſuos humeros totius mundi aciem excipiunt, perſuadent impijs religionem, auariſſimis paupertatem, omni libidine inquinatiſſimis caſtimoniam, & quod ſtuporis plenum eſt, contritis Dæmonũ ſimulacris, templiſq; falſorum numinum exciſis, cruciarij vexilla in clariſſima luce terrarũ defigunt: fulgurent deindè mucrones in iugulum exerti, tonent minæ, ruant qua parte volent

armorum fulmina, præſto ſunt qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo.

P. Cauſinus de Eloq. l. 14. c. 10.

At noſter Auctor Chriſtus, idem homo, Deus idem, cum depreſſo cælo delapſus ad terras, nobis aperuit immortalitatem ſuam, ciuitatem dignam tanto Deo, dignam tanta felicitate conſtituit in æterna ſuæ virtutis firmitate ſtabilitam ſic, vt neque ſanctitatem à veritate ſeiunxerit, nec veritatem diſtraxerit à ſanctitate. Huius imperij domicilium ſi quærimus, mundum omnem eſſe reperiemus: ſi dominatorem, Deum: ſi firmamentum, veritatem: ſi diuturnitatem ſuperiorum quidem temporum, ætatem mundo parem: conſequentium verò, mundo longiorē æternitatem: ſi gloriam, amplitudinem virtutis omnis: ſi ſpeciem, ſanctitatem: ſi vim auctoritatis, quicquid licet: ſi licentiæ facultatem, quicqu d ſanctè libet: ſi opes, communionem ſacrorum: ſi vires, præſentiam amici Numinis: ſi moderationem, decori modum: ſi ſocietatem, cæleſte commercium: ſi functiones munerum, in omnes vitæ partes intentum Iuſtitiæ ſumma cum dignitate dominatum. At cedo ſummam. Mutuam officiorum fidem, conſpirationem animorum, ſententiarum conſenſionem, publicæ ſapientiæ fructum, rerum humanarum diuinarumque ſocietatem, vitalem in medio poſitæ Diuinitatis vbertatem, vnico verbo, voluntariam duplicis in Deum, & homines beneuolentiæ neceſſitatem & vim. At quo conſilio, Deus immortalis, ad hanc vitæ conſuetudinem inſtituti ſumus? nēpè præclaro, nempè diuino, vt ſacroſancto hoc beneuolentiæ fœdere coniūcti nihil inter nos cauſæ reſidere pateremur, quin idem ſentiremus, omnes vellemus idē, quod ipſe vellet & ſentiret Deus. Vt ſummi magiſtri monitis & exemplis ad indolem priſtinæ gratiæ refecti, quoad eſſemus in terris, prægustare poſſemus vitæ beatæ ſuauitatem ex his quaſi venis communium ſacrorum: quàm deindè repoſitis ad immortalitatem corporibus, illati cælo, multis atque adeò infinitis partibus copioſius ex ipſo bonorum omnium capite, quàm longè patet æternitas duceremus. Sit igitur hoc poſitum, vnıuſque domus vnum ſit fundamentum, vna Veritas: domeſticū inſtrumentū infinita Chriſti beneficētia: lumen & ornamentum Deus. Detur vnius Patris vnam eſſe familiam, vniuſque familiæ ſit color vnus indolis vnius hauſtus ex Deo.

concedatur

concedatur huiusce familiæ, tamquàm ex membris, multis hominibus vnum constare corpus, eiusque corporis eundem esse spiritum, eundéq; sensum, sed functiones munerum, & officia partium diuersa: sicut eius caput aurum Christus sit, quemadmodùm Christi Deus. Non negetur ex multis ordinibus vnam confici ciuitatem, illiusq; custos æternus idē sit, qui princeps, idem opifex, qui descriptor, idem dominus, qui dominator hominum optimus Christus Deus. Huius porrò ciuitatis arcem augustissimam, infinitum Christi principatum esse fateamur: licæum doctrinæ, verissimam Christi vocem: consilij Senatum, diuinam Christi Sapientiam: templum æternum Christi Sacerdotium: perfugium asyli, duplicis naturæ in Christo coniunctionem: summum ipsum Sacerdotem, ipsum victimam, ipsum expiationem, eundem ipsum qui Dei legatus & filius, qui parens hominum & conseruator, qui virtutis author & veritatis interpres, qui sempiterni fœderis & causa fuit & copula. *P. Stephonius Prosa 5.*

HÆRESIS.

TAceo cæteros, qui iàm olim dùm veræ pietatis studium contemnunt, cuiusdam scientiæ puerilis opinione cæci, statum reipublicæ Christianæ vehementèr perturbarunt. Istos ipsos, ne nimis antiquā repetamus, sacrorum, ac religionum hostes infestissimos, qui nostra ferè memoria in Germania extiterunt, recordamini, qui cum tantam sibi diuinarum litterarum scientiam adepti esse videantur, tantam rerum humanarum cognitionem, tantam occultissimorum mysteriorum notitiam, vt non solùm eorum hominum, qui nùnc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam se sapientia superasse arbitrentur, euertunt omnem morum sanctiorem disciplinam, labefactant non doctissimorum hominum modò sententias, quorum, & litteræ quondàm, & religio plurimùm enituit; verùm ipsius etiam Ecclesiæ vniuersæ sanctissima decreta, sacra profana omnia habent promiscua, se tandèm primos rectè ac perfectè libros sacros intellexisse, & eorum abditissimas sententias peruidisse credunt, cæteros fuisse plerùmque grauitèr allucinatos: nullius neque hominis, neque consilij, tàm acre vnquàm extitisse iudicium, vt cum suo debeat vlla ex parte comparari: ita ha-

rum furiarum & pestium humani generis amentia atque scelere, tan-tam fecit Ecclesia Christi iacturam, quantam vix multis ætatibus complurium pietas singularis, cum admirabili quodam doctrinæ genere coniuncta resarcire queat. *P. Perpinianus orat. 3.*

Mitto quòd verbum istud, vt ipsi vocant, diuinum; vt ego sentio, commentitium; contemptum ordinum religiosorum parit; quòd omnem obedientiam tollit, quæ principibus Ecclesiæ debetur; quòd maledicendi licentiam immoderatam affert, & intempestiuam atque importunã loquacitatem; vt qui sectam istorum persequuntur, publicè, priuatim in concionibus, in vicis, in plateis, in tabernis diuersorijs, in circulis, in conuiuijs omne acerbitatis suæ virus in eos effundant, quos obseruare, & colere debuerunt; & in medijs etiam poculis impia Euangelij noui mysteria impuris sermonibus eructent. Hæc, & alia prætereo, quæ, si quis colligere velit, ac secum ipse cogitare tacitus, facilè adducetur, vt credat, iniuriam Deo facere, qui dicat, in istis hominibus quidquam spiritus diuini residere. *P. Perpinianus or. 11.*

Hæresis mala.

Recordamini quod sine lacrymis recordari non possumus acerbissimum illud totius Germaniæ vulnus: quo miserè ab infami desertore nobilissima prouincia confecta, rectum salutis iter, à quo semèl aberrauit, inuenire vix potest. Illud ego loquor vulnus, quod non plurimis ante annis Martinus Luterus fœdissimi busti cadauer extremum Christianæ Reipublicæ grauitèr imposuit, cum noua prosemmata superstitione ab auita, castaq; pietate plurimorum iudicia voluntatesque distraxit cum nouam in longinqua prouincia diuini cultus formam, & rationem instituit, Romani Pontificis autoritate non eleuanda solum, verùm etiam conuellenda: tantosque habuit in illa peste circumferenda progressus, vt nimiùm deploranda videantur esse, quæ sunt posteà consecuta. Quid enim? in errorem longè perniciosissimum implicati etiam viri Principes: sublatæ tùm Dei, tùm Sanctorum effigies: inuolatum repentè in opes religione maiorum Ecclesijs assignatas: expilatæ aræ: templa, quà direpta, quà disturbata: rerum sacrarum procuratio, vel vsurpata vitio, vel neglecta: deprauati mores, atque peruersi; dubius

sanguis,

sanguis, permistum genus: matrimonia vaga: permissum ijs, qui cælibem vitam Deo cum Sacramento addictam agerent, vxores ducere. ac ne illa res cuiquam in religionem venire posset, idem ipse tàm sanctæ doctrinæ seminator, idem ipse in tàm nefaria Tragœdia primarum partium actor, abductam è sancto contubernio Virginem habuit pessimo publico concubinam. Ne multa. iura omnia tàm diuina, quàm humana perturbata: in opiniones ridiculè pugnantes diductæ amplissimæ prouinciæ; & in eodem cœtu quot capita, tot sententiæ.

P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 1.

Sed quid ego perfugium nominaui? Propugnaculum dicere volebam, arcemq; perfidiæ collocatam, non in oculis modò, sed inter latera duorum religiosissimorum Regum; ad superstitionem mordicùs defendendam, ad labefactandam pietatem, ad bonos mores deprauandos, ad Deum, atq; homines per summum scelus, & impudentiam oppugnandos. Nimirùm vix eò se se exonerauit tempestas illa pacis, atq; otij; cum pessùm pietas passim data, antiquati maiorum cultus, aræ afflictæ, templa vel funditùs euersa vel impiè spoliata, Religionis Antistites, & cultores ad vnum omnes exacti, horum bona nefarijs scelerũ ministris, & adiutoribus attributa: vno verbo, Deus vndiq; profligatus, sua cuiq; cupiditas suus genius loco Numinis inuectus; cui sacra palã fierent, atq; ipsis animarum victimis litaretur. *P. Guinisius alloc. 14.*

Hæreticorum crudelitas.

QVis superstitionibus & Idolis, Christianorumq; sanguine semper ebriam hæresim satis detestetur? Etenim quis Deum piè, religiosèque colentibus tutus in vrbibus locus fuit? non forum, plenum sicarijs: non templa, ferro flammaque violata: non priuatæ domus, insidijs expositæ, dominorumque cruore redundantes. Quotiès in Senatu per calumniam? quotiès in platea per vim? quotiès in suis ædibus? quotiès in ipsis lectulis necati sunt? furoris & amentiæ torrens nullis coercitus repagulis defæuijt impotentèr, & efferatus in Christi fideles, illos exuit opibus & honore, bona proscripsit, afflictauit carcere, damnauit exilio, mactauit supplicijs, scholis & concionibus interdixit, inuolauit in sacra, cultus & cæremonias abrogauit, Diuorum tem-

plis ferrum, & immane molitus est incendium, & quod in religionẽ Catholica semper fuit augustissimum, hominum pedibus ac pecudum attritum. *Ex Palatio Eloq. exer. 2. lect. 3. pun. 13.*

Quis clades publicas possit sine lachrymis recordari? quis infelicem Galliam suorum sanguine fœdatam, vexatam, laceratam, discerptam ab hoste importunissimo, siccis oculis possit intueri, & non ad eius defensionem armari? quid coniunctis in communes hostes animis, & potentia non illorum audaciam, impietatem, rebellionem profligamus? Vestram fidem commilitones appello; credi ne potest, an historia præteriti custos temporis nobis imposuit, hæreticos non pridem, viua, atq; spirantia Sacerdotum corpora humi fodisse? capita reliquisse prominentia, quæ discum versantibus metam signarent; duo commisisse viuos homines arctissimis vinculis, hæreticorum in Catholicos crudelitate colligatos, vt vrgente fame alter alterum in rabiem actus, voraret suris interceptorum alligasse nefrendes, quorum importuno clamore sues matres excitæ insontes discerperent; ferreas calces subdidisse pedibus, vt equis; ignem instillasse, vt poculis; euiscerasse ventres, in quibus equi pabulum sumerent, vt in præsepio; interfectorum exta adhuc calentia, per humeros traduxisse, vt baltheum; vel inuoluta baculo prætulisse, vt trophæum; truncas Catholicorum nares per ludibrium pileis prætexuisse, vt laciniam; vel abscissas aures circumduxisse, vt cingulum; capita rotauisse, vt globulos; oculos acu discreuisse, vt telas: in molendinis aquarijs membra omnia rota vertente elisisse, triuisse, vt triticum; in ventilatis pistrinis leuitèr agitasse, vt turbinem; multos è summis arcibus, è cacumine prærupti montis, præcipites egisse in subiecta saxa, vel in lacunosas conualles; templa spoliasse, aras incendisse, Sanctorum imagines truncasse, & quod est in Catholica religione augustissimum, modò pedibus attriuisse, modò equis, canibusq; apposuisse, eademque crudelem impietatem latrocinij, sacrilegiorumque vestigia impressisse, quæ non ad exigui horrorem temporis, sed ad execrationem posteritatis sempiternam extent.

Ex Palat. Eloq. exerc. 9. lect. 4. pun. 4.

ECCLESIÆ

ECCLESIÆ SACRAMENTA.

Baptismus.

EX Sacramentis primum, quod ſponte cordis, & nulla meritorum anteceſſione confertur, quodque propterea donum antonomaſticè vocant Patres, Baptiſmus eſt. Huius ſi rem ſubiectam ſenſibus, quod Impreſiæ corpus appellant, & verba quæ animi loco ſumuntur, velis ad normam exactam pennicillo deducere; pinge ſi placet: Aquæ lauacrum, cui ſuperſcribe. *Ad nitorem.* deformabis enim periochiam ingenioſam Amoris, nitelam ac ſplendorem non tàm ſignificantis per aquas, quàm re ipſa per gratiam exhibentis. hic enim ipſam amoris diuini facem ita aura Spiritus genialis accendit, vt meritò Baptiſmus Sacramentum illuminationis ab antiquis Religionis noſtræ Vatibus nuncupetur. Verùm candidare velle Aethiopem abluendo, ſtulta procuratio videri poteſt; & nos quotquot ex Adami crimine trahimur naſcentes in pœnam, proles nigella de matre Tartari ſumus, Aethiopum infuſcata medullitùs natio. Ita ſanè. ſed ad Aethiopiſſam iſtam propterea (Bernardo teſte) filius Dei de longinquo venit, vt quamuis Moyſes Aethiopicæ vxoris ſuæ mutare colorem non potuerit; Chriſtus tamen Eccleſiam, quam adamauit fœdam, exhibuerit non habentem maculam. *T. Leo Sanctius l.1.flor.præf.7.*

Sacramentum Pœnitentiæ.

SEdet attonito in ſolio Dei & hominum quaſi arbiter Sacerdos, & ſtupet, & ſe non capit, & ſe ita circumſpicit, vt ſuam inuenire perſonam nõ poſſit, dùm ſuſtinet alienam. Cælum, terra, inferorum ſedes illius vultum cauſæ ac iudicij momenta ponderantis intuentur: quà quà ſe intulerit ſententia, rata, fixa, firma eſt. Pendent ab vno vniuerſa iudicio: nutum auſpicantur, vocem expectant: quidquid ille annuat, quidquid loquatur, nutus oraculum eſt, & vox imperium. O quantum inſtar in illo eſt. Habet auctoritatem pro throno, clauem pro ſceptro, pro regia veſte iuſtitiam, prudentiam pro diademate, pro corona ſa-

pientiam,

pientiam, secretum pro custode, pro defensore constantiam. Habet homines pro regno, cacodæmones pro satellitibus, pro ministris beatas mentes, pro impiorum æterno supplicio inferos, pro expiandis debito tempore animis aliam pœnarum sedem, pro victorum præmio cælum. Nutant eius decreto superni, & inferni postes: dictum factum, eius voluntate obserantur, patescunt arbitrio. Iubeat, velit, interpretetur, absoluat, illaqueet; nullæ hic intercessiones, appellatio nulla, nulla rogatio. Dei & hominis vnum idemque decretum est. Vt hoc tantum Sacramentum, tàm nouum, tàm inauditum, meritò dici debeat forum salutis, tribunal misericordiæ, iudicium vitæ, sententia libertatis.

P. Remondus orat. 16. de Pœnit.

Sacramentum Eucharistiæ.

NEscias in hoc Sacramento quid admirere magis, an eius auctoris potentiam, an amorem. Hic enim ardet felici quasi nubecula inclusus amor, hic sedet præpotentis maiestas. latent illa quidem, sed suo fiunt integumento maiora. nisi enim ita vt sunt, abdita essent, profectò neque tanta esse crederetur amoris vehementia, neque tanta potentiæ magnitudo. Stant attonita accidentia illa, nulli adnixa substantiæ, diuino solùm firma imperio: vt signa rebus respondeant, Sacramenta secretis. Quemadmodùm enim humana Christi natura suo priuata supposito, Verbi diuini subsistit hypostasi, sic par fuit, vt eo Sacramenti quasi amictu tegeretur, qui nulli adhærescens, sola Dei ope consisteret. Quid quòd sub his speciebus, vt Theologorū more loquar, nulla inest panis ac vini substantia; & tamen ita sensus afficitur, ac si vero pane vinoque reficeretur. Et quisquam dubitabit quin propriè Christi corpore verè præsenti pascantur animi, cum vel corpora nostra, dùm falluntur, dùm eluduntur, ipsa panis ac vini absentia nutriantur? O diuinæ bonitatis exigua summa. ò breue compendium potestatis. Deum immortalem, infinitum, dominum gloriæ, vitæ imperatorem, cui vniuersitatis amplitudo angustiæ, Deum inquam verum, atque hominem tantula specie contineri. Perge porrò: non minus est quod subijciam. Deus Opt. Max. solo verbo semèl omnia procreauit: at Sacerdos Dei minister solis etiam verbis, quotiès lubet, ex pane Christi corpus, & sanguinem ex vino

conficit:

conficit: an non tibi videtur, quantò rebus omnibus maior est Christus, tantò plus esse Christi corpus & sanguinem diuina virtute conficere, quàm omnia condidisse? Sed quid tam singulare, quàm Christi corpus integrum ac perfectum Eucharistiæ quantitati subesse, nulli tamen illius parti dimensione respondere? Est, si places, totus Christus in toto; est, si mauis, in qualibet parte; vt te neque pars inopem reddat, neque totum ditiorem; nec de toto solicitum te esse oporteat, cum possideas in parte totum. Iste est, nisi fallor, diuini ludus quidam amoris. latet nimirùm cœlestis sponsus, tui amore ita captus, vt quamcumque in partem Sacramenti oculos conuertas, tuo aspectu carere non possit; vtcumque Sacramentum diuidas, locum habet vndè ex occulto sua tela iaculetur, vndè te vulneret, vndè te rapiat in amorem sui. Quin etiam nunquàm relicta Patris dextera, inaudito miraculo vnus idemque pluribus terrarum locis ad Sacerdotis arbitrium adest; ne se à te subtrahere quodammodò possit, neque tu illum amatorem fugere posse videaris.

P. Remondus orat. 15. de Sacr. Euch.

O rem admirandam! antea Verbum Dei humanos artus induit, nùc in hostiam induitur: anteà cernebatur in sinu Virginis, nùnc cernitur inter manus Sacerdotis: anteà niueo lactis rore pascebatur, nùnc purpureo pascit sanguine: anteà corpus nostrum assumpsit, nùnc se in nostrũ corpus infundit: anteà se abiecit ad humilitatem carnis, nùnc se transmittit in speciem exigui panis. Quid, quòd sub tàm paruis inuolucris totus est; quid, quòd in minima particula totus; quid quòd non illapsus è cælo quòd nunquàm deserit, sed cum hostia modo prorsus mirabili repentè coniunctus existit; quid quòd vt diuinitas replet mundum, & tamen vna est, sic innumerabilibus locis consecratur, & tamen vnum corpus est. Quid dicam de ipsius Sacramenti copiosis fructibus, qui in totam Christianorum vitam ex eo fonte latissimè diffunduntur? Deo agglutinari: quid dulcius? Deo vesci: quid suauius? Deo saginari: quid lautius? Dei sanguine in venas admisso irrigari, liquescere, perfundi: quid fœcundius? Hoc libidinis fomites præfocantur, hoc sagittæ Dæmonis infringuntur, hoc aspersæ medullis, & visceribus cupidinum faces intepescunt, hoc castissimæ flammæ ardores reuiuiscunt, hoc omnis sanctitatis decor efflorescit. *P. Caussinus de Eloq. sacra lib. 14. c. 13.*

PÆNÆ

PÆNÆ VOLVNTARIÆ PIETATIS CAVSA SVSCEPTÆ.

TEstare Minoressa absorptas ab illo, nulla prorsùs re in stomachum immissa, aut instillata, totas hebdomadas. Testare cætera in eius fastis quotidiana, solo aridi panis frustulo, & quidem ostiatim mendicato, & vulgaris aquæ pugillis celebrata ieiunia, lacrymis tantùm additis ad condimentum. testare nudam humum aut scrupea pauimenta delicato & exangui subiecta corpori: noctes assiduis illius delassatas, & sopitas vigilijs. testare non dico cæsos intortis, ac nodosis funibus humeros, sed ter quotidiè furentibus terga laniata catenis, ad sonitum crepitumq; plagarum toto tremefacto & miserante tugurio. O noster Imperator, in te ipsum facte & lanista & pugnator, quale tibi de te, imò & cælesti amphitheatro spectaculum exhibes. etiamne consumpta carne semiuiuum cadauer exossabis? quid frustrà ad nouas plagas locum scrutaris in plagis? nisi fortè insaturabile vulneribus corpus noua semper deuorat & absumit vulnera: aut quandoquidem nulla ferè in eo ampliùs species & figura corporis, totum ipsum quãtum est, vna plaga est, quæ pascitur plagis. *P. Remondus in Paneg. orat. paneg. 6.*

Certè tàm modico & tàm tenui victu vtebantur, vt nùnc eorum continentia propter homines magis, quàm propter rem incredibilis esse videatur. elixum aut assum aliquid capere, luxuriem intolerabilem ducebant: alij tertio, aut quarto quoque die, succo herbarum, aut paucis caricis semimortuum corpus reficiebant: alij pane tantùm & sale se se tolerabant, alij perpauculis caryotis alebant frigida membra: alij hebdomadarum inedia carnis lasciuiam, & appetitus furorem superare contendebant; atque omnes eodem studio, & ardore in exercitu Christi militantes, simulacrum corporis magis quàm corpus ægrè trahebant. *P. Perpinianus orat. 2.*

Supplicationes ferè per mensem quotidiè repetitæ, tàm multæ diebus singulis, vt sæpè vna pluribus occurreret, inter viarum angustias implicatæ ad pietatem. Iàm forum, plateæ, compita, non alijs vocibus, quàm gemitibus, suspirijs, precibus resonabant. adeò vt Vrbs tota vni-

us

ûs templi faciem redderet. Chori Virginum passis crinibus ad commiserationem;turbæ virorum,siuè se loris acriter diuerberantium, manante iam è laceris humeris sanguine Vesuuij incendia restincturo;siuè capite coronam spineam,humero crucem,collo funem gestantium,argumenta concepti doloris; agmina religiosorum animo ad pietatem, vultu ad modestiam composito, Deiparæ, ac Sanctorum suffragia implorantium, quotidiana per hos dies Vrbis fuere spectacula.

P. Recupitus de Vesuuio.

Nihilo minor cæteris in rebus, quàm in ieiunijs rigor tenuit; cuius ipse neq;somnum adeò passus est esse immunem. Ter hebdomade quauis super duros, rudesq; asseres insueuit acquiescere; reliquis noctibus informes ligni stipites, aut libros grandiusculos, capiti puluinum substernebat;eo quidem positu, vt incũbenti haud multo plus quietis,quã doloris gigneretur.Latera nuda setosis funibus constringere idm ludus erat, nisi aculeis etiam ferratis, & ahenis muricibus asperarentur. Et istis quidem tunc impensiùs sæuiebat, cum aut forás ambulandum feriatis diebus, aut accumbendum esse lautioribus epulis præuideret. Ea nimirũm tempora, quod insidijs essent oportuna, arctioribus censuit excubijs munienda. Intumuerant ex casu genua,lectoq;affixum retinebant; Nihilominùs vt primùm excipere se pedibus valuit, (quamquàm neque tumor adhùc nec dolor resedisset) per sublimium scalarum difficiles gradus reptando genibus, sæpè enitebatur, eò solùm vt à quæsitis cruciatibus corpus nunquàm integrè vacaret. Cæterùm si vsquam alibi seuerus, certè in voluntaria sui verberatione cum primis fuit;qua noctibus alternis, donèc vltima ægritudo obnuntiaret, corpus omne lacerare perseuerauit; vsus eam ad rem aut nodosis funibus, quos priùs intextis radijs, hamisque ferreis armasset, aut rigente catena, quam ipse sibi ad dolores ciendos haud rudis faber confecisset. Et hanc corporis lanienam, per horæ quadrantem plerumq; ad semissem sæpè, quandòque ad horæ mensuram producebat; tanto connisu, vt vires interposita quiete fuerint re sumendæ. Indè magna vis effusi sanguinis, eaque corpori inflicta vulnera, quæ post obitum magno numero inuenta indicium fecere dissimulati doloris.

P. Bidermanus in Vbald. cap. 23. & 24.

IVDEX,

Iudicum & Patronorum fraudes.

ADuocati, Patroni, Scriptores, (nam Iudices, quia eos constituis vereor nominare) adeò numerum superant, vt pauciores sint agricolæ, pauciores qui in mercatura vertuntur, regnumue custodiunt. Vndè verò tanta illa gens viuit, nisi ex iniuria populi, ex clade & sanguine miserorum? Ita hæc pestis non modò malorum est rea, quæ infert, sed bonorum prætereà quæ adimit. At excusabis multitudinem comitialium hominum(permitte sic vocari hos iurgiorum præceptores) ex litigantium numero, quibus omnia fora ægrè sufficiunt. Per pauciores enim agi tot causas, tot explicari negotia non posse. Imò verò ex Iudicum & patronorum numero crescunt lites, aut subsident. Adde noua tribunalia, non deerunt quibus placeat recens equuleus. quòd si de veteribus adimes, ita cadet pars litium, ac de morbo decedet, si de hodierna medicina detraxeris. forensis huius æstus causa est, quia Iudices (ne infrequentia causarum lucello sublato etiam despectam dignitatem faciat) in summo iure sempèr inueniũt, quos submittant fascibus suis: nec rabulæ desunt, & his quoque deterius genus, homines quidam scientes formularum, omnisq; ad litigandum articuli, qui vel alios inter se committant, vel ipsi reperta litigandi materia huius ludi ignaros exerceant.
Barclaius Argen. lib. 3.

Equuleus.

EQuuleus principem torquendi vim obtinere dicitur. eius forma est eiusmodi. Tigna iusta crassitudine, longitudine humanam staturã excedente humi in longum proiecta statuuntur tanto inter se interuallo, quantum laxè capere iacentem hominem queat: duobus à summo imoq; iunguntur ligneis cilindris, qui extenuato vtrinq; capite tignorũ iacentium aptis immissi foraminibus facilem habeant circumactum. Prætertim cum æquis medio eorum scapo spatijs inserta manubria radiorum more hinc atq; hinc emineant, quibus connisi tortores facile li-
ciam

cium ferale circumuoluunt. Medio inter tigna spatio iacere iussum reum summis manuum pedumq; articulis constrictum alligant diuersas ad vtriusq; cilindri partes quatuor. Ibi manubriorum radijs subinde perpetuo circumductu commutatis, vincula conuoluendo, alligatum in diuersa corpus suspendunt; modò molliùs, vehementiùs modò; sæpè tanta vi, vt omnibus luxatis artubus vitæ vsum semper, vitam ipsam non rarò miseris per summum cruciatum eripiant.

P. Bombinus in Vita P. Campiani c. 42.

Homo tormentis excruciatus.

TVm corripitur, dùm obligantur oculi, dùm vestis exuitur, deos patrios, gentium iura nequicquàm apud surdas aures inuocabat. Per vltimos deindè cruciatus vt pote & damnatus, & inimicis in gratiã Regis torquentibus, laceratur. Ac primò quamquàm hinc ignis, illinc verbera iàm non ad quæstionem, sed ad pœnam ingerebantur, non vocem modò, sed etiam gemitus habuit in potestate. Sed postquàm intumescens corpus vlceribus, flagellorum ictus nudis ossibus incussos ferre non poterat: si tormentis adhibituri modum essent, dicturum se, quæ scire expeterent, pollicetur. Sed finem quæstioni fore, iurare eos per salutem Alexandri volebat, remouerique tortores. Et vtroq; impetrato, Cratero inquit, dic me quid velis dicere. Illo indignante ludificari, rursùsque reuocante tortores, tempus petere cœpit, dùm reciperet spiritum. Illi rursùs tormentis admotis, cum ipsis quoq; hastis os oculosque eius euerberarent, exprellere vt crimen confiteretur. *Q. Curtius lib. 6.*

Quæstionum & tormentorum ritus apud Sinas.

COgnitores capitalium rerum, amplianda totiès causa, per speciem lenitatis, diram crudelitatem exercent; quippè rei, quorũ magna sempèr est multitudo, interim onusti catenis, noctu prælertim, arctissimeq; inter se constipati, & constricti, adeò sæua, ac tetra custodia detinentur; vt dilatam à iudicibus mortem haud pauci quotãnis accerlant, sibiq; ipsi afferant vim. Intereà in conspectu comessantis, ac ludibundi sæpè iudicis, seriæ quæstiones per tormenta exercentur: quorum cùm alia

alia sunt genera; tùm illud quotidianum. Pro virgarum fascibus cubitali arundine vtuntur, cuius antè meminimus, lata digitos quatuor, crassa vnum; & quidem igne tosta, quò grauiorem faciat plagam. hoc sæuitiæ instrumento, humi stratorum, ac sæpè insontium artus, ac plantæ adeò acriter, & acerbè cæduntur, vt qui non robustissimo sunt corpore, vel fracti, ac debilitati discedant; vel etiam inter ipsa verbera nonnunquàm expirent. *P. Maffeius hist. Ind. l.6.*

Cruciatus immanes è nimio frigore.

SEd cum illi constantissimè detrectarent imperium, frigidissima hyemis tempestate in proximum vrbi stagnum, glacie concretum, & gelu, compulsi sunt: vt ibi sub dio pernoctantes, paulatim, hoc est miserandum in modum, interimerentur. Quod quidem supplicium, quàm graue, quàm immane, ac barbarum fuerit, haùd facilè possumus intelligere, nisi nobis ipsis ob oculos ponamus aliquem frigore, atque algore obrigescentem grauissimo. Principio enim coacto sanguine; succoq; corporis exhausto, ipso deficiente paulatim calore, quo tenetur vita protinùs expallescit Deindè turbatur, & conuellitur totus eiulatur, ac fremit, dentium conflictu stridorem edit. tùm contractis venis, ac neruis, membris penè aridis, ac exanguibus, incipit in medio frigore etiã reliquo calore cruciari: qui è visceribus, ac præcordijs, quò receptum habuerat, ad extimam cutim excitatus, eam nõ alitèr amburit, ac ignis, cum leuitèr, ac sensim virgultorum summa depascitur. Hæc si acerbum eorum fuisse supplicium ostendunt, quos insana illa Imperatoris crudelitas, frigore iussit interfici, multò sanè illud acerbiùs existimetis necesse est si etiam animo repetatis, quanta sit in ijs regionibus hyemis ac frigoris acerbitas, vbi tàm grauibus, atq; insolẽtibus pœnis illa Christianorum libera capita sunt adiudicata. Et tamen ita constanter hunc ipsum cruciatum inuicti milites pertulere, vt ante sibi articulatim è corpore membra defluere, quàm ab animo religionem ac fidem excidere paterentur. *P. Tarq. Gallutius to.2. or.21.*

Homo

Homo obiectus canibus ad lanienam.

PRæsidem verò brachijs post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit, quorum impetum ac dentes varia corporis declinatione, aliquandiù frustrà euitare conatus; horrente supplicij fæditatem effusa ex oppido multitudine; circunspectare primò cæpit fugam: dein, cum terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnum) ad incertam spem salutis immisit. neque canes, quippe iam inescati, ab insequendo abstitere, pedibus tantùm nantis, ponè cum adhærerent; dolore ac desperatione in rabiem actus, repentè se se conuertit; dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis instititi: atque ad extremum, vnius aure mordicùs apprehensa, cum iam sanguis vireſque deficerent; moribundus, molossus vna secum ad ima detraxit. *P. Maffeius hist. Indic. l.* 10.

Supplicium atrocissimum, & plus quàm barbarum.

ILli nudum & catenis vinctum in equuleo constituunt, & corona cādenti ex vomere conflata vt regum mos est, coronant: venisq; dissectis profluentem sanguinem potandum Lucatio præbent. Deindè ad viginti agrestes, qui in exercitu ordines duxerant, tridui inedia maceratos ad id crudelitatis cogunt, vt dentibus spirantis ducis artus dilacerent, atq; deglutiant. Ille mira constantia, neq; gemitum edere, neque in miserabili mortis genere quidquam horrescere, vnum tantum deprecari, ne insontem Lucatium quem ipse renitentem ad id bellum perduxisset, his cruciatibus dignum existimarent. Postremò laniatis omnibus membris, quum diutiùs grauissimos dolores, vel immani spiritu sustinere non posset, extractis visceribus exenterant, in frusta secant, atque ahenis & verubus coctum comedendum militibus suis opponunt. Eos verò talibus epulis satiatos cum Lucatio omnibus supplicijs dilaceratos interficiunt; horrendum sane spectaculum & ante memoriam nostram inauditum Barbarici supplicij genus, à quo tamen, & si Georgius extrema quæque meruerat, viri Christiani animū atque oculos auertere debuissent. *Iouius histor. l.* 13.

AGite enimuerò testes purpurati clarissimi heroes, fortissimi martyres;& paucis,nobis,quantum huic merci pretium dixeritis, indicate. Nunquid enim Bartholomæe, etiam tu tibi illam comparasti? Ego verò illam, pelle mihi tota, per lacerati, laniatique corporis artus abstracta,&, si mille adhuc mihi corpora superfint,mille corporũ exuuias tales impiger impendam. Alius,ego lentis,inquit,ignibus amburi; ego candentibus prunis torreri; ego in ahena sartagine cupij assari, dũ de pretio quisque pacisceremur. Alij, prompti, quicquid posceretur, exoluere: hic caput, & ceruices præbuit; hic ferro cædendos poplites dedit:ille,cum linguam mercator dentesq;exegisset,etiam iugulum impendit: ille hianti vulnere per patulum pectus animam efflauit: Alius præcipitio elisus crepuit, alius laqueo peremptus, viam,in ijs etiam angustijs,inuenit; alius in crucẽ ijt; alius in æquor,& vndas desilijt;alij alia clade vitam, animamque profudere, & venali sanguine cælum emere. Et requiritis vos,quid etiamnum sentiamus? Nostrum adhùc neminem pænituit,emisse. *P. Bidermanus Delic.l.3 num.12.*

ITINERA PEREGRINATIONES.

Iter per loca niuosa & aspera.

VEntum erat ad iter perpetuis obsitum niuibus, quas frigoris vis gelu adstrinxerat: locorumque squalor, & solitudines inuiæ fatigatum militem terrebant humanarum rerum terminos se videre credentem. Omnia vasta; atque sine vllo humani cultus vestigio attoniti intuebantur: & antequàm lux quoque & cælum ipsos deficerent, reuerti iubebant. Rex castigare territos supersedit. cæterùm ipse equo desilijt, pedesque per niuem & concretam glaciem ingredi cœpit. Erubuerunt non sequi primùm amici, deindè copiarum duces, ad vltimum milites: primusque Rex dolabra glaciem perfringens iter sibi fecit. Exemplum regis cæteri imitati sunt. Tandem propemodùm inuias

siluas

siluas emensi, humani cultus rara vestigia, & passim errantes pecorum greges reperere. *Q. Curtius lib. 5.*

Itinera longissima & asperrima.

ITaque tàm varias, tàm multas aggressus est, ad finitimas, ad remotiores, ad postremas etiam gentes expeditiones, vt non tàm terrestri, aut maritimo ingredi videretur itinere, quàm alis quibusdam populos, & regna terrarum omnia circumuolare. Vix prima sacrorum initia susceperat, ac nouæ religionis tyrocinia Damasci posuerat, cum in Arabiam Damasco proximam descendere, & Christi promulgando nomine ac lege, bellicum in ea prouincia canere non dubitauit, quæ tàm sæpè Romanorum Imperatores aditu prohibuisset. Ex Arabia Damascum reuertitur, Damasco Hierosolymam venit, Hierosolyma nauigauit in Cyprum, Cypro retrocessit in Asiam, Lycaoniam peragrat, lustrat diligentissimè Græciam, præteruehitur Illyricum, Italiam adit; ad Hispanias vsque, vt cursus celeritate cum Sole certare videretur, elabitur. Quid prouincias & regna commemoro? Nullam prætermittit vrbem populis frequentem, quam non aggrediatur ac tentet: non Thessalonicam in Macedonia, non Antiochiam in Pisidia, non Lystram in Lycaonia, non Ephesum in Ionia, non Athenas in Græcia, non in Italia rerum dominam, gentium vniuersarum arcem, ac domicilium Romam.

P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 9.

Iter periculosissimum.

SEd præter inuias rupes, ac prærupta saxa vestigium subindè fallentia, nix cumulata vento ingredientes fatigabat: quippè velut in foueas delati hauriebantur, & cum à commilitonibus leuarentur, trahebant magis adiuuantes quam sequebantur. Nox quoque & ignota regio, ac dux, incertum an satis fidus, multiplicabant metum. Ipse cum armigeris, & ala, quam Agema appellant, ardua semita, sed longiùs à stationibus hostium remota, multa cum vexatione processit. Cæterùm quà se iugum montium paulatim ad planiora demittit, ingens

gens vorago concursu cauata torrentium iter ruperat. ad hæc arborum rami alius alio implicati & coeuntes vt perpetuam obiecerant sepem. Desperatio igitur ingens, adeo vt vix lacrymis abstinerent, incesserat: præcipuè obscuritas terrori erat. *Q. Curtius lib.* 5.

Cæterùm post labores immensos euictis his littorum Syrtibus: cùm expectatione meliorum suam quisq; patientiam falleremus: in viæ mala, longè deteriora, tandèm induimur. Stabāt innumerabiles inter ipsa maris æstuaria scopuli; sic vt dextrà quidem Oceanus, sinistrà verò montes insurgerent, alpesq; propter immanem altitudinem prorsus imperuiæ. Solum igitur, & vnicum restabat iter per cautes quasdam in medio constitutas. Sed hæ quidem & ipsæ multùm arduæ, deruptæ, cōcisæque: sic vt naturæ quendam lusum crederes: nisi seriæ, tragicæque molestiæ tandèm enascerentur. apparebatq; grandem quampiam, & vnam infinitæ latitudinis rupem, in quàmplurimas scissam columnas abire; rudes, & infectas, ac spatijs inter se perquàm inæqualibus disiunctas. Præbebant istæ (procul intuentibus) speciem quandam editissimarum turrium; aut cuiusmodi Cairus Aegyptia pyramidas, atque cippos erigit latissimo campo surgentes: immò qualis Peneum ad amnem, in Thessalicis Tempe, dextram quidem ad oram Olympus mons, & Iouis ara; sinistra verò supra Boebeidem paludem, Ossa mons alter porrigitur, innumerabilibus concisus scopulis, & tanquàm naturæ serra fissus; quorum iuga verticesq; disparibus interuallis inter se dissident. Tales erant, nec aliæ, cautes illæ. per quas solas tùnc via: cæteris circumquàque mari (sicut dixi) vel Alpium natura clausis.

P. Bissel ius Argon. l. 5. *num.* 11.

Peregrinatio.

QVid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excussit errorem, sed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit: cæterùm inconstantiam mentis, quæ maximè ægra est, lacessit; mobiliorē leuioremq; reddidit ipsa iactatio. Itaque qui petierant cupidissimè loca,

cupidiùs

cupidiùs deserunt,& animum modo transuolant,citiúsq; quàm venerant, abeunt. Quandiù quidem nescieris, quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuum, quid iustum, quid honestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus; peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequuntur. Quid ergò animum tot locis fractum, & extortum credis locorum mutatione posse sanari? maius est istud malum, quàm vt gestatione curetur. nullum enim mihi crede iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset, agmine facto, gẽs illuc humana pergeret. Tamdiù ista vrgebunt mala, macerabuntq; per terras ac maria vagum, quamdiù malorum gestaris causas. *Seneca epist.* 105.

CONSVETVDO, EXERCITATIO, IMITATIO.

VIdetis quàm planè, quàm dilucidè exercitationi non modò tribuat adeptionem doctrinarum, sed etiam earum progressionem, & incrementa concedat. Quid in arte nobilissima militari? ficto certamine ligneis gladijs exercitatos milites in otio fuisse legimus à Scipione. Quò nostra ætate studia digladiandi spectant, vbi futuri aliquandò milites discunt retusis armis dimicare? quò ludicra compositis vtrimq; peditũ turmis certamina? quò castellorum è ligno simulatorum oppugnationes, & defensiones? quò cursus & agitationes equorum? quò preliorum equestrium simulacra lusorijs hastis instituta? quò nauales in lacubus & stagnis ad verarum similitudinem pugnæ? quò deniq; ferarum immanium venatio; telorum iaculorumq; manu, sagittarum arcu, plumbearum glandium sclopo, ad signum destinatum iactus & explosio?
P. Nigronius orat. 8.

Imitatio.

QVid enim in hac rerum vniuersitate pulcherrima vel efficitur sine imitatione, vel perficitur? Deus ipse præpotens rerum omnium mundum hunc amplissimum atq; ornatissimum, tot rerum generibus distinctum, tot luminibus illustrem, tanta varietate depictum, fabricatus est ad eius imitationem, quem intra suos diuinæ mentis thesauros archetypum continebat. Causæ naturales eiusdem summi Dei

singulis in rebus generandis administræ, quas vno Naturæ nomine signamus, in ijs procreandis ideas imitantur, quas in vnoquoque genere maximus ac sapientissimus Architectus, tanquàm exemplaria rerum singularum effinxit. Vndè multarum artium inuentio, nisi ex imitatione rerum naturalium? Doctrinarum item omnium adeptio, quæ similiores sunt arti, quàm scientiæ, disciplinaq; puerilis vniuersa, quid est aliud, nisi quædam imitatio? Pueruli quæcunq; discimus, siue loqui, siue legere, siue scribere, siue canere, siue pingere, siue quid aliud, omnia discimus imitando. Ab imitandi studio paritur imitationis delectatio. Cur nos picturę ad viuum alicuius effigiem, aut prælium, aut incendium, aut maris tempestatem referentes tantoperè delectant; tametsi mortifera vulnera, plagas sanguine manantes, vlcera fluentia tabo, trucidata cadauera, pueros excarnificatos, cædes atrocissimas Regum, senes viuos flammis exustos, illisas scopulis naues, obrutos fluctibus natãtes, funestissimosq; alios ac miserrimos euentus in tabulis exhibent: quos nec sine nausea atq; horrore, nec sine lacrymis ac trepidatione possemus oculis intueri?

P. Nigronius orat. 15.

ARIOLI, SIVE ARS PRÆDICENDI.

Finge tamen in eo non errari, deprehendas vtiq; stellas, quo situ quo vigore fuerint, cum illi, in quos inquiris, nascerentur. At vndè tantum syderibus in corpora nostra; imò in mentes imperium? Ex ijs scilicet expectabo felicitatem, ex ijs vitæ genus & mortis arbitrium? Nùm ergò qui prælium subeunt, simulq; extinguuntur, omnes sub eodem cæli ordine erant nati? Nùm si nauis peritura est, nullos vectores accipiet, nisi quos nascentes astra naufragio damnauerint? Imò sub sydere omni producti, coeunt in aciem, nauigium onerãt, & dispares ortus vna morte coniunguntur: rursusq; non quotquot eodem nexu astrorum lucem aspiciunt, vno fato aut viuunt, aut pereunt. Regem hic vides. An omnibus illius æqualibus putas Regnum contigisse: vel aliquas saltem opes, quæ indices essent beatæ, & opulentæ collationis astrorum? imò an omnes superesse ad hunc diem? Ecce Cleobulum; ecce te. An qui cum illo nati sunt, cum illo quoq; sapiunt, Regibusq; sunt accepti; aut qui tecum omnes (ne quid grauius dicam) Mathematici sunt? Quid autem cum in

prædonem

prædonem quis incidit? fatale erat, inquis, vt hunc prędo obtruncaret. Num ergò eadem astra, quæ viatorem, dùm nasceretur, ferro prædonis mancipabant, ipsi quoq; prędoni diù fortasse antea nato, mentem vimq; dederunt, vt aliquandò hunc vellet, & posset occidere? certè enim non minus dicitis ex astris fieri, vt hic interficiat, quàm vt iste mactetur. Cum quis verò ædificij ruina obruitur; an quia erat in astris, vt eum sua domus sepeliret, afflictus est murus? Imò mehercule quia afflictus est murus, hunc subiectum moles oppressit. Eadem de dignitatibus ratio, ad quas per suffragia ascenditur. An enim sydera quæ alicui nascenti adfuerunt, & (vt vultis) promiserunt dignitatem; alijs potuerunt imperasse, qui sub ijs nati non sunt, & ex quorum tamen suffragijs destinatæ dignitatis constat effectus? *Barclaius Argen. lib. 2.*

Quis est qui futurorum scientiam sibi vendicet? nouæ oportet sortis sit, qui iubente Deo canat, non eodem contentus sit vtero, quo imprudentes nascimur: quamdam imaginem Dei præferat, qui iussa exhibeat Dei. Si vera sunt ista, quid ita non huic studio seruit omnis ætas? Cur non ab infantia rerum naturam, deosq; quà licet visimus? cum pateant nobis sidera, & interesse numinibus liceat, quid tàm inutili desidemus facundia? aut periculosis atteritur armis manus? an melius alio pignore, quàm futuri scientia ingenia surrexerint? Qui verò in media se, vt prædicant, fatorum misere pignora, natales inquirunt, & prima omniū meliorum annorum habent initia, quo ierint motu sidera, in quas discurrerint partes: contrane Deus steterit: an placidus affulserit Sol: an plenam lucem, an initia surgentis acceperint: an abdiderit in noctem obscurum caput luna: Saturnus nascentem, an ad bella Mars militem, an negotiosum in quæstus Mercurius exceperit: an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iuppiter tulerit. Existimant tot circa vnum caput tumultuantes Deos. futura nunciant. plerosq; dixere victuros, & nihil metuentes oppressit dies: alijs dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egentes inutilis animæ felices nascentibus annos spoponderunt: at fortuna in omnem properauit iniuriam; incertæ enim sortis viuimus: vnicuiq; ista pro ingenio finguntur, non ex scientiæ vi. *Seneca l. b. Suasor. Suas. 4.*

Singara mulierculæ vaga & coniectrices.

SIngaras latinè dici posse aliter Saganas istas Ægyptias incerto larē mulierculas, non tàm vaticinijs, quàm furacibus manibus quęstuosas, vt equidem reor, à Sangario nobilissimo quondàm oppido Mesopotamiæ: quod ad Euphratem adsitum, & latrocinijs infestum, Antonino Cæsare deletum à Romanis legionibus fuisse traditur. Singario diruto caput gentis excisum, senatus extinctus, primores ciuium sublati, postremæ plebeculæ reliquijs in semen ac nomen generis reseruatis. Eiecti proindè natali solo, proximos fines, Syriā, Palæstinam, Ægyptūq; diuersi tenuerunt errones, ac vagi, nulla certa sede, nullo cum cæteris hominibus stabili commercio rerum: non communione sermonis, non cultu legum, non sacrorum societate, nulla neq; verecundia, neque fide: in manu recentissimum furtum, in lucro mendacium impudentissimū, eruditio gentis ad sapientiam, fœminis institutum, idem quod viris, cōfidentia par, similis audacia, germana fraus, gemella calliditas: incertæ degunt, & vagæ feruntur quòlibet, vt dicebam. Vbi nox oppressit, hic sarcinulis & infantibus depositis castra figunt: sicubi patula quercus in solitudine relicta, vel deuia spelunca nocturnæ quieti præbuit opportunum diuersorium, & latrocinio latebras hospitales. Ex hoc igitur hominum genere Singara me puero vagabatur, muliercula loquacitate nobilis ac procax, vel ad subitum & extemporale carmen ingenio proiecta. nihil eius ingenio promptius toto latio ferebatur futuræ sortis carmina diuenditans, Romæ vicatim ærruscula radebat ex obuijs vaticinij mercedem: altera manu volam prætereuntium explicabat, in qua præsentionum vestigia notaret: alteram furto flagrantem in marsupium inserebat. *P. Stephonius Prosa* 11.

F A M A.

NAtura famæ omnibus nota est. Vestrum est

Fama malum, quo non aliud velocius vllum.

cur fama malum? quia velox? quia index? an quia plurimùm mendax? quæ ne tùnc quidem quum aliquid veri affert, sine mendacij vitio est, detrahens, adijciens, demutans de veritate. Quid? quod ea illi conditio

est,

est, vt non nisi quum mentitur, perseueret, & tamdiù viuit, quandiù non probat. siquidem vbi probauit, cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem tradit: exinde res tenetur, res nominatur. Nec quisquam dicit: hoc Romæ aiunt factum, aut fama est illum prouinciam sortitum, sed sortitus est ille prouinciam, & hoc factum est Romæ. fama nomen incerti, locum non habet, vbi certum est. An verò famæ credat nisi inconsideratus? quia sapiens non credit incerto. Omnium est æstimare, quantacunque illa ambitione diffusa sit, quantacunque asseueratione constructa, quod ab vno aliquandò principe exorta sit: necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat: & ita modici seminis vitium cætera rumoris obscura: vt nemo recogitet num primùm illud os mendacium seminauerit, quod sæpè fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut non noua sed ingenita quibusdam mentiendi voluptate. *Tertullianus apol. aduer. gen. c.8.*

Fama post hæc, sed bona, cælo delapsa, cælo genita. non mala illa terræ filia, quæ principis Poetarum stylo descripta, non suis ipsa magis quotidiè susurris, quàm elegantissimo illo carmine semel inclaruit. Nostram hanc cernite magnitudinis non portentosę. neque enim excedentibus mendacijs bona fama concilianda est. oculatis alis pluma aurea; facies venusta, tuba ex argento, cui hieroglyphica insculpsit è re nota. Primo ardentem aram, cuius basi media vigil oculus aperitur, media ipsa inter palmam oleamque. ad hæc draco cum Delphino colligatus; tum Aquila metæ insidens; posteà diues illud Amaltheæ cornu; postremò regia corona. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. part. 4.*

TRANSFORMATIO HOMINIS IN LIMACEM.

O Prodigiosam, grauissimæque noxæ parem in hortorum vastatores pœnam! contacta corpora in turpes bestiolas repentè decrescũt: vtque maneant in recenti forma veteris culpæ indices notæ, Limaci manus pedesque recedunt, quibus, dum licuit, per inertiam vti noluit: oculi occuluntur, quos in somnum occluserat, cum fuerat excubandum: ad prætentandum cæcum iter, & bacilli, & oculorum vicaria quadrigemina

gemina cornicula protenduntur,& ipsa ignauissima;quippè quæ leuissimum ad incursum resiliunt: horum summa pars nigello puncto, velut oculorum simulacro ac rudimento illuditur: totum tergus infuscatur, vt rustici hominis id fuisse intelligas:eadem remanet pigritia in lentissimo reptatu, totumq; corpus tamquàm ipso in otio laborans frigidum lentorem, hoc est ignauiæ succum exudat, ac viam sordidè signat, ne quis turpe vestigium persequatur: ipsa durissimi capitis penetralis pertinacia durescit in ossiculum, seu lapillum cùm ad multa, tùm præcipuè ad alieni obstinationem ingenij emolliendam medicatum. Vnum in tanta membrorum mutatione Limacis nomen appositè retinet, qui limosam inertemque indolem non mutauit.

P. Ferrarius in flora lib. 1. c. 4.

MORS.

O Ignaros malorum suorum, quibus non mors vt optimum inuentum naturæ laudatur: quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue satietatem aut lassitudinem senis terminat, siue iuuenile æuum, dùm meliora sperantur, in flore deducit, siue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus finis, multis remedium, quibusdam votum, de nullis melius merita, quàm de his ad quos venit antequàm inuocaretur. Hæc seruitutem inuito domino remittit. Hæc captiuorum catenas leuat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. Hæc exulibus in patriam semper animum oculosq; tendentibus, ostendit, nihil interesse inter quos quisque iaceat. Hæc vbi res fortuna malè diuisit, & æquo iure genitos alium alij donauit, exæquat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc est in qua nemo humilitatem suam sensit. Hæc est, quæ nulli paruit. Hæc est, Martia, quā pater tuus concupiuit. Hæc est inquam, quæ efficit, vt nasci non sit supplicium, quæ efficit, vt non concidam aduersus minas casuum, vt seruare animum saluum, ac potentem sui possim.

Seneca lib. de Consol. ad Mar. c. 20.

INterea Regina ad se rediit, respirauit interruptis ac morientibus vocibus, cum filio de necessarijs rebus collocuta est, ac subitò se ad Deum conuertens oblita res humanas, cum sentiret illud tempus aduenisse, quo tempore Deo reddendus esset animus, à quo eum accepisset, defixit oculos in imaginem Christi suffixi Cruci, Sanctæ Mariæ Virginis opem, & auxilium implorauit, quam sanctissimè coluerat in omni vita: quam in morte nupèr viderat præsentem. Maria, inquit, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu me ab hoste protege, & hora mortis suscipe. pronunciauit Symbolum Apostolorum, vt fidem suam, quam maximè manifestam testatamq; relinqueret, recitauit: tametsi iàm eam spiritus deficiebat, recitauit tamen, vt potuit, solemnes precationes Ecclesiæ, animumq; suum à corporis ergastulo fugientem, auctori & creatori suo commendauit. Obstupescebant magis magisq; sensus, hebescebat totum corpus, debilitabatur vox, intercludebatur anima, ægriùs anhelabat, cum beatissimus ille animus solutis vinculis, emergens è tenebris relinquens concretum & mortale corpus, nactus liberum cælum, atque lucem, in illam sempiternam domum triumphans euolauit.

P. Perpinianus orat. 3. de S. Elisab.

Postremò exequiarum occasione, qua Matri anniuersarias persoluerat, noua incessit animum cupido (si liceret) & suas celebrandi: reque communicata cum Ioanne Regula è Hieronymiana familia, qui eius conscientiam moderabatur: cum is insolitum quidem illud, & inauditum, pium tamen ac salutare dixisset: apparari funus sibi quamprimùm iussit. Ergo excitatur in templo tumuli moles, funalibus illuminatur, atrati circumstant famuli, mortale sacrum mæsto monachorum cantu peragitur. Ipse funeri superstes suo, spectabat in illo imaginario funere veras suorum lacrymas: audiebat exequiale carmen, placidam sibi requietem beatas inter sedes implorantium: eademq; ipse sibi suffrag a psallentibus immistus exposcebat. Donec sacrificanti propior factus, eiq; tradens quam gestabat accensam facem, sublatis in cælum oculis: Ego te, inquit, vitæ ac mortis Arbiter, oro quæsoq; vt quemadmodùm oblatum hunc à me cereum sacerdos capit, sic commendatam in manus tuas hanc animam tu, quandocunq; libuerit tibi, in sinum complexusque

xuſque tuos benignè ſuſcipias. Tunc vt erat pulla fluxaq; opertus veſte humi procubuit: renouatiſq; omnium qui aderant lacrymis, quaſi depoſitus ſuprema lamentatione comploratus eſt. Atque hoc videlicet rudiméto Carolus vicinæ iam morti proludebat. namq; altero ab exequijs die febri correptus, eaq; paulatim exedente conſumptus, Toletano Antiſtite procurante, quæ Chriſtiano ritu luctanti animæ ſuppeditantur adiumenta: religioſiſq; qui frequentes è cœnobio circumſtabant, abeunti hoſpiti expeditum iter in cœtus piorum comprecantibus; nocte ante feſtam lucem Euangeliſtæ Matthæi, annorum octo & quinquaginta, ex quibus duos ipſe vixerat, ingenti ſanè ſenſu pietatis ac religionis exceſſit. *P. Famianus dec. 1 lib. 1.*

Mortis neceſſitas.

MOrimur omnes, etiam Nobiles, etiam Principes, etiam Reges; Leones catulis, Elephanti formicis, Aquilæ culicibus aggregantur. Mors capta eſt auribus, nullum audit: capta eſt oculis, neminem agnoſcit: armata grandi falce omnes demetit: triremes æquat liburnis, turres cauernis, purpuras centonibus; thiaras petaſis, ſceptra ligonibus. Mori commune hominis officium eſt, & ſupplicium, lata & pronunciata in eum mortis ſententia ab eo Iudice, cui refragari nemo poteſt. fac te eſſe omnium virtutum comitatu viſendum; dic te eſſe doctrina & eruditione mirabilem; te nobilitate Cæſares, te virtute & ſanctitate vitæ Apoſtoli, te ſcientia philoſophi ſuperarunt. Aut igitur hominis naturam exue, aut te cum illis aliquandò moriturum eſſe pronuncia.
Ex Pal. Eloq. exer. 2. lect. 6. pun. 6.

MORS VIOLENTA.

Cædes inopinata.

PRoductus ad populum à magiſtratibus præfectus Romanus, cum Conſulis ea de re ius, ac poteſtatem eſſe, non ſuam, & pleraq; eadem, quæ pridie prius dixiſſet: primò ſenſim ac plures reddere claues, dein iam vna voce id omnes iuberent, cunctantiq; ac differenti feroci-
tèr

tèr minitarentur, nec viderentur vltrà vim vltimam dilaturi: tùm præfectus toga signum, vt conuenerat, dedit, milites q; intenti dudùm, ac parati, alij supernè in diuersam concionem clamore sublato decurrunt, alij ad exitus theatri conferti obsistuut. Cæduntur Ænnenses cauea inclusi: coaceruanturq; non cæde solùm, sed etiam fuga, cum alij super aliorum capita ruerent, atq; integri saucijs, viui mortuis incidentes cumularentur. Inde passim discurritur, & vrbis captæ modò, fugaq; & cædes omnia tenet. nihilo remissiore militum ira, quòd iure turbam inermem cædebant, quàm si periculum par, & ardor certaminis eos irritaret. Ita Ænna aut malo, aut necessario facinore retenta.

T. Liuius dec. 3. lib. 4.

Mors ex incendio.

IN ea festinatione dùm puer faculam incautè versat, raptimq; modò hàc, modò illàc inclinat, prosilit scintilla; quæ vt in herum propter adstantem incidit, reperto in veste stupea alimento, in haud dubiam flammâ violenta prorupit. Ille manu, totoque corpore pugnante, & excussa, quam habebat, tessera, ad flammam restinguendam, omnia arma conuertere, pedemq; captum studet incendio liberare. Sed pestis contumacior, dictò citiùs, manum ipsam auxilio subeuntem, pedemque alterum, corpus totum, furenti contagio inuoluit. Tùm enimuerò viulare infelix, & vestem, quæ corpori tenax adhæserat, nequicquam reuellere; alij mutato risu, questus, ac gemitus ciere; alij opem, & suppetias parare; alij aquam, fontemq; poscere; omnes omnia agere, nemo proficere. Iàm humi abiectus adolescens vlulabatur intereà, & in luculento rogo, Herculem Oeteum adstantibus referebat; cùm eminùs auditi mugientis clamores, mouere socios, vt laboranti collegæ, & ipsi auxilium portarent. Aduolant ambo, atq; vti erant personati, se se inferunt, perque turbam vi penetrant: & manibus iniectis, stupeam vestem à fratre (nam duorum hic germanus erat) diripere, ignemq; laborant defendere. Quo tamen officio, dùm impensè funguntur, non modò cladem à socio non diuertunt, sed incauti eodem vterq; incendio se ipsi inuoluunt. Vix enim manu germanum ij contigerant, cùm exsiliens flamma, alterum duorum, alterumq; corripuit: & inhærens laciniæ, momento per

vestem

vestē reliquā victrix euasit: quæ vestis, vt tota floccis pēdentibus, villisq; horrebat, pabulum igni, nutrimentumq; idoneum ministrabat. Ea res, vel inuitos coegit fratrem omittere, & de suo quemque periculo, vitaq; dimicare. Quanquàm hoc etiam ipsum ijs serum erat, cum populante flamma septi, tunicam molestam vterq; iàm induissent. Postremò cum illis & manuum cutis, & digitorum vngues vndiq; ambusti defluerent; restabat, vt collapsi per pauimentum volutarentur, an ibi attritu saltem affrictuq; flammam eliderent. Verùm vt quidquid attigere, confestim ignis liquente pice efferatus inflammauit: ipsaque iàm domus, ne quā ruinam traheret, sibi metuebat. Quò factum proindè est, vt in tot spectatorum oculis, tres nobilissimi iuuenes, priusquàm subueniri humanitùs posset, lentis ignibus quasi per ludum in scena, tosti afflatique conflagrarint. *P. Bidermanus Acroam. l. 3. acro. 7. à pun. 84.*

Mors illata veneno.

RApti statim iu carcerē, vt veneficij conuictos idoneo supplicio cicuta conficeret. Illic, tristi & vltima libertate exercuere ius, quod ita pereuntibus leges indulserant. Diras igitur dicere Regi; vltorem ciere Lycogenem; venerari Deos manes vt hostes ad peiora seruati hunc exitum sibi inuideant. Inter hęc anancæum populum aderat; quod prior Olodemus de carnificis manu rapiens; Age, inquit, propinemus Meleandro. Nos quidem eximus miserias, peiùs hunc nostro fato oppressuri, quàm viuentes voluisse existimat. His dictis non cunctantèr totum hausit. Denuò impletum cum Eristheni porrigeretur, supercilium ille duxit, & circumspiciens, ecquis, ait, amicos meos monebit Meleandro quid debeant? Epoto veneno, ambo à carnifice monentur, vt quò faciliùs virus conciperetur venis, minoriq; cruciatu occumberent, quantum carceris spatia sinebant, ambulationem vrgerent; donec tibijs grauibus sentirent iàm ab imo calorem excedere. Cum paruissent, frigentibus mòx pedibus procumbunt in lectum. Illic veneni nebulis imitantibus somnum, languebant sine sensu; donec coxis iàm exanimatis, tanquàm stimulo icti, prodidere lethalem vim ipsa intrantem vitalia; nec multo post extincti sunt. *Barclaius Argen. lib. 2.*

Cato non interfuit bello: positisq; apud Bagradam castris, Vticam velut altera Africæ claustra seruabat. sed accepta partium clade, nihil cunctatus, vt sapiente dignum erat, mortem lætus acciuit. nam postquàm filium, comitesque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paulùlum quieuit. tùm circa primam vigiliam stricto gladio reuelatum manu pectus semèl, iterùmque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus, dùm abscederent, rescidit plagas: sequutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit.

L. Florus lib. 4. c. 2.

Dimisso nuncio iam furiosiùs morti intenta, simùl properabat & hærebat, nùnc insanos fremitus ausa, nùnc mollioribus suspirijs lacessens constantiam suam. Tandèm haud dubia omnem destinatæ mortis laudem in præcipitatione esse, & affore statim à Rege, qui conantem tenerent, aperit cistulam, in qua breuis gladius iacebat, quem olim filio primùm pueritiam ingresso dederat pater, & ipsa deinde seruauerat, die filij nuptiali Iunoni Lucinæ cum crepundijs sacrandum: ita tulerat fatum, vt paucos ante dies, detergendæ rubigini esset in acumen renouatus. Nec aliud ferrum in muliebri cubiculo erat pectori aperiendo commodius. Illum verò vt sustulit, simul coniugis quem amiserat, filijq; quem ignarum destituebat memor, tot res tàmque diuersas vno mentis obtutu aspiciens, funebri capulo osculum dedit, illique loquuta aliquãdiù opperientem mortem frustrata est. Donec ancilla, quæ timere cœperat ne hæc vera tragedia esset, extorquendo ferro erupit, simùlque exsonuere accurrentium ex Regis præcepto vestigia. Tùnc anus prohibentium feruore incitata, & manibus adhuc liberis via, mucronem tàm altè visceribus impressit, vt labantes subitò vires soluerent dexteram, & pectore in humum porrecto ipse capulus non multùm eminceret ex vulnere. tùm flexa ceruice supremos oculos versans sanguinem & anima efflauit. *Barclaius Argen. l. 4.*

Quare, vt auspicaretur aliquandò tragædiam, manu læua infantem, dextra cultrum arripit, eumq; lactenti iugulo, sic vt videri posset, admouet. Nolim, importunus, hic mihi flagitator instet: qui gestus & verba, & sensus

sensus infelicium parentum in hoc spectaculo desiderare se dicat. Imitari me Timantem permittite: vt,quod colore narrationis nequeo,velo silentij repræsentem. Stat barbarus carnifex, cultroq; in iugulum adacto,vagientem puerum lentè trucidat: & cum sanguine,adhuc calenti, se aspersisset, tremulum corpus è summa turri, in subiectæ piscinæ fossam, crudelis abijcit. Finitam hic lanienam existimatis? Non equidem ego; qui vltimum adhuc actum, nihil à cætera tragædia abludentem expecto. Itanè verò? peruastata iam domo: liberis iugulatis, saxis cruore natantibus, herisque barbarè conculcatis, potest aliud adhuc in familia malum expectari? Potest; nam vt famelici ferè, cùm cætera consumpsere, in proprios artus rabie feruntur: sic furiosus iam cæde aliena defunctus, ferrum, nequà hebesceret, in se conuertit. Cum enim sceleris iam sui, furorisq; veniam, ne à se ipso quidem speraret: & dudùm famulos, operasq; conglobatim accitas irruere, & scalas ferre, & portas moliri vectibus videret: amens, non expectato carnifice, ipsemet suo sibi cultro ius dixit, & conuitijs priùs, quæ rabies suggesserat, effusis; laudataq; vindicta, quam de hero eximiam sumpserit; se se ferro impiè, immaniterq; traiecit: deq; vltima turri, eandem in piscinam, præceps ijt: liberum se ratus, si heri minantis, & imminentis tormenta (de æternis parùm sollicitus) hoc compendio effugisset.

T. Bidermanus lib. 2. acroam. 3. num. 52.

MVNDI EXCIDIVM.

IVuat vnius sæculi fata componere in parte vltima mundi, & inter paucissimos gesta: tot sæcula, tot ætatum contextam seriem, quidquid annorum est licet visere, licet surrectura, licet ruitura regna prospicere, & magnarum vrbium lapsus, & maris nouos cursus. Nam si potest tibi solatio esse desiderijs tuis commune fatum, nihil constat loco stabili, & nihil quo stat loco, stabit. Omnia sternet, abducetque secum vetustas: nec hominibus solum (quota enim fortuitæ potentiæ portio est?) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet: tot supprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria sorbebit, flumina auertet, & commercio gentium rupto, societatem generis humani

cætusque

cœtusque dissoluet. Alibi hiatibus vastis subducet vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentiæ halitus mittet, & inundationibus quidquid habitatur obducet; Necabitque omne animal orbe submerso, & ignibus vastis torrebit, incendetque mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo se mundus renouaturus extinguat, viribus ista se suis cædent, & sidera sideribus incurrent, & omni flagrante materia vno igne quidquid nunc ex disposito lucet, ardebit.

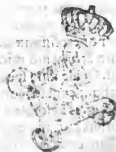
Seneca lib. de consol. ad Mar. c. vlt.

EXTREMVM DEI IVDICIVM.

Concipe igitur animo si potes, tribunal summi Iudicis, & tremendam illius diei maiestatem, quo cæli columnæ magno fragore fremituque concussæ cum ipso Angelorum horrore, & metu contremiscent, quo stellæ repentino flammarum tractu decussæ, vt frondes arborum decident, quo luna cruentabitur, quo purissimę Solis faces atra fuligine se induent. Quale erit hoc forum, cum post tumultus stragesque bellorum, post morbosam aeris contagionem, pestilentiumque febrium ardores in mortalium corpora debacchatos, post ferarum incursiones, & carnificinas, post luctuosam agrorum vastitatem, famemq; rabiosam enectis pastam cadaueribus, post terræmotus, post aquarum eluuiones, infinitasque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cum ipsæ æternorum fluminum venæ ficccabuntur, & quæ nunc cælo minantur operosissimæ ædificiorum molitiones, incrustatæ marmoribus, auro & argento micantes inter minuti pulueris quisquilias deflagrabunt. Quale illud spectaculum, cum cælestes tubæ ingenti fremitu personabunt, cum tot corpora, tot iam sęculis cassa, tot millia, quæ pontus hausit, ignis absorbuit, ferrum consumpsit, ferarum dentes moluerunt, morbus attriuit, mors ad summum interemit; tàm repentè pertextis ossium commissuris, carne vestita, & spiritu animata consurgent: Quale erit tribunal iudicantis, cuius superbissimos Reges cunæ terruerunt Infantis, quot tunc ardentium curruum millia circumstabunt, quot famulabuntur Angeli, quanto improborum terrore præferetur illud signum, magnum Crucis signum, à consceleratis totiès despectum,

pectum, toties irrisum, toties conculcatum? Quis incessus, quæ vox, qui vultus iudicis, quis pauor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio? Quanta illa scena, quam gloriosus consessus futurus est, cum illi hominum despicatissimi, illi verberones, illi semaxij toto terrarum orbe, iactati, vexati, infinitis supplicijs consumpti, radiatis fulgore capitibus sedebunt de Regibus iudicaturi! Quale, & quàm insperatum iudicium, cum ad illam fulminatricem sententiam tot Barbarorum Principum apices contriti, tot purpuræ, tot fastus, tot amores terrarum vno agmine detrudentur ad Inferos, vt eo igne in æternum ardeant, cuius hic noster pictura est. ò ferales lectos prunis ardentibus contractos, ò funesta draconum cubilia! ò inextricabiles flammarum laqueos: ò vermem conscientiæ inexpiabilem! ò pœnas immortales! ò longam æternitatem. *P. Caussinus de Eloquen. l. 14. c. 14.*

Laus Deo, B. Virgini Mariæ, & S. Francisco Xauerio Parmæ Patrono.

Index Descriptionum omnium.

B

C

Christus

D

E

F

M

Mors

Papilio -

Q

R

S

T

V

Vere-

Finis Tabulæ.